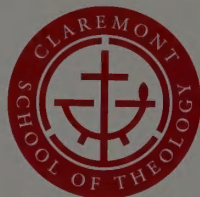

SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT

10017056673

**The Library
of
Claremont
School of
Theology**

**1325 North College Avenue
Claremont, CA 91711-3199
(909) 447-2589**

Heckman Bindery

Account Number/Name

22551-000
GOOD BOOKS

H or V | J | F | Slot | Title

PAH

H CC1 OBSERVATIONES
IN NOVUM
TESTAMENTUM
E FLAVIO
IOSEPHO

TitleID Foil Color Notes Fastening
GOL 990 OS

Internal ID ISSN

Permanent Instructions:

T

One Time Only Instructions:

OS

Type Lot Item Copies | SPECIAL PREP:
21 PH267B 29 1 |

T 66997 1 27 03

**OBSERVATIONES IN NOVUM TESTAMENTUM
E FLAVIO IOSEPHO**

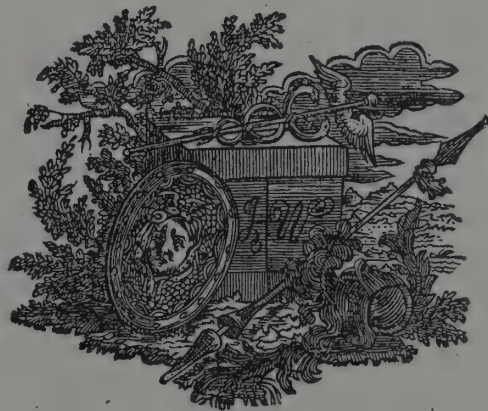

DS
2335
K74
1755

IO. TOBIAE KREBSII
OBSERVATIONES
IN
NOVVM TESTAMENTVM
E
FLAVIO IOSEPHO.

LIPSIAE
APVD IOANNEM WENDLERVM.

A. MDCCLV.

SACRI SENATVS SVMMI DRESDENSIS

PRAESIDI

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMO

DOMINO

D^N. CHRISTIANO
GOTTLIEB

SACRI ROMANI IMPERII COMITI

AB HOLZENDORF

DYNASTAE CLIENTELARVM BAE-
RENSTENII STRASSGRAEBGENAE CET.

POTENTISSIMI SARMATARVM RE-
GIS SERENISSIMIQVE SAXONIAE PRINCIPIS
ELECTORIS A CONSILIIIS INTI-
MIS CET.

LITERARVM STATORI PRAESIDIO-
QVE SPLENDIDISSIMO.

NEC NON

VIRIS

ILLVSTTRIBVS MAGNIFICIS
SYMME REVERENDIS CONSVLTISSIMIS DO-
CTRINAE MVNERVMQVE DIGNITATE
MAXIME CONSPICIENDIS

EIVSDEM SACRI SENATVS
CONSILIARIIS ET ASSESSORIBVS GRAVISSI-
MIS PRVDENTISSIMIS

DOMINO

D. GOTTLOB HENRICO
HEYDENREICH

IVRISCONSVLTO AMPLISSIMO CONSILIA-
RIO CVM IN IVDICIO AD QVOD PROVOCATIO-
NE CERTATVR TVM IN SVMMO SENATV
SACRO MAXIMIS MERITIS
GRAVISSIMO

DOMINO

D. IO. GOTTFRIED
HERMANNO

CONCIONATORI AVLICO PRIMARIO CON-
SILIARIO SVPREMI SENATVS SACRI CONSVM-
MATAE DOCTRINAE THEOLOGO DE REPV-
BLICA LITERARIA ET SACRA MVLTIS
NOMINIBVS MERITISSIMO

DOMINO

D. IO. GOTTLIEB
LEYSERO

IVRISCONSVLTO SAPIENTISSIMO PRV-
DENTISSIMO CONSILIARIO SENATVS EC-
CLESIASTICI OMNIBVS VIRTVTVM DO-
CTRINAEQVE LAVDIBVS ORNATIS-
SIMO

DOMINO

D. IO. IOACH. GOTTLOB
AM - ENDE

CONSILIARIO ECCLESIASTICO SACRORVM
DRESENSIVM ANTISTITI VIGILANTISSIMO
LITERARVM DIVINARVM HVMANARVM-
QVE CONSVLTISSIMO

DOMINO
D. IO. A V G V S T O
BECKERO

IVRISCONSULTO PRUDENTISSIMO SENA-
TVS ECCLESIASTICI CONSILIARIO DOCTRI-
NAE MERITORVMQVE DIGNITATE MA-
XIME CONSPICIENDO

DOMINO
IO. IACOBO STRANTZIO

A CONCIONIBVS SACRIS AVLAE SACRI
SENATVS ASSESSORI ERVDITIONE PIE-
TATE FIDE PRAESTANTISSIMO

DOMINO
CONR. FERDINANDO
GOTTSCHALCK

IVRISCONSULTISSIMO SAPIENTISSIMO SAN-
CTIORIS SENATVS ASSESSORI OMNIBVS
LAUDIBVS FLORENTISSIMO.

PATRONIS OPTIMIS MAXIMIS
D. D. D.

VIRI

ILLVSTRISIME   ILLVSTRES
MAGNIFICI   SVMME REVERENDI
CONSULTISSIMI   AMPLISSIMI,

*Quod maxime optabile esse so-
let iis, qui Viris, doctrinae,
munerum, meritorumque di-
gnitate conspiciendis, librum
dedicare instituunt, ut iis non solum in
aliquam notitiam venerint, sed suae etiam*

felicitatis partem aliquam debeant, gratumque adeo et pium animum suum ea re quodammodo probare possint; id mihi hunc libellum **SPLENDIDISSIMIS NOMINIBVS VESTRIS** inscribenti, obtingere, maxime laetor, dignumque agnosco, quod de hac felicitate mea mihi ipse gratulandam putem. Nostis, quod merito in aliqua felicitatis meae parte pono, Krebsium: neque vero notis solum, sed etiam, quod non minus ad laudem meam existimationemque honorificum, quam ad utilitatis meae rationes fructuosum iudico, ab aliquot inde annis beneficii **VESTRI** me fecistis, atque adeo in felicissimo illo clientum **VESTRORVM** choro censi feri voluistis. Quatuor fere anni sunt, cum, aliqua de doctrina mea opinione, et spe, **VE-
STRAE**

STRAE de me expectationis sustinendae, commoti, Chemnicio me Grimam, ad munus Collegae III. in Illustri Moldano obeundum, euocastis. Nondum integrum annum eo munere functus eram, cum sanctissima **VE-
STRA** grauissimaque auctoritate Correctoris munus clementissime mihi committeretur. Quae beneficia, quamquam et sua dignitate, et quoniam a **VOBIS** profecta sunt, maxima duco, tamen multo maiora et ampliora mihi eo nomine videntur, quod ea in me magnifice contulistis. Nam, ut consuleretis ingenuo hominis liberalis pudori, qui lubentius gratias agit, quam petit; petitioni meae, celsitudine illa animi, liberalitateque **VESTRA** occurristis, et, priusquam peterem, ultro, quod optarem, dedistis,

a 5 adeo,

adeo, ut haec beneficia non importunis precibus VOBIS extorta, sed a VESTRA liberalitate sponte oblata mihi esse videantur. Quod quidem non eo commemoro, quo me de honorifico illo VESTRO de me iudicio magnifice et ambitiose iactem, aut meae ipsius dignitati aliquid, meritisque tribui velim: sed ut insignem VESTRAM, nullisque laudibus satis celebrandam, in me clementiam et benivolentiam publice praedicem, et declarum, quam studiose mihi in eo laborandum sit, ut VESTRORVM beneficiorum gratiam cepisse, VESTRAMQUE de me expectationem sustinere videar. Ea enim est hominis liberalis indoles, ut, quo pluribus maioribusque beneficiis ornatus est, eo gravius onus impositum sibi putet, cum ita iudi-

cet,

cet, magnam illam spem et expectationem, quam Patronis suis de se mouit, grauem aliquam aduersariam constitutam et paratam esse, quam non alia ratione sustinere tuerique se posse credit, quam si Patronis se suis probauerit eum, quem tanta ipsorum beneficia esse volunt, et hominem gratum, beneficiorumque memorem decet. In meo certe animo, ex eo inde tempore, quo VOS, PATRONI OPTIMI MAXIMI, me in Doctorum huius illustris Gymnasii numero esse voluistis, ista cogitatio, ista cura perpetuo versata est, ut rationem et vitae, et muneris mei obeundi tenerem eam, quae VESTRAE de me spei expectationique responderet, neque ullo modo committerem, ut VOS beneficia, in me collata, non diligen-

ter

ter satis, et in loco posuisse videremini. Quod quidem ita consecuturum me esse putabam, si et munus mihi demandatum ita obirem, ut grauiſſima VESTRA sanctiſſimaque auctoritas iubet, et animum gratum piumque VOBIS omni occasione declararem. Huius castae meae in VOS pietatis monimentum quoddam, et quasi pignus, hunc libellum, NOMINIBVS VESTRIS SPLENDIDISSIMIS inſcriptum, VOBIS offerendum putaui. Et cum Pietatis ea ſemper fuerit gratia, ea commendatio, ut, quae ab ea profecta eſſent, quamuis tenuia, tamen probarentur, et pro magnis haberentur: certiffima me dulciſſimaque ſpes tenet, fore, ut, qua clementia, benignitate, comitateque me ſemper excepiftis, eadem

dem hunc libellum, fideliffimum animi mei grati et pii Interpretem, admittatis. Neque vero pietatis ſolum VOBIS probandae ſtudium, quamquam id praecipue, ſed alia etiam ratio quaedam me commouit, ut hunc libellum ad VOS deferrem. Scilicet, cum hic libellus in ſcriptorum non ſacrorum ſolum, ſed profanorum etiam interpretatione verſetur; ex eo quodammodo de omni ratione, quam in auctoribus, alumnis diſciplinæ meae interpretandis, tenere ſoleo, iudicari poteſt. Cum autem VOS iure VESTRO totius diſciplinæ meae rationem poſtulare poſſitis, ego autem nulli, praeter VOS, rectius me reddere poſſe putem: iuſte me, munerisque me rationi conuenienter faſturum eſſe credebam, ſi hunc libellum, tantam

quam specimen quoddam totius rationis meae,
in interpretandis auctoribus huc usque adhi-
bitae, VOBIS exhiberem, diiudicandum-
que, et quasi spectandum, submitterem. In
quare si VESTRAE de me spei expectatio-
nique quodammodo satisfecisse me intellexe-
ro; uberrimum dulcissimumque fructum la-
boris, in hoc libello scribendo colloca-
ti, percepisse me existimabo: magis autem de
mea mihi felicitate gratulabor, si cognouero,
VOBIS pietatem observantiamque proba-
ri meam. Hae fuerunt causae, quae me
commouerunt, ut hunc libellum SPLEN-
DIDISSIMIS NOMINIBVS VE-
STRIS inscriberem: in quo non tam id secu-
tus sum, ut aliquam aeris alieni partem dis-
soluerem (ridiculus enim essem, si id postula-
rem)

rem) sed ut hac publica quasi tabella profite-
rer, me mancipio esse VESTRVM, et
meae in VOS observantiae, siue pietatis
potius, liberalissimam iucundissimamque ser-
vitutem hoc testimonio adstringerem. Caete-
rum, ita fausta quaeque mihi semper obtin-
gant! ut ego casto et pio animo precor, ut
Deus Optimus Maximus VOS omnibus re-
bus, quibus felicitatis humanae summa cen-
setur, florentissimos esse iubeat, VE-
STRAMQVE vitam ad eum, qui mor-
talitatis extremus est, terminum producat,
ut, ILLVSTRISSIMO PRAESIDE,
totoque illo sancto Senatu florente, Ecclesia,
et Respublica Literaria, Sarta tectaue con-
servetur; omniumque literarum cultura, tan-
tis earum Auctoribus et statoribus indies
magis

magis magisque efflorescat. Denique humanissime rogo, ut VESTRAM illam clementiam, benignitatem, beniuolentiamque mihi seruetis, qui pietatem obseruantiamque in VOS meam non nisi cum ipsa vita depositurus sum:

VIRI

ILLVSTRISIME   ILLVSTRES
MAGNIFICI   SVMME REVERENDI
CONSULTISSIMI   AMPLISSIMI

TANTORVM NOMINVM VESTRORVM

deditus addictusque cliens.

IO. TOBIAS KREBS.

PRAE-

PRAEFATIO.

um in sacris libris, quorum corpus Noui Testamenti nomine insignire solemus, loca occurrant multa, et verborum, et rerum obscuritate inuoluta, quorum tenebrae non possunt, nisi luce, ex veteribus scriptoribus Graecis illata, dispelli; multi Viri docti eius sententiae fuerunt, ut putarent, se rem utilem, literisque sacris debitam, esse facturos, si, quicquid in Vetetum Graecorum lectione ad hanc rem accomodatum obseruassent, ad N. T. libros exponendos illustrandosque conferrent. Quodsi hoc instituto, hac interpretandi ratione si tantum uterentur, quorum in hoc doctrinae genere ea notio, ea scientia est, ut Hebraicas loquendi formulas ab iis, quae graecae sunt, probe discernere, eumque dilectum scriptorum Graecorum adhibere possint, qui ad N. T. illustrandum faciant; esset sane, quod multum utilitatis, ad sacras literas redundaturae, inde sperandum putaremus. Nunc, cum maior eorum semper fuerit copia, qui, huius rei cognitionem accuratam nunquam affecuti, tamen hoc interpretandi munus in se

PRAEFATIO.

fufcipere fufstinuerunt, quàm illorum, qui veram interpretandi rationem tenuerunt: in dubitationem adduci nec potest nec debet, multos libellos, Nouo Testamento ex fcriptoribus Graecis illuftrando, fcriptos, faepiffime impedi-
menti obfcuritatisque plus, quam adiu-
menti et lucis ad interpretationem eius illuftrationemque attuliffe. Et fane, ne de aliis difficul-
tatibus, quas hoc interpretandi genus habet,
nunc dicamus, magna cautione, accuratoque
dilectu fcriptorum Graecorum, ad N. T. illuf-
trationem adhibendorum, opus eft, ne iis abu-
tamur, quorum fcribendi ratio ab ea, qua fcri-
ptores facri vfi funt, quam longiffime recedit.
In quo genere Viros etiam doctiffimos faepe
peccaffe deprehendimus: Qui enim obfcuris
N. T. locis e Poëtis, paullo audaciore inprimis
dicendi genere vfi, quales Lyrici et Tragici
funi, lucem accendere instituerunt, ii non co-
gitarunt, fe conferre et comparare inter fe fcri-
ptores, dicendi genere quam maxime a fe dif-
crepantes. Nam cum fcriptores facri N. T.
vfi funt dicendi genere populari, vt ab omni-
bus, imperitis etiam, et rudibus intelligi po-
fent; neminem tam male credulum futurum
effe putem, qui fibi perfuaderi patiat, Poë-
tas, qui faepiffime ne humane quidem, nedum
populariter, loquuntur, ad Nouum Testamen-
tum interpretandum conferri, eiusque dicen-
di rationem, fubtilem et fummiffam, ex illorum
loquendi formulis, audaciffimis faepe, et ma-
xime periculofis, illuftrari poffe? In hoc gene-
re inprimis peccauit, doctisque omnibus, qui
in

PRAEFATIO.

in interpretandiratione aliquid viderunt, rifum,
et fere ludibrium debuit Pfochenius. Nam
omnia fere exempla, ad N. T. illuftrationem,
graecaeque linguae puritatem defendendam
adducta, ex Poëtis funt, inprimis Tragiceis, et
vno fere Euripide, corraf: vnde Rhenferdus
et facete, et vere dixit, multo melius et aptius
Pfochenium fuam Diatriben in fcripturum fui-
ffe, de *Linguae Graecae N. T. Tragicitate, vel Euripideitate*, quam puritate. Et profecto bonus ille Pfo-
chenius in toto hoc interpretandi genere nihil
vidit, vt vere de eo iudicat magnus ille Calo-
uius in Critico facro. Nam in Poëtis multa au-
dacia et periculofa, feu, vt Graeci expreffius,
παράβολα, παρακεινδυνεύμενα, facile feruntur,
quorum in folentia in folutae orationis fcriptori-
bus animos lectorum auresque valde offende-
ret. Quis enim in fcriptore profaico, popula-
ri inprimis, *ποδάκης ἄμμα, ποδάκης χαλκνεύμα*,
oculus mobilis, gladius, quo quis repente interiit, aut *να-
κόνητον ἄμμα* pro *gladio cruento*, et fexcenta talia
non fine magno aliquo taedio legat? quae tamen
in Aefchylo et Sophocle feruntur, Poëtarum-
que enthufiafmo facile condonantur. Praete-
rea Poëtae multas habent loquendi formulas,
ductas ex Lingua Orientali, neque adeo aptas
ad Graecae Linguae N. T. puritatem defenden-
dam, quod aliquoties Marklandus, V. D. ad
Lyfiam obferuauit. Quid, quod Poeta faepe
verbis idem docere videntur, quod fcriptores
facri, cum re ipfa multum ab iis difcrepent? In
quam rem vel duo exempla afferre iuuat. No-
tiffimam illam loquendi formulam, de Christo
b 2 vfur-

PRAEFATIO.

vsurpatam, καθήκει ἐν δεξιῶν τῷ πατρὶ, Viri docti plerique omnes, vti erat, ita ab Ebraico sermone repetendam, atque adeo ex eodem exponendam putarunt: Sed ecce, quidam exortus est, qui omnem Hebraismi suspensionem se tollere posse putauit laudato illo Callimachi loco, Hymn. in Apoll. v. 30. vbi de Apolline ita: Δυναταὶ γὰρ, ἐπεὶ Διὶ δεξιὸς ἦσται. Et videtur sane hic locus perquam aptus ad Hebraismum tollendum: nihilo tamen minus ad rem praesentem est maxime ineptus, cum eius longe alius sensus sit, quam illius rationis loquendi in sacris literis, *sedere ad dextram patris*. Nam in his, vt satis notum, significat, Christum etiam quoad humanam naturam eiusdem maiestatis, eiusdemque potentiae, qua ipse Pater, esse: apud Callimachum autem non denotat, Apollinem eandem potestatem, idem imperium, quod Iupiter, habere, sed hoc tantum, *Apollinem valde potentem esse, quia ad dextram Iouis sedeat*; adeo vt sessio ad dextram Iouis nihil aliud sit, quam documentum et indicium honoris et auctoritatis Apollinis. Nihil igitur ille locus valet ad hunc Hebraismum tollendum: ne illud addam, quod Illustris Spanhemius, coniectura perquam commendabili ductus, ad h. l. Callimachi obseruat, a vero non abhorreere, Callimachum, in Bibliotheca Alexandrina versatum, illam loquendi formulam, cum apud nullum alium scriptorem profanum occurrat, ex LXX. virali interpretatione hausisse. Quicquid eius sit, negari non potest, hunc Callimachi locum nullo modo ad illam, sacram loquendi rationem neque inter-

pre-

PAEFATIO.

pretandam, neque ab hebraismi suspensione vindicandam adhiberi posse. Neque felicius quidam Viri docti versati sunt in illa loquendi formula, ἀνοίγειν τὸ στόμα, ex Poëtis et illustranda, et ab Hebraismi suspensione vindicanda, cum sit mere hebraica. Hebraei enim, eorumque loquendi morem secuti scriptores sacri N. T. cum commemorare volunt *aliquem loqui*, aut *docere adeo voluisse*, praemittere solent, cum *os aperuisse*, et pleonastice ponitur: quod loquendi genus, eodem modo vsurpatum apud τὰς ἑξω frustra quaeres. Et tamen Viri doctissimi, Stolbergius et Elsnerus, se hunc Hebraismum tollere posse crediderunt, adductis quibusdam Aeschyli et Sophoclis locis: quae si quis ipse consuluerit; accurateque considerauerit, intelliget, quam maxime inepte ea esse laudata. Nam apud Sophoclem v. c. in Ajac. v. 142. σκαίων ἐκλύνει στόμα est *conuinciari*, vt recte Ennarrator Graecus exponit; ne dicam, ibi non pleonastice, vt in in sacris literis, poni. Idem iudicandum de caeteris locis a Stolbergio Elsneroque in hanc rem laudatis. Multa in hanc rem afferre possemus exempla, si id nunc ageremus, aut ex aliorum erroribus castigandis gloriolam aliquam aucupari vellemus. Quae autem in hanc rem disputauimus, fecimus eo consilio, vt iuuenes, harum literarum studiosos contra istam illustrandi N. T. e Poëtis Graecis rationem, minus sapienter accurateque institutam, mature praemuniremus, et ostenderemus, quam caute, circumspecte, religioseque in ea re sit versandum. Quod eo frequentius diligentiusque monendum videtur.

PRAEFATIO.

quo magis etiam nunc istam interpretandi rationem, dudum iam Gatakero, Solano, aliisque reiectam et explosam, multis arridere et probari animaduertimus, cum nuper duo prodi erint libelli, qui partim ex Callimacho, partim Theocrito N. T. nobis illustrare voluerunt: quamquam istis libellis iustum suum pretium ponitur: a nemine enim nec quaeruntur, nec leguntur. Sed haec cautio in dilectu scriptorum Graecorum ad N. T. illustrationem adhibendorum instituendo, non solum ad Poëtas spectat, sed etiam latius patet. Nam ii quoque non satis caute et circumspecte agunt, qui N. T. dictionem aut illustrare, aut eius puritatem defendere volunt partim ex Philosophis, partim ex scriptoribus, qui longo tempore post scriptorum sacrorum aetatem vixerunt, cum illi a populari loquendi usu saepe quam longissime recedant, et in multis locis ne a doctis quidem Viris intelligi possint, hi autem puram sinceramque Graecae linguae rationem non amplius seruent, sed multa vocabula, multasque loquendi formulas habeant, quas veteris Graecae linguae indoles et elegantia non agnoscit. Sed longam huius rei disputationem neque huius loci angustiae capiunt, neque instituti nostri ratio patitur. Omnium haud dubie optima, et maxime probanda Noui Testamenti e scriptoribus Graecis illustrandi ratio haec est, quae adhibet et confert scriptores Graecos veteres, qui et puro, et populari perspicuoque dicendi genere sunt vsi. In quorum numerum, ex eo inde tempore, quo in hoc interpretandi genere ali-

PRAEFATIO.

aliquid coepi videre, Iosephum inprimis referendum esse, et putavi, et praë me tuli. Nam, etsi is scriptor est, qui serius, ac scriptores sacri, opera sua scribere aggressus est; tamen iure suo inter felicissimos veteris Atticae elegantiae imitatores ponendus est; adeo ut, si eam non plane affecutus, quam proxime tamen ad eam accessisse videatur: dicendi autem genus, quando in rebus gestis tradendis versatur, tam popolare et perspicuum est, ut, si hebraicas loquendi formulas exceperis, non facile alius scriptoris similis illi, quo N. T. consignatum habemus, habendum sit. Quid, quod multae res in N. T. occurrunt, quarum et illustratio, et confirmatio ex nullo fere alio scriptore, quam e Iosepho, peti potest? Quare, cum cognouissemus, in tanta eorum multitudine, qui et superioribus, et nostris temporibus Nouo Testamento lucem ex scriptoribus profanis accendere studuerunt, nullum fuisse, qui ad hanc rem Iosepho vteretur; (nam quae Ottius in Lexico Flauiano habet, perpauca sunt) rem suscepturos nos esse putabamus et iuuenibus harum literarum studiosis utilem, et Viris doctis non iniucundum, si, quod nobis a laboribus scholasticis superesset, tempus studiumque in Iosepho iterum legendo, et cum Nouo Testamento conferendo collocaremus. Quod consilium nostrum non parum postea confirmauit cohortatio Hauer campi, qui in Praefatione ad Iosephum in hanc rem ita; *Quae quidem ultima pars*, (loquitur de centuria locorum N. T. ab Ottio in Lexico Flauiano suppeditata) *specimen continet laboris uti-*

PRAEFATIO.

Issimi, si quis eum subire vellet, ut ad Raphelii morem, sicut ille ex Polybio, Xenophonte atque Arriano collegit, quae ad N. T. illustrationem faciant, Iosephum quoque accurata industria perlegeret, quem plurimum in pbrasi sua atque verbis cum S. S. N. T. conuenire, inter legendum saepissime deprehendimus. Neque vero ab hoc consilio dimoueri nos passi sumus, cum cognouissemus, Ottium, paullo ante laudatum, postea edidisse spicilegium, suae Excerpta ex Flauio Iosepho ad Noui Testamenti illustrationem. Nam, perlecto libro, eadem, et iisdem fere verbis deprehendimus, quae in Lexico Flauiano continentur, quibusdam obseruationibus auctis, quibusdam nouis adiectis: ne dicamus, Virum illum doctissimum longe aliud quid in illo spicilegio secutum esse, atque nos in his Obseruationibus, quarum partem aliquam nunc exhibuimus, gustum eruditorum, iudiciumque experturi: quod si spei nostrae votoque respondisse intellexerimus; sequetur hunc libellum alius, ipse quoque ad N. T. illustrationem a Iosepho petitam spectans. Nam in liturariis nostris ea silua Obseruationum Flauianarum congesta erat, ut, si omnes hoc libello comprehendi voluissemus, altero tanto maior fuisset factus. Sed consultius nobis visum est, aliqua earum parte iudicia Virorum doctorum experiri, quam omnes in publicum quasi protrudere. Vale, Beneuole Lector, et, si hinc inde titubasse nos, lapsosque videris, humanae imbecillitati id condonandum putabis. Scrib. Grimae Non. April. cio 10 cclv.

MAT-

MATTHAEVS.

CAPVT I.

v. 17.

Πᾶσαι ἡν γενεαί) Respondet graeca vox Hebraeae תולדות, quam male vulgo cum vulgato reddunt generationes, confundentes γενεσιν et γενεάν. Scilicet hic, ut alibi saepe in sacris literis, γενεά est spatium, quod, duas sibi inuicem succedentes interiacet nativitates, siue ille successionis ordo, quo alius ex alio nascitur. Latini Aetatem vocant. Vide IS. vossium in Castigatt. HORNII c. IV. et de vario huius vocis vsu PERIZONIUM in Orig. Aegyptiac. p. 175 seqq. Eo sensu, quo hoc loco vtimur, dubitant quidam viri docti, an apud τὰς ἑξῶ occurrat? Et WOLFIUS quidem, ὁ μακαρίτης, ex IENSIO in eam rem laudauit locum Homeri *Iliad.* z. v. 145. Sed si quis Homerum ipsum inspexerit, τῆς γενεᾶς significatum ibi esse huic nostro longe dissimillimum, inueniet. Apud Iosephum autem ea vox eodem, quo in sacris literis, significatu saepe occurrat. Sic Lib. Antiquit. c. VII. §. 2. refert ex Beroso: μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ΔΕΚΑΘΗ ΓΕΝΕΑΙ ΠΑΡΑ ΧΑΛΔΑΙΟΙΣ ΤΙΣ ἦν ΔΙΚΑΙΟΣ ἀνὴρ. DECIMA POST DILUVIUM AETATE apud Chaldaeos vir extitit iustus etc. Lib. VII. Antiquitat. c. 5. §. 2. Τελευτήσαντος

A

705

τος δ' ἐκείνῃ, εἰ ἀπόγονος ἐπὶ ΔΕΚΑ ΓΕΝΕΑΣ ἐβασίλευδν. Eo mortuo, posteri eius in *DECEM AETATES* regnarunt: et Lib. V. Antiquitat. c. 9. §. 4. Ωβήδης δὲ γίνε-
ται Ἰεσσαῖος τῆς Δαυίδος ὁ βασιλεύσας, καὶ πασι τοῖς αὐτῷ καταλιπὼν τὴν ἡγεμονίαν ἐπὶ *MIAN KAI EI-KOSI ΓΕΝΕΑΣ* ἀνδρῶν. Ex Obedo autem prognatus est Iessaeus, ex hoc David, qui regnavit, et liberis suis principatum reliquit usque ad *PRIMAM ET VICESIMAM VIRORVM* stirpem: et Lib. VII. Antiquitat. c. 6. §. 6. de posteris Iehu, ὁ Θεὸς διὰ τῆ προφήτης προ-
ᾔπεν, ἐπὶ *ΤΕΣΣΑΡΑΣ* γενεάς τῆς παύδας αὐτῷ βασι-
λεύσειν τῶν Ἰσραηλιτῶν, Deus ei per prophetam praedixit, liberos eius in *QVARTAM VSQVE* STIRPEM in
Israëlitae regnatos esse.

v. 18. Μηθευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς) Particula γὰρ elegantem hic usum habet; neque enim hic, ut alias fere, rationem antecedentis propositionis reddit. No-
tent igitur tirones, Graecos narrationem alicuius rei ex-
ordiri particula γὰρ addita, sed tum demum, cum scrip-
tor antea significarit, se aliquid narrare velle. Iosephus Lib. I. Antiquitat. c. II. §. 3. περάσομαι δὲ μόνα τὰ
τῶν ἀπὸ Σήθης διελθῶν. Τραφεῖς γὰρ ἔστος. Conabor
autem ea sola, quae ad Sethi posteros spectant, commemora-
re. Is a patre educatus. De B. I. Lib. VII. c. 3. §. 3.
Περὶ ὧν (Ἰσδαίων Ἀντιοχείων) ἀναγκαῖόν ἐστι διὰ συντόμων
πρεῖπειν, ἵνα καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πραχθέντων εὖ παρ-
ακολούθητον ποιήσωμαι τὴν διήγησιν. Τὸ γὰρ Ἰσδαίων
γένος, De quibus etc. Gens Iudaica etc. Lib. IX. Antiqui-
tat. c. X. §. 2. Ἀναγκαῖόν δὲ ἡγησάμην, τὴν ἀκρίβειαν
τῶν πραγμάτων παραδῶσιν ὑπερχημένους, ὅσα καὶ περὶ τῆ
προφήτης εὐρου ἐν τοῖς Ἑβραϊκαῖς ἀναγεγραμμένα, διεξ-
ελθεῖν. Κελευθείς γὰρ ἔστος. Isto a Deo iussus etc.
Quod si quis γὰρ latine exprimere velit, reddendum est
scilicet. Quamquam enim non ignoro, Latinorum Nam
in principio narrationis aequè eleganter poni, tamen, ob
ambiguitatem euitandam, particula scilicet commodius ad-
hibe-

hibetur. Haec autem adnotatiuncula, etsi levis forte ple-
risque videatur, tamen non erat praetermittenda, cum
animadverterim, viros etiam doctissimos in his, quae vo-
cantur, minutis saepe coecutire. BEZA v. c. ad hunc
Matthaei locum scribit: particula γὰρ h. l. non est causalis,
sed expletiva, ut apud Latinos, enim vero. Neque melius
GLASSIUS, vir summus, in aureo illo Philolog. Sac.
opere, p. 1121. Sed uterque falsus est.

CAPVT II.

v. 4. Καὶ συναγαγὼν πάντας τὰς ἀρχιερεῖς) Cum
vñus tantum fuerit ἀρχιερεὺς, merito quis quaerat, vñ-
de hi ἀρχιερεῖς multitudinis numero? cui dubitationi
tollendae tres afferri possunt rationes: prima haec est,
ut dicamus ἀρχιερεῖς hic simpliciter sumi pro ἱερεῶσιν.
Constat enim, Principes XXIV. Classium Sacerdotalium
dictos esse ἀρχιερεῖς. Ita disertè Iosephus Lib. XX. An-
tiquitat. c. VIII. §. 8. Ἐξάπτεται δὲ καὶ τοῖς ΑΡΧΙΕ-
ΡΕΥΣΙ ἑκάστος πρὸς τὰς ἱερεῖς, καὶ τὰς πρώτας τῆ πλη-
θους τῶν ἱεροσολυμιτῶν, Orta autem est seditio *PONTI-
FICVM* adversus Sacerdotes, primoresque plebis Hiero-
solymitanae; vbi ἀρχιερεῖς sunt Principes XXIV. Classium
Sacerdotalium, de quibus *CHRONIC.* c. XXIV. §. 16. Vid.
ad hunc Iosephi locum *HAVERCAMPVS.* Eodem sensu
ἀρχιερεῖς apud Iosephum occurrunt Lib. IV. de B. I. cap.
III. §. 6. Cf. *RELANDVS* ad Iosephum Lib. IV. de B. I.
cap. V. §. 2. Altera haec est, ut ἀρχιερεῖς h. l. intelli-
gantur, qui summo sacerdotio olim perfundi, illum titu-
lum, honoris causa, retinebant. Hac notione ea vox
occurrit apud Iosephum Lib. XX. Antiquitat. c. IX. §. 2.
Ὅτι ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ὅμοια τοῖς ἐκείνῃ δόλοις ἐπρασσον, μηδε-
ρὸς κωλύειν δυναμένῃ, καὶ τῶν ἱερέων τὰς πάλαι ταῖς δε-
κάταις τρεφομένους, τότε συνέβαινε θνήσκειν τροφῆς ἀπο-
ρία. *PONTIFICES* etiam similiter ac illius servi fa-
ciebant, cum namq. eos impedire posset. Quo fiebat, ut *S A-*

CERDOTES, qui olim decimis alebantur, tunc cibi penuria morerentur. Neque alio sensu eodem loco Ananias, Nebaei filius, dicitur Ἀρχιερεύς. Nam hic Ananias iam dudum Pontificis M. dignitate exutus erat, et tunc temporis Pontificis M. munere fungebatur Iesus, filius Dam-naei: Ananias igitur honorificum illud nomen in memoriam Pontificatus M. quondam gesti retinuit. Tertia denique haec est, ut dicamus, tempore Salvatoris nostri, Republica Iudaeorum fere collapsa, plures largitionibus, aliisque malis artibus ad summi sacerdotii dignitatem esse evectos, eamque eodem tempore simul obtinuisse: quae sententia etsi multis testimoniis Iosephi confirmari possit, tamen uno et item altero erimus contenti. Is autem de hac re ita, Lib. XV. Antiquitat. c. III. §. 1. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἡρώδης ἐνθὺς μὲν ἀφαιρεῖται τὴν ἀρχιερωσύνην Ἀνάμηλον, Herodes igitur cum Ananelm Pontificatu protinus abdicavit: et mox, τῶτον αὐτὸς μὲν ἐτίμησεν ὅτε τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, αὐτὸς δὲ κατέλυσεν, ἐπὶ τῷ παύσασθαι τὰς εἰκείας ταραχάς, παράνομα ποιοῦν. ἔ γάρ ἄλλως γέ τις ἀφῆρέθῃ τὴν τιμὴν ἅπασι παραλαβὼν, ἀλλὰ πρῶτος μὲν Ἀντιόχος ὁ Ἐπιφανὴς ἔλυσε τὸν νόμον, ἀφελόμενος μὲν Ἰησοῦν, καταστήσας δὲ τὸν ἀδελφὸν Ὀρίαν. δεύτερος δὲ Ἀριστόβελος Ἴρκανὸν ἀφείλετο τὸν ἀδελφόν, Ἡρώδης δὲ τρίτος ἀντιπαρέδωκε τὴν ἀρχὴν Ἀριστοβέλῳ τῷ παιδί. Hunc Ananelm honoravit ille quidem, cum primum regnum adeptus est, ipse vero postea honorem ei abrogavit, ut domesticas turbas sedaret, contra leges faciens. Haud enim aliter quispiam honore isto priuatus est, ubi semel eum accepit; sed primus quidem Antiochus Epiphanes eam legem abrogavit, abdicato Iesu, et fratre ipsius Onia substituto: secundus vero Aristobulus Hyrcanum fratrem summoit: tertius autem Herodes principatum sacerdotii Aristobulo puero reddidit. Cf. in eandem rem Lib. XVIII. Antiquitat. c. II. §. 2. Lib. XIX. Antiquitat. C. VI. §. 4. Lib. XX. Antiquitat. C. IX. et X. Trium harum rationum prima prae caeteris duabus, sese mihi commendat.

v. 12. καὶ χρηματίζοντες κατ' ὅναρ) Notionem vocis χρηματίζεσθαι, apud profanos scriptores frequentis, satis explicatam dederunt III. SPANHEMIVS ad Iuliani orat. p. 122. RAPHELIVS in Notis Polybian. p. II, seq. et IENSIVS in Ferculo Liter. p. 38. Sed quae ab iis in hanc rem sunt disputata, huc non faciunt, cum in sacris literis ea vox longe alia notione accipiatur, quam apud τῆς ἐξω. Scilicet χρηματίζεσθαι, vti saepe alibi, ita et hic est diuinitus admoneri. Qua notione est apud Iosephum Lib. V. Antiquitat. c. I. §. 14. τὰντα μὲν Ἰησοῦς ἐπὶ τῷ σώματι πεσὼν ἠρώτα τὸν Θεόν. ΧΡΗΜΑΤΙΣΑΝΤΟΣ δὲ ἀνίστασθαι τῷ Θεῷ, καὶ καθάραι τὸν στρατόν. Ita quidem Iesus in faciem prolapsus, Deum supplex rogabat. Deo autem ipsum **ADMONENTE**, ut surgeret, et exercitum lustraret. Lib. XI. Antiquitat. c. VIII. §. 4. vbi, postquam narrauerat, Iaddum Pontificem M. ad depellendum Hierosolymorum periculum, a Macedonibus imminens, populo indixisse supplicationes, addit: Κατακοιμηθέντι δὲ μετὰ τὴν θυσιαν ΕΧΡΗΜΑΤΙΣΕΝ αὐτῷ κατὰ τῆς ὕπνης ὁ Θεὸς θαρρεῖν. Cum autem nocte post sacrificium obdormisset, **ADMONUIT** eum Deus in somno, ut bono esset animo: et paullo post, Διανασάς δὲ ἐκ τῆς ὕπνης, ἔχαιρε τὰ μεγάλως αὐτοῦ, καὶ τὸ ΧΡΗΜΑΤΙΣΘΕΝ αὐτῷ πᾶσι μνηύσας. Igitur somno excitatus, et ipse magnopere gaudebat, et indicabat omnibus **DIVINVM ORACVLVM** sibi datum. Caeterum eandem sententiam Matthaei eleganter Iosephus Lib. I. Antiquitat. c. XIX. §. 10. ita exprimit: Ὅναρ ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐπιστάς παρήγεσθαι, Deus per quietem ei adstans, eum admonuit.

v. 18. ὅτι ἔκ ἐστι) Quoniam mortui orant: ita enim reddendum. Sic apud Iosephum Lib. VII. Antiquitat. c. X. §. 5. ubi Ioab, Dauidem, morti impii Absalom, ingemiscens, obiurgans, σεαυτὸν καὶ τὴν σὴν γενεάν δοκεῖς μισεῖν, σέργειν δὲ τῶς ἐχθροτάτης καὶ ποθεῖν ΟΥΚ ΕΤ' ΟΝΤΑΣ, οἱ τεθνήκασι δίκην. Te ipsum et fami-

familiam tuam odisse videris, tibi vero inimicissimos diligere, et MORTVOS desiderare, qui merito extincti sunt. Est autem locutio elliptica, ex alio Iosephi loco supplenda, in vita Iosephi T. II. p. 33. Νῦν δ', ὅτε ἐκείνοι μὲν ΟΥΚΕΤΙ ΕΙΣΙ ΜΕΘ' ΗΜΩΝ. ἐλεγχθῆναι δ' ἔνομιζεν, τεταρβήνας, Nunc autem, cum illi MORTVI sint, teque redargui non posse arbitreris, ausus es librum edere. Aliter hanc ellipsin supplet Enarrator Graecus Sophoclis, qui ad illa verba in Antigone, v. 572. μὴ λέγῃς, ὅτι γὰρ ἐστ' ἐγώ, notat, αὐτὶ τὰ, μὴ φρονεῖ, ὅτι ἔκ ἐγ' ἐν ταῖς ζώοντι ἐστίν.

CAPVT III.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις) Iosephus Lib. VIII. Antiquit. c. II. §. 2. ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κρείσιν ἐπ' αὐτὸν ἡχοῦν διὰ χειρὸς: hisce autem diebus iudicium ad eum delatum est valde arduum: quae loquendi ratio huic Matthaei simillima videtur: videtur, dico, cum re ipsa maxime sit dissimilis. Ex de illa quidem loquendi ratione, qua Matthaeus alique Scriptores Sacri frequentissime vtuntur, quoniam viros quosdam doctos non satis accurate iudicare animaduerti, iuvat, quid mihi videatur, hac occasione libere exponere. B. WOLFIVS ad hunc Matthaei locum ita: Pro hebraismo non praeter rem habuerunt plerique, ratione scilicet habita frequentissimi usus, qui in V. T. occurrit. Mihi quidem ea loquendi ratio omnino Hebraismis adnumeranda videtur, non solum ob frequentissimum in libris sacris usum, sed imprimis eam ob causam, quia eo sensu, quo ibi, apud profanos vix occurrit. Nam quae loca PROCHENIVS ex Constantini Lexico corrasa attulit, hebraismi suspensionem sublaturus, ea quam maxime sunt ἀπροσδιόνστα, dudum eo nomine castigatus a GATAKERO de stilo N. T. c. XXV. VORSTIO in Philol. Sacr. P. I. c. 3. et inprimis MOS. SOLANO apud RHENFERDIUM p. 310. HORAT. VITRINGA in Ani-

Animadvers. ad VORSTIVM p. 215. causae Pfochenianae patrocinator, duo loca, alterum ex Diód. Siculo, alterum ex Dionysio Halicarnass. attulit, vbi ea ipsa formula ἐν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις occurrit. Poterat sententiae suae confirmandae addere Iosephi locum paullo antea laudatum, illum Arriani de Expedit. Alexandri Lib. II. cap. 20. ἦγον δὲ ἐν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις καὶ ἐκ ῥόδου τριήρεις: et Aeschinis contra Ctesiph. p. 290. Edit. WOLFII: ἐν ταῖς δὲ ταῖς ἡμέραις, et multa alia. Quid igitur? sublatusne est horum locorum ope Hebraismus? mihi quidem non videtur. Nam, si quis ea loca profanorum scriptorum curatius paullo considerauerit, intelliget profecto, phrasin ἐν ταύταις ἡμέραις non nisi cum vsurpari, cum de paucorum dierum intervallo sermo sit, et antea iam aliquot dierum mentio facta fuerit, adeo vt ea semper indicet tempus aut praesens, aut paullo ante elapsum: quod lucidissime vel ex eo intelligi potest, quod interdum addunt γενομένων: v. c. Xenophon Lib. V. Cyropaed. dicit: ἐν ταῖς γενομέναις ἡμέραις, in diebus, qui erant, sc. eo ipso tempore: nunquam autem, quantum equidem sciam, hac loquendi formula Graeci vtuntur, cum indicare volunt, aliquid iam ante menses, annos adeo plures, accidisse, sed longe alijs, v. c. μετὰ δὲ ταῦτα, χρόνῳ δὲ γενομένῳ, χρόνῳ δὲ ἐπιγενομένῳ, aut similibus. Contra ea Hebraei, hosque imitati N. T. Scriptores, formulam loquendi ἐν ἐκείναις ἡμέραις de tempore quamvis longo, permultorumque annorum elapsorum spatio adhibent, adeo ut in hoc Matthaei loco annos ad minimum XX. aut XXV. complectatur. Iam asserat mihi quis vel vnum ex Scriptoribus profanis locum, vbi haec formula ita vsurpetur; quod PROCHENII, VITRINGAE, aliorumque, qui Hebraismum hic negant, fuisset ostendere. Denique, etiamsi semel vel bis haec loquendi formula eodem, quo in sacris literis, sensu occurrat, tamen hebraica habenda esset, cum ea apud Hebraeos nihil usitatus, nihilque frequentius sit. Commode huc transtu-

leris, quod WOLFIVS, ὁ πᾶν, simili in re, ad Luc. XIX. II. scribit: unus locus ex Aristotele (aut alio quocunque profano auctore) non efficit, ut credam, Lucam (Matthaeum) non imitatum hic esse Scriptorum Sacrorum V. T. exemplum.

v. 6. Ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν) IENSIVS in Fercul. Litter. p. 10. sq. eius sententiae est, ut putet, vocem ἐξομολογεῖσθαι non alibi fere, quam apud Scriptores Sacros, occurrere: quod sane mirum in viro graece doctissimo. Ne enim adducam auctoritatem Demosthenis de falsa Legat. p. 239. Ed. Basil. Philonis Lib. I. Allegor. p. 55. et 65. Iosephum, huius vocis auctorem locupletissimum, excitabimus. Is igitur Lib. VIII. Antiquitat. c. IV. §. 6. ἘΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΝ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, καὶ τὰς τῶν πατριῶν νομίμων παραβάσεις, confitentibus, se peccasse, et patrias leges violasse. Lib. XVI. Antiquitat. c. V. §. 4. πειρὲν μὲν ἔν τῃς οἰκίαις, εἴ τις λόγῳ μὴ θεραπεύοιτο, δῶλον ἘΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ, et quidem ad familiares quod attinet, si quis ad eius voluntatem non loqueretur, seruum se ei obsequentissimum profitendo, de B. I. Lib. I. c. XXX. §. 2. ἘΞΟΜΟΛΟΓΟΥΜΑΙ σοι, Ὁυαρε, τὴν ἐμαυτῷ φρενοβλάβειαν, Tibi, Vare, mentis meae errorem confiteor: et Lib. V. c. X. §. 5. ἘΞΟΜΟΛΟΓΗΣΑΝΤΟ δ' ὅπερ ἦσαν, δῆλοι, Confessi autem sunt, id quod erant, se esse seruos: Qui locus, ut hoc obiter dicam, eorum sententiam conuincit, qui Praepositioni ἐξ, huic verbo iunctae, vim nescio quam et emphasim inesse volunt, quasi plus significet ἐξομολογεῖσθαι, quam simplex ὁμολογεῖσθαι. Sic v. c. IENSIVS in Fercul. Litter. p. 9. scribit: Videtur addito τῷ ἐξ singularis et maior aliqua vir. (quemadmodum in ἐξαγγέλλω, ἐξαγγραῖνω etc.) captata fuisse, ut significet, ita fateri et agnoscere peccata, ut serio poeniteat, eorumque horror simul declaretur. Erit igitur ἐξομολογεῖσθαι τὰς ἁμαρτίας, proprio lubentique animo fateri peccasse, et amplecti meliora instituta, cum amore et caritate aduersus eum, qui nos in viam

viam reuocavit. Bono sane et pio animo ista disputantur: sed ille sentius, illa emphasis non inclusa later in voce Composira ἐξομολογεῖσθαι. In vniuersum notandum, saepissime in verbis compositis Praepositionis vim esse nullam. Iuvat in hanc rem quaedam exempla, eaque ex Iosepho petita, afferre, cum Viros quoque doctissimos interdum in hac re lapsos esse, et emphasim, nescio quam, in Praepositionibus, Verbo iunctis, quaesivisse, atque adeo in interpretando a vero aberrasse animaduertim. Lib. XVIII. Antiquitat. c. VI. §. 9. εἰσηγείσθαι pro simplici ἡγείσθαι existimare: Lib. XIX. C. I. §. 5. διαφέρειν pro φέρεν et C. II. §. 4. ἐξηγείσθαι pro ἡγείσθαι praesse: de Vita Iosephi p. 7. §. 13. πρόνοιαν εἰσενέγκασθαι pro simplici, curam adhibere, B. I. Lib. I. C. XIX. §. 2. ἀφηγείσθαι πολέμῳ, pro ἡγείσθαι, et eodem sensu est Lib. I. de B. I. c. XI. §. 4. ἀφήγησις πραγμάτων rerum administratio: Sic Lib. II. C. IX. §. 9. ἀφηγείσθαι τῶν πραγμάτων, et C. XIV. §. I. ἐξηγείσθαι τῶν πραγμάτων. Alia exempla Praepositionis πρὸ, Verbis sine vlla vi iuncta, attulimus in Commentario nostro ad Decret. Atheniens. p. 75. Haec, quamquam leuia videntur, minime tamen negligenda videntur, cum harum minutiarum, uti vocant, ignoratio non leues interdum in interpretando errores pepererit.

v. 7. Ἰδὼν πολλὰς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδυκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα) Interpretes plerique omnes τὸ ἐπὶ eo sensu accipiunt, ut Pharisei et Sadducaeī eam ob causam ad Iohannem confluisse dicant, VT ab eo baptizandos se curarent. OLEARIVS autem in Observat. Sacr. ἐπὶ reddi mavult, contra, ut sensus sit: Videns Iohannes, Phariseos et Sadducaeos eo consilio accedere, ut baptismum impedirent, paucos consentientes nactus. RAPHELIVS in Notis cum Xenoph. tum Polybian. grauissimis, ut mihi quidem videtur, rationibus eam interpretationem, paullo insolentiozem, conuicit, quae mihi vel solius linguae ope refelli posse videtur. Scilicet, τὸ ἐπὶ, Accusatiuo iunctum significare contra, nihil tritius est,

est, neque adeo probatione indigebat vlla. Sed illud mihi videor in Graecorum lectione obseruasse, longe aliud esse ἐρχεσθαι, ἤκειν et similia ἐπὶ τινι, cum Accusatio personae, aliud ἐρχεσθαι ἐπὶ τι, cum Accusatio rei. Illud enim, quamquam non semper plerumque tamen, denotat, contra aliquem hostili et infenso animo venire; hoc autem nunquam, quantum equidem sciam, eo sensu occurrat. Mihi certe, quamuis huius rei curioso, nullus locus in Graecorum Scriptorum lectione occurrit, neque ab ullo alio vel unum allatum vidi. Hoc fuisse OLEARIJ, eiusque sententiae defensorum, vt, auctoribus Graecis, docerent, ἐρχεσθαι ἐπὶ πρᾶγμα τι ita usurpari, ut significet, contra aliquam rem hostili animo; seu ita venire, vt eam impediās, laedas, damno afficias. Quoties inueni hanc loquendi rationem ita, vt Accusatiuum rei adiunctum haberet, eam ita usurpatam deprehendi, vt significet, alicuius rei causa venire, atque adeo finem, s. consilium, quo veneris, nunquam hostilem animum, indicet. Sic Iosephus Lib. XII. Antiquitat. c. IV. §. 3. εὔχεσθαι δὲ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν πάντας ἀναβαίνειν - - - ΕΠΙ ΤΗΝ ΤΩΝ ΤΕΛΩΝ ΩΝΗΝ, accidit, vt eo tempore mul proficiscerentur, - - VT vestigalia conducere. In Prooemio Antiquitat. §. 3. οἱ πεμφθέντες ΕΠΙ ΤΗΝ ΕΞΗΓΗΣΙΝ, Qui missi erant, VT legem in aliam linguam transferrent. Lib. II. Antiquitat. c. VI. §. 3. ἤκομέν τε τῶν 'ΕΠ' ΑΓΟΡΑΝ σίτας, venimus nunc AD emendum frumentum. Lib. XII. c. I. §. 10. Σπείδων δ' εὐτυχῶν τοῖς ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων ΗΚΟΥΣΙ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΕΠΙ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ τῶν νόμων. Ille vero, cupiens alloqui Senatores, qui OB LEGVM INTERPRETATIONEM Hierosolymis aduenerant; adeo vt τὸ ἐπὶ, in hac formula, Accusatio rei iunctum, non contra, sed propter significet: quod cum sexcentis exemplis confirmari possit, mirum sane, HOOGVEENIVM, Virum graece doctissimum, ad VIGERV de Idiotif. Gr. L. p. m. 449. scribere potuisse, rarius id dictum videri.

Ἀπὸ

Ἀπὸ τῆς μελλέουσας ὁργῆς. Ad h. l. B. WOLFIVS: pbrasin hanc pure graecam esse, ostendit Pfochenius: Iuvat ipsum PFOCHENIVM in Diatr. §. 90. audire: Cavillantur hic quidam textum Graecum, quasi Euangelista non satis graece scripserit, aut fuerit locutus: Non enim graece dicitur, inquit, μέλλουσα ὁργή, verum μέλλουσα ὁργή εἶσεσθαι. Sed hoc ipso insignem ipsorum peritiam in graecis literis produnt. Sane, si quis accuratius didicerit Coniugationes in Grammaticis, hunc absque dubia tam crassum non errabit errorem. Sed bonus ille PFOCHENIVS hic σκιαμαχῶ. Vellem nominasset, qui hic textum Graecum cavillantur: Ego enim, qui sint, huc vsque inuenire non potui. Sed fuerint, qui dixerint, pro μελλέουσας ὁργῆς accuratius dici, ὁργῆς μελλέουσας εἶσεσθαι, num tam crassum errarunt errorem, ut digni essent, qui tam indigne exciperentur? Sed, o bone, ne erres; quoties μέλλων ita, vt hic, ponitur, Infinitiuo omissio, semper is est mente supplendus: cuius rei exempla in Critica Wolfiana dabimus: videndus interim VIGERV de Idiotif. Gr. L. p. 204. Ed. HOOGVEENII. Neque tamen ΜΑΤΤΗΑΕΥS a pure scribendi ratione recessit, cum dixit μέλλουσα ὁργή sine Infinitiuo diserte addito. Nam sic optimus quisque auctorum. Iosephus Lib. XI. Antiquitat. c. 6. §. 8. ἐξέλεσθαι τῆς μελλούσης ΣΤΥΦΟΡΑΣ, vt ex calamitate futura eriperet: et paullo post: γενέσθαι τὴν ἀπώλειαν αὐτοῖς τὴν μελλούσαν, vt pararent exitium, breui illis occursum, et sic saepe alibi. GATAKERV de stilo N. T. C. XXXIV. putat, vocem μέλλουσα respondere Ebraico נִסְתָּה ventura; quod confirmatur loco Paulli I. Theff. I. 10. ἀπὸ τῆς ὁργῆς τῆς ἐρχομένης, h. e. μελλέουσας εἶσεσθαι.

CAPVT IV.

v. 5. Ἰσησὺ αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τῶ ἱερῶ. Omnes omnium sententias de voce πτερύγιον afferre, nec iuvat

nec

nec operae pretium videtur, cum pleraeque a vero quam maxime abhorreant. Communissima, OLEARIO inprimis, et S. R. DEYLINGIO defensa, WOLFIO autem probata, eaest, quae *πτερύγιον* accipit de *porticibus*, quibus templum circumdatum erat. Sed equidem inueni non vnum, quod huic interpretationi aduersari videatur. Primo enim, valde dubito, an vsipiam apud Graecos *πτερύγιον* occurrat, vt significet *porticum prope aedes vel aedem exstructam*; neque a Viris doctissimis, OLEARIO, DEYLINGIO, aliisque, huius sententiae defensoribus, vel vnum locum allatum video, quo hic significatus, plane insolens, doceatur, cum id vel maxime faciendum fuisset. Quodsi *πτερύγιον* de eiusmodi *porticibus* vsurpetur, mirum sane, Iosephum; qui tam multis locis loquitur de porticibus, quibus templum Hierosolymitanum circumdatum fuit, ne semel quidem voce *πτερυγίς*, sed semper *σαῶς* uti. Vide v. c. Lib. VIII. c. X. multisque locis aliis, in quibus omnibus, vbi de Templi porticibus agitur, nunquam *πτερύγια*, sed *σαῶς* inuenies. Alterum, quod me ab assensu his Viris Doctiss. praebendo retinet, hoc est, quod Matthaeus dicit, ἐπὶ τὸ πτερύγιον, Vnitatis numero. Iam vero, cum vel ex citatis Iosephi locis constet, non vna, sed multis porticibus Templum fuisse circumdatum; facile apparet, ex linguae ratione Matthaeum scripturum fuisse, ἐφ' ἐν τῶν πτερυγίων, si indicare voluisset, Christum in vnam earum fuisse collocatum; cum autem scripserit, ἐπὶ τὸ πτερύγιον τῆ ἱερᾶ, facillima coniectura eo ducimur, vt credamus, Matthaeum voce *πτερυγίς*, Vnitatis numero expressa, certum aliquem locum indicare voluisse, qui in Templo Hierosolymitano non nisi vnus fuerit, neque adeo de aliis pluribus intelligi possit. *Πτέρυξ* enim, et *πτερύγιον* de vna tantum re, non de pluribus dicitur. Itaque Graeci, cum de auium alis loquuntur, quia binae sunt, non *πτέρυξ* aut *πτερύγιον*, sed *πτερυγες*, et *πτερύγια* vsurpant. Vid. SALMASIVS, ὁ πᾶν, ad *Simmi Rhodii πτερυγας*, in Museo

Museo Philol. et Histor. CRENII p. 260. Nam quod OLEARIUS in Observatt. in Matth. p. 113. contendit, *πτερύγιον* dici κατ' ἐξοχὴν illam porticum quae ad meridiem spectauit, id facilius dicitur, quam grauis cuiusdam Scriptoris auctoritate confirmatur. Quae igitur vera est huius vocis in hoc Matthaei loco interpretatio? mihi mallem dici: neque tamen dubito meam de ea re sententiam libere proponere, doctiorumque iudicio submittere. Scilicet *πτέρυξ* et *πτερύγιον* Graecis dicitur *quicquid in acutum desinit*, aut *cuiuscunque rei summitas et extremitas*. Notum est vel parum graece doctis, *πτερύγιον* dici *promontorii cacumen*, et *gubernaculi partem extremam*. In auiibus *πτέρυξ* dicitur ille pinnarum ordo, in acutum desinens, ab utraque laterum parte, qua maiores eminent pinnae. Exemplis in eam rem afferendis superfedere possumus, cum ex H. STEPHANI Thes. Gr. L. T. III. p. 1714. peti possint. Porro *πτέρυξ* et *πτερύγιον* de cuiuscunque rei summitate s. extremitate sumitur. Sic *πτερύγιον* est Exod. XXXVIII. 26. ubi in Ebraeo est פֶּטֶל, quod LXX, Seniores saepe quoque per ἀκρωτήριον reddiderunt: apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. c. XIII. §. 4. *πτέρυξ τῆ ἱματίς* est *lacinia vestis*: inde *πτερυγίς* de *fastigio templi*, alias *πτερόν*, *αἶτος*, *αἰτώμα* dicto, vsurpatur. Enarrator Graecus ad Aristophan. Aues v. 1110. notat haec: τὰς τῶν ἱερῶν σέγας, πτερὰ καὶ αἰτὸς καλεῖσι, templorum tecta s. fastigia vocant πτερὰ ὃ αἰτὸς. Nam illa templorum fastigia erant inclinata more auium alas demittentium, vnde illae voces πτερὰ et αἰτὸς de fastigiis templorum. Eustathius ad Ἰλιάδ. α. ἰσέον, ὅτι ἐκ τῆ αἰτῆ τῆ ζῶς καὶ μέρος τι τῶν ναῶν εἰ μόνον αἰτώμα ἐλέγετο, ἀλλὰ καὶ αἰτὸς, διὰ τὸ εὐκρίνασθαι. Φασὶ, πτερυγίαν αἰτῆ: de hoc αἰτῆ et αἰτώματος significatu qui plura desiderat, consulat magnum illum SALMASIVM ad Spartiani Pescen. Nigr. T. I. p. 675. sqq. et in Exercitatt. Plinian. p. 853. Itaque *πτερύγιον* h. l. de *fastigio* s. *superiori parte templi* accipere malim, quam cum aliis de portici-

ricibus. In quo me valde, ni fallor, confirmat Iosephi locus, a nemine, quantum equidem sciam, in hanc rem adductus. Is est Lib. XV. Antiquitat. c. XI. §. 3. ubi in descriptione templi Hierosolymitani ab Herode M. inaurati, inter caetera tradit haec: Παντός αὐτῆς (καὶ) καὶ τῆς βασιλικῆς σοῆς, τὸ μὲν εὐθεὶ καὶ εὐθεὶ ταπεινότερον, ΤΥΗΛΟΤΑΤΟΝ δὲ τὸ ΜΕΣΑΙΤΑΤΙΟΝ, ὡς περίοπτον ἐκ πολλῶν σάδίων εἶναι τοῖς τὴν χώραν νέμομενοις: erat totum templum, (quemadmodum porticus regia) utraque parte depressius, MEDIO vero EDITIVS, adeo ut a multis partibus a regionis incolis conspicium esset; et paullo post meminit τῆς ἀκρᾶς s. verticis templi. Haec est mea de hoc Matthaei loco sententia; contra quam afferri possit illud O LARII, qui eam ob causam πτερύγιον de fastigio templi accipi posse negat, quia aditus ad summitatem templi nussiam patuerit, ut adeo supponendum sit, per aërem Salvatorem a Satana raptum, et in istum locum translatus esse. Sed unde Vir Doctiss. hoc? vellem monumentorum auctoritate verbis suis fidem fecisset! Equidem contrarium ostendere mihi posse videor ex Iosepho Lib. VIII. Antiquit. 6. III. §. 2. Magis aduersari huic interpretationi meae videtur, quod Iosephus de B. I. Lib. V. c. 5. §. 6. et Lib. VI. c. 5. §. 1. tradit, fastigio templi fuisse obelos ferreos affixos, ut ne aues ibi confidere possent. Sed et haec dubitatio commodam ratione tolli potest.

V. 24. Καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτῆς) Exiit fama de illo. Ακοὴ de fama dici per Hebraismum, quibusdam persuasum esse, hic adnotat WOLFIVS, quem tamen remouerint PFOCHENIVS, VORSTIVS et OLEARIVS. Sed ego quidem, perlectis et diiudicatis locis omnibus adductis, nihil inueni, quod Hebraismi suspensionem tollere possit. Nam PFOCHENII exempla omnia sunt ἀπροσδιόνστα: quem enim ex Platonis Timaeo locum laudauit, ὅδ' ἐν ἡμῖν λόγον εἰσηγήσατο ἐκ πάλας ἀκοῆς, cum non ex Platone ipso, sed ex CONSTANTINI Le-

xico

xico hauserit necesse est, vbi eodem, quo PFOCHENIVS, modo, quamquam falso, exponitur. Quodsi enim Platonem ipsum consulisset, totumque illum Dialogum perlegisset, inuenisset sane, ἀκοὴν Σόλωνος non significare famam s. rumorem de Solone, sed relationem (Eine Beziehung) cuiusdam veteris rei a Solone factam, et aliis impertitam. Abi nunc, PFOCHENII, et affer istud Platonis, tuum, ἀκοὴ παλαιὰ Σόλωνος, ad hoc Matthaei, ἀκοὴ Ἰησοῦ, fama egressa de Iesu, et videbis quam inepte! Omnino hic contra PFOCHENIVM legendus MOS. ΣΟΛΑΝΟΣ apud RHENFERDIVM p. 295. Eadem ratio est loci Thucydidei a PFOCHENIO allati Lib. I. c. 20. vbi ἀκοὴ nihil aliud est quam narratio rerum, quae olim acciderunt. Scio, VORSTIVM, OLEARIVM, SCHWARZIVM, et ALBERTIVM in Obseruat. Philol. p. 27. alia loca in hanc rem adduxisse, quibus multa ex vno Iosepho addere possem: v. c. Lib. V. Antiquitat. c. 2. §. 9. Lib. VI. Antiquitat. c. 5. §. 2. Lib. VIII. c. 6. §. 5. et alia non pauca. Sed si quis ea loca omnia considerauerit, inueniet sane, vocem ἀκοῆς nihil aliud denotare, quam relationem, narrationem veteris cuiusdam rei, quam fando aut legendo cognouimus: quod quam sit ab hoc Matthaei loco alienum, facile intelligitur, si verba, ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ Ἰησοῦ, reddideris, exiit relatio, commemoratio de Iesu: cf. Luc. IV. 14. vbi, quod hic ἀκοὴ dicitur, est Φήμη. Illud autem, ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ pro fama emanat, divulgatur, num forte Hebraïsmis adnumerandum? ita quidem placere quibusdam video. Sed Iosephus eodem modo loquitur Lib. VIII. Antiquit. c. 6. §. 5. διῆλθεν Φήμη πρὸς ἡμᾶς, fama ad nos peruenit. Neque illud insolens, ἀκοὴν αὐτῆς dici pro ἀκοῆς πρὸς αὐτῆς. Nam sic optimus quisque scriptor, v. c. Iosephus I. c. τῶν σὺν ἀγαθῶν - ἡ Φήμη πρὸς ἡμᾶς διῆλθεν, fama de tuis bonis, neque aliter in loco Thucydideo, paullo ante allato,

CAPVT

CAPVT V.

V. 19. Ὅς ἐὰν ἔν λύσῃ τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ ἕτω τὰς ἀνθρώπους, ἐλαχίστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ὀρανῶν. Cum non statim appareat, quomodo is dici possit *vel minimum locum in regno coelorum obtinere, qui legem violarit*, HOMBERGIVS τὸ λύειν idem hic denotare contendit, quod *explicare*, vt sensus sit; *qui interpretando, ac soluendo legis difficultates homines doceat, eum laudem aliquam, et locum, etsi minimum, in regno coelorum mereri.* Hanc τῇ λύειν significationem stabilire conatur Marci IV. 34. et Actor. XIX. 30. qui locus vterque inepte adductus est, cum vtroque non λύειν, sed ἐπιλύειν occurrat: quod quemadmodum dubium non est, quin *explicare* denotet, ita de eo vocis λύειν significatu merito dubitare quis possit, cum is sit paullo insolentior, neque adeo facile sine scriptoris grauis auctoritate admittendus. Inueni autem (quod interpretationem HOMBERGII iuuare possit) λύειν pro ἐπιλύειν s. *explicare* aliquoties apud Iosephum, v. c. Antiquitat. C. VIII. §. 6. de Simsone; Ἄλλα προβαλόντος ἐμῷ λόγον, εἰ ΛΥΣΕΤΕ τῶτον, ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ ποιῶμενοι τὴν ζητησιν, ὁ θόνας τε καὶ σολὰς - - Φέρεσθε παρ' ἐμῶ, *Agedum, si fabulam, quam vobis proposuero, mihi intra septem dies EXPLICAVERITIS, lintea et vestes - - a me accipietis.* et Lib. VIII. Antiquitat. C. VI. §. 5. de regina Aethiopiae, ad Salomonem profecta: πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν διέγνω, μάλιστα τῆς σοφίας αὐτῆς βαλομένη λαβεῖν πῆραν, αὐτὴ προτήνυσσα καὶ ΛΥΣΑΙ τὸ ἀπορον τῆς διαβολίας δηθῆσα, *ad eum venire decreuit, eo praecepit. animo, vt sapientiae eius experimentum faceret, illa ei proponendo, quae intelligere nequit, rogandoque, vt ea sibi EXPLICARET:* itaque λύειν paucis versibus interiectis redditur per ἐπιλύεσθαι: τὰ προβαλλόμενα σοφίσματα - - ΕΠΕΛΥΕΤΟ, *resillas obscuras propositas - - EXPLICABAT.* Sed, vt verum fatear, haec loca ne docent

docent quidem, τὸ λύειν semper et vbique *explicare* significare, sed tum demum, cum sermo est de *solutione et explicatione aenigmati*: de qua requemadmodum Graeci λύειν, Latini *soluere* recte vsurpant, ita nescio, an vnquam νόμον, βίβλον, ῥῆσιν, etc. de *interpretatione legis aut libri*, aut *loci cuiusdam* adhibeatur. Et fac, λύειν hoc quoque sensu interdum occurrere; is tamen in hoc Matthaei loco minime admittendus est, propter *legem oppositionis*. Nam diserte sibi inuicem opponuntur λύειν et ποιῶν τὰς ἐντολάς iam, quemadmodum hoc denotat *praecepta legis diuinae obseruare*, ita illud, vi *oppositionis*, denotet necesse est, *praecepta non obseruare, negligere, contra ea committere*; adeo, vt vel hoc nomine HOMBERGII interpretatio reiicienda videatur. Quamuis igitur hic quoque τῇ λύειν significatus, *violare, non obseruare*, paullo insolentior sit, neque facile apud τὰς ἑξω reperiatur; tamen omnino, vel ob *legem oppositionis*, admitti debet. Nam quod B. WOLFIUS ad h. t. scribit, BOSIUM et ELSNERVM docuisse, λύειν τὸν νόμον pro *violare legem, contra eam committere*, apud profanos Scriptores vsurpari, in eo humanitus errat. Si quis enim omnia loca, ab his viris doctis in hanc rem laudata, curatius considerauerit, inueniet, λύειν νόμον denotare *abrogare legem*, non autem *violare*: neque enim sequitur, vt, *qui legem violat, eam quoque abroget.* Haec est genuina locutionis λύειν νόμον, *abrogare legem*, notio, cuius oppositum θέσθαι νόμον. Neque aliter intelligenda sunt loca ab ALBERTIO in obseruatt. Philolog. p. 36. allata, qui ipse quoque recte hunc locum de *violatione legis* accipit. Caeterum KNATCHBULL. in Animad. N. T. p. 8. reprehendit communem horum verborum interpretationem: *Quisquis ergo soluerit vnum ex mandatis hisce minimis, et mauult adeo, traiectione facta, ita reddi: Quisquis ergo soluerit vnum ex minimis horum mandatorum, quale illud sit infra C. XXV. 40. ἐν τούτοις τῶν ἀδελφῶν μετὰ τῶν ἐλαχίστων, vni ex minimis horum meorum fratrum.* Cui sententiae, miror sane,

ALBERTIVM, virum graece doctissimum, assensum praebere potuisse, cum ea nihil sit vanius. Mihi quidem nulla traiectione opus esse, et Matthaeus elegantissime locutus videtur. Scilicet apud Graecos magna vis est in repetitione Articuli, et haec verba τῶν ἐντολῶν τέτων ΤΩΝ ἐλάχ. ita reddenda sunt; Si quis igitur violarit unum horum praeceptorum, et EORVM QVIDEM minimorum: Wenn also jemand eines dieser Gebote, und auch nur der allerkleinsten, übertritt: eadem ratio est illius loci C. XXV. v. 40. ἐν τέτων ΤΩΝ ἀδελφῶν μὲ ΤΩΝ ἐλαχίστων, vni fratri meorum, et EORVM QVIDEM minimorum s. etiamsi minimus sit: de qua vi Articuli repetiti pluribus, Θεῷ διδόντος, dicemus in Critica nostra Wolfiana. Caeterum in explicatione verborum ἐλάχιςτος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἑρανῶν, assentior WOLFIO, τῷ πάνυ, et aliis, qui reddunt, indignus erit regno coelorum: loquendi ratione scriptoribus sacris non inuitata.

V. 21. Ἐξέβη τοῖς ἀρχαίοις. In diuersas sententias distrahuntur interpretes, quomodo haec verba reddenda sint, vtrum: audistis ad Veteres dictum esse, an: audistis a Veteribus dictum esse? et sane linguae ratio vtramque interpretationem admittit. Mihi tamen, huius loci rationem paullo diligentius consideranti, omnino haec verba reddenda videntur, audistis, a Veteribus dictum esse. Nam Christus in hac ad Phariseos oratione non reprehendit i l, quod ad Veteres dictum erat, sed potius id, quod a Veteribus illis Iudaeorum doctoribus dictum, et ad callidam peruersamque Legis diuinae interpretationem prolatum erit. Traditionibus enim illorum veterum doctorum, crassisque adeo eorum erroribus in praeceptis Legis diuinae interpretandis, opponit Christus suam eiusdem Legis interpretationem: quod vel ex ἀντιθέσει saepius repetita intelligi potest: Ἠκούσατε ὅτι ἐξέβη τοῖς ἀρχαίοις - ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν: quae sibi accurate respondent, si reddideris: audistis, a veteribus dictum esse, s. Veteres dixisse - ego autem dico vobis, minime autem, si verteris, audistis dictum esse ad

ad Veteres - ego autem dico vobis. Praeterea conuenit haec interpretatio rationi Phariseorum, qui Seniorum et Maiorum doctrinis placitisque tam tenaciter inhaerebant, vt, si ab iis vel paullulum discederent, grave quoddam piaculum commissuros se esse putarent. In quam rem egregius est Iosephi locus Lib. XVIII. Antiquitatt. c. I. §. 3. Οἱ Φαρισαῖοι - τιμῆς γὰρ τοῖς ἡλικίας προηκῆσι παράχαρῶσιν, ἔδδεν ἐπ' ἀντιλέξει τῶν εἰσηγηθέντων ταῦτα θράσει ὑπαυρόμενοι: Pharisei exhibent honorem aetate proVectioribus, non id sibi sumentes arrogantiae, ut contradicant iis rebus, quas illi induxere. Praestat igitur reddere, audistis, dictum esse a veteribus, quam ad veteres: neque intelligere possum, quomodo ALBERTIVS, qui, si quisquam alius, graece doctissimus est, in Observatt. Philol. p. 38. scribere possit, hanc phrasin insolentem esse, cum nihil tritius sit in lingua Graeca, quam verbis Pharisaeis adiungere Datium loco Genitiui cum Praepositione: adeo, vt si eius rei exempla afferre velim, et meo et lectoris otio abuti velle videar.

V. 22. Πᾶς ὁ ἐργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἐκ κῆ, ἐνοχος ἐστὶ τῇ κρίσει. Diuersas virorum doctorum sententias de triplici hoc iudicio, cuius Christus mentionem facit, WOLFIVS more suo, h. e. diligentissime, recensuit. Communissima fere eorum est, qui κρίσις de Iudicum confessa tribus et viginti viris constante, et per singulas civitates constituto accipiunt. In quo quidem non possum, quin sententiam ab eorum iudicio seiungam meam: rationem, qua commotus id faciam, paullo post reddam. Me quidem non poenitet sententiae huius, vt putem, per κρίσις intelligendum esse illud VII. virorum iudicium minus, in vnaquaque ciuitate constitutum: de cuius institutione est apud Mosen Deuter. XVI. 18. כְּכָל־הָעָם כְּכָל־הָעָם כְּכָל־הָעָם, quod LXX. seniores reddiderunt: κρίτας καὶ γραμματοποσάγωγους καταθήσεις σὺ αὐτῷ ἐν ταῖς πόλεσι σε. Male SIGONIVS de Republ. Hebraeor. p. m. 700. γραμματοποσάγωγους interpretatur

Principes huius iudicii s. Principes iudicum: Mihi non dubium est, quin hi γραμματοσαγωγῆς, seu, ut alibi ab iisdem LXX. Interpretibus vocantur, γραμματεῖς, dignitate inferiores fuerint quam κριταί, et munus scribarum obierint, qui Acta conficerent: hos Iosephus, loco mox afferendo, vocat ὑπηρετάς, quos interpretari possis, *Ministros curiae, seruientes ad Legem*, aut ex consuetudine Fori Romani, *Officiales*. Aquila et Theodotio **ΟΙ**ΥΩ interpretantur per ἐκβιασάς, πράκτορας, *Exactors, Quaestores*; sed ea quidem vox amplioris dignitatis esse videtur, adeo, ut Alexandrini Interpretes rectius per γραμματοσαγωγῆς et γραμματεῖς reddidisse existimandi sint. Videtur autem hoc institutum fuisse ad imitationem magni illius Consilii Hierosolymitani, in quo duo Scribae Iudicibus aderant, qui Actorum conficiendorum munere fungebantur. Quanquam autem minorum horum Iudicum numerus in sacris literis non legitur definitus, Iosepho tamen auctore cognovimus, fuisse septem Virorum. Is enim de hac re ita, Lib. IV. Antiquitatt. c. VIII. §. 14. Ἀρχέωσαν καὶ ἐκάστη πόλιν ΕΠΤΑ, οἱ καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον σπεδὴν προσηκόντες· ἐκάστη δὲ ἀρχὴ ΔΥΟ ἄνδρες τῆς πόλεως διδόωσαν ἐκ τῆς τῶν Λευιτῶν φυλῆς. Qualibet in urbe praesint SEPTEM VIRI, et in virtute, et in studio aequitatis exercitati: unicuique autem magistratui tribuuntur DVO MINISTRI e tribu Leuitica: qui locus deferre docet, septem Iudices fuisse constitutos, et ab iis adeo duos illos ὑπηρετάς seiunctos, qui, tantum abest, ut Principes Iudicum fuerint, quod SIGONIO videbatur, ut potius pro ministris Iudicum sint habendi, quod vel ipsa vox ὑπηρετῶν docet. Huius septemviralis iudicii in eodem cap. §. 38. meminit, ubi de deposito agit: ἢ δὲ μηδὲν ἐπιβαλὼν ὁ πιστευθεὶς ἀπολέσειν, ἀφικόμενος ἐπὶ τὰς ΕΠΤΑ ΚΡΙΤΑΣ, ὁμύτω τὸν Θεόν. quod si depositarius ΕΠΤΑ ΚΡΙΤΑΣ, ὁμύτω τὸν Θεόν. quod si depositarius, nihil dolo malo agens, depositum perdiderit, SEPTEM IUDICES adeat, Deumque testem citet etc.

Facile autem intelligitur, in his septem virorum iudiciis non nisi priuatas leuiorisque momenti causas fuisse disceptatas, publicas autem grauiioresque ad Synedrium magnum Hierosolymitanum delatas. Ad quem morem Flavius Iosephus, Galilaeae praefecturam nactus, res in Galilaea institutas componendasque putauit: iuvat ipsum audire Lib. II. de B. I. c. XX. §. 5. Ἰώσηπος, εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐλθὼν -- τῶν μὲν γηραιῶν ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑ τὰς σωφρονεσάτους ἐπιλέξας ἐκ τῶ ἔθνους, κατέστησεν ΑΡΧΟΝΤΑΣ ὅλης τῆς Γαλιλαίας, ΕΠΤΑ δὲ ἐν ἐκάστῃ πόλει ΔΙΚΑΣΤΑΣ τῶν εὐτελεστέρων διαφορῶν· τὰ γὰρ μέγιστα πράγματα καὶ τὰς φονικὰς ἐφ' ἑαυτὸν ἀναπέμπειν ἐκέλευσε καὶ τὰς ἐβδομήκοντα, Iosephus cum in Galilaeam venisset -- de senioribus quidem istius gentis LXX. prudentissimis delectis, eos cum potestate omni Galilaeae praefecit, septem vero per singulas ciuitates minorum litium iudices constituit: nam grauiora negotia causasque capitales ad se et LXX. viros remitti iussit. Quanquam igitur in sacris literis numerus iudicum in hoc consilio minori non discrete definitus legitur, tamen, auctore Iosepho, sine ullo errandi periculo contendere possumus, eum septem viros, adiunctis praeterea duobus scribis, comprehendisse; cum dubitatio sit nulla, quin Iosephus, harum rerum curiosissimus, ex monumentorum luculentissimorum fide et auctoritate id tradiderit. Haec autem duorum iudiciorum genera, non dubium est, quin conueniant partim Consilio illi magno Hierosolymitano LXX. Virorum, quod h. l. Matthaeus per συνέδριον innuit, partim minoribus illis iudiciis in vnaquaque ciuitate constitutis, de quibus est Deuteron. I. c. quod Matthaeus h. l. κρίσις vocat, h. e. iudicium VII. virorum, in quo minorum litium causae disceptabantur. Quod autem quidam Viri docti, et inter eos LEVSDENIUS in Philol. Hebraeo Dissert. IX. p. 105. et in Philol. Hebraeo-mixto Dissert. XLVI. contendunt, haec minora iudicia XXIII. viros comprehendisse, id merum figmentum est Iudaeorum recentiorum, ut do-

cet Praestantissimus WESSELINGIUS in Diatribe de *Archontt. Iudaeorum* p. 100. seqq. Neque ignoro, BERNARDUM, diffusissimae et exquisitissimae doctrinae Virum, ad Iosephum Lib. IV. Antiquitat. c. VIII. §. 14. utramque sententiam conciliare studere, cum dicat, fuisse quidem non nisi VII. viros in iudiciis minoribus, eos autem in causis capitis adscivisse sibi bis septem Adfessores, adeo ut, adnumeratis duobus scribis, XXIII. viri fuerint. Sed cum hanc sententiam non satis luculentis auctoritatibus confirmarit, ei subscribere non possum. Ex iis autem, quae paullo ante disputauimus, rationem apparere arbitror, quare κρίσις in hoc Matthaei loco de iudicio non XXIII. (quod forte nullum unquam fuit) sed tantum VII. viris constante, accipere malim. Per συνέδριον autem cum aliis intelligo magnum illud Consilium Hierosolymitanum: quae quidem differentia duorum horum iudiciorum, dilucide perspicui potest ex Deuteron. c. XVII. Nam ibi a v. 1. usque ad 8. agitur de minori illo iudicio, in singulis ciuitatibus constituto, quod h. l. κρίσις dicitur: a v. 8. autem usque ad 14. sermo est de Synedrio magno: per γέενναν τῆ πυρός denique h. l. intelligo poenas infernales, quae infliguntur ob ea delicta et peccata, quae inter homines saepe non innotescunt, certe pro magnis non habentur, neque adeo pro rei ratione puniuntur, sed iudicio divino committenda sunt.

v. 42. τὸν θέλοντα ἀπὸ σὲ δανείσασθαι μὴ ἀποστρέφῃς) vertitur vulgo, *ne auertas*, satis obscure, ne dicam inepte! Reddendum erat: *ne recuses, ne repudies*, Αποστρέφεισθαι prima sua et genuina notione est, *se ab aliquo auertere*: qua notione est apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. c. XIV. §. 3. de Saulo: ἀντέχοντα δὲ καὶ τελῶς ΑΠΕΣΤΡΑΜΜΕΝΟΝ ἐβιάσατο καὶ συνέπεισεν: Cum vero ei resisteret, seque prae animi anxietate ab ea AVERTERET, illo maiori vi infligit, eique persuasit: quod cum facere soleant, qui aliquem auersantur, aut eius precibus locum concedere nolunt, inde ἀποστρέφεισθαι

σθαι est, *recusare, repudiare*. Apud eundem Lib. II. Antiquitat. c. IV. §. 3. ubi uxor Potipharæ Iosephum ad nefandum amorem pellicere studet: προσδοκᾷ τε τῶν παρόντων ἔνσιν, ὧν ἤδη μετέχειν, προσδέμενον αὐτῆς τῷ ἔρωτι ἄμυναν δὲ καὶ μίσος παρ' αὐτῆς, ΑΠΟΣΤΡΑΦΕΝΤΑ τὴν ἀξίωσιν: quare et praesentium bonorum emolumentis frui ex cecaret, quorum iam particeps erat, si eius desiderio annueret, et maiora etiam consecuturum, si suae voluntati morem gereret: ultionem autem et odium ab illa, si PETITIONEM RECUSARET: Sic Iosephus Lib. IV. Antiquitat. c. VI. §. 8. τὴν δέησιν ὑμῶν ΑΠΟΣΤΡΕΦΟΜΕΘΑ, preces vestras REPUDIAMVS, REICIMVS, quod opponitur illi, quod paullo ante dicitur, προσηγάμεθα τὴν ὑμετέραν ἀξίωσιν, locum dedimus precibus vestris: inde pro auersari est apud eundem Lib. V. Antiquitat. c. I. §. 25. ὡς ἐμμενόντων μὲν ταῖς, καὶ τῷ θεῷ παρέχοντος εὐνὴν εἶναι καὶ σύμμαχον αὐτόν. ἐκτραπέντων δὲ εἰς ἑτέραν ἰδῶν μίμησιν, ΑΠΟΣΤΡΑΦΗΣΟΜΕΝΟΥ τὸ γένος ὑμῶν: quo quidem fiet, ut, dum in his permanetis, Deus vobis propitius futurus sit et adiutor; si vero ad aliarum gentium mores imitandos descueritis, et ille genus vestrum AVERSABITVR: Neque aliter Lib. VI. Antiquitat. c. XIV. §. 4. ἐκ ΑΠΕΣΤΡΑΦΗ τε ὡς ξένον καὶ μηδέποτε ἐν συνηθείᾳ γεγενημένον, non illum SPREVIT et REIECIT ut peregrinum, nulla ex consuetudine sibi notum: apud eundem Lib. XX. Antiquitat. c. VIII. §. 5. διὰ τῶτο οἶμαι καὶ τὸν Θεόν, μισήσαντα τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ΑΠΟΣΤΡΑΦΗΝΑΙ ἡμῶν τὴν πόλιν, hanc ob causam arbitror etiam Deum, impietatis illorum odio, AVERSATVM esse urbem.

CVPVT VI.

V. 16. Ὅταν δὲ ηγεύητε, μὴ γίνεσθαι, ὡς περ οἱ ὑποκριταί, συνθροῦντες ἀφανίζεσθαι γὰρ τὰ πρόσφατα αὐτῶν) Quae vera notio sit vocis συνθροῦντες, dilucide, opinor, ex

hoc Iosephi loco intelligitur, Lib. XI. Antiquitat. c. V. §. 6. de Neemia, patriae calamitates lugente: ὃ δ' εὐδύς αὖς εἶχε, μὴδ' ἀπολασάμενος, διακονήσων ἐσπίευσεν τῷ βασιλεῖ τὴν ἐπὶ τῷ ποτῷ διακονίαν. ὡς δὲ μετὰ τὸ δῆπνον ὁ βασιλεὺς διεχύθη. καὶ ἡδίων αὐτῷ γινόμενος, ἀπέβλεψεν εἰς τὸν Νεεμίαν, καὶ ΚΑΤΕΣΚΥΘΡΩΠΑΚΟΤΑ θεασάμενος, διὰ τί ΚΑΤΗΦΗΣ ἦν, ἀνέκρινεν: ille vero e vestigio, ita ut erat, ne lotus quidem, regi ministratum ire properavit. Cum vero post coenam rex multa hilaritate esset, solitoque magis se incunditati daret, Neemiam adspectavit, observatoque, quod *VULTVS EI TRISTIS* esset, *TRISTITIAE causam percontatus est*: ex quo loco apparet, τὸν σκυθρωπὸν esse hominem vultu, partim lacrimarum sordibus foedo (additur enim μὴδ' ἀπολασάμενος) partim tristitia deiecto et confuso (sequitur enim mox: τὸ κατηφές τῷ προσώπῳ καὶ συγκεχυμένον ἀπεκάθηρε, vultum deiectum et confusum coepit attollere) Sic Lib. XIX. c. III. §. 3. Συνεστρέφοντο δὲ περὶ τὸν Γραῖτον ἡδὴ καὶ πλείους τῶν σωματοφυλάκων, καὶ θεωρῶντες τὸν Κλαύδιον ἀγόμενον, ΕΣΚΥΘΡΩΠΑΖΟΝ, Tunc ad Gratum iam coacti erant multi e satellitibus, et Claudium abductum videntes, *TRISTEM PRAE SE FEREbant VULTVM*. Igitur in hoc Matthaei loco σκυθρωποὶ sūnt, qui tristitiam vultu, data opera a sordibus non purgato, prae se ferunt. Respondet haec vox Hebraeo עָצוּר Genes. XL. v. 6. עָצוּר quod LXX. Seniores reddiderunt τεταραγμένοι, Aquila ἐμβρασσόμενοι, Symmachus autem σκυθρωποὶ: et enarrator graecus Aristophanis ad Acharn. v. 1068. τὰς ὀφρὺς ἀνέσπακώς, exponit ἐσκυθρωπακώς, h. e. frontem ex nimia severitate, austeritate, tristitia adeo contrahens. Hanc interpretationem confirmant, quae in Matthaei loco mox subiiciuntur: ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν. Ἀφανίζειν proprie est aliquid abolere ita, ut ne vestigium eius appareat. Iosephus Lib. I. Antiquitat. c. XI. §. 1. de excidio urbis Sodomitarum: Χαλεπήνας ἔν ἐπὶ τέτοις ὁ θεός, ἔγνω τιμωρήσασθαι τῆς ὑπερφανίας αὐτῆς: καὶ τὴν

τὴ πόλιν αὐτῶν καταστρέφασθαι, καὶ τὴν χώραν ἔτιως ΑΦΑΝΙΣΑΙ, ὡς μήτε φυτὸν ἐτι μήτε καρπὸν ἕτερον ἐξ αὐτῆς ἀναδοθῆναι, his igitur rebus offensus Deus, decrevit insolentiae poenas ab illis repetere, et non solum urbem eorum euertere, sed et regioni *EAM VASTITATEM INFERRE*, ut nec amplius plantas, nec fructum ullum ederet. Sic Lib. V. Antiquitat. c. VII. §. 10. πόλεις τε *ΗΦΑΝΙΣΕ* πολλὰς καὶ λείας ἤλασε, multas urbes *SOLO AEQVAVIT*, et multum praedae abegit: ita Suidas, Ἀφανίζειν, ἔλας τὸ ἀνελεῖν καὶ ἀφανὲς ποιῆσαι. Porro ἀφανίζειν est, alicuius rei formam et speciem deturpare; sic est apud eundem Iosephum Lib. IX. Antiquitat. c. III. §. 2. τὰς ἀγρὰς αὐτῶν διήρπασαν, καὶ *ΗΦΑΝΙΣΑΝ*, πληρύντες τῶν ἐκ τῶν χεῖμαρῶν λίθων, agros illorum diripuerunt, et *DEFORMARVNT*, lapidibus e torrepitibus eos replentes: quo sensu haec vox in hoc Matthaei loco omnino capienda est, adeo ut per τὸ ἀφανίζειν intelligatur deformatio et deturpatio vultus, quocunque modo fiat. Eiusmodi fere vultum et cultum describit Cicero. Rulli Agrar. II. c. V. vestitu obsoletiore, corpore inculto et horrido, capillatior, quam ante, barbaque maiore. Apprime in hanc rem Quintilianus in Prooem. Instituit. Oratoriar. de Philosophis: non virtute ac studiis, ut haberentur Philosophi, laborabant, sed vultum et tristitiam et dissentientem a caeteris habitum pessimis moribus praetendebant. Ipsa quoque verba opposita, τὸ δὲ νησεύων ἀλεψαί σε τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ πρὸς ὤπον νίψαι, hanc interpretationem confirmant, quae quemadmodum indicant, caput, faciemque esse purgandam et ornandam, ita vi oppositionis ἀφανίζειν τὸ πρὸς ὤπον est data. opera vultum faciemque deformare, et deturpare. Caeterum, qui data opera, et quodammodo corae, alium quam naturalem, vultum sibi induunt, eos eleganter τὸ πρὸς ὤπον βιάζεσθαι Iosephus dicit Lib. I. de B. I. cap. XXXI. §. 4.

CAPVT VII.

V. 15. Ἐρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων) Male PRICAIVS contra omnes Cod. pro ἐνδύμασι legi vult, ἐκδύμασι, exuviiis: a quo etsi recte discessit SVICERVS Thes. Eccl. T. I. p. 1112. in eo tamen audiendus non est, quod scribit: Non necessarium est, ut intelligatur pellis corpori detracta; potest esse adhuc corpori adhaerens, ac proinde ἐν ἐνδύμασι dictum pro ὡς πρόβατα ἐνδεδυμένοι. Male! Ἐνδύματα τῶν προβάτων sunt vestes ex pellibus ouinis confectae, alias μηλωταί, δέρματα αἰγνῆα dicta, qui habitus fere prophetarum veterum fuit; illud autem, ἔρχονται ἐν ἐνδύμασι προβάτων, est ex graecismo paullo exquisitiore, et denotat, veniunt ad vos INDVTI vestibus, confectis ex pellibus ouium. Hic enim est elegantissimus τῆς ἐν vsus. Ita Iosephus Lib. VI. Antiquitat. c. IX. §. 4. Σὺ μὲν ἐπέρχη μοι Ἐν ξομφαίᾳ, καὶ Ἐν δόρατι, καὶ Ἐν θώρακι, tu me aggredieris gladio, hasta et lorica INDVTVS et INSTRVCTVS: ubi quidam Codd. ἐν, quoniam non publici saporis erat, omiserunt: Male. Sic enim apud eundem Lib. XVIII. c. VI. §. 7. Agrippa dicitur ὁ Ἐν τῇ πορφύρῃ h. e. purpurea veste indutus, pro quo D. Lucas de eodem Agrippa Act. XII. 21. ΕΝΔΥΣΑΜΕΝΟΣ ἐσθῆτα βασιλικήν. Hunc Graecorum loquendi morem imitati sunt Latini. Ovidius de A. A. Lib. II. v. 292.

Siue erit IN Tyriis, Tyrios laudabis amicus;

Siue erit IN Cois, Coa decere puta.

vbi IN Tyriis et Cois esse, denotat, vestimentis Tyriis et Cois INDVTVM esse. Virgil. Lib. V. Aeneid. v. 37.

occurrit Aescles

Horridus IN iaculis et pelle Lybistidos ursae.

Neque aliter Florus Lib. I. c. I. Iuuentus in equis et armis, h. e. armis, equisque INSTRVCTA. Plura in hanc rem exempla dabunt SALMASIVS ad Trebell. Poll. T. II. p. 344. GRAEVIUS in Lect. Hesiod. c. XVIII. DVKERVS ad Florum l. c. Caeterum in hoc Matthaei loco per ἐνδύ-

ἐνδύματα προβάτων intelligitur externa illa species sanctae, innocentis et mansuetae vitae, quam falsi doctores illi prae se ferebant: de quibus D. Paulus II. Cor. XI. 13. οἱ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματίζομενοι εἰς ἀποστόλους χριστοῦ.

V. 22. ὁ τῷ σῶ ὀνόματι - - δυνάμεις πολλὰς ἐποίησαμεν) OLEARIVS interpretatur: Nonne sub nomine Christianorum, siue a te appellati, adeoque ut tui, patrauimus miracula? quod, vereor ut huic loco conueniat: malim cum WOLFIO, τῷ σῶ ὀνόματι reddere iussu et auctoritate tua: qua notione in sacris literis frequenter occurrit, v. c. Marc. VI. 38. 39. VII. 22. Luc. IX. 49. etc. Eodem sensu est apud Iosephum Lib. IV. Antiquitat. c. I. §. 1. Εἰς ὀΝΟΜΑΤΙ τῷ Θεῷ καλύειν, AVCTORITATE et IVSSV Dei prohibere. Lib. VII. Antiquitat. c. I. §. 5. προσέταξεν αὐτὸν καλεῖν ΕΚ τῷ Δαυὶδ ὀΝΟΜΑΤΟΣ, iussit illum reuocari IVSSV et AVCTORITATE Davidis. Lib. VIII. Antiquitat. c. XIII. §. 8. πέμπει γράμματα πρὸς τὴς ὑπερέχοντας τῶν Ἰσραηλιτῶν, ΕΚ τῷ Ἀχαάβ ὀΝΟΜΑΤΟΣ, ad primores Israelitarum mittit literas AVCTORITATE Achabi scriptas. Sic Lib. XI. Antiquitat. c. VI. §. 12. γράφειν αὐτὸν βύλεται προσέταξε περὶ τῶν Ἰουδαίων ἐκείνην ΕΚ τῷ βασιλείᾳ ὀΝΟΜΑΤΟΣ, iussit Estherem de Iudaeis scribere, quod visum fuerit, AVCTORITATE regis. Alio denique sensu est Lib. XIV. Antiquitat. c. VIII. §. 3. μαρτυρεῖ δὲ μετὰ τῷ λόγῳ στραβῶν ὁ Καππάδοξ, λεγὼν ΕΞ Ἀσινίᾳ ὀΝΟΜΑΤΟΣ, meis verbis testimonium perhibet Strabo Cappadox, ex FIDE Asinii ita docens: eodem sensu paullo post, ὁ δ' αὐτὸς ἔστος στραβῶν καὶ ἐν ἐτέρῳ πάλιν ΕΞ Ὑψικράτης ὀΝΟΜΑΤΟΣ λέγει, h. e. ex Hypsicratis fide.

CAPVT VIII.

V. 6. Δυνῶς βασιανίζουτος) Vox βασιανίζουτος, etsi minus graeca quibusdam visa est: (vid. L. BOS ad Thomam

mam Magistrum p. II.) tamen sensu et proprio, et translato apud optimum quemque Scriptorem occurrit: vtriusque exempla vel in Iosepho inuenies. Et proprio quidem, quo tormentis cruciari denotat, est Lib. II. Antiquitatt. C. VI. §. 4. ὁ δὲ (Ἰωσήπος) εἰς τὴν εἰρκτὴν αὐτῶς, (ἀδελφῆς) ὡς ἐπὶ χολῆς ΒΑΣΑΝΙΣΩΝ, ἐνέβαλε, Iosephus fratres suos in custodiam conici iussit, tanquam per otium QVAESTIONI TORMENTISQVE ADMOTVRVS: et Lib. XVI. Antiquitatt. C. VIII. §. 1. ΒΑΣΑΝΙΖΟΜΕΝΟΙ δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν ταῖς ἀνάγκαις ὄντες, ἐπιτεινόντων αἰ τῶν ὑπηρετῶν, cum autem acrius CRVCIARENTVR, et in necessitatibus essent, et a tortoribus crudelius torquerentur: translato autem, huic Matthaei loco conueniente, pro grauiter affligere, est Lib. II. Antiquitatt. C. XIV. §. 4. ἐκ ἧτέροι τοῦ θεῖου τὴν πονηρίαν αὐτῷ (Φαραώθῃ) ποικίλοις κακοῖς καὶ μέζουσιν τῶν προενδεδημηκότων μετερχόμενον ΒΑΣΑΝΙΣΑΙ. Deus non cunctatus est, variis malis, et grauioribus iis, quae prius populo infederant, malitiam Pharaonis PERSEQVI et AFFLIGERE.

CAPVT IX.

v. 4. Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν) Proprie εἰδέναι et ἰδεῖν differunt: cum hoc, oculis aliquid cernere, illud, mente et intelligentia aliquid consequi, significet. Ex hac igitur differentia recte et accurate Lucas C. VI. 8. αὐτὸς δὲ ΗΔΕΙ τὰς διαλογισμῆς: et C. IX. 17. εἰδὼς αὐτῶν διανοήματα. Neque tamen haec differentia ita a Scriptoribus optimis seruata est, quin ab ea interdum recesserint. Nam quamquam ἰδεῖν proprie est videre, tamen, cum nullius rei certior firmiorque notitia sit, quam eius, cuius ipsi αὐτόπται fuimus: factum est, vt ἰδεῖν de quacunque rei cognitione certa usurparetur. Sic h. l. ἰδὼν (pro εἰδὼς) τὰς ἐνθυμήσεις. Infra C. XXVII. 54. ἰδόντας τὸν σεισμόν. Luc. V. 29. ἰδὼν τὴν πίσιν αὐτῶν.

τῶν: neque curiosius a profanis Scriptoribus ista differentia obseruatur. Iosephus Lib. X. Antiquitatt. C. XI. §. 6. Ὁ βασιλεὺς, ὃ ΣΤΥΝΙΔΩΝ τὴν κακουργίαν αὐτῶν, Rex, cum eorum malitiam non ANIMADVERTISSET: neque aliter vox θεᾶσθαι adhibetur Lib. XVIII. C. VIII. §. 3. ὁ Πετρώνιος ἐκ τῶν λόγων ΘΕΑΣΑΜΕΝΟΣ δυσκίνητον αὐτῶν τὸ φρονεῖν, Petronius, cum ex verbis illorum PERSPEXISSET obstinatum et peruicacem illorum animum. Ex hac differentia non accurate semper obseruata, nata est in multis locis lectionis varietas, v. c. apud Iosephum Lib. V. Antiquitatt. C. I. §. 2. ὅπως ΕΙΔΩΣ τὴν οἰκίαν ὁ στρατηγός, Φυλάτῃται κακῶς ποιεῖν, vt imperator, cum domum nouerit, ab ea laedenda abstineret: vbi quidem Codd. exhibent ἰδὼν; et BERNARDVS notat: ἰδὼν et ἰδὼν apud Criticorum priscos ualebat cum ὁρῶν, tum etiam μαθὼν. Discriminis harum vocum non ubique obseruati exempla ex aliis Scriptoribus suppeditat ABRESCHIVS, V. C. in Animadu. ad N. T. p. 543.

CAPVT X.

v. 23. ἢ μὴ τελέσῃτε τὰς πόλεις τῆ Ἰσραὴλ) Hic vocis τελεῖν vsus in hoc Matthaei loco, cum paullo insolentior videatur, fecit, vt Viri docti in varias, easque maxime discrepantes, sententias distraherentur. Et STEPHANVS quidem in Thes. Gr. L. h. v. scribit; haud temere certe talis huius verbi τελεῖν vsus alibi reperitur: quod, mirum sane, Viro graece doctissimo excidere potuisse. HEINSIVS interpretatur per doctrina perficere, OLEARIVS per cessare, desinere, auferri, vterque falsus. RAPHELIVS verum vidit, cum scribebatur, τελεῖν τὰς πόλεις esse, peragrarē vrbei; quomodo autem ἐκπεράσκειν, αἰεῖν, τελεῖν et similia obuiandi, veniendi, peragrandi sensum obtinere possint, neque, neque, vt ego quidem sciam, alius docuit. Scilicet neque τελεῖν, neque similia ver-

verba, natura et vi sua, *proficiscendi, peragrandi* notionem habent, sed eam accipiunt ab una et item altera voce, in his loquendi formulis omitti solita. Quid multa? *τελεῖν τὰς πόλεις*, concisum est loquendi genus, et ita supplendum, *τελεῖν ΟΔΟΝ ΔΙΑ τὰς πόλεις*: non conficietis ITER PER Vrbes, s. non peragrabitis vrbes: Sed de hoc loco pluribus quondam disputabamus in *Commentario Historico Critic. Philol. ad Decretum Atheniens.* p. 65. sq. vbi hoc loquendi genus illustravimus, auctoritateque optimorum scriptorum ita confirmavimus, ut nemo insolens, quod H. STEPHERANO videbatur, sit existimaturus. Locis, ibi in hanc rem laudatis, adde haec: Iosephus Lib. VIII. Antiquitatt. C. IV. §. 6. *τὴν ΟΔΟΝ τὴν ΕΠΙ τὰ οἰκῆα ἀνύσαι*, *Domum proficisci, s. viam, qua domum irent, conficere*. Lib. VII. de B. I. Cap. V. §. 3. *Τίτος τὴν προκειμένην ποιεῖν πορείαν, καὶ τὴν ἔρμην ἢ τάχις διανύσας*, Titus propositum iter ad Aegyptum faciens, et SOLITVDINE celeriter PERAGRATA: quae locutio, *τὴν ἔρμην διανύειν*, huic Matthaei, *τὰς πόλεις τελεῖν*, ita similis est, ut non ovum ovo similis.

CAPVT IX.

v. 12. *ἡ βασιλεία τῶν ἑρᾶν βιάζεται*) Diligentissime, ut solet, B. WOLFIVS virorum doctorum sententias de hoc loco reulit: quarum vnice vera est, quae exponit, *regno coelorum vis infertur*, h. e. homines summo studio in regnum coelorum s. Ecclesiam ingredi nituntur; eodem modo dictum est, quod supra v. 5. *πτῶχοι ἐὺαγγελίζονται*, h. e. pauperibus euangelium annuntiatur; de quo loquendi more dicemus ad Rom. III. 2. Nescio, an ad hunc Matthaei locum Hesychium respexisse dicam, cum *βιάζεται* exponebat per *βιαιῶς κρατεῖται*. Qui exponunt, *regnum Dei vim suam exserit*, omnium minime audiendi videntur, cum is sensus non solum contra linguae graecae rationem sit, sed a sequentibus etiam verbis, καὶ βία-

βιάσαι ἀρπάξουσιν αὐτὴν (quae non nisi dilucidiorum antecedentium explicationem continent,) diserte refellatur. Miror, a diligentissimo WOLFIO ad hunc Matthaei locum, paulo obscuriorem, non laudatum esse illum locum parallelum, Luc. XVI. 16. *ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τῶ Θεοῦ ἐὺαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται*: quae verba vltima egregie et diserte docent, quomodo haec Matthaei, *ἡ βασιλεία τῶν ἑρᾶν βιάζεται, καὶ βιάσαι ἀρπάξουσιν αὐτὴν*, sint intelligenda. Neque vero, inter Matthaeum et Lucam vllam pugnam esse, existimandum est, cum hic *ἐὺαγγελίζεται* habeat, ille *βιάζεται*; sed amicissime inter se conspirant. Nam cum praedicatio Euangelii omnibus annunciandi, occasionem hominibus praebuerit irrumperendi in regnum coelorum; facile intelligitur, Lucam occasionem exprimeré voluisse, Matthaeum autem id, quod ea occasio effecerit, quamque vim habuerit. *βιάζεσθαι* autem de summo studio aliquid conandi et nitendi extat etiam apud Iosephum Lib. VI. Antiquitatt. C. VI. §. 3. vbi refert, qua ratione Ionathas, solo ipsius armigero comite, per loca praerupta ascensuque difficillima, in Palaestinarum castra ingressus sit: *Κακῶθεν ἀνερπίσαντες μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας, ΕΒΙΑΣΑΝΤΟ τὴν τῷ χωρὶς φύσιν, ὡς ἀνελθεῖν ἐπὶ τὰς πολεμίας*: atque inde cum sursum non sine magno labore erepsissent, *CVM SVMMO STUDIO difficultate ex natura loci SVPERATA, in altum euaserunt ad hostes*. Neque minus eleganter idem Iosephus, Lib. VII. Antiquitatt. C. IX. §. 2. *Ἐθὶ δ' ὁ Γιτθᾶος συνεχώρησεν αὐτῷ, ΒΙΑΣΑΜΕΝΟΣ τὴν Δαυὶδ βέλησιν*, *Ethi quoque Githaeus cum eo profectus est, SVMMO STUDIO IMPVLSVS, etiam contra Davidis voluntatem*. Inprimis huc facit Luciani locus in Iud. Vocal. T. I. p. 45. Ed. GRAEVII: *ΒΙΑΖΕΣΘΑΙ εἰς ἀλλοτρίαν τάξιν, SVMMO STUDIO in aliorum ordinem IRRVMPERE*. Nisi nunc hoc ageremus, ut Nouo Testamento lucis aliquid affunderemus non ex aliis Scriptoribus, sed ex solo Iosepho, plura loca in hanc rem asserre possemus. Cae-

terum vocem βίας, quam H. STEPHANVS, ALBERTVS, et ipse WOLFIUS, vix apud profanos reperiri dicunt, inveni apud Philonem de Agricultura p. 200.

CAPVT XII.

v. 7. Ἐλεον θέλω, καὶ ἐδουσίαν) Facere non possum, quin ad haec verba elegantissimum Iosephi locum, tanquam luculentissimum commentarium, asseram; qui, etsi paullo longior videatur, non dubito tamen, quin sua et elegantia et praestantia omne Lectorum fastidium sit absterfurus. Is est Lib. VI. Antiquitatt. C. VII. §. 4. vbi Samuel Saulum, nomine Dei, contumaciae arguit, quod Amalecitarum gentem non vniversam, vti Deus iusserat, deleuerit: Ὁ δὲ προφήτης, ΟΥΧΙ ΘΥΣΙΑΙΣ. ἐλεγε,ν, ΗΔΕΣΘΑΙ ΤΟ ΘΕΙΟΝ, ΑΛΛΑ ΤΟΙΣ ΑΓΑΘΟΙΣ καὶ ΔΙΚΑΙΟΙΣ. ἔτοι δ' εἰπὶν οἱ τῇ βελήσῃ καὶ ταῖς ἐντολαῖς αὐτῆς κατακολληθέντες, καὶ μηδὲν ἄλλο πράχθῃσθαι καλῶς ὕφ' αὐτῶν νομίζοντες, ἢ ὅτι ἂν ποιήσωσι τῇ Θεῷ κεκελευμένος· καταφρονέσθαι γάρ, ἐχ' ὅταν αὐτῶ μὴ ΘΥΗ τις. ἀλλ' ὅταν ΑΠΕΙΘΕΙΝ δοκῇ· παρὰ δὲ τῶν ἐχ' ὑποτασσομένων, ἐδ' ἀληθῆ καὶ μόνῃ τῷ Θεῷ κεχαρισμένην θρησκείαν. θρησκευόντων, ἔτι ἂν πολλὰ καὶ τιμὴν ΚΑΤΑΘΥΣΩΣΙΝ ἱερεῖα, ἔτι ἂν κόσμον ἀναθημάτων ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσῆς πεποιημένων προσφέρωσι, δέχεται ταυτ' εὐμενῶς, ἀλλ' ἀποτρέφεται, καὶ δειγμάτων τῆς πονηρίας, ἐκ ἐυσέβειαν ἡγεῖται· τοῖς δ' ἐν καὶ μόνον τῷ Θεῷ, ὅ, τι περ ἂν φθέγγηται καὶ κελεύσῃ ὁ Θεὸς διὰ μνήμης ἔχουσι, καὶ τεθνᾶναι μᾶλλον ἢ παραβῆναι τι τῶν αἰρημένων ἐπιτρέπεται· καὶ ἔτι ΘΥΣΙΑΝ ΕΠΙΖΗΤΕΙ παρ' αὐτῶν, καὶ παρὰ θυνόντων δὲ, καὶ ἡ λιτὰ, πενίας ἡδίων τὴν τιμὴν ἢ παρὰ τῶν πλεσιατάτων δεξιῖται. *Temp. Prophecia, NON VICTIMIS, dicebat, OBLECTARI DEVM, SED VIRIS BONIS et IVSTIS:* Hi vero sunt, qui illius voluntati et iussis obsequuntur, et qui

qui credunt, nibila se recte fieri, nisi quod Dei iussu fecerint. Eum enim contemni scito, non quando ei NON SACRIFICATVR, sed cum quis NON DICTO AUDIENS esse videatur: ab iis vero, qui ei non obtemperant, nec tribuunt cultum verum, unicumque Deo gratum, etiamsi multas et opimas victimas immolent, et donaria exquisitissima ex auro et argento conflata asserant, ne haec quidem benigno placatoque animo accipit: sed ab his se auerit, et nequitiae argumenta ducit, non pro pietate habet. At qui vnum, idque solum in memoria tenent, quod ipse pronunciauerit ac praeceperit, mortemque malunt oppetere, quam eiusmodi quidquam violare, his delectatur, ac ne sacrificium quidem ab ipsis requirit; verum, etiamsi rem diuinam fecerint, munere licet villiori, pauperem honorem libentius ab his accipit, quam a quocunque alio vel locupletissimo.

v. 20. ἕως ἂν ἐκβάλλῃ εἰς νίκος τὴν κρίσιν) In tam diuersis, tamque discrepantibus Virorum doctorum de hoc loco sententiis, mihi haec verba videbantur et huic loco, et loquendi rationi sacrae conuenientissime reddenda: *vsque dum causam*, de qua disceptatur, *obtinuerit*, atque adeo ex illo certamine victor discesserit. *Εκβάλλειν* hic idem est, quod alias *ἐξάγειν*, v. c. Ioh. X. v. 4. et alibi: *ἐξάγειν* autem εἰς νίκος τὴν κρίσιν s. *κρίμα* dicitur is, qui in iudicio *causam* vicit. Sic saepe apud LXX. Seniores. Iob. XXIII. 7. *ἐξαγάγοι δὲ εἰς τέλος μὲν κρίμα*. Habac. I. 4. καὶ *δὲ ἐξαγάγεται εἰς τέλος κρίμα*. Eius τέλος autem et εἰς νίκος vnum idemque esse constat, atque adeo promiscue usurpari. Quod Psalm. IX. 9. dicitur εἰς τέλος ἐπιληθήσεται, id Thren. V. 20. per εἰς νίκος ἐπιληθῆ redditur, sensu eodem: ideoque saepissime iis locis, vbi LXX. Seniores Ebraicum נצח εἰς τέλος reddiderunt, eam vocem Aquila et Symmachus per εἰς νίκος expresseferunt. Vid. v. c. Psalm. IV. 1. XII. 1. XLVIII. 8. Κρίσιν autem dici de re, de qua disceptatur, vel Iosephus docet, Lib. VII. Antiquitatt. C. II. §. 2. ταύτας τὰς ἡμέρας ΚΡΙΣΙΣ ἐπ' αὐτὸν ἤχθη δυσχερῆς· bisce diebus ad eum delata est RES quae-

dam *DIIVDICANDA*, eaque perquam ardua: et paullo post, μηδενὸς ἐπινοῶντος ΤΗΝ ΚΡΙΣΙΝ, cum nemo rem diiudicandam satis intelligeret, s. non inueniret, quomodo disceptanda, dirimendaque esset.

V. 42. Βασιλίσσα νότις ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει) 10. OLEARIVS in Libro de Stilo N. T. p. 282. Ed. Schwarz, vocem βασιλίσσα refert inter ἰδιωτικὸν et χυδαῖον dicendi genus: Reiiicit quoque eam, tanquam minus probam, Phrynichus, et loco eius βασιλείαν vel βασιλίδι dicendum esse contendit. Equidem de puritate huius vocis dubitare nolim. Nam etiam si apud scriptores Atticos non inueniatur, occurrit tamen apud eos, quibus pure diligenterque scribendi laus ab omnibus harum rerum intelligentibus tribuitur. Vel vnum Iosephum huius rei testimonium excitabimus. Lib. XI. Antiquitat. C. VI. §. 1. Οὐδεμία τῶ συνοικῶντος ἀνδρὸς αἰδῶ ποιήσεται, παράδειγμα τῆς ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ὑπερφανίαν πρὸς σε τὸν κρατῆντα ἀπάντων ἔχουσα: Cap. eodem §. 7. ὡς δ' ἀπῆγγελλάν τινες τῇ ΒΑΣΙΛΙΣΣῃ. §. 9. τὸ χῆμα μεταβάλλει, κοσμήσασμένη δ' ὡς ἐχρῆν τὴν ΒΑΣΙΛΙΣΣΑΝ, §. 10. ὧν παρόντων, διηγείται τὴν τιμὴν, ἧς ἔπαρά τῶ βασιλέως ἀπολαύοι μόνη, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῆς ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ: de B. I. Lib. I. C. III. §. 3. πρὸς τὸ το πᾶν πανῆργος ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ συντάσσεται: Lib. V. C. IX. §. 4. ἔμετὰ μίαν ἐσπέραν ἀχράντος μὲν ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ἀνεπέμφθη πρὸς τὸν ἀνδρα: et sic innumerabilibus aliis locis apud vnum Iosephum, cuius auctoritatem in his rebus equidem defugere nolim. Caeterum bene SALMASIVS in Commentar. de Ling. Hellenist. p. 106. huius ipsius vocis occasione scribit: *Nec fecius apud alios auctores exoticos. Multi enim sunt etiam ex probatissimis, qui non refugunt vii huiusmodi vulgo receptis vocibus.*

CAPVT XIII.

v. 3. Ὁ γὰρ Ἡρώδης, κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδωκεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ) Causam, quare Iohannes ab Herode in carcerem fuerit coniectus, affert Matthaeus hanc, quia ob incestum, et alia flagitia sceleraque Herodem reprehenderit: Iosephus autem de hac re paullo aliter: quem locum, etsi paullo longiorem, instituto tamen meo perquam conuenientem, non grauior huc, sed latine tantum, transferre. Iosephus igitur Lib. XVIII. Antiquitat. C. V. §. 2. Hunc Iohannem Herodes necari iussit, cum esset vir bonus, iudaeosque ad virtutis studium excitaret, praecipiens, ut iuste quidem inter se, erga Deum autem pie agentes, ad lauacrum accederent. -- Cumque multi ad eum undique confluerent (huiusmodi enim sermonibus mirum in modum capti erant,) Herodes, veritus, ne tanta hominis auctoritas subditos ad defectionem impelleret, (videbantur enim omnia de consilio ipsius facturi esse) satius esse duxit, priusquam noui quid ex illo oriretur, illum a medio tollere, quam ut, mutatione rerum facta, ipse, in discrimen adductus, poenitentiam ageret. Atque ille quidem, ob hanc Herodis suspicionem, in vincula coniectus, missusque ad castellum Machaeruntem, cuius supra meminimus, ibidem caesus est. Cum autem Iosephus aliam causam poenae Iohanni inflictae afferat, quam Matthaeus; B. WOLFIVS ad h. l. scribit: *Iosephum autem mala fide egisse, aut eam causam attulisse, quae tunc temporis vulgo ferretur. Sed prior ratio, a Virō doctissimo allata, quam maxime a vero abhorrens mihi videtur, cum ne leuissima quidem appareat causa, qua commoti, suspicari possimus, Iosephum hac in re mala fide egisse, qui l. c. Iohannis laudes mirifice extollat, aliis autem locis multis Herodis vitia grauissime reprehendat, adeo ut nihil hac in re neque odio Iohannis, neque gratiae Herodis dedisse existimandus sit. Posterior WOLFII ratio probabilior est, qua Iosephum putat ea attulisse, quae tunc facinori huic praetexerentur; ut adeo dicendum sit, Iosephum in-*

interfecti Ioannis attulisse causam, quam non ex sua ipsius, sed aliorum opinione, tunc temporis apud Iudaeos obtinente, protulerit. Quod si fecerit, aequè minus reprehendendus Iosephus mihi videtur, ac Herodotus, alique Historici, qui multa ex aliorum relatione et opinione retulerunt. Sed mihi videtur alia ratione fides Iosephi, Historici grauiissimi et maximi, cum hic, tum saepe alibi in suspicionem temere adducta, defendi posse. Scilicet, qui in cognoscendis Veterum monumentis paullo diligentius versati sunt, si ignorare non possunt, multos Historicos saepe unam eandemque rem narrare, sed ita, ut, etiam si in rei summa amicissime inter se conspirent, in aliis tamen, caput rei non attinentibus, (*circumstantias* vulgo vocant) non per omnia consentiant, cum diuersum fere consilium in scribendo sequantur. Itaque suam quisque narrationem ita instituit, ut consilio conuenire putat suo. Quid mirum igitur, si Matthaeus et Iosephus in una eademque re tradenda diuersam causam caedis Iohannis afferant, cum vterque haud dubie diuersum sit secutus consilium. Neque enim a vero abhorret, si dicamus, duas fuisse causas, quibus commotus Herodes Iohannem in vincula coniici necarique iusserit, *exprobratam nempe incestus, et metum rebellionis a plebe imminantis*, ita ut alteram Matthaeus, alteram Iosephus tradiderit, adeoque neuter ab altero discrepare, sed vterque diuersum in narrando consilium spectasse censendus sit. Neque illud, ad tuendam Iosephi fidem, ineptum, opinor, erit dixisse, Matthaeum loqui de causa, ob quam Iohannes in carcerem detrusus sit: Iosephum autem de ea, ob quam interfectus sit. Scilicet Herodes Iohannem ob exprobratum incestum in carcerem quidem coniecit, ut tradit Lucas C. III. 19. non autem statim interfecit: postea autem necari quoque iussit, cum precibus importunis filiae Herodiadis, iurisiurandique religione coactus, tum metu rebellionis, a Iudaeis imminente, compulsus, quod potius refert Iosephus. Quicquid horum elegeris, apparet,

ret, Iosephum non egisse mala fide, et cum Matthaeo facile componi posse.

Τῆς γυναικὸς Φιλίππου) Recte nomen Φιλίππου Matthaeo, tanquam suum, iustis vindiciis Viri docti asseruerunt, et HARDVINI audaciam, ut saepe alias, ita hic, fidem Iosephi suspectam reddere conantis, castigarunt. *Sed tamen intercedere hic iterum videtur*, scribit ad h. l. WOLFFIUS, Iosephus, qui Lib. XIX. Antiquitat. C. VII. fratrem illius Herodis Tetrarchae, qui Herodiadem deinde duxit, non Philippum, sed Herodem vocat. Sed nulla hic quidem inter Iosephum et Scriptorem sacrum intercedit pugna. Nam dubium non est, quin Philippus, quo hoc loco utimur, idem sit, qui Iosepho l. c. dicitur Herodes. Scilicet, ut NOLDIO, aliisque Viris doctis dudum obseruatum est, inter filios Herodis M. duo fuerunt Philippi nomine insigniti; quorum alter constitutus est Tetrarcha Trachonitidis, alter, famae paullo obscurioris, priuatus vitam transegit, cuius h. l. Matthaeus mentionem facit. Neque vero Iosephus a Matthaeo discrepat, cum fratrem Herodis Tetrarchae, qui Herodiadem abduxit, non Philippum, sed Herodem vocet. Auctore enim Iosepho, et aliis, satis constat, multos Herodis M. filios, etsi suo quisque nomine proprio, quo ab aliis distinguerentur, insigniti fuerint; tamen Herodis nomen quasi commune quoddam habuisse, adeo ut nunc proprio, nunc communi a Scriptoribus appellentur. Filio nato maximo Herodis M. proprium nomen fuit Archelaus: idem tamen vocatur interdum Herodes. Dio Cass. Lib. LV. p. 567. Ed. Leuncl. 3. τε Ἡρώδης ὁ Παλαστίνος, αἰτίαν τινα ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβὼν, ὑπὸ τὰς Ἀλπεὶς ὑπερῶροθι. Herodes Palaestinus, accusatus a fratribus, ultra Alpes fuit relegatus: quo loco per Herodem nullum alium esse intelligendum, quam Archelaum, historia testis grauiissima est, ut PAGIUS in Critica Baron. T. I. p. 13. luculentissime docet. Et ne longe abeamus, ipse Philippus, quo hoc loco utimur, mox Philippus, mox Herodes ab ipso Iosepho vocatur. Nam quem Lib. XII.

Antiquitat. C. IV. vocat *Philippum*, eundem C. V. appellat *Herodem*: quid? quod eodem C. V. nunc *Philippum* eum, nunc *Herodem* dicat, ut totum illud caput attente perlegenti patebit. Alia in hanc rem exempla dabit *NOLDIVS de Vita et gestis Herodum* §. 215. Non igitur satis accurate ad h. l. B. *WOLFIVS* scribit, *Herodis Tetrarchae fratrem non Philippum, sed Herodem a Iosepho vocari*, cum viroque nomine promiscue eundem hominem insignire soleat. Quae cum ita sint, nulla fere hic apparet difficultas, a Viris doctis mota, Iosephi cum Matthaeo conciliandi; adeo ut mirum videatur, *CASAVBONVM*, acerrimum alias, felicissimumque Iosephi vindicem, nihil defendendo Iosepho suo afferre potuisse, sed erroris eum postulasse, cum in Exercitatt. Anti-Baron. XIII. §. 26. scribit: *Haec discrepantia Iosephi a scriptoribus sacris cum nullam conciliationem admittat, nullum est dubium, Iosephum errasse, et quidem graviter. Error enim est et mendacium, quicquid diuinis repugnat Oraculis. Verum id quidem, o bone! sed nihil ad Iosephum.*

v. 6. Γενεσίῳν δὲ ἀγομένων) In voce γενεσίῳν B. *WOLFIVS* subintelligi vult συμποσίῳν: ego malim ἡμερῶν, cum ita diserte apud Iosephum loco mox laudando occurrat. Quae autem *SALMASIVS* in Commentar. de Lingua Hellenist. p. 104. scribit, Matthaeum ex more Atticorum non locutum esse, cum, auctore Phrynicho, γενέσια de die natalis minus recte dicatur, id, nescio an vere dictum sit. Nam vox γενέσιος eo sensu est apud Philonem, optimum sane loquendi auctorem, de Mundi Opif. p. 20. et Iosephum Lib. XII. Antiquitat. C. IV. §. 7. πάντες οἱ πρῶτοι τῆς Συρίας καὶ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ χώρας, εὐρτάζοντες τὴν ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΗΜΕΡΑΝ τῆς παιδῆς (τῆ βασιλείας) Omnes primores Syriae, et regionis subiectae, celebrantes pueri regis diem natalitium: paullo post §. 9. idem dies dicitur ἡ τῆς παιδὸς αὐτῆς ΓΕΝΕΘΛΙΟΣ: adeo ut Grammaticorum differentia inter has voces ab Auctoribus non semper videatur observata.

v. 24.

v. 24. τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν) Elegans hoc est loquendi genus, quo Adiectivum μέσον, relatum ad praecedens Substantivum, post se regit Genitivum eius rei, in cuius medio versatur: Sic, τὸ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσσης ἦν, ad verbum est, *navis iam media maris*, pro, τὸ πλοῖον ἤδη ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἦν, *navis iam erat in medio maris*. Sic apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. C. IV. §. 5. de Samuele, Saulum in medium populi collocante: παραγεγόμενον ἱσῆσι ΜΕΣΟΝ τῆ πλήθους, postquam venit, in medio populi eum collocavit. Lib. XIII. Antiquitat. C. I. §. 3. ὁ δὲ, παραρμήσας τὰς ἐταίρους, καὶ περὶ τῶν ψυχῶν αὐτοῖς εἶναι τὸν κίνδυνον, εἰπὼν, ΜΕΣΟΙΣ ἀπηλημένοις τῆ τε ποταμῆ καὶ τῶν πολεμίων Ille vero socios adhortatus est, additoque insuper, quod vita illis in periculo sit, in medio hostium suorumque inclusit. Lib. XIV. Antiquitat. C. II. §. 1. στὰς ΜΕΣΟΣ αὐτῶν, stans IN MEDIO ipsorum. et Lib. XI. Antiquitat. C. V. §. 5. ὁ δὲ ΜΕΣΟΣ τῆ πλήθους σταθεὶς, hic vero IN MEDIO Concionis stans.

v. 25. Τετάρτῃ δὲ φυλακῇ) Auctoribus Veteribus ephodi, scimus, Graecos noctes in quatuor, easque aequales, diuisisse partes. Cf. Suidas in voce φυλακή. Romani, ut in multis aliis, ita in hoc, Graecorum morem secuti, ipsi quoque noctem in quatuor vigiliis distinxerunt: unde saepe apud Scriptores mentio *vigiliae primae, secundae, tertiae, quartae*. Vid. Pomponius Mela Lib. I. C. 20. et ibi *SCHOTTYS*. Iudaei, quamdiu, sua libertate usi, non multum commercii cum aliis gentibus habebant, noctem non nisi in tres partes secernebant; postea quam verò a Pompeii M. inde temporibus, Romanorum potestati subiecti paruerunt, hanc Romanorum consuetudinem secuti, noctem ipsi quoque in quatuor partes, quarum quaeque tres horas, nunc breviores, nunc longiores, pro anni tempestate complectebatur, distinguebant: adeo ut hac ratione sententiae discrepantes Auctorum facillime componi possint, quorum alii noctem a Iudaeis non nisi in tres, alii autem in quatuor, vigi-

C 4

lias

lias distinctas volunt. Ex posteriorum igitur temporum ratione locutus est Matthaeus, cum mentionem facit τῆς τέταρτης φυλακῆς: quamquam Iosephus quartae vigiliae mentionem facit eo loco, ubi de Iudaeis loquitur, longo tempore ante, quam Romanae potestatis iugum subire coacti sunt, scilicet Lib. V. Antiquitat. c. VI. §. 5. κατὰ ΤΕΤΑΡΤΗΝ ΜΑΛΙΣΤΑ ΦΥΛΑΚΗΝ προσῆγε τὴν αὐτῆς στρατιὰν Γεδεών, sub quartam fere vigiliam copias suas educabat Gedeon, ubi RELANDVS: Et inter Iudaeos 4. φυλακαὶ fuerunt noctis: nisi velimus dicere, Iosephum ibi locutum esse ex ratione suorum temporum, more Historicis frequentissimo. Et Lib. XVIII. Antiquitat. c. IX. §. 6. περὶ ΦΥΛΑΚΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗΝ ἐπιπεσῶν, circa quartam vigiliam eos adortus. Cf. de hac noctis in vigiliis divisione Ill. TRILLERVS in Commentario, omnis exquisitoris doctrinae cultu politissimo, ad H. GROTII Christum Patient, p. 211. seq. et qui ibi laudantur.

CAPVT XVI.

v. 22. Ἰλεως σοι κύριε) Haec loquendi formula, a LXX. Senioribus petita, Hebraeis debetur. Nam qui vnicus a ΜΑΙΟ in hanc rem laudatur Aristateni locus, est maxime ἀπροσδιόνυσος. Respondet autem Ebraico ה'י'י'י'י'י' absit, Deus prohibeat, auertat. II. Samuel. XX. v. 20. Ἰλεως μοι, Ἰλεως μοι, εἰ καταποντιῶ, καὶ εἰ φθέρῳ; absit, ut etc. et c. XXIII. v. 17. Ἰλεως μοι, κύριε, τὸ ποιῆσαι τὸτο. I. Paralip. c. XI. v. 19. Ἰλεως μοι, ὁ Θεός, τὸ ποιῆσαι τὸ ῥῆμά τοτο, ubi diserte additur Θεός, uti in aliis locis, v. c. Genes. XLIII. 23. Esai. LIV. 10. Neque aliter apud Iosephum Lib. VII. Antiquitat. c. XI. §. 8. ubi Ioabus mulierculae cuidam, quae his verbis eum allocuta erat: σὺ σπευδάζεις μητροπολὶν Ἰσραηλίων καταβαλεῖν καὶ πορθῆσαι, μηδὲν ἑξαμαρτῆσαν, tu conaris urbem primariam, quae nihil deliquerit, expugnare et depopulari, narratur respondisse: ὁ δ' ἸΔΕΩ μὲν εὐχε-

TO

τὸ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΑΥΤΩΙ ΔΙΑΜΕΝΕΙΝ. Atque ille quidem Deum propitium sibi permanere precabatur: quod idem est, ac si dixisset, μὴ γένοιτο τὸτο, hoc absit? amovet a se criminationem, quam in ipsum mulier coniecerat: sequitur enim mox: αὐτὸς δ' ἕτως ἔχειν, εἰπὲν, ὡς μηδὲν τῷ λαῷ φονεῦσαι, ἔχ' ὅτι πολλὴν ἐξελείν βεβαιοῦται τηλικαύτην, illud non ita se habere dixit, ut e populo quemquam perditum iret, nedum sibi in animo esse, ut urbem adeo magnam excisam velit. Ex quo apparet, hanc loquendi formulam apud Matthaeum ita ex Iosepho supplendam esse: Ἰλεως σοι, κύριε, ὁ ΘΕΟΣ ΔΙΑΜΕΝΗ. Tibi, Domine, DEVS PROPITIUS PERMANEAT! s. absit, ut, quod dicis, tibi contingat! Caeterum, quod veretur Eusebius, ne ellipsis vocis Θεός in hac formula loquendi insolens sit, is metus vanus et inanis est, ut vel ex allatis exemplis intelligi potest.

v. 26. τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτῆς) quod pretium homo dabit, quo animam suam redimere possit? Ita haec verba reddenda mihi videntur. Sic diserte ἀντάλλαγμα est apud Iosephum Lib. I. de B. I. c. XVIII. §. 2. ubi Herodes Romanos ab urbis Hierosolymorum direptione avocare conatur his verbis: ὡς ἐπὶ τοσούτων πολιτῶν φόνο, βραχὺ καὶ τὴν τῆς οἰκεμένης ἡγεμονίαν ΑΝΤΑΛΛΑΓΜΑ κείνοι: Vel totius orbis imperium tam multorum civium caedere non REDIMENDVM ESSE. ubi Ill. SPANHEMVS ex Euripid. Orest. v. 1159. laudat τὸ πλῆθος, ἀντάλλαγμα γενναίης Φίλης, sensu eodem.

CAPVT XIX.

v. 3. Κατὰ πᾶσαν αἰτίαν) propter ullam causam, Ita κατὰ saepe apud optimos scriptores. Iosephus Lib. I. Antiquitat. c. XVIII. §. 2. ὑποδέχεται δ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Ἀβιμέλεχος - ΚΑΤΑ ξενίαν καὶ φιλίαν τὴν Ἀβράμ. Rex autem Abimelechus ipsum excepit, PROPTER hospitium et amicitiam Abrami; et eodem Lib. c. XIX. §. 1. Ἰάκωβος

C 5

eis

v. 28. ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ) Assentior B. WOLFIO et aliis, qui hanc παλιγγενεσίαν interpretantur de resurrectione mortuorum, et proxime iudicandi incredulos potestate, sed ita, ut consecutura praemia non excludantur. Occurrit haec vox apud Iosephum sensu, huic loco Matthaei perquam accommodato, pro pristini status instauratione. Locus est Lib. XI. Antiquitat. c. III. §. 9. ubi exponit de reditu Iudaeorum e Babylone in patriam, liberalitate Cyri ipsis concessio: οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐυχαιρίζοντες μὲν τῷ Θεῷ, πάλιν αὐτοῖς ἀποδιδόντι τὴν πατρίον γῆν' εἰς δὲ πότον καὶ κάμους τραπέζης, ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ διήγαγον ἐνὶ χάμενοι καὶ τὴν ἀνάκτησιν καὶ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΝ τῆς πατρίδος ἑορτάσαντες. Hi autem, istis auditis, Deo quidem gratias egerunt, qui iterum ipsis redditum in patriam dedisset: in computationes vero et comissiones versi, septem dies multa hilaritate exegerunt, ob patriam receptam et instaurationem festa celebrantes. Cicero ad Attic. Lib. IV. 6. conditionem suam, qua, revocatus ab exilio, pristinam dignitatem, accepto etiam proconsulari imperio, recuperaverat, vocat παλιγγενεσίαν, quod quid aliud esse potest, quam pristini status instaurationis? Porro ipsa orationis Matthaei συνάφεια docet, τὴν παλιγγενεσίαν non tam ad Christum esse, quam ad Apostolos referendam. Loquitur Christus de eo tempore, quo praemia, pro iactura in bonis et facultatibus huius vitae facta, reportaturi sunt: quod futurum esse dicit ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, quando Filius hominis in throno suo, maiestatis pleno, sederet, Apostolos quoque in duodecim thronis sessuros, iudicatu-rosque esse duodecim tribus Israelis. Promittit igitur h. l. Apostolis, ceterisque fidelibus coelestis vitae usum, nunquam interitum; quod dilucidius apparet ex locis Parall. Marc. X. 30. et Luc. XXII. 30. Caeterum male quidam Viri docti huc vocarunt παλιγγενεσίαν Pythagoricam, aut Stoicam, quae plane ab hoc loco abhorret.

CAPVT

CAPVT XXI.

καὶ ἐπέθηναν ἐπάνω αὐτῶν) Cum BEZA et HOMBERGIVS non videant, qui αὐτῶν dici possit, cum ὄνος et πῶλος praecesserit; αὐτῶν referri volunt ad sequentem vocem ἱμάτια, ut Christus super vestimenta collocatus dicatur: sed hoc est omnium durissimum, et contra omnem fere loquendi usum. Alii cum GLASSIO et CLERICO Enallagen hic statuunt, qua Pluralis loco Singularis Numeri ponatur. Sed ne hoc quidem opus est, cum alia ratione haec, quae esse videtur, difficultas tolli possit. Scilicet vox αὐτῶν, in multitudinis numero, commodum de uno explicari potest, et ita reddi: collocarunt ipsum super unam illarum bestiarum, adeo ut nomen εἰς omissum dicendum sit: in quam rem iam B. Wolfius exemplum adduxit, Iudic. XII. 7. ubi lephtā sepultus dicitur in urbibus Gilead, h. e. in una illarum: neque vero Hebraeis hic loquendi usus ita proprius est, quin apud alios quoque inveniatur. Sic apud Iosephum, Lib. II. Antiquitat. c. VI. §. 1. ἄγετα Πεπεφρα θυγατέρα τῶν ἐν Ἡλιόπολει ἱερέων, accepit in matrimonium filiam Petephrae, VNIVS ex sacerdotibus Heliopolitanis. Lib. III. Antiquitat. c. XI. §. 6. de vxore, adulterii suspecta, τὴν γυναῖκα σῆσας τις τῶν ἱερέων κατὰ τὰς πύλας, vxorem vero sacerdotum aliquis statuens ad PORTAS, h. e. ad unam portarum. Sic Lib. XX. Antiquitat. c. V. §. 3. cohors Romana, diebus festis, dicitur collocata esse, ἐπὶ τῶν τῶν ἱερῶν σκῶν, h. e. in VNA PORTICVVM templi, scilicet in porticu occidentali, contra templum sita: vti diserte exponitur eod. Lib. c. VIII. §. 11.

CAPVT XXII.

v. 3. Ἀπέστειλε τὰς δούλους αὐτοῦ καλεῖσαι τὰς κεκλημένους) Mihi non displicet HACKSPANIVS, qui κεκλημένους reddendum putat vocandos, seu conuivas, ut sensus sit, dormi-

dominum misisse seruos suos, inuitaturos conuiuias. Et sic optime cum Luca conspirabit Matthaeus. Nam quod B. WOLFIVS ad h. l. scribit, ita tulisse Veterum mores, ut futuri conuiuae bis inuitarentur, primum iusto tempore ante conuiuium nuptiale, ut conuiuae rite se praeparare possent; id, vereor ut Veterum auctoritate confirmari possit. Nam κεκλημένοι sunt conuiuae, siue semel sint, siue bis inuitati, uti diserte est apud Lucam c. XIV. contra ea δ κεκληκώς, est dominus conuiuii, qui alios inuitandos curauit, eodem cap. v. 14. neque aliter apud Iosephum locis mox citandis. Caeterum differentia inter κλητός et κεκλημένος a SCHMIDIO ad h. l. tradita, WOLFIO autem ad Rom. I. I. probata, est nulla, et ab usu loquendi refellitur. Scilicet SCHMIDIUS scribit, et κλητόν et κεκλημένον significare vocatum, sed hoc discrimine, quod κλητός denotet eum, qui vocationi paruerit, κεκλημένος autem, qui eam neglexerit, et hanc ipsam causam esse, quare Paullus ad Rom. I. I. se non κεκλημένον, sed κλητόν vocet, quia non solum vocatus, sed vocationi etiam obsequutus fuerit. Sed humanitus errat Vir ille doctissimus, eaque differentia, auctoritate Veterum, vanitatis conuincitur. Nam v. c. Luc. XIV. v. 7. κεκλημένοι non solum sunt, qui ad conuiuium fuerunt vocati, sed etiam, qui ei intersunt, ut ipsius loci consideratio docet. Eodem modo apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. c. IV. §. 1. Σπένδειν παρεκέλευσαντο, πρὶν αὐτὸν εἰς τὸ δεῖπνον κατακλίνειν αἱ πολλὰς γὰρ ἐσιᾶν, καὶ προκατακλίνεσθαι ΤΩΝ ΚΕΚΛΗΜΕΝΩΝ, iusserunt eum properare, antequam Samuelus mensis accumberet: accidit enim, ut multos conuiuio excipiat, morisque est, ut prius quam CETERI CONVIVAE discumbat: et paullo post: ὁ δὲ προφήτης ἀγαγὼν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐστίασιν, κατακλίνει, καὶ αἰκόλαθεν, ἐπ' αὐτὸν ΤΩΝ ΚΕΚΛΗΜΕΝΩΝ, at propheta ipsum ad conuiuium deducens, accumbere facit, eiusque famulum, supra alios INVITATOS s. CONVIVAS. Lib. VII. Anti-

quit. c. XIV. §. 6. τὰ δ' Ἀδωνία θεασαμένους etc. ὅ, τε Ἀδωνίας καὶ οἱ ΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ πάντες ἐφύγον. Et eo sensu fere semper οἱ κεκλημένοι, conuiuae. In epistola autem ad Rom. I. I. κλητός non id denotat, quod SCHMIDIUS vult, sed constitutus ad Apostolatam, ut alio loco docebimus.

v. 12. Ἐταῦρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου) Cum inhumani et iniusti domini conuiuii videatur, hunc hominem, ex triuivis in conuiuium adductum, atque adeo sine sua culpa male vestitum, ex conuiuio hanc ob rem praecipitem dare; hanc difficultatem ita tolli posse putat B. WOLFIVS, si dixeris, eiusmodi vestes nuptiales ipsos conuiuii dominos exhibere conuiuiis solitos fuisse, ut hic conuiua pretiosam aliquam vestem non tam sponte oblatam accipere debuerit, quam cum inducere voluerit, meritis huius suae contumaciae poenas eum dedisset, dicendum esse. Quod si hic ritus veterum, uti vulgo iactatur, ita gravi aliqua monumentorum Veterum auctoritate confirmari possit; non dubitarem sane huic Virorum doctorum sententiae subscribere: nunc vero, cum haec omnia facilius dicantur quam probentur; ignoscent mihi illi Viri docti, si ipsis non prius accessero, quam, hunc ritum apud Veteres viguisse, cognoverim; quod, vereor ut unquam doceatur, cum iste ritus, qui fingitur, tam multum incommodi, ne dicam inepti, habeat, ut vix credi possit, tale quid in more apud Veteres positum fuisse. Et miror sane, Viros quosdam doctos scribere potuisse, hunc ritum aliquatenus ex Iudic. XIV. 12. probari posse, ubi Samson sociis, problema soluturis, triginta vestes, et triginta tunicas promittit. Nam eo quidem loco, ne vestigium quidem istius ritus animadvertitur. Audiamus Iosephum, qui eandem rem refert, Lib. V. Antiquitat. c. VIII. §. 6. ὁ θὼνας τε καὶ φοῤας, γέρας τῆς συνέσεως, κατ' ἀνδρα ἑκάστον ὀρέσθαι παρ' ἐμῶ: linthea et vestes, sapientiae praemium, singuli a me accipietis. Nihil igitur in hac historia inveniunt praesidia, qui istum ritum

ex ea stabilire conantur. Nam illae vestes ne exhibitae quidem sunt in ipso conuiuio, sed aliquo tempore post. Et quae fuerunt illae vestes, quas, diebus aliquot post, iis, qui aenigmatis difficultatem sustulerant, Samson dedit? nempe eae, quas Ascalonitis quibusdam, per viam obviam ei factis, detraxerat, vt ex locis citatis dilucide apparet. Haec sunt illae vestes nuptiales Samsonis! Sed quomodo, inquis, huius loci difficultas tollitur? Nempe ita, vt in parabolarum explicatione non omnia curiose scrutemur, et ad viuum rescemus, cum raro parabola per omnia ipsi rei comparatae conueniat. Egrege in hanc rem Eustathius ad Homer. *Iliad.* β'. v. 87. p. 176. Edit. Rom. vbi eleganter de parabolis disputat, inter caetera haec, quae ad rem praesentem apprime faciunt: ὀλγάνεις παραβολή ὅλη δι' ὅλης ἐφαρμόττει τῷ πρᾶγματι, raro parabola tota per omnia rei comparatae conuenit: Commode quoque huc transtuleris, quod B. WOLFIVS supraad C. XX. v. 1. simili in re ex DIONYS. PETAVIO obseruauit: in parabola explicatione non omnia curiose esse scrutanda.

Ὁ δὲ ἐφ' ἡμῶν Non dubium mihi est, quin haec translata loquendi ratio petita sit ex more Veterum, quo noxii damnati, inter caetera ludibria, frenati capistratique trahebantur, adeoque prohibebantur, quo minus vllum verbum proferre possent; de quo more doctae, vt omnia solet, exponit I. F. GRONOVIVS, ὁ πᾶν, Lib. II. Obseruat. c. 22. p. 405. sq. Caeterum voce *φωμῶδαι* eodem, quo Matthaeus, sensu vtitur Iosephus Lib. I. de B. I. Prooem. §. 5. de Graecis, πρὸς τὴν ἰσوریαν, ἐνθα χρὴ τὰ ληθὴ λέγειν, καὶ μετὰ πολλῶν πόνων τὰ πρᾶγματα συλλέγειν, ΠΕΦΙΜΩΝΤΑΙ, ad historiam, in qua verum dicendum est, multoque cum labore res colligendae, MVTI sunt. Et C. XXII. eiusdem Libri §. 3. διὰ ταῦτα Ἡρώδην τὴν ἀνείδισεν ἡ Μαριάμνη, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὴν μητέρα δειναῖς ἐξύβριζε λουδοδαίμων· αἰδ' ὁ μὲν ΕΠΕΦΙΜΩΤΟ τοῖς ἡμέροις, ob ista, probra iaciebat in Herodem Mariamne, sororemque eius et matrem atrocibus

con-

conuiciis proscindebat. Sed ille quidem prae amore MVTVS erat.

v. 17. Ἐξῆς δὲ ναὶ κῆνον Καίσαρι, ἡ ἔ; Quae B. WOLFIVS ad huius loci illustrationem ex aliis attulit, ea referre, et refellere nec iuuat, nec otium est. Breuibus meam de hac re sententiam, doctioridus diiudicandam, proponam. Scilicet κῆνος, h. l. nihil aliud mihi esse videtur, quam tributum, prouinciis impositum: ideoque diferte vocatura Luca loco parallelo C. XX. v. 22. φόρος: hanc autem vocem ordinariē de tributo, a populis victis quo annis soluendo, usurpari, innumerabilia fere Veterum loca docent. Iosephus Lib. VII. Antiquitat. C. V. §. 1. de Palaestina a Dauide deuictis, φόρος τε αὐτοῖς ἐπιτάχας κατ' ἔτος τελῆν, iniunxit iis tributum: quotannis soluendum: eodem Cap. §. 3. πᾶσαν τὴν Συρίαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐποίησάτο -- καὶ φόρος αὐτοῖς τελῆν ὀρίσας: omnem Syriam suae potestati subiecit, tributumque persoluendum ei imperauit, et paulo post, τὴν Ἰδουμαίαν ἀπᾶσαν φρουρᾶς διαλάβων ὁ βασιλεὺς, φόρος ὑπὲρ τῆς χώρας, καὶ τῆς ἐκείνης κεφαλῆς παρ' αὐτῶν ἐδέχετο, toti Idumaeae praesidiis impositis, rex cum pro regione, tum vnius cuiusuis capite tributum recipiebat; vnde apud eundem Lib. XII. C. IV. §. 1. φορολογεῖν de horum tributorum exactione. Porro ipsius temporis ratio docet, de tributo, a prouincialibus soluendo, hic sermonem esse. Tunc temporis enim Iudaea, quippe iam ab anno Urbis Romae DCCLIX, Archelao in exilium eiecto, Romanis prouinciis adiecta, et Syriae inprimis prouinciae addita, parebat imperio, et potestati Caesaris. Nam BARONIVS in illo Apparatu suo n. LXXXVII. grauissime errat, cum scribit: nec, licet ea prouincia a Romanis Herodi, ac caeteris principibus concessa esset, desit tamen aliquando tributum soluere. Nam ex Euangelio compertum est, eosdem Iudaeos, tempore Herodis Regis, Romano Imperatori censum persoluisse, Matth. XXII. Sed in utraque re egregie fallitur. Nam tunc temporis et Herodes Rex mortuus erat, et Iudaea facta erat prouincia tributaria. Vid. PAGIVS in Apparatu

D

Chro-

Chronol. ad BARONII Annales p. p. 31. Et sic capiendus locus Lucae XXIII. 2. vbi Iudaei calumniantur Christum, *καλύοντά Καίσαρι Φόρος διδόναι*. De hoc tributo, Imperatori Rom. a Iudaeis soluendo, agit Iosephus Lib. II. de B. I. C. VIII. §. 1. vbi narrat, Galilaeum quendam, nomine Simonem, rebellionis fuisse accusatum, quod Iudaeos acriter reprehenderit, *ἡ Φόρον Ῥωμαίοις τελεῖν ὑπομένειν*, si sustinerent Romanis tributum pendere: et Cap. XVI. §. 4. eiusdem Lib. in oratione Agrippae, hoc tributum vocatur *Φόρος ἐνιαυσιος*, annuum; et in eadem oratione Agrippa Iudaeos docet, eos sua sibi culpa Romanorum iram concitasse, quia imperatori Rom. tributum non soluerint, *ἔτε γὰρ τῷ Καίσαρι δεδώκατε τὸν Φόρον*. Non enim Caesari perpendistis tributum.

CAPVT XXIII.

v. 35. *Ἐως τῆ αἵματος Ζαχαρίας υἱὸς Βαραχίας*) Solliciti fuerunt doctissimi Viri in definiendo, quis hic Zacharias sit intelligendus: quae res diuortiis sententiarum occasionem praebuit. Mihi quidem, rem paullo accuratius consideranti, animus inclinatur eo, ut putem, hic intelligendum esse Zachariam, Baruchi filium, paullo ante excidium Hierosolymitanum, a Zelotis in medio templo nefarie interfectum. In quam rem, operae pretium fuerit, Iosephi locum inspicere Lib. IV. de B. I. C. V. §. 4. *Καὶ δὴ τινα τῶν ἐπιφανεσάτων ἀποκτεῖναι προδόμενοι, ΖΑΧΑΡΙΑΝ υἱὸν ΒΑΡΟΥΧΟΥ*. Δύο δὲ τῶν τολμηροτάτων προσπεσόντες, ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ διαφθέρεσι τὸν Ζαχαρίαν. Cum illustrium quendam, ZACHARIAM, BARUCHI FILIUM, interficere constituissent, duo ex audacissimis ZACHARIAM IN MEDIO TEMPLEO adorti interficiunt. De hoc igitur Zacharia, quam de alio quocunque, Matthaei locum intelligere malim, ut Christus nefandas Virorum proborum caedes, a Iudaeis commissas, summatim hic comprehensurus, ab Abele, omnium prima fu-

roris

roris Iudaeorum hostia, incipiat, = in Zacharia, Baruchi filio, paullo ante Hierosolymorum excidium occiso, designat. Sed huic interpretationi obstare illud aliquis dicat, quod Christus non de re futura, sed praeterita loquatur. Sed facile potest illi dubitationi occurri. Scilicet Christus, ut Propheta, praedixit hic caedem Viri sancti futuram, ipsiusque verba per anticipationem quandam Temporis intelligenda sunt, adeo ut Aoristus loco Futuri sumatur, et, *ὃν ἐφονεύσατε* reddendum sit, *quem occideritis*. Est autem hic Aoristi usus non solum scriptoribus sacris, sed Iosepho etiam et Polybio usitatus, ut ait hunc dudum obseruauit CASAVBONVS p. 222. Edit. GRONOVII.

CAPVT XXIV.

v. 7. *Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος* etc.) Quae Christus Iudaeis hic praedixit, ea omnia, paullo ante Hierosolymorum excidium, accidisse, confirmat Iosephus. De seditionibus, B. I. Lib. IV. C. III. §. 2. *ἐκινεῖτο ἐν ἐκείνῃ πόλει ταραχὴ καὶ πόλεμος ἐμφύλιος*, etc. De fame et pestilentia, ibid. IV. C. VI. §. 1. *ἀναγκάμενος ὁ Νίγερ, τιμωρὲς Ῥωμαίους αὐτοῖς ἐπηρεύσατο, ΔΙΟΜΟΝ τε καὶ ΛΟΙΜΟΝ ἐπὶ τῷ πολέμῳ* etc. De seismois γῆς porro, ibid. c. IV. §. 5. et de *ψευδοπροφήταις* denique Antiq. XX. C. VIII. §. 5.

v. 13. *Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, ἕως σωθήσεται*) Vulgo haec ita redduntur: *qui ad finem vitae perseuerat, is saluabitur*. Neque ego is sum, qui neget, extra contextum ita capi posse; sed, si totius orationis συνάφειαν spectes, vereor, ut ita intelligi possint. Mihi quidem dubium non est, quin τέλος h. l. de fine Reipublicae Iudaicae, et destructione Hierosolymorum capiendum sit; quo sensu haec vox in hoc ipso capite v. 6. et 14. occurrit. Malim itaque interpretari: *Qui ad excidium usque Hierosolymorum, atque adeo ad finem Reipublicae Iudaicae, in fide, sanctitateque vitae permanserit, is seruabitur*, s. singulari Dei pro-

videntia incolumis salvasque euadet: quam Christi praedictionem euentum suum habuisse, docet historia de Pella, vrbe Decapoleos, et locis montanis, quo homines pii, in ipso illo funestissimo bello Hierosolymitano, se contulerunt, stragemque communem euitarunt, auctore Eusebio H. E. Lib. III. C. V. Idem confirmat egregius Iosephi locus de B. I. Lib. VI. Cap. II. §. 2. vbi tradit, quam plurimos Iudaeorum nobiles, communium scelerum, flagitiorumque contagione non tactos, sed sceleratorum moribus detestandis infensos, ad Romanos clanculum transfugisse, et singulari Dei cura a Vespasiano e communi clade fuisse ereptos. Huic interpretationi stabilienae accedit illud, quod haec ipsa verba a Christo supra C. X. v. 22. afferuntur, vbi tota oratio docet, τὸ τέλος de fine Reipublice Iudaicae esse sumendum.

v. 12. Καὶ διὰ τὸ πληθύνειν τὴν ἀνομίαν, συγχεῖται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν) Egrege haec Christi verba et illustrant, et confirmant ea, quae tempore belli Iudaici inter ipsos Iudaeos acciderunt: de quo Iosephus de B. I. Lib. IV. C. VI. §. 3. Οὐδὲν ἔτιως ἀπωλώλει χρηστὸν πάθος ἐν ταῖς τότε συμφοραῖς, ὡς ΕΛΕΟΣ· ἃ γὰρ ἔχρην οἰκτεῖν, ταῦτα παρῶντε τὰς ἀλιτρίαις. Nulla boni animi affectio adeo extincta erat in istis calamitatibus, ac misericordia: quae enim maxime miseranda erant, illa ipsa nefarios istos homines ad crudelitatem excitabant. Sed legendus est totus ille locus.

v. 15. Ὅταν ἐν ἰδῇτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τῆς προφῆτης) Mihi non dubium est, quin horum verborum facillimus certissimusque sensus sit hic, vt βδέλυγμα ἐρημώσεως sit abominatio desolans, quod verbis Danielis C. XII. v. II. **מַדְּבַר** **וְצִרְפִּי** optime responder. Illa autem abominatio est exercitus Romanus, vt ex loco parallelo Lucae C. XXI. v. 20. intelligitur, qui Iudaeis abominandus et detestandus videbatur ob supersticiosum Deorum cultum: quare autem ille exercitus Romanus dicatur desolatio, s. desolator, eius rei ratio

tio per se patet, quippe qui venit ad desolanda et destruenda cum Hierosolyma, tum templum. Sic apud Iosephum Lib. XII. Antiquitat. C. VII. §. 6. direptio et profanatio templi Hierosolymitani, ab Antiocho Epiphane facta, ἐρημωσις vocatur. Haec simplicissima, eaque certissima huius loci interpretatio mihi videtur. B. WOLFIVS, qui ad Marc. I. 4. scribit, βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως dictum esse pro βδέλυγμα καὶ ἐρημωσίν. abominationem et desolationem, hic non audiendus videtur. Sed age, Iosephum excitabimus, vt testimonio suo interpretationi nostrae vim auctoritatemque addat. Nam is disertis verbis docet, hoc Danielis vaticinium de Romanis Hierosolyma deuastantibus, exponendum esse, Lib. X. Antiquitat. C. XI. §. 7. Δανιήλος καὶ περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀνέγραψε, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτῶν ἐρημώθησται, Danielus etiam de Romanorum imperio scripsit, illosque magnam vastitatem genti nostrae illaturos esse. Quamquam negari nequit, hanc quoque traditionem, per manus quasi propagatam, viguisse inter Iudaeos, quae hoc Danielis vaticinium de Zelotis, Dei templum, horrendum in modum, polluentibus et profanantibus, exponendum esse, affirmaret: inquam rem videndus Iosephi locus de B. I. Lib. IV. Cap. VI. §. 3. Sed prior illa interpretatio vnice vera mihi videtur huius Matthaei loci, eaque omnium facillima: vt mirer, Viros doctos de alia, nescio qua, re cogitasse, et in opiniones, historiae repugnantes, incidisse. Sic v. c. qui hanc abominationem de statua Caligulae, in templo collocata, accipiunt, non cogitant, se afferre aliquid, quod ab ipsa historia refellatur. Nam statua Caligulae debebat illa quidem, ex imperio ipsius, in templo Hierosolymitano poni: sed cum constantia Iudaeorum id recusantium, tum Betronii, Praesidis, fuore erga Iudaeos, tum denique deprecatione Agrippae, illud Caligulae consilium irritum factum est, vt ista Caligulae statua ne collocata quidem vnquam in templo fuerit, vt diserte tradit Iosephus Lib. XLIX. Antiquitat. C. VIII. §. 8. et Philo de Legat. ad Cai. p. 1038.

In caeteris sententiis, a B. WOLFIO ad h. l. allatis, refellendis operam collocare nolo, ne quis putet, me ex aliorum erroribus castigandis gloriolam aliquam velle aucupari.

v. 24. et 26. Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφῆται, σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα -- Ἐάν ὃν ἔπω-
σιν ὑμῖν. Ἰδὲ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ, μὴ ἐξέλθῃτε) Omnia
haec tunc temporis, quo excidium Hierosolymorum im-
minebat, accidisse ita, uti Christus praedixerat, histo-
ria dilucide docet. Iosephus Lib. XX. Antiquitat. c. VIII.
§. 6. Οἱ γόητες καὶ ἀπατεῶνες ἄνθρωποι τὸν ὄχλον ἐπι-
θόντες αὐτοῖς εἰς τὴν ἐρημίαν ἐπέσθαι, δέξαν γὰρ
ἔφασαν ἐΝΑΡΓΗ ΤΕΡΑΤΑ καὶ ΣΗΜΕΙΑ, κατὰ τὴν
τῶ Θεοῦ πρόνοιαν γεγόμενα etc. *Impostores et fallacii ple-
ni homines suadebant multitudini, ut ipsos in DESER-
TUM SEQVERENTVR: Se enim ipsis ostensuros esse
dicebant MANIFESTA PRODIGIA et SIGNA,*
quae Dei cura et providentia evenirent etc. et de B. I. Lib.
II. c. XIII. §. 4. συνέση εἴς τοις ἑτέροις πονηρῶν, χειρὶ μὲν κα-
ταράττοντες, ταῖς γνώμαις δὲ ἀσεβέστερον, ὅπερ ὅθεν ἦτο
τῶν σφαγέων τὴν ἐυδαιμονίαν τῆς πόλεως ἐλυμήνατο.
ΠΛΑΝΟὶ γὰρ ἄνθρωποι καὶ ΑΠΑΤΕΩΝΕΣ, προχρή-
ματι θιασμοῦ, νεωτερισμῶς καὶ μεταβολῆς πραγματευό-
μενοι, δαμονοῦν τὸ πλῆθος ἀνέπειθον, καὶ προῆγον εἰς
τὴν ἐρημίαν, ὡς ἐκ τῶ Θεοῦ δείζοντες αὐτοῖς ση-
μεῖα ἐλευθερίας. *Constata est alia nefariorum turba, qui-
bus manus erant a caede puriores, sed sceleratiora consilia,
quique non minus quam ficarii civitatis felicitatem perditum
ibant. Nam homines SEDUCTORES et FALLACIIS
PLENI, specie divini afflatus, novis rebus et mutationibus
studentes, vulgo, ut, insinarent, persuadebant, et prolicie-
bant IN SOLITVDINEM, ac si illic Deus ostensurus
esset eis signa libertatis. Cf. §. 5. huius cap.*

v. 20. Προσέυχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν
χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ) Accedo ad B. WOLFII,
aliorumque sententiam, qui σαββάτου de Iudaico Sabba-

to accipiunt, in quo, Iudaei dubitabant, an fas esset fugam
capessere, et, si in fuga ab hoste oppressi essent, cum eo
pugnare. Multi enim religionem Sabbati sancte obseruan-
tes, ab omni omnino opere cessandum, ac ne hosti qui-
dem iugulanti resistendum esse censebant. In quam rem e-
gregius est Iosephi locus, Lib. XII. Antiquitat. c. VI. §. 2.
vbi Antiochi duces narrantur, hostili manu inuasisse Iu-
daeos, duce Mattathia, in solitudinem dispersos, pug-
namque, ob Sabbati religionem, detrectantes. Huius Mat-
thiae consilium postea secutus videtur Ionathas, qui
Bacchidem, Sabbati occasionem insidiosae caprantem, at-
mata manu aggressus, repulit et fugavit, auctore Iosepho,
Lib. XIII. Antiquitat. c. I. §. 3. Ex hoc igitur Mattathiae
praecepto de observatione Sabbati, Iudaei non semper
cessandum sibi die Sabbati, sed pro vitae periculo repel-
lendo pugnandum esse putabant. Ita disertè Iosephus de
B. I. Lib. I. cap. VII. §. 3. ὑπὲρ μόνον τῆ σώματος ἀμύ-
νοντα καὶ τοῖς σώμασιν, h. e. in solo vitae periculo vim re-
pellere, etiam diebus Sabbati licet. Antequam enim le-
gis huius de religione Sabbati, observatio apud Iudaeos
obtinuerat, non dubitarant diebus Sabbati milles prius
mortis periculo se obicere, quam hosti, vitam iis erep-
turo, vi resistere. Ista igitur legis interpretatio, a Mat-
thia auctore profecta, eam vim habebat, ut non nisi in
praesentissimo vitae periculo vim vi repellere liceret.
Quodsi autem hostis arietem, aut alias quascunque bellic-
as machinas admoueret, fossam duceret, cuniculas age-
ret, aut simile quid moliretur, Iudaeis cessandum, nec
ullo modo ei resistendum erat. Disertè in hanc rem Io-
sephus Lib. XIV. Antiquitat. c. IV. §. 2. de machinis bel-
licis, a Pompeio templo Hierosolymitano expugnando ad-
motis, εἰ μὴ πάτριον ἦν ἡμῖν ἀργεῖν τὰς ἐβδομάδας ἡμέ-
ρας, ἐκ ἂν ἠνύσθη τὸ χάσμα, καλύοντων ἐκείνων ἀρχοντας
γὰρ μάχης καὶ τύπτοντας ἀμύνασθαι διδωσιν ὁ νόμος, ἄλ-
λο δὲ τι δρῶντας τὰς πολέμους ἐκ ἐμῶν: nisi nobis patrium
fuisset septimo quoque die cessare, non perfectus esset agger,

illis prohibentibus. Praelio enim lacescentes et ferientes hostes repellere permittit lex, sed aliud quidpiam agentes impedire non patitur. Suadet igitur Christus, orandum, ne fuga incidat in Sabbato, quo non eadem salutis expediendae ratio daretur, ac diebus aliis. Accedit et illud, quod diebus Sabbati, et aliquo Festo, Iudaeis non licebat iter suscipere. Ita Iosephus Lib. XIII. Antiquitat. c. VIII. §. 4. *Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἐν τοῖς Σάββασις ἔτε ἐν τῇ ἑορτῇ ὀδεύειν, Nobis non licet aut Sabbatis aut festo quodam patrio iter suscipere;* quod quidem etsi non ita capiendum est, ac si omnis omnino itineris potestas ipsis fuerit adempta, cum in ipsis Actis Apostol. c. I. v. 12. *τῆς ἑδῆ σαββάτου* mentio fiat; illud tamen satis constat, illud Sabbati iter perquam angustis intervallorum spatiis fuisse definitum; quod cum fugae capeffendae minime sit aptum, salutique suae per eam consulendo accommodatum; monet Christus, ut precentur, ne fugae adornandae necessitas imponatur Sabbato, quia vix, ac ne vix quidem, fieri possit, ut manus violentas Romanorum persequentium effugerent.

v. 22. καὶ ἐῖ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκείναι, εἰ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ. Sensum horum verborum hunc esse puto: Nisi Deus, singulari quadam benignitate, ei calamitati, quae Hierosolymam pressura erat, paullo citius finem imponeret, urbisque expugnationem acceleraret, futurum esse, ut, propter intestinas seditiones, mutuasque caedes, nullas mortis periculum evadât, sed aut vi hostium, aut mutuis caedibus pereat. Haec omnia egregie illustrat et confirmat illius temporis historia, tradita a Iosepho in praestantissimo de B. I. opere. Tunc temporis Iudaei, ipsa urbis oppugnatione, non solum a Romanis, hostibus externis, passim caedebantur, sed multo magis ab intestinis, rabioforum canum instar, in suos ciues furentibus, Zelotis, Sicariis, Simonis et Iohannis impiis satellitibus, tam misere crudeliterque, pecudum instar, trucidabantur, ut, nisi singularis Dei providentia urbis Hierosolymorum expugnationem accelerasset, vix vnus et item

alter

alter violentas manus evasurus fuisset. Caeterum *ἡμέρα* apud Scriptores cum Sacros, tum profanos eleganter dicitur pro ipsa re, quae die aliquo accidit, et h. l. pro calamitate: de quo loquendi more, alio et tempore et loco commodius. Vide interim GRONOVIVM Parentem in Observatr. Lib. I. c. 2. et ad Senec. de Ira, Lib. III. c. 36. et CASAVBONVM ad Sueton. August. c. 23.

CAPVT XXVI.

v. 31. Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. Elegantiissima haec est locutio, qua indicatur, populum aliquem, duce defensoreque suo orbatum, metu hostium hinc inde dispergi. Simillimus huic est locus Iosephi, Lib. VIII. Antiquitat. c. XV. §. 4. vbi Michaeas, divina auctoritate commotus, Achabo infelicissimum euentum expeditionis bellicae, contra Syros suscipiendae, his verbis praedicat: *δέξαι τὸν ὄσον αὐτῷ τὰς Ἰσραηλῖτας φεύγοντας, καὶ διωκομένους ὑπὸ τῶν Σύρων, καὶ διασκορπισομένους ὑπ' αὐτῶν εἰς τὰ ὄρη, καὶ θάπερ ποιμένων ἀνηνημένων τὰ ποίμνια:* Sibi Deum ostendisse. Israhelitas fugientes, Syris eos insequentibus, dispersosque per montes, quasi greges, sublatis pastoribus.

v. 35. Καὶν δὲν με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν. Haec loquendi formula, apud profanos quoque Scriptores obuia, fere παροιμιᾷκῶς sumitur, et tum adhiberi solet, vbi aliquis, quamvis homo, atque adeo naturae infirmas, tamen susinet, nescio quid magnificum, iactare, et, quodcumque demum sit, se praestitutum promittit. Sic apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. c. VI. §. 2. vbi armiger Ionathae, audaci consilio in Palaestinatorum praesidium irrupturi, ita Dominum suum alloquitur: *ἐφ' ἑπειδὴ ὅποι ποτ' ἂν ἡγήται, ΚΑΝ ΑΠΟΘΑΝΕΙΝ ΔΕΟΙ,* se illum, quocumque duxerit, secuturum esse, etiamsi mortis periculum esset adiuturus. Lib. XI. Antiquitat. c. VI. §. 7. vbi Esther, Iudaeorum causam, apud Regem actura, ita: *προσελεύσεσθαι τῷ*

Βασιλεῖ παρὰ τὸν νόμον ὑπαρχόντο, ΚΑΙΝ ΑΠΟΘΑ-
ΝΕΙΝ ΔΕΗΙ, τῷτο ὑπομένειν, *se Regem etiam contra legem*
aditurum esse pollicebatur, et, si perire necesse habeat, hoc
ipsum non recusare: et Lib. XVIII. Antiquitatt. c. VI. §. 8.
de militibus Germanici, τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα τὸ
στρατιωτικὸν ἦρτο, αἰσέτον ἀριθμύντες τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς
ἐκείνῳ περιγνησομένης, εἰ δέησι καὶ τελευτῶν, *interque*
alios maxime etiam milites adeo deuincti tenebantur, ut in
lucro deputarent, si necesse esset, ut mortem oppeterent, modo
ei imperium possent asserere. Cf. Aristophanem in Plut.
v. 216. Lystrat. v. 123. et IENSIVM in Lect. Lucian.
p. 59.

v. 38. Περίλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου) Facio cum BEZA,
qui περίλυπος reddi vult *valde tristis.* Est enim saepe, vbi
περὶ in Compositione significationem adauget. Iosephus
Lib. I. Antiquitatt. c. XIX. §. 2. Περιχαρὴς γενόμενος, *lae-*
titia gestiens, c. XX. §. 1. περιχαρὴς γίνεται, et paullo post,
ἦν περίφοβος, *ingenti timore percussus erat,* et Lib. II. Anti-
quitatt. c. II. §. 4. περιδῆς ὢν, eodem sensu: apud Diod.
Sicul. Lib. I. p. 65. περιώδυνος. Sed haec ὅσα κόνις.

v. 45. Καθεύετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε) Siue
interrogatiue, siue aliter haec verba sumas, manum non
verterim, cum idem sensus sit. Si accipias sine interro-
gatione, τὸ λοιπὸν reddendum est *interim, et συγχωρήσει*
ironica verba exponenda sunt hoc sensu: Dormite interim
et quiescite! Schlaffet ihr immer unterdessen und
ruhet! Sic τὸ λοιπὸν occurrit saepe apud Iosephum, v. c.
Lib. XVIII. Antiquitatt. c. VIII. §. 3. τῷ γεωργῶν ἀπερί-
πτει τὸ ΛΟΙΠΟΝ ἦσαν, *interim a terra colenda abstine-*
bant: Sin autem cum interrogatione legas, τὸ λοιπὸν ex-
ponendum est per *iam,* hoc sensu: *Num iam (cum om-*
nium minime opportunum dormiendi tempus est) dormi-
tis et quiescitis? Ea notione apud eundem est Lib. XI. An-
tiquitatt. c. VI. §. 12. itaque in eodem cap. §. 11. τὸ λοι-
πὸν ἐτ' ἤδη coniunguntur ἐκ παραλλήλου.

v. 63. Ἐξορκίζω σε κατὰ τῷ Θεῷ ζώντος) Ἐξορκίζειν
τινα apud auctores Graecos nihil aliud est, quam *iureiu-*
rando aliquem aligere, iuriurandum ab aliquo exigere. Ne
aliis nunc testimonium denunciemus, vnus Iosephus te-
stis prodeat. Is igitur Lib. II. Antiquitatt. c. VIII. §. 3.
τῶς αὐτὰς ὁ Ἰωσήπος ΕΞΟΡΚΙΣΕ, *ad hoc Iosephus ipso*
iureiurando adstrinxerat. Et Lib. XI. Antiquitatt. c. V. §. 4.
ἐπαθε δ' αὐτὸν ΕΞΟΡΚΙΣΑΙ πάντας, *suasit ei, ut om-*
nes iureiurando adigeret, vbi mox τὸ ἐξορκίζειν per ἐποίη-
σεν ὁμοῦσαι redditur: neque aliter Lib. XVIII. Antiquitatt.
c. V §. 3. simplex ὀρκίζειν. Cf. eundem de vita sua T. II.
p. 24. §. 49. Eodem sensu adiuro apud Livium est Lib.
XLIII. c. 16. Qua notione si hanc loquendi formulam
sumas h. l. sensus erit: *Iusiurandum, inuocato nomine Dei*
concipiendum, a te exigo, ut dicas nobis etc. Sed haud
scio, an praelat, Matthaei verba cum BEZA ita interpre-
tari: *Interposito iureiurando, et Dei auctoritate, praecipio,*
ut intelligas, te coram Deo consistere, et velut a Deo ipso in-
terrogari: qui huius loquendi formulae significatus, etsi
nescio, an apud profanos auctores occurrat, apud LXX.
Seniores tamen saepe inuenitur. Sic Ebraicum וְיָחַד
Genes. L. v. 16. per ὀρκίζειν reddiderunt. Inprimis huc
facit locus I. Regg. XXII. 16. וַיִּשְׁבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וַיִּשְׁבַּח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ quoties adiuro te, h. e. interprete COCCIO
in Lex. Hebr. voce וְיָחַד, quoties te rogabo, ut verum di-
cas, commemorato nomine et lege Dei. Hac notione sumen-
da illa Paulli. I. Thess. V. 27. ὀρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀνα-
γνωσθῆναι τὴν ἐπιστολήν, *adhortor vos Dei nomine et auctori-*
tate interposita. Caeterum in his Matthaei verbis illud
paullo insolentius videtur, quod dicitur ὀρκίζω σε ΚΑΤΑ
ΤΟΤ ΘΕΟΥ, cum ὀρκίζειν τινα vltatē coniungatur cum
Accusativo rei aut Personae, per quam aut ipsi iuramus,
aut alios iurare iubemus, vt Marc. V. 7. ὀρκίζω σε τὸν Θεόν,
et I. Thessal. V. 27. Neque scio, an Graeci ὀμνύειν κατὰ τι-
νος, et ὀρκίζειν τινα κατὰ τινος eo sensu dicant. Apud LXX.
Seniores autem haec loquendi ratio est frequentissima,

v. c. Paralip. XXXVI. 13. ὥρμισεν αὐτὸν κατὰ τῆ Θεῆ.
I. Regg. III. 24. 'Οὐχὶ ὥρμισά σε κατὰ τῆ κυρίῃ; Apud
Philonem tamen Lib. II. ALLEGOR. p. 99. est, ὁμύναυ
κατὰ Θεῆ, per Deum iurare.

v. 65. Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμάτια αὐτῆ).
Non vna causa erat apud veteres vestium scindendarum.
Omnium frequentissima fere erat grauis luctus. Sic apud
Iosephum Lib. II. Antiquitat. c. VI. §. 7. de luctu fratrum
Iosephi, ob reperiunt in sarcina Beniaminis poculum con-
cepto, εἰς οἰμωγὰς καὶ θρήνης ἐνθὺς ἐτράπησαν, καὶ τὰς
τολὰς ΕΠΙΚΑΤΑΡΡΗΖΑΝΤΕΣ, ἔκλαιον etc. *Confestim*
ad lamenta et ploratus versi sunt, et DILACERATIS
VESTIBVS fratrem deflebant, Lib. VI. Antiquitat. c.
XIV. §. 6. idem facit David, vbi Sicellam vastatam, om-
nia ibi direpta, duasque vxores suas captiuas abductas,
cognouerat: neque aliter est Lib. VII. Antiquitat. c. I. §. 1.
In hoc autem Matthaei loco non luctus, sed ira et in-
dignatio causa fuit, quare Summus Pontifex vestes dilace-
raret: cuius rei exemplum apud eundem Iosephum est
Lib. IX. Ant. c. VII. §. 3. de Gotholia, cum cognoverat,
Ioasum ope Iodai, Summi Pontificis, Iudaeae regem esse
constitutum, ἰδῶσα Γοθουλία τὸν παῖδα ἐπὶ τῆς στήλης
ἐστῶτα, καὶ τὸν βασιλικὸν περιχέμενον σέφανον, ΠΕΡΙΡ-
ΡΗΞΑΜΕΝΗ, καὶ δαινὸν ἀνακράζουσα, φονεύειν ἐκέλευσε
etc. Gotholia, conspicata puerum in suggestu stantem, regia-
que corona redimitum, DISCISSA VESTE, magnoque
clamore sublato, iussit eum occidi, etc. Ita autem vestium
scissio Pontificis M. de qua Matthaeus, ita intelligenda vi-
detur, vt eam vestimentorum partem, qua pectus tegitur,
lacerarit, nudumque adeo pectus ostenderit: cuius rei
exemplum est apud Iosephum Lib. II. de B. I. cap. XV. §. 4.
τὰς ἀρχιερεῖς αὐτὰς ἢ ἰδεῖν καταμυωμένους μὲν τῆς κεφα-
λῆς κοῖν, ΓΥΜΝΟΥΣ δὲ ΤΑ ΣΤΕΡΝΑ, ΤὸΝ ΒΕΘΗ-
ΤὸΝ ΠΕΡΙΕΡΡΗΓΜΕΝΩΝ, videre erat ipsos Pontifi-
ces cum cineribus capiti inspersis, PECTORE vero NV-
DO, VESTIBVS DILACERATIS.

CAPVT XXVII.

V. 2. Παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγε-
μόνι) Cum huius vocis significatus maxime varius sit, et
potestatem nunc ampliorem, nunc angustiore denotet:
non operam; opinor, luisse videbor, si, in tironum gra-
tiam, paullo accuratius de ea hic disputauero; praesertim
cum ex ea disputatiuncula illi quaestioni disceptandae faci-
lius satisfacere possimus, an, et quo iure Pilatus Seruato-
rem nostrum optimum morti addicere potuerit? Scilicet vo-
ces ἡγεμῶν, ἡγεμονία, ἡγεμονεύειν de omni, in primis au-
tem paullo maiori, potestate adhibentur. Sic ipsi Impe-
ratores Romani interdum dicuntur ἡγεμόνες, apud Iose-
phum Lib. XVIII. Ant. C. VI. §. 9. et ibidem ἡγεμονία de
eorundem imperio; aequae ac apud Lucam C. III. 1. ἡγε-
μονία de Tiberii principatu et imperio vsurpatur; adeo vt
IO. BAPTIST. OTTIVM memoria destituisse videatur,
cum in *Spicilegio* ex Iosepho p. 152. scribit, se ἡγεμονία
pro *supremo Domino* apud Iosephum non legisse. Porro
Legati Caesaris, qui nomine et auctoritate Caesarum in pro-
uincias illorum mittebantur, saepe dicuntur ἡγεμόνες,
eorumque praesidatus et imperium ἡγεμονία. Vid. v. c. Jo-
seph. Lib. XVIII. Ant. C. IV. §. 2. Duplicis autem in-
primis generis ii erant, qui mittebantur in Caesarum pro-
uincias, quorum illi, *Legati Caesaris* s. *Propraetores* dice-
bantur, qui toti provinciae regendae praeficiebantur, Grae-
cis appellati ἡγεμόνες, vt auctor est Strabo Lib. XVII. p.
840. Edit. ALMELOVEENII: hi autem, *Procuratores*,
qui redditibus Caesaris, in ipsorum prouinciis, exigendis et
colligendis operam dabant, militibus stipendia distribue-
bant, et reliqua in Principis rationes referebant, dicti *διο-
κηται*, et *ἐπίτροποι*. Vid. Illustr. SPANHEMVS de
Viu et Praest. Numismat. T. II. p. 597. Quid? quod ipsi
Procuratores Caesaris interdum ἡγεμόνες dicuntur, vt Fe-
lix Aetor. XXIII. 24. et apud Iosephum Lib. XVI. Anti-
quitat. C. X. §. 8. Saturninus et Volumnius τῆς Συρίας ἡ-
γεμό-

γεμίους vocantur, cum Volumnius tantum Procurator esset, uti diserte ab eodem B. I. Lib. I. Cap. XXVII. §. 2. ἐπιτροπος dicitur. Neque vero Matthaeus solum Pilatum, etsi Procuratorem tantum Iudaeae, ἡγεμόνα dixit, sed et alii. Sic diserte apud Iosephum Lib. XVIII. Ant. C. III. §. 1. Πιλάτος δὲ, ὁ τῆς Ἰουδαίας ἡγεμών. Cf. PERIZONIVS in D.sertatt. de Orbis Rom. descriptione Augustea §. 19. Cum igitur Matthaeus Pilatum vocet ἡγεμόνα, eius vocis significatus autem maxime varius et diuersus sit; ex voce ipsa non possemus intelligere, quod munus Pilati, quae potestas fuerit, nisi, uti in multis aliis, ita et in hac re lucem affunderet, omnemque dubitationem tolleret historia. Ea enim Magistra edocti, scimus, Pilatum fuisse Procuratorem. Ita enim diserte Tacitus Lib. XV. Ann. C. 54. *Christus, Tiberio imperante, per Pontium Pilatum, PROCVRATOREM, supplicio affectus est:* cuius auctoritate freti, ἡγεμόνα in hoc Matthaei loco sine vilo errandi periculo procuratorem interpretari possumus. Quid? quod Iosephus, a quo paullo ante dicebamus Pilatum vocari ἡγεμόνα, voce paullo latius sumpta, alio loco eundem proprio et solemniori vocabulo ἐπιτροπον dicit? Ita enim de B. I. Lib. II. C. IX. §. 2. Περὶ τοῦ Πιλάτου, Pilatus autem ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ὑπὸ Τιβερίου, *missus.* Hoc autem Procuratorum genus, quo hic utimur, originem suam debet illi instituto Augusti, quo prouincias Imperii Rom. cum populo partitus est, sibi que amplissimam quamque addixit: Vid. Dio Cassius Lib. III. p. 503 sq. et SALMASTVS ad Spartiani Adrian. C. XXII. Cum enim ipsarum quoque prouinciarum Caesaris non eadem dignitas esset, sed alia praestantior alia: in prouincias maiores mittebantur Praesides, dicti *Legati Caesaris* aut *Propraetores*: in alias autem, ubi minus fere negotii curandum expediendumque erat, *Procuratores*. Et primis quidem temporibus hi Procuratores in prouincias Caesaris mittebantur sine potestate, h. e. sine iuris dicundi facultate, nisi in rebus, quae ad

ad fiscum Caesaris spectarent, et eo tantum consilio fere mittebantur, ut reditus et tributa Caesaris exigerent, militibus stipendia soluerent, et omnia, quae Fiscum Caesaris attingerent, curiosè fideliterque administrarent. Dignus est, qui in hac rem legatur, Dio Cassius Lib. LIII. p. 480. et in primis Lib. LIII. p. 509. Proprium igitur munus horum *Procuratorum* erat, reditus Caesaris colligere, eiusque Fiscum curare, minime autem, iurisdictionem exercere, et si quis iuris dicundi potestatem sibi arrogauerat, istius licentiae poenas dabat. Cuius rei exemplum insigne edidit Tiberius Imperator in Capitone, de quo Dio Cassius Lib. LVII. p. 618. et Tacitus Lib. IV. Ann. c. 15. His finibus *Procuratorum* munus et potestas inclusa ab Augusti inde temporibus mansit usque ad imperium Claudii, qui, maxima hominum indignatione, *Procuratoribus* id iuris concessit, ut in prouinciis de aliis quoque rebus, praeter quam iis, quae ad fiscum spectarent, iurisdictionem exercerent. Insignis est in hanc rem locus Taciti Lib. XII. Annal. c. 60. ubi videndus THEOD. RYCKIUS. Cum igitur supra, auctore Tacito, dixerimus, Pilatum fuisse Procuratorem Iudaeae, qui nullam, nisi in rebus, ad Caesaris Fiscum pertinentibus, iurisdictionem, Tiberii temporibus, habuerit; non inepte quis quaerat, quomodo Pilatus, Procurator Caesaris Tiberii, grauiter aliquando procuratorem quendam, iuris dicundi munus insolenter sibi arrogantem, punientis, iurisdictionem in re capitali exercere, Christumque adeo, auctoritate sua, morti addicere potuerit? Cui dubitationi tollendae ita occurrendum est. Scilicet Procuratores Caesaris interdum in prouincias missi sunt, ut non solum Caesaris reditus curarent, et exigerent, sed iurisdictionem etiam in causis capitis exercerent. De huius generis Procuratoribus, et Pilato in primis, docte, ut solent, disputant BYNKERSHOECK in Obseruat. Iur. Rom. Lib. II. c. 21. et S. R. DEYLINGIUS Obseruat. Sacr. P. I. Obseru. XXXIV. Coponium certe, omnium primum Iudaeae procuratorem, satis constat, in prouinciam cum hac potestate

state fuisse missum, ut auctor est Iosephus Lib. XVIII. Antiquitatt. C. I. §. 1. *Κωπώνιος τε αὐτῷ συγκαταπέμπεται, τὰ γματες τῶν ἱππέων, ἡγησόμενος Ἰσδαίων ΤΗ; ΕΠΙ ΠΑΣΙΝ ΕΞΟΥΣΙΑ;* Mittitur etiam cum eo (Quirinio) Coponius, vir ordinis equestris, *QVI SVMMA CVM POTESTATE IYDAEIS PRAEESSET*, Et dilucidius de B. I. Lib. II. Cap. VII. §. 1. *Τῆς δὲ Ἀρχελαῦ χάρας εἰς ἐπαρχίαν περιγραφείσης, ἐπίτροπός τις, ἱππικῆς παρὰ Ῥωμαίους τάξεως, Κωπώνιος πέμπεται, μέχρι τῆς κτείνου λαβῶν παρὰ τῆς Καίσαρος ἐξουσίας, Archelai autem regione in provinciam redacta, procurator quidam, ordinis apud Romanos equestris, Coponius, mittitur, VITAE NECISQVE POTESTATE A CAESARE ACCEPTA.* Neque dubium est, quin, quae potestas summa primo Iudaeae Procuratori, Coponio, concessa fuerit, ea successoribus quoque illaesa, nec imminuta remanserit. Pilatum certe, auctore Iosepho edoñi, scimus, non solum iurisdictionem rerum, ad Fiscum Caesaris pertinentium, sed aliarum quoque rerum potestatem habuisse, v. c. exercitus educendi, atque adeo belli gerendi, Lib. XVIII. Antiquitatt. C. III. §. 1. cf. de B. I. Lib. II. C. IX. §. 2. ita tamen, ut Vitellii, Praefidis tunc temporis Syriae, potestati subiectus fuisse videatur; vid. Iosephus Lib. XVIII. Antiquitatt. C. IV. §. 2. Cum igitur prope verum sit, uti Coponium, ita et caeteros Iudaeae Procuratores, *ius vitae et necis* habuisse, ad intelligendum perquam facile est, quae auctoritate Pilatus in iudicio capitis de Salvatore nostro Optimo cognoscere et statuere potuerit. Ex hac autem disputatiuncula lux quaedam affundi potest loco Luc. C. XXIII. v. 1. ubi Christus duplicis criminis apud Pilatum postularus dicitur; quorum alterum hoc erat, quod populum Iudaicum ad rebellionem concitaret; alterum, quod auctor suus forque ei esset, ne tributum Caesari penderet. Quo loco Viri docti quaerunt, quare duplicis huius criminis apud Pilatum inprimis Christus fuerit accusatus? Quae huc usque de duplici officio Procuratorum Caesaris diximus, satis dilucide, opinor, docent,

docent, vtriusque rei cognitionem ad Pilatum pertinuisse. Nam, cum a Tiberio in provinciam missus esset cum potestate praesidiali, sustinebat id muneris, ut, quantum fieri posset, securitati quietique provinciae prospiceret, seditionemque gliscentem oppressam extingueret: cum autem idem id curandum haberet, ut reditus Caesaris in Fiscum ipsius redigerentur, ratio in promptu est, quare Iudaei Christum apud Pilatum inprimis eo nomine accusarint, quasi populum et ab obsequio, Caesari praestando, et a tributo, eidem pendendo, auocare studuerit. Quae hic diximus, ea quondam copiosius disputabamus in Libello de *Vsu et Praestant. Rom. Historiae in Interpretatione N. T. p. 51. sqq.* quem, si tanti videbitur, confer. Caeterum vox *παρέδωκαν* accurate, et ex usu loquendi optimi cuiusque auctoris a Matthaeo usurpata est. Nam *παράδωκαν* dicuntur, qui alterum alteri eo consilio tradunt, ut supplicio afficiatur. Sic apud Iosephum Lib. VII. de B. I. C. 3. de filio Antiochi, qui patrem suum apud populum magnorum criminum postulavit: *καὶ ΠΑΡΕΔΙΔΟΥ ἕνεκεν Ἰσδαίους τινάς, ὡς κεκοινωνηκότας τῶν βεβηλευμένων: et peregrinos quosdam Iudaeos, ut eius consilii conscios, TRADIDIT.* Et mox subiicit: *ταῦτα δ' ἀκούων ὁ δῆμος, τὴν ὀργὴν ἐκατέχεν; ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς ΠΑΡΑΔΟΘΕΝΤΑΣ πῦρ ἐνθὺς ἐκέλευον κομίζειν: cum autem ista audiret populus, iram cohibere non poterant, sed in eos, qui TRADITI FVERANT, ignem statim afferri iusserunt.*

v. 3. Τότε ἰδὼν Ἰσδάς ὁ παραδίδας αὐτὸν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς) Sunt quidam Viri docti, qui inter *μεταμεληθῆναι* et *μετανοεῖν* id discriminis intercedere contendunt, ut hoc poenitentiam salutarem, illud autem quamcunque aliam denoter. In quo quidem egregie illi falluntur, cum usus loquendi scriptorum cum sacrorum, tum profanorum doceat, eam differentiam esse nullam. Vel vnus Iosephus eius rei testis nobis prodeat gravissimus. Lib. VI. Ant. C. VI. §. 4. *ὡς ἐν ἀπείπεν ὁ Θεὸς τῇ τῆ προφῆτῃς θεήσει, καὶ δῆλος ἦν μὴ ΜΕΤΑΜΕΔΟΜΕΝΟΣ,*

cum igitur Deus preces prophetae non admitteret, et certum esset, eum nolle SENTENTIAM MUTARE: quod hic μεταμέλειται est, idem paullo ante per μετανοῖν exprimebatur. Et VII. C. XIII. §. 8. Ἀχάβω δὲ λύπη τῶν πεπραγμένων εἰσῆλθε, καὶ ΜΕΤΑΜΕΛΟΜΕΝΟΣ, Tum demum Achabum dolor subiit, eumque facinorum poenituit; paullo post autem de eodem, ἐπὶ τοῖς τετολμημένοις ΜΕΤΑΝΟΕΙ, quoniam eorum, quae complisset, eum poeniteret; ut adeo μεταμέλειται et μετανοῖν pro Synonymis merito sint habenda.

v. 4. Σὺ ὄψαι) Tu videris. H. STEPHANVS in Dissertat. de Infidis Gr. Linguae Magistris ita: Magis Graeco-Latine, aut Latino Græcè, quam græce loquuntur, qui σὺ ὄψαι, hac notione usurpant. B. WOLFIVS quidem Lectorem remittit ad SCHWARZIVM, disputantem contra eos, qui Latinitatum hic agnoscunt. Ego autem, perfectis omnibus exemplis, a SCHWARZIO in hanc rem allatis, et probe consideratis, fateor, ne vnum quidem me inuenisse, qui Latinitati suspicionem ex hoc Matthaei loco tollat. Ellipses autem, ad quas postea decurrendum idem Vir doctus monet, tam duræ, tamque longè petita mihi videntur, ut malim cum Viris summis Latinitatem hic agnoscere, quam rei defensionem suscipere, quæ vix videtur posse defendi. Caeterum accommodatissime in hanc rem laudare potuisset SCHWARZIVS locum Iosephi de Maccabaeis p. 509. Τί μέλλεις, ὦ τύραννε; ΣΤΟΥΘΕΙ ΤΙ ΠΟΙΕΙΝ ΠΡΟΑΓΓῆ. Quid cum tunc tyranne? Tu, quid agas, VIDERIS. Sed nec is locus Latinitati suspicionem caret; ne dicam, hæc verba in quibusdam Codd. desiderari.

v. 5. Ἀπήγατο) Satis nota sunt, quæ Viri docti ad h. l. Matthæo cum Luca conciliando attulerunt. Ego, omnibus fere Interpretum sententiis perfectis, rationibusque subductis, tandem summam cogitationum feci hanc, ut putem, omnibus aliis præferendam esse sententiam eam, qua statuitur, Iudam, ex animi desperatione et angustia, mortem laqueo sibi quaesivisse et inuenisse, quod Mat-

Matthæus indicet voce ἀπάγχομαι; Petrum vero, et Lucam mortis genus accuratius definiisse, cum dicunt, eum præcipitem pronumque esse delapsum, laqueo infelici, quo suspensus erat, siue fortuito, siue Dei volūnate, rupto. Neque vero est, quod quis putet, veram esse inter Matthæum et Lucam pugnam, cum hic alio, quam Matthæus, modo Iudam interiisse tradat. Nihil enim fere frequentius est, quam ut Scriptores, de alius morte exponentes, in ipso mortis genere variant, et alius, proposito genere, relinquat speciem subintelligendam, alius autem speciem diserte indicet, cum alter, pro suo scribendi consilio, satis habuerit, gravitatem tantum mortis significasse, alter autem officii sui ducat, proprium mortis genus diserte exprimere. Neque vlla historiae lege historico necessitas imponitur, mortem, qua quis perierit, diserte indicandi; sed libertatem potius eidem concedit, mortem tantum in universum narrandi, eius proprie genere non significato, nisi forte historici consilium, quod in scribendo sequitur, eiusmodi quid ab eo exigit. Sic v. c. sæpe reperias, duos historicos de aliquo, qui interfectus est, ita exponere, ut alter tantum eum mortuum esse dicat, alter vero occisum eum commemoret, proprio scilicet mortis genere indicato. Hic vero quid impedit, quod minus huic loco quibusdam exemplis, iisque maxime illustribus, allatis, lucis aliquid affundere studeamus? Antiochi, cognomine Illustis, mors in Maccabaeorum libris duobus locis commemoratur: quorum alter est Lib. I. c. VI. v. 8. sqq. Sed ibi ita, ut prae moerore aegritudineque animi mortuus dicatur Antiochus; alter est Lib. II. C. IX. v. 9. ubi mortis causa traditur, primo insanabilis viscerum dolor, deinde vehementissimus cruciatus intestinorum, denique erumpentes ex impio corpore vermes. Quid autem Iosephus de huius Antiochi morte Lib. XII. Antiquitat. C. IX. §. 1. nempe, eum ex moerore, aegritudineque animi mortuum esse, non indicato proprio mortis genere. Idem Iosephus bis meminit mortis Mithridatis, sed ita, ut priori loco, de B. I. Lib. I.

C. VI. §. 6. tantum *ῥατὰ* voce utatur, altero autem, Lib. XIV. Antiquitat. C. III. §. 4. diserte, quo mortis genere perierit, significet, scilicet, eum a Pharnace, filio suo, peremptum esse. Sic quidem Viri docti dissensum inter Iosephum et Scriptores Sacros fingunt in calamitatis genere tradendo, quo Samaritani ob idololatriam acerbè castigati sunt, cum is Lib. IX. Antiquitat. C. XIV. §. 3. eam calamitatem *λοιμὸν* seu pestem fuisse dicat, in sacris literis autem, 2. Reg. XVII. 25. leones immissi narrentur, qui homines interfecerint. Sed nullus hic quidem dissensus est. Quid enim impedit, quo minus Iosephus in hac calamitate indicanda generali illa voce *λοιμὸς* (quae, uti Latinorum *pestis*, de quacunque re exitali usurpatur) usus dicatur? cuius calamitatis speciem disertius exprimunt literae sacrae, quae *leones immissores* tradunt. Cf. LEVSDENIUS in Philologo Hebr. Mixto, Dissert. VIII. p. 60. Sic in hoc ipso Capite v. 26. Matthaeus speciem ignominiosae poenae, Christo infligendae, diserte per *φραγγέλλωσας* exprimit, cum contra ea Lucas C. XXIII. 16 et 22. eandem non nisi generali voce *παυδεύσας* indicet. Neque aliter poena, infligenda iis, qui Christum pro vero Messia non agniti sint, nisi in vniuersum Deuteron. XVIII. 19. his verbis exprimitur, *יָמְדָּם וְרָדָּם בְּכֹחַי*, *ego repescam ab ipso*, ut etiam LXX. Seniores, *ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτῶν*: Petrus autem in his verbis laudandis Actor. III. 23. exprimit diserte speciem huius poenae, cum dicit, *ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τῆς λαῆς*. Aliud huius rei exemplum illustrissimum asseremus infra ad Actor. XII. 23. Ex iis igitur, quae huc usque disputata sunt, satis dilucide, opinor, apparet, nullam esse inter Matthaeum et Lucam, diuersimodè mortis genus Iudae tradentes, pugnam, sed utrumque suum quemque in narrando consilium esse secutum. Matthaei enim consilio satis fuit, indicasse, Iudam, aegritudine animi, desperationeque paene confectum, laqueo ex his miseriis expedire se voluisse: Petri autem et Lucae consilium exigere videbatur hoc, ut paullo disertius gravitatem

mor-

mortis, non sine diuino nutu, impio isti proditori immittae, notarent. Neque enim dubium est, quin Iudas, nefario illo scelere commissio, in grauissimam animi aegritudinem desperationemque inciderit (quod et τὸ μεταμελήθεις indicat) quae causa mortis consciscendae fuit, postea, acerrimis malae conscientiae stimulis, tanquam furiis, ita agitatus, ut, ubi consisteret, non haberet, abierit, et ab his conscientiae suae tanquam tortoribus se liberaturus, ad laqueum, paratissimum fere omnium sceleratorum, et ad desperationem adactorum hominum confugium, decurrerit et haec quidem Matthaeus; quae ipsius consilio sufficere videbantur: porro, non abhorret, a vero, istum laqueum, quo Iudas infelicem vitae exitum quaesierat, diuina sapientia dirigente, esse disruptum, Iudamque adeo praecipitem datum, ita ut, corpore difflato, intestina sint effusa: quod dirum et horrendum mortis poenaeque genus, Lucas consilio suo conueniens putauit dilucide adnotare. Verum igitur est, Iudam, aegritudine animi, desperationeque ex tam nefando scelere orta compulsam, laqueo sibi ceruicem fregisse: verum et illud, siue rupto laqueo Iudam ex altiore loco esse delapsam, siue ab aliis praecipitem datum, eiusque intestina, corpore disrupto, effusa: prius tradit Matthaeus; posterius Lucas: uterque consilio suo conuenienter. Sed paucis videamus, in vtriusque loci, Matthaei et Lucae, interpretatione nihil esse, quod non linguae quoque rationi optime conueniat. Et Matthaei quidem ἀπάγχασθαι cum, aegritudine angoreque animi confici, tum, laqueo sibi ceruicem frangere, denotare, vel haec pauca docent. Sic v. c. Tob. III. 10. ἀπάγχασθαι diserte est pro angoribus confici: τὰυτὰ ἀπέσασα, ἐλυπήθη σφόδρα, ὥστε ΑΠΑΓΧΑΣΘΑΙ, καὶ ἔπεκ. τ. λ. Quo spectant illa in Glossario Cyrilli, ἄγχωμαι angor, ἄγχω, angor. Sed multa in hanc rem exempla dudum attulit PERIZONIUS in Respons. II. ad Notitiam GRONOVII II. p. 42 sqq. Eandem autem vocem significare, laqueo sibi mortem consciscere, vix opus est ut probetur.

E 3

Sic

Sic ἀγχαν pro strangulare, fauces comprimere, est apud Iosephum Lib. V. Antiquitat. C. VIII. §. 5. de Samfone, συντυγχάνει λέοντι, καὶ γυμνὸς ὢν, ἐκδεχάμενος αὐτὸν, ΑΓΧΕΙ ταῖς χερσὶ, in leonis occursum incidit, et cum inermis esset, eum excipiens, manibus strangulat: et apud eundem Lib. VII. Antiquitat. C. IX. §. 8. ΑΓΧΟΝΗ dicitur laqueus, quo semet ipsum Achitophelus suspende- rat. Plura in hanc quoque rem suppediabit laudata PERI- ZONII Responso, p. 30. Sed interpretatio illorum verbo- rum, πρηνὴς γενόμενος, quam esse diximus praeceps datus s. factus est, paullo luculentius confirmanda videtur, prae- fertim cum videam, RAPHELIVM, Virum eleganter ac- curateque doctum, in Notis Polybianis p. 103. sq. multis ita disputare, ut contendat, πρηνὴς γενόμενος ex vfu lo- quendi non posse significare praeceps factus, seu prae- cipitatus est, sed pronus in faciem lapsus. In quo quidem concedendo etiam si liberalis esse, et Viro illi doctissimo, quod postulat, largiri vellem; tamen vel sic interpretatio no- stra locum habere posset. Quid enim? nonne Iudas, po- steaquam, angore animi compulsus, laqueo mortem sibi ipse consciuerat, isque, siue providentia diuina ita dirigente, siue alia quacunque causa, disruptus erat, nonne, inquam, Iudas commode dici potest πρηνὴς γενόμενος h. e. de loco superiori delapsus, seu ab aliis praeceps datus? Atque ego non is sum, qui neget, πρηνὴ γενέσθαι, primum in faciem labi, de eo quoque dici, qui in plano procidat. Sic apud Iosephum Lib. XVIII. Antiquitat. C. III. §. 1. de Iudaeis enixe Pilatum rogantibus, ne Caesaris imaginem Hieroso- lyma inferret, οἱ δὲ ΠΡΗΝΕΙΣ εἵψαντες ἑαυτοὺς, il- li autem PRONI in terram procidentes: et de B. I. Lib. I. C. XXXII. §. 1. de Antipatro, πεσὼν ΠΡΗΝΗΣ πρὸ τῶν ποδῶν τῆ πατρὸς, PRONVS prolapsus ad patris pedes: neque aliter apud Philon. Iud. de Agricultura p. 204. de luctatore, ὁ καταπαλαίσας τινα καὶ ὑπτιον ἢ ΠΡΗΝΗ τέντας ἐπὶ γῆν, Luctator aduersarium supinum aut PRONVM in terram prosternens: et apud Porphy- rium

rium de Vita Pythagorae p. 19. Ed. KΥΣΤΕΡΙ: ἑώθεν μὲν παρὰ θαλάττῃ ΠΡΗΝΗΣ ἐκταθείς, mane quidem ad mare PRONVS extentus: Sed non minus πρηνὴς γενο- μένος s. πέσων dici potest, qui de loco superiore pronus et praeceps delabitur. Sic diserte est apud Iosephum de B. I. Lib. VI. C. I. §. 1. de Sabino, insigni audacia murum cum paucis aggresso: ὁ αὖτῃ ἔτος, ὅτε ἐκράτητε τῆς ἐπιβολῆς, ἐσφάλη· καὶ πταίσας πρὸς τινα πέτραν, ΠΡΗΝΗΣ ἐπ' αὐτῆς μετὰ μεγίστη φόβῃ κατέπεσεν, Hic vero, cum, quod aggressus erat, superasset, de muro lapsus est, saxoque euidam impactus, cum maximo armorum sonitu PRONVS in illud decidit. Neque aliter apud Homerum Odyss. ε. v. 374. de Ulyssē ΠΡΗΝΗ καπέσῃν, ex loco altiori prae- cipitem primumque delabi. Summa igitur a me huc vsque disputatorum haec est: Iudas, aegritudine animi, angore- que compulsus, laqueo sibi ipse mortem consciuit: laqueo au- tem, siue sua sponte, diuina iustitia ultrice sic dirigente, siue ab aliis disrupto, ex loco altiore praeceps pronusque de- lapsus est, ita, ut, dississo corpore, intestina effusa sint. Et sic haec interpretatio narrationi et Matthaei, et Lucae opti- me, ni fallor, conueniet, et ad sententiam a CASAVBONO Exercitat. Anti. Baron. XVI. §. 69. prolatam, GER- HARDO autem in Harmonia p. 1848. multisque aliis pro- batam, quam proxime accedit, qua Matthaeus supplicii initium, Lucas vero finem et exitum describit. Haec paul- lo fusius de nobilissimo hoc, multisque disceptionibus agitato loco, disputata, ex Critica nostra Wolfiana transfe- re huc placuit. Aliam huius loci Matthaei interpretatio- nem, eiusque cum Luca conciliandi rationem nuper pro- tulit Pl. Rev. NEVNHOEFERVS, in Prolusione de Iuda ruptis in graui, praecipitique lapsu ilibus extincto, de qua alio et tempore et loco commodius.

V. 23. Ὁ δὲ ἡγεμὼν εἶπεν· τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; MALDONATVS et GROTIVS in oratione Pilati verba, non faciam, intellecta volunt, ut τὰ γὰρ commodius ha- beat, cuius rationem reddat, hoc sensu: Non possum

eum, quod postulatis, crucis supplicio addicere; *quid ENIM mali commisit?* Sed RAPHELIVS in Notis Xenoph. p. 63. hoc argute magis, quam necessario, aut graecae linguae conuenienter fieri dicit: quae verba posteriora nollem excidissent Viro graece doctissimo. Optimo enim cuique auctori nihil fere usitatus est, quam ut ante τὸ γὰρ, eam orationis partem, ab vnoquoque facile mente supplendam, omittant, cuius rationem ea particula reddat. In quam rem, iuvat pauca exempla ex Iosepho, in titonum gratiam, afferre. Lib. VI. Antiq. c. XI. §. 2. vbi Ionathas Dauidem interrogat, num qua in re ei gratificari possit; cui Dauides respondet: Οἶδα ΓΑΡ πάντα σε χαρίζεσθαι μοι καὶ παρέχειν ἐθέλοντα, vbi supplendum: agnolico amicissimum tuum erga me animum: NAM noui, omnia te mihi conferre, meique in gratiam conferre velle. Sed cum RAPHELIVS, auctoritate H. STEPHANI forte inductus, contendat, inprimis in interrogationibus τὸ γὰρ suam vim amittere, planeque otiosum esse; in eo Viros hos doctissimos humanitus errare, aliquot exemplis adductis, ostendemus. Iosephus Lib. IX. Antiq. c. IV. §. 6. cum narrasset, Elisaeum, auctoritate diuina, regnum praedixisse Azaelo, pergit: τὸ δ' Ἀζαήλ λέγοντος, τίνα ΓΑΡ ἐχρὺν ἐν ἐμοὶ τηλικαύτην εἰς συμβέβηκεν, ὥστε ταῦτα ποιῆσαι; vbi manifestum est, τὸ γὰρ non esse otiosum, sed rationem reddere huius propositionis omissae, et lectoris mente supplendae: Mira mihi et incredibilia narras: quae ENIM tanta in me sit potestas, ut haec facere possim? Sic de B. I. Lib. I. c. XXX. §. 3. τὰ δὲ εἰπόντος, τί ΓΑΡ αὐτὸν ἐβλάπτομεν; vbi eodem modo oratio supplenda: eo autem dicente, mira et incredibilia narras, quae ENIM re ipsum laesimus? ut adeo ne in interrogationibus quidem τὸ γὰρ suam significationem amittat, ut H. STEPHANO, RAPHELIO, et quibus non? videtur. In quam rem, non difficile foret, ingentem exemplorum acervum congerere, nisi id Viri docti iam dudum facere occupassent. Vid. inprimis acutissimus CLARKIVS ad Homeri Ἰλιάδ. α.

v. 152.

v. 152. Ἰλιάδ. ε v. 22. multisque locis aliis. Non igitur contra linguae graecae rationem, ut RAPHELIO videtur, haec Matthaei verba plenius ita reddas; non possum Iesum crucis supplicio addicere: *quid ENIM mali commisit?* Caeterum in omnibus locis a RAPHELIO l. c. ex Xenophonte allatis, ne vnus quidem est, qui doceat, τὸ γὰρ otiosum esse, cum in omnibus significet, igitur. Non ergo erat, quare WOLFIVS hac in re RAPHELIO fidem haberet.

v. 24. Ἀθῶός ἐμι ἀπὸ τῆ αἵματος) Locutio est mere hebraica. Sic v. c. II. Samuel. III. v. 27. vbi Dauides, נַחֲמִי מַדְמִי נַחֲמִי נַחֲמִי quod verbo tenus LXX. Seniores reddiderunt, Ἀθῶός ἐμι ἀπὸ τῶν αἱμάτων Ἀβεννή. In hac autem loquendi forma quidam Viri docti duplicem invenerunt hebraismum, alterum in τῷ αἵμα pro caede: alterum in τῷ ἀπὸ cum voce ἀθῶος. Vid. opus praestantissimum VORSTII, Philologia Sacra, Part. I. c. XIX. Et priorem quidem Hebraismum WOLFIVS ad h. l. scribit amovisse PFUCHENIVM et VORSTIVM, quibus addere potuisset CVPERVM Observatt. Lib. III. c. 19. vbi docet αἷμα Graecis interdum denotare caedem. Sed nescio sane, an hi Viri docti hebraismi suspensionem satis sustulerint, cum omnia fere loca, ab iis in hanc rem laudata, ex Poetis petita sint, cum solutae orationis auctores semper fere, quantum equidem sciam, φόνον in ea re adhibere soleant. Quod autem idem Wolfius scribit, alterum Hebraismum sublatum esse ab HORATI. VITRINGA, in eo, vereor ne falsus sit. Nam non nisi vnum locum in hanc rem attulit, et quidem eum, in quo vox ἀθῶος ne occurrit quidem. Si quis meam in hac re sententiam quaesiverit, ingenue fatear, mihi nondum satis liquere, Hebraismisne haec loquendi ratio adnumeranda sit, an eorum numero eximenda. Nam apud Iosephum, quo auctore cum maxime utimur, observaui, voces ἀθῶος, καθαρὸς et similes, modo τὸ ἀπὸ adiunctum habere, modo nude, modo ita esse positas, ut neque Praepositionem,

E 5

ne.

neque Genitium habeant adiunctum. Afferamus primo exempla, vbi ἀθῶος nūde et simpliciter pro infante ponitur. Lib. IV. Ant. c. VIII. §. 27. κτείνας ἐπὶ τοῖς κατ' οἶκον κλεπτομένοις τις ΑΘΩΙΟΣ ἔσω, si quis eorum aliquem, qui res e domo furto eat ablatum, occiderit, *INSONS* est. Cap. eodem §. 33. ΑΘΩΙΟΣ ἔσω ὁ πλήξας, *INSONS* esto, qui percussit: et sic plane LXX. Seniores Exod. XXI. v. 19. qui vnus locus est ex omnibus, in hanc rem adducendis, vbi Iosephus cum LXX. Senioribus loquitur. Est porro, vbi ἀθῶος Genitium adiunctum habet, Praepositione ἀπὸ neglecta. Lib. VII. Ant. c. XV. §. 6. ὁ δὲ ἡμέρας πάνυ καὶ σωφρόνως τῆς μὲν τότε ἀμαρτίας αὐτὸν ἀφῆκεν ΑΘΩΙΟΝ. At ille clementer admodum prudenterque ob istud quidem peccatum ei veniam impunitatemque concessit. Lib. VIII. Ant. c. I. §. 4. τῆς ἰωάβε τελευτῆς αὐτὸς τε καὶ ὁ πατὴρ ΑΘΩΟΙ τυγχάνωσι; ut ipse et pater, Iobi morte *INSONTES* sint. Denique est, vbi ab eodem τὸ ἀπὸ additur iis locis, vbi non quidam ἀθῶος, similes tamen, idemque denotantes voces leguntur. Lib. IV. Ant. c. VIII. §. 16. ΚΑΘΑΡΑΣ τὰς χεῖρας ἔχον ΑΠΟ τῷ Θόνει. manus a caede puras habere. Lib. IX. c. IV. §. 5. νόμος ἦν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, τὰς λέπραν ἔχοντας καὶ μὴ ΚΑΘΑΡΟΥΣ ΑΠΟ τῶν τοιούτων τὰ σώματα, μένειν ἔξω τῆς πόλεως. Legē cautum erat apud Samaritanos, ut, qui lepra sciterent, et corpora non haberent ab isto morbo pura, extra urbem manerent.

CAPVT. XXVIII.

V. I. Ὅψι δὲ σαββάτων) Notae sunt virorum de hoc loco sententiae, tam diuersae et discrepantes, vt quasdam earum non notas esse praestaret. Multi enim in hoc loco difficultates quaesierunt potius et intulerunt, quam inuenerunt. Recte huc transtuleris, quod magnus ille CASAVBONVS in Exercitatt. Anti-Baronian. p. m. 673. scribit: Illud animaduerto, doctos Viros, dum in scir-

po nodum quaerunt, dum alienis inuentis vti reformidant, absurdissima quaeque sine pudore pronunciare, ac persaepe ad illustranda, quae putant esse obscura, sepiae atramentum adhibere. Non animus est, omnium huius loci interpretationum, a WOLFIO allatarum, censuram agere; sed dixisse iuuabit, quae optima, esque vnice vera huius loci sit interpretatio. Scilicet ὁψὲ σαββάτων reddendum est, ex Graecismo paullo reconditiore, post Sabbatum, Sabbatho transacto, seu in fine Sabbati, quod dilucidissime Marcus c. XVI. I. exprimit verbis διαγνομένῃ τῇ σαββάτῃ: vbi intelligendus est dies Sabbati cum nocte sequenti. Neque insolens est optimo cuique Scriptori is, τῇ ὁψι, Genitivo iuncti, significatus. Thucydides Lib. IV. c. 93. τῆς ἡμέρας ὁψι ἦν, erat serum diei, seu in fine diei. Demosthenes adv. Midiam p. 397. Ed. Wolf. ὡς τῆς ὥρας ἐγγίγντο ὁψι, cum iam advesperasceret. Commode quoque huc vocauit L. 10 s in Exercitatt. p. 13. illud Philostrati in Vita Apol. Lib. IV. c. 18. ὁψι μυστηρίων, peractis mysteriis. Adiecta autem verba, τῇ (ἡμέρᾳ) ἐπιφωσκύσῃ εἰς μίαν σαββάτων, die illucescente, i. oriente, qui futurus erat dies primus hebdomadis, explicant dilucide priora. Μίαν pro primo in sacris literis usurpari, neminem, paullo humaniorem, esse putem, qui ignorare possit. Sic apud Iosephum Lib. I. Ant. c. I. §. 1. αὕτη μὲν ἀν εἴη ἡ πρώτη ἡμέρα Μωϋσῆς δ' αὐτὴν ΜΙΑΝ εἶπε, haec quidem dies prima exstitit: Moses autem eam VNAM dixit: ad quem locum RELANDVS haec: Idem Philo notat de κόσμῳ. Sic μία Σαββάτων, pro πρώτῃ in N. T. videntur Graeci μία pro πρώτῃ aliquando dixisse, quod πρώτῃ etiam pro πρωτέρα vsurparetur, vitandi ambigui causa. Solebant Aegyptii et Chaldaei primum diem hebdomadis μίαν appellare, vti Parrhasius obseruat de Septenario dierum numero. Inde, reor, et Interpretes Alexandini μίαν habent hoc loco et alibi, ut Gen. XVIII. 13. μὴ τῷ μηνός. Diodorus Siculus Lib. XVI. ἀπὸ τῆς μίας τεσσαρακονθῆς ἄχρι τῆς τρίτης καὶ τεσσαρακονθῆς, a prima

ma et quadragesima usque ad tertiam et quadragesimam. Haec ille Vir longe Doctissimus. Esse autem in hoc Matthaei loco *μὴν* idem, quod *πρῶτην*, ex loco parallelo Marci XVI. apparet. Nam quod v. 2. dicitur, *πρῶτῃ τῆς μῆνης σαββάτων*, id v. 9. exprimitur per *πρῶτῃ, πρῶτῃ σαββάτων*. Σάββατα autem pro tota hebdomade in sacris literis sumi, tritius, opinor, est, quam ut exemplis sit confirmandum. Nam ἐπιφώσκειν, etsi proprie de sideribus, iubar emittere incipientibus, dicitur, tamen de die quoque illucescente saepe usurpatur. Igitur ἡ ἐπιφώσκεισα (ἡμέρα) est ipsum diluculum, nuncius diei. Non igitur secum ipse pugnat Matthaeus, ut nescio quis, opinionis errore deceptus, contendit; sed, per alteram loquendi formulam, priorem, paullo obscuriorem, illustrat. Neque ulla pugna Matthaeo est cum reliquis Evangelistis. Ex omnium enim narratione constat, Mariam Magdalenam, aliasque mulieres, quae, emptis aromatibus, Christi corpori unguendo, ad sepulchrum, noctis tenebris venerant, diluculo primi diei in iudaica hebdomade, (quae est dies nostra Dominica) Dominum, qui sepulchro conditus fuerat, non invenisse. Neque id in ea narratione quemquam morabitur, quod ceteri Evangelistae plurium mulierum, Iohannes autem c. XX. 1. unius tantum mentionem facit. Nam id dictum est vel ex Syllepsi, figura cum sacris, tum profanis Scriptoribus usitatissima, vel ita intelligendum, ut plures accessiones nunc ab una, nunc a pluribus mulieribus factae dicantur. In definiendo denique tempore, quo ad sepulchrum accessisse dicuntur, omnes inter se consentiunt, nisi quod Marcus a se ipso paullulum discrepare videatur: qui, cum dixisset, id factum esse, *λίαν πρῶτῃ τῆς μῆνης σαββάτων*, valde mane prima die hebdomadis, addit, *ἀνατείλαντος τῆς ἡλίου, orta Sole*. Quomodo igitur valde mane, si Sol iam ortus fuerat? Hic quoque habemus, quod respondeamus. Scilicet illud ipsum *λίαν πρῶτῃ* necessario exigit, ut τὸ ἀνατέλλειν intelligamus non de ortu Solis supra Horizontem, sed de media nocte superata, cum iam in-

incipiunt sidera ascendere, et iubar quoddam emittere. Commodissime genuinam Aoristi vim ita exprimere licet: cum Sol oriri inciperet; neque adeo necesse est, cum quibusdam Editt. ante τὸ ἀνατίλλαντος inferere ἐτι. Haec simplicissima, eaque verissima huius loci Matthaei interpretatio, eiusque cum caeteris Evangelistis conciliandi ratio mihi videtur: Cf. in eandem sententiam CASAVBONVS in Exercitatt. Anti-Baron, XVI. §. 113. p. m. 672. seqq.

v. 14. Καὶ ἐὰν ἀκκοῇ τὸ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας, ἡμῶς πέισομεν αὐτὸν) Quidam, notante WOLFIO, πέισομεν, persuadendi notione sumunt, voluntque subintelligi, μὴ ἀγανακτεῖν ὑμῖν. Sed haec ellipsis nimis longe petita, et quam maxime insolens est. Mihi quidem dubium non est, quin πείθειν h. l. sit, pecunia corrumpere, atque adeo placare, subintellecto τῷ ἀργυρίῳ, aut χρημασί, quae voces interdum adduntur. Ingentem eius rei exemplorum aceruum ex optimo quoque auctore congerere possem; sed nunc uno Iosepho, huius rei auctore maxime idoneo, utamur. Is igitur Lib. XIV. Ant. c. XI. §. 4. de Malicho, infidias struente Antipatro, ΠΕΙΣΑΣ ἀργυρίῳ τὸν Ἰερωνῆ ὀνοχόον, πάρα ᾧ ἐκάτεροι εἰσιῶντο, Φαρμακῶ κτείνει τὸν ἄνδρα, Cum PECUNIA CORRUPISSSET pincernam Hyrcani, apud quem uterque epulabatur, veneno necabat hominem: et eodem Lib. c. XVI. §. 4. Ἡρώδης, τὰντα φοβόμενος, ΠΟΛΛΟΙΣ ΧΡΗΜΑΣΙ ΠΕΙΘΕΙ τὸν Ἀντίωνιον, ἀνελθὼν τὸν Ἀντίγονον, Herodes, ista metuens, magna pecunia vi corruptit Antonium, ut Antigonom tolleret. Lib. XX. Antiquit. c. VI. §. 1. de Cumano, ὃ δὲ, ΧΡΗΜΑΣΙ ΠΕΙΣΘΕΙΣ ὑπὸ τῶν Σαμαρείων, ὠλιγάρεσεν. Ille vero, Samaritis pecunia corruptus, Iudaeorum nullam rationem habuit: esse autem hanc huius loquendi formulae vim, ex eodem cap. §. 2. apparet, vbi, qui hic dicitur χρημασί πεισθεῖς, vocatur δάροις ὑπὸ Σαμαρείων φθαρείς. Eodem Lib. c. VIII. §. 9. ΠΕΙΘΟΥΣΙΝ ΠΟΛΛΟΙΣ ΧΡΗΜΑΣΙΝ, Ingenti pecuniae vi eum corrumpunt. Et sic innumerabilibus aliis locis. Est tamen etiam apud Iosephum

sephum πείθειν simpliciter pro *flectere*. Locus est Lib. IV. Ant. VI. §. 5. vbi Balamus vates, *Φέρε, βωμές τε ἑτέρας αὐ-
θις ἐγείρωμεν, καὶ θυσίας ταῖς πρὶν παραπλησίαις ἐπι-
τελίσσωμεν* εἰ ΠΕΙΣΑΙ τὸν Θεὸν δουδεῖν, *age, alias a-
ras erigamus, atque munera et victimas similiter ac antea
offeramus, si forte Deum flectere, i. commovere possim.*
Quamquam haec significatio huic Matthaei loco non con-
venit, sed ea, quam in prioribus locis obseruauimus.

*****

IN EVANGELIUM S. MARCI.

CAPVT I.

v. 9.

Καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννη εἰς τὸν Ἰορδάνην) Possit quis
suspiciari, εἰς hic positum esse pro ἐν, enallage Scri-
ptoribus cum Sacris, tum profanis vsitatissima, quae et
ΒΕΖΑΕ ad h. l. est sententia: sed mihi secus videtur, et
haec loquendi ratio ex Graecismo paullo elegantiori ex-
ponenda. Didum enim est pro, κατέβη εἰς τὸν Ἰορδάνην,
ἵνα βαπτισθῇ, descendit in Iordanem, vt baptizaretur.
Quae interpretatio, ne cuiquam, dictionis graecae ele-
gantibris non satis perito, insolens et falsa videtur, vno
et item altero loco confirmanda est. Ioh. IX. 7. νίψαι εἰς
τὴν κολυμβήθραν, vulgo reddunt, *ablue te in piscina, τῷ*
εἰς pro ἐν sumpto: Elínerus autem ita: *ablue, sc. sordes,*
in piscinam; quorum neutrum placet; reddendum erat:
abi, seu descende in piscinam, vt te abluas; vt ad illum lo-
cum pluribus, Θεῷ διδόντος, docehimus. Et hac loquen-
di ratione optimus quisque auctorum vtitur. Sic Aristot-
phanes Plut. v. 1169. τὰς κοιλίας πλύνειν πρὸς ἑ. εἰς τὸ
Φρέας, *ire ad puteum, vt viscera laues, vbi* HEMSTER-

HVSIVS,

HVSIVS, V. C. ex Ptol. Everg. commodissime assert, *ἀ-
θα εἰς τὰς κοινὰς λυτῶνας, abire in communia balnea,*
vt ibi te laues: quae duo loca huic Marci sunt simillima.
Sed cum Iosepho inprimis auctore utamur, ex eo vel duo
exempla inuabit attulisse. Lib. VIII. Antiquit. c. II. §. 4.
ὁ δ' αὐτὸς ἡγεμὼν, ὁ τὴν τῷ βασιλεῶς δαπάνην πεπισευ-
κώς, καὶ τοῖς ἵπποις ἐχορήγει τὰ ἐπιτήδεια, συγκομίζων
Εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς διέτριβε τόπον, quam loquendi ele-
gantiam non cepit Interpres, cum vltima verba redderet,
in eum locum aduecta, vbi Rex erat; tu autem redde: *ne-
cessaria conuehens in eum locum, in quem Rex venit, vt ibi
aliquamdiu commoraretur.* Nam εἰς ὃν διέτριβε τόπον, di-
ctum est pro εἰς ὃν τόπον ἦλθε, ἵνα ἐκεῖ διατρίβῃ. Lib. XI.
Ant. c. IV. §. 3. εἰ ἀχμαλωτιζόμενοι εἰς Βαβυλῶνα, h. e.
*qui capti et ducti Babylonem erant, quod paullo post §. 4.
exprimitur his verbis: τὸν λαὸν μετόπισεν, ἀιχμαλῶτον
μεταγαγὼν εἰς Βαβυλῶνα.*

v. 38. Εἰς τὰς ἐχομένας καιροπόλεις) Fallitur
HAMMONDVS, qui significatum τὰς ἐχομενος, pro *vicini-
us, propinquus,* ex Hebraica loquendi ratione reperit. Nam
apud optimum quemque auctorem ita occurrit, vt nunc
*de tempore proxime insequenti, nunc de loco propinquo usur-
petur.* Illius significatus exempla haec sunt. Iosephus
Lib. V. Ant. c. IX. §. 2. ἐξῆι πάλιν ταῖς ἐχομέναις ἡμέ-
ραις, rursus exiit sequentibus diebus. Lib. XI. Ant. c. VI.
§. 13. ἡ ἐχομένη εὐροτάσιμος, *sequens dies festus.* Lib. XII.
Ant. c. VII. §. 5. τῷ ἐχομένῳ εἴτει, *anno sequenti.* De loci
autem propinquitate est apud eundem Lib. XI. Ant. c. VIII.
§. 6. ἐξεστράτευσεν ἐπὶ τὰς ἐχομένας πόλεις, *in proximas
urbes exercitum duxit;* vbi ἐχομεναι πόλεις, eodem sensu
dicuntur, quo hic ἐχομεναι καιροπόλεις.

CAPVT II.

v. 18. Οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ ἐνηστεύουσιν) Suspicetur
quis, pro σοὶ dicendum fuisse σὺ. Sed frustra. Darius
enim,

enim, qui pendet a subintellecto verbo Substantivo, saepissime ab optimo quoque scriptore ita ponitur, ut Genitui vicem sustineat, ut h. l. οἱ σοὶ (sc. ὄντες) μαθηταί, *discipuli tui*. Sic Luc. VII. 12. υἱὸς μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτῆς. Sic Iosephus Lib. VIII. Ant. c. XIII. §. 3. Ἡ δὲ γυνή, περὶ ἧς πρὸ τέτων εἶπομεν, ἡ τὸν προφήτην διατρέφουσα, τῷ πατρὶ ΑΤΤΗ καταπεσόντος, pro αὐτῆς. Neque aliter apud audientem argumenti Pluti Aristophanici, ὁ τῷ χρεμύλῳ θεράπων, qui *seruus est Chremylo*, s. Chremyli: vbi vid. Praestantissimus HEMSTERHVSIVS. Interdum Participium γινόμενος subintelligendum est, ut in illo Thucydidis Lib. IV. c. 23. ἐπιδρομὴ τῷ τειχίσματι, *oppugnatione muro*, sc. facta. Nec huc aduocare iam placet criticissima illa, χάλινον τῷ ἵππῳ, ἡ κεφαλὴ τῷ ἀνδράπῳ, pro ἵππῳ, ἀνδράπῳ de quibus, praeter caeteros; SALMASIVS de Lingua Hellen. p. 147.

v. 23. ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτῷ ὁδὸν ποιεῖν τίλλοντες τὰς σαχύας) Audiendus hic erat BEZA, qui, permutata verborum collocatione, hoc dictum putat: pro ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτῷ τίλλειν τὰς σαχύας, ὁδὸν ποιεῖντες, *uellebant spicas, dum iter faciebant per sata*. Huius autem permutatae verborum collocationis multa sunt cum apud sacros, tum profanos exempla. Vid. GLASSIVS in Philol. Sacr. Lib. IV. tr. II. p. m. 1241. et VOSSIVS in Institutt. Orat. P. II. p. 254. Quod autem WOLFIVS, ὁ πᾶν, hic scribit, τὸ τίλλοντες non ab ἤρξαντο, sed ποιεῖν regi, id, videat, vt cuiquam persuadeat. Nam si τίλλοντες a τῷ ποιεῖν pendere dixeris, nullus nisi hic sensus elicitur: *viam faciebant et aperiiebant sibi, dum spicas euellabant*, s. spicas euellendis, adeo vt ὁδὸν ποιεῖν significaret, *viam sibi facere et aperire*, quod nec ipse, opinor, WOLFIVS admiserit, qui pro iter facere, *proficisci* accipit: deinde totius loci ratio non admittit hunc sensum: *discipuli viam sibi faciebant, dum euellabant spicas, seu euellendis spicis*. Nam paullo post Pharisaei dicuntur reprehendisse Discipulos ob rem, quam tantum die Sabbati facere

facere non liceret: atqui, per aliorum sata transgredi, sibi que viam facere euellendis spicis, id aequè minus aliis diebus, ac Sabbato, iustum erat. Itaque id reprehendunt, quod Discipuli die Sabbati spicas euellerint comedendi causa: quod diserte confirmat Lucas loco parallelo, c. VI. 1. qui simpliciter habet, ἐτίλλον οἱ μαθηταὶ αὐτῷ τὰς σαχύας, καὶ ἥδιον, *uāχοντες ταῖς χερσὶ*. Sensus igitur est, *Discipuli iuxta agros frugibus confitos ibant* (ita enim omnino reddendum, non vt vulgo, *per agros*) *et praetereuntes, spicas euellabant et comedebant*: quod Pharisaeica illa turba, pietate fallax, Sabbato nefas ducebant. Caeterum, quod Praestantissimus WOLFIVS loquendi formulam ὁδὸν ποιεῖν, pro *proficisci*, a Latinismi suspicione liberare conatur, adducto loco Iosephi Lib. III. Ant. c. V. §. 7. in eo non satis accurate versatus est, cum ibi non ὁδὸν ποιεῖν, sed ἀνοδὸν ποιεῖσθαι occurrat, quae duo loquendi formae non parum inter se differunt. Et vereor sane, vt haec Marci loquendi ratio, ὁδὸν ποιεῖν pro *proficisci*, a Latinismi suspicione vindicari possit, cum, ex linguae ratione, dicendum fuisset, ποιεῖσθαι. Sciunt interioris linguae graecae periti, quantum discriminis in his loquendi formulis sit inter Vocem Activam et Mediam: et multum is falleretur, qui ὁδὸν ποιεῖν et ποιεῖσθαι vnum idemque crederet. Nam ὁδὸν ποιεῖν, vel ὁδὸν ὁδοποιεῖν est *aperire viam, qua iri queat, sublati impedimentis*. Sic v. c. apud Xenoph. Lib. IV. Ἀναβάσ. p. m. 233. ἐνθὺς οἱ μάκρῳνες τὰ δένδρα συνεχέκοπτον, τὴν τε ΟΔΟΝ ΩΔΟΠΟΙΟΥΝ ὡς διαβιβάσοντας, *statim Macrones arbores exscindebant, et VIAM SIBI APERIEBANT*, *traiecturi*: unde apud Iosephum Lib. II. Ant. c. XVI. ὁδὸς πεποιημένη, *viam aperta* Israelitis, scisso mari. Contra ea iter facere, *proficisci*. Graeci semper, quantum equidem sciam, Voce Media, ποιεῖσθαι ὁδὸν expriment. Sic in loco Iosephi Lib. III. Ant. c. V. §. 7. paullo ante adducto, est ἀνοδὸν ποιεῖσθαι, non ποιεῖν, de *adscensu Moysi in montem*. Sic iter facere, Graecis dicitur, non ποιεῖν, sed ποιεῖσθαι

Θαυ πορείαν, ut apud Iosephum Lib. II. Ant. C. XVI. §. 2. Τὰς Ἑβραῖους ἐκέλευσεν ἐπεσθαι διὰ θείας οὐδ' ΠΟΙΟΥ-
ΜΕΝΟΥΣ τὴν πορείαν, iussit Hebraeos sequi, inceden-
tes via a Deo patefacta. Lib. VI. Antiquitat. C. I. §. 2.
ΠΟΙΩΝΤΑΙ τὴν πορείαν: et apud Xenophontem Lib.
IV. Αναβάσ. p. 217. ὁλοκαίαν ΕΠΟΙΟΥΝΤΟ τὴν
πορείαν, et sic semper, Voce Media, nunquam, rarissime
certe, Voce Activa. Vid. ad Act. VII. 24. Ex iis au-
tem, quae diximus, satis apparere putem, ex loquendi
more Graecorum, Marco dicendum fuisse ὁδὸν ποιεῖσθαι,
non autem ποιῶν; quae loquendi ratio propter *iter facere, pro-*
ficisci, nescio an a Latinis suspicione liberari possit.

CAPUT III.

V. 21. 'Οἱ παρ' αὐτῆ, λέγοντες) Non convenit in-
ter Viros doctos, quomodo verba οἱ παρ' αὐτῆ capien-
da sint. Et WOLFIVS quidem, RAPHELIUM secutus,
putat, illam dictionem complecti omnes, quocunque modo
cum aliquo coniunctos, ipseque RAPHELIUS τὰς παρ'
αὐτῆ h. l. sumit de propinquis seu fratribus Iesu et matre:
Huic sententiae quoque subscribit ALBERTI, Vir graece
doctissimus, in Observat. Philolog. p. 166. Ego sane mi-
ror, et RAPHELIUM in hanc interpretationem incidere
potuisse, et Viros doctos ei subscripsisse, cum et linguae
rationi non satis conveniat, et totius textus συναφεία ad-
versetur. NORTONVS KNATCHBULLVS interpreta-
tur, aliqui ab eo missi: quae interpretatio linguae rationi
optime convenit; adeo ut mirum sit, non solum RAPHE-
LIUM in Notis Polybian. p. 121. sed ALBERTIUM etiam
l. c. de hoc significato dubitare potuisse. Quid enim cla-
rius in hanc rem illo Thucydidis loco Lib. VII. c. 10. p. 471.
Edit. Duker. τῶ δ' ἐπιγιγνομένη χειμῶνος ἤκοντες εἰς τὰς
Ἀθήνας Οἱ ΠΑΡΑ ΤΟΤ ΝΙΚΙΟΥ, Hieme autem
inveniente, QVI A NICIA MISSI ERANT, Athenas
peruenerunt. Atque ita necessario haec verba exponenda es-
se,

se, docent antecedentia C. VIII. ἐπέμπε καὶ αὐτοὺς (Νι-
κίας) εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπαγγέλλοντας. Sic apud Xe-
noph. Disciplina Cyri, Lib. III. p. 52. Edit. Basil. τὰ τα μὲν
Ο ΠΑΡ ΕΜΟΥ λέγει, Haec LEGATVS, s. QVI
A ME MISSVS EST, dicit; quam interpretationem,
quae praecedunt, non tam postulant, quam exigunt. In-
terpres Latinus ibi nihil vidit. Quemadmodum autem οἱ
παρὰ τινος sunt legati, s. missi ab aliquo, sic τὰ παρὰ τι-
νος sunt mandata (die Commission) ab aliquo data. Sc
apud Iosephum Lib. XIII. Ant. C. V. §. 8. οἱ δὲ πρεσβευ-
ταὶ ὡς ἤλθον εἰς Ῥώμην, παρελθόντες εἰς τὴν Βαλὴν αὐ-
τῶν, καὶ ΤΑ ΠΑΡΑ ΙΩΝΑΘΟΥ τῷ ἀρχιερέως
εἰπόντες, cum autem Legati Romam venissent, et in Senatum
ingressi, MANDATA IONATHAE, Pontificis M. ex-
posuissent. Neque aliter Lib. V. C. VIII. §. 3. Ἡ δὲ τῶνδ' ἁνδρῶν
παράγονομένη ΤΑ ΠΑΡΑ ΑΓΓΕΛΟΥ ἐκδιηγῆσατο,
Illa vero marito reuerso renunciat, quae ab Angelo acceperat:
et sic innumeris locis aliis. Quamquam igitur ex lo-
quendi Graecorum more οἱ παρ' αὐτῆ significare possit,
missi ab eo, tamen vereor, ut is significatus huic Marci lo-
co conveniat. Quinam igitur sunt οἱ παρ' αὐτῆ? Rev.
RAPHELIO quidem dubium non est, quin intelligendi
sint Christi propinqui, fratres, et ipsa mater. Sed quemad-
modum id linguae ratio vix concedit, (nam loca Polybii, a
RAPHELIO in hanc rem laudata, rem minime faciunt)
ita vereor; ut orationis συναφεία patiatur. Nam v. 31.
demum mentio fit fratrum Christi, eiusque matris, ita qui-
dem, ut foris stetisse, Christumque euocasse dicantur.
Quomodo igitur domo exire potuerunt, qui foris stete-
runt? Scio quid RAPHELIUS in Notis Xenophont. p. 68.
hic regerat: Sed ea ratio nimis longe petita, atque adeo
coacta mihi videtur. Mea quidem sententia, verba, οἱ
παρ' αὐτῆ, reddenda sunt, qui una cum Christo in domo
erant. Quinam autem illi? nempe Apostoli, a Christo
tunc constituti, de quibus v. 19. ἐρχονται εἰς οἶκον. Ver-
ba autem οἱ παρ' αὐτῆ (sc. ὄντες) significare, qui cum eo
erant,

erant, tritius, opinor, est, quam ut exemplis probandum sit. Vide v. c. 2. Samuel. c. II. v. 31. Quid? quod ipse WOLFIVS, qui antea RAPHELII sententiae subscribere videbatur, ad v. 31. sententia retractata, diserte dicit, qui v. 21. οἱ παρ' αὐτῆς vocentur, eos intelligendos esse discipulos, et alios tunc Christo praesentes, atque a matre ipsius, et fratribus seiungendos.

CAPVT VI.

V. 26. 'Οὐκ ἤθελεν αὐτὴν ἀδετῆσαι) Vertente SCHVRZFLEISCHIO, noluit ei negare; sed pressius reddideris, noluit eam reicere, h. e. nolebat irritum facere, quod ei promiserat, cum iurasset, quodcumque rogasset, id se ei daturum. Quae interpretatio melius, opinor, respondet primae huius vocis significationi, reicere, irritum aliquid facere. Caeterum ἀδετῆν eodem fere sensu est apud Iosephum Lib. XV. Ant. C. II. §. 6. θεασαμένη γὰρ, ἀδενός ΑΘΕΤΗΣΕΙΝ ὡς ἀξιοί, fore enim, ut Antonius, his imaginibus visis, nihil eorum, quae peteret, ei denegaret.

v. 52. 'Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις) Elegans est τῆς ἐπὶ usus cum Dativo: scilicet denotat post, et recens aliquod factum indicat; nec cum Participio solum, ut apud Latinos post Urbem conditam, sed cum adiectiuo quoque et Substantiuo. Sensus igitur horum verborum est: Nunc quidem intelligebant miraculorum Christi potentiam, quum, quod paullo ante panibus acciderat, vidissent. Sic apud Iosephum Lib. V. Ant. C. I. §. 26. εὐ ποιήσετε σωφρονήσαντες καὶ ΕΠΙ νεαρῶς μετατιθέμενοι ἀμαρτήμασι, Bene agitis, si POST peccata modo commissa respiscatis. Et eo tem Lib. C. XI. §. 4. de Phineesis vxore, μὴ καρτερήσασα ΕΠΙ τῇ τάνδρος δυσυχίᾳ, non sustinens viuere, POSTQVAM maritus occubuerat. Caeterum in his Marci verbis insigne βραχυλογίας exemplum est. Nam εὐ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις, dictum est pro, οὐδὲν γὰρ συνῆκαν καὶ

καὶ τῷ θαύματι τοῖς ἄρτοις γενομένο, Nihil enim intelligebant, ne tunc quidem, cum recens adhuc de panibus miraculum esset. Scilicet ex tam stupendo miraculo, paulo ante in panibus edito, cognoscere potuissent, Christum in omni periculo suis praesentem esse.

CAPVT VII.

V. 4. Καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, εἰ μὴ βαπτίσανται, ἐκ ἐδίσσω) Subscribo praestantissimo WOLFIO, reicienti quorundam Codd. Supplementum, post ἀπὸ ἀγορᾶς interferentium ὅτι ἐλθῶσιν: nam ea verba haud dubie profecta sunt ex verbis ἀπὸ ἀγορᾶς male intellectis. In eo autem eidem Viro summo subscribere non possum, quod putat, verba ἀπὸ ἀγορᾶς reddenda esse, cum ex foro redierint. Laudat quidem RAPHELIUM et ELSNERVM, quasi hunc paullo insolentiozem τῆς ἀπὸ significationum auctoritate Veterum confirmarint: Sed ex omnibus locis allatis ne vnus quidem esse videtur, qui, quod debet, probet et conficiat. Mihi quidem hic locus ita interpretandus videtur, ut, sine intellectis verbis γενομένοι, ἐλθόντες, ἐρχόμενοι aut similibus, verba ἀπὸ ἀγορᾶς coniungantur cum verbo ἐδίσσω, hoc sensu: Nec res in foro venales edunt, nisi prius se abluerint. Loquendi ratio. ἐδίσσω ἀπὸ τῶος hoc ipso Cap. v. 28. occurrit: ἀγορὰ autem ab optimo quoque scriptore vsurpatur cum de omnibus rebus, in foro venalibus, tum in prims de iis, quae ad victum pertinent. Sic diserte Enarrator Graecus Aristophanis ad Acharnens. v. 21. Ἀγορὰ καὶ τὰ ὄνια σημαίνει: et apud Iosephum Lib. II. Antiquitat. C. VI. §. 1. de Iosepho, copiam frumenti in Aegypto emendi faciente, καὶ τὴν ΑΓΟΡΑΝ εἰ τοῖς ἐγχωρίοις πρετίθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ξένοις ὠνεῖσθαι παρὴν, nec solum regionis illius incolis copiam frumenti emendi fecit, sed peregrinis etiam emere licebat: apud eundem Lib. XIV. Antiquitat. C. XVI. §. 2. πῶρρωθεν ΑΓΟΡΑΝ συνεικόμιζεν, res ad victum necessarias e longin-

quo comportandas curabat: et de B. I. Lib. I. C. XXVI. §. 3. τῆς ΑΡΟΡΑΣ ποιῆσαι πρὸς πρὸς, rerum venalium curam agere. Satis vñtatum est Graecis, vt vna eademque voce et loca, et merces in iis vendi solitas, insigniant: Vid. in hanc rem CASAVBONVS ad Theophrast. περὶ ἀναγοθισίας p. m. 314. et CUPERVS Obseruat. Lib. III. c. 20. Haec est mea de hoc loco sententia: quæ si cui forte nimis longe petita videatur, et priorem illam interpretationem praeferendam putet, is sibi negotii id datum existimet, vt illum τῆς ἀπὸ significatum insolentem exemplis luculentioribus probet. In quam quidem rem commodè advocari posse putem illud Siracidis C. XXXI. v. 2. βαπτίζομενος ΑΠΟ νεκρῶ, qui se lauat REVERSVS A MORTVO CVRANDO. Caeterum de hoc vocis ἀγορᾶς significatu omnino dignus est, qui consulatur, CASAVBONVS ad Polybium p. 183. Edit. GRONOVII.

V. II. Κορβαῖν (ὃ ἐστὶ δῶρον) ὃ ἐὰν ἐξ ἐμῆ ὠφελῇ (ἐξ) Eodem modo, quo hic Marcus fecit, vocem Κορβαῖν interpretatur Iosephus Lib. IV. Ant. C. IV. §. 4. et contra Apion. Lib. I. p. 453. Caeterum totus hic locus, qui Virorum Doctorum ingenia exercuit, et in diuersas sententias distraxit, mihi sic exponendus videtur: Si quis dixerit patri aut matri suae, Illud Deo iam consecratum et deuotum est, quo possis a me iuari, (neque adeo patrem aut matrem beneficiis afficit) nullam culpam luet, non morietur; quae ἀπόδοσις ex antithesi v. 10. θανάτῳ τελευτάτῳ, repetenda mihi videtur. Igitur κορβαῖν s. δῶρον h. l. est res Deo ita dicata et consecrata, vt nihil utilitatis in alium ex ea redundare possit. Opponuntur autem hic diserte praeceptum Dei, et traditiones hominum: illud eum iubet mortis poena afficere, qui parentibus nihil beneficii tribuit: haec autem pronuntiant infantes, et mortis poena eos liberant, qui callidis quibusdam et impiis artibus defraudant parentes debitis beneficiis. Non insolens autem neque Graecis, neque Latinis esse hoc, vt ex antecedente ora-

oratione aliquid, sensu contrarium, ἀπὸ κοινῆς repetant, res est, opinor, notior, quam vt doceri debeat.

CAPVT VIII.

V. 31. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι) h. e. tertio die, seu intra triduum, vt bene WOLFIVS, qui tamen in eo humanitus errat, quod scribit, GLASSIVM in Philolog. Sacr. Lib. III. tr. VI. can. II. ostendisse, profanos quoque auctores τὸ μετὰ ita adhibere, cum id Vir ille doctissimus tibi non praestiterit, nec illa duo loca ex Homero et Eutipide villo modo huc faciant. Neque tamen dubitandum est, quin profani quoque auctores τὸ μετὰ eodem modo vsurpent, et hoc cum sacris commune habeant, vt annum diemque inceptum et adhuc currentem pro completo et exacto numerent. In quam rem iuvat quaedam exempla ex Iosepho afferre. Lib. I. Ant. C. XII. §. 2. ὃν (Ἰσακὸν) εὐθὺς ΜΕΤ ΟΓΔΟΗΝ ΗΜΕΡΑΝ περιτέμνουν, quem circumcidunt DIE OCTAVO, non autem post octauum diem: quod intelligi potest ex Cap. X. §. eiusdem Libri, προσέταξε δὲ, (Θεὸς) βεβλόμενος τὸ ἀπ' αὐτῆς γένος μένειν τοῖς ἄλλοις μὴ συμφυρόμενον, περιτέμνεσθαι τὰ ἀιδόια, καὶ τὰ τοιοῦτα ΟΓΔΟΗΙ ΗΜΕΡΑ, μετὰ τὸ γεννηθῆναι, praecepit autem, quia noluit genus ipsius cum aliis commisceri, vt pudenda circumciderent, idque DIE OCTAVO a natiuitate. Eadem igitur sunt μεθ' ἡμέραν ὀγδοὴν, et τῇ ὀγδοῇ ἡμέρᾳ. Illustre quoque huius loquendi rationis est exemplum Lib. VI. Ant. C. VI. §. 2. ὃ δὲ περιμένειν αὐτὸν ἐκέλευσεν αὐτόθι, καὶ παρασκευάζειν θύματα, ΜΕΤΑ γὰρ ΗΜΕΡΑΣ ΕΠΤΑ πρὸς αὐτὸν ἦεν, ὅπως θύσωσι τῇ ΕΒΔΟΜῃ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ, Is iussit, vt se illic operiretur, atque pararet victimas; se enim SEPTIMO DIE ad ipsum venturum esse, vt DIE SEPTIMO sacra faciant. Vbi luce clarius est, verba μετὰ ἡμέρας, ἑπτὰ nihil aliud significare posse, quam die septimo, cum statim explicetur

tur diluoidius per verba, τῇ ἐβδόμῃ τῶν ἡμερῶν: quod cum quidam ignorarent, pro μετὰ ἡμέρας ἑπτά legi vulerunt, μετὰ ἡμέρας ἕξ, male et infelicer! Nam eodem modo infra Lib. VII. C. VII. §. 4. dicitur Davides ob graviter aegrotantem filium, ex Beersabè susceptum, cibum non degustasse ΕΠΙ ΗΜΕΡΑΣ ΕΠΤΑ, quod non intelligendum est de septem diebus integris, sed tantum de diebus sex integris et septimo incepto: mox enim additur, Τῇ ΕΒΔΟΜῃ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ, *septimo die* eum dehuo cibo esse vsum. Lib. VII. Antiq. C. XI. §. 6. Ἐκέλευσε . . ΜΕΘ' ΗΜΕΡΑΣ ΤΡΕΙΣ ὡς αὐτὸν εἰσελθεῖν, quod omnino reddendum, iussit ut *TERTIO DIE ad se veniret*: sequitur enim, ὡς εἰ ἐπανήει, Τῇ ΤΡΙΤῃ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ etc. cum non reuersus esset, *TERTIO DIE etc.* Neque aliter Lib. VIII. C. VIII. §. 1. vbi Roboamus dicitur promississe populo, se ei responsum esse daturum ΜΕΤΑ ΤΡΕΙΣ ΗΜΕΡΑΣ. h. e. *TERTIO DIE*: sequitur enim mox §. 2. postquam populus conuenerat Τῇ ΤΡΙΤῃ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ, *TERTIO DIE*. De B. I. Lib. I. C. XVI. 2. προπέμφας πεζῶν τρία τέλη, καὶ μίαν ἔλην ἱππέων πρὸς Ἀρβήλα κώμην, αὐτὸς ΜΕΤΑ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑ ΗΜΕΡΑΣ ΕΠΗΛΘΕ, praemissis tribus peditum cohortibus, et una equitum turma in vicum Arbela, ipse *QVADRAGESIMO DIE* superuenit: ita enim reddendum. Nam in Antiquitat. Lib. XIV. C. XV. §. vbi eadem res narratur, pro μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας est, ἥκε ΕΙΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ. Sic quod Lib. I. de B. I. C. XIII. §. 1. dicitur ΜΕΤΑ ΔΥΟ ΕΤΗ, id Lib. XIV. Antiquitat. C. XIII. §. 3. exprimitur per ΔΕΥΤΕΡΩ ΕΤΕΙ, anno secundo: de quo Iosephi loco cf. PAGIVS in Critica Baron. T. I. ad annum Christi 236. §. 9. Est sane hoc inprimis tenendum, Auctores saepissime in tempore definiendo annos modo *completos*, modo *inchoatos* numerare: cuius rei ignoratio Viros etiam doctissimos saepe in eum opinionis errorem perduxit,

duxit, ut Historicos inter se pugnare putarent. Sic Iosephus Lib. XVII. Ant. C. XIII. §. 1. tradit, Archelaum Vienne nam exilatum missum esse ΔΕΚΑΤΩ τῆς ἀρχῆς ΕΤΕΙ, *DECIMO ANNO imperii sui*. Sed ecce, idem Iosephus de B. I. Lib. II. C. VII. §. 3. factum id esse scribit ΕΤΕΙ τῆς ἀρχῆς ΕΝΝΑΤΩ, *NONO ANNO imperii sui*: quod utrumque verum est. Neque enim in hac re sibi ipsi aduersatur Iosephus, ut inepte, hoc etiam nomine, Iosephi fidem suspectam reddere conatus est BARONIVS, recte eam ob causam a CASAVBONO castigatus. Nam cum *decimo anno* Archelaum relegatum scribit, intelligit annum *inchoatum*: cum autem id factum esse tradit *anno nono*, accipit hoc de anno *exaeto et completo*. Vid. de his duobus Iosephi locis, eorumque conciliandorum ratione, CASAVBONVS contra Baronium Exercit. IX. p. m. 217. If. VOSSIVS in Chronolog. Sacra C. XVI. p. 158. et PAGIVS in Critica Baron. T. I. ad an. Christi XIV. p. 13. Sic, quod magis mirum cuiquam videri possit, Suetonius in Vita Aug. C. LXV. scribit: *Caio et Lucio IN DVO-DEVIGINTI mensum spatio amisit ambos*. Sed ecce, idem Auctor in Tiberio C. XV. tradit: *Caio et Lucio IN TRA TRIENNIVM defunctis*: quae duo loca, inter quae multum pugnae esse videtur, ita concilianda sunt, ut dicamus, Suetonium priori loco accurate, altero autem ita locutum esse, ut primum et tertium annum inchoatum pro completo numerarit. Vide de hoc Suetonii loco, totaque hac numerandi ratione, PAGIVM in Dissertat. Hypatica C. II. Haec paullo fusius disputare placuit, ut tironibus numerandi hunc morem paullo familiarem redderemus, cuius ignoratio, vix dici potest, in quam crassos interdum errores etiam doctissimos Viros induxerit.

CAPVT XI.

V. II. Ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, ὅτι Ἠλίαν δὲ ἰλθῶν) Quidam Codd. τὸ ὅτι omittunt: alii eius loco πῶς exhibent, quod utrumque ex ignorato significato huius particulae ortum est. Neque hic solum, sed infra etiam v. 28. pro ὅτι quidam Codd. legunt διὰ τί, alii τὸ ὅτι: male. Scilicet ὅτι apud optimum quemque denotat *CVR*, *QVARE*. Iosephus Lib. VI. Ant. C. XI. §. 9. Ὡς δὲ καὶ τῇ δευτέρᾳ τῆς νεμηνίας ἐπαρῆν, ἐπυνθάνετο πατέρα τῆς πατρὸς Ἰωνάθαν, ὅτι καὶ τῇ παρελθούσῃ καὶ ταύτῃ τῇ δειπνῇ καὶ τῆς ἐσιώσεως ὃ τῆ Ἰσσοῦς πᾶσις ἀπολέλειπται: Postquam autem Dauides postridie nouilunii non aderat, quarebat Saulus a Ionatha filio, *QVARE* Iessai filius tam pridie, quam eodie a conuiuio et coena absuerit? Lib. VIII. Ant. C. IV. §. 2. πρὸς τὰς ἐπιζητήσαντας, ὅτι πάντες οἱ τῶν Ἀιγυπτίων βασιλεῖς - - ἀναγκῶν ἡγησάμεν εἶπεν, Quarentibus, *QVARE* omnes Aegyptiorum reges - - necessarium duxi aliquid dicere. Lib. XII. Antiquitat. C. IV. §. 9. ἐρομένης τῆ βασιλείας, ὅτι τοσαῦτα αὐτῷ παράκειται ὅσα. Rege interrogante, *CVR* tot ante eum iaceant ossa? Et sic quoque apud alios auctores, v. c. Aristophanem in Plut. v. 19. Lucian. Asin. T. II. p. 99. Edit. GRAEVI.

v. 22. Ἀλλ' εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν) Eleganter τὸ ἀλλὰ inprecationibus praefigi solet, et fere quaeſo, obsecro denotat. Sic apud Iosephum Lib. XI. C. V. §. 6. vbi Neemias rogat, ut ei potestatem in patriam proficiscendi faciat: Ἀλλὰ χάρισάι μοι πορευθέντι τὸ τῆ-χος ἀνεγείναι, Hoc mihi *QVAESO* concedas, ut in patriam profecto liceat muros excitare, Et Lib. VII. Ant. C. VIII. §. 1. vbi Thamar fratrem Annonem rogans, ne sibi stuprum inferat, ita alloquitur: Ἀλλὰ μὴ σύγε τῷτο βιάσῃ με, Noli, *QVAESO*, mihi vim inferre. Sic de Vita Iosephi § 57. Ἀλλ' εἴγε μὴ ὀρθῶς ἐπράξα, - - πάν-
εσθ

εσθὲ χαλεπαίνοντες, *QVAESO* VOS, si non recto fecerim - - desinite mihi irasci.

v. 23. Τὸ εἰ δύνασαι πειῦσαι) Miror sane, Viros doctos ad illud τὸ offendiſſe, difficultatemque quaeſuiſſe, vbi nulla sit, cum alii id eliminandum, alii otiosum, alii in τί mutandum, alii denique pro τῷτο positum contendunt: cum huius Articuli vsu nihil sit elegantius, nihil apud Scriptores cum sacros, tum profanos frequentius. Scilicet Articulus Praepositivus, Genere Neutro adhibitus, non solum interrogationibus, vt Cl. MAIVS putat, quod huic loco Marci ne conuenit quidem, sed unicuique sententiae praepositur, sequentemque adeo sententiam indicat. Iuat in hanc rem primum ex Scriptoribus sacris vnum et item alterum exemplum afferre. Luc. I. 62. Ἐνένυσον δὲ τῷ πατρὶ αὐτῷ, ΤΟ τί ἂν θέλοι καλεῖν αὐτόν· vbi illud τὸ indicat, quid nutu significare voluerint, nempe id, quo nomine vocandus sit. vt adeo non satis accurate ELSNERVS, V. D. ibi τὸ abundare putet. C. IX. 46. Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, ΤΟ, τίς ἂν εἴη μίζαν αὐτῶν: vbi τὸ eandem vim obtinet. Sic illud τὸ quinquies in vno Cap. XXII. Lucae occurrit, v. 24. 23. 24. 37. neque tamen quemquam Interpretum, quantum equidem sciam, in iis locis, vti nec aliis multis, illud τὸ offendiſſe, quod in hoc Marci loco negotium, nescio quod, iis videretur faceſſiſſe. Neque aliter Act. XXII. 30. et I. Corinth. IV. 6. In dubitandi forma eodem modo vsurpatur; Epist. ad Rom. VIII. 26. πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· ΤΟ γὰρ τί προσευξάμεθα, κα-
εσθ
δὲ δὴ, ἐκ οἶδαμεν. Huc refero quoque locum Act. IV. 21. Neque sacri solum, sed profani etiam scriptores illud τὸ ita eleganter adhibent. Iosephus de B. I. Lib. VII. C. V. §. 2. ἐπ' ἀδήλῳ δὲ, ΤΟ τί φρονεῖ: cum incerti essent, quid sentiret: vbi quidam Codd. τῷ τί φρονεῖ male. Sic Diodor. Siculus p. 83. σημειώματα διέληπται παρ' Αἰγυπτίους, ΤΟ τὰς γυνῆς ἢ τὰς προγόνους φανήναι

νήνα περιττότερον τιμηκώτας ἕς τὴν αἰώνιον οἰκήσιν μετασάντας.

CAPVT X.

V. 26. Καὶ τίς δύναται σωθῆναι) Illud καὶ neque cum GROTIUS ab Hebraismo repetendum, neque cum WOLFIO pro ἀρα igitur sumendum est, sed ex vsu loquendi optimorum Auctorum iis interrogationibus praepositur, quae non sine aliqua admiratione insigni instituntur; ut vel ex hoc ipso Marci loco intelligere licet. Sic apud Iosephum Lib. XVIII. C. VI. §. 6. Τι βέριος δ' αὐτὸν ἦετο, ΤΙ ΚΑΙ ἔχει λέγειν κατ' ἀνδρὸς ἐλευθερίαν αὐτῷ παρεχκώτος, Tiberius autem illum interrogabat, quid TANDEM haberet, quod diceret contra virum, qui ipsum in libertatem vindicasset? Latini in ea re fere tandem vsurpant.

v. 37. Δὸς ἡμῖν) διδόναι pro permittere, concedere, non est ex Hebraismo repetendum, sed optimo cuique Auctorum vsurpatum. Iosephus Lib. X. §. 2. εἰδέναι δ' ὅτι καὶ βελήσει Θεὸς τὴν ἐπ' αὐτὸν στρατείαν πεποιήται, ὃς αὐτῷ κατασρέψασθαι καὶ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλείαν ΔΕΔΩΚΕΝ, Scire autem oportere, quod voluntate Dei in eum expeditionem fecerit, qui etiam regni Israelitarum euertendi potestatem ipsi dederit: et Lib. XI. eiusdem Lib. §. 2. τῷτο γὰρ ποιῶσιν ΔΩΣΕΙΝ πορφυρᾶν ἐσθῆτα φορεῖν, quod si fecerit, se ei potestatem facturum esse purpurae gestandae, et Lib. XII Antiquit. C. III. §. 3. ΔΙΔΩΜΙ τοῖς τε νῦν κατοικῶσι - ἀτελέσιν ἵνα, Concedo iis, quae nunc inhabitant, immunitatem.

CAPVT XIV.

V. 8. Προέλαβε μερίσαι με τὰ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφιασμόν) Praeuenit, occupauit me ungere. Hanc notionem Vox προλαμβάνειν apud optimum quemque Scri-

Scriptorem obtinet. Iosephus Lib. II. Ant. c. VII. §. 5. μαθὼν δὲ ἰώσηπος, παραγινόμενον τὸν πατέρα, καὶ γὰρ ΠΡΟΛΑΒΩΝ ἰδὼς ὁ ἀδελφὸς ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ἀφίξιν, Cum cognovisset Iosephus, Patrem aduentare, nam Iudas frater praecurrens ipsi eius aduentum significauerat. Neque aliter c. XI. §. 2. τῶν χωρίων δυσὺδρον ὄντων, ΠΡΟΚΑΤΕΛΑΜΒΑΝΟΝ οἱ ποιμένες τὰ φρέατα; Cum in istis regionibus aquarum sit penuria, pastores dant operam, ut primi occupent puteos: unde Lib. VII. Ant. c. XI. §. 5. οἱ προληφθέντες, qui anticipati sunt, denen man, in einer Sache zuvor kommen ist. Vide, si tanti sunt, quae ad Plutarchum de Audiend. Poetis p. 102. seqq. de hac voce notauimus.

v. 72. Καὶ ἐπιβαλὼν, ἐκλαιε) Varias, easque valde discrepantes, Virorum doctorum de voce ἐπιβαλὼν sententias diligenter recensuit accuratissimus WOLFIVS. Mihi quidem unice vera videtur illa, qua ἐπιβαλὼν redditur, capite aperto, veste capiti iniecta, duplici nomine commendabilis illa, atque recipienda; primum, quia luctui Petri optime conuenit, deinde linguae rationi prae reliquis omnibus congrua est. Constat enim, qui in graui aliquo luctu versarentur, eos capite aperto fleuisse. Sic apud Iosephum Lib. VII. Ant. c. X. §. 5. de Dauide, Absalomi mortem deplorante, κατακαλυψάμενός δὲ τῷ βασιλέως καὶ γένοντος, cumque Rex, vultu velato, filii casum lugeret. Hunc lugentium habitum ut Veteres exprimerent, effigiem luctus, teste Epigrammatista Anthol. Lib. V. Epigr. 32. p. 527. Edit. Francof. ita adumbrarunt: φᾶρος γὰρ ἐπικρεμὲς αὐτοῖ προσώπῳ Πήματα μὲν δείκνυσιν. Velamenta vero supra faciem suspensa, Dolores indicant. Praeterea haec interpretatio optime linguae rationi conuenit. Scilicet Viri docti dudum viderunt, in voce ἐπιβαλὼν esse quandam ellipsin, per τὸ ἱματίον supplendam. Sed nolim iisdem in hanc rem locis, uti, quae vulgo afferuntur. Nam in omnibus fere est, κατακαλυψάμενος, Voce Media, quae, ut dudum KYSTER vs in aureo il-

lo libello de verborum mediorum usu docuit, reddenda est, *quum se ipsum obuclasset*, ut adeo tunc nullus Accusatiuus subaudiendus sit, quod secus est in τῷ ἐπιβαλῶν. Si in locis allatis distum esset συγκαλύψαι, κατακαλύψας etc. Voce Activa, esset sane, quare iis uteremur. Alia igitur ratione res expedienda est. Scilicet in voce ἐπιβαλῶν, et similibus subintelligendum est τὸ ἱμάτιον. Apprime ad rem praesentem facit locus I. Cor. XI. 4. κατὰ κεφαλῆς ἔχεν, *caput velatum habere*, vbi negari nequit, κάλυμμα omissum esse, vti in τῷ ἐπιβαλῶν subintelligendum ἱμάτιον. In uniuersum satis constat, in quibusdam formulis loquendi, quae familiarissimae, atque adeo unicuique notissimae erant, saepissime ab Auditoribus vnā aliquam vocem non diserte exprimi, sed lectoris menti supplendam relinqui. Eius rei dabo illustre exemplum, quod ad ipsam, qua hoc loco vtimur, loquendi formam spectat. Scilicet, quemadmodum h. l. vbi de capite velato sermo est, ἐπιβαλῶν ponitur, τῷ ἱμάτιον omisso; ita LXX. Seniores in eadem loquendi formula verbum exprimere neglexerunt. Locus est Esth. VI. 12. Ἀμὲν δὲ ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, λυπόμενος ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΣ: vbi quisque intelligit, subintelligendum esse κεκαλυμμένος: et sic diserte est in Ebraico, שָׁרַף בְּרֹאשׁוֹ *contristatus et operatus capite*. Similem Ellipsin in alia loquendi formula, ipsa quoque ad luctum exprimendum adhiberi solita, deprehendi apud Iosephum Lib. IX. Ant. c. VII. §. 3. de Gotholia, περιβήζαμένη καὶ δεινὸν ἀνακράζουσα, *vestem suam discindens, et valde clamans*, vbi in τῷ περιβήζαμένη omissa est vox ἐσθῆτα, aliis locis v. c. Lib. X. c. IV. §. 2. περιβήζαμενος τὴν ἐσθῆτα, a Iosepho addita. Non dissimili igitur modo in τῷ ἐπιβαλῶν subintelligendum relinquitur ἱμάτιον, vti apud Euripidem in Eleatr. v. 1221. quod Bosius iam notauit, ἐγὼ μὲν ΕΠΒΑΛΩΝ ΦΑΡΗ κόρας ἑμαῖσι, *equidem pallium oculis meis iniiciens*. Idem igitur hac loquendi formula Marcus indicat, quod Matthaeus XXVI. 75. ἐκλαυσε πικρῶς.

CAPVT XV.

V. 44. Ο δὲ ΠΙΛΑΤΟΣ ἐθαύμασιν, εἰ ἦδη τεθνηκε) ΒΕΖΑ eiusque sequaces errant, cum ei per se reddunt, Pilatumque dubitasse, an Christus iam mortuus sit, putant: falsum hoc esse, ex ipsius Pilati interrogatione, εἰ ΠΑΛΑΙ ΑΠΕΘΑΝΕ, apparet. Omnino igitur haec particula pro ὅτι, quod, sumenda est. Nam τὸ εἰ, post verba inprimis admirandi, saepissime non dubiam, sed certissimam admirationis causam denotat. Iosephus Lib. III. Antiquit. c. I. §. 7. τῶν δὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν καταπλαγέντων, ΕΙ -- ἀνάγκη γένοιτο κόπτειν τὴν πέτραν, *Hi autem cum, hoc cognito, summo opere admirarentur, se necesse habere petram excindere*. Lib. IX. c. IX. §. 2. θαυμάζειν ἔλεγεν, ΕΙ ΤΑΥΤΗΣ ἡγεῖται Θεός, *se mirari dicebat, eum existimare, hos esse Deos*. Lib. XIV. Ant. c. VII. §. 2. θαυμάση δὲ μηδὲς, ΕΙ ΤΟΣΕΥΣ ἦν πλεῖτος ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἱερῷ, *ne quis autem miretur, tantas divitias in templum nostrum esse congestas*. Contra Apion. Lib. I. §. 12. πῶς ἂν εἴ τι θαυμάζειν προσήκει, ΕΙ ΜΗΔὲ Τὸ ἡμέτερον ἔθνος πολλοῖς ἐγινώσκετο, *Quomodo igitur mirari conuenit, gentem nostram plurimis non notam fuisse?*

V. 46. Κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας) Magnus ille SALMASIUS ad Solinum p. 851. obleruat, haec verba male verti, *ex petra aut rupe excisum*, cum πέτρα ex usu Graeciae mediae dicatur lapis, atque adeo reddendum sit, *monimentum ex lapide caeso et polito constructum*. Quam SALMASII sententiam confirmat hic Iosephi locus Lib. XVI. Ant. c. VII. §. I. μνημα λευκῆς ΠΕΤΡΑΣ, *monimentum ex albo lapide constructum*. Caeterum de sepulcris veterum, quam maxime diversis a nostris, fuse et docte disputat SALMASIUS l. c.

IN EVANGELIUM

S. LVCAE.

CAPVT I.

v. 9.

Επειδὴ περ πολλοὶ ἐπιχειρήσαν ἀνατάξασθαι) h. e. scripserunt, composuerunt, ut dudum obseruatum est CASAVBONO. Nam ἐπιχειρεῖν, alteri verbo iunctum, saepe otiose, et de effectu alicuius rei, sine respectu ad conatum, ponitur. Sic Iosephus Lib. I. contra Apion. T. II. p. 439. Οἱ μὲν τοὶ τὰς ἱστορίας ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΑΝΤΕΣ συγγράφειν παρ' αὐτοῖς, qui historias inter eos composuerunt: et in sui ipsius vita, T. II. p. 31. Ἰσως γὰρ συγγράφειν τὰς περὶ τῶν ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΑΣ πράξεις, iustus igitur, quae a nobis gesta sunt, scripsit. Sed haec loquendi ratio hodie post CASAVBONVM ET RAPHELIVM est satis nota.

v. 5. ἱερεὺς τῷ ὀνόματι Ζαχαρίας; ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά) Sic apud Iosephum Lib. XII. Ant. c. VI. §. ἱερεὺς ἐξ ΕΦΗΜΕΡΙΑΣ Ἰωαρίβος, sacerdos ex classe, s. familia Ioaribi. vid. I. Chron. c. XXIV. v. 7. scilicet ἐφημερία proprie est functio unum diem durans: quo respicit Hesychii glossa: ἐφημερία, ἢ τῆς ἡμέρας λειτουργία: apud LXX. Seniores autem, et caeteros, qui de rebus sacris exponunt, ἐφημερία modo functio per vices statis diebus suscipienda, modo ipsa classis Sacerdotum, qui eam functionem obeunt, dicitur. Vterque significatus apud Iosephum, qui pro ἐφημερία interdum ἐφημερίς vsurpat, occurrit. Pro ipsa functione est Lib. VII. Ant. c. XV. §. 7. κληρωσάμενων, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀνέβησαν τρόπον τῶν ἱερέων ΕΦΗΜΕΡΙΣΙΝ ἐπὶ ἡμέρας ὀκτώ: Sortitione facta inter Levitas, et illis, quemadmodum Sacerdotibus, ὅσωνι ministerii dies ob-

gerunt:

gerunt: pro classe Sacerdotum autem occurrit cum loco, paullo ante laudato, cum in vita Iosephi, statim ab initio: ἐμοὶ δ' μόνον ἐξ ἱερέων ἐστὶ τὸ γένος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ τῶν ἐκκοιτισσάμενων, Ego non solum ex Sacerdotum genere oriundus sum, sed etiam ex classe, inter illas viginti quatuor prima. Hae Sacerdotum classes dicuntur Iosepho quoque πατριά: cuius in hanc rem verba, quando ad rem praesentem faciunt, huc transferre non grauabor. Ita autem Lib. VII. Ant. c. XV, §. 7. de Dauide: διεμέρισε δ' αὐτὸς κατὰ πατριάς; καὶ χάρισας ἐκ τῆς Φυλῆς τὰς ἱερεῖς, εὗρε τῶν εἰκοσι τέσσαρας πατριάς; καὶ ἐκ μὲν τῆς Ελεαζάρ ἐκείας ἐκαδέκα, ἐκ δὲ τῆς Ἰθαμάρ ὀκτώ. διέταξε τε μίαν πατρίαν διακονεῖν τῷ Θεῷ ἐπὶ ἡμέραις ὀκτώ, ἀπὸ σαββάτου ἐπὶ σαββάτου; καὶ ὅτως αἱ πατριάς πᾶσαι διεκλήρωσαντο, Δαυὶδ παρόντος, καὶ Σαδὼκ καὶ Ἀβιαθάρ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πάντων τῶν Ἀρχόντων: illos autem in familias distribuit, et separatis a reliqua tribu Sacerdotibus, eorum viginti quatuor familias inuenit: et quidem ex Eleazari domo sexdecim, ex Ithamari vero octo: instituitque, ut quaeque familia ministraret Deo per dies octo, a Sabbato ad Sabbatum. Atque sic familiae omnes sortem suam acceperunt, in praesentia Davidis, Sadoci et Abiatharis et omnium principum. Caeterum a voce ἐφημερία, qua functionem ipsam denotat, formata est illa, ἐφημερευτής, apud Philon. de vita contempi. p. 899. Fuerunt autem ἐφημερευταὶ quoddam genus ministrorum apud Therapeutas; quae vox in STEPHANI Thesauro Gr. L. non reperitur.

v. 7. Προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν) Non repugnauerim VORSTIO ET WOLFFIO, Hebraismum hic agnoscantibus: non dissimili tamen modo Iosephus Lib. VII. Ant. c. II. §. I. scripsit, αἱ τοῖς χρόνοις προβεβηκότες, homines aetatis prouectioris. Caeterum, qui propter aetatem prouectiorem omnes liberos procreandi spem amiserunt, Philoni dicuntur ὑπερηλικές, in Lib. de Abrahamo p. 365. et p. 384.

G

v. 48.

v. 48. ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δέλης αὐτῆς) Deus afflictionem adspicere dicitur, cum hominem afflictum propitius respicit, eiusque preces exaudit: locutione Scriptoris sacris usitatissima. Vid. v. c. I. Samuel. I. 11. Sic apud Iosephum est ἐφορᾶν, Lib. VI. de B. I. c. II. §. 4. εἰ τις (Θεός) ΕΦΩΡΑ ποτὲ τόνδε τὸν χῶρον, Si quis, Deus, olim hunc locum clementia sua completus et tuitus est.

v. 62. Τὸ, τί ἂν θέλοι καλεῖσθαι αὐτό) Illud, τὸ non plane otiosum esse, quae ELSNERI ad h. l. sententia est, ostendimus supra ad Marc. XI. 23. In pronomine autem τί subintelligendum esse ὄνομα, facile intelligitur. Iosephus Lib. IX. Ant. c. VII. §. 1. εἰσελθῶσα δὲ εἰς τὸ βασίλειον, καὶ τοῖς ἀπεσφαγμένοις τὸν Ἰωάσον, ΤΟΤΟ γὰρ προσηγόρευτο τὸ παιδίον ἰάουσιον -- εὐρεῖσα, cum autem ingressa esset in regiam, et Ioasum, hoc enim nomine appellabatur puer anniculus, reperisset inter caesorum cadavera. Interdum ὄνομα diserte additur, ut Lib. X. Ant. c. XI. §. 4. de Dario, ὅς ἦν ΑΣΥΑΓΓΗΣ υἱός, ἕτερον δὲ παρὰ τῆς Ἑλληνισμὶν ἐκαλεῖτο ΘΝΟΜΑ, qui Astyagis filius erat, et alio nomine apud Graecos vocabatur. Adde XI. c. V. Cf. IENSIVS in] Lect. Lucian. Lib. I. c. VIII. p. 87.

v. 63. ἔγραψε, λέγων) Scio, non unam esse horum verborum interpretationem: sed ea vnice vera, παρ' ἐμοῖγε κριτῇ, est, quae reddit, scripsit his verbis, seu scripsit, his verbis usus: quod ad Hebraeorum loquendi morem dictum videri possit (quae WOLFFII ad h. l. sententia est) quem LXX. Seniores saepe, v. c. II. Regg. X. 1. et 6 sic cuti sunt. Neque tamen ea loquendi ratio aliis inusitata est. Iosephus Lib. XIII. Ant. c. IV. §. 1. Πτολεμαῖος δὲ, προσδεχόμενος ἡδέως τὴν μνησίαν, ΑΝΤΙΓΡΑΦΕΙ ΔΕΓΩΝ. Ptolomaeus autem, cum libenter postulatis eius annuisset, RESCRIPTIT HIS VERBIS.

v. 71. Σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν) Simili ratione dixit Iosephus Lib. IX. Ant. c. VIII. §. 5. ὁ Θεός διδωσιν αὐτῷ τὴν ΕΚ τῆ πολέμου καὶ τῶν κινδύνων ἁδείαν Deus ipsi concessit,

cessit, ut ab omni belli et periculorum metu securus sit: ut autem χεῖρ h. l. potestas est, sic fere apud eundem dicitur: Lib. VI. Ant. c. VII. §. 3. θαρρῆσας δὲ, αἰς καὶ χειρὸς αὐτῶ καὶ συνεργίας ἥδη προσγεγενημένης, et iam fiducia elatus, quod ei potestas creuerit, et auxilium venerit. Sic Lib. XVII. c. II. §. 4. κατὰ χεῖρα γὰρ ἐκείνῳ πάντα εἶναι, omnia sub eius potestate esse.

v. 74. Ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας) Obscrvatum iam IENSIO est in Fercul. Liter. p. 35. ῥύειν passim sumi pro liberare, idque ex summo et extremo periculo: quod confirmat quoque multis locis Iosephus. Sic v. c. Lib. VII. Ant. c. VII. §. 4. de Deo, qui Davidem saepius ex insidiis Sauli, praesentisque adeo mortis periculo, liberauit, ΠΥΣΑΜΕΝΟΙ (αὐτὸν) ἐκ τῶν Σαύλα χειρῶν, qui cum manibus Sauli eripuit: non minus vilitate haec vox usurpatur de iis, qui ab hostibus capti, λύτρω quodam redimuntur. Sic Lib. XIV. c. XV. §. 10. κρατήσας δὲ τῶν νεκρῶν Ἀντίγονος, ἀποτέμνει τὴν ἰασήπε κεφαλὴν -- πετηκόντα ταλάντων αὐτὴν ΠΤΟΜΕΝΟΙ, Antigonus autem, occisorum potitus, Iosephi caput abscidit, Phetora eius fratre id quinquaginta talentis redimere volente: Sic in Vita Iosephi T. II. p. 8. §. 15. occurrit priori significatione: Διὰ τῶτ' οἶμαι καὶ τὸν Θεόν, ὃ γὰρ λελήθασιν αὐτὸν οἱ τὰ δέοντα πράττοντες, καὶ ἐκ τῆς ἐκείνων ΠΥΣΑΣΘΑΙ με χειρὸς, καὶ μετὰ ταῦτα πολλοῖς περιπεσόντα κινδύνους διαφυλάξαι, Quamobrem arbitror Deum (ipsum enim non latent, qui honeste se gerunt) ex illorum etiam manibus me eripuisse, ac deinde, cum in multa pericula incidissem, conservasse. Vtraque huius vocis notio huic Lucae loco apprimè conuenit.

CAPVT II.

V. 1. Εξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεισθαι πᾶσαν τὴν οἰκυμένην) Disputant hic Interpretes, utrum per οἰκυμένην totum imperium Romanum, an

Iudaea tantum intelligi debeat. Veritasque sententiae defensores adduxit WOLFIUS, quibus adde laudatos a WINCKLERO, Viro S. R. in Hypomn. Philologico-Critic. p. 25. seqq. Sed poterant Viri docti tota hac disputatiuncula superfedere, cum ipsa vox *οικαμένη* doceat, de toto imperio Romano hic esse sermonem. Non equidem is sum, qui neget, *τὴν οικαμένην Iudaeam* etiam interdum dici; sed hic significatus, minime vulgaris, ibi tantum concedendus et admittendus est, vbi res ipsa docet, de Iudaea esse sermonem. Sic apud Iosephum vox *οικαμένη* denotat illa quidem *Iudaeam*, sed hunc significatum ipsa res, de qua ibi agitur, exigit. Locus est Lib. VIII. Ant. c. XIII. §. 4. vbi sermo est de Rege Achabo: *ὁ βασιλεὺς περιπέμφας κατὰ ΠΑΣΑΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ τὰς ζητήσοντας τὴν προφῆτην Ἠλίαν*, Rex per totum orbem, h. e. imperium Iudaicum, cum misisset, qui Eliam vatem perquirerent: vbi ipsius rei ratio, de qua exponitur, postulat, vt *οικαμένη* de Iudaea tantum accipiat. Et hoc strictiori sensu est Lib. XIV. c. VII. §. 2. de quo loco paullo post dicemus. Vt citius autem et frequentius de toto terrarum orbe, qui quidem cultus inhabitabatur, ea vox vsurpatur. Sic apud eundem de B. I. Lib. V. c. V. §. I. de thesauris sacris in templo Hierosolymitano conditis, *οἱ ἱεροὶ θησαυροὶ πάντες, ἃς ἀνεκίμπλασαν οἱ παρὰ τῆς ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ δαμοὶ πέμπόμενοι τῷ Θεῷ*, omnes thesauri sacri, quos ex toto orbe missa Deo tributa impleverant: hoc enim loco non dubium est, quin per *τὴν οικαμένην* intelligendus sit totus terrarum orbis, per quem Iudaei dispersi debebant; quod ipse Iosephus docet alio loco, Lib. XIV. Ant. c. VII. §. 2. vbi de eadem re paullo dilucidius exponit his verbis: *Θαυμάσιον δὲ μηδαίς, εἰ τοσούτος ἦν πλῆθος ἢ τῷ ἡμετέρῳ ἱερῷ, πάντων τῶν κατὰ τὴν ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ Ἰουδαίων, καὶ σεβομένων τὸν Θεόν, εἰ δὲ καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης εἰς αὐτὸ συμφορόντων ἐκ πολλῶν πόλεων χρόνων*, Nemo autem miretur, tantas diuitias in templum nostrum congestas esse, quia omnes Iudaei et Pros-

elyti

elyti cum ex *IUDAEA*, tum ex *ASIA* et *EVROPA*, per multa secula eo munera miserunt: vbi ἡ *οικαμένη*, quoniam ab *Asia* et *Europa* diserte distinguitur, speciatim de *Iudaea* capiendum est: quod autem hic Iosephus vocibus *οικαμένης*, *Ἀσίας*, *Εὐρώπης* exprimit, id loco parallelo vna *οικαμένης* voce indicauit, adeo vt ibi vox *οικαμένη* de toto orbe terrarum intelligenda sit. Iam, cum tunc temporis totus fere terrarum orbis, quatenus excultus erat, et inhabitabatur, Romano imperio subiectus esset; factum est, vt ἡ *οικαμένη* quodammodo κατ' ἐξοχὴν de Imperio Romano dicatur. Illud quidem, neminem esse putem, qui negare audeat, apud Scriptores Graecos, qui quidem de rebus Romanorum exponunt, *τὴν οικαμένην orbem Romanum*, seu omnes regiones, Romanorum imperio subiectas, significare. Sic aliquoties apud unum Dion. Cassium, v. c. Lib. LX. p. 677. Lib. LXIII. p. 721. et 725. Interdum vocem addunt, qua clarius indicant, quid per *τὴν οικαμένην* intellectum velint: Apud eundem Dionem Lib. LXIII. p. 724. dicitur ἡ τῶν Ῥωμαίων *οικαμένη*, et apud HERODIANVM Lib. V. c. 2. ἡ ὑπὸ τῆς Ῥωμαίας *οικαμένη*. Hanc autem vocem Scriptores Graeci, Romanum imperium indicaturi, mutuo sumserunt a Latinis, qui *Romanum imperium*, magnitudinem eius adumbraturi, vocant *orbem terrarum*; ob rationem redditam a DIONYS. HALICARNASSENSI, Lib. I. Ant. Roman. p. 3. ἡ Ῥωμαίων πόλις ἀπάσης μὲν ἀρχεὶ γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπ' ἀνθρώπων κατοικεῖται. Romanorum civitas imperat per cunctas terrarum plagas, quae quidem inaccesae non sunt, sed habitantur ab hominibus. In eandem sententiam FLO- RVS in Praefat. ROMANVS populus ita late per ORBEM TERRARVM arma circumtulit, vt, qui res eius legunt, non unius populi, sed generis humani fata discant. Ex solenni igitur hoc more loquendi Scriptorum, non dubium mihi videtur, quin per *τὴν οικαμένην* in hoc Lucae loco non Iudaea solum, sed totum imperium Romanum sit intel-

telligendum. WOLFIVS quidem ipse quoque inclinat eo, ut putet, τὴν οἰκωμένην h. l. tantum Iudaeam significare, ratione inductus hac, quia v. 2. diserta mentio fiat Praefecturae Syriae. Sed ea ratio non satis gravis mihi videtur. Nam in hac re spectandum est Lucae consilium; quod sane non hoc erat, ut de illa descriptione, in univ-
 ersum, et in toto imperio Romano facta, exponeret, quippe quod ad ipsius institutum non faceret, sed tantum hoc, ut ea attingeret, quae ad suum institutum, rei-
 que narrandae rationem pertinerent. Cum igitur de hac descriptione tantum dicere, quantum ad Iudaeorum res spectaret, eamque aliqua temporis nota insignire vellet: facile intelligitur, quare addiderit, αὕτη ἡ ἀπογραφὴ
 πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Aliam autem dubitationem contra interpretationem vocis οἰκωμένης pro toto imperio Romano asserre quis possit, quam tacitus mihi ipse quondam movebam. Scilicet, si haec descriptio intelligenda est de ea; quae in toto imperio Romano facta est; mirum sane cuiquam videri possit, apud nullum neque Graecum, neque Latinum Scriptorem, aliquam eius mentionem fieri. Sed et haec dubitatio facile tolli potest. Nam cum haec ἀπογραφὴ s. descriptio non facultatum, sed tantum capitum s. hominum fuerit; non magnopere erat, quare Scriptores profani hanc descriptionem, quippe rem exigui momenti, literis consignarent; quod multis aliis exemplis similibus ostendere possemus, si necesse putaremus. Caeterum NORISIVS, PAGIVS et alii falluntur, cum contendunt, hunc censum fuisse fructum, indicium et argumentum pacis uniuersalis, nec ullum in hoc Lucae loco huius sententiae suae praesidium inueniunt. Sed de tota ea re copiose disputandi locus commodior erit in Critica Wolfiana,

V. 19. Ἡ δὲ Μαριάμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἰν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς) Ultima verba, omnino ex linguae ratione, reddenda sunt: *Sensum et vim horum verborum mente probe affecit*: haec interpretatio, ab ELSNERO primum, quantum equidem scio, prolata, postea sexcentis fere exemplis ab ALBERTIO in Obseruat. Philol. p. 189. sqq. confirmata est. Iuvat vnum locum in eandem rem asserre ex Iosepho, qui Lib. II. Ant. C. VI §. 3. de Iosepho, somnium praefecti pistoribus Regis interpretaturo, ita: ὁ δὲ Ἰωσήπος ΣΥΜΒΑΛΛΩΝ τῷ λογισμῷ τὸ ὄναρ, Iosephus autem mente affecutus, quo id somnium spectaret. Eadem notione est συλλαμβάνειν, ibid. C. II. §. 3. de Iacobo, Iosephi somnium interpretante: ὁ δὲ ἦσθη τῷ ὀνείρατι τὴν γὰρ προέβησιν αὐτῷ τῇ διανοίᾳ ΣΥΛΛΑΒΩΝ, Ille vero somnio laetabatur; eius enim praesagium mente probe affecutus erat.

V. 21. Καὶ ὅτε ἐπλήρθησαν ἡμέραι οὕτω τῷ περιτεμνῶν τὸ παῖδιον) Quum octauus dies post natiuitatem aduenisset, quo infans circumcidendus erat; non autem: cum octo dies impleti essent, s. praeterfissent. Constat enim, in sacris literis saepissime πληρῶσαι et πλήθεσθαι de tempore ita vsurpari, ut id appropinquasse, aduenisse significent. Hunc significatum his Vocibus ad imitationem Ebraici נָחַד tributum esse, Viri docti contendunt: Vide inprimis VORSTII Philol. Sacr. C. VI. Neque id negauerim, cum in sacris literis is significatus τῷ πληρῶσαι et πλήθεσθαι sit vnitissimus, apud profanos scriptores autem non facile obseruetur. Inueni tamen πληρῶσαι eodem sensu apud Iosephum Lib. VI. Ant. C. IV. vbi, postquam narrauit, Deum Samueli, quotidie precanti, ut sibi praediceret, quem constituturus sit Regem, pridie hunc ipsum indicasse, (dixerat enim, illa hora se missurum esse Beniamitam quendam iuuenem) subiicit haec: αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῷ δώματός καθέζομενος, ἐξεδέχετο τὸν κοῦρὸν γενέσθαι. ΠΛΗΡΩΘΕΝΤΟΣ δ' αὐτοῦ, καταβάς, ἐπὶ τὸ δαίπνον ἐπορεύετο. συναντᾷ δὲ τῷ Σαδ.

Σαῦλω, καὶ ὁ Θεὸς αὐτῷ σημαίνει, τῷ τὸν ἄρξεν μέλλοντα, ipse autem Samuel, in solario sedens, expectabat, dum tempus adesset: *QVOD CVM VENISSET*, descendat ad coenam iturus. Saulum autem ante ianuam offendit; atque ei suggerit Deus, hunc esse, qui populum imperio regeret. Ita enim πληρωθέντος reddendum, non ut interpret Latinus, tempore exacto, praesertim cum praecedat, ἐξεδέχετο τὸν καιρὸν γενέσθαι; expectabat, usque dum tempus adesset. Sed non hic solum, sed alibi etiam, utitur loquendi rarione, quae tempus praeteriisse indicare videtur, cum nihil aliud denoter, quam aduenisse. Ant. I. C. XII. §. 2. de hoc ipso Iudaeorum more, infantes octavo die circumcidendi: τίκεται πᾶς ἑκατέρων τῶ ὑστάτῳ ἔτει, ὃν εὐθὺς ΜΕΤ' ΟΓΔΟΗΝ ἡμέραν περιτέμνεται· καὶ ἑκὼν ΜΕΤΑ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἕδος ἔχων οἱ ἱερεῖς ποιεῖσθαι τὰς περιτομὰς. Istius aetatis viriusque anno ultimo nascitur puer, quem statim DIE OCTAVO (non, post octauum diem) circumcidunt; atque ex eo inde tempore eundem diem etiam nunc Iudaei in circumcidendis liberis obseruant; vbi μετὰ ἡμέρας ὅκτω idem est, ac ἡμέρας ὀγδὴν: de quo loquendi more supra ad Marc. C. VII. v. 31. multis disputabamus. Simillima igitur Lucae loquendi ratio iis, quibus Iosephus utitur. Cf. SIBRANDAE ad Iosephum Lib. I. C. XII. p. 63.

v. 44. Νομίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ εἶναι) Vox συνόδου, paullo rarior, pro comitatu seu societate itineris, occurrit apud Iosephum Lib. VI. Ant. C. XII. §. 1. vbi Dauides, ab Achimelecho interrogatus, quid causae esset, cur solus, et ab omni comitatu destitutus venisset, responderet, sibi regem secretum quoddam negotium commississe, ἡς ἦν ΣΥΝΟΔΙΑΣ - - ἐκ ἑδαι, in quo curando non opureffo aliquo comitatu: eodem sensu est apud STRABONEM Lib. IV. p. 314. Edit. ALMELOVEEN. ut adeo non fuerit, quare HEINSIVS eiusque sequaces συνοδίαν h. l. interpretarentur familiam s. cognatos, ut recte iam observatum WOLFIO,

v. 49. Οὐκ ἴδατε ὅτι ἐν ταῖς τῷ πατρὸς μου δαίαι μου) Multi hoc ita interpretantur, ut; intellecto τοῖς ἔργοις s. πράγμασι, sensus sit: Nonne sciebatis, me esse debere in NEGOTIIS et REBUS a Patre mihi ad perficiendum munus commissis? quam interpretationem etsi reprehendere non audeo, tamen haud scio, an melior, et rei, de qua hic agitur, multo conuenientior sic illa, quam B. Lutherus expressit, Capellus deinde ornauit, OTTIVS autem, multique alii adoptarunt, qua in vocibus ἐν τοῖς τῷ πατρὸς μου subintelligitur οἰκήμασι vel τόποις, ut sensus sit: Nonne sciebatis, me esse oportere in domo patris mei, s. in templo? Huic sententiae suae confirmandae CAPELLVS adduxit et Interpretem Syrum, qui verba, ἐν τοῖς τῷ πατρὸς μου de ναῷ s. templo accepit, et Iosephi locum, vbi τὰ τῷ Διὶ diserte est templum Iouis: qui Iosephi locus, etsi dudum cum a LVD. CAPELLO, tum a BAPTISTA OTTIO et in Lexico Flautano, et in Excerptis ex Iosepho ad N. T. adductus est, tamen, cum ad instituti mei rationem pertineat, a me quoque afferendus videtur. Est autem Lib. I. contra Apion. T. II. p. 449 §. 18. τὸν τε χρυσὸν κίονα τὸν ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ ἀνέθηκεν, praeterea arcam columnam IN TEMPLE IOVIS collocavit. Non dissimilis apud eundem Iosephum locus est, vbi τὰ τῷ Θεῷ est terra Dei, s. uniuersus orbis terrarum Dei imperio subiectus: is est Lib. V. Antiquitat. C. I. §. 26. vbi Phinees Israelitas Transiordanios, qui altare ad fluium construxerant, inter caetera sic alloquitur: Μὴ νομίσητε τῷ διαβεβηκέναι τὸν ποταμὸν καὶ τῆς τῷ Θεῷ δυνάμεως ἔχει γεγονέναι: πανταχῇ δ' ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΟΥΤΟΥ ἐστὶ. Caute putetis, vos, quia fluium traieceritis, Dei potestatem euasisse: Ubique enim in eius terra et imperio estis. Accommodatus quoque huic rei locus est Siracidis C. XLII. v. 9. ἐν παρθενίᾳ μήποτε βεβηλωθῇ, καὶ ΕΝ ΤΟΙΣ ΠΑΤΡΙΚΟΙΣ ἐγκυος γένηται, ne quando polluat in virginitate sua, et IN PATRIS DOMO grvida fiat: nam ἐν τοῖς πατρικοῖς αὐτῆς dictum est pro ἐν οἴκῳ τῷ

τῷ πατρὶς αὐτῆς. Vid. ION. VORSTII Dissertatt. sacr. Lib. III. C. XII. p. 152. Quemadmodum igitur haec CAPELLI interpretatio linguae rationi non aduersatur, ita totius orationis seriei melius, atque altera illa, conuenit. Christus enim Parentibus, qui se eum ubique fere quaesuisse dicebant, aptissime respondet: Num vos alibi me quaerere debebatis, quam in Templo? haec enim est domus patris mei, in qua me decet esse, et in qua ad me quaerere debebatis. Iudicet eruditus Lector!

v. 52. Καὶ ἰησοῦς προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικίᾳ) Lucianus in Solocista T. II, p. 745. Edit. GRAEVIANAE, τὸ προκόπτειν, pro in re aliqua proficere, tanquam minus probatum reiicit, et pro eo ἐπιδιδόναι, ἐπίδοσιν λαβεῖν dicendum putat. Sed fallitur. GRAEVIUS enim ὁ πάντοτε ad illum locum multis, iisque luculentissimis exemplis docuit, bonae notae Scriptores τὸ προκόπτειν ea notione vsurpare: Nos ad huius vocis bonitatem vindicandam exempla non nisi ex Iosepho afferemus. Lib. II. Ant. C. VI. §. 7. ἐκάνειον τὰς ἐπιδιδόντας, ὡς ἐμποδίζοντας αὐτοῖς τὴν ὁδὸν ἣν ΠΡΟΚΕΚΟΦΕΝΑΙ, persequentibus conuiciabantur, per quos steterat, quo minus in itinere conficiendo multum iam progressi essent. Eodem Lib. C. XVI. §. 3. ἐπεὶ δ' εἰώρων ἀβλαβῆς ἐπὶ τὸ πολὺ ΠΡΟΚΕΚΟΦΟΤΑΣ, postquam eos saluos aliquanto longius processisse conspexerant. Lib. III. Ant. C. II. §. 1. οἱ δ' ἀεχόμενῃ δυνάμει ἐχθρῶν περῶμενοι καταλύειν, ἀγαθοὶ συνίεναι μάλλον, ἢ οἱ ΠΡΟΚΟΨΑΣΑΝ μείζω κωλύοντες γενέσθαι: Maioris autem prudentiae est, summa ope niti, ut hostium potentia destruat, cum primum crescere coeperit, quam, ubi magis aucta est, cauere, ne ulterius progrediatur: et de B. I. L. V. C. IV. §. 2. εἰ δ' ἂν ἦν ἡ πόλις ἀλώσιμος, εἰ ΠΡΟΥΚΟΠΤΕ τὸ τεῖχος, Neque urbs ullis viribus capi potuisset, si murus, uti coeperat, processisset: Sic fere Lib. IV. de B. I. C. IV. §. 6. οὐδ' ΠΡΟΚΟΠΤΟΥΣΑ, de quo loco infra ad Roman. XIII. v. 12. Idem iudicandum est de voce προκοπῆς, pro incremento, quam ipsam quoque quidam

dam Veterum Criticorum reiecerunt. Sic v. c. SVIDAS, Ἐπίδοσις, προκοπή, προδομή, αὐξήσις. Ἐπίδοσιν μὲν οἱ Ἀττικοὶ λέγουσιν, ἡ δὲ προκοπή παρ' ἑδὲ τῶν Ἑλλήνων. Sed fallitur. Nam προκοπὴν optimis Graecis scriptoribus pro incremento, profectibus adhiberi, docuit idem GRAEVIUS l. c. Neque eam vsurpare dubitauit Iosephus, terribilissimae dictionis Auctor. Lib. IV. Antiquitat. C. IV. §. 1. ἐλαμβάνε δὲ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ΠΡΟΚΟΠΗΣ αἰτίαν, subiiciebat autem causa, quare in rebus indies magis magisque augetur. Lib. X. Antiquitat. C. X. §. 1. τὰς δὲ βασιλεὺς, δι' ὑπερβολὴν εὐφυΐας καὶ σπαρδῆς τῆς περὶ τὴν παιδευσιν τῶν γραμμάτων καὶ σοφίας ἐν ΠΡΟΚΟΠῃ γενομένης, εἶχεν ἐν τιμῇ, καὶ ἔργων διέτελει. Istos ob egregiam indolem, et diligentiam literarum studiis adhibitam, et quod in sapientia valde profecerant, in honore habebat rex, et amore prosequabatur. De B. I. Lib. I. C. X. §. 5. γίνεται παραδόξως Ἀντιπάτρω μείζονος ΠΡΟΚΟΠΗΣ αἰτία, in causa erat, quod Antipatri praeter opinionem auctoritas augetur.

CAPVT III.

V. I. Ἠγεμονεύοντος Ποντίᾳ Πιλάτῃ) Quidam apud BENGELIUM exhibent ἐπιτροπέοντος, rati, vocem ἡγεμονεύοντος amplioris cuiusdam dignitatis potestatisque esse, quam Pilati esset, quem tantum Procuratorem Caesaris fuisse sciebant. Sed ista emendatio a mala sane opinione, ignorantiaque profecto est. Nam ἡγεμονεύειν omnibus tribuitur, qui cum potestate cuidam regioni administrandae praesunt. Sic saepe Procuratores Caesaris, qui proprie ἐπίτροποι dicendi erant, tamen ἡγεμόνες dicuntur; vid. v. c. Aetor. XXIII. 24. et Iosephum Lib. XVI. Ant. C. X. §. 8. Sic hic ipse Pilatus a Iosepho, a quo saepe ἐπίτροπος proprie appellatur, tamen ἡγεμὼν vocatur Lib. XVIII. Ant. C. III. §. Πιλάτος δὲ, ὁ τῆς Ἰουδαίας ἡγεμὼν. Sed

Sed de hac re fusius disputabamus supra ad Matth. XXVII. 2. quae, si tanti sunt, confer.

Ἡγεμονεύοντος Ποντίῃ Πιλάτῃ τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχήντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδῃ, Φιλίππῃ δὲ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν τετραρχήντος τῆς Ἰταραίας καὶ Τραχωνιτιδος χώρας) Huius Praefidatus Iudaeae, et utriusque tetrarchiae origo debetur illi diuisioni Augusti, ex qua Herodis M. regnum in tres ipsius filios, Archelaum, Herodem Antipam, et Philippum distribuit. Quae res cum ad intelligendum vnum et item alterum N. T. locum apprimde faciat, nec cognitu sit iniucunda, dabunt nobis Lectores Humanissimi veniam, si in tironum gratiam, quibus solis haec scribimus, paullo fusius accuratiusque de ea exponam, et ex Iosepho nostro eam illustrem. Is autem de hac re Lib. II. de B. I. C. VI. §. 3. ita: Μετὰ δὲ ὀλίγας ἡμέρας τὸ μὲν ἡμισυ μέρος τῆς βασιλείας Ἀρχελαῷ δίδωσιν, ἐθνάρχην προσηπών, υποχόμενός τε καὶ βασιλεῖα ποιήσειν, εὐὰν ἄξιον εἶναι τὸν πατέρα· τὸ δὲ λοιπὸν ἡμισυ διελὼν εἰς δύο τετραρχίας, ὅσων ἑτέροις παισὶν Ἡρώδῃ δίδωσι, τὴν μὲν Φιλίππῳ, τὴν δὲ Ἀντίπῃ, τῷ πρὸς Ἀρχελαὸν ἀμφισβητῶντι περὶ τῆς βασιλείας· ἐγένετο δὲ ὑπὸ τῷ μὲν ἦτε Περασίᾳ καὶ Γαλιλαίᾳ, πρόσδος διακοσίων ταλάντων. Βατανάᾳ τε καὶ Τράχων, Αὐρανίτις τε καὶ μέρη τινὰ τῶν Ζήνωνος οἰκῶν τὰ περὶ Ἰάμνιαν, πρόσδοτον ἔχοντα ταλάντων ἑκατὸν, ὑπὸ Φιλίππῳ ἐτέτακτο: Paucis autem diebus post, Archelaus quidem dat regni Herodis dimidium cum Ethnarchae nomine, ipsum etiam regem, si se dignum eo honore praestitisset, facturum esse pollicitus; reliquum vero dimidium, in duas tetrarchias diuisum, duobus aliis Herodis filiis tribuit, unam Philippo, alteram Antipae, qui cum Archelao de regno contendebat. Et huic quidem in ditionem cedebat Peraea et Galilaea; quarum redditus ducenta talenta: et Philippo subiiciebantur Batanaea et Trachon, et Auranitis, et partes quaedam domus Zenonis circa iamniam, quae talenta centum reddebant: et mox adiicit, quae ad Archelaum ex illa regni patrii diuisione peruene-

rant:

rant: Cf. in hanc rem idem Iosephus Lib. XVII. Ant. C. XI. §. 4. Sed illud dimidium regni Herodis M. quod ex diuisione Augusti Archelao attributum est, aliquot annis post, Romanorum imperio adiectum est. Anno enim fere decimo Archelaus Viennam in exilium eiectus est, eiusque ditio in formam prouinciae Romanae redacta, quae administrabatur, nomine et auctoritate Caesaris, a Procuratoribus: quorum omnium primus COPONIVS fuit, auctore Iosepho de B. I. Lib. II. C. VIII. §. 1. inter cuius successores fuit et Pilatus, cuius Procuratoris, uti et administrationis ipsius, h. l. Lucas mentionem facit his verbis: Ἡγεμονεύοντος Ποντίῃ Πιλάτῃ τῆς Ἰουδαίας. Quoad Herodis Antipae fratrem, Philippum, quo hic utimur, et cui inter caetera Batanaeam, Trachonitidem, et Auranitidem illa diuisione cessisse ostendimus, eum clementiae moderationisque laude exornat Iosephus Lib. XVIII. Ant. C. IV. §. 6. Τότε δὲ καὶ Φιλίππος, Ἡρώδῃ δὲ ἡν ἀδελφὸς, τελευταῖον τὸν βίον, εἰκοσὶ μὲν ἐνιαυτῷ τῆς Τιβερίου ἀρχῆς, ἡγησάμενος δὲ αὐτὸς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα τῆς Τραχωνιτιδος καὶ Γαυλανιτιδος καὶ τῆς Βατανάων ἐθνῶν πρὸς αὐτοῖς μέτριον δὲ, ἐν οἷς ἤρχεν, παραχρὶν τὸν τρόπον καὶ ἀπράγμονα· διατείναν μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐν τῇ γῇ τῇ ὑποτελεῖ ἐποιῆτο. Tunc etiam Philippus, qui Herodis frater erat, vita decessit, anno quidem Tiberii principatus vigesimo, postquam vero ipse praefuisset Trachonitidi, et Gaulanitidi, atque etiam Batanaeae, anno trigesimo septimo. Vir suapte natura moderatus erga subditos, quietique ingentis; nam omnem vitam in sua ditione agebat. Caeterum has regiones, quas in diuisione illa ad Philippum peruenisse diximus, dudum iam Augustus Herodi M. donauerat. In quam rem Iosephus Lib. XV. Ant. C. X. §. 1. δίδωσιν Ἡρώδῃ, τὴν βασιλείαν ὅτῳ βύλεται βεβαιῶν τῶν ἐξ αὐτῶν γεγονότων, καὶ χώραν ἐπὶ τὸν τε Τράχωνα καὶ Βατανάων καὶ Αὐρανίτιν. Augustus Herodi M. potestatem fecit, regnum, utri filiorum vellet, confirmandi, eique insuper alias regiones dedit, videlicet Trachonem, et Batanasam, atque Auranitidem; ubi mul-

multis verbis exponit causam, qua commotus Augustus has regiones Herodis ditioni adiecerit. Postea Herodes moriturus has regiones Philippo, filio suo, testamento legavit: Iosephus in hanc rem Lib. XVII. Ant. c. VIII. §. 1. diserte ita: τὴν Γαυλωνίτιν καὶ Τραχωνίτιν καὶ Βαταναίαν καὶ Πανιάδα Φιλίππῳ, παῖδι μὲν τῷ αὐτῷ, Ἀρχελαῶ δὲ ἀδελφῷ γησίων, τετραρχίαν ἔναι, Gaulonitidem, et Trachonitidem, et Batanaeam, et Paniadem Philippo, filio suo, Archelai fratri, tetrarchiae nomine concessit: quam ultimam Herodis M. voluntatem auctoritate Augusti confirmatam fuisse, cognoscitur ex Iosepho Lib. XVII. Ant. c. XI. §. 4. Philippo autem mortuo, nullo haerede relicto, eius regiones a Tiberio Syriae additae sunt. Auctor est Iosephus Lib. XVIII. Ant. c. IV. §. 6. τὴν δ' ἀρχὴν (Φιλίππου) ἔτι γὰρ κατελείπετο παῖδας, Τιβερίος παραλαβὼν προσηύκεν, ἐπαρχίας ποιεῖται τῆς Συρίας: Philippi autem principatum, nam sine liberis decessit, cum sibi accepisset Tiberius, eum provinciae Syriae attribuit.

Λυσανίας τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχήντος) Erat illis temporibus tetrarchia, quae dicebatur Abilena Lysaniae, quam, pro voluntate Imperatoris, vel proprius princeps obtinebat, vel maior aliquis accessionis loco accipiebat. Quoniam igitur ineunte illo acceptabili ac vere magno anno ministerii domini nostri, quidam Lysanias eum principatum tenebat, ne hunc quidem Lucas putavit sibi esse praetermittendum: quum praesertim Iudaei non pauci in Tetrarchae huius ditione habitarent, in sinibus Decapoleos, quo venisse Christum, atque ibi Evangelium praedicasse, et Decapolitanos plures ad ipsum ventitasse, eique μαθητεῖσαι, testantur Evangelistae, Matthaeus IV. 25. Marcus V. 20. et VII. 31. Haec observuat CASAVBONVS in Exercitatt. contra Baron. p. 238. Edit. Londin. Quis autem iste Lysanias fuerit, cuius Lucas hic mentionem facit, de eo nondum satis inter Viros doctos convenit. Nos, quae hanc in rem in Iosephi lectione observauimus, huic rei illustrandae afferemus. Scilicet apud Iosephum mentio fit cuiusdam Lysaniae, qui patri

patri suo, Ptolomaeo, Mennaei filio, in principatu, quadraginta circiter annis ante Christum natum, successit, et Tetrarcha seu Regulus fuit Ituraeae, regionis parvae in confinio Syriae et Arabiae: de hac re Lib. XIV. c. XIII. §. 3. ita: Τελευταῖα δὲ καὶ Πτολεμαῖος ὁ Μενναῖος καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ ὁ παῖς Λυσανίας παραλαβὼν. Obiit etiam Ptolomaeus, Mennaei filius, cui in principatu successit filius ipsius Lysanias: idem traditur de B. I. Lib. I. c. XIII. §. 1. Hos autem Tetrarchas principatum non nisi precario, nec diutius obtinuisse, quam visum esset iis, qui Romae rerum potirentur, vel huius ipsius Lysaniae exemplum docet, qui ab Antonio, assiduis importunitisque Cleopatrae precibus ad id scelus incitato, occisus est; de quo Iosephus Lib. XV. c. IV. §. 1. Sed hoc Lysania hoc loco non videtur, cum triginta circiter annis ante, quam Christus natus esset, interfectus sit. Sublato autem hoc Lysania, eius Dynastia s. Tetrarchia varios Dominos habuit. Omnium primum imperium in eam habuit Cleopatra; quae eo consilio Lysaniam interficiendum curavit, ut eius ditionem acciperet, ut est apud Iosephum l. c. Cum autem Cleopatra interiisset, ea Tetrarchia ad Augustum pervenit, qui eam, certi pretii imposita pensione, locavit cuidam Zenodoro: de qua re Iosephus de B. I. Lib. I. c. XX. §. 4. Ζηνόδορος, ὁ τὸν Λυσανίᾳ μεμνησμένους δίκον, Zenodorus, qui conduxerat Lysaniae Tetrarchiam: hanc enim vocis δίκος vim esse, ut, pro ipsius rei, de qua agitur, ratione, nunc Regnum, nunc Tetrarchiam denoter, dum docuit CASAVBONVS in Exercitatt. Anti-Baron. p. 240. Postea hanc Tetrarchiam Augustus donavit Herodi M. Cuius rei auctor est Iosephus loco paullo ante laudato: Οὐάββαν - ἀφαιρῆται Ζηνόδορον, ἣν ὕστερον Κῆσαρ-Ἡρώδης δίδωσιν. Varro eam Tetrarchiam Zenodoro auferret, quam postea Augustus Herodi donavit, Cf. idem Lib. XV. c. X. §. 1. Mortuo autem Herode M. Augustus, cum inter regiones, Herodis imperio ante subiectas, et nunc inter tres ipsius filios dividendas, hanc quoque invenisset, eius

eius partem aliquam Philippo, filio Herodis M. attribuit; quod diserte docet Iosephus Lib. XVII. c. XI. §. 4. Βαταναία δὲ σὺν Τετραωνίτιδι, καὶ Ἀυρανίτις σὺν τινὶ μέρει οὐκ ἐτὶ Ζηνοδώρῃ λεγομένῃ, φιλίππῳ, Atributa est Batanaea, Trachonitis et Aurantitis, cum parte quadam Tetrarchiae Zenodori, Philippo. Cum Iosephus hic tradat, tantum aliquam partem ab Augusto fuisse concessam Philippo, satis dilucide indicat, potiore eius partem alius cuiusdam potestati fuisse subiectam: quis autem is fuerit, Iosephus non ostendit; hoc autem nos docet Lucas: ad Lysaniam nempe praecipuam eius Tetrarchiae partem, beneficio siue Augusti, siue Tiberii, pervenisse. Quis autem hic Lysanias fuerit, de eo inter Viros doctos non convenit. Sunt enim, qui putent, eum fuisse prioris illius Lysaniae, de quo supra, filium. Sed id vix temporum ratio concedit; neque prope verum est, filium post tantum temporis intervallum patri suo successisse, cum a caede illius Lysaniae ad annum XV. Principatus Tiberii anni circiter sexaginta, et quod excurrit, intercedant. Maiori igitur veri specie sese commendat sententia CASAVBONI, qui l. c. putat, casu quodam contigisse, ut eadem Praefectura, modico temporis intervallo, duobus contingeret, qui ambo Lysaniae appellarentur: cuius ζυγκυρίας quaedam exempla idem CASAVBONVS attulit Exercitt. II. §. 18. in disputatiuncula de Iuda Galilaeo. Et hic quidem posterior Lysanias ille ipse est, quem Lucas hic Tetrarcham Abilenaë vocat; quae regio nomen habet ab Abila, urbe quadam Syriae, in qua olim Lysanias, non is, quo hoc loco utimur, sed prior ille, dominationis suae sedem constituerat. Cum autem plures in Syria urbes essent nomine Abilae insignitae, huic Abilae, ubi Lysanias habitabat, cognomen *Lysaniae* datum est. Sic saepe apud Iosephum, v. c. Lib. XIX. c. V. §. 1. Ἀβιλαν τὴν Λυσανίαν. Lib. XX. c. VII. §. 1. σὺν Ἀβίλῃ, Λυσανία δὲ αὐτῇ ἐγγεγονέη Τετραρχία, cum Abila, ista autem fuerat Lysaniae Tetrarchia. Caeterum vix decem annos huic Tetrarchiae

chiae praefuerat Lysanias, cuius Lucas meminit, cum Caius eam donaret Agrippae: in quam rem Iosephus Lib. XVIII. Ant. c. VI. §. 10. τὸ διάδημα περιτίθησι τῇ κεφαλῇ, καὶ βασιλεία κατίσθην αὐτὸν τῆς φιλίππου Τετραρχίας, δωρησάμενος αὐτῷ καὶ τὴν Λυσανίαν Τετραρχίαν, imposito capiti Agrippae diademate, tetrarchiae; quae Philippi fuerat, regem constituit, adiecta etiam Lysaniae tetrarchia. Sed, hoc Agrippa mortuo, ea Tetrarchia a Claudio Agrippae iuniori donata est, ut docet Iosephus Lib. XX. Ant. c. V. §. 2. et de B. I. Lib. II. c. XII. §. 1. Haec fere sunt, quae in lectione Iosephi ad huius loci Lucae illustrationem observavimus. Cf. in eandem rem CASAVBONVS in Exercitt. Anti-Baron. p. 237. seqq.

v. 2. Ἐπ' ἀρχιερέων Ἀννα καὶ Καϊάφα Cum scimus; plures Sacerdotes summos eodem tempore esse non potuisse, quaerunt Interpretes, quomodo hic Lucas intelligendus sit, qui tradere videatur, utrumque simul, Annam et Caipham, Summo Sacerdotio fuisse functum. Magnum hic sententiarum diuortium. Mihi quidem de ea ita videtur. Ex Iosepho constat, Caipham anno decimo quinto Principatus Tiberiani summum Sacerdotium obiisse; quod ei Valerius Gratus, Iudaeae Procurator, contulerat: in quam rem ille Lib. XVIII. c. II. §. 2. ita: ὁ πλέον καὶ τὰδε (Σίμων) ἐνιαυτὸν τὴν τιμὴν ἔχοντες διεγένετο χρόνος, Ἰωσήπος, ὁ καὶ Καϊφας, διάδοχος ἦν αὐτῷ, cum Simon enim ultra anni spatium eam dignitatem non tenuisset, Iosephus, cui etiam Caiphae nomen fuit, ei successisset. Retinuisse autem Caipham hanc dignitatem usque ad Vitellii in Syriam aduentum, idem Auctor gravissimus testatur Lib. eodem c. IV. §. 3. ubi ita: ταῦτα πράξας ἐπ' εὐεργεσία τῷ ἔθνει, καὶ τὸν ἀρχιερεὺς Ἰωσήπον, τὸν καὶ Καϊάφην ἐπικαλέμενον, ἀπαλλάξας τῆς ἱερᾶς σύνεως, Ἰωάννην κατίσθην, Ἀνάνην τῷ ἀρχιερείῳ υἱόν: Cum ista fecisset, ut a gente gratiam iniret, et Iosepho pontifici, cui etiam Caiphae nomen fuit, sacerdotium abrogasset, Iohnatham, Anani pontificis filium, in eius locum substituit. Vitellium

tellium constat in Syriam Praesidem missum esse, consulari tempore exacto. Consul autem, collega Fabio Prisco, anno Tiberiani imperii vigesimo fuit; ut adeo Caiphas totos septem annos, et quod excurrit, summo Sacerdotio functus sit. Caiphas igitur quinto decimo Principatus Tiberiani anno et erat, et proprie ἀρχιερεὺς a Luca vocatur. Quod autem Annas ipse quoque ἀρχιερεὺς dicitur, eius rei causa haec est, quia non solum antea summus Sacerdos fuerat (perfunctis enim summa hac dignitate hoc honoris nomen mansisse postrem sublatam, ostendimus supra ex Iosepho ad Matth. II. 4.) sed etiam quia Vicarius Caiphae in amplissimo illo munere erat: quod posterius contra PETAVIUM, id praefraete negantem, cum ex sacris literis, tum ex Iosepho, luculentissime docuimus ad Act. IV. 6. vbi de tota hac re pluribus.

v. 14. Μηδὲνα διασείσητε) Notissima huius verbi interpretatio, ipsi quoque WOLFIO probata, haec est, ut denotet, *incusso terrore alteri aliquid extorquere*: qua notione an haec vox unquam apud ullum Scriptorem occurrat, ego quidem nescio: SVICERVS certe et RAPHELIUS, a WOLFIO in hanc rem laudati, eum significatum, paullo insolentiorum, non probarunt. Malim equidem interpretari, *vexare aliquem, siue id verbis, siue rebus ipsis fiat*. Sic fere est apud Iosephum Lib. IV. Ant. c. III. §. 2. οὗ τὴν Αἰγυπτίων εὐδαιμονίαν ΣΕΙΣΑΣ, qui Aegyptiorum felicitatem *cuertisti*, et inprimis Lib. XIX. c. I. §. 16. vbi de iniuria militum: οἱ μὲν ΕΠΑΝΑΣΕΙΟΜΕΝΟΙ τοῖς κρατίστοις τῶν πολιτῶν: hi quidem (milites) *optimum quemque civium concutientes*. Neque aliter apud Aeschin. Dial. II. p. 46. Edit. Cleric. κατεγέλα τε καὶ ἐχλεύαζε καὶ ΕΣΕΙΣΕΝ αὐτόν irridebat, illudebat et *vexabat eum*. Ex quibus locis dilucide apparet, *σειάν, διασειάν* et similia esse *vexare, concutere, vim manifestam inferre, damno afficere*.

CAPVT IV.

V. 16. Ἀνίστη ἀναγνώσαι) Vox ἀναγνώσκειν, vti alibi, ita, et hic, non solum *praelegere*, sed etiam *ῥῆσιν praelectam interpretari* denotat. Hac notione ἀναγνώσκειν est apud Iosephum Lib. XI. C. V. §. 1. vbi Artaxerxes, in literis ad Esdras, qui paullo ante τῶν Μουσέως νόμων ἱκανῶς ἐμπειροὺς ὦν dicitur, scriptis, ita: Βασιλεὺς Βασιλέων Ξέρξης Εσδρα ἱερεὶ καὶ ΑΝΑΓΝΩΣΤῃ τῷ θεῷ νόμῳ χαίρειν: quod interpretes reddidit, *diuinæ legis Professori*: idem paullo post eandem vocem interpretatus est, *legum Dei interpretes*: Est sane hoc loco ἀναγνώστης, qui legem Dei non solum populo praelegit, sed etiam interpretatur.

v. 22. Πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ) Vertendum est, *omnes illum laudabant, praedicabant*. Elegans haec est τῷ μαρτυρεῖν notio, et optimo cuique scriptori frequentissima. Iosephus Lib. VI. Ant. C. XIV. §. 6. Ἐγὼ μὲν ΜΑΡΤΥΡΩ ΣΟΙ πολλὴν περὶ ἐμῆ σπουδὴν καὶ εὐνοίαν. Ego laudo te propter tuum erga me studium et benivolentiam. Lib. XII. C. III. §. 3. Ἀντίοχος γράφει τοῖς τε στρατηγοῖς αὐτῶ καὶ φίλοις, ΜΑΡΤΥΡΩΝ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὲρ ὧν εὖ πρὸς αὐτῶν πάθει, Antiochus scripsit ad duces suos et amicos, laudans Iudaeos ob ea, quae ab iis in se profecta essent. Vnde apud eundem Lib. VI. Antiquitat. C. XIV. §. 4. μαρτυρία est laudatio, praedicatio. Sed magnum in hanc rem exemplorum aceruum congestimus in Commentario nostro ad Decretum Atheniensium p. 72. res est hodie post RAPHELIUM et ELSNERI notata satis nota.

CAPVT V.

V. 1. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικῆσθαι αὐτῷ) Ἐπικῆσθαι, proprie dicuntur, qui hostes pressius persequuntur et premunt, et respondet Latinorum instare. Hac notione est apud Iosephum Lib. VI. Ant. C. XIV. §. 2. vbi

Saulus, a Samuele, ab inferis excito, interrogatus, cur huc venisset, respondet: τὰς πολεμίας ΕΠΙΚΕΙΣΘΑΙ βαρῆς αὐτῷ, αὐτὸν δὲ ἀμυχανεῖν τοῖς παρῶν, *hostes graves sibi instare, seque magnis in praesentia angustiis premi.* Hic autem de populo, agmine quasi facto, irruente, aliumque premente adhibetur.

CAPVT VI.

V. 30. Παντὶ δὲ τῷ αἰτῶντί σε, διδᾶ· καὶ ἀπὸ τῆς ἀροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπάτη) CASAVBONVS ad Theophrasti Character. p. m. 292. differentiam inter αἰτῶν et ἀπατῶν tradit esse hanc, ut αἰτῶν sit, aliquid ab altero poscere, quod gratiae apponatur acceptum: ἀπατῶν autem, repetere, quod sibi debeatur: quae observatio hoc Lucae loco mirifice confirmatur. Confirmat eandem Iosephus, apud quem saepe ἀπατῶν denotat, aliquid ab altero suo iure exigere. Lib. VI. Ant. C. I. §. I. de Arca Hebraeorum per quinque Palaestinatorum vrbes, magno ipsarum damno, translata: περιέρχεται τὰς πέντε τῶν Παλαιστίνων πόλεις ἢ κιβωτός, ὥσπερ δασμὸν ΑΠΑΙΤΟΥΤΕΑ παρ' ἐκάστης τῆς πρὸς αὐτὰς ἐλθεῖν, ἃ δὲ αὐτὴν ἐπαχον. *Quinque Vrbes Palaestinatorum peruagata est arca, aqualibet, ideo quod ad ipsas venisset, tributum vice exigens ea, quae passae sunt.* Lib. XII. C. IV. §. 5. τὰς Φόρας ΑΠΑΙΤΩΝ τὰς Ἀσκαλωνίτας, tributum ab Ascalonitis exigit. Lib. VII. Ant. C. II. eadem pag. αἰτῶν et ἀπατῶν ita occurrunt, ut Casaubonianam differentiam confirmet. Nam cum Deus Salomonem aliquid a se petere iuberet, Iosephus vsus Verbo est simplici: ἐκέλευσεν ΑΙΤΕΙΣΘΑΙ, τίνας ἀντὶ τῆς εὐσεβείας δώσει αὐτῷ δωρεάς· *insit, ut posceret, quid sibi pro hac pietate ab ipso dari vellet:* et sic mox, Σολομὼν δὲ τὸν Θεὸν ΗΓΗΣΕΝ; contra ea paullo post de matre, quae suum sibi infantem, dolo malo ereptum, reddi cupiebat, ΑΠΑΙΤΩ, τὸν ἐμὲν υἱόν· *iure meo filium mihi meum reddi volo:* et sic multis lo-

cis

eis aliis. Vid. v. c. Lib. VI. Antiquitat. C. X. §. 3. Lib. VII. C. III. §. 1. Est tamen, ubi τὸ αἰτῶν pro ἀπατῶν positum occurrit, ut apud eundem Iosephum Lib. I. Ant. C. XIII. §. 1. de Deo, Isaacum in sacrificium ab Abramo sibi postulante, ΗΓΕΙ ΤΕΤΟΝ Αὐτῷ θυμὰ καὶ ἱερῶν παραχεῖν, *proposcit, ut eum sacrificium sibi et victimam offerret:* ubi forte vsui Graecorum conuenientius τὸ ἀπατῶν dixisset, quo Lucas in simili re vsus est infra C. XII. 20. Interim CASAVBONI observatio constanti fere Graecorum vsu loquendi stabilitur.

v. 32. Ποία ὑμῖν χάρις ἐστὶ;) Non hic audiendus est HOMBERGIVS et alii, qui χάριν de beneficio in alterum collato accipiunt: conuincuntur erroris cum ab ipsa orationis serie, tum loco parallelo Matthaei C. V. 46. χάρις h. l. est ἀνταπόδοσις, s. gratia pro accepto beneficio relata. Sic apud Iosephum Lib. VI. Antiquitat. C. XIV. §. 4. de foemina Ventriloqua, quae liberalitatem Saulo praestiterat, cum nulla spes gratiae reddendae afflueret, ἔτε. ΧΑΡΙΝ μέλλεσαν θηρωμένη, *neque gratiam futuram aucupans.* Sed totus ille Iosephi locus est plane egregius, et huic orationi Christi perquam accommodatus, et dignus, qui apud ipsum legatur.

v. 35. Μηδὲν ἀπελπίζοντες) Infelicissime sane hic versatus est ELSNERVS, qui, interpretatione illa, optima et vnice vera, nihil inde sperantes, reiecta, lectionem sollicitat, legendumque putat, ἐπελπίζοντες, quod habere sperandi notionem existimat. Sed istud quidem est vim Textui sacro inferre. Nam ἀπελπίζοντες commode potest, et linguae Graecae conuenienter, exponi: illa autem τὸ ἐπελπίζειν notio est perquam insolens et rara. Vulgatus τὸ ἀπελπίζοντες reddit nihil inde sperantes: quam huius vocis significationem nondum probatam existimat ELSNERVS. Quod sane in illo Viro mirum: cum ea interpretatione nihil certius sit, nihil accuratius. Miror sane, Viros quosdam doctos hanc elegantiam non cepisse. Est enim optimorum scriptorum is mos, ut, breuitatis causa, vna et

item altera voce omiſſa, eius rei indicium faciant ope Prae-
poſitionis, quae, cum ſola poni nequeat, Verbo adiun-
gitur. Quod quale ſit, in tironum gratiam, et, quibus opus
eſt, paucis declarabimus. Lucas infra C. XXII. v. 5. et 6.
ſcribit: συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δάνα· καὶ ΕΞΩΜΟ-
ΛΟΓΗΣΕ: vbi vltimam vocem WOLFIVS, auctore
KEVCHENIO, reddidit: iurciurando confirmavit, obſtrin-
xit ſe: quam notionem, vereor vt haec vox vnquam ha-
beat; et, ſi habet, tamen ab hoc loco eſt alieniſſima, cum
multum adhuc orationi ſupplendae deſit. Εξομολογῆν
ibi habet ſpondendi, promittendi notionem, ſenſusque eſt:
Summi Sacerdotes, paciſcentes cum Iuda, promiſerunt, ſe ei da-
turos pecuniam: et hic ſpondit. Nulla igitur, inquis,
vis eſt τῷ ἐκ Verbo praefixi? immo vero magna. Idem
enim eſt, ac ſi dixiſſet, καὶ ὡμολόγησεν ΕΚ τῷ ἀργυρίῳ,
Et haec ihen um das Geld verſprochen, quam ſcil.
pecuniam ei promiſerant. Ὁμολογῆν ἐκ τῷ ἀργυρίῳ, eo-
dem modo dictum, quo Matth. XX. 2. συμφωνῆν ἐκ δα-
νάρ· ſic ἀποδιδῆν interdum ἐοδῆν ἀπὸ τινος: quod di-
ſerte tradit Athenaeus Lib. XIV. p. 649. Edit. Caſaub. χρῶν-
ται τῷ ἀποδιδῆν ἀντὶ τῷ, ἀπὸ τινος ἐοδῆν, vtuntur ver-
bo ἀποδιδῆν eo ſenſu, vt de re quadam guſtare ſignificet.
Theophrasto περὶ ἀκαρίας, ἀπαγῆν idem eſt, quod ἀγ-
τῆν ἀπὸ τινος, ab aliquo aliquid petere. Ἀπολαβεῖν in-
terdum eſt λαβεῖν ἀπὸ τινος. v. c. apud Iosephum Lib. XI.
C. VI. §. 2. de Ethere, καὶ τῶν ΑΠΕΛΑΒΟΝ ἐπὶ
μῆνας ἕξ, τετρακόσια τὸν ἀριθμὸν ἔσται. Atque iſta illis,
numero quadringentis, adhibita erant per ſex meſes. Sic
vltima verba reddidit HVDSONVS, minus accurate: ne-
que ibi audiendus COCCIVS, qui pro ἀπέλαβον legen-
dum contendit ἀπέλαβον. Vulgata lectio ſana eſt, et ita
exponenda: ex iſtis, ſc. odoribus et vnguentis, accipiebant
per ſex meſes, ſ. iſtis odoribus vnguentisque ſex meſes vn-
gebantur. Quae ſi quis paullo accuratius conſiderauerit, ni-
hil insolentis in hoc Lucae, ἀπελπίζοντες, ſperantes, exſpe-
ctantes ab iis, inueniet. Idem enim eſt, ac ſi ſcripiſſet,

μη·

μετὴν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτῶν. Quae interpretatio lucu-
lentiſſime confirmatur verbis V. 34. παρ' αὐτῶν ἐλπίζε-
τε ἀπολαβεῖν, quippe quibus vox ἀπελπίζοντες respon-
det. Sensus igitur verborum Lucae hic eſt: Mutuum da-
te etiam iis, a quibus nihil vnquam vobis redditum iri ſpera-
tis: et in eo praestantiores eſtote peccatoribus, qui nolunt cui-
quam mutuo quid dare, niſi certa ſpe freti, fore, vt τὰ ἴσα
recipiant. Hanc interpretationem, vnice veram illam, du-
dum agnouerunt CASAVBONVS ad Theophrast. περὶ
ἀκαρίας p. m. 323. SALMASIVS de VSVRIS p. 131.
et in primis p. 624. GLASSIVS Philolog. ſacr. Lib. III. tr.
VI. Can. 19. quibus adde ABRESCHIVM in Annotat. Phi-
lolog. ad N. T. p. 502.

CAPVT VII.

V. 45. Αὕτη δὲ, ἀφ' ἧς ἐσηλθον, ἔδιδετο κα-
ταφιλέσθαι μὲν τὰς πόδας. Elegans his verbis ineſt Graeciſ-
mus, quem neſcio an Interpretes ſatis ceperint. Vulgatus
reddidit: non ceſſauit osculari pedes meos. βεγῆ, non in-
termiſit deoſculari pedes meos, neuter bene: reddendum erat:
ſine vlla cunctatione, mora non interpoſita. Hoc enim δια-
λείπω, Participo iunctum, ſaepe denotat Iosephus Lib. VIII.
Antiquitat. C. XII. §. ὡς περ, προκειμένων αὐταῖς ἀδελφῶν,
ἐπ' αὐτῶν περὶ τὴν σπαράσσειν, ἔδιδετο ΔΙΑΔΕΙΗΟΤΕΙ περὶ
τῆς ΕΝΕΡΓΟΥΝΤΕΣ, Quemadmodum ii, qui pro-
poſitis ſibi praemiis, poſtquam rei alicui ſtuderet cooperint, ſi-
ne vlla cunctatione, illi operam dant. Alio ſenſu Lib. eo-
dem C. X. §. 4. Οὗτος ἔδιδετο ΔΙΕΛΙΠΕΝ ἐδ' ἡρέμῃσιν εἰς
τὸν Θεὸν ΕΞΥΒΡΙΖΩΝ, Ille nihil reliqui faciebat, vt in
Deum contumelias ederet, neque tandem quieſcebat. Sic C. XI.
§. 2. ἀς ὕβρεις ἔδιδετο ΔΙΑΔΕΛΑΦΙΕΝ, eis αὐτὸν ΤΒΡΙ-
ΖΩΝ, quas hic uſque commiſit. Cf. Lib. VII. CII. §. 2,

CAPVT VIII.

V. 13. Οὐ τελεσφοῦσι Eleganter haec vox de frugibus,
quae maturitatem duxerunt, uſurpatur. Iosephus Lib. I.

H 4

Ant.

Ant. c. VI. §. 3. καταφύτεύσας αὐτὴν, ἥνικα, τῷ καρπῷ ΤΕΛΕΣΦΟΡΗΘΕΝΤΟΣ, καὶ ὅραν ἐτρέφυσσε, cum vitibus terram conseuisset, fructuque suo tempore mature-scante, eam vindemiaisset. Eleganter quoque idem, sensu translato, in libro, de Maccabaeis T. II. p. 514. ἐν ᾧ (γὰρ ἐμνησάμεθα) τὸν ἴσον ἀδελφοὶ κατοικήσαντες χρόνον, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ πλασθέντες, καὶ ἀπὸ τῶ αὐτοῦ αἵματος αὐξηθέντες, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ψυχῆς ΤΕΛΕΣΦΟΡΗΘΕΝΤΕΣ, καὶ διὰ τῶν ἴσων ἀποτεχθέντες χρόνων, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν γαλακτοποτῆντες πηγῶν, ἀφ' ὧν συντρέφοντα ἐν ἀγκαλίαις μητρὸς Φιλάδελφοι ψυχῆς. In quo (viero materno) fratres pari tempore agentes, eodemque temporis spatio ficti ac formati, eodem sanguine aucti, eiusdemque sanguinis vi et facultate ad perfectionem perducti, aequali temporis intervallo in lucem editi, ex iisdem fontibus emanantes lactis riuulos haurientes, quibus simul in mediis vberum amplexibus nutriuntur coniunctissimae animulae.

V. 42. ὅτι θυγάτηρ ἀπέθνησκεν. Cum demum infra v. 46. Archonti Synagogae a seruo nuncietur, filiam esse mortuam: facile intelligitur, haec verba, αὐτὴ ἀπέθνησκεν, non reddenda esse, mortua erat, sed, morti proxima erat, animam agebat: quod disertè Marcus, loco parallelo, C. V. 23. exprimit his verbis: ἐχάτως ἔχει. Neque tamen Lucas putandus est ab optimorum Scriptorum loquendi ratione discessisse. Ita Iosephus Lib. V. Ant. c. I. §. 1. vbi Iosua, Mose rebus humanis erepto, Israelitas cohortatur, vt, in illius gratiam, nullum vitæ periculum subire dubitarent: ὑπερίμνησκεν ἃ ὑπάρχοντο μαῦσθῃ, καὶ παρεκάλει, χαριζομένους τῇτε ἐκείνῃ προνοίᾳ, μηδ' ὅΤΕ ΑΠΕΘΝΗΣΚΕ περὶ αὐτὴς καμύσῃ, τῷ τε κοινῇ συμφέροντι παρέχεν αὐτὴς εἰς τὰ παραγγελλόμενα προθύμους. Eos illorum admonerat, quae Moysi polliciti sint, obsecrabatque, ut in eius gratiam, qui ne tunc quidem, CUM MORTI ESSET PROXIMVS, prospiciendo iis defessus erat, et propter communem utilitatem, alacriter semet ad promissorum fidem liberandam accingerent: de B. I.

I. Lib. I. c. XXXIII. §. 3. Ἀμα τοῖς ἐκείνων λόγοις, δις Φημίδῃ καὶ ΘΝΗΣΚΕΙΝ ὁ βασιλεὺς. Dum hi illos sermones inter se ferebant, rumor diuulgatus est, regem morti proximum esse. Neo aliter fere Lib. IV. de B. I. c. VI. §. ΑΝΑΙΡΟΤΜΕΝΟΣ δὲ ὁ Νίγερ, τιμωρὴς Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπὶ ῥάσατε, Cum mox interficiendus esset Niger, Romanos ultores iis imprecatus est.

CAPVT IX.

V. 43. Ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τῷ Θεῷ. Vti omnia facta et miracula Christi, maiestatis diuinæ plena, dicuntur μεγαλῆα; ita μεγαλειότης est ipsa illa maiestas diuina, i. illa virtus diuina, cuius ope illa tam stupenda miracula perpetrantur. Hoc sensu μεγαλιότης apud Iosephum in Prooemio ad Ant. p. 5. Φανέται σκοπευμένοις ἔτι, ἢ δὲν ἔτ' ἄλογον αὐτοῖς, ἔτι πρὸς τὴν ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΑ Τῷ Θεῷ καὶ τὴν Φιλαδρωπίαν ἀνάρμοστον. Sic considerantibus, nihil vel absurdum, vel Dei maiestati, eiusque erga homines amoris parum congruum esse videbitur.

V. 61. Ἐπίτρεψόν μοι ἀπατάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου Phrynichus, eiusque auctoritatem secutus SALMASIVS de L. H. p. 98. loquendi formulam ἀποτάσσειν τινι pro valedicere barbaram plane et idioticam putant. Sed vterque falsus est. Non dubitarunt hac loquendi formula vti Philo, Iosephus, atque multi alii cultissimae orationis Scriptores. Sed nunc quidem uno Iosepho utimur. Is igitur Lib. VIII. c. XIII. §. 7. δεηθεὶς δὲ συγχωρῆσαι αὐτῷ τὰς γονάς ΑΣΠΑΣΑΣΘΑΙ, κελύσαντος τῷτο ποιῆν, ΑΠΟΤΑΣΣΑΜΕΝΟΣ ΑΥΤΟΙΣ ἔπετε. Rogauit tamen, vt sibi liceret parentes salutare; quo impetrato, cum illis Vale dixisset, eum secutus est: quo loco non solum ἀσπάσασθαι τινι (quod Phrynichus et SALMASIVS tantum pure graecum agnoscunt) sed etiam ἀπτασσειν τινι, sensu eodem, pro valedicere, occurrit.

Inde, sensu translato, vti apud Latinos *valericere*, Lib. XI. c. VI. § 8. de Esthere, cibo et potu abstinente: *Ἐοῦν δὲ ἰκέτευε τὸν Θεὸν - - τροφῇ καὶ ποτῶ καὶ τοῖς ἡδέαιν ΑΠΟΤΑΞΑΜΕΝΗ* τρισὶν ἡμέραις. *Esther autem supplicabat Deo -- per triduum a cibo, potu, omnibusque deliciis abstinens.* Est etiam, vbi denotat aliquem a se dimittere; Lib. eod. c. VIII. §. 6. de Alexandro: *τοῖς Σικιμίταις ὁ τῶς ΑΠΕΤΑΞΑΤΟ*, *Sicimitas ita a se dimisit.*

CAPVT X.

v. 40. *Ἡ δὲ Μάρθα περισπᾶτο περὶ πολλὴν διαπόνον*) Eleganter hoc verbum de iis usurpatur, qui nimis sunt in aliqua re occupati, nimisque animo in ea defixi, curisque districti; ut erret Thomas Magister, qui hanc vocem improbat. Iis exemplis, quibus alii huius verbi bonitatem contra illum Grammaticum vindicarunt, addenda haec sunt Iosephi: Lib. V. Ant. c. I. §. 15. *ἐνίων δὲ καὶ πρὸς Θεὸν τῶν ἔξω τὴν γνώμην ΠΕΡΙΣΠΩΜΕΝΩΝ*, aliqui vero et in illis, qui egressi fuerant, obseruandis animo essent defixi: de B. I. Lib. V. c. VI. §. 2. *ἀναπνεύσειν, ΠΕΡΙΣΠΩΜΕΝΩΝ πρὸς τὰς ἐξωθεῖν, ὑπελάμβανον*, existimabant, se respiraturos esse, cum inimici, adversus externos districti essent: et Lib. VII. de B. I. c. VIII. §. 7. *τὸ σῶμα τὸς ψυχὰς μὴ ΠΕΡΙΣΠΩΝΤΟΣ*, cum corpus animas non distringit.

CAPVT XII.

V. 29. *Καὶ μὴ μετεωρίζεσθαι*) Tam multa de huius verbi significatu dicta sunt, ut, quaedam non dicta esse, praestaret. Equidem, reiectis aliis contortis, longaeque petitis interpretationibus, omnino subscribendum puto sententiae GROTIJ, PRICAEI, CHEMNITII et aliorum, qui *μετεωρίζεσθαι* de fluctuatione animi, inter spem metumque dubii et suspensi, capiunt; quae interpretatio

ratio et sermoni Christi, eiusque consilio, et linguae Graecae optime convenit. Quamquam autem FABRICIUS, ὁ πάνυ, ad Sextum Empiricum, hunc vocis significatum satis luculenter probasse, mihi videtur, tamen, cum RAPHELIVM et ELSNERVM de eo adhuc subdubitare videam, iuvat quaedam alia loca ei stabiliendo afferre. Iosephus Lib. IV. Ant. c. III. §. 1. de populo, qui pendens animi haerebat, quis summum Sacerdotium ex voluntate Dei adepturus esset: *Συνέβαινε δ' εἶναι τὴν ἐκκλησίαν Θερουβῶδη, ΜΕΤΕΩΡΟΥΤΕΡ ΠΛΗΘΟΣ* ἄντος ἐπ' ἐλπίσι τῶν ἐσομένων, Contigit autem, ut tumultuosa esset concio, populo euentus expectatione suspensio. Lib. VIII. Ant. c. VIII. §. 2. de populo anxie expectante, quid responsi ab Roboamo latūri sint: *ὡς συνήλθον ἀκυσόμενον τὸ πλῆθος τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν, ΜΕΤΕΩΡΟΥΤΕΡ ΛΑὸς παντὸς ἄντος, καὶ τι λέγοντος ἀκούσαι τὸ βασιλέως ἐσπεδακότες*, postquam tertia die populus ad audiendum convenit, cunctis expectatione suspensis, omnique studio agentibus, ut verba Regis audirent. Sensu non fere dissimili, Lib. XVI. c. XI. §. 1. *ἡ βασιλεία ΜΕΤΕΩΡΟΣ*, est regnum, quod cui deferatur, in dubio adhuc et incerto est. Quamquam autem ipsum verbum *μετεωρίζεσθαι* apud Iosephum non deprehendi, tamen ex vocis *μετεώρως* significatu commodissime τὸ *μετεωρίζεσθαι* notio erui potest, quae huic loco convenit, ita ut *μετεωρίζεσθαι* dicantur, qui animo ob curam futuri victus anxio, divinaeque providentiae diffiso, fluctuant, neque spe in divinam providentiam collocata firmati sunt: metaphora haud dubie petita a nauibus, quae *μετεωρίζεσθαι*, h. e. in alto maris aestu hinc illic agitari dicuntur.

v. 36. *Πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων*) Recte et vsui loquendi optimorum Scriptorum convenienter Lucas τὸ ἀναλύειν de discessu ex conuiuiis usurpavit. Sic Iosephus Lib. VI. Ant. c. IV. §. 1. *ἐπεὶ δ' ἡ κοίτης ὥρα προσῆγεν, οἱ μὲν ἀναστάντες ΑΝΕΛΤΟΝ* πρὸς αὐτὰς ἑκάστοι. Cum vero hora cubitus venisset, alii domum quisque suam discedebant. Lib.

Lib. XI. c. III. §. 2. *ἵπαι δὲ κατέωχθηθέντες ἄχρι κόρυ καὶ πλησμονῆς, ANEATZAN κοιμηθισόμενοι παρ' αὐτοῖς ἐκασοί.* Postquam autem, abunde et ad satietatem epulati, cubitum discesserant. Vnde ἀνάλυσις de discessu ex conuiuio, infra Lib. XIX. c. IV. §. 1.

v. 58. *Ὡς γὰρ ὑπάγεις -- δὲς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτῶν*) Da operam, ut ab Aduersario libereris, seu tibi eum reconcilies. Hic est verus horum verborum sensus. In verbis δὲς ἐργασίαν. da operam, est Latinismus, quem qui tollere conantur, operam et oleum perdunt: ἀπαλλάττεισθαι ἀπὸ τινος est, ab aliquo, a quo periculum imminet, liberari. Iosephus Lib. V. Ant. c. II. §. 8. *πρᾶγματῶν ἀπηλλάχθαι, rebus difficilibus, s. periculo liberari;* et Lib. X. c. VI. §. 2. dicit Saulus, qui Dauidem, a quo periculum, nescio quod, timendum sibi calumniabatur, e medio sublatum cupiebat, ἀπαλλαγίσσεται ἀπ' αὐτῶν, ab eo liberabor. Igitur in hoc Lucae loco ἀπηλλάχθαι ἀπὸ τῷ ἀντιδίκῳ nihil aliud est, quam periculo, ab aduersario imminente, liberari, siue, aduersario reconciliari: idem enim hic δὲς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπὸ τῷ ἀντιδίκῳ, quod Matthaeo c. V. v. 24. loco parallelo, est, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ, in gratiam reducas fratrem iratum. Sed de toto hoc loco, paullo difficiliore, quem Interpretes intactum fere reliquerunt, pluribus disputabimus in Commentario ad Decretum Flavianum p. 42. seqq.

CAPVT XIII.

V. 1. *Περὶ τῶν Γαλιλαίων*) Huius Galilaeorum caedis, iussu Pilati commissae, Iosephus non meminit: Cuius rei causa forte haec est, quod instituto suo non admodum necessarium putauit, huius cruenti odii, quo Pilatus in gentem Iudaicam exarserat, documentum afferre, cum de eo alibi sat luculenta specimina proposuerit, v. c. Lib. XVIII. Ant. c. IV. §. 1. et de B. I. Lib. II. c. VIII. Non igitur intelligo, qua ratione commotus οττινὺς V. C. in

Spici-

spicilegio ad N. T. p. 156. scribere potuerit, hanc ipsam caedem, de qua hic Lucas, consignatam legi apud Iosephum Lib. XVIII. C. II, in quo aequae falsus est, ac in hoc, quod hos Galilaeos a Iuda Galilaeo dictos esse dicit, cum dubium non sit, quin his Galilaeis a patria id nomen adhaeserit.

CAPVT XIV.

V. 18. *Ἐχέ με παρητημένον*) Non possum assentire SCHWARZIO, V. C. qui in Notis ad OLEARIVM de stilo N. T. multis id agit, ut Latinissimum hunc tollat, verbaque haec ita reddenda esse, aliis persuadeat: *memoria tene, me deprecatum esse, vel, tene, me deprecatum;* Vir doctus alibi audiendus est. Scilicet omnino hic agnoscendus Latinismus est, locusque ita reddendus: *habe me excusatum, s. habeo me eum, qui inuitationem ad coenam deprecatus est.* Παρητησθαι εαυτὸν pro semet ipsum excusare, paullo rarius insolentiusque dictum, apud Iosephum quoque est, Lib. I. Ant. C. I. §. 3. *Ἀδάμος δὲ ΠΑΡΗΤΕΙΤΟ τῆς ἁμαρτίας αὐτόν.* Adamus excusabat se ob peccatum commissum. Sed magis huic Lucae loco illam huius Verbi notionem conuenire arbitror, qua παρατησθαι dicitur is, qui, inuitatus ad coenam, modeste recusat. Huius significatus, rarissimi sane, exemplum occurrere apud Plutarchum, H. STEPHANVS in Thes. Gr. L. T. I. p. 245. obseruat, sed ita, ut neque locum, neque librum indicet. Occurrit autem ea notione diserte apud Iosephum Lib. VII. Ant. C. VIII. §. 2. de Dauide, a filio Abesalomo ad conuiuium vocato: *παρεκάλει τὸν πατέρα σὺν καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἐφ' ἐσιασιν.* ΠΑΡΑΙΤΗΣΑΜΕΝΟΤ δ' ὥς ἂν μὴ βαρὺς αὐτῷ γένοιτο: rogauit patrem, simul et fratres, ut ad se venirent, et secum conuiuium agerent: hoc autem SE EXCVSANTE, quod nollet ei oneri esse. Eadem notione hoc Verbum sumendum in ipso huius Versus initio: *ἤρξαντο παρατησθαι πάντες.* Caeterum in vocibus ἀπὸ μιᾶς sub-

subintelligendum puto φωνῆς, quod diserte adiecit Iosephus, *de Macc.* T. II, p. 509. πάντες ΔΙΑ ΜΙΑΣ ΦΩΝΑΣ ἑμᾶ, ὡς περ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ψυχῆς, εἶπον Omnes uno ore simul, quasi ex eodem animo, responderunt. Pro eo, sensu eodem, Lib. XII. Ant. C. II. §. 10. est, ἐκβοησάντων ὁφ' ἐν, cum iunctis vocibus clamorem sustulissent.

v. 23. Ἀνάγκασεν εἰσελθεῖν) Satis notum, quam misere Pontificii hunc locum eo torqueant, ut ostendant, in religionis negotio esse vim adhibendam. Sed dudum a multis insulsa haec et impia opinio erroris conuicta, et luculenter demonstratum est, ἀναγκάζειν, ex usu optimi cuiusque Scriptoris, saepe esse, verbis alicui aliquid persuadere, rationibus aliquem permovere. Iuvat eam rem claris aliquot locis Iosephi confirmare. Lib. VI. Ant. C. LIV. §. 3. de Saulo, apud mulierem illam ventriloquam commorante, μόλις εαυτῷ γεόμενον, ΣΥΝΗΝΑΓΚΑΣΕΝ ἡ γυνὴ γέυσασθαι. Cum aegre ad se rediisset, mulier multis verbis eum permovit, ut cibum sumeret: Sic paullo post in eadem re est ἐβιάσατο, quod quomodo una cum τῷ συναναγκάζειν intelligendum sit, ipse Iosephus docet, cum, explicandi causa, addidit συνέπεισεν. Sic βιάζειν apud eundem est, verbis, rationibus persuadere: Lib. V. Ant. C. VI. §. 7. Γεδεών, τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι βυλόμενος, ΒΙΑΣΘΕΙΣ, ἔρχεν αὐτήν. Cum in animo Gedeon haberet, imperium deponere, precibus permoveri se passus est, ut retineret. Cf. Lib. VI. Ant. C. XIV. §. 3.

v. 31. Πορευόμενος συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον) Mirum sane, RAPHELIVM, Virum graece doctissimum, dubitare potuisse, an graece dicatur συμβαλεῖν εἰς πόλεμον: de quo plane non erat dubitandum. Cum enim saepissime occurrat συμβαλεῖν εἰς μάχην, quidni dicatur συμβαλεῖν εἰς πόλεμον? praesertim cum πόλεμος saepe idem sit, quod μάχην. Ita autem Iosephus Lib. VI. Ant. C. V. §. 3. Συμβαλεῖν Εἰς μάχην. Lib. XII. C. IV. §. 9. Συμβαλόντων αὐτῷ τῶν ἀδελφῶν Εἰς μάχην. Lib. eodem Cap. VIII. §. 4. ἢ συμβάλοιν Εἰς μάχην τοῖς Ἰσραήλ.

Ἰσραήλ, *er* §. 6. μὴ συμβαλεῖν Εἰς μάχην, et sic multis locis aliis; adeo ut, ubi συμβαλεῖν nude pro confligere positum occurrit, ubique εἰς μάχην, vel πόλεμον subaudiendum videatur.

CAPUT XVI.

V. 1. Οὗτος διεβλήθη αὐτῷ) Hic apud eum delatus est: neque falsam fuisse istam delationem, sequentia docent. Διαβάλλειν enim non solum calumniari, seu falsò accusare, sed in uniuersum denunciare aliquid denotat, siue verum illud sit, siue falsum. Est haec vox ex earum numero, quae Veteribus Grammaticis ancipites dicebantur. Apud Iosephum Lib. VI. Ant. C. X. §. 2. Sauli filia, amore Davidis capta, eumque amoris affectum non celans, dicitur ΔΙΑΒΛΗΘΗΝΑΙ πρὸς τὸν πατέρα, apud patrem delata esse. Sic διαβολή est vocabulum μέσον, sermonem quemcunque denotans: vnde Lib. eodem C. XIII. §. 4. διαβολαὶ ψευδῆς, crimina falsa.

v. 23. Ὁρᾷ τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτῷ) Eadem futurae felicitatis descriptio apud Iosephum est, Lib. *de Maccab.* T. II, p. 514. ubi septeni illi fratres ad mortem intrepide subeundam se invicem inter caetera his verbis cohortantur: καθοπλισώμεθα τοιγαρὲν τὴν τῷ θεῷ λογισμῷ παθοκράτειαν· ἔγω γὰρ θανόντας ἡμᾶς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ ὑποδέξονται Εἰς τοὺς κοίλους αὐτῶν, Quare armemus nos diuinæ rationis in perturbationes auctoritate et dominatu: ut ita mortuos Abrahamus, Isaacus et Iacobus in sinus nos suos excipiant.

CAPUT XVII.

V. 7. Εὐδώς παρελθὼν ἀνάπτεσθαι) Ita vulgo: quidam autem Codd. ἀνάπτει, quam lectionem BENGELIVS in sua Editione exprimendam curauit. Eadem huius vocis

Varie-

tas occurrit supra C. XIV. IO. vbi alii *ἀνάπισσε*, alii *ἀνάπτεσαι*, alii denique *ἀνάπτεσον*: quod ad sensum, nihil interest. Illud autem *ἀνάπτεσαι* paullo insolentius quidem, nec sine exemplo tamen, usurpatum est. Occurrit enim aliud *επίπτεται* compositum Voce Media etiam apud Iosephum, Lib. VII. de B. I. C. VI. §. 4. οἱ μὲν ἔν' ἀνδρότατοι τῶν ἐξιώντων ἔφθασαν ΔΙΕΚΠΕΣΑΣΘΑΙ. Alia ex aliis Auctoribus in hanc rem exempla suppeditat ABRESCHIVS, V. C. in Adnotatt. ad N. T. p. 588.

v. 8. Διέρχεται διὰ μέσων Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας) sunt Viri docti, qui voces διὰ μέσων hic plane otiosas putent. Neque nego, eas interdum *παρέλκειν*: (res enim hodie est, post GLASSIVM, VORSTIVM, et alios, satis nota) sed h. l. suam vim obtinent. Putarunt illi Viri optimi, his loquendi formulis, *διέρχεται διὰ τόπων* τινός, et *διέρχεται διὰ μέσων τόπων* τινός, vnum idemque significari: quod longe secus est. Nam si Lucas scripsisset, *διέρχεται διὰ Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας*, ex linguae ratione id quoque significare posset, *Iesum Samariam et Galilaeam praeteriisse*. Nam *διέρχεται*, *παρέλκειν*, *παρέρχεται*, *παριέναι* διὰ τόπων τινός, saepe Graecis non per locum aliquem transire, sed locum aliquem praeterire denotat: Sic v. c. apud Iosephum Lib. I. de B. I. G. III. §. 4. Ὅς ἐπεὶ καὶ τότε τὸν Ἀντίγονον εἰσάσαστο ΠΑΡΙΟΝΤΑ ΔΙΑ Τῶ ἱερῶ· quod non reddendum est, cum vidisset Antigoni *trans-euntem per templum*, sed, *praetereuntem templum, euntem propter templum*: quod dilucide intelligitur ex alio Iosephi loco, vbi eadem res narratur, Lib. XIII. Ant. C. XI. §. 2. ἰδὼν τὸν Ἀντίγονον παριόντα τὸ ἱερόν, omisso τῷ διὰ et sic innumeris aliis locis: Quod si Viri quidam docti recordati fuissent, illa Marc. II. 23. ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν - - διὰ τῶν σπορίμων, non reddidissent, cum transiret PER sata, s. agros frugibus confitos. Nam hoc sine damno possessorum fieri non potuisset, nec Christus adeo discipulis suis id concessurus fuisset. Sed nec Marci ea mens est: qui si id, quod Viri illi docti putant, indi-

indicare voluisset, haud dubie scripturus erat, *παραπορεύεσθαι διὰ μέσων τῶν σπορίμων*; cum autem nudè dixerit, *παραπορεύεσθαι διὰ τῶν σπορίμων*, verba, et rei ipsi, et linguae rationi conuenienter, ita reddenda sunt: cum praeteriret segetes, IVXTA agros frugibus confitos ambularēt. Sed huius loci D. Lucae alia ratio est: adiectae voces διὰ μέσων indicant, ea verba necessario esse intelligenda ita, ut Christum per medios fines Samariae et Galilaeae transisse dicamus.

v. 23. Μὴ ἀπέλθῃτε, μὴδὲ διώξῃτε) Notandum, τὸ διώκειν h. l. sensu bono prosequi aliquem sumi. Sic apud Marc. I, 36. καταδιώκειν est sensu eodem: vbi WOEFIVS notat, ea voce Thucydidem quoque vti, sed sensu sequiori: quod sane monendum non erat, cum eo nihil sit tritius: Sed docendum, sensu bono apud alios etiam, praeter Sacros, scriptores occurrere. Quo sensu est apud Iosephum Lib. I. de B. I. C. XVI. §. 7. ὁ δὲ, ἐν ἐπιλογισμῶ τῶν ἡμαρτημένων γενομένος, ταχέως ΜΕΤΑΔΙΩΚΕΙΤΕ τὸν βασιλέα, καὶ πολλὰ δεηθεὶς, ταῦτ' αὖ διαλλαττεῖ. At ille, cum sua secum reputasset delicta, et regem celeriter sequebatur, et multis precibus effecit, ut in gratiam rediret. Latinorum quoque persequi interdum sensu bono usurpatur, v. c. apud Horat. Sermon. I, 9. v. 16. vbi BENTLEYVS malebat *prosequitur*, male! Alia in hanc rem ex Graecis Latinisque Auctoribus Exempla larga manu suppeditat ABRESCH, V. C. in Animadu. ad Aeschylum p. 88.

CAPVT XIX.

V. 43. Καὶ συνέχευέ σε πάντοθεν) Reddunt, te undique affligent, prement; nec est, quod valde dissentiam. Nescio tamen, an non pressius genuinae Vocis significationi insistendum, reddendumque sit, te undique obsidione cingent: quae propria videtur esse huius Verbi significatio, ut denotet, undique circumdare, cōhibere, cōercere: vnde apud Iosephum Συνοχή, ambitus, quo aliquid undi-

undique circumdatur, qui significatus Vocis in STEPHANI Thesaurο notatus est. Locus Iosephi extat Lib. VIII. Ant. C. III. §. 2. de cellis, quae templum cingebant: περιεκοδόμησε δὲ τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχίεσιν οἰκοῖς, οἱ ΣΤΗΝΟΧΗ τὲ τὴ πάντος ἐμελλον εἶσθαι διὰ πυκνότητά καὶ πλήθος ἐξωθεν περικείμενοι. Aediculas autem Templo per circuitum adstruebat triginta, quae extrinsecus circumiectae totum Templum propter crebritatem earum et multitudinem erant cobibiturae. Caeterum quod hic Christus praedixit his verbis, περιβαλεσὶν οἱ ἐχθροὶ σὺ χάρακά σοι, ei vaticinio veritas ita constitit, ut, quamquam Titī animus non fuerit, Hierosolymas circumvallare, tamen id facere prope modum coactus fuerit. Testis eius rei grauiissimus est Iosephus Lib. VI. de B. I. C. VII. §. 1. et C. VIII. §. 4. Sequentium vaticiniorum exitus vid. ap. eundem V. 10. 3. VII. 1. 1.

V. 46. Ὁ οἶκος μὲν, οἶκος προσευχῆς ἐστίν, ὑμῖς δὲ αὐτὸν ἐποίησατε σπήλαιον λεγῶν. Idem exprobrat Iudaeis Iosephus, quod hic Christus. Locus est Lib. V. de B. I. C. IX. §. 4. ἐκδοχεὶν πάντων τὸ ἱερόν γεγόνε, καὶ χερσὶν ἐμφυλίοις ὁ θεὸς μεμίανται χάρος, ἐν καὶ Ῥωμαῖοι πόρρωθεν προσεκύνην, Templum sanctum factum est receptaculum omnium rapinarum et caedium, et indigenarum manibus inquinatum est locus sacer, quem Romani e longinquo adorabant. Ideo Duces Titī, nolentis templum ob loci religionem dirui, pro argumento Templi excindendi afferunt hoc, Φερίον, ἐκτί ναὸν εἶναι, iam Castellum, non amplius templum esse, teste eodem Iosepho Lib. VI. de B. I. G. IV. §. 3.

CAPVT XX.

V. 1. Ἐπέστησαν οἱ ἀρχιερεῖς Vulgo reddunt, superuenerunt: quod vim vocis Graecae non satis exprimit. Ἐπιστῆναι τι est repente, tanquam ex insidiis, proflire, et alterum opprimere. Nostri dicunt, Einem unvermuthet

thet über den Hals kommen. Sic Act. IV. 1. ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς. Iosephus Lib. XI. Ant. C. VII. §. 1. Βαγῶσης, ὁ στρατηγὸς Ἀρταξέρξης, εὐδὺς ΕΠΙΣΤΑΣ τοῖς Ἰουδαίοις, μετὰ θυμῷ ἤρξατο λέγειν, Bagoses, copiarum Artaxerxis dux, Iudaeis nec opinis superuenit, eosque iracunde allocutus est. Eleganter Chrysostomus de Sacerdot. p. 28. Edit. BENGELII, de Insidiatoribus: ἔποτέ τι συμβαῖν, πολλοὶ καὶ πολλαχόθεν ἐφεσθήκασιν. Si quid mali acciderit, multis ex locis repente profluit.

V. 20. Ἀπέστηλαν ἐγκαθέτας. Ἐγκαθετοί proprie sunt, qui in locum aliquem obscurum et occultum se demiserunt, ibique subsident, ut alteri insidias struant: deinde hoc nomine insigniuntur omnes subdoli, et insidiarum faciendarum cupidi, qui clam subrepunt, ad explorandum, audiendum, et ex alterius sermonibus aliquid eliciendum, quo ei nocere possint: quo posteriori significatu haec vox capienda est in hoc Lucae loco. Tales homines eleganter et accurate depingit Sirach. VIII. v. 11. vbi eos dicit ἐγκαθέζειν ὡς ἐνεδρον τῷ σώματι τινος. Eadem vox, non vbiuis obuia, est apud Iosephum, vbi ἐγκαθετοί sunt homines subornati, qui alios vana oratione et spe decipiunt, et in miseriam coniiciunt. Locus est Lib. VI. de B. I. C. V. §. 2. πολλοὶ δ' ἦσαν ΕΓΚΑΘΕΤΟΙ παρὰ τῶν τυράννων τότε πρὸς δῆμον προφῆται, προσμένειν τὴν ἀπὸ τῶ θεοῦ βοήθειαν καταγγέλλοντες, ὡς ἦτον αὐτομολεῖν, καὶ τὰς ἐπάνω δέας καὶ φυλακῆς γνωμένους ἐλπίς παρακαρτῶν. Multi autem a tyrannis subornati erant ad populum prophetae, denunciantes, esse auxilium a Deo expectandum, ut populus minis transfugeret, et eos, qui supra metum et custodes erant, spes retineret. Cf. de hac voce SALMASIVS in Praefat. ad Commentar. de Ling. Hell. p. 44. lqq.

CAPVT XXI.

V. 23. Ἔσαι γὰρ ἀνάγκη μεγάλη. An vox ἀνάγκη pro calamitate, afflictione, apud τὰς ἐξω inueniatur, nescio.

nescio. H. STEPHANVS in Thesaurο nullam huius significatus mentionem fecit: nec PFOCHENIVS, aut ELSNERVS, a WOLFIO in hanc rem ad 2. Cor. VI. 4. laudati, quicquam attulerunt, quod huc faceret. Apud Iosephum aurem saepe ἀνάγκη pro calamitate vsurpari animaduerti. Lib. II. Ant. C. IX. §. 3. de Mose, populum Israeliticum ex Aegyptiaca calamitate et seruitute liberaturo: τὸ μὲν Ἑβραίων γένος τῆς παρ' Αἰγυπτίοις ΑΝΑΓΚΗΣ ἀπολύσει. Hebraeorum genus ex Aegyptiaca calamitate liberabit. Lib. VI. Ant. C. V. §. 6. ὁ Θεὸς, ἐνζαμένων τῶν πατέρων, χωρὶς βασιλέως παρέχεν αὐτοῖς εὔσασθαι ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ τὸ πλῆθος. Deus, a patribus vestris inuocatus, absque rege eis auctor erat, ut populus ex illa calamitate liberaretur. Lib. IX. C. III. §. 2. θρασάμενοι δ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς, κατώκτεραν ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ, Reges autem, cum ipsum viderent, eius calamitatis miseri sunt. Et sic locis multis aliis.

v. 26. Ἀποψυχόντων ἀνθρώπων) Hominibus metuet timore exanimatis; Haec enim est huius vocis genuina vis. Sic apud Iosephum Lib. XIX. C. I. §. 15. Γάτος ὑπὸ τῆς πολυλῆ τῶν τραυμάτων ΑΠΟΨΥΧΘΕΙΣ ἔκαστο, Caius, multis vulneribus confossus, exanimis iacebat; et de Maccab. T. II. p. 516. Τρίτος ΑΠΟΨΥΧΩΝ, tertius animam agens.

Ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας) Quamquam προσδοκᾶν et προσδοκία proprie de spe, expectationeque rerum prosperrimarum vsurpatur; tamen h. l. de metu imminentis calamitatis adhibetur, more loquendi optimis scriptoribus vsitato. Iosephus Lib. XV. C. III. §. 4. Ἀλεξάνδρα τὸ καρτερεῖν ἀναγκαῶν ἐπὶ μίσθονος κακῆς ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ, ποιμένη, Alexandra cogebatur omnia patienter ferre, ΜΕΤΥV grauioris mali: paullo post §. 8. δικαίως μὲντοι τυγχάνων Ἀντωνίου, μηδὲν εἶς ΠΡΟΣΔΟΚΑΙΝ δυσχερές, verum sibi, aequum habenti Antonium, nihil mali timendum esse credebat. Eodem Lib. C. X. §. 3. οἱ Γαδαρεῖς ΠΡΟΣΔΟΚΗΣΑΝΤΕΣ, ὅπερ ἄκος, ἐκδοθήσεσθαι τῷ βασιλεῖ Gadareni, metuentes, ne, uti verisimile

mile erat, Regi dederentur. Sic vox ἐλπίς aequo malo sensu, ac προσδοκία, interdum vsurpatur. Iosephus Lib. II. Ant. C. XV. §. 4. de Israelitis, in summis rerum angustiis versantibus, Ἐν ἙΛΠΙΔΙ τῶ πάντα ἀπολέσθαι κατέσχον, in ΜΕΤΥV erant, ne omnia perderent.

v. 28. Ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν) Ἀνακύπτειν proprie est, vultum erigere, oculos in altum tollere: quo significato proprio est apud Iosephum Lib. XIX. C. VIII. §. 2. de Herode Agrippa, theatrum ingresso: ΑΝΑΚΥΨΑΣ δ' ἐν μετ' ἐλίγον, τὸν βαβῶνα τῆς εαυτῆς κεφαλῆς ὑπὲρκαθεζόμενον εἶδεν ἐπὶ χρονίς τινας. Paullo post autem, oculis in altum sublatis, supra caput suum bubonem, funiculo cuidam insidentem, conspexit; Translate autem eleganter ἀνακύπτειν dicuntur, qui animum moerore deiectum spe laetioris fortunae recuperant et erigunt: qua notione diserte est apud eundem, qui, dilucidationis causa, addit, ἐκ τῆς δέξας. Locus est Lib. VI. de B. I. Cap. VIII. §. 5. Αὐθις δ' ὀλίγον ΑΝΑΚΥΨΑΝΤΕΣ ἐκ τῆς δέξας, CVM AD SE REDIISSENT ex metu. Quemadmodum autem in hoc Lucae loco ἐπαίρειν τὰς κεφαλὰς sensu eodem τῷ ἀνακύπτειν iungitur; ita apud Iosephum XVII. 7. ἐπαίρεσθαι vsurpatur: τέτταν ἀκροασάμενος Ἡρώδης, βραχὺ μὲν τι ἀνέχευεν, ἡδονὴ τῶν γεγραμμένων, θανάτῳ τε τῆς Ἀκμῆς ΕΠΑΙΡΟΜΕΝΟΣ, καὶ ἐξουσία τῆς ἐπὶ τῷ παῖδι τιμωρίας. Cum ista audiuisset Herodes, meliuscule sese habuit ex tam laeto nuncio, animo recuperato et ex Acmes interitui, et ex potestate de filio supplicium sumendi sibi permessa.

v. 30. Ὅταν προβάλλωσιν ἡδὴ) Ellipsin hic occurrentem supplet Iosephus Lib. IV. Ant. C. VIII. §. 19. Γῆν ὁ Φυτεύσας, πρὸ ἐτῶν τεσσάρων ἂν ΚΑΡΠΟΝ ΠΡΟΒΑΛΗ; τὰ φυτὰ, Qui terram consueverit, si ante quatuor annos fructum ediderint stirpes; possis quoque ex Marco C. XIII. v. 28. supplere τὰ φύλλα.

CAPVT XXII.

V. 5. Συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δέναι) Vulgo reddunt; pacti sunt, se ei daturus esse pecuniam; quod nolim equidem improbare, cum, hoc sensu eam vocem interdum occurrere, sciam; v. c. apud Iosephum Lib. I. A. C. XIX. §. 7. de Labano: τῷ δ' Ἰακώβῳ τέτοις συγχωρῆντος, ἑπτά ἐτῶν χρέον ΣΥΝΤΙΘΕΤΑΙ. His assentiente Iacobo, paciscitur in septem annos: tamen hic reddere malim, polliciti sunt; quod Voci Graecae accuratius conuenit. Apud Iosephum, praeter eum, quem diximus, adhuc triplici sensu τὸ συντίθεσθαι deprehendi. 1) Συντίθεσθαι τινι est, constituere aliquid cum aliquo, Etwas mit einem verabreden. Lib. VI. Ant. C. VI. §. 2. ΣΥΝΤΙΘΕΤΑΙ δὲ ὁ Σαῦλ πᾶς τῷ ὀπλοφόρῳ, κρύφα περιυθέντων αὐτῶν εἰς τὴν τῶν πολεμίων παρεμβολὴν ἰνδραμῆν, Sauli filius vero constituit cum armigero suo, ut clam digressi in hostium castra excurrerent. Lib. VIII. C. XV. §. 5. ΣΥΝΕΘΕΝΤΟ ὁ, τὸ Ἀχαῖος καὶ Ἰωσάφατος. Constituerunt Achab et Iosaphatus. 2) Συντίθεσθαι, unanimi consensu aliquid decernere: quo sensu est Lib. IX. Ant. C. X. §. 2. δὲ νεώτορις illius navis, qua Ionas vehabatur, suspicatis, aliquem in nsui illius tempestatis esse causam, ΣΥΝΕΘΕΝΤΟ κλήρω τῶτον, ὅστις ποτὲ εἴη, μαθεῖν, Constituerunt, unanimi consensu decreuerunt, tactis sortibus, quisnam ille sit, deprehendere. 3) Συντίθεσθαι denotat, aliquid sub conditione quadam promittere: qua notione hoc Verbum est Lib. XIII. Ant. C. IV. §. 7. Πτολεμαῖος πέμπει πρὸς Δημήτριον εὐθύς περὶ συμμαχίας καὶ φιλίας, ΣΥΝΤΙΘΕΜΕΝΟΣ τὴν θυγατέρα δώσειν αὐτῷ εἰς γυναῖκα. Ptolomaeus confestim mittit ad Demetrium legatos de societate et amicitia, pollicitus, se filiam ei uxorem esse daturum. Et hoc ultimo sensu τὸ συντίθεσθαι in hoc Lucae loco sumendum arbitror.

V. 6. Καὶ ἐξωμολόγησεν) WOLFIVS cum ΚΕΥΧΕΝΙΟ interpretatur, iuramento confirmavit, vel obstrinxit se;

se; quod, vereor ut admitti possit. Probandum his Viris doctis erat, ἐξωμολογεῖν apud idoneum aliquem auctorem eo sensu occurrere. Ἐξωμολογεῖν, h. l. est spondere, qua notione Verbum simplex saepe inuenitur. Iosephus Lib. VI. Ant. C. III. §. 5. Σαμὴλος ἀποδείξεν αὐτοῖς βασιλέα ΩΜΟΛΟΓΗΣΕΝ, Samuelis promisit, se eis regem creaturum esse. Lib. VIII. Ant. C. IV. §. 3. in precibus Salomonis ad Deum, δοῦμαι - τὸν οἶκον τὸν ἡμέτερον αὖξεν εἰς ἅπαν, ὡς καὶ ΩΜΟΛΟΓΗΣΑΣ Δαυὶδ, precor - ut familiam nostram auctam velis in omne aeuum, quemadmodum promisti Davidi. Lib. XVIII. C. VI. §. 3. ἀργύριον πλείστον ΩΜΟΛΟΓΗΣΤΟ αὐτῷ. Sic Matth. XIV. 7. μεθ' ὅρας ὡμολόγησεν. Sed haec satis nota. Miror autem, Viros illos doctos non cepisse in hoc Lucae loco Atticam illam elegantiam, qua, breuitatis causa, vna et item altera voce omiſsa, eius rei indicium faciunt per Praepositionem, quae, cum sola poni nequeat, Verbo adiungitur, sed si suppleueris, quae omiſsa sunt, ea Praepositio in locum transit suum. Sensus igitur horum verborum est: Summi Sacerdotes polliciti sunt, se Iudae pecuniam esse daturus: et hic spondit. Nulla igitur, inquis, τῆς ἐκ hic vis est? immo vero est. Nam ἐξωμολόγησεν dictum est pro, ὡμολόγησεν ΕΚ τῷ ἀργυρίῳ, Et habes ihnen um das Geld versprochen zu thun, quam scil. pecuniam ei promiserant. Ὁμολογεῖν ἐκ τῷ ἀργυρίῳ, eodem modo dictum, quo Matth. XXV. 2. συμφανέν ἐκ θηραρίῳ. De hac autem elegantia Attica pluribus disputabamus supra ad C. VI. v. 35. Haec interpretatio mea si Tibi forte, Erudite Lector, minus probetur, en tibi alteram hanc: Summi Sacerdotes se pecuniam Iudae daturus polliciti sunt: et hic CONDITIONEM ACCEPIT. Ὁμολογεῖν enim saepe optimo cuique scriptori est, conditionem accipere: Nostri dicunt, den Vorschlag annehmen. Sic apud Iosephum Lib. VIII. Ant. C. V. §. 3. ΟΜΟΛΟΓΗΣΑΝΤΑ δὲ τὸν Ἐιραμον, καὶ μὴ δυνήσαντα λύσαι τὰ ἀνίσχυματα, πολλὰ τῶν χρημάτων εἰς τὸ ἐπιζήμιον ἀναλῶσαι.

λῶσαι. *Hiramus, cum conditionem accepisset, nec aenigmata explicare potuisset, magnam pecuniae vim pro multis pendit:* adeo ut, ex hac interpretatione, nulla Praepositionis ἐκ ratio habeatur: quod saepe apud Graecos fieri, ostendebamus habere supra ad Matth. III. v. 6. ipsius vocis ἐξομολογῆσαι exemplo. Sed, ut ingenue fatear, prior illa interpretatio prae hac sese mihi commendat.

v. 20. Τὸ το ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἢ τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον) Cum ex regulis Grammatices dicendum fuisset, τῷ ἐκχυνόμενῳ, ut τῷ αἵματι responderet; Soloecismum, vel σολοικοφανὲς certe, ab hoc loco remoturus STOLBERGIVS, rationes ita instituit, ut dicat, τὸ ἐκχυνόμενον non ad vocem αἵματι esse, sed ad ποτήριον referendum. Sed nihil hic quidem ille Vir doctissimus efficit. Nam, ne dicam, duriusculum esse, ex Graecorum loquendi more, poculum pro vobis effunditur, Matthaeus XXVI. 28. et Marc. XIV. 24. disertè docent, τὸ ἐκχυνόμενον ad αἷμα esse necessario referendum: Alius quidem Vir doctus, quem nominare, verecundia ductus, dubito, Constructionis integritati ita consulendum putat, ut haec verba per ellipsin explicentur hoc modo: ὁ ἐστὶν ἐκχυνόμενον; sed vestram fidem, Philologi et Grammatici, quae tandem haec est loquendi ratio; ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὅ ἐστιν ἐκχυνόμενον? Mentem alibi occupatam habebat Vir doctus, cum ista scribebat. Est sane in hoc loco ratio loquendi, a Grammatices regulis quam longissime recedens (Soloecismi enim vocabulo, quo multorum aures religiosae offenduntur, uti nolumus) sed tales in N. T. plures occurrunt, quas si quis ad severas Grammaticorum regulas exigere velit, ab iis abhorreere eas deprehendet. v. c. Coloss. III. 16. ὁ λόγος τῆς Χεῖρς ἐνοικεῖται ἐν ὑμῖν - ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ. Apocalyp. c. I. v. 5. ἀπὸ ἸΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ὁ ΜΑΡΤΥΣ-ΤΩ ΑΓΑΠΗΣΑΝΤΙ etc. Act. XV. 22. τότε ἔδοξε τοῖς ΑΠΟΣΤΟΛΟΙΣ - - ΕΚΔΕΞΑΜΕΝΟΥΣ ΓΡΑΨΑΝΤΕΣ, et multis locis aliis: quas constructiones, si quis ita expedire conetur, ut

ut

ut Grammaticorum regulis respondeant, hae is studium operamque luisse videri queat. Tales autem Constructiones, a Grammaticorum praeceptunculis valde discrepantes, apud Auctores profanos, qui tamen diligenter scribendi laudem aucupati sunt, multas occurrere, ostendebamus in Commentario nostro Historico-Grammatico-Critico ad Decretum Atheniensium pro Hyrcano Pontif. M. factum, p. 79. seqq. et nunc aliquot exemplis, ex uno Iosepho petitis, ostendemus. Lib. IX. Antiquit. c. XI. §. 3. ὁ ΔΗΜΟΣ ἅπας ταρασσόμενος καὶ κλυδωνιζόμενος διχίσσεται φεύγων, ΛΕΓΟΝΤΩΝ πρὸς ἀλλήλους. Lib. XVI. c. II. §. 1. Ἡρώδης Ἀγρίππαν ἐποδεχόμενος - ἐν τῇ Σεβαστῇ, καὶ Κοισαρείᾳ περὶ τὸν λιμένα τὸν ὑπ' αὐτῆς κατεσκευασμένον, καὶ τοῖς ΕΡΥΜΑΣΙΝ - - ΤΟ, τε ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟΝ, καὶ ΗΡΩΔΙΟΝ, καὶ τὴν ΤΡΚΑΝΙΑΝ. Lib. XVI. c. IX. §. 4. γίνεται λόγος ἐνθὺς ΑΠΑΣΙ - - ΕΚΔΕΧΟΜΕΝΩΝ. Lib. XVII. c. VIII. §. III. Μελλῶσαν ΑΡΧΕΛΑΩΙ - - πάντα τὸν κόσμον ΠΡΟΚΟΜΙΖΑΝΤΟΣ. Lib. XVIII. c. VI. §. 10. ΓΑΙΟΣ δ' ὡς ἐπὶ Ρώμην παρῆν - - ὄντα ΠΡΟΘΥΜΟΝ, κάλυμα Αντανία ἦν, pro Γαίῳ - παρόντι - ὄντι κάλυμα ἦν. Sed huius mutatae Constructionis exempla apud optimum quemque Scriptorem sunt ὅσα κόνης adeo ut non sit, quod quis vereatur, ne hac re sanctitati diuinarum literarum aliquid decedat.

v. 29. Καὶ γὰρ διατίθεμαι ὑμῖν - βασιλείαν) BEZA reddidit, *Ego pacifcor vobis regnum:* quod iure improbat: nec melius alii, *ego vobis dispono regnum:* reddendum erat: *Ego vobis tanquam testamento lego regnum.* Sic Iosephus Lib. XIII. Ant. c. XVI. §. 1. Δύο μὲντοι υἱὲς Ἀλέξανδρος κατέλιπεν, Τερκανὸν καὶ Ἀριστοβυλον, τὴν δὲ βασιλείαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρην ΔΙΕΘΕΤΟ, Alexander duos filios reliquit, Hyrcanum et Aristobulum, sed regnum testamento legavit Alexandrae.

v. 31. Ὁ Σατανᾶς ἐζητήσατο ὑμᾶς) Iam RAPHELIO ad h. l. observatum, ἐζητοῦναι esse, postulare, ut sibi

sibi quis datur, seu deposcere aliquem ad poenam. Confirmat Iosephus Lib. V. Ant. c. II. §. 9. de Israëlitis, Gabaënses iuvenes, ob nefandum stuprum commissum, ad poenas deposcentibus, Καλῶς ἔχεν, τῷ νόμῳ πεποινήμενος, πέμψαι πρὸς τὰς Γαβαήνας, ΕΞΑΙΤΟΥΝΤΑΣ τὰς αἰτίδας. Aequum esse, ut iuxta legem ad Gabaënos legati mittantur, qui sceleris auctores ad supplicium deposcant: quod hic ἐξαιτῶν dicitur, id, paucis versiculis interiectis, exprimitur per αἰτῶν πρὸς τιμωρίαν.

V. 37. Καὶ γὰρ τὰ περὶ ἐμὲ τέλος ἔχει) Quae de me praedicta sunt, implentur. Loquendi ratio, λαβεῖν τέλος, hoc sensu frequentissima Iosepho est. Lib. II. Ant. c. V. §. 3. de interpretatione somniorum, a Iosepho facta: ταῦτα ΤΕΛΟΣ ὅμοιον οἷς ὁ Ιωσήφους ἔπεν, ἀμφοτέροις ΕΛΑΒΕ, Haec somnia ita, ut Iosephus praedixerat, impleta sunt. Lib. IV. Ant. c. VI. §. 5. de vaticiniorum impletionem: ὡν πάντων ΤΕΛΟΣ ΛΑΒΟΝΤΩΝ ὁποῖον ἐκείνος προῆπτε, cum haec omnia implerentur, vbi ille praedixerat. Sic τέλος pro rei praedictae euentu est. Lib. X. c. II. §. 2. de Eliaia: ἀπανθ' ὅσα προεφάντευσεν ἐγγράψας βιβλοῖς κατέλιπεν, ἐκ τῶ ΤΕΛΟΥΣ γνωρισθσόμενα τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις, Quaecumque vaticinatus est, scriptis mandata reliquit posteris, ex euentu diiudicanda: quo sensu est τελευτῇ apud eundem Lib. II. Ant. c. VI. §. 6. et Lib. I. c. III. §. 8. Deus eleganter dicitur τὰς ἐυχὰς ΕΙΣ ΤΕΛΟΣ ἄγειν, vota rata facere.

CAPVT XXIII.

V. 23. Οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις) Hi autem magnis clamoribus urgebant. Iosephus Lib. XVIII. Ant. c. VI. §. 6. πολλῶ μάλλον ΕΠΕΚΕΙΤΟ, ἀξίων ἐξέτασιν γενέσθαι τῆ πράγματος, Eo magis urgebat, rogans, ut res discuteretur. Lib. XX. c. V. §. 3. μάλλον ΕΠΕΚΕΙΝΤΟ βλασφημῶντες, magis conuiciis urgebant.

V. 51. Οὗτος ἐν ἡν τυγκατατεθημένος) Ad eorum consilium non accesserat. Eleganter enim συγκατατιθεσθαι dicitur pro assentire, alicuius sententiae subscribere, metaphora ducta a calculis eorum, qui rationes subducunt, aut suffragia ferunt. Eodem sensu apud Iosephum, A. VIII, 6, 5. de Regina Aethiopiae: πεισθῆναι ὑπὸ τῆς πύρας, ἀλλ' ἔχ' ὑπὸ τῆς ἀκοῆς. ἦν εἰκὸς ἐστὶ καὶ ψευδὴ δόξη ΣΥΓΚΑΤΑΤΙΘΕΣΘΑΙ, Volens ipsa experientia edoceri, non autem fama et auditione, quae, utpote a narrantium fide pendens, falsae nonnunquam, ut fieri solet, opinioni assentitur. XX, 1, 2. ΣΥΓΚΑΤΕΘΕΜΗΝ τῇ γνώμῃ ταύτῃ: huic voluntati vestrae assensus sum. Eodem sensu est προετίθεσθαι τὴν γνώμην, 1, 12, 3. ὁ δὲ κατ' ἀρχὰς ἔΠΡΟΣΕΤΙΘΕΤΟ τὴν αὐτῇ γνώμην, ille vero primum assensum suum non praebebat.

CAPVT XXIV.

V. 14. Ὡμίλιν πρὸς ἀλλήλους) Confabulabantur inter se, colloquebantur. Ita Graeci T. V. Interpretes interdum Ebraicum חַוּשׁ pro colloqui per ὀμιλεῖν reddiderunt. Sic Genes. c. XXIV. v. 63. חַוּשׁ חַוּשׁ LXX. Seniores expresserunt per ἀδολεσχῆσαι, Symmachus λαλῆσαι, Aquila autem ὀμιλῆσαι. Idem Aquila vocem חַוּשׁ Psalm. LV. 3. redditit ὀμιλίαν, LXX. Seniores autem per ἀδολεσχίαν: et Psalm. CIV. 34. חַוּשׁ חַוּשׁ חַוּשׁ, suave ipsi erit colloquium meum; vbi LXX. Seniores διαλογῆ, Aquila autem ὀμιλία. Vid. DRVSIVS ad Fragm. Vett. Interpret. p. 34. Sed is huius verbi significatus apud Iosephum quoque frequentissime occurrit. Ant. X, 11, 7. πεπιστεύκαμεν ἐξ αὐτῶν (βιβλίων) ὅτι Δανιήλος ὩΜΙΛΕΙ τῷ Θεῷ. Lib. Danielis nobis fidem faciunt, cum cum Deo colloquia habuisse. XI, 3, 2. εἰς ΘΟΜΙΛΙΑΝ τρέπεται μετὰ τριῶν σωματοφυλάκων, Confabulatus est cum tribus Satellitibus. et c. V. §. 6. ξένων τινῶν εἰς τὴν πόλιν ἐσιόντων, ἑπακύνσας ἑβραϊστὶ πρὸς ἀλλήλους ὩΜΙΛΟΥΝΤΩΝ; cum animadvertisset, boſpi-

hospites quosdam, urbem ingressos, hebraice inter se confabulari. XI, 6, 9. βασιλεὺς τῶς ἀγκάλας αὐτὴν ὑπολαβὼν ἀνεκτᾶτο, κατασπαζόμενός τε καὶ ΠΡΟΣΟΜΙΛΩΝ ἡδέως. Rex eam vlnis exceptam resocillabat, et complexus eam blande alloquebatur. Et δ. II. τῶτων ἔτι πρὸς ἀλλήλους ΟΜΙΛΟΥΝΤΩΝ, cum illi adhuc inter se colloquerentur: et sic innumeris locis aliis.

*****

IN EVANGELIUM S. IOHANNIS.

CAPVT I.

V. II.

Ἐἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν ἔπαρέλαβον) Haud scio sane, an Viri docti huic loco difficultatis plus intulerint, quam in eo inuenerint. Commodissimum, et linguae rationi convenientissimum erat, τὰ ἴδια, de Iudaea, quam, tanquam patriam Christi, Iohannes considerat, interpretari, cum in eam imprimis, Euangelium annunciaturus, Christus missus esset; quo spectant illa ipsius Christi verba, Matth. XV. 24. Οὐκ ἀπεσάλην εἰς μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκῃ Ἰσραὴλ. Qui τὰ ἴδια *peculium* interpretantur, eamque in rem locum Aθor. IV. 32. εἰς τὸ ἵνα τὴν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεῖν ΙΔΙΟΝ εἶναι, nemo dicebat, quicquam sibi proprium esse, adducunt, ii, vt leuissime dicam, humanitus erant. Cum igitur τὰ ἴδια h. l. denotet *patriam Christi*; (quo nomine Iudaeam intelligendam diximus) facile intelligitur, τὴς ἰδίης esse Iudaeos, eam inhabitantes, qui tanquam ciues, cognati et propinqui Christi considerantur. Viri enim docti, qui inter τὰ ἴδια et τὴς ἰδίης ita hic distinguunt, vt per τὴς ἰδίης Iudaeos, per τὰ ἴδια autem non unum quid, sed plu-

plura, quae Christi propria dici possunt, v. c. *terram Canaan*, *urbem Hierosolymorum* etc. intelligant, subtiliter magis et ingeniose, quam vere et accurate interpretantur. Sed, auctore Iosepho, docebimus, cum τὰ ἴδια et οἰκία, tum ἰδίης et οἰκίας esse, quod diximus. Quoniam autem in exemplis mox afferendis modo τὰ ἴδια, modo τὰ οἰκία, ut synonyma laudabimus; prius ostendemus, τὰ ἴδια et τὰ οἰκία unum idemque significare. Quod dixit Iosephus Ant. VI, 13, 9. ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὰ οἰκία, domum suam, s. in patriam reuerti, id VIII, 15, 4, per ἀναστρέφειν εἰς τὰ ἴδια expressit. His igitur duobus locis, in quibus τὰ ἴδια et τὰ οἰκία patriam denotant, addemus quaedam alia. Ant. V, 1, 2. Χωρεῖν ἐπὶ τὰ οἰκία: in eodem cap. ἀπολύειν πρὸς τὰ οἰκία. VIII, 6, 6. εἰς τὴν οἰκίαν ὑπέστρεψεν. ibid. 15, 6. ἀνέβησαν εἰς τὰ ἴδια. IX. 3, 2. οἱ δὲ διεσπάρησαν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν φεύγοντες; et paullo post: ἕκαστος εἰς τὴν οἰκίαν ἀνέστρεψεν. Commoddissime igitur, et linguae rationi conuenientissime, venisse Christus dicitur εἰς τὰ ἴδια, h. e. in Iudaeam, tanquam patriam suam: οἱ ἴδιοι autem sunt Iudaei, Iudaeam inhabitantes, gentilitatis adeo iure cum Christo coniuncti. Quemadmodum autem hic Iudaei dicuntur οἱ ἴδιοι Christi; ita οἰκεῖοι apud Iosephum saepe dicuntur, qui eiusdem gentis sunt. Ant. II, 12, 2. 4. et 13, 2. Hebraei dicuntur οἰκεῖοι τῷ Μωϋσέως, h. e. ex eadem, qua Moyses, gente oriundi. Eadem ratione hic Iudaei ἴδιοι τῷ Χριστῷ vocantur: ab his autem ἰδίοις, h. e. Iudaeis, cum non receptum, et pro vero Messia agnitum esse, Euangelistae non uno loco tradunt.

v. 20. Καὶ ὡμολόγησεν, καὶ ἔκ ηὐνήσατο.) Satis familiariter Iohanni, rem duplici phrasi, ex affirmatione et negatione, idem denotante, exprimere, fortius affirmandi causa: quod et optimis Scriptoribus non insolens esse, dudum Viri docti ostenderunt. Tale illud Iosephi; Ant. XVIII, 9, 6. ἄκων καὶ μὴ βυλόμενος ἄγει τὸν στρατὸν, Inuitus et nolens exercitum eduxit; et imprimis Ant. VI,

7, 4. de Saulo, ὁμοαογησε, καὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐκ
 ΗΡΝΕΙΤΟ. *Fassus est, et peccatum suum non negavit.*

CAPVT III.

V. 7. Δὴ θμᾶς γεννηθῆναι ἀνωθεν) Accedo Vi-
 ris doctis, qui τὸ ἀνωθεν, non *superne*, sed *denuo*, *ite-
 rum*, interpretandum contendunt; quo sensu ipsum Nico-
 demum intellexisse, ex his verbis, δεύτερον γεννηθῆναι,
 apparet. Huius autem significatus, paullo insolentioris,
 exemplum apud Iosephum est, Ant. I, 18, 3. de Abi-
 melecho: δέσας μὴ τῆς προτέρας αὐτῷ Φιλίας μηδὲν ὀφε-
 λος γένηται - - Φιλίαν ἈΝΩΘΕΝ ποιεῖται πρὸς αὐτὸν.
*metuens, ne prior amicitia nihil ei prodesset - - DENVO
 amicitiam cum eo iniit.*

v. 30. Ἐκείνων δὲ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττῶσαι)
 Doctiss. RAPHELIUS vidit, verum sensum esse hunc: *Chri-
 sti auctoritas et fama in dies magis magisque debet augeri
 et illustrari, meum contra nomen minui, atque obscurari.*
 Sed nullum exemplum huius notionis τῷ ἐλαττῶσαι at-
 tulit. Sic autem est apud Iosephum Ant. VII, 1, 1. qui
 locus huic Iohanneo est simillimus, de Ioabo, rato, quic-
 quid dignitatis Abenero accessisset, id suae detractum iri:
 δέσας μὴ τὸν μὲν ἐν τιμῇ καὶ τῇ πρώτῃ ποιήσῃται τάξει -
 αὐτὸς δ' ἐΛΑΤΤΩΘΕΙΗ καὶ τῆς στρατηγίας ἀΦαιρεθείη.
*Ioabus, veritus, ne Dauides Abenerum praecipuo dignitatis
 loco haberet, ipse autem suae dignitatis, auctoritatisque de-
 minutionem pateretur, exercitusque imperium amitteret.*
 Eodemque libro, 9, 1. ἐλαττῶμενοι dicuntur, qui in iu-
 dicio altero inferiores sunt, causaque ceciderunt sua.

CAPVT IV.

V. 4. Ἐδὶ δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας)
 Omnes, quotquot consului, Interpretes τὸ ἔδει reddunt,
oportebat; recte id quidem; sed causam non addunt, qua-

re

re ils, qui ex Iudaea, et inprimis Hierosolymis, in Gali-
 laeam, aut hinc in Iudaeam et Hierosolymas profecturi
 essent, necessitas quodammodo imposita fuerit per Sa-
 mariam itineris faciendi. Eam vero causam nobis suppe-
 ditat Iosephus Ant. XX, 6, 1. Ἔθος ἦν τοῖς Γαλιλαίοις, ἐν
 ταῖς ἐορταῖς εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν παραγινόμενοις, ὁδεύειν διὰ
 τῆς Σαμαρείων χώρας. *Mos erat Galilaeis, in diebus festis
 Hierosolyma euntibus, per regionem Samariae iter facere.*
 Iam ex c. III. v. 13. scimus, Christum Hierosolyma, in-
 stante festo Paschatis, petiisse; atque adeo, quemadmodum
 in itinere ex Galilaea per Samariam, ita in reditu per ean-
 dem profectus est. Sed alius est Iosephi locus, qui dilu-
 cidius docet, quae ista per Samariam proficiscendi fuerit
 necessitas. Is est in Vita Iosephi S. 52. de legatione
 Galilaea Hierosolymas missa: ἐγράψα τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ
 φίλοις προνοήσασθαι τῇ ἀσφαλεῖ γενέσθαι τὴν πορείαν. αὐ-
 τοῖς ἡδὴ γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίοις ἦν ἡ Σαμαρεία, καὶ ΠΑΝΤΩΣ
 ΕΔΕΙ τὰς ταχὺ βελομένους ἀπελθεῖν, δι' ἐκείνης πορεύε-
 σθαι. τριτὶ γὰρ ἡμέρους ἀπὸ Γαλιλαίας ἐνεννὴς ἔως εἰς Ἱε-
 ροσόλυμα καταλύσαι. *Amicis Samariae scripsi, darent
 operam, ut legati per eorum agrum iter facerent: tum enim
 in Romanorum potestate erat Samaria: et OMNINO
 NECESSE ERAT* volentibus celeriter Hierosolyma pro-
 ficisci, per eam transire; sic enim tribus diebus e Galilaea
 Hierosolyma peruenitur.

v. 6. ὁ ἔν Ἰησοῦς, κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ἐδοκιμασίας,
 ἐκαθέζετο ἕως) Non erat sane, quare Viri docti in ve-
 ra vi τῇ ἕως definienda tam solliciti hic laborarent, eum
 sit plane *otiosa* et *illativa*. Nihil enim usitatus optimo
 cuique Scriptorum, quam hanc particulam subiungere,
 ubi propositio quaedam causalis praecesserit, siue ea di-
 ferre, aliqua vocula, expressa sit, siue, vti h. l. in Parti-
 cipio inclusa lateat. Nostri dicunt: *Weil Jesus von
 der Reise müde war, SO setzte er sich nieder:*
quod exemplis quibusdam docebimus. Iosephus V. Ant.
 1, 26. ἔπρὸς τὸ μέγεθος τῆς παρανομίας παρίδοντας - -
 πρὸς

πρὸς δὲ τὸ συγγενὲς καὶ τὸ τάχα καὶ λόγοις ἀν' σωφρονή-
σαι σκοπήσαντας, ΟΥΤΩ ποίησασθαι τὴν πρεσβείαν.
Quia non ad culpaē magnitudinem respeximus - sed ad
cognitionem, spemque habemus, fore, ut verbis ad sanio-
rem mentem reduci possint; hanc legationem suscepimus:
vbi dilucide apparet, τὸ ἔτιω otiosum esse, et germano-
rum particulae illatiuae. So respondere. Ib. VIII, 11, 1.
Ἐπεὶ σὲ μέγαν ἐκ μικρῶ καὶ μηδὲν ὄντος ἐποίησα - - ΟΥ-
ΤΩΣ σε πάλιν καταμερῶ, *Quia te magnum = paruo et*
de nihilo feci - te e medio tollam. B. I. II, 8, 5. ζῶσαί-
μενοι συνεπάσμασι λινοῖς, ΟΥΤΩΣ ἀπολύοντα τὸ σῶμα
ψυχροῖς ὕδασι. *Postquam lineis se praecinxerunt velamini-*
bus, corpus frigidis aquis abluunt: et sic innumeris fere
aliis locis. Neque dubium mihi est, quin τὸ ἔτιω in il-
lo Act. XX. 11. loco, Ἀναβάς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον,
καὶ γευσάμενος - - ἔτιω ἐξῆλθε, aequē ac in his Flauia-
nis exemplis, abundet.

v. 46. Ἢν τις βασιλικὸς) Non conuenit inter In-
terpretes, vtrum βασιλικὸς hic denotet eum, qui e fami-
lia regia oriundus, an tantum, qui in famulitio et ministe-
rio Regis sit. Mihi quidem, loquendi morem Veterum
consideranti, animus inclinatur eo, ut βασιλικὸν eum esse
putem, qui in famulitio et ministerio Regis sit. Apud Io-
sephum certe, vbi sexcenties haec vox occurrit, nun-
quam aliter, si recte memini, vsurpatur. Ant. XVII, 10, 3.
ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ τὸ πλεῖστον ἡτομολήσαν πρὸς αὐ-
τές. *Maxima pars militum regiorum ad Iudaeos se conse-*
runt. Porro §. 4. Διχίλιοι μὲν τῶν ὕφ' Ἡρώδη ποτὲ στρα-
τευσαμένων - - προσπολέμην ΤΟΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙΣ.
§. 7. et disertius §. 6. ὁ Γράτος - ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ
ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ Ῥωμαίοις προσεθεμένος, *Postquam Gra-*
tus regios milites Romanis adiunxerat. De vita Iosephi
§. 72. προκαλέμην ΤΟΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙΣ εἰς μάχην:
et paullo post: μετὰ τῆς δυνάμεως ὑπήντησα ΤΟΙΣ ΒΑ-
ΣΙΛΙΚΟΙΣ. De B. I. I, 1, 5. πλήθει δὲ ὑπερέχοντες
ΟΙ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ; neque aliter II, 4, 1. διμάχοντο
ΤΟΙΣ

ΤΟΙΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΙΣ. Et Lib. I, 13, 1. ὁ δὲ, δινεχόων
τῶν ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ ἀμυνόμενῳ μοῖραν τῆς ἱππικῆς πα-
ραδῆς. *Ille vero, cum pocillatori cuidam regio, ipsi cogno-*
mini, exercitus partem tradidisset. In quibus locis omni-
bus βασιλικοὶ dicuntur, qui in Regis famulitio et ministe-
rio sunt, non autem, e familia regia oriundi: quos Iose-
phus, si indicare vult, aliis vocibus vtitur, v. c. B. I. II,
5, 3. οἱ τῶ βασιλέως συγγενῆς, *Regis cognati, et προσ-*
ήκοντες. Ἡρώδη κατὰ γένος, *consanguinei Herodis, nun-*
quam autem, quantum quidem recorder, iidem βασιλι-
κοὶ a Iosepho vocantur.

CAPVT V.

V. 13. ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξένευσεν.) Non sententiae il-
lorum accedere possum, qui ab ἐκνέω derivant: cum sit
ab ἐκνέιν, *enatare*, quae prima et propria huius vocis se-
des est, ut alibi docebimus: deinde ἐκνέιν est *ex malis*
emergere, instantique periculo liberari, quo spectant omnia
exempla, a PFOCHENIO ex Euripide huc allata, ineptē
sane, cum is significatus ad huius Iohannei loci interpreta-
tionem nihil faciāt, ut dudum contra PFOCHENIUM do-
cuit MOS. SOLANVS apud RHENFERDIUM p. 304. nec
alius generis exempla sunt ab ELSNERO ad h. l. congesta.
Tertius denique significatus, isque huic loco conueniens,
hic est, ut simpliciter *abire, secedere* denotet. Iosephus
Ant. VII, 4, 2. ὁ Δαυίδης - - ΕΚΝΕΥΣΑΣ εἰς τι χω-
ρίον, *Dauides cum in agrum quemdam secessisset.* Sic ἀπονεῖν
VIII, 7, 7. Ἀχίας, προσαγορεύσας αὐτὸν ἀπήγαγεν ἐκ
τῆς οἰκῆς μικρὸν ΑΠΟΝΕΥΣΑΣ, *Achias, cum illum salu-*
tasset, e via paululum deflexus, Hieroboamum secum abdu-
xit. IX, 6, 3. τὸ ἄρμα εἰς ἐτέραν ὁδὸν ΕΞΕΝΕΥΣΕ,
Currus in aliam viam deflexit. XII, 8, 3. ΑΠΟΝΕΥ-
ΣΑΣ εἰς Μάλλην πόλιν ἔτιω λεγομένην τῶν ἀλλοφύλων,
λαμβάνει αὐτήν. Atque inde ad Mallen, alienigenarum
urbem, ita appellatam, flexit iter, eamque cepit.

V. 39. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς) WOLFIVS, auctore STEPH. le MOYNE, vocis ἔρευνᾶν eam vim et ἔμφασιν hanc esse dicit, ut denotet, aliquid cum maxima ἀκριβείᾳ, animi attentione, et cum magno animi conatu quaerere. Eandem emphasin in hac voce plerique fere omnes inuenisse sibi visi sunt. Ego quidem, etsi probe scio, multis, iisque luculentissimis SS. locis edoctus, scio, acriterque contendo, Sacram Scripturam cum summa animi attentione legendam, summoque studio eius sensum pericrutandum esse; vereor tamen, ut id vi vocis ἔρευνᾶν satis grauiter luculenterque contra aduersarium in concedendo difficilem probari possit. Nam vox ἔρευνᾶν quamcumque inquisitionem, siue remissiuam illam, siue accuratioris, denotat. Quod ne temere, aut studio dicendi contra abrepti, dixisse videamur: iuuat unum et item alterum locum in hanc rem afferre. Sic ἔρευνᾶν de inquisitione, non multum studii et ἀκριβείας desiderante, est apud Iosephum Ant. II, 6, 7, de scypho Iosephi, in sarcinis fratrum illius quaerendo: ὡς δὲ, τὸ Βενιαμὴν Φορτίων ΕΡΕΥΝΩΝΤΕΣ, τὸν σκύφον λαμβάνουσι, ut vero, Beniamini sarcinam scrutati, scyphum protulerunt: nemo autem dixerit, hanc ἔρευναν cum maxima ἀκριβείᾳ, animique conatu fuisse factam, ob rationem ab ipso Iosepho suppeditatam: ἔκ ἀγνοούντες, ὅτι ἐκ τὸ ἐκείνῳ σακκίον τὸν σκύφον ἔεν ἀποκεκρυφάτης, quia non ignorabant, se in illius sarcina scyphum occultasse: et qui totum illum locum perlegerit, inueniet, ἔρευναν et ζήτησιν, nec non ζήτησιν ποιῆσαι et ἔρευνᾶν, vnum idemque esse, adeo ut huic non maior vis, ac illi, tribuenda videatur. Itaque Scriptores, studium inquirendi paullo accuratius expressuri, adiecta aliqua voce id indicant. Sic Philo de Mundi Opific. p. 14. de naturae perseruatoribus paullo diligentioribus, οἱ τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ΑΚΡΙΒΕΣΤΕΡΟΝ ἐρευνῶντες. De Sacrif. Cain, et Abel. p. 144. ἔρευνᾶν ΜΕΤΑ ΠΑΣΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ. De confus. linguarum, p. 328. ἐρευνᾶν ΜΗ ΠΑΡΕΡΓΩΣ, et paullo post, διερευνήσασθαι ΑΚΡΙΒΩΣ. Quae

Quae loca satis luculenter, ni fallor, docent, Voci ἔρευνᾶν per se non eam inesse vim et ἔμφασιν, quam Viri docti ei tribuendam esse contendunt. Cf. de Emphasibus S. Scripturae fideiis S. R. DEYLINGIVS Obseruat. Sacr. P. V. obseru. XIV.

V. 40. Καὶ ἡ θέλετε) Καὶ h. l. est nihilominus, tamen: qua notione quoque occurrit C. VI. 36. Matth. X. 20. Iacob. III. 5. neque aliter apud Iosephum Ant. II. 6. II. ἡ καὶ ἡ κακία σὲ παροξύνει νῦν ἡ ἡμετέρα, ΚΑΙ τὸ κατ' αὐτῆς δίκαιον χάρισται τῷ πατρὶ. tamen si tibi iram commouet hoc scelus nostrum, TAMEN vindictae gratiam facito patri.

CAPVT VI.

V. 25. Πότε ὡδε γέγονας) Quando huc aduenisti? Nempe ordinarie dicendum erat, παραγέγονας: Sed optimis scriptoribus non insolens est, γίνεσθαι pro παραγίνεσθαι, veniendi notione, ponere. Cuius rei exempla in N. T. non desunt: in hoc ipso Cap. v. 21. Luc. XXII. 40. Αἰτορ. XXI. 17. Apud Iosephum A. IV. 3. 2. ὁ δὲ πλησίον ΓΕΝΟΜΕΝΟΣ, Ille vero cum propius accessisset. Neque aliter Latini, quibus esse interdum idem est, quod venire. Suetonius in August. c. 16. Militibus in conspectum fuisse, i. e. venisse, vbi CASAVBONVS ex Eustathii Ἐρωτικῶν Lib. VI. affert: Γενῶ περὶ τὸ δωματίον ἐνθὺς ἐν ἐξάνεση τῆς τραπέζης, καὶ περὶ τὸ δωματίον γέγονεν. Abi in cubiculum: illa igitur mensa statim surrexit, et in cubiculum venit.

CAPVT VII.

V. 2. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σκηνοπηγία) De hoc festo insignis est Iosephi locus, sed paullo longior, quam ut huc transferatur, A. III. 10. 4. f. De hoc festo, ἡ μεγίστη ἑορτὴ Plutarcho in Apophthegm.

Iudaeis autem κατ' ἐξοχήν ἢ dicto, copiose et erudite disputavit FR. BERNHARD DACHS in Commentar. ad Codicem Sueca, s. de tabernaculorum Festo, et BERNARDVS ad hunc Iosephi locum. Veritibus, quos Iudaei a Graecis petierunt, et huic Festo, praeter institutionem diuinam, immiscuerunt, dignus omnino est, qui legatur, LAKEMACHERVS in Obseruat. Philolog. P. I. p. 17. sqq. Ex Gentilibus hoc Festum descripsit Plutarchus in Sympotiac. Lib. IV. quamquam, vt ignarus rerum Iudaicarum, multos in hac re errores commisit.

V. 35. Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει προέυεσθαι) Facio cum SALMASIO, qui διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων interpretatur gentes, seu regionem gentium, quam διασπαρέντες Ἰσραῆλ inhabitabant, non autem Iudaeos, qui inter ipsos dispersi debebant, quia verbum Dei isti admittere nolabant. Vide SALMASIVM ipsum, cum in Commentar. de L. H. tum in primis in Funere L. H. p. 98. sq. Iudaeos autem per totum terrarum Orbem fuisse dispersos, cum aliunde, tum Iosepho auctore scimus, qui B. I. VII. 3. 3. scribit: τὸ Ἰσραὴλ γένος πολὺ μὲν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκὴμένην ΠΑΡΕΣΠΑΡΤΑΙ τοῖς ἐγχωρίοις, Magna pars Iudaicae gentis per totum orbem terrarum indigenis interspersa erat. Cf. Philo Iudaeus Legat. ad Cai. pag. 1023. et 1232.

CAPVT VIII.

V. 42. Ἐγὼ γὰρ ἐκ τῆ Θεῆ ἐξῆλθον καὶ ἦκω) Reade Vulgatus vltima reddidit, et veni. BEZA mauult, adsum, τῷ ἦκω pro πάρεμι sumpto; male. Scilicet non recordabatur, τὸ ἦκω semper fere, non apud sacros solum, sed profanos quoque auctores, Temporis Praeteriti notione adhiberi. Sic Luc. XV. 27. ὁ ἀδελφός σε ἦκει. Ioh. II. 4. IV. 47. Οὗτος ἀπέσας ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἐκ τῆς Γαλιλαίας, qui cum audisset, Iesum ex Galilaea VENISSE. Neque aliter apud Iosephum A. II. 3. 10. βασιλεὺς δ' ἀπέσας HKON-

HKONTAS πρὸς Ἰωσήφον τὰς ἀδελφάς, ἥσθη μεγάλως, Rex, cum cognouisset, fratres Iosephi ADVENISSE, vehementer laetatus est.

CAPVT X.

V. 22. Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν τοῖς Ἱερροσολύμοις) De hoc festo, Hebraeis מִצְוֶה dicto, a Iuda Maccabaeo, in memoriam repurgati Templi, ab Antiocho profanati, instituto, est locus illustris Iosephi A. XII. 7. 7. qui h. l. conferendus. Quod autem Iohanni ἐγκαίνια, Auctori r. Maccab. IV. v. 59. ἡμέραι ἐγκαίνισμα dicitur, id Iosepho l. c. Φῶτα, Lumina vocatur; cuius denominationis vera ratio esse videtur non ea, quam Iosephus offert, quod illo lumine designetur lumen libertatis, cum iis insperato ea affulserit, sed, quia per totos hos octo dies noctu lucernae in domibus etiam, in signum laetitiae, accenderentur. Cf. ad hunc Iosephi locum RELANDVS.

V. 23. Ἐν τῇ σοᾷ τῇ Σολομῶντος) De hac porticu, Orientem versus spectante, σοᾷ ἀνατολικῇ eam ob causam Iosepho dicta, dilucidè exponit hic scriptor grauiissimus A. XX. 9. 7. Id opus cum esset splendidissimum, et ingentibus sumptibus extructum, Rex Agrippa (cui Claudius Caesar curam templi commiserat) induci non potuit, vt id demoliretur, et de nouo excitaret, quantumuis a populo rogatus, vt tradit Iosephus l. c.

V. 24. Ἐως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἶρεις) Vulgo reddunt, Quamdiu animam nostram suspendis aut dubiam tenes? nullo exemplo allato, quo is τῇ αἶρειν significatus, paullo insolentior, confirmari possit. EL SNERVVS mauult, Quamdiu nos enecas? cui interpretationi, miror sane, doctissimum WOLFIVM potuisse subscribere, cum sit contra ipsam linguae rationem. Nam quae ei confirmandae ab EL SNERO adducuntur loca, sunt quam maxime ἀπρεσδιότα; vt alibi ostendemus. Mihi omnino haec verba ita videntur reddenda: Quamdiu nos ludificaris e-

decipis? Eleganter enim αἰρεῖν, ἐπαίρειν τινα est ludificari, decipere aliquem, ad imitationem Ebraici נִשְׁחָדָה seu potius in Hiph. נִשְׁחָדָה, quod LXX. Seniores modo per ἐπαίρειν, modo per ἀπατάω exprefferunt, adeo ut, illorum loquendi more, ἐπαίρειν saepe sit decipere. Sic Esaias XXXVI. 14. נִשְׁחָדָה נִשְׁחָדָה quod LXX. Seniores reddiderunt, μὴ ὑμᾶς ἀπατάτω Ἐzekίας λόγους: Sed illi ipsi eadem verba Ebraica IV. Regg. XVIII. 29. reddiderunt, μὴ ἐπαρέτω ὑμᾶς Ἐzekίας, vbi ἐπαίρειν idem quod ἀπατάω. Et sic C. XIX. 10. eiusdem Libri, μὴ ἐπαρέτω σὺ δὲ Θεός. Cf. Ierem. XXXVII. 9. Neque est, quod quis vereatur, ne haec interpretatio iis, quae subiiciuntur, σου ὁ Χριστός, εἰπὲς ἡμῖν παρρησία, aduersetur. Hanc enim Iudaeorum quaestionem ex subdolo animo profectam esse, Viri docti iam dudum monuerunt. Caeterum non memini, me hunc τῷ αἰρεῖν aut ἐπαίρειν significatum apud illum Graecorum scriptorum observasse: apud Iosephum autem A. VIII. 13. 5. διαρεῖν est eodem sensu: ibi enim διηρεμένοι τῇ διανοίᾳ sunt, qui ludificari se et decipi patiuntur, vnde paullo post dicuntur λαὸς πεπλανημένος, populus decipiens.

CAPUT XI.

V. 17. Εἶπεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ μνημαίῳ) Cum iam quatuor dies in sepulchro transegerat. Sic Iosephus A. VII. 1. 1. ἤδη δ' αὐτῷ δύο ἡμέρας EXONTOΣ, Cum iam biduum ibi fuisset, VIII. 3. 1. Σολομὼν τέταρτον ἔτος ἤδη τῆς βασιλείας EXΩΝ, Cum iam quartum imperii sui annum transegerat, et A. I. 13. 2. τῷ Ἰσάκ πεμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος EXONTOΣ, Cum Isacus vigesimum quintum annum ageret.

v. 19. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐληλύθεισαν πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας) Vulgo ex Graecismo exquisitiori, τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας interpretantur Martham et Mariam. Illustris TRILLERVS autem, cui

cui subscribere videtur WOLFIVS, ita accipi haec ma- uult, ut intelligantur foeminae, quae ad Martham et Mariam, de obitu fratris consolandas, accesserint, quasi dictum esset, πρὸς τὰς γυναῖκας. Neque nego, hunc quoque loquendi morem optimorum scriptorum esse, ut οἱ περὶ τινα denotet certum quendam hominem, et eos, qui cum illo sunt. Sic apud Iosephum A. V. I. 18. κατετραμμένων δ' ἕως τῶν περὶ τὴν βασιλείαν, Deiectis regibus, et iis, qui cum illis erant, s. eorum copiis: et sic in ipsis literis sacris Actor. XIII. 13. οἱ περὶ τὸν Παῦλον non est Paullus solus, sed Paullus eiusque comites. Quamquam igitur Illustr. TRILLERI interpretatio linguae rationi non aduersatur, vereor tamen, ut hic locum habere possit. Nam primo, Iudaei eo venisse dicuntur, ut consolarentur αὐτὰς: quasnam? nempe τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας, quod non aliter reddi potest, quam, Martham et Mariam. Nam si per τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας alias intellexeris foeminas, quae ipsae quoque, ex sententia illius Viri doctissimi, ad Martham et Mariam, consolandi causa, accesserint, sensus erit hic: Iudaei in domum Marthae et Mariae venerunt, ut consolarentur foeminas, quae eo venerant, consolaturae Martham et Mariam; quem sensum quis non intelligit esse quam maxime intemmodum? Deinde Iudaei eo consilio dicuntur accessisse, ut consolarentur αὐτὰς περὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν: quae vox αὐτῶν omnino referenda est ad τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας, h. e. ad solas Lazari sorores, Martham et Mariam, non autem ad alias foeminas, quae eo venerant. Igitur malim ita capere, ut αἱ περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίας sint Martha et Maria, ex Graecismo satis noto, de quo, praeter alios, GRAEVIUS δὲ πάντα in Lect. Hesiod. C. IX.

CAPUT XII.

V. 6. Τὸ γλωσσόκομον εἶχε) Usurpatur haec vox cum in uniuersum de quacunque arcula, rebus pretiosis, aut

certe necessariis, condendis apta: proprie autem videtur usurpari de illa theca, in qua tibicines lingulas tibi arum reponabant, ne attritu corrumpantur. Eo haud dubie respexit Hesychius hac glossa: Γλωττόκομον, ἐν ᾧ οἱ αὐληταὶ ἀπειτίθεισαν τὰς γλωσσίδας. Postea ad similes res ea vox translata est. Sic arca foederis Exod. XXXVII. 1. ἰῆν, a LXX. senioribus per κιβωτὸς reddita, Aquilae dicitur γλωσσόκομον. Apud Iosephum VI. 1. 2. ille locus, in quo aurei mures, et aureae statuæ, quas Palestini Hebraeis una cum Arca remiserunt, Γλωσσόκομον dicitur, quod idem paullo post, §. 3. interpretatur per τὸ ἄγγος, ὃ τὰς ἀνδριάντας εἶχε καὶ μύας, Caspam, in qua aurea erant simulacra et mures. Longinus περὶ Ὑψ. Segm. XLIII. γλωττόκομα vocat arculas illas ligneas, quibus tenera adhuc pygmaeorum corpora includebantur, ne crescerent: quo forte respexit Hesychius hac glossa: γλωττόκομον, θῆκη, σπορὸς ξυλὴν λευφάναν. Apud LXX. Seniores γλωσσόκομον saepe est vas, in quod stipem colligendum coniciebant; vide v. c. II. Paralip. XXIV. 8. 10. 11. qui significatus huic loco conuenit, vbi γλωσσόκομον nihil aliud denotat, quam loculum, pecuniis condendis asseruandisque aptum, s. marsupium. Denique apud Graecos interdum est locus, aut Sandapila, vt obseruat HEMSTERHVSIVS, V. Cel. ad Aristophanis Plut. p. 238.

Καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσαζεν) Cum iam paullo ante dictum sit, ludam curam maritupii asseruandi habuisse: ne his verbis idem dici videatur, atque tautologia amoueat, Viridocti τὸ βασάζειν non simpliciter per portare, sed, auferendo et furando portare, reddi volunt, vt adeo βασάζειν hiciidem sit, quod interuvertere, furari, et ratio eo dilucidius appareat, quare ludas κλέπτης vocetur. Sed vellem, Viros illos Doctissimos exempla paullo luculentiora adduxisse, quibus ille τὸ βασάζειν significatus, paullo intolentior, confirmari possit. Nam quae duo loca Matth. III. 11. et Ioh. XX. 15. in hanc rem ELSNERVS laudauit, sunt quam maxime ἀπροσδιόνυτα, cum ibi

ibi βασάζειν sit ex loco in alium transferre, sine vlla tamen furandi notione: nisi forte et ministri mensas furari dicendi sunt, cum eas, conuiuio peracto, remouent, quoniam iis τὸ βασάζειν in ea re tribuitur, auctore EUSTATHIO ad Homer. p. 1525. Edit. Rom. παραδέσθαι τραπέζας, ἐν καταρχῇ δαίτης, τὸ μὲντοι ἀρεῖν αὐτὰς ΒΑΣΤΑΖΕΣΘΑΙ εἶπασαν. Igitur alia loca asserenda sunt, quae furandi significatum τὸ βασάζειν luculenter confirmant: quod, vereor vt fieri possit. Scilicet τὸ βασάζειν per se, suaeque indole nunquam furari denotat, sed eum significatum ab ipsis rei, de qua agitur, ratione, et contextu accipit, quo saepe verba affigi solent ita, vt significationem accipiant, quae iis, separatim, aut in alio, dissimilique contextu positis, nullo modo tribui potest: in quam rem consulendus Celeberr. ERNESTI, in Commentatione de Usu Glossariorum Graecorum. Nam βασάζειν proprie, et natura sua significat auferre, asportare, nulla furti aut violentiae notione admixta. Sic apud Iosephum A. V. 8. 6. Samson, qui ex pectore leonis, ipsis manu occisi, tres mellis fauos abstulit, et secum ad Philistaeos attulit, dicitur τρία ΒΑΣΤΑΣΑΣ μέλιτος κηρία: vbi βασάζειν idem est quod κρμίζειν, qua voce ibidem in eadem re vtitur. Interdum tamen βασάζειν est, aliquid praeter ius auferre. Sic VII. 15. 5. dicitur Hyrcanus Pontifex, ab Antiocho Pio oppugnatus, cum pecunia obsidionem redimere vellet, neque aliunde pecunia ad largiendum ei suppeteret, ἀνοίξας ἐνα δίκον τῶν ἐν τῷ Δαυίδε μνήματι, καὶ ΒΑΣΤΑΣΑΣ τριχίλια τάλαντα, μέρος ἔδωκεν Ἀντιόχῳ. aperta cella vna monumenti Davidis, et inde ABLATIS tribus talentorum millibus, partem Antiocho dedit: pro eo paullo post ἀνέλετο vsurpatur de Herode M. qui ipse quoque ex illo monumento ingentem pecuniae vim abstulit. Porro A. VI. 1. 10. 3. Sifacius dicitur expilasse thesauros sacros, χρυσὰ καὶ ἀργύρα μυριάδας ἀναριθμήτας ΒΑΣΤΑΣΑΣ, καὶ μηδὲν ὅλως ὑπολιπὼν. A. IX. 7. 1. Iosabetha, Ochoziae Soror,

quae clanculum et furtim loasum domo regia extulerat, dicitur ipsum βαράζσα αποκλῆσαι εἰς τὸ ταμιεῖον τῶν κλινῶν. Et XII. 5. 4. συλᾶν, περιδύειν et ΒΑΣΤΑΖΕΙΝ tanquam synonyma occurrunt: et dilucidius XIV. 7. Κράστος τὰ ἐν ἱερῷ χρήματα, ἃ Πομπηῖος κατελίσκει, διόλκια δ' ἦν τάλαντα, ΒΑΣΤΑΣΑΣ, Ctasus pecuniam in Templo reconditam, quam Pompeius non attigerat, ABSTVLIT. Apud eundem βαράζειν ita pro auferre occurrit, ut nullum eius rei vestigium appareat, atque adeo idem sit, quod delere. A. X. 4. 5. vbi de Iofia, occupato in eo, ut omnes impii cultus deastrorum reliquias penitus tolleret, ἄρματα, ἃ κατεσκύευσαν οἱ πρόγονοι, καὶ ἢ τι ἄλλο τοῖσιν ἦν ᾧ προσεκύνον ὡς Θεῷ, ΕΒΑΣΤΑΣΕ, Currus solis, a maioribus fabricatos, et si quid aliud ut Deum adorabant, e medio sustulit. Haec loca magis, opinor, quam quae ab ELSNERO adducta sunt, confirmant, τὸ βαράζειν, pro rei praesentis natura, esse idem, quod auferre, furtim subdoleque tollere: quem significatum in hoc quoque Iofannis loco obtinere putem, cum diserte paullo ante Iudas dicatur κλέπτῃς. Scio, longe aliter sentire ABRESCHIVM, Virum graece doctissimum, in Annotatt. ad N. T. p. 535. vbi βαράζειν h. l. idem esse contendit, quod tractare, administrare, quod Gallis est maner. Qui Vocis significatus si auctoritate Veterum a Viro doctiss. satis esset confirmatus, non inuiti eius sententiae subscriberemus: cum autem id nobis quidem non videatur praestitum, in priori interpretatione acquiescendum putamus.

CAPVT XIII.

V. 2. Τὸ διαβόλεν ἤδη βεβληκότες εἰς τὴν καρδίαν Ἰῶδα Σίμωνος Ἰσκαριώτη) Reddendum est: Cum diabolus Iudae consilium suggessisset, Christum prodendi. Sic contra ea βάλλοθαι τι εἰς νῦν est, alicuius rei faciendae consilium capere. Ita apud Iosephum A. VI. 13. 4. ἃ μῆτις εἰς

νῦν ἰβαλόμην, quorum faciendorum nunquam consilium cepi. et VII. 4. 3. vbi Deus Nathanem Dauidi, Templum aedificaturo, nunciare iussit, ὡς τὴν μὲν προαίρεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀποδέχεται, μηδενὸς μὲν πρότερον εἰς νῦν βαλλομένου ναὶν αὐτῷ κατασκευάσαι. Sibi voluntatem eius et desiderium probari, praesertim cum nemo antea consilium cepit Templi aedificandi.

CAPVT XVIII.

V. 31. Λάβετε αὐτὸν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτὸν. - Ἡμῖν ἐκ ἐξῆς ἀποκτείναι ἑδνά) Diversae sententiae Virorum doctorum, quorum alii, ius supplicii capitis infligendi a Romanis ademptum Iudaeis, alii iis relictum, contendunt, commodissime ita conciliari inter se possunt, ut dicamus, in iis criminibus, quae ad religionem spectarent, Iudaeis ius supplicii capitale fumen- di fuisse relictum; in criminibus autem aliis, v. c. seditionis, tumultus, perduellionis, et ad laesam Maiestatem Caesaris pertinentibus, illud ius iis non fuisse concessum, sed omnem eius rei cognitionem Praefidi prouinciae commissam. Sic Iosephus diserte tradit, a Iul. Caesare ob merita Hyrcani, Pontificis Iudaeorum, in Romanos, ei concessum esse hoc, ut, si qua contentio inter Iudaeos de institutis Iudaicis incidisset, eius rei iudicium penes Hyrcanum, Pontificem M. esset: cuius in hanc rem verba Ant. XIV. 10. 2. sunt haec: Ἀν δὲ μεταξὺ γένηται τις ζήτησις περὶ τῆς Ἰουδαίαν ἀγωγῆς, ἀρέσκει μοι κρίσιν γενέσθαι παρ' αὐτοῦ (Ἰερωνί) Si qua vero inter ipsos oriaturs disceptatio de institutis, religionisque Iudaica, placet mihi, iudicium penes Hyrcanum esse. Sed dilucidius ex alio Iosepho loco patet, Romanos Iudaeis concessisse ius interficiendi in criminibus ad ipsorum religionem spectantibus; adeo ut, si quis, quamvis Romanus, illud septum, quo aedes circumdata erat, transgredi ausus esset, extemplo impune a Iudaeis occidi posset. Dignus in hanc rem locus est, qui huc transferatur, de

B. I. VI. 2. 4. vbi Titus Iohannem eiusque Socios sceleratissimos ita alloquitur: Ἀρ' ἐχ' ὑμεῖς, ὦ μαρῶτατοι, τὸν δούφακτον τῶτον πρέβαλετε τῶν ἀγίων; ἐχ' ὑμεῖς δὲ τὰς ἐν αὐτῷ σήλας διετήσατε, γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ ἡμετέροις κεχαραγμένας, ἀ μὴδὲν τὸ γέιστον ὑπερβαίνειν παραγγέλλει; ἐχ' ἡμεῖς δὲ τὰς υπερβάντας ὑμῖν ἀναγεῖν ἐπετρέψαμεν, κὰν Ρωμαῖός τις ᾗ; Nonne Vos, o sceleratissimi, hunc cancellum locis sanctis obiecistis? Nonne vos columnas ad certa intervalla in eo statuistis, literis graecis et nostris inscriptas, quibus edicatur, ne septa quidem cuiquam licere transgredi? Nonne eos, qui transissent, *QVAMVIS ROMANVS QVIS ESSET, VOBIS NECARE PERMISSIMVS*? Luculentissime etiam, quae diximus, confirmantur iis, quae in historia Passionis I. C. ab Evangelistis literarum monumentis consignata leguntur. Nam Iudaei, cum Christum, ope et auctoritate Pilati, morri addici vellent, accusabant eum apud Prouinciae Praesidem non impietatis erga Deum et religionem, (cum ea criminatione Pilatum non magnoperé commotum iri erga Christum scirent) Sed seditionis, et criminis laesae Maiestatis, Luc. XXI. l. 2. quam accusationem aite in pectus Pilati descensuram esse credebant. Pilatus autem, cum, huius criminationis vanitate cognita, nullam se mortis causam inuenire dixisset, et Iudaei adeo sua se spe destitutos viderent; tum demum crimen impietatis in Deum, religionemque Christo intendunt, prouocantque ad *LEGEM SVAM*, ex qua Christum illud crimen morte lūere oporteret, Ioh. XIX. 7. ἡμῶς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ΗΜΩΝ ὀφείλει ἀποθανεῖν; ex quibus verbis dilucidissime, opinor, cognoscitur, in causis religionis violatae Iudaeos ius supplicii capitalis habuisse. Neque enim vllō modo credibile videtur, Iudaeos tam audacter potuisse de mortis poena, ex lege ipsorum Christo infligenda, loqui, adeo vt istam eorum audaciam Pilatus verbis saltem non coërceret, nisi id ius a Romanis fuisset illis relictum. Magnam auctoritatem huic sententiae stabilien-

dae

dae addunt quoque ea, quae Act. XVIII. 14. relata legimus. Paullus enim, cum Corinthi ad Gallionem, Achaiae Proconsulem, esset adductus, eo nomine accusandus, quod, vnum verum Deum esse, doceret, grauissimosque in religione errores disseminaret; Gallio, *Si hunc hominem, inquit, cuiusdam sceleris et facinoris postulauissetis, Vos, vti decet, audirem: iam vero, cum tota ista criminatio ad Vestram Legem spectet, ipsi videritis: Κριτῆς γὰρ ἐγὼ τῶν τούτων ἐβόλομαι εἶναι*; Nolo enim huius rei cognitionem in me suscipere. Vindicant quoque illud ius, capitis supplicio, in causis religionis, afficiendi, illa Tertulli verba Act. XXIV. 6. Ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπέρασε βεβηλώσας, ὃν καὶ ἐκράτησαμεν, καὶ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΗΜΕΤΕΡΟΝ ΝΟΜΟΝ ἡδελύσμεν κρίνειν etc. Ne dicam de illustri illo supplicio capitis, quod subire coctus est sanctissimus ille Protomartyr, de quo Act. VI. et VII. Cum autem Iudaei hic dicunt, *Nobis non licet quemquam interficere*, facile intelligitur, id capiendum esse de criminibus iis, quorum Seruatorem Optimum postulauerant, nempe *seditione*, et *laesae Maiestatis crimine*, quarum rerum cognitionem ad Praesidem Prouinciae pertinuisse, supra monebamus. Haec vera causa est, quare Iudaei dicant, *sibi non licere quemquam interficere*; non ea, quam quidam Patrum reddiderunt, qui illud, *non licet*, spectare putant ad Festum Paschatis et Azymorum: quos sequitur BARONIUS, et, Iudaeos ius capitalis supplicii exigendi habuisse, probare conatur illo loco Marc. XIV. 64. vbi Iesus, de communi Concilii Magni sententia, declaratus dicitur ἐνοχος θανάτου, reus mortis: Sed illius loci alium sensum esse, alibi ostendemus. Caeterum iam dudum hunc Iohannis locum eo, quo diximus, modo cepit Chrysostomus, cuius in hanc rem verba sunt haec: Τίνας ἐνεκεν αὐτὸν ἐκ ἀνέλον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Πιλάτον ἤγαγον; μάλιστα μὲν, ὅτι τὸ πολὺ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐξουσίας ὑπετίμητε λοιπὸν, ὑπὸ Ρωμαῖς τῶν πραγμάτων κεμένων; Quare Iudaei Christum non occiderunt, sed ad Pilatum adduxerunt? praecipua cau-

causa erat, quod parte maxima dominationis suae fuerant priuati, quum esset eorum Resp. in Romanorum potestate. Cf. CASAVBONVS in Exercitatt. Anti-Baron. XVI. §. 71.

CAPVT XIX.

V. 13. Ο ὁ Πιλάτος -- εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον) Qui Λιθόστρωτον interpretantur de conclauis illo, quod Senatui M. in Templo secundo disceptandis conuenerat erat destinatum, aut de loco quodam iudicii accipiunt, in errore non leui versantur. Λιθόστρωτον est pauimentum paruulis, sectis, variisque coloris frustis marmoreis constratum. Ea voce de pauimento templi Hierosolymitani utitur Iosephus B. I. VI, 1, 8. τὰ γὰρ ὑποδήματα πεπαρμένα πυκνοῖς καὶ ὀξέσι ἡλοις ἔχων, ὥσπερ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἑκάστος, καὶ κατὰ ΛΙΘΟΣΤΡΩΤΟΝ πρὸς ἔχων, ὑπολιθάνει; Nam Iulianus, calceis crebris clausis et acutos, ut et caeteri milites, infixos habens, et in pauimento lapidibus constrato currens prolabitur. Et c. III, 2. ὁ δὲ δεξιόμενος, ὑπὸ τῆ βάρους τῆ ΛΙΘΟΣΤΡΩΤΩ προσαρᾶσθαι, παραρῆμα θνήσκει qui vero cum exceperat pondere allis pauimento lapidibus constrato, illico moritur. In hoc autem Iohannis loco intelligendum est illud pauimentum extra Praetorium, cui βῆμα s. Tribunal impositum erat: illud pauimentum autem dicitur Λιθόστρωτον, quia paruulis, sectilibus, colorisque varii frustis marmoreis stratum erat. Est autem huius rei intelligentia et interpretatio vnice petenda ex more, tunc temporis cum Romae, tum in prouinciis recepto. Scilicet luxus cum Romae inualuisset, inter multa alia munditiarum genera et hoc est introductum, ut pauimenta tessellata et sectilia faciendi curarent: cuius luxus originem Syllae temporibus adscribit Plinius Lib. XXXVI. c. 15. Pauimenta, inquit, originem habent apud Graecos; elaborata ante ratione picturae, donec Λιθόστρωτα expulere eo. Lithostrotata autem coepit auere sub Sylla, paruulis certe crustis. Sed hic locus

Ro-

Romae non consistit, sed prouincias quoque peruagatus est. Cuius rei testis est Suetonius in Caes. c. XXXXVI. ubi tradit, Caesarem tessellata et sectilia pauimenta secum circumtulisse in expeditionibus bellicis, eo consilio, ut, quoties locus castris ponendis esset dimetiendus, iis frustis marmoreis pauimenta in Praetorio struerentur. Dignus omnino est, qui ad hunc Suetonii locum consulatur, CASAVBONVS. Sensum igitur huius loci Iohannei puto esse hunc: Pilatus e Praetorio eduxit Iesum, eumque in Tribunal in loco, ob sectilia illa frusta marmorea, quibus stratus erat, Λιθόστρωτον dicto, collocauit: τῶ ἐν pro eis sumpto, antiprosi frequentissima. Fusiis quondam de hoc loco disputabamus in Libello de Usu et Praest. Rom. Hist. in Interpr. N. T. p. 43. seqq. De Λιθόστρωτοις fusiis, ut solet, etsi non satis diligenter, disputat SALMASIVS ad Solin. T. I. p. 854. et ad Spartiani Pescen. Nigr. T. I. p. 657. seqq. Ed. Hack. Vide accuratius de hac re differentem BREITINGERVM, Virum doctissimum, apud SCHELHORNIVM in amoenitat. Liter. T. VII. p. 19. seqq. Cf. Celeberr. ERNESTI ad Suetonium Excurs. IV. Illustris TRILLERVS ad H. GROTII Christum Pat. p. 416. seqq. p. 703. et qui ibi laudantur. Quod autem hic dicitur, ἡγάγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν, eduxit EXTRA Praetorium Iesum, id ipsum quoque ex more Romanorum iudicandi, in Prouinciis usitato, exponendum est. Scilicet rei audiebantur illi quidem, causaeque eorum in Praetorio, h. e. in habitatione Praefidis Romani, cognoscebantur; sed cum iudicium ipsum habendum, et solennia iurisdictionis peragenda essent, Tribunal extra Praetorium in loco excelso maximeque conspicuo ponebatur, et ad illud reus perductus condemnabatur. Quod quemadmodum Pilatus hic fecisse a Iohanne narratur, ita id idem ille fecit alia occasione, ut auctor est Iosephus de B. I. Lib. II. c. IX. §. 3. ubi Pilatus, Iudaeorum causam cogniturus, non in Praetorio, sed extra illud, audiuisse eos dicitur: Τῇ δὲ ἑξῆς ὁ Πιλάτος ΚΑΘΙΣΑΣ ΕΠΙ ΒΗΜΑΤΟΣ ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ,

σαδῶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸ πλῆθος, *Postridie autem Pilatus Tribunali insidens in magno stadio, cum populum ad se vocasset.* Cf. de hoc more PERIZONIVS de Praetorio p. 179.

*****

IN ACTA APOSTOLICA.

CAPVT I.

v. 4.

Καὶ συναλιζόμενος) Haec lectio, quippe vnice vera, omnino retinenda est, reiectis aliis, συναλισκόμενος et συναλισκόμενος, a librariorum aut incuria, aut ignorantia profectis. Quae autem vera hic sit τῇ συναλιζομαι notio, id vero disputandi materiam, quam iustam, nescio, praebuit. Omnes omnium Interpretum de hac voce sententias afferre et refutare, nec iuuat, nec operae pretium est. Vulgatus, qui reddidit, *conuescens*, non omnino inepte fecisse putandus est, cum haec vox interdum sic occurrat, vt Psalm. CXLI. v. 4. **וְהָיָה כְּמִשְׁכָּנִי**, quod LXX. Seniores reddiderunt: *ἐν μὴ συνδυάσω*, alius Vett. Interpret. *μὴ συμφάγομαι τὰ ἡδέα αὐτῶν*, alius denique, *μὴ συναλισθῶ ἐν ταῖς τερπνότησιν αὐτῶν, ne una vescar deliciis eorum.* Vid. DRVSII Fragm. Vett. Interpret. p. m. 1042. Neque tamen ei interpretationi subscribere possum, cum hic vocis significatus sit paullo insolentior, et huic loco non satis conueniens, qui longe aliam huius vocis notionem postulat. Scilicet ἀλίζω et ἀλίζεσθαι voce med. est colligere. Iosephus A. VIII, 4, 1. τὰ δὲ λοιπὰ σκέυη πάντα ΣΥΝΑΛΙΣΑΣ, Cum caeteram supellestem omnem collegisset: inde pro congregare, XIX, 7, 4. καὶ δὴ τις αἰὲρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιχώριος - - πλῆ-

πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν ΣΥΝΑΛΙΣΑΣ, *Quidam Hierosolymitanus indigena, cum populum in concionem conuocasset.* Inde ἀλίζεσθαι est conuocari, congregari. VLPRIANVS ad Demosthen. c. Timocrat. p. 227. Ed. Wolf. ἴσῃον ὅτι ἡ Ἠλιαία λέγεται αὐτὸς ὁ τόπος τῇ μεγάλῃ δικαστηρίῳ, καὶ τὸ ἀδραισμά αὐτῶν τῶν ἐκεῖσε δικαζόντων. Ἠλιαία δὲ ἐκλήθη ὁ τόπος, παρὰ τῷ ἐκείσε ΑΛΙΖΕΣΘΑΙ καὶ συναδραϊζεσθαι τὸ πλῆθος τῶν δικαζόντων, *Sciendum est, Heliaeam dici locum ipsum magni iudicii, et conuentum eorum, qui ius ibi dicebant.* Dicta autem est Heliaeae locus ab eo, quod ibi CONVENIRET et congregaretur multitudo iudicum. Vnde Ἀλία est ipsa populi concio, s. conuentus populi; sic est v. c. apud Demosth. pro Coron. in Decret. Byzantin. 325. Ed. Wolf. ἐν τῇ ἀλίᾳ, in concione: ita enim, non dubium est, quin vere et eleganter emendarit VAN DALEN in Dissertat. ad Antiquitat. et Marmor. p. 777. pro inepto illo Ἐντεαλίᾳ. Sic ἀλίζεσθαι pro conuenire est apud Iamblichum de vita Pythagorae c. 12. p. 44. Edit. Kuster. ἐστὶ δὲ καὶ τρίτον ἥδος, καὶ τόγῃ ἐλευθεριώτατον, συναλιζόμενον, vbi recte KVSTERVS ex Codice MS. pro συναλιζόμενον restituit συναλιζόμενον, ostenditque, in multis locis συναλίζεσθαι et συναυλίζεσθαι esse confusa. Sensus igitur huius loci est: Cum EOS congregasset, praecipit etc. subintellecτο τῷ αὐτῷ, ex αὐτοῖς repetendo.

Ἀλλὰ περιμένειν. - ἢν ἡκέστατέ μιν) Oratio obliqua mutata in rectam, more, optimo cuique Scriptori recepto. Tale illud Iosephi A. I, 19, 4. οἱ δὲ πάντες ἐπιστάσθαι τε ἔφασαν. ἔγὰρ εἶναι τοῖσιν ὥστε ἀγνοήσθαι καὶ συμποιδάμεν αὐτοῖς θυγατέρα αὐτῆς, ἢν θανμάξωιν ὅτι μὴπω παρήν: παρὰ γὰρ ταύτης ΜΕΜΑΘΗΚΕΙΣ ἀν ἀκριβέστερον, Illi vero omnes et se nouisse dixerunt (non enim talem esse, vt ignotus esse possit) eiusque filiam una pascere, seque demirari, quod nondum adfit. Ex ea enim, inquirunt, accurate de illis omnia, quae scire aues, poterat intelligere. Et §. 6. Ἰσάκω γενέσθαι παύδας διδύμους - - ταύτην

τε ΕΙΝΑΙ τὴν αἰτίαν τῆς ἐνθάδε παρυσίας, κατὰ τὴν τῆς μητρὸς ἐντολὴν πᾶσι τε γὰρ ἡμῖν ἀδελφοὶ ΤΥΓΧΑΝΟΥΣΙ. Et §. 10. Λάβανος δὲ - - ἤρξατο κατηγορεῖν αὐτῶ. προφέρων, ὅτι καὶ πένητα αὐτὸν - - ΥΠΕΔΕΞΑΤΟ - - καὶ γὰρ θυγατέρας τὰς ἐμὰς ΣΤΗΝΕΖΕΤΕΑ. Interdum transitus iste ab oratione obliqua ad rectam dilucidius indicatur inserto τῶ φησὶ aut ἔλεγεν, ut ibidem: Ἰάκωβος ἀπελογεῖτο μὴ μόνω πατρίδος ἔρωτα τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ πᾶσι ΕΜΦΥΤΕΑΙ - - ὑπὲρ δὲ τῆς λείας ἡ ἐγκαλῆς, ΦΗΣΙΝ, ἀδικῶν αὐτὸς ἀν' εὐραδείης ἐπ' ἄλλω κριτῇ. Sic. Ant. V, 2, 12. οἱ δὲ πρέσβεις - - πρῶτος ἐπαύθον ΦΕΡΕΙΝ, καὶ ΣΤΗΝΕΛΘΕΙΝ - - συγχωρεῖμεν δὲ ὑμῖν, ΒΛΕΓΟΝ. Et similia multis locis occurrunt.

v. 13. Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶν) Communis sententia est, ipsi quoque WOLFIO probata, quae hoc ὑπερῶν in domo priuata aliqua fuisse contendit. Nec nego, in domibus priuatis quoque ὑπερῶα fuisse; sed, de eo h. l. quo minus accipere possimus, ipsa sermonis series videtur prohibere. Lucas v. 12. dixerat, Apostolos, Iesu in coelum sublato, a monte Oliuarum rediisse Hierosolymas: nunc v. 13. pergit: καὶ ὅτε εἰσῆλθον, et cum ingressi essent, quidnam? Hierosolymasne, an aliquam domum? hoc enim, relictis omnibus, constitutum erat; de quo plerique fere omnes silent Interpretes. Et BEZAE quidem dubium non est, quin subintelligendum sit, in domum priuatam. Sed hoc est, ni fallor, contra omnem loquendi usum. Desidero enim exemplum, ubi aliquis, aliunde in urbem profectus, in alicuius domum digressus, simpliciter dicatur εἰσελθάν. Nam semper aut εἰς δίκον diserte additur, ut in his ipsis Actis, c. IX. 17: X. III. 15. XXI. 8. et innumeris locis aliis, aut certe vox δίκον vel diserte, vel implicite praecessit, ad quam εἰσελθάν refertur, ut c. V. 7. 10. et pluribus aliis locis, quorum longe alia ratio est, quam illius, quo hic utimur. Igitur εἰσῆλθον, cum hic non adiunctum habeat casum loci, in quem ingressi dicuntur Apostoli; necessa-

rio

rio subintelligendus is est et repetendus, quem ipsa orationis series nobis ostendit: qui qualis sit, inueniemus in ipsis Lucae verbis: Tunc a monte Oliuarum redierunt Hierosolymas, et postquam ingressi erant s. venerant, quo? nempe Hierosolymas, quod praecessit. Haec est orationis series, hoc filum, quo ea connectenda. Vim verbis inferre videntur, qui aliter. His confectis, ad diiudicandum non difficile erit, quod ὑπερῶν sit intelligendum. Viri docti plerique omnes accipiunt de eo, quod fuit in domo priuata. Videamus, an orationis συνάφεια id permittat, quae, ex illorum sententia, esse debet haec: Tunc Apostoli a monte Oliuarum redierunt Hierosolymas, et postquam hanc urbem ingressi erant, ascenderunt in coenaculum superius: quodnam? domus priuatae. Credibile est, Lucam innuere voluisse coenaculum superius cuiusdam domus priuatae, non facta mentione prius domus, in qua istud ὑπερῶν fuerit? Mihil quidem id persuadere vix possum. Quodsi igitur, saluis tantorum Virorum iudiciis, meam sententiam proponere liceat, non diffiteor, animum mihi inclinare eo, ut putem, per τὸ ὑπερῶν h. l. intelligendum esse cellam superiorem in Templo Hierosolymitano, quae κατ' ἐξοχὴν videtur appellata esse ὑπερῶν. In qua sententia me confirmat auctoritas Iosephi, qui in Templi Hierosolymitani descriptione tradit, primam et secundam contiguationem habuisse centum oecos, s. περιύλια, Γάλε: tertiam vero non habuisse oecos, sed fuisse τὸν δίκον. Locus est A. VIII, 3, 2. ΤΗΡΕΩΜΙΟΣ (δίκος) ἐκ τῆν περιωκοδομημένος, Superius conclauis nullis domunculis erat circumdatum; et paullo post idem conclauis vocatur ὁ ὑπερῶος δίκος: ut illud supremum Templi Hierosolymitani conclauis κατ' ἐξοχὴν dictum videatur ὁ ὑπερῶος δίκος, aut, ut h. l. τὸ ὑπερῶν, subintelleτο τῶ μέρος, quod diserte addit Iosephus B. I. V, 5, 5. Alibi Iosephus hoc ὑπερῶν ita describit, ut locum subdiualem fuisse, ibique homines congregari solitos, ostendat. Locus est A. XI, 5, 4. Γενομένη δὲ κηρύγματος, ὥστε πάντας τὰς ὑπὸ τῆς διχμα-

λασίας συνελθῆν εἰς Ἱεροσόλυμα - - συνελθόν οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαουλῆς καὶ Βενιαμίνιδος ἐν τρισὶν ἡμέραις - - καθισάντων δὲ ἐν τῷ ὙΠΕΡΩΠΙ Τῆς ἱερᾶς, παρόντων ἅμα καὶ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ὑπὸ τῶν κρύβας ἀγῶως διακαμμένων, ἀναστὰς Ἐσδρας, ἠτιῶτο ἐκείνους. Cum autem edictum esset, ut omnes ex captiuitate reduces Hierosolyma conuenerent - - Iudaicae et Beniamiticae tribus homines intra triduum conuenerunt: - - At postquam considerunt in SUPERIORE PARTE Templi, Senioribus etiam una praesentibus, quibus molestiam creabat frigus, Esdras, cum surrexisset, accusabat eos. Totum fere locum attuli eo consilio, ut dubitationem tollat, moram a WOLFIO ad c. II. v. I. contra sententiam a me allatam. Nam ille Vir Doctissimus τὸ ὑπερῶν h. l. de conclauī Templi Hierosolymitani ob eam quoque causam accipi posse negat, quia non verosimile sit, illud conclauē in templo tantae amplitudinis fuisse, vt 120 homines capere potuerit. Sed hanc dubitationem ene nullam, vel Iosephi locus adductus docet. Mihi vero potius non prope verum videtur, vllum fuisse in domo priuata ὑπερῶν, tantae hominum multitudini capiendae aptum. Hanc sententiam meam mirifice confirmat, quod infra dicitur, Apostolos vna cum fidelibus semper fuisse in templo: et dilucide locus Lucae in Euangel. XX. 53. vbi Apostoli, Iesu in coelum sublato, Hierosolymas reuersi, semper in Templo fuisse dicuntur. Mea igitur sententia, sensus huius loci est: Tunc Apostoli a monte Oliuarum reuersi sunt Hierosolymas: et postquam ingressi erant hanc urbem, adscenderunt in superius illud Templi conclauē. Nihil video in hac interpretatione coacti: sed iudicent me doctiores.

v. 18. Οὗτος μὲν ἂν ἐκτίσας (χωρίον) Recte obseruauerunt Interpretes, illud κτίσας θαι h. l. non esse possidere, sed occasionem dare alicuius rei emendae et possidendae. Quam loquendi rationem Scriptoribus Sacris frequentissimam esse, docet GLASSIUS Philolog. Sacr. Lib. III. Tr. III. can. 10. Eadem notione idem verbum apud Iosephum est

est A. IX, 8, 3. de Iodao: τῷ Δαυὶδᾷ γένει τὴν βασιλείαν ΕΚΤΗΣΑΤΟ, occasio s. causa fuerat, regni Davidis stirpi restituendi.

Ἰσχυρῶς θῆναι εἰς τόπον τὸν ἴδιον) Communissima horum verborum interpretatio est, ludam ad inferos abiisse. Sed vereor, vt is significatus linguae auctoritate confirmari possit: certe, quae adducta sunt loca in hanc rem, nihil conficiunt. Accommodatius huc vocare potuissent Viri docti locum Clementis Romani ex Epist. I. ad Corinth. p. 24. Edit. WOTTONI, vbi de Petro ita: πλείονας ὑπήνεγκεν πόνους, καὶ ἔτω μαρτυρήσας, ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης: plures labores perpeffus est, atque ita martyrium passus, in debitum gloriae locum ingressus est. Sed nec hoc loco vti velim. Ego quidem haec verba explicanda putem ex notissima illa loquendi ratione, qua homines ad suum quisque locum, h. e. domum, abiisse dicuntur; adeo vt idem sit, quod ex loco aliquo recedere, s. ab hominibus, quibuscum fueris, secedere. Haec loquendi ratio et in Veteri Test. et apud Iosephum est frequentissima, ex quo exempla supra ad Ioh. II. 11. attulimus, quae hic sunt videnda. Ex hac igitur loquendi ratione Lucae verba interpreter, Iudas secessit a nobis, munere Apostolatus relicto.

CAPVT II.

V. 2. Ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, ὃ ἦσαν καθήμενοι) Plerique fere omnes τὸν οἶκον interpretantur de domo priuata, illa ipsa nempe, in qua fuerit illud ὑπερῶν, de quo supra C. I. 13. Quod mihi vix verosimile videtur. Nam, vt i suprarationibus, ni fallimur, luculentis ostendimus, illud ὑπερῶν de conclauī non domus priuatae, sed Templi Hierosolymitani, capiendum esse; ita aliae rationes suadent, τὸν οἶκον h. l. non de domo aliqua priuata, sed de oeco s. conclauī, quod in Templo fuerit, intelligendum esse. Constat enim, Festo Pentecostes, illa diei par-

te, hora nempe tertia, (vid. infra v. 15.) solemnissima quippe omnium hora precandi, vnumquemque sacris publicis interesse oportuisse, nec sine impietatis summa nota abesse potuisse, ut ex Talmudistis docet CAPELLA in Spicileg. Obseruat. ad h. l. Ea igitur precum hora cum omnes in Templo conuenire oportuerit, quis credat Apostolos abfuisse? praesertim cum Spiritum sanctum publico potius loco, tot spectatoribus praesentibus, quam in domo priuata, accepturi essent. Deinde vix prope verum videtur, quemquam hominum tendum, et a re familiari non optime constitutorum, quales fere erant, qui Apostolis fauebant, oecum habuisse tot hominibus capiendis aptum. Denique vix intelligi potest, quomodo tanta multitudo tot gentium tam celeriter, audito sonitu, confluere potuerit, nisi iam antea in loco propinquo fuisset congregata. Itaque puto, τὸν οἶκον h. l. esse intelligendum oecum aliquem Templi. Οἶκος autem, s. latine oecus, (Latina enim lingua caret voce, quae hanc graecam exprimat) nihil aliud est, quam quod nos dicimus ein Saal. Tales autem oecos in Templo Hierosolymitano triginta fuisse, testis est Iosephus, in Descriptione Templi Hierosolymitani A. VIII. 3. 2. Περιχωρόμνησε δὲ τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχέσιν ΟΙΚΟΙΣ, ἐν συνοχῇ τε τῷ παντός ἐμελλόν ἐσεῖσθαι, διὰ πυκνότητα καὶ πλήθος ἐξωθεν περικείμενοι. Porro Templo adstruxit per circuitum oecos triginta, qui, extrinsecus circumiecti, totum Templum, propter crebritatem et multitudinem, erant cōibituri. Et VII. 14. 10. de Dauide, τὴν διαγραφὴν καὶ τὴν διάταξιν τῆς οἰκοδομίας τῷ ναῷ, πάντων ὁρώντων, ἔδωκε Σολομῶνι, θεμελίῳ καὶ ΟΙΚΩΝ καὶ ὑπερώϊων, Templi autem laedificandi exemplar, eiusque descriptionem, omnium in conspectu, tradidit Solomoni, ut et substructionum et Oecorum et coenaculorum. Alias saepe Iosepho οἶκοι sunt conclauia domus priuatae: die Zimmer, Saal im Hause, quo sensu occurrit v. c. A. VIII. 5. 2. X. 11. 2. XII. 4. 11. B. I. 21. 1. Sed, uti diximus, οἶκος h. l. de Oeco, qui in Templo fuit, intel-

intelligendus est. Scilicet, auctore Iosepho, scimus, ναὸν τῷ Θεῷ, s. ναὸν, circumdatum fuisse περιβάλοις, h. e. porticibus, basilicis: in his autem περιβάλοις non modo erant εἰσοαί, sed etiam οἴκοι, in quibus et Doctores legis de rebus sacris scholas habebant, hominesque precandi causa conuenire solebant: neque dubium mihi est, quin Apostoli, Pentecostes Festo Spiritum S. accepturi, precandi causa in tali Templi oeco fuerint. Caeterum sonitus ille, tanquam venti vehementer irruentis, signum fuit praesentiae diuinae, aduentumque Spiritus S. in Apostolos illabentis portendit. Tale quid narratur Iosepho A. VII. 4. 1. vbi Dauidi, cum Palaestinis proelium inituro, arcamque repetituro, a Deo iniungitur hoc, κινῆν αὐτὸν μὴ πρότερον, μηδ' ἀρχεσθαι μάχης, πρὶν ἢ τὰ ἄλλα σαλευέσθαι μὴ πνέοντος ἀνέμου· ὡς δ' ἐσαλεύθη τὰ ἄλλα, καὶ ὁ καιρὸς, ἐν αὐτῷ προσέπεν ὁ Θεὸς, παρῆν - - εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης συμβολῆς τραπέντας ἐνέκιντο κτείνων, καὶ δῶκεν μὲν αὐτὸς ἄχρι πόλεως Γαζάρων, ne exercitum prius moueret, pugnamque iniret, quam silua, nullo perflante vento, agigaretur. At simulac silua concussa erat, tempusque, quod ei Deus praedixerat, aderat, - - statim a primo congressu in fugam versis multa cum caede ingruit, et illos persequitur usque ad urbem Gazara.

v. 22. Ἄνδρα ἀπὸ τῷ Θεῷ ἀποδεδειγμένον) Illud ἀπὸ pro ὑπὸ dictum est simillimo modo apud Iosephum A. VII. 14. 5. ἵνα γινῶ πᾶς ὁ λαὸς ἀποδεδειγμένον αὐτὸν ΑΠΟ τῷ πατρὸς βασιλείᾳ, et multis aliis locis ἀπὸ pro ὑπὸ positum inuenies; ut mirari subeat, IOH. IENSIUM in Eercul. Liter. p. 17. de ea re dubitare. Sed hoc leue. Grauioris momenti est, quo sensu vox ἀποδεδειγμένον hic sumenda, quae sententiarum diuortio occasionem dedit, quas nec afferre, nec sub examen vocare nunc iuuat. Nuper ALBERTI V. C. in Obseruat. sacr. p. 223. nouam attulit, cum reddidit: *celebrem factum inter vos*. Sed haec interpretatio contra omnem loquendi usum est; neque in Arriani locis, a Viro Celeberr. in hanc rem adductis,

ἀποδειγμένος est *celeber*, sed certo *cuidam* *usui* *destinatus*: quo exquisito significato quoque apud Iosephum est, A. VIII. 3. 8. Sed is significatus huic loco non convenit. Immo ἀποδειγμένος hic est, qui multis documentis, et miraculis, resurrectioneque mortuis, Dei filius, verusque Messias demonstratus est; quo sensu εἰδοθεὶς dicitur Rom. I. 4. Quae haud dubie causa est, quare quidam Patrum vocem εἰδοθέντος in illo loco Paullino reddiderint ἀποφανθέντος, δειχθέντος, ἀποδειχθέντος, allusione ad hunc locum: neque dubium est, quin vox ἀποδειγμένος sumnam rei certitudinem indicet, quam Graeci suae ἀποδείξει tribuebant.

Προγνώσει τῷ Θεῷ ἐκδοτὸν λαβόντες) Non convenit inter interpretes, quo sensu vox πρόγνωσις h. l. sit capienda. Nostratium plerique de *praescientia* intelligendam eam censent, BEZA autem, GROTIUS, et nuper ELSNERVS, cum multis aliis, de *decreto*. Ego quidem, si communem vocis usum confidero; non alienus sim ab eorum sententia, qui pro *praescientiae* significato hic pugnant. Nam προγινώσκων et πρόγνωσις, si non semper, saepe tamen, non solum in scriptura sacra, sed apud alios quoque scriptores, de *praescientia* vsurpatur: ex quibus cum nullum neque WOLFIUS ad h. l. neque H. STEPHANVS in Thes. Gr. L. exemplum in hanc rem attulerit; operae pretium fuerit, ex Iosepho quaedam adducere. A. V, II, 3. Eli, cum audisset, suis mali aliquid accidisse, βίων ἦν ἐπὶ τε τοῖς πασὶ, καὶ τοῖς συνηγαγμένοις περὶ τὸ στρατόπεδον, ὡς ἂν ΠΡΟΕΓΝΩΚΩΣ παρὰ τῷ Θεῷ τὸ συμβησόμενον, καὶ προαπηγγελκώς, levius ferebat filiorum caedem, et quae una nunciata erant de exercitus strage, ut qui PRAESCIVERAT a Deo, quod futurum erat, et praedixerat. B. I. 8, 12. Ἐσοὶ δὲ ἐν αὐτοῖς οἱ καὶ τὰ μέλλοντα ΠΡΟΓΙΝΩΣΚΕΙΝ ὀπιωνέται, sunt etiam inter Essenos, qui profitentur rerum futurarum praescientiam. Eodem sensu est προγινώσκων et προειδέναι A. VI, 14, 4. et vox πρόγνωσις ipsa pro rerum futurarum scientia occurrit VIII, 8, 5. Μαθὼν δὲ ἀληθῆ τὸν ἄνθρωπον καὶ ΘΕΙΑΝ ἔχοντα

ἔχοντα ΠΡΟΓΝΩΣΙΝ, Cum autem rex intellexisset, hominem esse veracem, et ex afflatu Dei futura praenosceret: et XV, 5, 10, 5. Ἦν τις τῶν Ἑσσηνῶν, Μανάνημος ὄνομα -- ΠΡΟΓΝΩΣΙΝ ἐκ Θεοῦ τῶν μελλόντων ἔχων, Erat Essenorum aliquis, nomine Manabemus -- qui divino instinctu rerum futurarum praescientiam habebat. Quod si igitur communem loquendi usum respicio, praescientiae notio praeferrenda videtur: Sin autem ipsius orationis rationem confidero, magis huc facere putem decreti notionem. Nam quod et Iudaei, et Romani impune vim et crudelitatem in Christum exercere potuerunt, id non tam a praescientia, quam decreto divino pendet. Haec autem προγνώσεως notio pro decreto ex profanis auctoribus probari nequit (nam quae loca in hanc rem ELSNERVS attulit, tam inepta sunt, ut Vir doctus in re serialulisse videatur) sed ex more loquendi Hebraeorum deriuanda est. His enim quemadmodum ὕψι, ita scriptoribus sacris N. T. γινώσκων et εἰδέναι tanquam causa pro effectu ponuntur, et saepe notant voluntatem et decretum divinum.

Ἐκδοτὸν λαβόντες) Ἐκδοτὸν λαβὼν τινα graece dicitur, qui aliquem siue ab altero proditum, siue alia ratione deprehensum in potestatem accipit. Iosephus A. VI, 15, 9. Σάβλος γνωρίσας τὴν Δαυὶδ φωνήν, καὶ μαθὼν ὅτι ΔΑΒΩΝ αὐτὸν ΕΚΔΟΤΟΝ ὑπὸ τῷ ὕπνῳ καὶ τῆς τῶν φυλαττόντων ἀμελείας ἐκ ἀπέκτανεν. Saulus; agnita voce Davidis, quod, cum eum, a somno, et negligentia custodum proditum, in suam potestatem accepisset, non tamen occiderit. Apud eundem ἐκδοτὸν παρέχειν est aliquem alii dedere, quod Nostrates dicunt ausliefern, XVIII, 9, 7. μὴ δεξαμένοις τῦτον τὸν λόγον, ἔδε γὰρ βελομένοις ΕΚΔΟΤΟΝ ΠΑΡΑΣΧΕΙΝ δυνατόν ἦν, cum dictis istis locum concedere nollent, neque enim si id maxime vellent, hominem dedere potuerunt. Cf. XIV, 13. pro quo est πάρα ἡσῆσαι sensu eodem B. I. III, 7, 31. Θεὸς τὸν τῆς πόλεως λαὸν -- πρὸς ἀπώλειαν ΕΚΔΟΤΟΝ φονεύσιν ἔχουσι ΠΑΡΕΣΤΗΣΕΝ; Deus universum populum ad-

interitum dedit hostibus caedium avidissimis. Eodem significato *ἐκδίδου* (vnde *ἐκδοτος*) est apud eundem XI, 6. 12. et XIV, 1, 4.

V. 27. *Οὐ δώσεις* non concedes, non permittes, significatu non Ebraeis magis, quam Graecis frequenti. Iosephus A. IV, 4, 2. *Μωϋσῆς ἤρετο τὸν Θεὸν εἰ πολεμῆν αὐτῷ ΔΙΑΩΣΙ*, Moles consultit Deum, an concederet, ipsum armis decertare: vnde *διδόναι* et *συγχωρεῖν* interdum vt synonyma iunguntur, v. c. A. VI, 6, 4. *καλέσας ὁ βασιλεὺς Ἀχίτωβον τὸν ἀρχιερέα, ἐκέλευεν αὐτὸν γνῶναι, εἰ ΔΙΑΩΣΙΝ ὁ Θεὸς αὐταῖς καὶ ΣΥΓΧΩΡΕΙ*, Rex, accito Achitobo pontifice, iussit eum rescire, an illis Deus permetteret atque concederet.

V. 41. *Οἱ μὲν ἐν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι*) Recte hic WOLFIVS disputat contra MILLIVM, τὸ ἀσμένως ex Scholio marginali natum esse existimantem. Vero simile est, librarium hanc vocem consulto omisisse, quasi non opus ea esset, cum eius notio in Verbo *ἀποδεξάμενοι* iam inclusalateret. Nam *ἀποδέχεσθαι*, vt ex innmeris locis patet, denotat eum animi adfectum, quo aliquid comprobamus, iudiciiue nostri calculo confirmamus. Vid. TAYLOR ad Lysiam p. 423. Sed ita optimus quisque loquitur. Iosephus A. IV, 7. *αἱ δ' ἈΣΜΕΝΩΣ δεξάμεναι τὰς λόγους*: Et XVIII, 34: 5. *ΑΣΜΕΝΩΣ ἐδέχετο τὸν περὶ αὐτῆ λόγον*, et sic multis aliis locis.

CAPVT III.

V. 1. *Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δέ*) In diuersas sententias Viri docti scinduntur, vtrum haec verba ad finem Capituli II. sint referenda, an pro initio Cap. III. habenda. Mihi quidem, et orationis feriem, et linguae rationem consideranti, dubium non est, quin Capituli huius initium sit habenda; de qua re alio et tempore et loco commodius. Verba autem *ἐπὶ τὸ αὐτὸ* quomodo latine sint reddenda, Viri docti dubii haerent. Vidit iam WOLFIVS, *ἐπὶ τὸ αὐτὸ* hic

hic significare non posse *in eundem locum*, quia diserte additur locus, in quem ascendisse dicuntur, nempe *εἰς τὸ ἱερόν*. ABRESCHIVS, V. C. in Adnotatt. ad N. T. p. 604. reddi vult, *in eundem finem*: quod etsi hac formula interdum significari scio, intellexo τὸ πρᾶγμα; vt apud Herodot. Lib. I. C. 13. tamen hic eum significatum locum habere non posse putem, quia mox sequitur, *ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην*, quod satis dilucide iam docet, quo consilio Petrus et Iohannes Templum adierint. Restat igitur, vt interpretemur *simul, una*: qui significatus huius locutionis LXX. Senioribus est frequentissimus: neque his solum, sed et aliis. Sic diserte est apud Iosephum A. XVI, 8, 6. *Ἐποίησατο δὲ καὶ συνθήκας, εἰς ῥάμην ἑλθεῖν, ἐπειδὴ περὶ τέτων ἐγγράπτο Καίσαρι, καὶ μέχρις Ἀντιοχείας ΕΠΙ ΤΟ ΑΤΤΟ παρῆλθον.* *Pepigit etiam, se iturum Romam, quoniam de negotiis suis ad Caesarem scripsisset; iueruntque SIMVL Antiochiam usque.* Caeterum Verba, *ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην*, vt hoc obiter addamus, capienda sunt pro, *ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, ἥτις ἦν ἡ ἐνάτη τῆς ἡμέρας, circa precatationis horam, quae erat nona dici*: hora nostra fere tertia pomeridiana, quae Iudaeis erat nona.

V. 13. *Κρίναντος ἐκείνης ἀπολύειν*) BOISIVS reddit, *Cum ille dimittere decreuisset*, improbante WOLFIO. Immo vero nihil verius, nihil accuratius. *Κρίνειν* enim apud optimum quemque auctorem est *decernere, statuere, velle*. Iosephus A. I, 4. *ἀφανίσας ἐκ παντὸς ἐκ ΕΚΡΙΝΕΝ*, omnes omnino perdere *NOLVIT*: Et II, 2. *Ταῦτα τῷ Θεῷ ΚΡΙΝΑΝΤΟΣ περὶ τῶν Σοδομιτῶν*, *Cum haec Deus de Sodomitibus DECREVISSET*. A. III, 14. *δύο ΚΡΙΝΑΝΤΟΣ ἡμῖν τῷ Θεῷ παρασχὲν ἀγαθὰ*, *Cum Deus decreuerit duplex bonorum genus nobis importare*. VII, 1, 5. *ΚΡΙΝΑΣ Ἀβένηρον ἀποκτάναι*, 6, 2. *ἐκτί δια στρατηγῶν πολεμῆν ΕΚΡΙΝΕΝ*, IX, 4, 4. *Φανερώς πολεμῆν ΕΚΡΙΝΕ*, et §. 5. *παραδέναι τοῖς πολεμίοις ΕΚΡΙΝΑΝ*, Add. XII, 10, 4. Vir. Ios. 8, 9. Itaque mirum sit,

sit, WOLFIVM, graece doctissimum, de hoc significato subdubitare. Redde igitur: *Cum Pilatus eum dimittere decreuisset, voluisset; nec necesse est, cum WOLFIO aliisque τὸ δὲν intelligere.*

v. 14. *Ἡτήσαο δὲ ἄνδρα Φονέα χαριδοῦναι ὑμῖν* h. e. *rogastis, ut in gratiam vestram homicida mortis poena liberaretur*: quo sensu elegantissime Graecis de reis χαριδοῦναι τιμὴ dicitur. Iosephus A. II, 6, 9. in Oratione Iudae ad Iosephum pro Beniamine: *γενόμενος ἂν ἐν τῷ τῶν λογισμῶν, ἐν καὶ ἡ κακία σὲ παροξύνει νῦν ἡ ἡμετέρα, καὶ τὸ κατ' αὐτῆς δικαίον ΧΑΡΙΣΛΙ τῷ πατρί.* His igitur perpensis, *tametsi iram tibi commouet scelus hoc nostrum, patri tamen vindictae gratiam facito*: et paullo post, τῷ πατέρων ὀνόματι ταύτην ΧΑΡΙΖΟΜΕΝΟΣ τὴν δωρεάν: *in gratiam nominis patrum hoc beneficium concede*. A. V. I, 1. *παρεκάλει, ΧΑΡΙΖΟΜΕΝΟΥΣ τῇτε ἐκείνῃ προνοίᾳ παρέχειν αὐτῆς εἰς τὰ παραγγελλόμενα προθύμως*. *Obsecrabat, ut in gratiam curae Moysis alacriter sese ad promissorum fidem liberandam accingerent.* Add. A. VII, 8, 4. VI, 7, 4. B. I. 1, 27, 5. Hanc loquendi elegantiam Graecorum etiam Latini imitati sunt. v. Graev. ad Cic. Ep. V, 4.

v. 19. *Ἄχρι χρόνων ἀποκαταστήσας* (Communissima horum verborum interpretatio, *Wolfio* quoque probata, ea est, quae *diem iudicii extremi* indicari contendit: Cui ut subscribam, animum pluribus de causis inducere non possum. Primum enim *dies iudicii extremi* definitum quoddam tempus denotat, quod si indicari debuisset, vox *καχεῖ*, non autem *χρόνος*, adhibenda fuisset, quippe quae, inprimis multitudinis numero posita, *temporis durationem* indicat: adeo ut vel haec vox huic interpretationi aduersetur. Deinde ἀποκατάστασις indicat *tempora N. T.* quod exinde intelligitur, quia Matth. XVII, 11. Elias, s. Iohannes Baptista, dicitur venturus, qui ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΣΕΙ πάντα: quod de N. T. temporibus intelligendum esse, facile omnes concedunt. Est autem ἀποκαθίστασις, vnde ἀποκατάστασις, non solum *instaurare*, sed etiam *emendare*, in

meliolem statum redigere. Vid. Marc. III, 6. Luc. VI, 10. Porro verba sequentia v. 22. *προφῆτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν*, docent, de temporibus N. T. hic sermone esse. Quae cum, ita sint, me non eius sententiae esse poeniter, ut putem, ἀποκατάστασις h. l. denotare *Tempora N. T.* quibus omnia ad salutem hominum, remque Christianam pertinentia, emendanda, et in meliolem statum constituenda sunt. Decepit haud dubie Viros illos optimos significatus τῷ ἄχρι paullo rarior. Non enim hic, ut alibi fere, donec, usque ad haec particula, sed dum, quamdiu denotat. Elegans hic est particularum ἄχρι et μέχρι cum Genitiuo significatus, non omnibus autem satis cognitus. Sic Rom. V. 13. *Ἄχρι γὰρ νόμου, ἁμαρτία ἦ ἐν τῷ κόσμῳ* quod vulgo reddunt, *Nam usque ad Legem peccatum erat in mundo, male! vertendum erat, Quamdiu Lex erat, erat quoque peccatum in mundo*; et his ipsis Actis XX, 6, ἄχρις ἡμερῶν πέντε, *per quinque dies*. Apud Iosephum A. VI. 11, 9. ΜΕΧΡΙΣ & περιεσι Δαυίδος, *Quamdiu supersit Dauides*: dilucidius X, 2, 2. ἤυχετο ΜΕΧΡΙΣ τῆς αὐτῆς ζωῆς εἰρήνῃν ὑπάρχειν, *orabat, ut, quamdiu ipse viveret, pax esset*: et XII, 7, 6. ἐπιλεξάμενος θεῖς τινος τῶν αὐτῆς στρατιωτῶν, προστάξας τῷ τοῖς ἐκπολεμήσασιν τῶς τὴν ἀκρὰν φυλάττοντας, ΛΧΡΙ ἂν αὐτὸς τὸν ναὸν ἀγνίσκει. Deinde quibusdam ex suis militibus delectis negotium dedit, ut eos, qui custodiebant arcem, oppugnarent tam diu, quamdiu lustratio Templi duraret. ἀποκατάστασις autem esse emendationem, mutationem in meliolem conditionem, restitutionemque in pristinum statum, vel haec Iosephi loca docent, XI, 3, 8. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ τῶν Ἰουδαίων est *Iudaeorum redditus e captivitate Babylonica, restitutioque in pristinum statum*: et ib. 4, 6. τῶν ἱεροσολύμων ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ, *instauratio Hierosolymorum*.

v. 23. *Ἐξολοθρευθήσεται* Haec vox-Alexandrina, quam apud τὰς ἑξω forte frustra quaesieris, occurrit illa quidem apud Iosephum A. VIII, 11, 1. πᾶν ΕΞΟΛΟΘΡΕΥΕΤΩΝ τὸ γένος, *omne genus tuum ad interuersionem usque*

usque perdam; Sed hoc, non dubium est, quin a LXX. Senioribus hauserit. Alio loco autem, XI, 6, 6. usurpat vocem ΕΞΟΛΟΘΕΤΕΙΝ pro exitio, vbi non LXX. Seniorum, sed suis verbis loquitur.

CAPVT IV.

v. 1. Επιστησαν αὐταῖς) Latine optime reddideris, eos oppressere, i. e. subito et praeter opinionem iis superuenere. Id enim eleganter Graecis ἐπιστῆναι τινι denotat. Nostri dicunt, etnem unvernuthet über den Hals kommen. Sic apud Iosephum A. II, 11, 1. ΕΠΙΣΤΑΝΤΩΝ δὲ ποιμένων καὶ ἀπελαυνόντων τὰς παρθένας, Cum subito supervenissent pastores, puellasque repulissent. Plura in hanc rem offerebamus supra ad Luc. XX, 1.

v. 5. τὰς ἀρχοντας) Ἀρχοντες, qui v. 8. disertius vocantur ἀρχοντες τῆ λαῶ, non alii sunt, quam Synedrii Magistri assessores, qui in historia Maccab. Lib. I. c. 14. dicuntur ἀρχοντες τῆ Ἰουδαίας. Apud Iosephum XX, 1, 2. ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΩΝ. Hi autem ἀρχοντες a πρεσβυτέροις, qui ipsi quoque non exigua pars illius senatus erant, hic distinguuntur, quia illorum dignitas auctoritasque haud dubie maior, quam πρεσβυτέρων, erat. Caeterum hic Lucae locus inprimis est notatu dignus, cum diserta fiat enumeratio omnis generis Virorum, ex quibus Synedrium illud Magnum constabat. Scilicet compositum erat ex triplicis ordinis hominibus, sacerdotibus, Leuitis, et filiis Israel, h. e. primoribus Iudaeorum, neque sacerdotum, neque Leuitarum Classi adscriptis, quibus addebantur γραμματεῖς, cum eorum munus esset, interpretationem locorum paullo difficiliorum, de quibus disceptatio esset orta, suppeditare. Cf. quoque in hanc rem Eruditissimus Bernardus ad Ioseph. A. IV, 14, 8, 4.

v. 6. Καὶ ἄνθρωπον τὸν Ἀρχιερέα, καὶ Καϊάφαν) Cum ex institutis Iudaeorum non nisi unus fuerit summus Pontifex,

tifex, tempore autem hoc, nempe Pentecostes Festo, is fuerit Caiphas, cum tempore paschali ejusdem anni eo Sacerdotio functus sit. (vid. Matth. XXVI, 57. et Ioh. XVIII, 13.) quaerunt hic viri doctissimi, quomodo Annas quoque ἀρχιερεύς dici possit. Mihi quidem optima huius difficultatis tollendae ratio videtur haec, ut dicamus, eo anno, quo haec acciderunt, non nisi vnum fuisse Pontificem Max. nempe Caipham; Annam autem, qui ipse quoque ἀρχιερεύς titulo hic insignitur, non nisi vicarium Caiphae, summi Pontificis, fuisse. Scilicet auctore Iosepho scimus, Caipham anno decimo quinto principatus Tiberii, quo acciderunt, quae hic narrantur, summum sacerdotium obivisse, quod ei Valerius Gratus, Iudaeae Procurator, contulerat; Vid. A. XVIII, 2, 2. Retinuisse autem Caipham hanc dignitatem usque ad Vitellium in Syriam adventum, idem tradit Lib. eodem, 4, 2. Vitellium porro, constat, in Syriam missum fuisse Praefidem, cum Consylatu functus esset, quem, Collega Fabio Prisco, anno vigesimo Tiberiani imperii gessit; Ex quibus conficitur, Caipham ultra septem annos summo sacerdotio fuisse functum. Caiphas igitur XV. anno principatus Tiberii et erat, et proprie appellabatur Ἀρχιερεύς. Annas autem, qui ipse hic ἀρχιερεύς vocatur, fuit Caiphae, Pontificis Maximi, vicarius. Neque quicquam dubitationis habet, quin Pontifex M. suum sibi interdum habuerit Vicarium, qui dicebatur כהן משנה ἀρχιερεύς ὁ δευτερός, quem admodum ille כהן הראשון ἀρχιερεύς ὁ πρῶτος. Vid. II. Regg. XXV, 18. et I. Paralip. XXIV. Multa autem tempora causaeque incidere poterant, vbi necessitas exigebat, ut Pontifici M. Vicarius daretur. Cuius rei illustre exemplum est apud Iosephum Ant. XVII, 6, 4. Qui locus inprimis notatu dignus est contra PETAVIUM, qui in Doctr. Temp. X. 58. negat, Vicarium Pontificis Max. vquam appellari ἀρχιερέα, quod fit in illo Iosephi loco. Hanc autem Iudaeorum consuetudinem ad postrema usque tempora Reipubl. Iudaicae durasse, copiose docteq

que docet magnus ille SCALIGER in Prolegom. Eusebianis. Hos Pontificis Max. Vicarios CASAVBONVS in Exercitatt. Anti Baron. XIII. §. 30. non male confert cum Syncellis vel Proto-Syncellis Patriarchae Constantinopolitani; de quibus multa lectu dignissima SCALIGER l. c. Aliam autem rationem difficultatis, in hoc Lucae loco occurrentis, tollendae suppeditat PETAVIVS, l. c. sententiam Augustini amplexus, qui duos eo tempore fuisse Pontifices Maximos, per vices summo sacerdotio functos, putabat, ut Romae Coss. per vices fascibus fuerint vsi. Sed huic rationi obstare vel illud videtur, quod supra ex Iosepho de summo sacerdotio, septem annos, serie non interrupta, a Caipha administrato, attulimus. Prior igitur illa ratio magis mihi probatur. Neque vero cuiquam mirum videri debet, Annam, etsi vicarius tantum Pontificis M. fuerit, Caiphae a Luca praeponi. Id enim haud dubie ea de causa factum est, quia Caiphae focer erat, praeterea summa dignitate auctoritateque apud populum valebat, et filios suos ad idem amplissimum honorificumque munus euexerat.

Ἀλέξανδρον Si conjecturae locus sit, dicerem, hunc Alexandrum esse Philonis, scriptoris celeberrimi, fratrem, de quo saepe apud Iosephum, v. c. XVIII, 8. φίλων, ὁ προσὼς τῶν Ἰουδαίων τῆς προσβείας, ἀνὴρ τὰ πάντα ἐνδοξός; ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Τῆ Ἀλαβάρχει ἀδελφός ὢν, Philo, princeps legationis Iudaeorum, vir undique clarissimus. Alexandri-que Alabarchae frater; XIX, 5, 1. dicitur Alexander Lyfimachus, a Claudio, cum quo vetus ei intercesserat amicitia, vinculis solutus. Fuerat scilicet Procurator Antoniae, matris Claudii Imperatoris. Cf. quem hic laudat WOLFIVS, PEARSONIVM in Lectionibus super Acta p. 41:

CAPVT V.

V. 6. συνέσειλαν αὐτὸν) συζέλλειν et περισέλλειν (nam utrumque promiscue usurpatur) Graecis adhibentur

tur ad denotandam omnem curam, quam pollinctores cadaveribus adhibent, ut, membra collocare, ungere, componere faciem, fasciis inuoluere, vestes induere: de qua re tota lectu digna est observatio CYPRI in Observatt. Lib. II. c. 9. unde pro sepulturae praeparare, vti h. l. et apud Iosephum A. XVII, 3, 3. θανόντα δὲ ΠΕΡΙΣΤΕΙΛΑΣ, ἐπὶ ἱεροσολύμων ἀγόμενος, ταφῆς ἡξίαν, Mortuum quum saepulturae praeparatum Hierosolymas deportasset, sepultura dignatus est. Porro XIX, 4, 1. νεκρὸν περισέλεξε τῷ Γαίῳ, καὶ ἀναθήμενος ἐπὶ κλίνης, καὶ ΠΕΡΙΣΤΕΙΛΑΣ ἐκ τῶν ἐνδεχόμενων, ὑπεχώρει, cum Cajum mortuum complexus esset, et collocatum in lectulo sepulturae praeparasset, quoad ejus fieri poterat, discescit.

v. 17. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, (ἡ ὕσα ἀίρεσις τῶν Σαδδουκαίων) ἐπλήθυνον ζήλῳ) Quod hic a Luca Sadducaei inprimis memorantur, qui, ira in Apostolos exacerbati, severitatem exerceri voluerunt, eius causa haec est, quod Sadducaei prae caeteris omnibus Iudaeis severissimi, et in poenis infligendis acerbissimi fuerunt. Ita supra C. IV. 1. Sadducaei vna cum sacerdotibus et praefecto Templi Apostolos oppressisse narrantur. De hac Sadducaeorum severitate acerbitateque discrete testatur Iosephus A. XX, 9, 1. αἵρεσιν μετῆν τὴν Σαδδουκαίων, αἵπερ εἰσι περὶ τὰς κρίσεις ὧμοι παρὰ πάντας τὰς Ἰουδαίους. Sequebatur Sectam Sadducaeorum, qui prae caeteris Iudaeis in iudiciis acervi et immites sunt. Neque mirum, Sadducaeos erga alios fuisse feros, cum erga se inuicem essent duri, teste Iosepho B. I. II, 8, 14. Σαδδουκαίων καὶ πρὸς ἀλλήλους τὸ ἥθος ἀγριώτερον, αὐτοὶ ἐπιμιζήσαντες τὰς ὁμοίας ἀπηνεῖς, ὡς πρὸς ἀλλοτρίους. Sadducaeorum mores et erga se mutuo magis sunt feri, et cum sui similibus versantur; quemadmodum cum alienis. Contra ea Pharisei mitioris erant ingenii, et in reis puniendis leniores. Quod cum ex hoc ipso Cap. v. 34. intelligi potest, vbi Gamaliel Phariseus Apostolos dimitteudos suadet; tum ex Iosepho, qui A. XIII, 10, 6. ita: φύσει πρὸς τὰς κολά-

σεις επιεικῶς ἔχουσιν οἱ Φαρισαῖοι; Pharisei natura ita comparati sunt, ut in poena irroganda clementes sint. Itaque Iosephus ipse, quippe Phariseus, passim in vita sua clementiam praedicat, qua saepe maleficis poenam remiserit. Vid. RELANDVS ad A. XX, 9.

v. 24. Ὁ ἱερεὺς - καὶ οἱ ἀρχιερεῖς) Locus paulo difficilior; itaque a variis varie tentatus. MANGAEVS ad Philon. p. 50. pro ἱερεὺς legit ἀρχιερεὺς, quae coniectura, paullo audacior, nullo modo ferri potest, cum sequatur ἀρχιερεῖς, et versus 27. doceat, ἱερεῖα hic nullum alium esse, quam ἀρχιερεῖα. Ceterum hanc coniecturam MANGAEI firmant Chrysostomus et Theophylactus, qui ἀρχιερεῖα exhibent, quam veram lectionem contendit MILIVS in Prolegom. ad N. T. §. 1105. et 1184. Sed uterque fallitur. Retinenda omnino, utpote vera lectio, ἱερεὺς. Non recordabantur Viri illi optimi, ἱερεῖα saepe κατ' ἐξοχὴν dici Pontificem Maximum. Lib. I. Maccab. XV. 1, 2. Simon Pontifex M. nunc nude ἱερεὺς, nunc ἱερεὺς μέγας dicitur. Quid? ipse Christus, a Paulo tantum non semper ἀρχιερεὺς dictus, nonne ab eodem Hebr. V. 6. ἱερεὺς tantum vocatur? Confirmemus hunc loquendi morem ex Iosepho nostro, vel vno exemplo, a quo A. VI, 12, 1. Achimelechus Pontifex M. simpliciter ἱερεὺς vocatur, quem paullo post aliquoties ἀρχιερεῖα dicit. Neque Latini ab hoc loquendi more abhorrent. Apud Liuium Lib. V. 41. κατ' ἐξοχὴν Pontifex dicitur, qui erat Pontifex Maximus. Nec aliter apud Florum Lib. III. 21. Mucius Scaenola Pontifex. Et Lib. I. c. 13. deuouente Pontifice; utroque loco Pontifex M. intelligendus. Cf. DVKERVVS. Qui autem hic a Luca ἀρχιερεῖς dicuntur, de iis v. ad Matth. II, 4.

v. 34. Ἐκέλευσεν ἔξω βραχὺ τι τὰς ἀποστόλους ποιῆσαι) Iussit Apostolos secedere: Est locutio elliptica, τῶ ἐαυτῶς supplenda: ut apud Iosephum A. X, 6, 2. οἱ ἡγεμόνες - - κελεύουσιν αὐτὸν τε καὶ τὸν γραμματεῖα Βάρσαρον εἰσποδῶν ΕΥΑΓΓΟΙΣ ποιῆσαι, Principes iusserunt cum sum, tum eius scribam, e medio secedere. Nec Latini ab hoc

hoc loquendi more abhorrent. Terentius, *Huc te fac* h. e. accede, exponente Donato: Apuleius, *Intra limen se facit*. Cf. CASAVBONVS ad Sueton. August. c. 16. et ABRESCH Animadv. ad N. T. p. 607.

v. 36. Πρὸ γὰρ τέτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θεοδᾶς) Cum ille Theudas, de quo Iosephus XX, 5, 1. exponit, quatuordecim vel quindecim annis post hanc Gamalielis orationem turbas in Iudaea excitauerit, ob quas Cusprio Fado, Procuratori, iustas poenas dedit; facile intelligitur, non potuisse hic Gamalielē ad istum homuncionem respicere. Doctissimus enim RELANDVS ad Iosephum l. c. humanitus errat, qui hunc Lucae Theudam eundem esse contendit cum illo, de quo Iosephus loco paullo ante laudato. Neque tamen illi satis caute et sapienter agunt, qui hunc nodum, cum soluere non possint, secant, ita ut Iosepho, quae fatalis quaedam ipsius infelicitas est, vel negligentiae, vel mendacii crimen impingant. Alii, paululum aequiores circumspectioresque, auctoritatem orationis Gamalielis ita defendunt, ut Iosephi fidei nihil derogatum velint. Diversas rationes difficultatis, hic occurrentis, tollendae a Viris doctis allatas, diligentissime, ut solet, recensuit praestantissimus WOLFIVS, quibus addendae illae, quas nuper attulit, IQ. BAPTISTA OTTIVS, V. C. in Excerptis ex Flavio Iosepho ad N. T. p. 256. seqq. ubi ipse nouam, quantum equidem sciam, Iosephi cum Luca conciliandi rationem suppeditat hanc, ut dicatur, primo factam hic esse apud Lucam in narratione verborum μετὰ θεσιν, ita ut ista sic legi debeant: πρὸ γὰρ τέτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Ἰσθδᾶς ὁ Γαλιλαῖος etc. Deinde, μετὰ τέτων δὲ ἀνέστη Θεοδᾶς etc. includi parenthesi, et verba non esse Gamalielis in Synedrio sententiam dicentis, sed Lucae scribentis et velut interfantis, et factum Theudae cum illo Iudae Galilaei, ob similitudinem, coniungentis. Sed vereor, ut Vir ille eruditissimus quemquam sit nactus, qui huic coniecturae, audaci sane et violentae, subscribat. Omnium autem rationum difficultatis amouendae

optima, παρ' ἐμοί γε κριτῇ, haec est, quae duos statuit Theudas, quorum ille, Iosepho commemoratus, recentior, hic autem, cuius Gamaliel mentionem facit, antiquior fuerit. Hanc sententiam luculentissime inprimis CASAVBONUS, ὁ πᾶν, adornavit in Exercitatt. Anti-Baron. Exercit. II. n. 57. Scilicet hunc Theudam, quo Gamaliel utitur, simile vero est vixisse circa tempora nati Christi, ultimosque adeo Herodis M. annos, quo tempore Herodes omni fere Augusti gratia exciderat, suisque inuisus, iniuriarum opportunus expositusque erat. Neque enim dubium est, quin, ut alii multi, ut apud Iosephum est, ita et hic Theudas, Herodis moribus, crudelitatisque insensus, occasionem turbas movendi arripuerit. Quodsi coniecturae VSSERII ad A. M. 4001. p. 538. Edit. Lond. aliquid tribuendum sit, iste Gamalielis Theudas non alius est, quam infamatus iste Iosephi Iudas, filius Ezechiae, latronum praefecti, de quo Iosephus A. XVII, 10, 5. Sed tota haec res non nisi coniectura nititur. Caeterum quod de isto Theuda hic dicitur: λέγων εἰνά τινα ταυτὸν, ᾧ προσκολληθή ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡσεὶ τετρακοσίων, idem fere de altero isto bipedum nequissimo eiusdem nominis Iosephus XX, 5, 1. tradidit: Προφήτης ἐλεγεν εἶναι, καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν ἀίσας. διδοὺν ἔρη παρέξειν αὐτοῖς βιβλίαν καὶ ταῦτα λέγων, πολλὰς ἡπάτησεν. Aiebat se Prophetam esse, diremptisque imperio suo aquis fluminis, facilem se ipsis transitum praebiturum dicebat; et huiusmodi sermonibus plurimos decepit.

v. 37. Μετὰ τῶτον ἀνέστη Ἰῦδας ὁ Γαλιλαῖος) Re-cte reiicit WOLFIVS argutam, nullaque specie commendabilem HEINSII interpretationem, qua μετὰ τῶτον referri vult ad finem v. 36. et reddi, post ipsum Theudam eius affectas periisse. Nempe arguta subtilitas in aliud tempus differenda erat. Verba μετὰ τῶτον omnino tempori denotando hic adhibentur, et indicant, huius Iudae Galilaei rebellionem esse recentiorē illa, a Theuda excitata. Tempus autem rebellionis, cuius fux

et

et tuba Iudas, non obscure ab ipso Luca indicatur, cum dicit, ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, quā descriptionem facultatur in populo Iudaico de illa accipiendam esse, quae Archelao Viennam relegato, illiusque ditione in provinciae Romanae formulam redacta, a Quirinio peracta fuerit, gravissima nos Iosephi auctoritas docet, Ant. XVIII, 1, 1. ubi disertam mentio inlicitur huius Iudae, concitatoris turbarum et rebellionis ob censum a Quirinio agendum. Si igitur illa coniectura non vana est, qua paullo ante dicebamus, istum Theudam ultimis Herodis M. annis illas turbas excitasse; facile colligitur, rebellionem a Iuda motam, decem annis, et quod excurrit, illa posterioreni fuisse. Caeterum, qui Iudas hic vocatur Γαλιλαῖος, is Iosepho A. XVIII, 1, 1. dicitur Ἰῦδας Γαυλανίτης ἀνὴρ, ἐκ πόλεως ὀνομα Γάμαλα: Iudas Gaulanites, ortus ex oppido Gamalis. Neque verò existimandum est, pugnam hic inter Lucam et Iosephum intercedere. Nam Iosephus, qui alibi (v. c. B. I. II, 20, 4.) accurate Galilaeam et Gaulanitem distinguit, hunc ipsum Iudam non vno loco Γαλιλαῖον appellat, adeo ut non vanam huius diversae denominationis causam habuisse censendus sit. Sic A. XVIII, 1, 6. ὁ Γαλιλαῖος Ἰῦδας. XX, 5, 2. οἱ παῖδες Ἰῦδα Γαλιλαῖν. Et de B. I. II, 9, 1. ἐπὶ τῷ τῆς ἀνὴρ Γαλιλαῖος, Ἰῦδας ὄνομα, εἰς ἀπόσασιν ἦν γε τὰς ἐπιχωρίαις: ubi ALDRICHIVS hallucinatur, cum putat, locum XVIII, 1, 1. ubi Iudas Γαυλανίτης dicitur, depravatū esse, legendumque Γαλιλαῖος. Nam Iosephus, qui, ut diximus, Gaulanitem a Galilaea secretam esse, probe sciebat, non sine iusta causa hunc Iudam nunc Γαλιλαῖον, nunc Γαυλανίτην appellasse existimandus est. Non dubium enim est, quin hic Iudas duplex habuerit cognomen, ab urbe natali alterum, a loco educationis aut habitationis alterum: quemadmodum ille Apollonius, Argonauticon Scriptor, qui patria Aegyptius erat, a loco habitationis Rhodius dicitur. Facit huc observatio CAPELLI, existimantis, Iudam dici Gauloniten, quia Gaulone esset ori-

undus: *Galilaeum* autem, quia *Gaulon*, etsi ad *Galilaeam* proprie et stricte sic dictam non pertineret, tamen de *Galilaea* censeretur posset, quatenus in N. T. paullo latius sumatur *Galilaea*, pro iis omnibus *Iudaeorum* locis, quae non erant de *Iudaea* proprie et stricte dicta. Etsi sane *Gaulon Galilaeae* contigua et contermina erat, quod intelligitur ex *Iosepho* B. I. II, 20, 4.

CAPVT VI.

V. 2. Διακονεῖν τραπέζῃς) Omnes fere, ipseque WOLFIVS, vocem τραπέζα interpretantur de rebus ad vitam sustentandam necessariis, de victu et alimento, ut adeo διακονεῖν τραπέζῃς sit ministrare in conuiuiis, συσσιτίαις Christianorum. Iam, etsi praeferre negare nolim, τραπέζαν interdum pro conuiuium sumi, tamen et illum significatum non nisi rarissimum esse scio, et ab hoc loco quam maxime alienum puto. Malim equidem, διακονεῖν τραπέζῃς, interpretari, inferuire pecuniae et colligendae, et in pauperes distribuendae. Voce διακονεῖν nihil aliud indicatur, quam illa διακονία καθήμερη, de qua v. I. Illa autem διακονία nihil aliud est, quam cura eleemosynarum et colligendarum, et pauperibus distribuendarum: qua notione saepe haec vox in Epistolis Pauli. Vide ipsum WOLFIVM ad II. Corinth. VIII. 4. et de eo ministerio διακονεῖν eod. cap. v. 19. et διακονία pro ipsa eleemosyna, in his ipsis Actis c. XI. v. 29. unde διάκονος τραπέζης, qui eleemosynas collectas pauperibus distribuit. Sic vox τραπέζα apud Iosephum in Edicto Ptolomaei de Iudaeis manumittendis, A. XII, 2, 3. τῆς ἀπολυέωσαν ἐν παρ' αὐτοῖς ἔχοντες, ὑπὲρ ἑκάστη σώματος λαμβάνοντες δραχμὰς ἑκατὸν εἰκοσι, οἱ μὲν τραπέζῃς μετὰ καὶ τῶν ἰστανίων, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ΤΡΑΠΕΖΗΣ κομιζόμενοι τὰ λύτρα, Hoc, Iudaeos captiuos, manumittunt, qui penes sese habent, accipientes pro singulis capitibus drachmas centum viginti, ita ut milites quidem una cum stipendiis, reli-

qui

qui autem DE PECVNIA REGIA, pretium redemptionis accipiant: paullo post βασιλικὴ κτήσις, facultates regis dicuntur, et ibidem βασιλικὰ τραπέζῃς, qui pecuniam regiam curant, aliisque solvunt et distribuunt. Caeterum hoc διακονίας munus videtur ad Christianos ex Iudaica Ecclesia transiisse, in qua tres erant in singulis Synagogis ⲓⲟⲩⲛⲓⲁ. Vid. LIGHTFOOT ad Matth. IV. 20^s p. 249.

v. 9. Κυρηναίων). Κυρηναῖοι hic sunt Iudaei, vrbes provinciae Cyrenaeicae incolentes. Auctor est Iosephus, Iudaeos in omnibus Cyrenaeicae urbibus habitasse, et eodem, quo inquilini, civitatis iure fuisse usos. Locus est XIV, 7, 2. Τέτταρες ἦσαν ἐν τῇ πόλει τῶν Κυρηναίων, ἥτε τῶν πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεωργῶν, τρίτη δ' ἡ τῶν μετοίκων, καὶ τέταρτη ἡ τῶν Ἰουδαίων αὐτῇ δ' εἰς πᾶσαν πόλιν ἦδη παρεληλύθει, καὶ τόπον ἔκ ἐστὶ ῥᾶθις εὐρεῖν τῆς οικουμένης, ὅς ἐ παραδέδεται τὸ τοῦ Φύλον, μὴδ' ἐπικρατεῖται ὑπ' αὐτῶν. In vrbe Cyrenaeorum quatuor erant hominum classes, una civium, altera agricolarum, tertia inquilinorum, et quarta Iudaeorum. Haec autem iam vrbes uniuersas fere inuaserat, haudque facile est, locum in toto orbe inuenire, quin hoc genus hominum exceperit, et ab eo teneatur. Cum reliquis autem inquilinis ibidem Iudaeos habuisse ἰσχυρομέναν s. idem ius civitatis, idem testatur, XVI, 6, 1. Mox Ἀλεξανδρεῖς sunt Iudaei Alexandriam habitantes. Ita diserte Iosephus XIX, 5, 2. τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίων, καὶ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΣ λεγομένους Iudaeos, qui Alexandriae sunt, et ALEXANDRINI appellantur. Ingens autem multitudo Alexandriae confederat, auctore Philone in Flacc. p. 971. decies centena millia; adeo, ut ex quinque illis regionibus, in quas ea vrbs descripta erat, duas tenerent, et sparsim per reliquas sua sibi domicilia haberent, auctore eodem Philone in Flacc. p. 973. Quid? quod iis ius civitatis pari cum Macedonibus conditione datum erat, auctore Iosepho, XII, 1, 1. et XIX, 5, 2. Neque id ius iis ademptum est, etsi Antiochenes et Ale-

xan.

drini importunis precibus id a Vespasianis flagitarent, teste eodem XII, 3, 1. Habebant hi Iudaei Alexandrini suum praefectum, qui ἑθναρχης dicebatur, ut ex Strabone refert Iosephus Lib. XIV, 7, 2. Ἐν Αἰγύπτῳ κατοικία τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἀποδεσμηγμένη χωρὶς καὶ τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων πόλεως ἀφώριστο μέγα μέρος τῷ ἔθναι τῶν καθ' ἰσάτην δὲ καὶ ΕΘΝΑΡΧΗΣ αὐτῶν, ὃς διοικεῖ τε τὸ ἔθνος, καὶ διατεταγμέναι κρίσεις, καὶ συμβολαίων ἐπιμελεῖται καὶ προσταγμάτων, ὡς ἀν πολιτείας ἄρχων αὐτοτελής. In Aegypto concessum est Iudaeis habitare, et magna pars urbis Alexandrinae seorsim huic genti assignata est. Quin et suis illis est Ethnarcha, qui gentis res administrat, et iudicia exercet, curatque contractus et mandata, quasi esset perfectae reipublicae Princeps. Cf. inprimis eundem contra Apion, Lib. II, §. 2.

V. 11. Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας) ὑποβάλλειν Graecis est, quod Latinis subornare. Nostri dicunt, einen heimlich anstellen. Eodem sensu fere est ὑπόβλητος apud Iosephum A. VII, 8, 4. συνήσι δ' ὁ βασιλεὺς ὑποβλήτων ἔσται τὴν σκῆψιν ἐξ Ἰωάβε, Regi autem suboluit, hoc commentum esse Iobi: et de B. I. V, 10, 4. τὸ δὲ ἐτοιμώτατον ἦν, μνηστὴς τις τῷ ΒΕΒΛΗΤΟΣ, ὡς αὐτομολεῖν διεγνωκόταν, Praesentissimum autem erat, indice aliquo subornato, qui diceret, illis decretum esse transfugium.

CAPUT VII.

V. 3. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν· Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σὺ) Dei iussu igitur euocatus et egressus est Abrahamus ex vrbe Vre Chaldaeorum, Iosephus aliam causam discessus Abrahami, patrisque Tharrae ex Chaldaea reddit, A. I, 6, 5. Θάρραν δὲ μισήσαντος τὴν Χαλδαίαν διὰ τὸ Ἀράναι πένθος, μετεικίζοντα πάντες εἰς Χαρρὰν τῆς Μεσοποταμίας. Tharras autem cum odio haberet Chaldaeorum terram, propter acerbum luctum Aranae, in vrbe Vre Chaldaeorum mortui, omnis familia ipsius una cum illo migrarunt Charram Mesopotamiae.

potamiae. Neque vero eo nomine mendacii crimen Iosepho impingendum est. Nam potuit Tharra et Abrahamus cum Chaldaeam pertaesus, tum iussu diuino excitatus, Vr reliquisse: nec vna causa allata tollit alteram, quamquam non diserte commemoratam. Sed neque alteram Iosephus alio loco tacuit, cum A. I, 7, 1. de Abrahamo ita: Ἀβραὰμ καταλείπει τὴν Χαλδαίαν, ἐξομνηκόντα καὶ πέντε ἔτη γεγονώς, ΤΟΤ ΘΕΟΤ ΚΕΛΕΥΣΑΝΤΟΣ, Abramus ex Chaldaea discessit, cum iam esset annorum septuaginta et quinque, Deo iubente.

V. 5. Δῆναί εἰς κατάχρῃσιν αὐτὴν) Κατάχρῃσις hic est idem quod κατοίκησις, habitatio, possessio, qua notione saepe est apud LXX. Seniores, neque apud hos solum, sed et alios. Apud Iosephum A. IX, 1, 2. Iosaphatus Deum precibus implorat, ut sibi concedat victoriam de Moabitis reportandam, ὅι τὴν ὑπ' αὐτῶν δοθεῖσαν γῆν εἰς ΚΑΤΑΣΧΕΣΙΝ ἀφελέσται πάρεσιν αὐτῆς, qui eo animo venerint, ut illos de possessione terrae deturbarent, in quam habitandam eos immiserit. Κατέχρειν pro inhabitare apud eundem est A. I, 11, 4. II, 7, 2. καταχρεῖν τὴν Χαναανὰν, inhabitare Cananaeam. Pro quo, sensu eodem, simplex verbum est, A. I, 7, 1. de Abrahamo τὴν Χαναανὰν ΕΣΧΕ γῆν.

V. 6. Κακώσκειν ἔτη τετρακόσια) Quidam, cum non viderent, quomodo Israelitae 400. aut potius 430. annos in Aegypto exegisse dici possent, ita se rem expedire posse putarunt, si, post τὸ κακώσκειν interpunctione facta, verba ἔτη τετρακόσια per hyperbaton referrent ad παροίκων εἶναι ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ: hanc autem παροικίαν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, non modo de Aegyptiaca, sed Cananaea etiam Abrahami, Isaaci et Iacobi intelligendum esse, quarum utraque 215. annos complectatur. Horum sententiae favere videntur LXX. Seniores, Exod. XII, 40. si vera lectio, quae in Edit. BREITINGERI ita exhibetur: Ἢ δὲ παροίκῃσι τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἣν παρώκησαν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν γῇ Χαναάν, αὐτοὶ καὶ πατέρες αὐτῶν, ἔτη τετρακόσια

τριάκοντα. Sed haec verba interpolata sunt, adiectis multis, quae in sermone Ebraeo frustra quaeres, qui diserte docet, Israëlitas in Aegypto commoratos esse 430. annos; quod ipsum quoque diserte tradit Iosephus A. II, 15, 2. Κατέλιπον τὴν Αἴγυπτον μετὰ ἑτὴ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΑ, reliquerunt Aegyptum anno quadringentesimo trigesimo. Non dubium autem est, quin spatio horum 430. annorum non tantum tempus servitutis Aegyptiacae, sed etiam tota Patriarcharum, Abrahami, Isaac et Iacobi, peregrinatio in Cananaea intelligenda et comprehendenda sit. In qua sententia mirifice me confirmat Iosephi locus modo laudatus; Κατέλιπον τὴν Αἴγυπτον μετὰ ἑτὴ τριάκοντα καὶ τετρακόσια ἢ τὸν πρόγονον ἡμῶν Ἀβραάμ εἰς τὴν Χανααίαν ἐλθόν. τῆς δὲ Ἰακώβ μεταναστάσεως εἰς τὴν Αἴγυπτον γενομένης, διακοσίους πρὸς τοῖς δεκαπέντε ἐνιαυτοῖς ὕστερον. Reliquerunt Aegyptum anno quadringentesimo trigesimo, postquam Abrahamus pater noster in Cananaeam venit: et post Iacobi migrationem in Aegyptum anno ducentesimo quintodecimo. Neque aliter ille Paulli locus ad Galat. III, 17. vbi scribit, a promissionibus Abrahamo factis ad legem datam, h. e. ad exitum Israelitarum ex Aegypto, annos elapso esse 430. ille, inquam, locus non aliter capiendus est, quam ut intelligatur omne illud promissionis tempus, per quod Abrahamo, Isacco et Iacobo, repetitis vicibus, promissiones factae sunt; vt dudum docuit PERIZONIUS, Vir Eruditissimus, et in docendo diligentissimus, in *Originibus Aegyptiac.* C. XX. p. 357. Cf. IS. VOSIUS in Chronol. sacra p. III. Quod autem Stephanus Israelitas 400. annos tantum in Aegypto servuisse dicit, cum Moses 430. scribat, in eo nulla inter ipsos pugna et discrepantia est. Stephanus enim, cum 400. annos tantum edit, cum, accurate loquendo, 430. fuerint, numero vsus est rotundo, quo nihil fere frequentius apud historicos. Ne aliunde exempla petam, Iosephus de hac Israelitarum servitute Aegyptiaca A. II, 15, 2. ita loquitur, vt ei 430. tribuat: Sed

Sed ecce, idem Iosephus ibid. 9, 1. non nisi 400. annis eam circumscribit: ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΩΝ μὲν ἐτῶν χρόνον, ἐπὶ ταύταις διήνυσαν ταῖς ταλαιπωρίαις. Per annos quadringentos has perpepsi sunt miseriae. Et ne quid in his verbis vitii subesse, et cum ΡΕΤΙΤΟ καὶ τριάκοντα addendum putes, addamus aliam locum, vbi eundem numerum tueretur. Locusest B. I. V, 9, 4. σιγῶ ἢ ἔπω τὴν εἰς Αἴγυπτον μετοικίαν τῶν πατέρων; οἱ τυραννέμενοι καὶ βασιλεύουσιν ἀλλοφύλοις ὑποπεπτώκοτες ΤΕΤΡΑΚΟΣΙΟΙΣ ἔτεσι - - σφᾶς αὐτὰς ἐπέτρεψαν τῷ Θεῷ; Silebo an dicam patrum nostrorum migrationem in Aegyptum, qui annos quadringentos tyrannis ac regibus alienigenis subditi, - semet ipsos Deo permisierunt? Quid, quod ipsa Scriptura S. non aliter de hac ipsa re loquitur? Nam servitus Aegyptiaca, quae Exod. XII, 40. durasse dicitur 430. annos, Genes. XV, 13. non nisi 400. annis terminatur; vt Iosephus ad utrumque, Stephanus autem ad posteriorem tantum locum Geneleos respexisse existimandi sint.

v. 7. Καὶ λατρεύσασί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.) Auditor libri *Cibissur Emuna* imperitiae accusat Stephanum, quod haec verba, cum non extent Genes. XV, 13. vnde praecedentia petita sint, ex Cap. III. Exodi adduxerit. WOLFIVS huic virulento auctori ita respondet, vt dicat, Stephanum ex duobus locis, Geneleos nempe C. XV. et Exod. III. rem vnam indicantibus, vnam sententiam formasse, more et scriptoribus sacris, et ipsis Iudaeis recepto. Sed recutito isti regeri quoque potest, hanc ipsam rem inueniri Genes. XV, 18. etsi non iisdem verbis, ipso tamen sensu. Neque aliter, ac Stephanus, in hac narranda versatus est Iosephus, A. I, 10, 3. Φωνὴ θεῖα, παρῆν, ἀποσημαίνουσα πονηρὰς αὐτῷ ταῖς ἐκγόνοις γείτονας ἐπὶ ἑτὴ τετρακόσια γενησομένους κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἐν οἷς κακοπαθήσαντας περίσσευσαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ κρατήσαντας πολέμῳ Χανααίων, ἔξεν αὐτῶν τὴν γῆν καὶ τὰς πόλεις. Adfuit Abrahamo sacrificanti vox diuina, denuntiatus, posteris eius malignos fore vicinos, annos quadringentos in Aegypto: quo tem.

tempore, gravia perpeſſos, hoſtibus ſuperiores euafuros, deuictisq; Cananaeis, regionem eorum et urbes occupaturos: cum dicit, Iſraelitas, deuictis Cananaeis, terram illorum eſſe occupaturos et inhabitaturos, facile intelligitur, eos quoque Deo ibi cultum praefituros. Caeterum haec Lucae verba, ἐν τῷ τόπῳ, ſignificant in Cananaea, vbi tum Abrahamus erat.

v. 9. Ἦν δ' ὁ Θεὸς μετ' αὐτῷ) h. e. Deus ei erat propitius, loquendi ratione Hebraeis perquam familiari, quamquam apud Graecos quoque inuenitur; v. c. apud Iosephum A. XI, 6, 10. οἱ δ' ἐκέτ' ἀμύνασθαι τὸν Μαρδοχαῖον ἐλεγον δυνήσεσθαι, τὸν γὰρ Θεὸν εἶναι σὺν αὐτῷ. Illi dixerunt, non poſſe amplius Mardocheum laedi, Deum enim ei propitium eſſe; XV, 5, 9. μεθ' ὧν τὸ δικάζον ἐστὶ, μεθ' ἐκείνων ὁ Θεός· a quorum partibus eſt ius, iis Deus eſt propitius. Occurrit quoque haec loquendi formula apud Lyſiam p. 549. Ed. TAYLORI. Sed ibi probe obſeruauit MARKLANDVS, hoc eſſe e reliquiis linguae Orientalis, ex qua Graeca ſit orta.

v. 10. Ἐδωκεν χάριν καὶ σοφίαν) h. e. gratioſum cum apud Pharaonem reddidit per datam facultatem interpretandi ſomnia. Haec enim in primis intelligenda hic eſt σοφία, h. e. ſomniorum interpretandorum facultas, quam Iosephus A. X, 10, 2, 3. κρίσιν ἐνέργειν vocat. Neque per σοφίαν illos, quos Pharaon arceſſit, intelligendi ſunt alii, quam ὀνείρων ἐξηγητὰς, ſomniorum interpretes. Et hanc Iosephi σοφίαν dicitur Rex Pharaon apud Iosephum A. II, 5, 7. admiratus eſſe: quo pertinet, quod infra v. 22. Moſes πάση σοφίᾳ Αἰγυπτίων inſtitutus dicitur, quae in primis in ſomniorum interpretatione cernebatur. Χάριν autem denotare fauorem, gratiam, qua apud alios floremus, alibi exemplis docebimus.

v. 14. Καὶ πᾶσαν τὴν ſυγγένειαν αὐτῷ ἐν ψυχῇς ἐβδομήκοντα πέντε) In hoc loco interpretando, et cum Moſis narratione conciliando, mire ſe torſerunt Interpretes: quorum praecipuas ſententias iam attulit diligentiffi-

tiſſimus WOLFIVS. Difficultas exinde naſcitur, quod, cum Moſes non niſi 70. homines numeret, in LXX. Virali, et in hac Stephani oratione 75. fuiſſe dicuntur. Alii aliam huius difficultatis tollendae viam ingreſſi ſunt. BEZA quidem, cuius ſententiam ſequi videtur GLASSIVS in Philol. ſacr. Lib. I. tr. II. ſuſpicatur, ab ipſo Stephano et Luca non eſſe ἐβδομήκοντα πέντε, ſed ἐβδομήκοντα ΠΑΝΤΕΣ, id autem poſtea mutatum eſſe in ΠΕΝΤΕ, et in Codd. LXX. Seniorum intruſum. Sed haec coniectura eſt paullo audacior, et ipſi linguae rationi aduerſatur: non quo πᾶς Nominibus Numeralibus addi non poſſit (quod elegantiffime fieri, paullo poſt oſtendemus) ſed quod τὸ πάντες vocis ψυχῇς ſine ſoloeciſmi labe adiungi non poſſit, cum dicendum fuiſſet πᾶσαι. Reieſta igitur hac coniectura, omnino retinenda eſt recepta lectio ἐβδομήκοντα πέντε. Sed quae tandem eſt commoda illa LXX. Seniores, et, qui eos hic ſequitur, Stephanum, cum Moſe conciliandi ratio? mihi malleſſem dici. Neque tamen dubito, quid mihi de hac re videatur, libere quidem, modeſte tamen, hic proponere, doctiorumque iudiciis diiudicandum permittere. Et Schmidianam quidem rationem, magno illi CALOVIO in primis adornatam in Critic. ſacr. p. 746. WOLFIO autem, multisque aliis probatam, eſſi reliquarum omnium, quas cognoui, commodiſſimam puto, tamen, cum non leuibus prematur difficultatibus, eam non ſatis poſſum probare. Iudicet lector aequus et eruditus, an haec ſit probanda. Scilicet, vt alii dudum monuerunt, Moſes et Stephanus in hac re tradenda diuerſum numerandi modum ſunt ſecuti. Nam cum Moſes 70. tantum hominum mentionem facit, intelligite eos, qui in Aegyptum venerunt. Idem, quod Moſes, tradit Iosephus, eundemque numerum tuetur, Lib. A. II, 7, 4. Iacobus in Aegyptum conceſſit cum filiis, et omnibus eorum liberis: ἦσαν δ' οἱ ΠΑΝΤΕΣ ἐβδομήκοντα, vbi non numero rotundo eum loqui, adiectum τὸ πάντες docet: quippe quod, Nominibus Numeralibus additum, numerum exactum indicat. No-

Nostri dicunt, gerade Siebenzig, keiner mehr, und keiner weniger. Sic ib. 9, 3. ὁ Ἰακώβ) μετὰ ἐβδομήκοντα ΠΑΝΤΩΝ εἰς Ἀίγυπτον ἀφικομένως, quo cum SEPTVAGINTA OMNINO in Aegyptum profecto: neque minus in hanc rem diserte A. VI, 5, 6. σὺν ἐβδεμήκοντα ΜΟΝΟΙΣ ἐκ τῶ γενέως ἡμῶν ὁ παππὸς Ἰακώβος διὰ λιμὸν εἰς Ἀίγυπτον ἦλθε, Cum SEPTVAGINTA SOLVM MODO hominibus generis nostri avus Iacobus in Aegyptum venit. Cum autem LXX. Seniores, et cum iis Stephanus, 75. homines nominant, intelligunt non eos, qui in Aegyptum venerunt, sed qui a Iosepho inuitati sunt. Quod non obscure indicant haec Stephani verba: μετεκάλισατο τὸν πατέρα αὐτὸ καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν αὐτῶ, inuitavit patrem suum, omnemque ipsius familiam, quae tota familia (exceptis vxoribus liberorum Iosephi, Genes. XLVI. v. 26.) consistebat 75. hominibus. Et septuaginta illorum nomina, qui in Aegyptum profecti sunt adnumeratis Iosepho, duobusque illius filiis) singula enumerat Iosephus A. II. 7. 4. quibus 70. hominibus si addideris *Rachelem*, Iosephi et Beniaminis matrem, *Ballam*, Dani et Naphthalis matrem, *Zelpham*, Gadis et Aferi matrem, quas Iosephus l. c. quidem affert, in numerum autem 70. illorum hominum non refert; has tres, inquam, si addideris, et praeterea duos Iudae filios, *Er* et *Onan*, ante aduentum in Aegyptum mortuos; efficies numerum 75. hominum. Et sane prope verum est, Iosephum, cum πᾶσαν τὴν συγγένειαν Ἰακώβου ad se inuitarit, tres illas vxores, duosque Iudae filios quoque in Aegyptum arcessisse. Et hos 75. homines forte innuit hic Stephanus, cum omnem Iacobi familiam, ἐν ψυχῇς ἐβδομήκοντα πέντε, 75. hominibus constantem, a Iosepho inuitatam fuisse dicit. Sed cum neque duo filii Iudae, *Er* et *Onan*, antea quippe mortui, neque tres illae mulieres, quarum Rachel antea mortua erat, Genes. XXXV. 19. in Aegyptum venerint; (cum Iosephus l. c. eas diserte numero illo 70. hominum, qui eo venerint, eximat) facile intelligitur, quare Mo-

ses

ses et Iosephus tradant, 70. tantum homines in Aegyptum venisse. Vtriusque igitur Viri diuini, Moſis et Stephani, narrationi sua stat veritas: modo probe distinguatur inter eos, qui inuitati sunt, et qui conuenerint: de illis loquitur Stephanus, de his Moſes et Iosephus. Neque vero mirum videatur, me ad Iacobi συγγένειαν retulisse *Ballam* et *Zelpham*; hoc enim non incommode fieri posse existimabam, cum non *seruae*, sed tantum *subditae* fuerint, quod diserte tradit Iosephus A. I. 10, 8. Haec est sententia nostra de hoc Actorum loco, non sane facillimo, quam alio pluribus confirmare studebimus.

v. 16. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν) Varias difficultates huius commatis attigit praestantissimus WOLFIVS, earumque tollendarum rationem ostendit. Et primam illam difficultatem, natam exinde, quod, cum Moſes Genes. XLIX. v. 30. Iacobum sepultum tradat in cauerna Machpela prope Hebron, Stephanus hic dicat, eum situm, tumuloque conditum esse Sichemi, eam igitur difficultatem Viri docti ex loquendi more scriptorum sacrorum, v. c. Exod. XII. 5. ita sustulerunt, vt dicerent, verba Stephani capienda esse ita, vt quidam Patriarcharum, v. c. Iosephus, sepulti dicantur Sichemi, vt testatur Iosua C. XXIV. v. 32. quidam vero Hebrone in sepulchro, quod Abrahamus sibi posterisque suis comparauit. In hoc sepulchro sepultus est Abrahamus cum vxore Sara, Genes. XXV. v. 10. et apud Iosephum A. I. 17. Θάπτεται ἐν Χεβρώνι, μετὰ τῆς γυναίκος Σάρρας. Porro, Isaacum etſi Moſes Genes. XXXV. 20. tantum ad patres translatum esse dicit, sepulturae loco non indicato; Iosephus tamen diserte tradit Chebrone fuisse sepultum, A. I. 22. ταφῆς ἐτύχευ ὑπὸ τῶν παίδων σὺν τῇ γυναίκῃ ἐν Χεβρώνι, μημῆς προγονικῆς ἐν αὐτῇ τυγχάνοντος αὐτοῖς, Sepultus est cum vxore a filiis in Chebrone, ubi erant monumenta paterna. Neque Iacobus alium, quam hunc ipsum, sepulturae locum naſtus est, teste Moſe, Genes. XLVIII. v. 29. seqq. et Iosepho II. 8. 7. Ἰωσήφος, συγχώρησεντος αὐτῷ τῷ βασιλείως,

σιλέως, τὸν τῷ πατρὸς νεκρὸν εἰς Χεβρώνα κηλίσας, ἐκεί-
 θάπτη πολυτελῶς. Iosephus, rege id permittente, patris
 corpus in Chebronem deportatum magnifice ibi sepelivit.
 Quid? quod ipsius filii, in Aegypto mortui, Chebro-
 nem deportati sunt, ibique terra conditi, teste eodem l. c.
 Iosephus autem sepultus quidem in Aegyptō est, postea
 tamen eius posterī, cum Hebraei ex Aegypto egrederen-
 tur, eius ossa in Cananaeam deportarunt: Genes. l. 25. de
 qua re Iosephus l. c. ita: ἰωσήφης ὅσα ὕστερον, ὅτε μετέστη-
 σαν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς Εβραῖοι, εἰς τὴν Χανααίαν ἐκόμι-
 σαν. Iosephi ossa in Cananaeam tum demum detulerunt,
 cum Hebraei Aegypto egrederentur.

Καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ἐὼς αὐτοὶ Ἀβραάμ) Duae in
 his verbis difficultates mouet Auct. libri *Chissur Emuna*, qua-
 rum altera haec est, quod iste Apella contendit, non omnes Pa-
 triarchas in terra Canaan sepultos esse, sed vnum tantum Iose-
 phum. Quam falsa autem haec sit et inepta istius viru-
 lenti scriptoris criminatio, vel ex iis, quae paullo ante ex
 Mose et Iosepho attulimus, apparet. Cf. LUDOVIC.
 DE DIEV. et CARPZOVII Dissertat. de sepulchro Iosephi,
 quam vtramque laudat ad Iosephum II, 4. HAVER-
 CAMPVS. Supra dictis addemus vnum Iosephi loc. l. 21, 3.
 Ἐπεὶ κατὰ τὴν Ἐφραθάνην γίνεται, ἐνθα δὲ ῥαχὴλαν ἐκ το-
 κῆς θανῆσαν θάπτη, μὲν τῶν συγγενῶν τῆς ἐν Χεβρώ-
 ■ τιμῆς ἢ τοῦχσαν. Cum Iacobus in agrum Ephratum ven-
 nisset, Rachelam ibi ex partu mortuam sepelivit: QVAE SO-
 LA cognatorum sepulturae honorem in CHEBRONE non
 affecuta est. Altera autem difficultas, ab eodem Iudaeo
 mora, haec est, quod Abraham hic dicatur emisse sepul-
 chrale Monumentum, quod a Iacobo emptum tradat Mo-
 ses, Genes. XXXIII. 19. Sed ratio illius tollendae commo-
 distima et aptissima haec est, vt Abraham patronymice hic
 sumi dicatur pro Abrahamide, h. e. pro Iacobo, Abrahami
 nepote. Nam patrum nomina, sine ulla mutatione, pro poste-
 ris, et quidem non pro tota tantum posteritate et gente,
 sed pro vno etiam singulari homine, interdum vsurpari, in
 Scri-

Scriptura S. non infrequens est. Vid. GLASSIUS Philol.
 Sacr. Lib. II. tr. 2.

v. 18. Ἀχρὶς ἢ ἀνίστη βασιλέως ἑτέρος) h. e. Rex or-
 tus ex alia familia; id enim ἑτέρος hic denotat; quod di-
 lucide cognoscitur ex Iosepho. II, 9, 1. Αἰγύπτιοι ὧν ἦσαν
 ἐν ὑπὸ ἰωσήφου τετυχότες, διὰ χρόνον μῆκος λήθην λαβόν-
 τες, καὶ τῆς βασιλείας Εἰς Ἀλλόν Οἶκον μετελη-
 λυθῆναι, δεινῶς ἐνύβριζον τοῖς Ἰσραηλίταις, Aegyptii, cum
 Iosephi beneficiorum memoriam temporis longinquitas obli-
 terasset, regnumque AD ALIAM FAMILIAM deuenis-
 set, inhumane tractabant Israëlitas.

v. 19. ὁτος καταποφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν) Rege
 Vulgatus: hic circumueniens genus nostrum, Vox petita est
 ex palaestra, vbi σοφίσματα sunt callidae illae gladiato-
 rum artes, quibus alter, subita declinatione corporis, impe-
 tum aduersarii eludit, et illius latus, non satis caute tectum,
 ex improviso ferit. Hac fere notione est apud Iosephum
 A. VII, 1. 3. de Abenero Asaëli impetum eludente, ἐπι-
 στραφέντος δὲ τῷ Ἀβενέρῃ, καὶ ΚΑΤΑΣΟΦΙΖΕΣΘΑΙ τὴν
 ἐρμην. αὐτῷ πειρωμένῃ, Cum autem Abenerus respexisset, et
 impetum eius eludere tentasset: et eadem fere notione, sen-
 su translato, apud eundem VIII, 15, 5. de Iosaphato et
 Achabo, conantibus Michaeae vaticinium eludere, irri-
 tumque facere: Συνέθεντο ὁ, τε Ἀχαβος καὶ ἰωσάφατος
 ἀποδέσθαι τὸ βασιλικὸν ὄχημα, τὸν δὲ τῶν Ἱεροσολύμων βα-
 σιλέα τὴν αὐτῇ σολὴν ἔχοντα σῆναι ἐν τῇ παρατάξει, ΚΑ-
 ΤΑΣΟΦΙΣΑΜΕΝΟΝ τὰ ὑπὸ τῷ Μιχαὶ προειρημένα
 Conuenit inter Achabum et Iosaphatum, vt habitum regium
 deponeret Achabus, Hierosolymorum vero rex Achabi vesti-
 tum indutus in acie staret, vt isto commento ELUDEREN-
 TUR et IRRITA REDDERENTUR, quae Michaeas
 praedixerat. Deinde ponitur pro callide aliquem decipere:
 Sic est apud Iosephum A. VI, 11, 4. de Michala, callido
 illo strategemate Saulum, patrem, decipiente, et ex ipsius
 insidiis Dauidem eripiente: Μεμφομένη τῷ πατρὶ αὐτῇ,
 ὅτι σώσει μὲν τὸν ἐχθρὸν αὐτῇ, ΚΑΤΑΣΟΦΙΣΑΙΤΟ
 N δ' αὐ-

δ' αὐτὴν. Cum pater eam reprehendisset, quod eius inimicum seruasset, ipsum autem callide decepisset; et paullo ante, illud mulieris inuentum dicitur σόφισμα. Neque alia τῇ κατασοφίζεσθαι notio in hoc Lucae loco est, quam, callida fraude decipere et circumuenire.

τῇ ποιῆν ἐνδετα τὰ βρέφη αὐτῶν) Omnino haec referenda ad ipsos Israelitas, hoc sensu: Rex adflixit patres nostros, adeo ut infantes suos (αὐτῶν enim legitur) exponerent, s. exponere cogerentur. Sane ἐνδετα ποιῆν τὰ βρέφη melius ipsis parentibus, infantes suos exponentibus, quam Regi, conuenit. Nam quod ΚΝΑΤΗΒΥΛΛΥΣ in Animaduers. ad h. l. dicit, vix credi posse, Hebraeos omnem humanitatem ita exuisse, ut ipsi infantes exponerent suos, id non scripturus erat, si cogitasset, quod Scriptura S. Exod. C. II. et Iosephus A. II, 9, 4. de parentibus Moysi tradunt.

v. 20. ἀστειὸς τῷ Θεῷ) Haec loquendi ratio, ab Ebraeis petita, nihil aliud denotat, quam, Moysen fuisse venustissimum, formosissimum. Nam quod quidam voci, τῷ Θεῷ, vim, nescio quam, inesse volunt, ut denotet coram Domino, apud Dominum, id vero eiusmodi est, ut vix aliquem sensum habeat commodum. Nam quae tandem est ΒΟΙΣΗ interpretatio: ita bellus, ut eius forma vel Deo placere posset, atque grata esse? Quid, quid, quaeso, est arguari, si non hoc est? Mirum sane, ipsum WOLFIVM huic interpretationi aliquid tribuere potuisse: quamquam hic vir longe eruditissimus in hac quidem re non sibi videretur constare, cum alibi aliter haec verba interpretetur. Supra enim ad Luc. II. v. 40. scribit, Moysen eam ob causam vocari ἀστειὸν τῷ Θεῷ, quia munere diuino hanc dotem acceperit, ut Pharaonis filiae placeret; ad Ephes. I. 3. autem ἀστειὸν τῷ Θεῷ dictum purat pro ἀστειὸν τῇ Θεῷ. Alii aliter. Consultius erat, loquendi consuetudini, quae dominari solet, obsequi, ex qua haec verba reddenda sunt, formosissimus erat: neque aliam esse horum verborum vim, atque diximus, ex aliis dilucide apparet locis, vbi summa Mo-

Moysi venustas celebratur ab iis scriptoribus, qui pure graece de eadem re scripserunt. Sic, qui Moyses hic, ex loquendi more Ebraico, ἀστειὸς τῷ Θεῷ dicitur, in Epist. ad Ebr. XI. 23. ἀστειὸν παιδίον vocatur, loquendi ratione graeca: Iosephus, praedicans formam Moysi, A. II, 9, 7. vocat παιδα μορφῇ Θεῖον, puerum forma praestantissimum, (id enim denotat Θεῖος) quam venustatem formae paullo ante ita expressit, ut Moysi εὐμορφίαν, θαυμαστὸν κάλλος et ἀνάστημα tribueret: et III, I, 4. Moyses dicitur ὁραθῆναι κεχαρισμένος, adpectu formosissimus. Neque aliter Philo de hac Moysi forma, in Lib. de Congress. quaerendae Erud. causa, p. 443. ἰδόντες δὲ αὐτὸ ΑΣΤΕΙΟΝ ὄν, cum viderent, hunc infantem esse formosissimum, non addito τῷ Θεῷ. de Vita Moysi, p. 604. de eodem, γεννηθεὶς ἔν ὃ παῖς εὐθὺς ὅψιν ἐπέφηνεν ἀσκειότεραν, ἢ κατ' ἰδιώτην et p. 605. vocat eum εὐγενῆ καὶ ἀστειὸν ὀφθῆναι. En tibi veram interpretationem verborum Lucae, ἀστειὸς τῷ Θεῷ! In afferendis autem exemplis paullo luxuriosiores fuimus, ut iuuenes harum literarum studiosos cautione aliqua praemuniremus, ne hoc interpretandi errore (qui etiamnum libros quorundam hominum doctorum, v. c. BLACKWALLI, insidet) decipi se patiantur.

v. 22. Καὶ ἐπαυδέυθη Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων) Sapientia Aegyptiorum cernebatur imprimis cum in somniorum interpretatione (v. supra ad v. 9.) et rerum naturalium, tum prodigiorum effectione. Illustis in hanc rem est Iosephi locus, A. II, 13, 3. vbi Rex dicitur iussisse sacerdotes idem prodigium ostentare, quod Moyses, proiecta virga in draconem mutata, ediderat: κελύει τὰς ἱερεῖς τὰς αὐτὰς ὁφεις αὐτῷ παραχρῆν ὁρᾶν, ὡς Αἰγυπτίων ΣΟΦΩΝ ὄντων καὶ τὴν περὶ τέτων ἐπισήμην. Iubet rex sacerdotes suos eadem ostentare prodigia, quia Aegyptii et harum rerum scientiam tenent: et postea, hoc prodigio a sacerdotibus ostentato, Moyses ipse Regem ita alloquitur: Οὐδ' αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, τῆς Αἰγυπτίων ΣΟΦΙΑΣ καταφρονῶ, ne ipse quidem, o Rex, Aegyptiorum SAPIENTIAM

TIAM despicio: vbi eadem τῆς σοφίας notio. Iuvat ad-
dere locum Iustini Lib. XXXVI. c. 2. vbi, de Iosepho lo-
quens, dilucide docet, quae Aegyptiorum fuerit sapien-
tia: Et prodigiorum sugacissimus erat, et somniorum pri-
mus intelligentiam condidit, nihilque diuini iuris humani-
que ei incognitum ei videbatur: adeo, vt sterilitatem ante
multos annos prouiderit etc.

Δυνατός ἐν λόγοις καὶ ἔργοις) B. WOLFIVS ad Luc.
XXIV. 19. δυνατὸν λόγοις interpretatur disertum; malim
eloquentem; quae vox, teste Cicerone, Or. I, 21. maiorem
dicendi vim indicat, quam disertus. Scilicet δυνατός ἐν
λόγῳ, qui alias δυνατός ἢ δεινὸς λέγειν dicitur (v. KVSTE-
RVS ad Aristophanis Nub. in Argum.) est vi persuaden-
di pollens, qui oratione auditorum animos flectere, tenere, et
prope modum cogere potest. Ob hanc dicendi vim Moses
Iosepho A. III, 1, 4. πλήθει ἐμίλειν πιθανώτατος, summa
vi populo persuadendi pollens, dicitur. Neque vero difficile
est, haec cum illis Moysis verbis conciliare, quibus se ipse
lingua balbutiente esse fatetur. Quasdam conciliandi ra-
tiones ex MORO attulit WOLFIVS, quarum prima vnice
vera; caeterae omnes nimis longe petitae et contortae.
Natura Moyses erat lingua balbutiente, neque adeo vlla di-
cendi vi praeditus; postea quam vero Deus ei dicendi vim
largitus erat, tum vero factus est πλήθει ἐμίλειν πιθα-
νώτατος, facultate animos populi flectendi praeditus. In
quam rem egregius est Iosephi locus, II, 12, 2. vbi Moyses,
recusaturus iniunctum a Deo munus, Israelitae ex Aegy-
pto educendi, Deum ita alloquitur: Πῶς ἂν ἰδιώτης ἀνὴρ
καὶ μηδεμίαν ἰσχὺς ἔντορῶν ἢ πείσῳ λόγοις τὰς οἰκείας --
καὶ ἐκείνοι πεισθῶσι, πῶς ἂν βιασαμένη Φαραὼν ἐπιτρέ-
ψαι τὴν ἔξοδον τῷτοίς, --- Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ περὶ πάντων
συνεβέβληκε θάρρειν, ὑπὸ χνέμενος αὐτῷ παρῆσθαι, καὶ
ἐὰν δέη μὲν ΛΟΓΩΝ, ΠΕΙΘΩΝ παρέξειν, ἐὰν δὲ ἔργων,
ἰσχὺν χορηγήσειν. Quomodo ego, nulla eloquentia, persua-
dendique vi pollens (ita enim ibi ἰδιώτης reddendum) et nul-
lis viribus armatus, vel meis persuadere potero, -- τοι, et si il-

li persuaderi sibi patiantur, quomodo Pharaonem cogam, vt
illis exitum concedat? Deus autem iussit illum securum esse
de toto hoc negotio, se illi nunquam non adfuturum pollicetur,
et siue verbis opus fuerit, VIM PERSVADENDI illi
largiturum, siue operibus, virium satis additurum. Inde illa
δεινότης λόγων Moysis. Quod autem Moyses a Stephano di-
citur δυνατός ἐν ἔργοις, id cum Sacra Scriptura abunde
confirmat, tum quod Iosephus, haud dubie traditione hi-
storica acceptum, narrat: cuius locum, in hanc rem plane
egregium, sed paullo longiorem, apud ipsum legi velim. Ant.
II, 10, 2. Praeclarum quoque est Diodori Siculi in Eclog. p. 92 I
hoc de Mose testimonium: Μωσῆς Φρονήσει δὲ πολλῇ, καὶ
ἀνδρείᾳ πλείστον διαφέρων. Moyses et prudentia, et fortitudi-
ne praestantissimus.

v. 31. Προερχομένη δὲ αὐτῷ κατανοήσας) κατανοεῖν
h. l. est, quod Latinis dicitur, contra intueri, accurate ali-
quid oculis perspicere. Sic fere LXX. Seniores, qui v. ε.
ἦν Exod. III, 4. hac voce expresserunt. Neque ta-
men is vocis significatus LXX. Senioribus ita proprius est,
quin apud alios quoque inuehiatur. Iosephus A. V, 1, 2.
de speculatoribus Ierichunta urbem oculis perlustrantibus,
ἀπασαν ἐπ' ἀδείας τὴν πόλιν ΚΑΤΕΝΟΗΣΑΝ, Urbem
sine metu proprius intuiti sunt. A. VIII, 5, 3. ἀς πόλεις ἐπελ-
θὼν καὶ ΚΑΤΑΝΟΗΣΑΣ ἑξαμῶς, quas urbes cum Hi-
ramus adiisset, oculisque perlustrasset. XIV, 3, 2. τὴν Πτολε-
μαίᾳ τῇ Μενναίᾳ χώραν ΚΑΤΕΝΟΗΣΕΝ, Ptolomaei
Mennaei regionem consideravit. XIX, 1, 14. παῖδας, οἱ ἦκα-
σαν ἐκ τῆς Ἀσίας, ΚΑΤΑΝΟΗΣΩΝ, spectaturus pueros,
qui ex Asia venerant. Sic vox κατανοήσις apud eundem
in Vita sui ipsius p. 38, §. 75. πεμφθεὶς ὑπὸ τίτῳ Καίσα-
ρος -- εἰς κώμην τινα πρὸς ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΝ ἢ ταῖτος
ἐπιτηδεύς ἐς χάρακα δεξάσθαι, Missus a Tiro Caesare in
quendam vicum, considerandi causa, an locus castris metan-
dis esset aptus.

v. 24. Ἐς ἑρφεὶ δὲ ὁ Θεός) Viri docti, et inter eos
WOLFIVS, in voce ἔς ἑρφεὶ subintelligi volunt εαυτὸν: sed

ego malim γνώμην, vti diferte est apud Iosephum A. VI, 7. 5. τὴ μεταβάλλεσθαι καὶ ΣΤΡΕΦΕΙΝ ΤΗΝ ΓΝΩΜΗΝ ἀνθρωπίνης πάθους ὄντος: cum sit humanae fragilitatis, sententiam mutare: pro ἐστρεφειν est μεταβάλλειν, sensu eodem, apud eundem XVIII, 5, 3. περὶ εἰς ΜΕΤΕΒΑΛΛΕ τῆς γνώμης τὸ ἐπὶ τοιαύτοις προβλεῦσαν, exoratus mutavit sententiam, quam sibi de huiusmodi rebus proposuit. Neque negari potest, actiua verba saepe passivae sumi, vt ἐστρεφε positum esse possit pro ἐστράφη, Deus erga Israëlitas mutatus est, h. e. benignam voluntatem, Israëlitis beneficia conferendi, mutavit. Sic apud Iosephum A. I, 6, 2. ΜΕΤΕΒΑΛΕ, ὃ νῦν ἐστιν αὐτῇ ὄνομα: vbi non est cum Casaubono existimandum, μετέβαλε positum esse pro μετέλαβε, sed reddendum: quod ei nunc nomen est, id mutatum est. τῷ μετέβαλε pro μετεβλήθη posito. Sic A. II, 13, 3. vbi Moses virgam in terram demissam ἐκέλευσεν εἰς ἔφιν ΜΕΤΑΒΑΛΕΙΝ, iussit ΜΥΤΑΡΙ in colubrum. A. III, 1, 5. οἱ δ' ὡς ἑώρων καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς παρὰ τῷ Θεῷ γεγηθότα, ΜΕΤΕΒΑΛΟΝ ἐκ τῆς κατηφείας ἐπὶ τὸ ἡλαρώτερον. Illi vero, vt Mosē conspexerunt ex Dei promissionibus gaudio suffusum, ex moerore ad laetitiam conversi sunt. Add. X, 2, 2. Siue igitur τὸ ἐστρεφε Passivae pro ἐστράφη sumas, siue τὴν γνώμην subintelligas, sensus idem erit. Humanitus autem errat SCHOETTGENIUS in Lex. N. T. p. 592. qui ἐστρεφε h. l. interpretatur pervertit.

v. 43. Τὴς τύπης, ἃς ἐποίησατε προσκυνεῖν αὐτοῖς) τύποι hic sunt simulacra Deorum, vt apud Iosephum A. I, 19, 11. illa simulacra Deorum, quae Rachel patri suo Labano eripuerat, τύποι vocantur. LXX. Senioribus dicuntur τὰ εἰδωλά: Aquilae μορφώματα, Symmacho θεραφεῖα. Apud eundem XV, 9, 5. ἀγάλματα καὶ τύποι μεταμορφόμενοι, Statuae et simulacra, coniunguntur.

v. 45. Ἦν καὶ εἰσὶν ἄγονοι διαδεξάμενοι οἱ πατέρες) Infelicitate sane HOMBERGIVS, eiusque sequaces, qui διαδεξάμενοι Successores reddunt, quia scilicet in Nouellis διαδεχομαι succedo significat, Egregiam vero rationem! Scilicet

cet ex Nouellis graecae vocis significatus obscurior et insolentior est confirmandus! Si HOMBERGIVS hunc Diodori Siculi locum Lib. I. p. 57. Συμφωνεῖται δὲ παρὰ πάντων, ὅτι ζηλώσας ὁ ΔΙΑΔΕΞΑΜΕΝΟΣ τὴν τῷ βασιλεύσαντος προαίρεσιν. Hoc sane omnium consensu affirmatur, quod SUCCESSOR, prioris regis institutum aemulatur, hunc igitur locum si laudasset, forte aliquid dixisset. Sed equidem ne hoc quidem loco vti velim ita, vt eo, διαδεξάμενον Successorem significare, probeim, cum nihil probet. Scilicet, vt hoc in tironum gratiam dicamus, vox διαδεχέσθαι significat illa quidem succedere, non autem per se, et genuina significatione, sed tum demum, cum Accusatiuus vel rei, vel personae, cui succedimus, aut diferte adiectus est, (quod tantum non semper fit) aut paullo ante praecessit, atque adeo mente supplendus est; vt in hoc Diodori loco Accusatiuus βασιλείαν praecessit, in τῷ διαδεξάμενος igitur ἀπὸ κοινῆς repetendus. Nunquam autem διαδέχομαι, nude, et sine Accusatiuo illo positum, ut h. l. est, succedo significat. Si temere hoc cuiquam dixisse videar, is, si tanti videtur, e multis locis, ad quae in veterum lectione curiose attendi, consulat vel haec Iosephi, A. VIII, 5, 7. 8. XX, 2. 9. et inueniet, verum esse, quod dicebamus. Non igitur haec HOMBERGII interpretatio linguae rationi conueniens est: sed aequae minus probanda est WOLFI sententia qui διαδεξάμενος h. l. idem esse putat, quod μετὰ ταῦτα, postea, deinceps, vt adeo Participium obtineat vicem Aduerbiū, quod interdum fieri dicit. Miror sane, Virum hunc, graece doctissimum, de hac interpretatione cogitare potuisse, quae, vt leuissime dicam, a vero quam maxime abhorret. Contra omnem Graecae linguae usum is est participii significatus. Quis enim Graecus dicat, v. c. ἦν πόλιν διαδεξάμενοι κατέστρεψαν, quam urbem POSTEA cuerterunt? Nec eam sententiam quicquam iuvat, quod Participium τελευτῶν et pauca alia, (de quibus videndus Cl. HOOGVEEN ad Viger. de Idiotis. p. 271, et 279.) vice Aduerbiū funguntur. Nam quod in

vno, et item altero verbo obtinet, id non transferendum ad omnia: cum in his rebus non videndum sit, quid Analogia fere possit, sed quid usus loquendi, qui fere dominatur, concedat. Alterum exemplum, Act. XIII. 46. *παρησιασάμενοι*, a *ωλύριο* in eandem rem laudatum, est *ἀπροσδιένυσον*. Verba igitur Lucae ita mihi videntur reddenda: *Quod Tabernaculum patres vestri, qui in, quasi per manus traditum, a maioribus acceperant, attulerunt.* Dicendum fuisset, *διαδιδάμενοι αὐτήν*: Sed cum ista Accusatiui repetitio maxime ingrata fuisset, recte neglecta est. Sic apud Iosephum A. XX, 10, 1. τὸ πρῶτον ἕως τῆς τῆ βίβι τελευτῆς τὰς ἀρχιερωσύνας ἔχον, ὕστερον δὲ, καὶ παρὰ ζώντων ΔΙΕΔΕΧΟΝΤΟ, sc. τὰς ἀρχιερωσύνας, quod, cum paullo ante praecesserit, maxime ingratum fuisset repetere.

v. 53. *ὅπῃ τις ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων*) Locus sane difficilis, neque facile ita expediendus, quin difficultatis aliquid supersit. Praestantissimus WOLFIVS recensuit, more suo, diligentissime varias eruditorum sententias, ita, ut, quae eius est modestia, non decerneret, quam sententiam reliquis praeferendam putaret. Neque vero hic solum, sed etiam ad Galat. III. 19. in eadem re fluctuare videtur. Ego quidem, hoc loco accurate considerato, et cum aliis parallelis collato, rationibusque subductis, summam cogitationum mearum feci hanc, ut putarem, sensum huius loci esse hunc: *qui acceperitis Legem INTER ORDINES Angelorum*: Eique opinioni et alia S. S. loca, et consensus Philonis favet. Nam Galat. III. 19. disertis verbis dicitur: *νόμος διαταγῆς ΔΙ' ΑΓΓΕΛΩΝ*: Lex lata, constituta et promulgata PRAESENTIBVS ANGELIS; non ut Elshnerus et alii, *PER ANGELOS*. Nam vox *διατάσσειν* Deo, tanquam legum latori, non Angelis, convenit. Est enim *διατάσσειν* proprium verbum legislatorum. Hoc sensu est apud Philon. *de Mundi Opif.* sub initium, τῶν ἄλλων νόμοθετῶν, εἰ - - δίκαια ΔΙΕΤΑΖΑΝΤΟ: unde δια-

διατάγματα, legis divinae praecepta, apud eundem *de Decalogo* p. 746. ubi νόμοι et διατάγματα coniunguntur: et in *Libro de Legibus special.* p. 769. διατεταγμένα sunt Leges divinae. Sic apud Iosephum A. V. I. de Deo usurpatur, *de institutione cultus divini, et ordinatione Reipubl. Hebraeorum*. Non commodè igitur, meo quidem iudicio, dici potest, νόμος διαταγῆς δι' ἀγγέλων, eo sensu, ut Angeli dedisse dicantur, sed eo; *lex data, promulgata est PRAESENTIBVS ANGELIS*, ut δι' ἀγγέλων et eis διαταγὰς τῶν ἀγγέλων, vñum idemque sit. Elegans hic est τῆ δια cum Genitiuò usus: Sic v. c. II. Tim. II. 2. ἀκούσας παρ' ἐμῶν ΔΕΥΑ ΠΟΛΛΩΝ μαρτύρων, praesentibus multis testibus. Hanc interpretationem huius Act. loci, qua statuitur, Deum non alterius ministerio, sed sua ipsius voce, Legem promulgasse, tantum non efflagitat sacrarum literarum auctoritas. Nam Exodi XXI. v. 1. 19. 22. disertis verbis traditur, Deum ipsum Legem promulgasse, et Moysen esse allocutum. Et quo minus illa verba, et dixit Deus, ita intelligamus, ut dicamus, Deum, utpote auctorem Legis, aequè dici posse locutum esse, etiam si ministerio Angelorum usus sit, ac si ipse Legem promulgarit, impedit Philonis in hac re auctoritas, qui de Legis divinae promulgatione tam dilucide et diserte exponit, ut non aliorum, sed ipsius Dei voce promulgatam esse intelligamus. Is igitur in *Lib. de Decalogo* p. 746. τῶν νόμων, ἔς Αὐτοῦ, ὁ Θεός, ὁ προκηρύσσάμενος ἄλλω, ΔΙ' Αὐτοῦ ΜΟΝΟΥ - προφήτου Μωϋσέως - - ἱεροφαντεῖν εἶλετο. Quasdam leges Deus ipse prodidit vocis suae oraculo, absque ullius interpretis ministerio, quasdam per Moysen promulgari voluit: et mox, τὰς μὲν δὲ Αὐτοπροσηπῶς θεοπροφηνέας ΔΙ' Αὐτοῦ ΜΟΝΟΥ - - τὰς δὲ ΔΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ, quasdam igitur ore suo promulgavit, - - quasdam autem per Moysen: et p. 748. συνυφαινέειν δὲ ἀναγκαῖον τὰ ἀκούεσθαι τὰς δέκα λόγους, ἢ χρησμούς, ἢ νόμους καὶ θεσμούς πρὸς ἀληθῆσαι ὄντας, ἔς - - ὁ πατήρ τῶν ὅλων εἰδὼς πιστεῖν: Super-

pereſt, ut attexamus DECEM ILLA PRÆCEPTA, ſive Leges, ſeu verius oracula. - quae Deus promulgauit: Cuius vocis miniſterio in ea re uſus ſit, alio loco docet, p. 768. τοῦτ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς δευτέρας πεντάδος ἀποχρώντως λέλεκται πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν δέκα λόγων, ὥς περ (ἢ ὥς περ) ἱεροπρεπῶς ἔχρησεν ΑΥΤΟΣ ὁ Θεός. Haec de poſterioris tabulae quinario dixiſſe ſat erit, ad explendum De-calogum, ſacroſancto Dei proditum ore. Quae loca diſerte docent, non alterius cuiusdam, ſed ipſius Dei voce Legem fuiſſe promulgatam. Sed intelligo, in hac interpretatione reprehendi poſſe hoc, quod vocem διαταγὰς per ordines interpretatus ſum, quo ſenſu eam uſpiciam occurrere, Viri docti negant. Neque ego nego, me apud nulum, neque ſacrum, neque profanum Scriptorem eam vocem ita deprehendiſſe; nihilo tamen minus per ordines h. l. eam reddendam pnto. Nam cum haec vox ſit ex iis, quae non niſi rariffime occurrunt, ſignificatumque adeo habeant paullo obſcuriorem; eius notio ex ipſius loci, et rei, de qua agitur, natura et indole eruenda conſtituendaque eſt. Iam cum hic Adorum locus, cuius ſenſus in dubitationem diſceputationemque venit, ex illo Galat. III. 19, tanquam clariori, et dilucidiori, ſit illuſtrandus, ibi autem δι' ἀγγέλων idem ſit, quod hic εἰς διαταγὰς ἀγγέλων; facile intelligitur, εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, nihil aliud denotare, quam inter ordines Angelorum, ſ. praefentibus Angelis, ita ut ſimul miniſterium eorum, v. c. quod tonitrua, flammæ, procellas excitant, Tabulas Legis Moſi tradiderint, teſtes denique huius ſolemnitatis fuerint, indicetur. Sed, ne quid celem, huic interpretationi obſtare videtur inſignis quidam Joſephi locus, qui docere videtur, Legem per Angelos eſſe promulgatam. En tibi illius verba! A. XV, 5. 3. ἡμῶν τὰ κάλλιστα τῶν δογμάτων, καὶ τὰ οὐιώτατα τῶν ἐν τοῖς νόμοις ΔΙ' ΑΓΓΕΛΩΝ παρὰ τῷ Θεῷ μαθόντων, et nos Iudaei beſtiſſima ſanctiſſimæque legis praecepta per Angelos a Deo accepimus. Sed ſi quis locum curatius conſiderauerit, intelliget, eum non

non de Lege in monte Sina promulgata, ſed de aliis inſtitutis praeceptisque diuinis, quae Deus Iudaeis per Prophetas (hi enim ſunt h. l. ἄγγελοι) dedit. Nihil igitur hic Joſephi locus interpretationem ELSNERI iuuat, ut putat WOLFIUS ad Galat. III. 19. Ipſe etiam Joſephus alibi tradit, Legem ipſius Dei voce eſſe promulgatam: A. III, 5, 3. Moſes, ex monte Sinaeo reuerſus, dicit: τῷ Θεῷ εἰς ὅψιν ἐλθὼν, ἀκροατῆς ἀφ' ὧν φωνῆς ἐγενόμην· ego cum Deo coram collocutus, immortalẽ vocẽ eius audiui: et mox §. 4. προσαγαγεὶς τὸν λαόν, γυναῖξιν ὁμᾶ καὶ τέκνοις, ὡς ἀκούσαιεν τῷ Θεῷ διαλεγόμενα πρὸς αὐτὸς περὶ τῶν πρακτέων, Adduxit populum cum liberis et coniugibus, ut Deum ad eos loquentem et docentem, quid ſit agendum, audiant: et paucis interiectis, καὶ τὸ μὲν πλεῖστον ἀκροασάμενον ΑΥΤΟΥ τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν Μωυσῆς διελέχθη, haec ubi concio ex IPſO DEO, ſicut Moſes praedixerat, audiuit. Nihil igitur difficultatis haec interpretatio prae illa habet, quam cum multi alii, tum inprimis ELSNERVS, adoptauit, ornandamque ſibi ſumſit: de qua alio tempore et opere commodius et accuratius.

CAPVT VIII.

V. 6. Προσεῖχόν τε οἱ ὅχλοι τοῖς λεγομένοις.) Notat hic WOLFIUS, docuiſſe FRANZIUM, τὸ προσέχειν h. l. non ſolum eſſe attendere, ſed etiam facere iuſſa, tumque ſignificatum aliquot Polybii exemplis confirmari. Sed in eo aliquid humani paſſus eſt praeſtantiffimus WOLFIUS, cum ne veſtigium quidem loci cuiusdam Polybiani apud FRANZIUM deprehendat. Haud dubie voluit laudare RAPHELIUM in Notis Polybian, p. 323. qui, etſi non in omnibus Franzianae ſententiae ſubſcribit, concedit tamen, hanc eſſe huius vocis h. l. emphafi, duobus in eam rem Polybii locis adductis. Sed ea loca mihi non videntur efficere, quod deberent; et dubito ſane, an προσέχειν τινι, pro alicuius iuſſa facere, apud quemquam Scriptorem

rem inueniatur. Mihi quidem προσέχειν τιμῇ esse videtur, fidem habere alicui, eiusque dictis assensum praebere: quae notio et huic loco optime conuenit, et optimi cuiusque Scriptoris auctoritate confirmatur. Iuuat nunc ex vno Iosepho aliquot exempla afferre. A. VIII, 9, 1. ταῦτα δ' ἐγένετο, οἷμα, κατὰ τὴν τῷ Θεῷ βέλησιν, ὅπως μὴ ΠΡΟΣΕΧΟΙ τοῖς τῷ Ἰαδώνος ΛΟΓΟΙΣ Ἱεροβάαμος, Haec autem contigisse arbitror, Deo ita volente, ne Hieroboamus dictis Iadonis fidem haberet. Et IO, 4. διὰ τὸ μὴ ΠΡΟΣΕΧΕΙΝ τοῖς πατράσι φίλοις τὴν ἀρχὴν ἀπολέσας: quia patris amicorum consiliis fidem non habuit, non obsecutus est, imperii magnam partem amisit. IS, 4. Σεδεκίας δὲ τις προσελθὼν, τῷ Μιχαΐα μὴ ΠΡΟΣΕΧΕΙΝ παρήναι Sedecias, vnus e falsis Prophetis, ad regem accessit, et hortabatur, ne Michaeae dictis fidem assensumque, praeberet. Add. XI, 6, 12. XII, 10, 2. XIII, 11, 1. Sic πιστεύειν et προσέχειν tanquam synonyma iunguntur, B. I. VI, 5, 3. Contra ea μὴ προσέχειν et ἀπιστεῖν, vt eiusdem significatus voces, apud eundem coniunctae inueniuntur, Lib. I. contra Apion. §. I. Sensus igitur huius loci est: omnis populus verbis Philippi fidem habebant, assensumque doctrinae Christianae annuntiatae praebant, eique credebant: commoti tot tantisque miraculis partim auditis, partim visis, quibus religionis Christianae veritas stabilitur: ita enim reddendum, ἐν τῷ ἀκείν, quoniam audiebant, τῷ ἐν pro διὰ sumpto, vt cap. VII. 29. ἐν τῷ λόγῳ τέτω ἐφυγε Μωσῆς, propter eum sermonem.

v. 9. Ἀνὴρ δὲ τις ὀνόματι Σίμων etc. Forte hic Simon Magus ille ipse est, cuius Iosephus XX, 7, 2. meminit his verbis: φῆλξ Σίμωνά ὀνόματι τῶν αὐτῶν φίλων, Ἰαδούων, Κύπριον δὲ γένος, ΜΑΓΟΝ εἶναι σκηπτόμενον, πέμπων Felix ex amicis suis Iudaeum, nomine Simonem, genere Cyprium, qui se MAGVM esse iactabat, mittens. SAM. BASNAGIVS certe in *Exercitatt. Histor. Critic.* contra BARONIVM ad Ann. XXXV. §. XX, eundem Simonem cum hoc Lucae existimat.

v. 22. 'Εἰ ἄρα ἀφεθήσεται, σοὶ ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου) Ἐπίνοια h. l. in malam partem sumitur pro dolo, malo consilio, qua notione est apud Iosephum in sua ipsius vita §. 44. συνέως τὴν τῶν γεγραφότων ΕΠΙΝΟΙΑΝ. Cum scribentium fraudem dolumque intellexissem. Sensus autem est: roga Deum, VT remittatur tibi praua cordis cogitatio, s. dolus: omnino enim εἰ ἄρα reddendum mihi videtur VT, non, vt vulgo, an forte, si forte, quod ab oratione et cohortatione Philippi plane alienum est. Nam si preces Simonis sinceræ et piae fuerint; (ad has enim suscipiendas non dubium est, quin Philippus eum cohortatus sit) quis credat, peccatorum remissionem dubiam esse futuram? Recte SCHOETTGENIVS, ὁ νῦν ἐν ἀγίοις, in Lex. N. T. nollem, inquit, εἰ ἄρα, an forte, vel si forte, explicare. Nam si preces legitime fiunt, remissio peccatorum certissima sequitur. Decepit autem Viros illos optimos harum particularum vsus paullo insolentior. Sic πῶς, et εἰ καὶ diserte est pro vt ad Philipp. c. III. v. 11. 12. et aliis locis.

v. 26. Ἀὐτὴ ἐστὶν ἔρημος) Mihi non dubium est, quin de vrbe ipsa id sit capiendum. Hanc urbem, in qua praesidium Persarum erat, Alexander M. obsedit: Testis eius rei Iosephus A. XI, 8, 3. ἐπὶ τὴν Γαζαίων πόλιν ἤλθον, καὶ τὴν Γάζαν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ Φέρραρχον ἐπολιόρκει. contra Gazaeorum urbem proficiscitur, atque Gazam, et praesidiis in ea praefectum obsidet. Neque tamen tum eam ab Alexandro fuisse dirutam, ex eodem Iosepho XIII, 5, 5. apparet, vbi Gazaei Ionathani, cum exercitu hanc urbem ingredi conanti, aditum occlusisse, eumque non recepissee dicuntur, nisi prius excursionibus factis, et terra vastata atque incensa. Postea hanc urbem Alexander, Iannaëus quoque dictus, obsedit, et non nisi post annuam obsidionem captam penitus diruit, teste eodem, XIII, 13, 3. Aliquot annis post, haec vrbs instaurata est cum multis aliis a Gabinio, tradente eodem auctore, Lib. XIV, 5, 3. Hanc urbem postea ab Augusto Herodi M. donatam fuisse,

se, ex eodem intelligitur, XV, 7, 9. Herode M. mortuo, parteque dimidia regni illius ab Augusto Archelao assignata, eius ditioni Gaza non addita, sed Syriae adiecta est, eamque ob causam Ἑλληνίς vocatur Iosepho XVII, 11, 4. Haec fere sunt, quae de hac vrbe in Iosephii lēſione obseruauimus. Quaeritur autem, quomodo Gaza, cum a Gabinio fuerit instaurata, tamen ἔρημος hic dicatur? Mihi maxime arridet RELANDI sententia, in Palaestina sacra, existimantis, respici hic ad munimenta et praesidia, quibus eo tempore Gaza fuerit nudata. Caeterum haec verba παρενθέσεως signo includenda sunt, cum non Angeli, sed Lucae sint.

CAPVT X.

V. 2. Σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτῷ) h. e. Cum tota familia sua: id enim hic οἶκος est. Vnus ille Xenophontis locus, a RAPHELIO in hanc rem laudatus, huc non facit, cum ibi denotet bona, facultates. Ea notione autem aliquoties haec vox apud Iosephum, v. c. VIII, 4, 3. περὶ τῶν ὑπὸ ἡμετέρον ΟΙΚΟΝ καὶ τὸν Ἑβραίων λαόν, εὐχαριστῆν ἀνάγκη pro his, quibus familiam nostram, atque Hebraeorum populum dignatus es, gratias agere necesse habemus. XI, 6, 1. ἵνα ὁ τέτων ΟΙΚΟΣ, - πρόβριζος διὰ τὴν ἀπίθειαν αὐτῶν ἀφανισθῇ, vt familia eorum - propter impietatem, funditus intereat. Et S. 5. ὁ ΟΙΚΟΣ αὐτῷ, καθὼς Ἡλίας προείπεν, ἀπόλωλε, familia eius, sicuti praedixerat Elias, funditus perijt: et sic multis locis aliis.

V. 9. Ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα) Scribit ad h. l. WOLFIVS, Vocem δῶμα pure graecam esse, adstruximus supra ad Matth. X. 27. In quo Vir praestantissimus humanitus errat. Ipse enim l. c. concedit, hunc δῶματος pro τῆς significatum ad imitationem Ebraici יל esse factum, et a LXX. Senioribus repetitum; neque tamen se dubitare dicit, quin Graeci quoque eo vti potuerint, et forte vsi sint.

Haec

Haec sunt illius de huius vocis significatu verba; neque STEPHANVS, a WOLFIO ad h. l. laudatus, eum significatum auctoritate τῶν ἔξω confirmauit. Est sane is significatus, quo δῶμα tellum domus denotat, apud profanos paullo rarior, neque tamen non obuius. Iuuat nunc, pro instituti nostri ratione, vel ex vno Iosepho quaedam exemplum in hanc rem afferre. A. VI, 4, 1. ὁ Σαμὴλος ἐπὶ τῷ ΔΩΜΑΤΟΣ καθέζομενος Samuelus in Solario sedens. VII, 2, 1. παρελθόντες εἰς τὸ ΔΩΜΑΤΙΟΝ, ἐν ᾧ συνέβηκε κατακεκοιμηθῆαι τὸν Σαῦλ καὶ τὰς υἱοὺς αὐτοῦ, ingressi in solarium, vbi Sauli filium dormiuisse contigit, eum interficiunt: et paullo ante, παρὰ τὸ ΔΩΜΑΤΙΟΝ μόνον εὐρόντες μεσημβριζόντα καὶ κοιμώμενον τὸν Ἰεσοῦ, cum deprehendissent solum Iesum in solario meridiantem et dormientem: Apud LXX. Seniores II. Regg. XI. v. 3. δῶμα τῷ οἴκῳ dicitur, quod Iosepho, in eadem re, τέγος, seu, vt alii legunt, τέγος τῶν βασιλείων est, A. VII, 7, 1. vbi addit, moris fuisse, in eo deambulare: ἐν ᾧ περιπατῆν κατ' ἐκεῖνο τῆς ὥρας ἦν ἔθος. Caeterum disputatiuncula Virorum doctorum ad h. l. an, et quale discrimen inter δῶμα et ὑπερῶν sit, plane supersedere poteramus. Certum enim, vtramque vocem de superiori aedium parte dici, nunc huic, nunc alii vsui destinata. Nam GREGORIUS, a WOLFIO hic laudatus, qui δῶμα ab ὑπερῶν eam ob causam distinctum vult, quia Petrus dicatur ascendisse non εἰς τὸ δῶμα, sed ἐπὶ τὸ δῶμα, falsus est: nihil enim inter vtramque loquendi formulam discriminis. Quod enim hic dicitur ἀναβῆναι ΕΠΙ τὸ δῶμα, id Iosephus A. VII, 2, 1. παρελθὼν ΕΙΣ τὸ δῶμα τῶν, nulla vtriusque loquendi rationis diuersitate. Nec satis accurate idem Vir doctus in eo, quod scribit, τὸ ὑπερῶν α δῶματι 2. Samuel. XI. 13. et Regg. XXIII. 12. distinguere. Consule loca ipsa, et aliter iudicabis.

V. 14. Οὐδέποτε ἐφαγον πᾶν κοινόν, ἢ ἀκαθάρτον) Notum, significatum τῷ κοινόν pro impurus, pollutus, scriptoribus sacris ita esse proprium, vt non facile apud vllum τῶν

τῶν ἔγωγε eis inuenturus. Nam PROCHENIVS, qui in hanc rem Luciani locum ex *Peregrino* attulit, vti in multis aliis, ita et hic nihil vidit, recte eo nomine cum a GATAKERO, tum inprimis a MOS. SOLANO castigatus. Ad hunc autem vocis κοινός significatum, scriptoribus sacris frequentissimum, quam proxime acceditis, quem apud Iosephum obseruavi. Ita enim A. XII, 12, 13. vbi refert, Theopompum, quod res sacras, a Deo hominibus traditas, literarum ope diuulgare conatus sit, triginta dies mente captum esse: ἔμην ἀλλὰ καὶ ὄναρ εἶδεν, ὅτι τῷ αὐτῷ συμβαίη περιεργαζομένῳ τὰ θεία, καὶ ταῦτ' ἐκφέρειν ἐπὶ ΚΟΙΝΟΥΣ ἀνθρώπους θελήσαντι· quin etiam in somnio vidit, id sibi propterea euenisse, quod diuina tractasset, et in profanum vulgus efferre voluisset: Et A. XIII, 1, 1. οἱ τὸν ΚΟΙΝΟΝ βίον προσημεμένοι sunt, qui profanam vitae consuetudinem sequuntur, et opponuntur iis, qui patriis Iudaeorum institutis religiose inhaerent. Atque etiam κοινοφασία apud Iosephum occurrit.

v. 20. Ἀλλὰ ἀναστὰς κατὰβηθι) Ἀλλὰ WOLFIO et ELSNERO hic est igitur: quem significatum, verior ut inquam habeat; in adductis certe in eam rem locis eum non obtinet: mihi potius reddendum videtur, *agedum*: habet enim haec particula vim adhortandi, Imperatiuo inprimis iuncta. Sic apud Iosephum A. V, 8, 6. ΑΛΛΑ, προκαλόντος ἐμὲ λόγον, εἰ λύσετε τῷτον - - ὁδὸν αὐτοῦ καὶ σοὺς φέρεσθε παρ' ἐμὲ· *Agedum, si fabulam, quam vobis proponam, solueritis* - - - lintea et vestes a me accipietis. Sed hic significatus τῆς ἀλλὰ dudum obseruatus est VIGERO de *Idiotis* Gr. L. p. 346. Ed. HOOGEVEENII.

v. 25. Ὑμῖς ἐπίστασθε ὅτι αἰθέμιτόν ἐστιν - - - προσέρχουσιν) Ἀλλόφυλοι apud Iosephum duplici sensu occurrunt: primo ἀλλόφυλοι, et quidem κατ' ἐξοχὴν, dicuntur Palaestini s. Philistaei, ita, ut non solum a Iudaeis, sed ab omnibus aliis etiam, qui neque ortu sunt, neque re-

ligio-

ligione Iudaei, distinguantur. Sic occurrit haec vox IX, 5, 3. Μετ' ἑπομένῳ δὲ στρατὸς Ἀράβων, τῶν ἑγγιστα τῆς Αἰθιοπίας κατοικούντων, καὶ τῶν ΑΛΛΟΦΥΛΩΝ, εἰς τὴν Ἰωράμης βασιλείαν ἐνέβαλε· *At non multo post exercitus Arabum, proxime Aethiopiā incolentium, atque PALAESTINORVM, fecerunt impressionem in Ioramī regnum*: vbi Philistaei diserte ab Arabibus, qui ipsi quoque certo sensu erant ἀλλόφυλοι, distinguuntur. Deinde ἀλλόφυλοι in vniuersum omnes dicuntur, qui neque ortu, neque religione Iudaei sunt, iidem, qui alias ξένοι, ἀλλότριαι vocantur: hac notione apud eundem est, Lib. eodem C. VI, §. 6. vbi Iesus, cum Ionadabo suo in Templum ingressus, dicitur edixisse, μή τις ἐν αὐτοῖς ΑΛΛΟΦΥΛΟΣ εἴη καὶ ξένος; ἐρευνῆσαι προσέταξεν· ὁ βέλεσθαι γὰρ τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν ἀλλότριον παρατυγχάνειν· ut diligenter quaererem, ne quis sit ibi cum ipsis ALIENIGENA aut peregrinus. Nolle enim se, alienum sacris interesse: vbi ἀλλοφύλοις ξένοι = ἀλλότριαι ut synonyma iunguntur. Neque alio sensu ea vox hic capienda, quam ut ἀλλόφυλος intelligatur quicumque Gentilis, neque religione Iudaeus.

v. 38. Ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτῶν) Hanc loquendi rationem ad C. VII. v. 9. Hebraeis ita propriam esse monebamus, ut apud Graecos tamen, ad hos ab illis profecta, inueniatur. Exemplis supra allatis haec ex eodem Iosepho addere licet, A. VI, 9, 3. et II, 8. Caeterum magna vis et emphasis est Vocis καταδυναστευόμενοι. Nam καταδυναστευόμενοι dicuntur, qui oppressi sub iugo crudelissimae servitutis ingemiscunt. Apud Iosephum XII, 2, 3. in Edicto Ptolemaei de Iudaeis, inique in servitutem redactis, durissimeque habitis, inter caetera haec sunt: Τὸ δίκαιον σκοπῶν, καὶ τῆς ΚΑΤΑΔΥΝΑΣΤΕΥΟΜΕΝΟΥΣ παρὰ τὸ προσήκον ἐλεῶν, ἀπολύειν κελεύω. *Iustitiae rationem habens, et eorum misericordiam capiens, qui inique oppressi captiui tenentur, eos iubeco dimittere.*

CAPVT XI.

V. 4. Ἀρχάμενος δὲ ὁ Πέτρος ἐξετίθετο) ἐκτίθει, in N. T. saepe est narrare, exponere, explicare: Sic v. c. infra C. XVIII. 26. XXVIII, 23. Hunc significationem accepit ad imitationem Ebraici פָּתַח, v. c. Iobi XXXVI. 15. κρίμα δὲ πρᾶξεων ἐκδήσει, vbi in Ebraeo est פָּתַח. Est tamen hoc sensu quoque apud Iosephum A. I, 12, 2. περὶ τὸν πάντα λόγον ΕΚΘΗΣΟΜΑΙ μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, de quo omnem rem explicabo multa cum diligentia.

v. 23. Τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ κυρίῳ) πρόθεσις τῆς καρδίας h. l. est firmus et constans animus; quo sensu quoque occurrit 2. Timoth. III. 10. Nam quae loca WOLFIVS ex profanis hic laudauit, sunt ἀπροσδιένυστα: Sensus est: Adhortatus eos est, ut firmo et constanti animo religioni Christianae, quam amplexi erant, adhaerent: haec enim τῇ προσμένειν notio est. Iosephus A. XIV, 2, 1. μόνων τῶν ἱερέων Ἀριστοβόλῳ ΠΡΟΣΜΕΝΟΝΤΩΝ, cum soli sacerdotes Aristobulo fide constanti adhaererent.

v. 28. Λιμὸν μέγαν μέλλαν ἔσεσθαι ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμενὴν) Constat, auctoribus Dione Cassio Lib. LX. (non, vt WOLFIVS ad h. l. LXV.) Suetonio in Claudio c. 28. et Tacito Annal. XII. 43. sub Claudio non semel, sed aliquoties, nec in Iudaea solum, sed Romae etiam, famem esse grassatam; scilicet primo famem Romam afflixit primo et secundo Imperii Claudii anno, vt auctor est Dio Cassius l. c. Haec temporis iniquitas, annonaeque difficultas effecit, vt Claudius, quo commodius alimentorum copiae prospiceret, portum Ostiae exstrueret, opus aegre post undecim annos absolutum, quamuis continuis triginta hominum millibus sine intermissione operantibus, auctore Suetonio in Claudio C. 20. secunda famem incidit in annum quartum Imperii Claudii, et per plures annos durauit, vt cum ex multis aliis auctoribus, tum Iosepho constet, qui XX, 5, 2. vbi dixit, Cuspicio Fado procuratori successisse Tiberium Alex-

an.

andrum, subiungit haec: ἐπὶ ταῖς δὲ καὶ τὸν μέγαν λιμὸν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν συνέβη γενέσθαι. Horum procuratorum temporibus euenit, vt magna fames Iudaeam affligeret; ex quibus constat, hanc famem plures annos durasse, quae sub duobus his procuratoribus saeuierit. Quod aliis quoque temporum rationibus docet PAGIVS in Critica Baroniana, Opere praestantissimo, T. I. p. 38. Tertio; Eusebius in Chronico iuxta Editionem SCALIGERI, anno Abrahami, qui Calendis Octobr. anni Christi XLVIII. incipit, dicit: Fames facta in Graecia, modius sex drachmis vendatus est. Porro, anno Claudii decimo, Eusebius scribit, magnam fuisse Romae famem: de quo fufius Orosius Lib. VII. qui diserte tradit, eam decimo anno Claudii grassatam esse. Denique Tacitus Lib. XII. 43. Claudio quarto et Orfito Coss. anno mempe Claudii vndecimo, ait: Frugum quoque egestas, et orta ex ea fames, in prodigium accipiebatur. Consulendus omnino in hanc rem, praeter caeteros, a WOLFIO hic laudatos, PAGIVS in illo stupendae eruditionis Opere, Critica Baron. T. I. ad Ann. Christ. XLII. §. 7. Iam quaeritur, ad quem Claudii annum illa famem, ab Agabo praedicta, pertineat? Nempe ad annum quartum, quo famem exorta est, et anno sexto, quo Helena Hierosolymam venit, adhuc durauit. De hoc Helenae Hierosolymas aduentu, eiusque in Iudaeos Hierosolymitanos, inopia victus laborantes, benignitate, Iosephus A. XX, 2, 6, vbi vide. Hoc autem factum esse sexto Imperii Claudii anno, luculentissimis temporis rationibus docet PAGIVS Critic. Baron. T. I. ad Ann. Christi XLVI. Caeterum et hoc disceptandum est, quid per ὅλην οἰκουμενὴν hic sit intelligendum. Et WOLFIO quidem cum aliis animus inclinatur eo, vt putent, per ὅλην οἰκουμενὴν totum Imperium Romanum, aut certe magnam eius partem, esse intelligendam; quorum prius concedi nequit, posterius autem quodam modo admitti potest. De tota Imperio Romano intelligi nequit, cum vel ex antea adducto loco Iosephi appareat, tunc temporis in Aegypto fuisse summam

frugum ubertatem, eaque subleuatam Hierosolymitanorum inopiam. Itaque ἡ ὅλη οἰκισμένη h. l. aut de magna Romani Imperii parte intelligenda est, aut, quod mihi propius verum videtur, de terra Iudaica, cum v. 29. discipuli Antiochiae habitantes (ibi igitur fames non saevit) dicantur pecuniam misisse Christianis in Iudaea degentibus. Vocem autem οἰκισμένης speciatim de Iudaea interdum sumi, supra ad Luc. II. 1. auctore Iosepho ostendimus; Confirmat hanc sententiam egregius Iosephi locus, qui, nescio an a quoquam in hanc rem sit laudatus, A. III, 15, 3. τῷδε τῷ πολέμῳ μικρὸν ἔμπροσθεν, Κλαυδίου Ρωμαίων ἄρχοντος, Ἰσμαήλ δὲ παρ' ἡμῶν ἀρχιερέως ὄντος, καὶ λιμὲν τὴν ΧΩΡΑΝ ΗΜΩΝ καταλαβόντος. Nuper etiam, non longe ante Iudaicum bellum, principatu Claudii, pontificatum apud nos obtinente Ismaele, cum tam gravis fames REGIONEM NOSTRAM (Iudaeam) premeret etc. adeo ut fame ab Agabo praedicta, terra Iudaica tantum, praecipue certe, afflicta fuisse videtur.

CAPUT XII.

V. 1. Ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας) Ne tirones in hoc Herode cognoscendo, et ab aliis eiusdem nominis discernendo errant (quod Viris etiam doctis accidisse observavimus) teneant, non esse h. l. neque eum Herodem intelligendum, cuius Matth. II. 1. mentio fiat, qui ipse quoque Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς dictus, neque illum, qui Matthaeo XIV, 1. Ἡρώδης ὁ τετράρχης vocatur, sed hunc Herodem, quo hoc loco utimur, esse eum, qui apud scriptores profanos vulgo Agrippa, et quidem Maior, dicitur. Lucas autem eum vocat Herodem, quoniam, qui ex familia Herodis M. erant, communi nomine Herodes appellabantur. Hic Herodes s. Agrippa fuit nepos illius Herodis, cognomine Magni, filius autem Aristobuli, quem Herodes M. interfici iussit, et patruus Philippi Tetrarchae. Philo in Flaco. p. 967. Γάιος Καῖσαρ Ἀγρίππα, τῷ Ἡρώδῃ

δὲ Κασιλέως υἱανῶ, δίδωσι Κασιλείαν τῆς παππῶας λήξεως τρίτην μοῖραν, ἣν Φίλιππος τετράρχης, θείας αὐτῶ, πρὸς πατέρας ἐκαστῷ. Caius Caesar Agrippae (huic ipso, quem h. l. Lucas Herodem vocat) Herodis Regis nepoti, regnum dedit, auitae ditionis partem tertiam, quam Philippus eius patruus possederat. Tetrarchiam, quae Philippi fuerat, et titulum regis, debuit munificentiae liberalitati-que Imperatoris Caii. Iosephus A. XVIII, 6, 10. τὸ διάδημα περιτίθησι (Γάιος) τῇ κεφαλῇ, καὶ ΒΑΣΙΛΕΑ καθίστησιν αὐτὸν τῆς Φιλίππου τετραρχίας, δωρεσάμενος αὐτῷ καὶ τὴν Λυσανίας τετραρχίαν. Caius Agrippae capiti diadema imponit, et tetrarchias, quae Philippi fuerat, Regem constituit, adiecta quoque Lysaniae tetrarchia. Non multo post hanc liberalitatem in Agrippam Caius mirifice auxit, addenda tetrarchia Herodis, fratrissipsum, Lugdunum in exilium eiecit. Neque minus eum auxit et ornauit Claudius Imperator; de quo Iosephus A. XIX, 5, 1. Κλαυδίου διάγραμμα πρὸς τίθει, τὴν τε ἀρχὴν Ἀγρίππα Καίσαρος, ἣν ὁ Γάιος παρέχετο, καὶ δὲ ἑγκωμίων ἄγαν τὸν Κασιλέα. προσθήκην δὲ αὐτῷ ποιεῖται πᾶσαν τὴν ὑπὸ Ἡρώδου Κασιλευθένσαν, ὃς ἦν πάππος αὐτῷ, Ἰουδαίαν καὶ Σαμαρείαν. Claudius edictum proposuit, quo et Agrippae imperium, quod ei dederat Caius, confirmabat, et regem verbis quam amplissimis laudabat, quin et adiciebat, quicquid Iudaeae et Samariae olim ad eius aui Herodis regnum pertinebat.

v. 6. Ὅτε δὲ ἐμέλλον αὐτὸν προάγειν) προάγεσθαι dicuntur rei, qui in concionem, aut ad iudices dicuntur, partim ut ad crimina respondeant, partim ut poenas luant. Est autem locutio elliptica, vocibus εἰς ἐκκλησίαν, aut εἰς δίκην supplenda: quam utramque diserte addit Iosephus. A. XVI, 11, 6. Ἡρώδης ΠΡΟΑΓΑΓΩΝ εἰς ἐκκλησίαν τριακοσίων τε τῶν ἡγεμόνων τὰς ἐν αὐτῇ γενομένους Herodes cum in concionem produxisset trecentos duces, in numerum reorum relatos: in Vita sui ipsius δ. 11. ΠΡΟΑΓΑΓΩΝ εἰς τὸ πλῆθος τὸν τὰς ἐπιστολάς κομίζοντα, καὶ

καὶ πλαστογραφίαν ἐπικαλέσας, Cum in concionem produxisset eum, qui literas attulerat, eumque accusasset, quod literas finxisset. B. I. I, 27, 2. Ἡρώδης τὰς υἱὰς αὐτοῦ ΠΡΟΗΓΑΓΕΝ εἰς τὴν δίκην, Herodes filius suos non produxit in iudicium. Pro eo παράγειν eodem sensu est apud eundem XX, 9, 1. ΠΑΡΑΓΑΓΩΝ εἰς τὸ συνέδριον τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τῷ λεγομένῳ Χριστῷ, καὶ τινὰς ἑτέρας, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευθετημένους, Ananias Pontifex M. cum in iudicium produxisset Iacobum, fratrem Iesu, qui dicebatur Christus, et cum eo quosdam alios, in eosque, ut legis violatae legis reos, accusationem instituisse, lapidandos tradidit. Hoc sensu παράγειν quoque infra est C. XXV. 26. διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, - ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης ᾧ τι γράψας. Hac notione quoque produci saepissime apud Latinos dicuntur, qui in concione causam pro se dicere jubentur. Cicero Epist. ad Div. XII. 4. *PRODUCITVS* in concionem a Canutio, turpissime discessit. In Verr. V. c. 6. Capitibus inuolutis ciues Romanos ad necem *PRODUCERE* instituit. Cf. in eadem Orat. C. 45. Contraea, qui in concionem procedit reus, sui ipsius defensionem suscepturus dicitur ἡσυχάζειν εἰς δῆμον, quo sensu infra est C. XIX, 30. Caeterum ex allatis exemplis intelligitur, ineptam manum fuisse, quae h. l. pro παράγειν scripsit προσάγειν. Saepe has duas voces fuisse confusas, docet MILLIVS infra ad C. XX. c. 5. et 13.

V. 17. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν) Κατασείειν in vniuersum est, alicui manu, vel alio quocunque modo, signum dare. Sic est apud Iosephum A. XVII, 10, 2. Αὐτὸς δὲ τῷ Φαραίῳ τὴν ὑψηλότερον τῶν πύργων καταλαβόμενος, ΚΑΤΕΣΕΙΞΕ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιξέναι τοῖς Ἰουδαίοις. Illo vero, arcis excelsissima turri occupata, inde Romanis signum dedit, ut Iudaeos adoriantur. Deinde in primis Oratores κατασείειν τῇ χειρὶ dicuntur, cum, orationem habituri, manu silentium indicunt. Apud eundem A. VIII, 11, 2. εἰς ἐφ' ὑψηλῶς τινος τόπου Ἀβίας, καὶ

THI

ΤΗΙ ΧΕΙΡΙ ΚΑΤΑΣΕΙΣΑΣ, τὸ πλῆθος καὶ τὸν Ἰεροδόταμον ἀῆσαι πρῶτον αὐτῷ μεθ' ἡσυχίας ἡξίωσεν. Abias ex edito quodam loco, cum manu silentium indixisset, populum et Hieroboamum rogavit, ut, priusquam congregarentur, ipsum audire beneuole vellent.

V. 19. Καὶ κατέλθων ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν διέτριβεν) Vulgo haec ita interpretantur, ut post Καισάρειαν interpungatur, quod non satis conueniens linguae rationi videtur. Non enim διέτριβεν simpliciter pro ἐκεῖ διέτριβεν ponitur, nec a quoquam exemplum in hanc rem video adductum. Quare Cl. RANISCHIVS, nunc Professor Gymnasii Altenburgensis meritissimus, in elegantissima, doctrinaeque reconditoris plenissima Dissertatione de Lucae et Iosephi in morte Herodis Agrippae consensu, Praefide I. AVG. ERNESTI, V. Celeberr. Lipsiae Ann. 1745. habita, in qua huic Actorum Capiti av. 19. vsque ad 23. ex graecae linguae et historiae cognitione insignem lucem affundit, in illa igitur Vir ille Doctiss. haec verba, distinctione sublata, ex interiori graecae linguae ratione ita interpretatur: *Et descendens e Iudaea, Caesaream profectus est, ut ibi aliquamdiu commoraretur, s. et ibi aliquamdiu commoratus est.* Vere sane et eleganter! Huic loco simillimus est ille Iosephi A. VIII, 2. 4. ὁ δ' αὐτὸς ἡγεμὼν, ὁ τὴν βασιλείας δαπάνην πεπιστευμένος, καὶ τοῖς ἰπποῖς ἐχορήγει τὰ ἐπιτήδεια, συγκομίζων Εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς ΔΙΕΤΡΙΒΕΝ ΤΟΠΟΝ' ubi eadem loquendi ratio elegantissima, quam, Interpres Latinus ostendit, se non capere, cum reddidit: *in eum locum aduecta, ubi rex erat: Tu vero redde: necessaria conuegens in eum locum, in quem Rex venit, UT IBI ALIQUAMDIU COMMORARETVR.* Sed de hoc eleganti Graecismo pluribus disputabamus supra ad Marc. I, 9. et Ioh. IX, 7.

V. 21. Ταυτῇ δὲ ἡμέρᾳ) Vertunt, *staturo die: recte id quidem; Sed qualis ille dies fuerit, non docent. Scilicet fuit dies secundus ludorum, pro salute Imperatoris Rom. Caesareae celebrari solitorum: de quo Iosephus*

O 4

A. XIX.

A. XIX, 8, 2. δευτέρα δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρα σολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ ἀργύρου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον ὕφην εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. Secundo autem spectaculorum die, veste indutus tota ex argento admirabili opere contexta, processit in theatrum primo diluculo. Qua ratione autem Iosephus, qui Herodem eo tempore ludos celebrasse tradit, cum Luca conciliandus sit, qui concionis tantum mentionem facit, inuenies in Dissert. cit. p. 10.

καὶ καθίσας ἐπὶ τῇ βήματι) Non huc faciunt, quae de voce βήματος ad Iuliani Orat. disput. EZECH. SPANHEMIVS, a WOLFIO huc vocatus. Neque enim hic βῆμα quoddam intelligendum est simile illi Pilati, in λιθοστρώτω posito, neque omnino Magistratum Romanorum, iuri dicundo in foro concionibusque habendis dicatum. Scilicet non sunt Asiae mores, a Graecis petiti, ex Romanis diiudicandi. Per βῆμα igitur h. l. nihil aliud intelligas, quam suggestum, in theatro Caesarensi ab Herode M. exstructum, vnde et spectaret ludos, et, si luberet, concionaretur: quod intelligitur ex Iosepho l. c. παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον, processit in theatrum.

ἐδημηγόρει πρὸς αὐτὰς) In hac re Iosephus a Luca discrepare videtur. Lucas enim, hoc solemnī die, dicit, concionem fuisse ab Herode habitam: Iosephus autem l. c. tradit, ab eo ludos celebratos. Sed nulla hic pugna est, cum verumque sit factum. In quo uterque scriptor suum consilium secutus est, quare huius potius, quam alterius rei mentionem faceret. Caeterum non negamus, hanc Herodis orationem spectasse ad compositionem pacis cum Tyrīis Sidonisque factae. Fuit autem hoc in Graecorum institutis, ut, quas res in quamplurimorum notitiam volebant peruenire, eas in celebritate ludorum proponerent. De qua re, sitanti videtur, adeas *Commentarium nostrum ad Decret. Flau. p. 68. sqq.*

v. 22. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει) In his quoque Iosephi diff-

diffensus a Luca esse videtur: Hic enim huius acclamationis causam a dignitate orationis Herodis repetere videtur, Iosephus autem ab admiratione vestimentorum magnificorum Herodis: de qua re l. c. ita: δευτέρα τῶν θεωριῶν ἡμέρα σολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ ἀργυρίου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον ὕφην εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. ἔνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπὶ Σολαῖ, ὁ ἀργυρεὸς καταυγαδὲς θαυμασίως ἀπέστιβε, μαρμαίρων τι φοβερόν. καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι Φρικῶδες εὐδὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς εἰς ἐκεῖνον πρὸς ἀγαθῶν, ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς αἰετῶν, Θεὸν προσαγορεύοντες, εὐμενὲς τε εἶη, ἐπιλεγόντες. ἐν καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν, ἀλλὰ τὸν τεῦθεν κρείττονα σε θνητῆς φύσεως ἐμολογῶμεν. ἐκ ἐπέπληξε τῶν τοῖς ὁ βασιλεὺς, εἰς τὴν κολακείαν ἀσεβῆσαν ἀπετρέψατο. Secundo spectaculorum die, veste indutus tota ex argento admirabili opere contexta, processit in theatrum, primo diluculo. Ibi argentum, primis solarium radiorum ictibus illustratum, mirum in modum resplendescibat, metuendum quiddam atque horrendum oculos in id defigentibus incutiens. Moxque adulatōres, vocibus ne ipsi quidem bono futuris, alii aliunde acclamare, Deum appellantes, dicentesque, propitius nobis esto, et, licet haecenus te veluti hominem reueriti sumus, in posterum mortali sorte maiorem habebimus. At rex neque illos obiurgauit, neque impiam eorum adulationem reiecit. Sed facillime is dissensus inter Iosephum et Lucam tolli potest. Dici enim potest, populum, utriusque rei admiratione percussum, has adulationis inhonestae voces edidisse, vnam autem tantum et Luca, et Iosepho esse commemoratam, eam scilicet, quae cuiusque consilio scribendi accommodatior altera sit visa. Sed ne esse quidem putem, quare eo confugiamus, cum Lucas ipse non obscure significet, huius acclamationis causam a splendido Herodis vestitu fuisse profectam. Nam illa verba, σολὴν βασιλικήν, nullam aliam ob causam adiecta videntur, quam ut indicaret, vestis illius regiae magnificentiam in clamore illo adulatorio commouendo va-

luisse: quod nisi concesseris, non sane apparet, quorsum *vestis regiae* mentio a Luca sit facta.

v. 23. Ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου. Maxime torfit Viros doctissimos ille dissensus, qui hic quoque inter Iosephum et Lucam inrercedere videtur. Lucas enim ἄγγελον κυρίου commemorat, Iosephus autem in eadem re tradit l. c. haec: ἀνακύψας δ' ἂν μετ' ὀλίγον, τὸν βυβῶνα τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ὑπερκαθεζόμενον εἶδεν ἐπὶ χροινίᾳ τινὶς ἄγγελόν τε τῶτον εὐθὺς ἐνόησεν κακῶν εἶναι. Paulo post autem, oculis in altum sublatis, supra caput bubonem funiculo cuidam insidentem conspexit: et statim hunc malorum nuncium esse intellexit. Eusebius Lib. II. H. E. Cap. 10. Iosephi verba longe aliter assert, eiusque auctoritatem, ipso Iosepho non inspecto, cum multis aliis secutus WOLFIVS, dicit, ex hac Eusebiana Iosephi lectione, Iosephum propius ad Lucae narrationem accedere. Sed illa Eusebii lectio, et interpunctio huius loci Flauiani est quam maxime inepta, neque adeo admittenda. Aliorum sententias de hoc loco Iosephi cum Lucae narratione conciliando nec asserre, nec refellere iuvat. Optima haud dubie Iosephi cum Luca in concordiam redigendi ratio haec est, vt dicamus, Iosephum ea, quae in sensus oculosque hominum caderent, Lucam autem non visa cuiquam, sed diuinitus sibi tradita prodidisse. Neque in eo magis cum Luca pugnat Iosephus, quam, vt hoc vtamur, scriptores Romani de excidio Hierosolymitano cum literarum diuinarum auctoritate, illis euentum cum causis, cognoscendis ratione humana, narrantibus, his autem summam causam ad Deum, agente Iudaica poenas expetentem, referentibus, vt vere iudicat Cl. Auctor laudatae Dissertat. p. 19. vbi in hanc rem plura. Caeterum vox ἐπάταξε indicat poenam a Deo repente, et immediate immissam. Traditenim Iosephus l. c. Herodem subito fuisse ventris cruciatibus correptum, et, cum auferri se iussisset, his, omni consideratione dignissimis, verbis vsum: ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐγὼ ἤδη κατασρέφω ἐπὶ τῷ τῶττομα τὸν εἶον, παραχρήμα τῆς ἐμμεμένης τὰς ἀρτί μὲ

μὲ κατασρέφωμεναι φωνὰς ἐλεγχέσης ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ὑφ' ὑμῶν, ἤδη θανάτων ἀπάγομαι. En! ego ille vestra appellatione Deus vitam relinquere iubeor, fatali necessitate mox arguente vestrum mendacium: et quem immortalem salutastis, ad mortem rapior.

γεόμενος σκωληκόβρωτος. Et hic in genere mortis Iosephus a Luca discrepare videtur, cum Lucas Herodem, σκωληκόβρωτον factum, interiisse tradat, Iosephus autem longe aliud mortis genus commemoret. WOLFIVS quidem ad h. l. scribit, Iosephum l. c. in mortis genere Herodis tradendo σκώληκας quoque commemorare: quod si esset, vanus et ineptus labor foret, Iosephum cum Luca conciliare velle. Sed vir ille doctissimus humanitus errat, nec, cum ista scriberet, Iosephum ipsum inspexit. Nam ne verbum quidem apud Iosephum neque de vermibus, neque de putredine inuenies, qui nihil in hanc rem refert, quam, Agrippam, cum bubonem vidisset, statim intestinorum doloribus acerbissimis correptum, iis, in dies ingrauescentibus, extinctum esse. Haec est Iosephi de morte Herodis narratio: quae etsi ab iis, quae Lucas tradit, recedere videtur, re ipsa tamen non discrepat. Scilicet, Lucas quidem causam habuit idoneam, morbi nominatim indicandi, hanc nempe, vt grauitas supplicii, ab Herode sumpti, appareret: ea autem causa cum non vteretur Iosephus, satis habuit, acutum intestinorum dolorem, atque adeo grauem aliquem morbum, prodere. Vide plura in hanc rem in laudata Dissertat. p. 22. sqq.

CAPVT XIII.

V. 14. Ἐισελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ σαββάτων) SGALIGER de Emendat. Tempor. cum in hoc, tum aliis N. T. locis scribi vult ἡμέρα σαββάτων, ratione nulla idonea commotus, minimeque audiendus. Ita enim disertat quoque Iosephus A. XII. 6. 2. συμβάλλωσιν αὐτοῖς εἰς μάχην Σαββάτων ἡμέρα, pugna cum illis commissae est die Sabbati.

v. 16. Ἄνδρες Ἰσραηλῖται καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν) οἱ φοβούμενοι, aut σσεόμενοι τὸν Θεόν, cum ab iis distinguuntur Ἰσραηλῖται, in N.T. dicuntur, qui, etsi natione non sunt Iudaei, eorum tamen religionem amplexi, verum Deum colunt, proselyti portae. Eadem loquendi ratione utitur quoque Iosephus A. XIV, 7, 2. πάντων κατὰ τὴν εὐκαμένην ἰΟΥΔΑΙΩΝ καὶ ΣΕΒΟΜΕΝΩΝ, omnium in orbe terrarum Iudaeorum et Proselytorum.

v. 42. Ἐἰς τὸ μεταξὺ σάββατον) Recte defendit WOLFIVS receptam lectionem contra temeritatem SCALIGERI, emendantis, solius coniecturae ope, ἐν τῷ μεταξὺ σαββατῶν. Sed non docuit idem Vir Praestantissimus, qua ratione, sensu commodo, recepta retineri possit. Nam quod scribit WOLFIVS, BOISIVM rem ad liquidum perduxisse, id ex eius verbis equidem perspicere non potui, nescio an alii. Et sane hic significatus τῷ μεταξὺ pro μετὰ post, cum sit paullo insolentior, auctoritate confirmandus erat, praefertim cum SCHMIDIVS, Vir, iudice ipso WOLFIO, ἐλλληνικώτατος, neget, τὸ μεταξὺ vñquam significare post. Nam quem WOLFIVS huic significatui rariori confirmando laudat locum Hesychii, is, praeterquam quod corruptus est, minime huc facit, aut rem conficit, ut sciunt, qui veterum Glossariorum Graecorum rationem non ignorant. Aequè minus probandum videtur, quod scribit WOLFIVS, in altera illa notione, de interiecto tempore, persistere possumus, si dicamus, Sabbatum sequens proximum hic dici τὸ μεταξὺ σάββατον, tanquam, quod inter antecedens primum, et sequens tertium sit intelligendum. Adversatur enim haec interpretatio loquendi vsui. Optimum igitur est, τὸ μεταξὺ σάββατον interpretari de Sabbato proxime sequente, s. quod POST insecuturum erat. Quo significato paullo insolentiori τὸ μεταξὺ est apud Iosephum B. I. II, 11, 4. ΜΕΤΑΞΥ δὲ τῶν μετὰ τῆς συγκλήτης στρατιωτῶν τις, σπασάμενος τὸ ξίφος, ἐβόησε. POSTEA vero vnus ex militibus, qui cum Senatu erant, cum eduxisset gladium, clamanit:

manit: vbi μεταξὺ diserte pro μετὰ aut μετέπειτα est. Sed hunc locum iam L. CAPELLIVS in Spicileg. in hanc rem laudavit. Addamus alia, B. I. V, 4, 2. Δαδὶς δὲ τῆς καὶ Σολομῶνος, ἐπὶ δὲ τῶν ΜΕΤΑΞΥ ΤΑΤΩΝ βασιλέων, φιλοτιμηθέντων περὶ τὸ ἐργον, id loci naturam et firmitatem acceperant Davidis et Salomonis, et regum, qui POST insecuti sunt, munimenta, quibus multum studii et sumptuum impenderant. Contra Apion, II, 21, ὧν ΜΕΤΑΞΥ ἑσάσι-
λεως βαλᾶτορες, POST quos regnavit Balatorus. In quibus locis omnibus τὸ μεταξὺ est post.

v. 44. Τῷ δὲ ἐρχομένῳ) Codd. quidam, et Vulg. legunt ἐρχομένῳ. Quamcunque lectionem praetuleris, sensus erit idem. Difficile tamen erit, secundum alterutram lectionem pronunciare. WOLFIVS quidem persuasum sibi habet, vulgatam ἐρχομένῳ praestare: nec repugnaverim. Sed quas rationes ei tuendae attulit, eae, vereor, ut satis procedant. Ἐρχεσθαι ἡμέρας, inquit, saepe et D. Lucas et alii Scriptores dicunt. Audia. Sed idem Lucas saepe ἐρχομένην ἡμέραν habet, vide v. c. Luc. XIII. 33. Act. XX. 15. XXI. 26. Addit: Nescio, an Sabbatum, diebus aliquot a praecedente seiunctum, commode satis dici possit ἐρχομένον (ita enim omnino legendum; non, ut typis exscriptum est, ἐρχόμενον, quod directe contra mentem WOLFII est). Quod enim perspicere adhuc ex vsu Scriptorum potui, vox ἐρχόμενος (ita iterum pro vitioso illo ἐρχόμενος scribe) dicitur tantum de die proxime sequente, et cum priore artissime coniuncto. Sed Vir ille doctissimus humanitus hic errat. Nam primo quidem, ἐρχεσθαι et ἐρχομαι in hac re promiscue, sensuque non diuerso vsurpari, vsus loquendi docet, luuat vel unum, cum multa possint, locum in hanc rem afferre: A. V, 9, 2. ΕΧΟΜΕΝΑΙΣ ἡμέραις, sequentibus diebus, ib. II, 11. εἰς τὴν ΕΧΟΜΕΝΗΝ ἡμέραν, sequenti die. VII, 1, 3. τῇ δ' ΕΧΟΜΕΝῃ. Sed ecce idem, A. VI, 11, 9. τῇ δ' ΕΡΧΟΜΕΝῃ: quae causa est, quare hae duae voces saepe fuerint a librariis confusae, V. c. I. Maccab. IV, 12. αὐτῆς

αὐτὰς ἐρχομένους, ubi alii ἐχομένους: et v. 28. ἐν τῷ ἐχομένῳ ἐναυτῷ, alii ἐρχομένῳ, et sic locis multis aliis. Neque est, quod WOLFIVS dubitet, an Sabbatum, diebus aliquot a praecedente seiunctum dici possit ἐχομένον. Nam si ἐναυτὸς, annus instans, aliquot non diebus, sed mensibus a praecedente seiunctus, dicitur ἐχομένος, v. c. apud Iosephum XII, 7, 5. aequè commode σάββατον ἐχομένον dici potest. Idem igitur hic τὸ ἐρχόμενον ἢ ἐχομένον σάββατον, quod v. 42. τὸ μεταξύ σάββατον.

v. 48. Ἐτίθεισαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζῶνῃ) Hic locus, quò CALVINI affeculae, tanquam acerrimio telo, pugnant ad defendendum istud absolutum Decretum, variis interpretationibus expositus est. Omnium autem verissima est, quae a FRANZIO inprimis adornata, plerisque omnibus nostrorum Theologorum, WOLFIO quoque, probatur. Quae WOLFIVS ex MAIO attulit, rem non conficiunt. Igitur videamus, quomodo linguae ratione, a qua omnis interpretatio certa pendet, ea interpretatio confirmari possit. Et primo quidem vox τάττεσθαι inprimis e re militari petita est, ubi milites τεταγμένοι dicuntur, qui loco suo et ordine, ducis auctoritate, collocati et dispositi sunt. Facit huc inprimis elegans Philonis locus in Libro de Gigant. p. 290. καλὸν δὲ μὴ λειποτακτῆσαι μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ τάξεως, ἐν ᾗ ΤΕΤΑΓΜΕΝΟΙΣ πάντας ἀρτίστειν ἀνάγκη, αὐτομολῆσαι δὲ πρὸς τὴν ἀνανδρὸν καὶ κεκλασμένην ἡδονήν. Bonum sane fuerit, non deferere constitutum diuinitus ordinem, in quo res gerenda est fortiter, nec transfugere ad effoeminatam fragilitatem: ubi voces λειποτακτῆσαι, τάξις, τεταγμένοι, αὐτομολῆσαι, ex re militari sunt petitae. Sed in hoc quidem non multum difficultatis est, maxima autem in eo, quo sensu τεταγμένοι εἰς ζῶνῃ dicantur: in eo enim summa contentio est. Sed optime et luculentissime mihi videtur posse dirimi ex lege oppositionis. Nam οἱ τεταγμένοι εἰς ζῶνῃ αἰώνιον diserte opponuntur iis, οἱ ἐκ αἰῶντος κρίνεται αὐτὰς τῆς αἰωνίᾳ ζωῆς, h. e. qui vita aeterna

na

na se ipsos indignos reddiderunt, nempe τῷ ἀπαθῆσθαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ: ex lege igitur oppositionis οἱ τεταγμένοι sunt, οἱ αὐτὰς τάξαντες, quomodo vero? nempe admittendo et sequendo illam τάξιν diuinam vitae aeternae consequendae, verbum Dei audiendo, et Spiritui Sancto, per illud operari volenti, non resistendo. Hi enim ipsi v. 42. dicuntur rogasse Apostolos, ut sibi doctrinam Christianam dilucidius exponerent et explicarent; et hac ratione dicuntur τετάχθαι, h. e. τάξαι αὐτὰς, εἰς ζῶνῃ αἰώνιον. Est autem cum Graecis tum Latinis (et his praecipue, cum careant voce media) non inusitatum, medium et formam reciprocam voce passiva, exprimere, inprimis in Tempore Perfecto, quia multa verba nullum Perfectum in medio habent: Passiva autem voce, loco mediae, magis vruntur, quam Activa, quia maior Analogia Medii et Passivi est, quam Medii et Activi, cum illa Praesens et Imperfectum commune habeant. Habere autem Passiva significationem Medii, seu Activam reciprocam, vel ex his exemplis apparet. I. Petr. V. 5. ὑποτάγητε πρεσβυτέροις, subiicite VOS Senioribus, et v. 6. τὰ πεινώθητε ὑπὸ τὴν κραταιὰν χάρι τοῦ Θεοῦ, submitite VOS. Ipsa vox τάττεσθαι apud Graecos eodem, quo hic, sensu saepe occurrit. Philo de Nobilit. p. 907. Ἐχω δ' ἐν ταῖς ἐτέροις τῶν ἐξ ἐναντίας ἀμένω ΤΕΤΑΓΜΕΝΟΙΣ τάξιν: ibi enim οἱ τεταγμένοι τάξιν sunt, qui SE IPSOS cuidam vitae generi dediderunt. Sed cum inprimis vtamur Iosepho, ex eo is nobis est huius vocis significatus confirmandus. A. IV, 2, 3. οἱ ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΟΙ τῷ κορῇ, qui SE IPSOS partibus Corae adiunxerunt. VI, 4, 4. ΤΑΧΘΗΤΕ πάντες κατὰ Φυλὰς. Secernite et distribuite VOS secundum tribus. VIII, 10, 3. Ἐγκαλεισμένοι τῷ Ῥοβόαμ καὶ τῷ πλήθει, ἐν αὐτοῖς διὰ τὴν Σαρὰκν στρατείαν, καὶ τὸν Θεὸν ἠκελευσέντων θάνατον κὴν σωτηρίαν, ἐκ ἐπεισαν τὸν Θεὸν ΤΑΧΘΗΝΑΙ μετ' αὐτῶν. Cum Roboamus populusque in urbe inclusi tenerentur ob Susaci expeditionem, Deoque supplicarent, ut victoriam salutemque ipsis daret

daret, adducere Deum non potuerant, ut SE illorum partibus adiungeret. Esse autem ταχθῆναι μετά τινος, SE IPSVM alicuius partibus adiungere, ex alio loco, VIII, 1, 3. intelligitur, vbi eadem res voce media exprimitur. ΤΑΞΑΣΘΑΙ μετά τινος. Nihil igitur, absoluti Decreti architecti et defensores, praesidii, impiae sententiae suae confirmandae, in hoc loco inueniunt.

CAPVT XIV.

V. 2. Ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἰδυνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν) κακῶν hic est aliquem exacerbare, contra alterum excitare et irritare: Nostrates dicunt: einen wider den andern aufheizen. Neque erat sane, quare Viri quidam docti hunc significatum insolentem, aut, ut BEZA ad h. l. hoc verbum eo sensu τῶν ἀπαξ λεγομένων haberent, cum ita apud optimum quemque occurrat. Sic diserte est apud Iosephum, XVI, 1, 2. vbi Salome et Pheroras apud Herodem filios in suspicionem criminationemque adduxisse dicuntur, discutendo, eos nolle cum patre, interfectore quippe matris, versari: ταῦτα γὰρ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τὸ πιθανὸν τῆς αἰτίας φέροντες, ΚΑΚΟΪΝ ἰδύναντο, καὶ τῆς εὐνοίας ἧς εἶχεν εἰς τὰς παῖδας ἀφαιρῆν. Ita enim a rei veritate ad rationem verisimilem progredientes, poterant EXACERBARE patrem in filios, eique benevolentiam in filios eripere. Et ib. 7, 3 de Herode, ΕΚΑΚΟΥΤΟ τὰς ὑποψίας, exasperabatur, irritabatur suspicionibus: et 8, 6. κακῶσαι est, contra aliquem irritari, vbi, tanquam Synonymum, ὀργῆς ἀναπληροθῆσθαι iungitur. Sed constructio κακῶν τινα κατὰ τινος, aliquid insolentis difficultatisque habere videtur. Eius autem expediendae ratio haec est, ut dicamus, voces, αἱ ψυχὰς τῶν ἰδυνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν, non pendere a verbo Ἐκάκωσαν, sed ab ἐπήγεραν, hoc sensu: Infideles autem Iudaei concitarunt et irritarunt animos Gentilium contra fideles. Est enim is Scriptorum cum Graecorum,

tum

tum Latinorum mos, ut, praemissis pluribus, ea interdum subiciant, quae constructione non proximis iungenda, sed ad remotius, et nonnunquam ordine primum, referri debeant. Exemplum in eam rem suppeditabit Celeberr. ABRESCH. in Adnotatt. ad Loca quaedam N. T. p. 619.

v. 22. Παρακαλῶντες ἐμμένειν τῇ πίστι) Non satis cohaerere videtur oratio, παρακαλῶντες ἐμμένειν - καὶ ἔτι δὲ εἰσελθεῖν. Non enim habere videntur verba καὶ ἔτι δὲ, vnde pendeant: quae causa est, quare BEZA τὸ καὶ vellexpungi. Sed caue eum audias. Optime enim orationi sua constat integritas, τῷ καὶ, vti debet, retento. Decepit Virum doctissimum genus loquendi elegantissimum, ipsi non intellectum. Scilicet ex τῷ παρακαλῶντες repetendum ἀπὸ κοινῆς est λέγοντες, cuius notio in τῷ παρακαλῶντες inclusa lateret. Expone igitur, ac si scriptum esset, παρακαλῶντες ἐμμένειν τῇ πίστι καὶ ΛΕΓΟΝΤΕΣ ὅτι δὲ. Sic apud Iosephum A. V. 1, 18. τῷ Θεῷ δ' ἐξουενδίσαντος αὐτοῖς τὸν φόβον, καὶ εἰ πλέον τῆς παρ' αὐτῷ βοηθείας ποθέουσιν vbi καὶ εἰ etc. non habere videntur, vbi referantur; sed ex τῷ ἐξουενδίσαντος est ἀπὸ κοινῆς repetendum λέγοντος, hoc sensu: Deo autem eis formidinem exprobrante, et DICENTE, an quid maius eius ope et auxilio desiderarent. De hoc loquendi more optimorum scriptorum, quo Verbum alterum, notione cognatum, ex illo, quod praecessit, lectoris animo supplendum relinquunt, copiose docteque disputat Celeberr. ABRESCH. Adnotatt. ad Aeschyl. p. 3. sqq. Caeterum, quemadmodum παρακαλῶν hic duplici regimine gaudet, ita apud Iosephum l. c. §. 25. παρακαλῶμεν ΜΗΔΕΝΑ τῆς πρὸς ἡμᾶς συγγενείας ὅρον ΥΠΟΔΑΜΒΑΝΕΙΝ, μηδ' ὅτι μεταξύ ποταμὸς ἔστω, ἐτέρως ἡμᾶς ΝΟΗΣΕΤΕ καὶ ἐχθ' Ἑβραίων.

CAPVT XV.

V. 20. Ἐπιστολαὶ αὐτοῖς) Possis interpretari, *epistolam mittere*, vti apud Latinos interdum *mittere* simpliciter est *scribere*, *epistolam mittere*; de quo CORTIVS ad Sallust. B. Catilinar. C. XXXII. haud scio tamen, an praestet reddere, *praecipere*, qua notione hoc verbum saepe apud Iosephum. A. I, 1, 1. κινήσεις αὐτοῖς (ἄστροις) ΕΠΙΣΤΕΙΛΑΣ καὶ δρόμους, *praecipiens astris motum et cursum*. II, 2, 1. τὰς ἐντολὰς ἃς αὐτὸς διὰ Μωϋσέως αὐτοῖς ΕΠΕΣΤΕΙΛΕΝ, *praeepta, quae ipse per Moysen illis iniunxerat*. V, 11, 2. τὸ πατὴρ αὐτοῖς ΕΠΙΣΤΕΙΛΑΝΤΟΣ, *cum pater ipsis praeciperet*. VI, 6, 2. περιμένει μὲν ὡς ὁ προφήτης ΕΠΕΣΤΕΙΛΕΝ, *expectat, quemadmodum ei Propheta praecerat*; ib. 7, 2. -- τῆς μνήμης ἧς ΕΠΕΣΤΕΙΛΕΝ ὁ Θεός, *eorum, quae Deus praecerat, parum memor*. VIII, 2, 1. Porro ἐπιστέλλειν est *mandare* alicui aliquid, *Einem eine Commission auftragen*; unde apud eundem l. c. §. 7. τὰ ἐπεσταλμένα, *mandata*. Et XVIII, 8, 4. αἱ ἐπιστολαί, *mandata*, die aufgetragene Commission, ad quem locum vid. III. SPANHEMIVS; et ἐπιστολαὶ interdum pro ἐντολαί, *praeepta*, XII, 4, 10. Δημοτέλης, ὁ φέρων τὰ γράμματα, *diapēmpōi tas epistolās*; hoc est, ἐντολὰς. Non enim dubium est, Iosephum περιφράσασθαι illa prioris Maccabaici, ἐντελλόμεθα ἢ ὅπως ἀπαγγέλωσιν ὑμῖν κατὰ ταῦτα, *obseruante SCALIGERO*.

v. 22. Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις) Hic locus ob structuram est valde impeditus. Quiuis enim, vel parum attentus, intelligit τῷ ἔδοξε non satis, ex Grammaticis regulis, respondere videri nequē ἐκλεξαμένους, neque γράψαντες? Et priorem quidem difficultatem Viri quidam docti ita tollere studuerunt, vt dicerent, τὸ ἐκλεξαμένους ad ἔδοξε esse referendum. Scilicet tota oratio sic ordinarie constituenda erat: Ἐδοξε τοῖς ἀποστόλοις - - ἐκλέξασθαι ἄνδρας, καὶ - - πέμψαι. *Visum est Aposto-*

lis

lis - - *eligere Viros, et - - mittere*. Sed cum Graeci sint Participiorum studiosissimi, ille infinitivus ἐκλέξασθαι elegantius in Participium mutatus est: Sic apud Iosephum A. V, 5, 3. ἡ Δεβώρα τὸν Βάρακον, ΕΠΙΛΕΞΑΝΤΑ τῶν νέων μυρίας ἐκέλευε ΧΩΡΕΪΝ ἐπὶ τὰς πολεμίας. *Debora Baraco arcesito praecipit, vt iuuenum ad decem millia delectum haberet, et contra hostes iret*: et VIII, 13, 5. ἐκέλευσεν Ἠλίας τὰς προφῆτας ΕΚΛΕΞΑΜΕΝΟΤΣ βῆν πρώτους τε ΘΥΣΑΙ, *praecipit Elias, vt isti vater bouem eligerent, et Diis sacrificarent*. Eodem modo a Luca Infinitivus ἐκλέξασθαι elegantius in Participium mutatus est: Sed tunc ordinarie non ἐκλεξαμένους, sed ἐκλεξαμένους scribendum fuisset, vt subiecto, τοῖς ἀποστόλοις, responderet, vt apud Iosephum XI, 6, 2. προσέταξε ΤΙΣΙΝ ΕΠΙΛΕΞΑΜΕΝΟΙΣ - - ἀγαγεῖν πρὸς αὐτόν, *iniunxit quibusdam, vt virgines forma praestantissimas etigerent et ad eum adducerent*. Neque tamen Lucas prorsus a Graecorum loquendi more recessit. Eodem enim modo Iosephus XV, 6, 5. ἦν δὲ ΚΑΙ ΚΕΙΝΟΙΣ ἐντολὴ - - ΜΑΘΟΝΤΑΣ διαχειρίσασθαι. *Alia exempla suppeditat Celeberr. HOOGEVEEN ad VIGERVUM de Idiotism. Gr. L. p. 274.* Neque vero ille Accusatiuus ἐκλεξαμένους necessario ad ἔδοξε refertur, sed ad infinitivum πέμψαι referri potest. WOLFIVS quidem putat, τὸ ἐκλεξαμένους ad ἔδοξε referri posse, hancque constructionis insolentiam defendit quodam Aeliani loco V. H. II. 13. Sed fallitur Vir ille doctissimus. Illius enim loci longe alia ratio est, cum ibi φθονεῖς ὄντας - - προαυριμένους sint Accusatiui absoluti, neque adeo ad ἔδοξε referendi, vt locum ipsum consulenti apparebit. Porro illud, ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις - - γράψαντες, insolentius, et a Grammaticorum regulis longius recedere videtur. Vox enim γράψαντες, necessario ad τοῖς ἀποστόλοις, tanquam subiectum, referenda est, atque adeo dicendum erat, γράψασιν. Longe aliter autem iudicat WOLFIVS, qui, STOLBERGII auctoritatem secutus, τὸ γράψαντες ad praeced-

dentem Infinitium πέμψαι esse referendum, ut modus declararetur, quo in illis atlegendis usi sint Apostoli, nempe cum literis, et cum oratio maneat in eadem persona, post Infinitum sequi solere Nominativum. Sed humanitus errant uterque Vir praestantissimus. Graeci iungunt illi quidem infinitivo non solum accusativum, ut Latini fere, sed omnes casus, non autem ubique et promiscue, sed eum, in quo est subiectum, ad quod is refertur. Sic v. c. eleganter dativus, loco accusativi, infinitivo iungitur, sed non nisi tum, cum praecessit Dativus, ad quem, tanquam subiectum, alter ille refertur. Sic apud Iosephum A. IV, 1, 1. συμφέρειν αὐτοῖς τὸ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΣΙΝ εἶναι. VII, 15, 1. παραγῶ σοὶ - ΔΙΚΑΙΩ: μὲν εἶναι πρὸς τὰς ἀρχομένους, ΕΥΣΕΒΕΙ δὲ πρὸς τὸν Θεόν. Plura in hanc rem dedimus in Commentario nostro ad Decretum Flau. p. 80. Non igitur admittenda est illa STOLBERGII et WOLFFII ratio, sed potius concedendum, pro γράψαντες, ex Grammatices regulis, ordinarie scribendum fuisse γράψασι, ut τοῖς ἀποστόλοις, tanquam suo subiecto, responderet. Neque tamen quemquam hoc ἀνακόλυθον grammaticum offendere debet, cum a loquendi more Graecorum non abhorreat, et in scriptoribus Atticis etiam saepe inveniatur: exempla in hanc rem attulimus in illo Commentario p. 82. ubi de toto hoc Actorum loco a. p. 78. usque ad 82. fusius, accuratiusque disputauimus.

v. 22. Ἄνδρες ἡγαγμένοις) SCHOETTGENIVS, ὁ νῦν ἐν ἀγίοις, interpretatur ἡγαγμένοις doctores: quam notionem etsi scio huius vocis interdum esse, v. c. Ebr. XIII. 7. 17. 24. tamen ab hoc loco alienam puto. Mihi potius ἡγαγμένοι h. l. esse videntur qui praecipua aliqua auctoritate et dignitate inter suos florent, ob singularia, quibus a Deo exornati erant, dona. Hoc sensu apud Iosephum A. XI, 4. 4. οἱ τῶν πατρῶν ΗΓΕΜΟΝΕΣ τῶν Ἰσραηλιτῶν, Principes familiarum Israelitarum: et paulo post §. 4. ΗΓΕ-

ΗΓΕΜΟΝΕΣ τῶν Ἰσραήλων neque alio sensu §. 6. Ἰσδαίοις καὶ ΗΓΕΜΟΣΙΝ αὐτῶν.

v. 24. ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν) Vulgo redditur, labefactantes animas vestras, perquam obscure. Ἀνασκευάζειν saepe optimo cuique est perdere, corrumpere. Apud Iosephum XIV, 15, 3. τῶν περὶ τὴν πόλιν ὄντων ἐρήμων, διὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀντιγόνου στρατιωτῶν ΑΝΕΣΚΕΤΑΣΘΑΙ, Vastatis circa urbem agris, quoniam ab Antigonianis omnia vastata erant. Et §. 4. διέπνευε δὲ καὶ πρὸς τὰς κύκλῳ, κεύειν τὰ κατὰ τὴν χώραν ΑΝΕΣΚΕΤΑΣΘΑΣΘΑΙ, Quin ad omnes in circuitu misit, praecipiens, ut, quaecumque in agris essent, corrumpere et vastarent. Igitur ἀνασκευάζειν malim h. l. interpretari, animos falsa doctrina imbui et corrumpere, atque adeo a vera salutis aeternae consequendae via abducere conari. Oppositum huius Verbi est κατασκευάζειν, ut velex ἀνασκευῇ et κατασκευῇ Rhetorum notum est: iam cum κατασκευάζειν in sacris literis sit, verae religionis Christianae cognitione imbui et instruere: facile vi Vocis oppositae intelligi potest, quid ἀνασκευάζειν denotet.

v. 29. Ἐξ ὧν διατηρῶντες ἑαυτὰς, εὖ πράξετε) Verba εὖ πράξετε omnino reddenda sunt felices, beati eritis, non solum ex lege oppositionis, (opponuntur enim illis V. 1. εὖ δύνασθε σωθῆναι) sed etiam ex constanti loquendi more Graecorum. Nam qui reddi quoque posse putant, recte agetis, interpretationem asserunt consuetudini loquendi aduersam. Hoc enim si Graeci indicare volunt, non dicunt εὖ πράσσειν, sed εὖ, καλῶς ποιεῖν: ut apud Iosephum A. V, 1, 26. ΕΥ ΠΟΙΗΣΕΤΕ σωφρονίσαντες, Bene agetis, si ad saniolem mentem redeatis. XIII, 5, 8. ΚΑΛΩΣ ΠΟΙΗΣΕΤΕ καὶ αὐτὰ γράφοντες ἡμῖν, καὶ περὶ ὧν ἂν δεῖσθε ἐπιστέλλοντες, Quare recte facietis, si vos quoque nobis rescripseritis, atque significaueritis, ecquā re nostrā opus habeatis. Aliud autem est εὖ πράξετε: nedicam, multo maiorem vim, auctoritatemque orationi Apostolorum accedere, si reddideris, si

his praeceptis parueritis verae felicitatis participes fietis, quam, si his praeceptis parueritis, facietis, quod officii vestri est. Caeterum haec, ἐξ ὧν διατηρῶντες εαυτὰς, a quibus si vobis caueritis, constructionem habent paullo insolentiores: simillima illa est Psalm. XI. 8. διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

v. 33. Ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν) Duplici sensu haec capi possunt, aut, discesserunt a fratribus, aut, a fidelibus dimissi sunt: quo duplici sensu apud Iosephum est A. V., 1, 25. Χαίροντας ὑμᾶς ἐπὶ ταῖς κληρίαις ΑΠΟΛΥΟΜΕΝ, Laetos vos ad possessiones vestras dimittimus: sed paullo post, alio sensu, μόλις ἀλλήλων ΑΠΕΛΥΘΗΣΑΝ, aegre a se invicem discesserunt. Malim tamen h. l. interpretari, a fidelibus dimissi sunt, ut adeo idem hic dicatur, quod v. 40. παραδοθέντι τῇ χάριτι τῷ Θεῷ. Nam ἀπολύειν μετ' εἰρήνης est, aliquem discedentem bonis votis et omnibus prosequi.

v. 38. Παῦλος δὲ ἤξις - - μὴ συμπαράλαβῆν τόν) Recte WOLFIO haec lectio pro genuina defenditur, reiecta illa, ἐκ ἐβέλτο. Sed in interpretatione vocis ἤξις non consentiunt Viri docti. Vulgatus haec verba, ἤξις μὴ συμπαράλαβῆν, vertit, rogabat non debere recipi, quem probare videntur HASAEVS et WOLFIVS: sed ea interpretatio admitti nequit, cum sit contra linguae rationem: dicendum enim tum fuisset, μὴ συμπαράληφθῆναι. Mirum, Viros doctos in horum verborum interpretatione haesisse, quae ex eleganti communique loquendi usu reddenda sunt: Paulus NOLEBAT hunc secum ducere, s. comitem itineris habere. Ἀξιώω enim, adiuncto τῷ μὴ, saepe est nolo. Iosephus A. I, 1, 4. εἰπὼν, πονῶσι καὶ τοῖς ἐργοῖς τριβομένοις τὰ μὲν παρέξεν, τῶν δὲ ἐκ ΑΞΙΩΣΕΙΝ, dicens, se laborantibus, et labore attritis alia quidem velle exhibere, alia vero nolle. A. VII, 7, 3. τῶν ἰδίων ἐδὲν ἱκίνοσ βουκημάτων ΗΞΙΩΣΕ καταθύσας εὐαχῆσαι τὸν Φίλον, de suis pecoribus ne unum quidem, ut amicum erulis adhiberet, magis VOLVIT. X, 7, 1. ἐκ ΗΞΙΟΥ τὴν

τὴν πόλιν κινδυνεύσαν δι' αὐτὸν περιορᾶν: NOLVIT urbem negligere sua causa periclitantem.

CAPVT XVI.

V. 13. Ἐξήλθομεν ἐξ αὐτῆς πόλεως παρὰ πόταμόν, ἃ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι) Verissimam puto horum verborum interpretationem eam, quae reddit, ubi solebat esse, s. ubi ex more erat Proseucha: Convenit enim et linguae rationi, et a Veterum monumentis confirmatur. Νομίζεσθαι enim saepe est, in more esse, unde νομισμένα apud Iosephum A. V., I, 1. sunt solemnia, quae ex more peragenda sunt. Deinde Veterum auctoritate edocti scimus, moris apud Iudaeos fuisse hoc, ut Proseuchas quam proxime ad fluvios exstruerent, quo commodius ipsis suppetere aqua ad manus lavandas, antequam preces facerent. Insignis in hanc rem est Iosephi locus, A. XIV, 10, 23, in Decreto Halicarnassensium, δεδόχθαι ἡμῖν Ἰερδαίων τὰς βελομένους - - τὰς προσευχὰς ποιῆσθαι πρὸς τὴν θαλάσση κατὰ τὸ πάτριον ἔθος; Placuit nobis, ut ius potestatemque habeant Iudaeorum quicunque volunt -- Proseuchas faciendi AD MARE PRO MORE PATRIO.

v. 16. Πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχήν) Facio cum Vitringa, qui προσευχήν hic quoque de loco faciendis praecibus destinato accipit. Commodius enim aliquis tendere ad Synagogam, quam ad orationem s. preces, dicitur. Quam sententiam confirmat Iosephus simillima loquendi ratione, in Libro de vita sua §. 54. κατὰ τὴν ἐπιστάν συνάγονται πάντες εἰς τὴν προσευχήν Die sequenti omnes congregantur in Proseucham. Et §. 57. Illorum tamen sententiae, qui προσευχήν hic interpretantur preces, favere videtur alius Iosephi locus, eodem Lib. §. 57. εἰς εὐχὰς (seu, ut alii, προσευχὰς) ἡμῶν τράπομένων, cum ad preces converteremur, praesertim quia articulus abest, ut in h. l. Iosephi. Sed prius malim.

CAPVT XVII.

V. 22. Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δαισινδαιμονέστερος ὑμᾶς θεῶν) Mihi non dubium est, quin Paulus vocem δαισινδαιμονέστερος sensu bono, pro hominibus religionis pietatisque in Deos maxime studiosis, cepit, ut sub initium orationis beneuolentiam Atheniensium capteret. Neque enim credibile, aut prudentiae Paulli conueniens videtur, in ipso limine orationis eum tam odiofo, et ad animos Atheniensium irritandos apto vocis significatu vsum esse. Vide cum de toto hoc in vniuersum Paulli Atheniensis negotio, tum inprimis oratione ad Athenienses habita, elegantissime doctissimeque disputantem MOSHEMIVM, V. S. R. in Doctr. Mor. T. III. p. 159. sqq. Δαισινδαιμονίαν autem, vnde δαισινδαιμονέστερος, etsi malo sensu saepissime sumi non ignoro, saepe tamen est, vbi sensu bono, pro pietatis studio, occurrit. Apud Iosephum A. X. 3, 2. de rege Manasse; Γενόμενος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τῶν μὲν προτέρων ἀμαρτημάτων περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν μνήμην ἐσπύδαζεν, εἰ δυνατόν αὐτῷ γένοιτο, τῆς ψυχῆς ἐμβαλεῖν, ὧν μεταβαλέμεν ὥρμησε; καὶ πάσῃ χρῆσθαι περὶ αὐτὸν ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΙ. Cum Hierosolyma venisset, id modis omnibus agebat, ut vel memoriam priorum de Deo errorum, quorum iam poenitere coepit, ex animo eiiceret, quoad eius fieri potuit, omnique erga eum religione semet obligaret. Sic apud eundem in Decretis Asiaticis pro Iudaeis, a IAC. GRONOVIO collectis, p. 6. ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΣ ἐνεκα στρατίας ἀπέλυσσα, religionis causa Iudaeis veniam militiae concessi. Vid. ibi GRONOVIVS. Neque dubito, quin in his ipsis Act. Apost. c. XXV. 19. haec vox bono quoque sensu capienda sit, licet aliter videatur WOLFIO.

V. 26. Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος) Iam notatum praestantissimo WOLFIO, αἷμα hic semen; genus, denotare; qua notione est apud Iosephum A. II, 6, 3. in Apologia Rubeni pro familia sua; Ἐσμὲν ἀδελφοὶ καὶ κοινοὶ

τὸν Αἶμα, nos fratres sumus, et ex eodem semine prognati. Nec dissimili fere sensu apud eundem de genere, XX, 10, 1. πάτριόν ἐστι μηδένα τῷ Θεῷ τὴν ἀρχιερωσύνην λαμβάνειν, ἢ τὸν ἐξ Αἵματος Ἀαρῶνος. Ex patrio instituto nemo Pontifex creari potest, nisi ex genere Aaronis oriundus; sequitur enim mox, ἑτέρω δὲ τῷ ΓΕΝΟΥΣ ἔδ' ἂν βασιλεὺς ὧν τύχη τεύξεσθαι ἀρχιερωσύνην.

V. 301. Τὸς μὲν ἐν χρόνῳ τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός) Omnino audax et inepta est HOMBERGLII coniectura, pro, ὑπεριδὼν legentis ὑπερίδων, suffulciens, subueniens. Diuinationes in aliud tempus differendae erant. Neque felicius COCCÆIVS eiusque sequaces, qui ὑπεριδὼν dissimulare interpretantur: qui denique huius vocis hanc vim esse volunt, ut despiciere et cum indignatione contemnere denotet, non male illi quidem; sed vim veram vocis nondum assequuntur. Quid multa? ὑπεριδὼν h. l. est condonare, remittere. Respondet haec vox Ebraico חָנַן, transit, quod in Hiphil et Hitphaël significat condonare, vnde saepe a LXX. Senioribus per παρίεναι, praetermittere exprimitur. Commodè etiam possis cum Ebraico חָנַן comparare, quod Deuter. XXII. 1, LXX. Seniores ὑπεριδὼν ἀσεβείας reddiderunt. Inprimis autem hunc vocis significatum confirmat illustris Iosephi A. II, 6, 9. vbi in oratione Iudae ad Iosephum pro Beniamine, inter caetera haec; τὸ περὶ μικρῶν ζημιωμάτων ἀφέναι τὰς πλημμελήσαντας, ἐπαίνον ἡγεῖται τοῖς ΥΠΕΡΙΔΟΥΣΙ, Qui leuiter delinquentibus CONDONANT, magnam laudem consequi solent: quod hic ὑπεριδὼν dixit, paulo ante per συγγνώσκων expressit.

V. 31. Πίσιν παραχρῶν παῶν) Etsi Theologi nostri tantum non omnes haec verba de verbo saluifico, quo Deus fidem operatur in omnibus non reluctantibus, accipiunt; tamen orationis Paulli consilio accommodatius cum alii, tum inprimis RAPHELIVS, παρέχειν πίσιν interpretantur confirmare, probare, fidem facere: quo sensu haec loquendi ratio saepissime apud optimum quemque Scriptorem

occurrit. Exemplis a RAPHELIO in hanc rem iam ex Polybio allatis, addatur hoc ex Iosepho, A. II, 9, 4. τοῖς μέντοι προκατήγγελλμένοις ὑπὸ τῷ Θεῷ ΠΙΣΤΙΝ ὁ τοκοτός τῆς γυναῖκος ΠΑΡΕΙΧΕ, His tamen, quae pronuntiata erant a Deo, FIDEM FECIT mulieris partus. Contrarium est πίσιν λαμβάνειν, ibid. 12, 3. Θεὸς ἐκέλευσε τε τὴν βακτῆριαν ἐπὶ τὴν γῆν ἀφέντα, ΠΙΣΤΙΝ, ὣν ὑπάρχοντα, ΛΑΜΒΑΝΕΙΝ, Deus iussit, ut Moyses, virga in terram proiecta, fidem promissorum acciperet. Sensus igitur huius loci est: fidem omnibus fecit eo, quod Christum interfectum reuocavit in vitam. Quod luculentissime ipse Paullus interpretatur, Rom. I. 4. τῷ υἱῷ αὐτοῦ - τῷ ὁμοθύντος υἱῷ Θεῷ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιοσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν.

CAPVT XVIII.

V. 10. Οὐδὲς ἐπιθήσεται σοι) Vocem ἐπιθέσθαι duplici inprimis sensu apud Iosephum deprehendi: quorum prior est, quo hostiliter aliquem aggredi, eique violentas manus inferre denotat. A. I, 20, 1. de Iacobo, infensi fratris Esau impetum excepturo: Νέμας τῆς συν ἀφ' ἧς, τὰς μὲν πρῆπεμπε, τὰς δὲ λοιπομένους ἄσπον ἐκέλευσεν ἀκολυθῆναι ὅπως, εἰ βιάσθαι οἱ προπεμφθέντες, ΕΠΙΘΕΜΕΝΟΙ τῷ ἀδελφῷ, καταφυγὴν ἐχοιεν πρὸς τὰς ἐπομένους. His, qui secum erant, distributis, alios quidem praemittebat, alios vero post tergum proxime sequi iubebat, ut, si praemissi forte vi opprimerentur, Esau illos AGGREDIENTE, ad sequens agmen haberent refugium. IX, 9. de Amasia, Rege Iudaeae. Παρελθὼν ἐπὶ τὰ παράγματα καὶ τὴν ἀρχὴν, ἐγὼ δὲ πρῶτον ἰωάννη τιμωρῆσαι τῷ πατρὶ, καὶ τὰς ΕΠΙΘΕΜΕΝΟΥΣ αὐτῷ φίλους κολάσαι. Cum imperio rebusque gerendis admotus esset, statuit, Iosum patrem sibi inprimis vindicandum esse, eosque suorum, qui MANVS ei INTVLERANT, poena afficiendos. Posterior est, insidias struere, v. c. IX, 7, 2. Sed prior significatus magis huc facit.

v. 24.

v. 24. Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει) patria Alexandrinus. De origine Iudaeorum Alexandrinorum est insignis locus Iosephi, A. XII, 1, 1. Ὁ Πτολεμαῖος (Lagi fil.) πολλὰς αἰχμαλώτας λαβὼν, ἀπὸ τε τῆς ὁρμῆς Ἰουδαίας etc. sed longior, quam ut huc referri totius possit, eumque apud ipsum Iosephum legant studiosi; cui iungendus alter, XIX, 5, 2. in Edicto Claudii pro Iudaeis Alexandrinis: Ἐπιγνὼς ἀνέκαθεν τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἰουδαίας, Ἀλεξανδρεῖς λεγομένους, συγκατακλιθέντας τοῖς πρώτοις εὐδὺ καιροῖς, Ἀλεξανδρεῦσι, καὶ ἰσὺς πολιτείας παρὰ τῶν βασιλέων τετυχηκότας κ.τ.λ. Olim iam cognitum habuimus, Iudaeos, qui Alexandriae sunt, et Alexandrini appellantur, statim ab urbe condita, una cum Alexandrinis habitatum misos, et ius civitatis ex aequo a regibus consecutos esse etc.

Ἀνὴρ λόγιος, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς) Mihi non dubium est, quin λόγιος h. l. sit, qui facundia dicendique ubertate et vi pollet: quae fere propria et genuina huius vocis significatio est. Sic apud Iosephum Lib. I. de B. I. prooem. §. 5. οἱ Ἑλλήνων λόγοι sunt Graecorum Historici, dicendi ubertate copiaque florentes, quibus mox tribuit, τὸ τῶν ἄλλων τῷ λόγῳ πλεονεκτεῖν, ut alios historicos dicendi copia et vi superent: et A. XVII, 6, 2. Ἦσαν Ἰούδας ὁ Σαριφαῖος καὶ Ματθίας ὁ Μαργαλάθης, Ἰουδαίων ΛΟΓΙΣΤΑΤΟΙ, καὶ παρ' ἑστίνας τῶν πατρῶν ἐξηγηταὶ νόμων. Erant Iudas Sariphaei et Matthias Margalothi filii, Iudaeorum eloquentissimi, et legis patriae interpretes praestantissimi: ubi aequae facundia cum interpretandae Scripturae S. facultate coniungitur, ut hic λόγιος et δυνατὸς ἐν ταῖς γραφαῖς.

CAPVT XIX.

V. 1. Ταῖς ἀνωτερικὰς μέρη) Per superiores illas ultioresque partes intelligendae sunt regiones, quae orienti soli sunt propiores. Apud Iosephum A. XII, 3, 3. ὁ τῷ Πτολεμαῖῳ στρατηγὸς Σκόπας, ὁρμήσας εἰς τὰς ἀνωτέρους τέρας,

τάπης, Scopas, copiarum Ptolemaei dux, cum ad regiones superiores, s. ad mediterranea, impetum vertisset: eodem sensu ibid. 9, 1. ἡ ἈΝΩ χώρα, superioris continentis tractus: XIII, 7. ἡ ἈΝΩ Συρία est Syria Mediterranea, cui XII, 3, 1. ἡ Συρία κάτω opponitur; et in Prooem. de B. I. §. 1. εἰ ἈΝΩ βάρβαροι sunt superioris continentis incolae, Parthi, Babylonii, Arabum remotissimi, Iudaei trans-Euphratenses; ad quem locum, dignus est qui legatur, ALDRICHIVS.

ΕΛΘΕῖν εἰς Ἐφέσον) In qua vrbe magna Iudaeorum multitudo, quibus, Romanorum Proconsulum liberalitate, magna priuilegia aedium sacrarum, synagogarum, aliorumque commodorum concessa erant. Iosephus XIV, 10, 13. de L. Lentulo Consule: Πολίτας Ῥωμαίων Ἰουδαίους, ἱερὰ Ἰουδαϊκά ἔχοντας καὶ ποιῶντας ἐν Ἐφέσῳ, πρὸ τῆς βήματος, δεσποδισμένης ἐνέκα, στρατίας ἀπίλυσσα, Cives Romanos Iudaeos, Sacra Iudaica habentes, iisque operantes in vrbe Epheso, pro tribunali, religionis causa, a militia dimisi: et paullo post: ὑμᾶς τε βέλομαι φροντίσαι, μή τις διανοχῇ. Vosque volo curare, ne quis his Iudaeis molestiam creet:

v. 13. Περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν). Cum ipse Saluator Luc. XI, 19. doceat, Iudaeos reuera daemonia eiecisse, rationi DALENII in Dissertat. Idololatr. C. VI. cedere non possumus, contententis, istos homines meros fuisse impostores. Tales Exorcistas, qui, quarundam formularum incantationumque ope, daemonia eiecerunt, inter Iudaeos fuisse, illustris Iosephi locus, ubi huius rei auctorem ipsum Salomonem edit, docet, A, VIII, 2, 5. Et mox addit, se suis oculis vidisse aliquem hoc sanationis genere a quodam daemone liberatum.

v. 29. ὡρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον) Plerique ὁμοθυμαδὸν reddunt unanimiter, quod huic loco non convenit; mihi potius reddendum videtur, simul, coniunctim, aut etiam confertim. Ios. A. XV, 8. 2. ΟΜΟΘΥΜΑΔΟΝ ἐξελθόντων, una omnes vociferabantur: et XIX, 9, 1. τὸς ἀνδράντας τῶν τῆ βασιλῆως θυγατέρων ἀρπάζαντες, ΟΜΟΘΥ-

MA-

ΜΑΔΟΝ ἐκόμισαν εἰς τὰ πορνεία. Filiarum regis statuas abreptas, simul in lupanaria deportarunt. Caeterum, qui morum Graecorum ignari sunt, haud dubie mirabuntur, quare ista furibundi populi concursatio in theatrum imprimis fuerit facta, et Caius Aristarchusque eo fuerint traditi. Scilicet in institutis Graecarum civitatum fuit hoc, ut de rebus grauioribus, ad rempublicam spectantibus, in theatris ageretur, concionesque ibi haberentur, ut adeo prope fori loco fuisse videantur. Et conciones in theatro fuisse habitas, vel hic Iosephi locus testatur, XVII, 6, 3. βασιλεὺς ἐξέπεμπεν εἰς Ἱερικῆντα, καλέσας Ἰουδαίων τὸς ἐν τέλει καὶ παραγενομένων, ἐκκλησιάσας εἰς τὸ ΘΕΑΤΡΟΝ, Rex Hierichuntem nuncios misit, Iudaeorum principes eo arcessens: cumque illi conuenissent, concionem convocavit in theatrum: et VII, B. I, 3, 3. τῇ δὲ μὲν τῶν Ἀντιοχείων ἐκκλησίᾳ ζοντος εἰς τὸ ΘΕΑΤΡΟΝ, τότε πατέρα τὸν αὐτῆς, καὶ τὸς ἄλλας ἐνεδείκνυτο κατηγορῶν, Cum Antiochenis populus in concionem congregatus esset, in theatrum progressus, cum patrem suum, tum alios accusavit: plane ut hic Caium et Aristarchum in theatro accusasse dicuntur. Sed de hoc Graecorum more disputabamus pluribus in Commentario ad Decret. Flavian. p. 86.

v. 30. τῇ δὲ Πάულῳ βαλομένῳ εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον) Εἰσελθεῖν et παρελθεῖν εἰς δῆμον, formula Graecis solemni, dicuntur, qui in concionem prodeunt, de rebus paullo grauioribus apud populum afluvi. Saepe ita apud Demosthenem, Oratoresque Atticos alios. Neque aliter apud Iosephum, XIII, 16, 1. οἱ δ' εἰς τὸ πλῆθος ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΕΣ ἐδημηγόρουν. Hi autem in concionem progressi, orationem habuerunt. XIV, 18, 24. οἱ κατοικῶντες ἡμῶν ἐν τῇ πόλει Ἰουδαῖοι πολῖται, Εἰσελθόντες ἐπὶ τὴν βελὴν καὶ τὸν δῆμον, παρεκάλεσαν. Cives Iudaei, urbem hanc nostram incolentes, ingressi ad Senatum et populum, rogarunt. Paullus igitur voluit εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, h. e. prodire in concionem populi, se causamque suam defensusurus.

v. 35. *Κατατίλας δὲ ὁ Γραμματεὺς τὸν ὄχλον*) Re-
cte defendit receptam hanc lectionem praestantissimus
WOLFIVS, reiecta altera, *κατατίλας*, quae MILLIO ar-
risset et defensa est: male! cum sit ab hoc loco maxime
aliena, haec autem ei optime conueniat. *Καταέλλαν* enim
elegantissime apud optimum quemque Scriptorem dicun-
tur, qui *animos tumultuantium concitados sedant et compo-
nunt*. Iosephus A. I. 2. τῇ δὲ Θόρυβον ΚΑΤΑΣΤΑ-
ΛΕΝΤΟΣ, Tumultu autem sedato. XIV, 9, 1. ὁ Καῖσαρ
τὸν κατὰ τὴν χώραν Θόρυβον ἐπιὼν ΚΑΤΕΣΤΕΑΛΕΝ,
Caesar, obiens regionem, tumultum, qui in ea erat, compescuit.
XVI, 3, 1. τῶν μερακίων ΚΑΤΑΣΤΑΛΕΝΤΩΝ, repres-
sa iuuenum audacia: pro eo est ἀνατέλλαν, sensu eodem,
Lib. XIV, 16, 3. ὁ δὲ βασιλεὺς τὰς μὲν παρακαλῶν, τοῖς
δὲ ἀπειλῶν, ἐπὶ δ' ἔς καὶ τοῖς ὅπλοις ΑΝΕΣΤΕΙΛΕΝ,
Verum rex partim precibus, partim minis, nonnullos etiam ar-
mis oppressit. XVI, 1, 1. ὁ βασιλεὺς ἐσπαδακῶς τὰς κατὰ
μέρος ἀδικίας ΑΝΑΣΤΕΙΛΑΙ, Rex cum operam dedisset, ut
priuatas omnes iniurias cōderet.

Τίς γὰρ ἐστὶν ἀνθρώπος) Illud γὰρ hic non habere
videtur, quo referatur: nec quicquam praecessit, cuius
τὸ γὰρ reddat rationem, cum sit ipsum Orationis initium.
Viros igitur Doctos plerosque τὸ γὰρ pro otioso habere
video, et, quemadmodum in Latinorum. Quid nam, ita
γὰρ, τῷ τίς adiunctum, inprimis in interrogationibus, παρ-
έλκειν et abundare: Quod mihi secus videtur. Notent igitur
tirones, apud Graecos γὰρ elegantissime in principio
orationis paullo vehementioris et concitatoris ita poni, ut
sententia aliqua, a dicente in illo loquendi ardore et im-
petu omissa, a lectore supplenda sit, cuius τὸ γὰρ ratio-
nem reddat. Sic apud Iosephum B. I. III, 8, 5. ipse Iose-
phus, consternatus, et veritus, ne Iudaei in ipsum impetum
facerent, eos ab isto consilio auocare conatur, orationem-
que incipit his verbis: Τί ΓΑΡ τοσούτων σφῶν αὐτῶν, ἐ-
ταῖροι, Φονῶμεν; Quorsum ENIM, ὁ σοῦ, propriae caedis
adeo auidi sumus? vbi sole clarius, ante τί γὰρ sententiam,
cu-

cuius γὰρ rationem reddat, hanc aut similem omissam ef-
se: *rogo obtestorque vos, illud consilium deponatis*: Quo-
rum ENIM etc. Neque aliter apud Latinos; quo refero
illud Virgil. Georgic. IV. v. 445, vbi Proteus iuuenem;
quem in antro suo deprehenderat, ira incitatus, ita alloqui-
tur: *NAM quis te, iuuenum confidentissime, nostras lussit ad-
ire domus?* Vbi illud nam, in ipso orationis limine positum, in-
dicat, omissum esse; *parum est, quin te furcis expellam*: *NAM*
quis te etc. Sed hoc melius mente lectoris suppletur,
quam oratione dicentis, ira concitati, exprimitur. Sed
de eleganti hoc τῇ γὰρ vsu pluribus supra disputabamus
ad Matth. XXVII. 23. vbi contra H. STEPHANVM, RA-
PHELVN, aliosque, exemplis, in fallimur, luculentissi-
mis ostendebamus, τὸ γὰρ, in interrogationibus τῷ τίς
iunctum, minime suam vim amittere. Eadem ratio huius
loci est, in quo τὸ γὰρ in ipso orationis initio adhibetur:
quod ut suam vim obtineat, mente supplendum est: *Non
est, quod tantopere ira ob honorem Dianae vindicandum com-
moveamini. NAM quis est, quin sciat, Ephesum etc.* Et
sic in multis locis aliis.

v. 38. Ἀγόραιοι ἀγόνται) Iam dudum Viris doctis-
simis, CASAVBONO, SALMASIO, ERASMO SCHMI-
DIO aliisque obseruatum, omnino h. l. scribendum ἀγό-
ραιοι, non, ut vulgo, ἀγοραῖοι. Sed surdis auribus ista nar-
rantur: cum etiamnum in Editionibus plerisque fere omni-
bus exhibetur ἀγοραῖοι, magno errore, licet hanc vitio-
sam lectionem DIETERICVS in Antiquitat. Bibl. N. T.
I. p. 33. multis defendere conetur. Nam ἀγοραῖος dicitur
de hominibus, qui omne fere tempus in foro, inepta curiosi-
tate ducti, consumunt, concionibusque adfixi haerent. Ari-
stophani tales homines male feriat dicuntur περὶ τέρματα
ἀγορᾶς, Latinis circumforanei, subrostrani, et canalicolae.
Vid. GRAEVIJ Lect. Hesiod. C. I. Ἀγοραῖος contra ea di-
citur de rebus, quae in foro aguntur; vnde ἀγοραῖοι κρίσεις,
iudicia, quae in foro exercentur. Igitur ἀγοραῖοι, sc. ἡμέτεροι,
sunt

sunt dies iudicii in foro habendis constituti. Ἀγοραίαις, ἡμέρας ἀγεσθαι, idem est, quod Latinis, conuentum agere. Et sic apud optimum quemque auctorem, Iosephus A. XIV, 10, 21. Πρυτάνης Ἑρμᾶ υἱός, πολίτης ὑμέτερος, προσελθὼν μοι ἐν Τράλλεσιν ἀγοντὶ τὸν ἀγόραον (non ἀγοραῖον) Prytanes Hermae filius, cuius vester, cum ad me venisset in urbe Trallibus, ubi conuentum agebam. Caeterum praestantissimus WOLFIVS, qui ἀγόραοι h. l. malit accipere de personis seu viris, ad causas cognoscendas pertinentibus, qui scilicet conuocari solere hic dicantur, humanitus errat.

CAPVT XX.

V. 11. Ὡς οὕτως ἐξῆλθεν) ἔτως h. l. est particula illatiua s. consecutiua, respondens Germanorum So in eadem re. Exempla in hanc rem supra dedimus ad Ioh. IV. 6.

v. 14. Ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν) Cum in nos in itinere incidisset, seque nobiscum iunxisset. Haec enim huius loquendi formulae vis. Sic Iosephus A. II, 7, 5. μαθὼν δὲ Ἰωσήπος παραγενόμενον τὸν πατέρα, καὶ γὰρ προλαβὼν Ἰάδας ὁ ἀδελφὸς ἐδήλωσεν αὐτῷ τὴν ἀφίξιν, ὑπαντησάμενος ἐξισι, καὶ καθ' Ἡρώων πόλιν αὐτῷ ΣΥΝΕΒΑΛΕΝ Iosephus autem, cognito, patrem aduentare, (etenim Iudas frater praecurrens ipsi id significauerat) obviam iturus egreditur, atque ei ad Heroum urbem occurrebat. A. VI, 42. ΣΥΜΒΑΛΕΙΣ τῷ σεσῶσθαί σε τὰς ὄντας ἐναγγελισμένῳ Occurres homini, qui tibi nuntiabit, asinos esse saluos. et ibid. 13, 2. Ἰωνάθης ὁ τῷ Σαύλ πατρὶ ΣΥΜΒΑΛΩΝ αὐτῷ. Cum Ionathas, filius Sauli, Dauidem in itinere offendisset. Sic aliis locis multis, v. c. VIII, 9, 1. 13, 8. IX, 6, 5.

v. 15. Παρεβάλομεν εἰς Σάμον) Appulimus ad Samum. Iosephus XVIII, 6, 4. Ἀγρίππας δὲ εἰς Ποτίδαε ΠΑΡΑΒΑΛΩΝ, Agrippa vero cum Puteolos appulisset: et paullo post, εἰς Καπρέας ΠΑΡΑΒΑΔΕΙΝ: neque, aliter Lib.

Lib. I. contra Apion, §. 22. ΠΑΡΑΒΑΛΩΝ εἰς αὐτὰς τόπας, Cum ad eadem loca appulisset.

v. 20. Ὡς ἔδεν ὑπεσιλάμην τῶν συμφερόντων) Ὑποσιλέσθαι hic est, dissimulare, celare, subducere: quem significatum confirmant aliquot illustria Iosephi loca. In vita ipsius §. 54. Ἰησὺς ἀρχων, ἔδεν ὙΠΟΣΤΕΙΛΑΜΕΝΟΣ, ἀναφανδὸν εἶπεν Iesus, qui urbi praeerat, nihil dissimulans, aperte dicebat. B. I. I, 20, 1. Μηδὲν τῆς ἀληθείας ὙΠΟΣΤΕΙΛΑΜΕΝΟΣ ἀντικρὺς εἶπεν Nihil de veritate subducendo, libere dicebat. Eodem Lib, 23, 3. τὰ μὲν ἀμαρτήματα τῷ πατρὶ ἀιδημόνως ὙΠΕΣΤΕΙΛΑΤΟ Delicta patris verecunde dissimulauit et suppressit: et 26, 2. μηδὲν ὙΠΟΣΤΕΙΛΛΟΜΕΝΟΣ, Ἀλέξανδρος, τάτε κατὰ ἀντίπατρον ἀπαδύρετο πρὸς αὐτόν Alexander nihil dissimulans, in sinum eius, quae haberet contra Antipatrum, effudit. Quae loca VOISIVM ab illa sollicitudine, dubitationeque liberare poterant, vtrum in hoc Actuum loco ἔδεν ad ὑπεσιλάμην sit, an ad ἀναγγεῖλαι, referendum. Omnino enim ad vocem ὑπεσιλάμην est referendum. Caeterum de hac voce accurate disputat VIGERVS de Idiostimis Gr. L. p. m. 241. seq. Alio sensu autem ea capienda est v. 27. vbi Paullus dicit, Οὐ γὰρ ὑπεσιλάμην τῷ μὴ ἀναγγεῖλαι, quod alii aliter reddunt: mihi exponendum videtur: Ego enim non impeditus sum, s. impediri me passus sum, quo minus vobis annunciarer. Subintelligendum autem videtur φόβῳ, quam vocem discrete addit Iosephus A. II, 5, 5. vbi Pharaos Iosephum, somnia ipsius interpretaturum, cohortatur, vt nullo timore impediri se patiat, quominus veram somniorum interpretationem proferat: βέλομαι δὲ σε μηδὲν ὙΠΟΣΤΕΙΛΛΟΜΕΝΟΝ φοβῶνι κολακεύσαι λόγῳ ψευδεὶ καὶ τῷ πρὸς ἡδονήν, ἀντὶ ἀληθείας σκυθρωπότερον ἢ Volo autem, ne, timore impeditus, oratione ad gratiam aut voluptatem ficta aduleris, si in iucunda et molesta sit veritas: A. VI, 5, 5. vbi Samuelus populum ita alloquitur: ἐπομνύμαι ὑμῖν - μηδὲν μήτ' αἰδοῖ χαρίζομένως μηδ' ὙΠΟΣΤΕΙΛΑΜΕΝΟΥΣ φόβῳ, μη-

μήτε ἄλλω τινὶ πάθει παραχωρεῖν -- εἰπεῖν, *Adiuro vos* -- ut neque pudori cedentes, neque timore impediti, neque ulli adfectui obsequentes, dicatis.

CAPVT XXI.

V. 15. Ἀποσκευασάμενοι) Altera lectio, ἐπισκευασάμενοι, illam dubiam reddit, ut difficile videatur, secundum alterutram pronunciare. Nos, quae de vocis ἀποσκευάζεσθαι notione apud Iosephum obseruauimus, afferemus, videbimusque, an eorum ope ἀποσκευασάμενοι in hoc loco stabiliri possit. Igitur ἀποσκευάζεσθαι est, aliquid ex loco amouere, auferre. Sic A. XIV, 16, 2. de Iudaeis Hierosolymae obsessis, τὰ τε ἐκτὸς τῆς πόλεως ΑΠΕΣΚΕΥΑΣΑΝΤΟ, ὡς μὴ ὅσα τροφὴ δύνατο εἶναι ὑπολιπεῖν ἢ ἀνθρώποις, ἢ ὑποζυγίοις, omnia extra urbem sustulerunt, ut nec alimenta relicta essent hominibus aut iumentis: ad quem significatum referendus ille translatus, quo quis ex medio tolli dicitur, ut A. II, 6, 2. ἐδεδίει μὴ κακείνων -- εἶεν ΑΠΕΣΚΕΥΑΣΜΕΝΟΙ τὸ γένος, veritus, ne eum de medio sustulerint, et ex familia desuerint. B. I. I, 31, 1. τῆς -- ΑΠΟΣΚΕΥΑΣΑΣΘΑΙ σπένδων Ἀντίπατρος hos Antipater e medio tollere studebat: et ib. II, 18, 2. ΑΠΕΣΚΕΥΑΣΘΑΙ γὰρ τὸς Ἰουδαίους δοκῶντες ἕκαστοι, Nam cum singuli existimarent, Iudaeos e medio esse sublatos. Non dissimili fere sensu ib. I, 13, 5. ὁ Πάρθος, ἀπολογίας τε καὶ ὄρκους ΑΠΟΣΚΕΥΑΣΜΕΝΟΣ τὴν ὑπαίαν, ὥχετο πρὸς Πάκονον Parthus, cum defensionibus, et iureiurando omnem suspicionem a se amouisset, ad Pacorum ibat. Ex hoc autem Vocis vſu, ἀποσκευασάμενοι denotet, Sarcinis, impedimentis quippe itineris, depositis: ut nonnulla eorum, quae secum, tam longum iter facturi, adportarint, deposuerint, tanquam minus nunc necessaria, Hierosolymis quippe iam vicinioribus. Sed mihi magis arri-det altera illa lectio, ἐπισκευασάμενοι, et Patribus quibus-

dam

dam probata, et huic loco magis conueniens. Ἐπισκευάζειν est, *suppellectilem itineris plaustris aut iumentis imponere*: ergo in Medio h. l. est, *sarcinas sibi imponere*.

V. 23. Εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἐαυτῶν) Iam CAPELLO et GROTIO notatum, hoc votum non fuisse Nasireatus, ut vulgo existimant, sed conceptum ob liberationem vel amorb, vel aliquo periculo et calamitate: de cuius generis voto est apud Iosephum B. I. II, 15, 1. de Berenice: Ἐπεδήμει ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ΕΥΧΗΝ ἐκτελέσας τῷ Θεῷ τὰς γὰρ ἢ νόσῳ καταπονέμεναι, ἢ τισιν ἄλλαις ἀνάγκαις, ἔθος εὐχεσθαι πρὸς τριάκοντα ἡμερῶν, ἧς ἀποδώσειν μέλοιεν θυσίαις, οἷνε τε ἀφέξασθαι καὶ ζυγῆσαι τὰς κόμας Hierosolymis agebat, ut vota Deo solueret. Nam iis, qui morbo laborauerant, aut in angustias quascunque coniecti fuerant, moris erat, precibus vacare XXX. diebus, antequam victimas oblaturi essent, et vino abstinere, et radere comam.

V. 38. Οὐκ ἄρα σὺ εἰ δ' Αἰγύπτιος) De hoc Pseudo-propheta, populi que Iudaici concitatore narrat Iosephus A. XX, 8, 6. quem locum ibi legant studiosi. Adiungent alterum locum B. I. II, 13, 5. de eadem re. Haec duo loca si inter se conferent, et cum hoc Astorum comparabunt, inuenient, non solum Iosephum a Luca, sed a se ipso videri discrepare. Nam Lucas tradit, τετρακισχίλις, quatuor millia hominum, fuisse, quae hunc impostorem sint secuta, Iosephus autem, loco posteriori, τρισμυῖες, triginta millia. Quomodo igitur Iosephus cum Luca in concordiam redigendus? Scilicet aut cum VALESIO dicendum est, numerum promiscuae multitudinis peruenisse quidem ad triginta millia hominum, ex illis autem tantum quatuor millia fuisse sicariorum, quorum hic meminit Lucas: aut cum GROTIO statuendum, horum nebulonum fuisse in initio non nisi quatuor millia, postea vero eorum multitudinem creuisse ad triginta millia. Difficilius autem videtur, Iosephum cum ipso Iosepho conciliare. Quid enim? Posteriori loco tradit, sceleratorum istorum hominum fuisse τρισμυῖες, triginta millia, quorum πλείοις, plerique, fue-

rint partim capti, partim trucidati. Quot igitur capti et trucidati sunt? nempe *sexcenti*: id enim discrete ipse Iosephus tradit loco priori. Quid autem isti *sexcenti* ad illa *triginta millia*, quorum *maxima pars* illi *sexcenti* fuisse dicuntur? Huic difficultati tollendae afferri posse putat ALDRICHIVS hoc, ut pro διακόσις legatur διαλίς, quod propius ad τετρακισλίαν numerum accedat. Sed ne sic quidem impedita ista res satis expeditur. Quicquid autem hic difficultatis est, aliquando, ut speramus et optamus, tollet IO. AVG. ERNESTI, acuius exquisita et accurata doctrina expectamus *Lectiones Flavianas*.

CAPVT XXII.

V. 3. Πεπαγδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τῆ πατρὸς νόμου) Haec cura et diligentia, non dubium est, quin spectet ad ceremonias et instituta maiorum, in quibus exponendis, aliisque commendandis, Pharisaeorum studium versatum esse, constat. Confirmat Iosephus A. XVII, 3, 4. Ἦν μόριον τῶ Ἰσραὴλ ἀνθρώπων ἐπ' ΑΚΡΙΒΩΣΕΙ μέγα φρονῶν. τῶ πατρὶ νόμος: *Erat Iudaeorum quaedam secta, qui legis accuratam cognitionem proficiebantur, et ea se efferebant.* Et B. I. II, 8. 14. Φαρισαῖοι, οἱ δοκῶντες μετὰ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ ἐξηγεῖσθαι τὰ νομῖμα καὶ τὴν πρώτην ἐπαγόντες αἵρεσιν. *Pharisei, qui in accuratioribus legum interpretationibus habentur, et primae apud Iudaeos sectae auctores sunt.* Add. B. I. I, 5, 2. et de Vita sua §. 38.

v. 28. Ἐγὼ πολλὰ κεφαλὰς τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην) Non noue, ut BEZA putat, κεφάλαιον pro pecuniae summa adhibitum est, cum ita sit apud optimum quemque. Iosephus A. XII, 2, 2. In Edicto Ptolomaei pro manumittendis Iudaeis: ἀπολύειν κελύει τὰς ἐν ταῖς αἰκετείαις ὄντας Ἰσραήλ, τὸ προγεγραμμένον κομιζομένους ὑπὲρ αὐτῶν ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ τὰς κεκτημένας. *Impero iis, qui Iudaeos habent in suo seruitio, ut eos domini manumittant, pro praescripta pecuniae summa.* Et Cap. IV. eiusdem

dem Lib. §. 1. διαρρέοντων εἰς ἀμφοτέρους τὰς βασιλεῖς τῶν πόρων, καὶ ἰδίας ἐκαστοὶ τῶν ἐπιστημῶν ἀνέντὸ πατρίδας φορολογεῖν, καὶ συναθροίζοντες τὸ προσεταγμένον ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ, τοῖς βασιλεῦσιν ἐτέλουν. *Divisis in duos reges tributis, optimates suae quisque patriae tributa redimebant, et redactam, quae imperata erat, pecuniae summam regebant.*

CAPVT XXIII.

V. 1. Πεπολίτευμα τῷ Θεῷ) Mira dissensio Viro-
rum doctorum de huius vocis significatione est, cum alii
aliam ei tribuant, ut videre licet apud WOLFIVM. Nos,
quas in lectione Iosephi diuersas huius Vocis significatio-
nes obseruauimus, afferemus, et videbimus, quae huic lo-
co omnium optime conueniat. Igitur πολιτεύεσθαι) est,
*instituta in Republica facere, ad quorum normam mores vi-
taeque ratio est componenda.* Sic est A. IV, 2, 1: ὅσα
Μωϋσῆς ΕΠΟΛΙΤΕΥΣΑΤΟ, διηγήσομαι, *Quae Moses
constituit, narrabo.* Unde II) *secundum instituta et praescri-
pta viuere.* A. III, 5, 8. de Mose, ex monte Sini in Ca-
stra regresso, χάρας ἐπέπλησε τὴν στρατιὰν ἐπιφανεῖς, καὶ
τὴν τῷ Θεῷ πρόνοιαν, ἣν εἶχε περὶ αὐτῶν, ἀπέδήλα, τὸν τε
τρόπον, καὶ ἐν ἐνδοξασίᾳ, ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙ, λέ-
γων, αὐτῷ κατὰ ταύτας ὑποθέσθαι ἡμέρας. *Eo conspecto,
totus exercitus gaudio impletur: moxque iis exposuit, quan-
tam curam salutis ipsorum Deus habuerit; dixitque, per illos
dies sibi a Deo traditam esse rationem, ex qua si vitam mo-
resque instituerent suos, fore, ut beati uiuerent.* Cf. XI, 6,
12. et de Macc. §. 4. III) *de consuetudine, i. conuersatione
cum aliis vsurpatur, et denotat, se erga aliquem quocun-
que modo gerere et exhibere, et, animo quocunque erga ali-
quem affectum esse.* Hoc sensu est XVII, 1, 2. Ἀντίπατρος
γινώμη τῇ πρὸς τὰς ἀδελφάς. ΠΟΛΙΤΕΥΕΙΝ ἔκ ἐλπίεν
καὶ πρὸς παῖδας αὐτοῖς γεγονότας. *Antipater autem non
cessabat eundem animum erga liberos gerere, quem erga*

fratres habuerat; et Lib. eodem, 5, 4. τάδε μὲν αὐτῶ τῶν ἐνταῦθα ἡγωνισμένων παραδείγματα ἦσαν, τῶν ἀκράτῳ εὐνοίᾳ πρὸς τὸν πατέρα ΠΕΠΟΛΙΤΕΥΜΕΝΩΝ. *Istas, in quas domi venisset, contentiones argumento esse, quam sincera fide et benevolentia in patrem se gesserit, Add. 10, 7. IV.) denotat alicui rei studere, eique conuenienter viuere: qua notione occurrit Lib. eodem, 3, 3. διηγῆσομαι δὲ τὸν πάντα περὶ αὐτῆ λόγον, παράδειγμα τῷ ἀνθρώπῳ γενέει ἐσόμενον. τῇ ἀρετῇ ΠΟΛΙΤΕΥΕΣΘΑΙ ἐπὶ πᾶσιν. Totam autem de eo narrationem persequar, ut in posterum hominum generi documento sit, in omnibus rebus virtuti conuenienter esse viuendum. Add. de Maccab. §. 4. οἱ τῷ πατρίῳ νόμῳ ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙ, Qui patriis legibus conuenienter viuunt. Sed inprimis huc facit locus in vita Iosephi §. 49. ubi ipse, muneris male administrati accusatus, inter caetera se defendit his: Ἰν' ἐν γὰρ τῷ εἰ τι μὴ καλῶς ΠΕΠΟΛΙΤΕΥΤΑΙ. Et hoc vltimo significatu, mihi non dubium est, quin πολιτεύεσθαι hic sit capiendum, et πολιτεύεσθαι τῷ Θεῷ, sit Deo, eiusque sanctissimae legi conuenienter, atque adeo in ipsius honorem, vitam actionesque instituere suas.*

v, 2. Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς Ἀνανίας) Non conuenit satis inter Viros doctos, quis Ananias hic sit intelligendus; Quidam enim de Anania iuniore hunc Paullinum Ananiam intelligendum putant, de quo Iosephus A. XX, 9, 1. Ὁ βασιλεὺς ἀφείλετο μὲν τὸν Ἰώσηπον τὴν ἀρχιερωσύνην, τῷ δὲ Ἀνάνῃ πατρὶ, καὶ αὐτῷ Ἀνάνῳ λεγομένῳ, τὴν διαδοχὴν τῆς ἀρχῆς ἔδωκε. Rex Iosepho pontificatum abstulit, Anani vero filio, ipsi quoque Anano vocato, concessit, ut in istum principatum succederet: quem mox ita describit; ὁ δὲ νεώτερος Ἀνανὸς θρασύς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητὴς διαφερόντως, αἰρεσὶν δὲ μετῆς τῶν Σαδδουκαίων, Ananus autem iunior, ferox erat ingenio, et insigniter audax; sectam autem Sadducaeorum sequebatur. Sed falluntur, qui hunc Ananiam eundem cum illo Paullino Anania faciunt. Nam, ne dicam, ipsam horum nominum diversitatem

tatem huic sententiae aduersari, temporis ratio obstat, quo minus hic Ananus intelligi possit. Hic enim Ananus Pontificatum M. nactus est, Festo, Praefide Syriae, iam mortuo, ut diserte tradit Iosephus loco antea laudato: quae autem hoc Actorum loco narratur, ea acciderunt Praesidibus Felice et Festo. Igitur alius Ananias nobis quaerendus est. Mihi quidem animus inclinatur eo, ut putem, intelligendum esse illum Ananiam, quem Iosephus XX, 9, 2. vocat ἀρχιερεῖα, eumque summam beniuolentiam, amplissimumque honorem apud ciues suos consecutum esse scribit. Hunc autem Ananiam constat Pontificatum esse scribit. Quadrato, antecessore Felicis, Syriae praesidente, auctore Iosepho XX, 6, 2. neque dubium est, quin eam dignitatem etiam tempus quoddam retinuerit tum, cum Felix Praefes in Syriam missus esset, sub cuius Praesidio Ionathas Ananiae successit in Pontificatu; vid. Iosephus XX, 8, 5. Quoniam autem hic Ananias a Quadrato Romam victus missus est, rationem Caesar Claudio redditurus; non hunc esse, sed alium Ananiam intelligendum, putat ad h. l. LIGHTFOOTVS: incertum esse, inquit, an vnquam is redierit Hierosolymam; incertius, an ad Pontificatum: incertissimum, an ille Pontificatum iam ageret, cum Paulli causa ageretur, post multos regiminis Felicis annos. Sed haec dubitatio Viri Doctissimi eam vim non habet, ut nos ab illa sententia demouere possit. Nam, etiamsi certissimum non sit, hunc Ananiam Hierosolymas rediisse, Pontificatum iterum accepisse, eoque functum esse tempore Felicis Praefidis; tamen proximè verum est, ista omnia accidisse: in quam sententiam me perduxit Iosephus, quem in hac re iuuat ducem sequi. Is igitur XX, 6, 2. scribit, ob contentionem inter Samaritanos et Iudaeos, et ob studium quorundam Iudaeorum, res nouas moliendi, hunc Ananiam Pontificem M. vna cum Anano, Praefecto Templi, Romam fuisse missos: ὁ Κβαδράτος τὸς περὶ Ἀνανίαν τὸν ἀρχιερεῖα, καὶ τὸν στρατηγὸν Ἀνανῶν δῆσας εἰς Ῥώμην ἀπέπεμψε.

φε, περὶ τῶν πεπραγμένων λόγον ὑφ' ἔχοντας Κλαυδίῳ Καίσαρι. *Quadratus Ananiam Pontificem et Ananum, Praefectum Templi, victos Romanis misit, factorum rationem Claudio Caesari reddituros.* Mihi vero dubium non est, quin Romae, innocentia ipsius cognita, absolutus, Hierosolymas redierit. Huius rei suspicionem mihi iniicit primum id, quod Iosephus ne verbulo quidem tradat, hunc *Ananiam* eiusque comitem *Ananum* fuisse poena affectos: quod sane indicaturus erat, si tale quid iis accidisset. Nam *Cumanum* et *Celerem*, qui eodem tempore, eademque de causa, Romam a Quadrato ad Imperatorem, rationem munerum suorum reddituri, missi erant, diserte Iosephus narrat l.c. poenam dedisse, adeo, ut *Cumanus*, Procurator, in exilium actus, *Celer* autem, Tribunus militum, Hierosolymas Roma reductus, in omnium conspectu, per totam urbem tractus et necatus fuerit. De *Anania* autem et *Anano* cum nihil tale commemoret, verosimile est, eos, infontes iudicatos et absolutos, Hierosolymas esse reversos. Deinde confirmat me in hac sententia illud, quod in illo iudicio, instituto Romae coram Imperatore Claudio, in quo Iudaei et Samaritani causam suam disceptabant, Iudaei vicerint, Agrippa iuniore pro iis intercedente. Diserta in hanc rem sunt verba Iosephi, XX, 6, 3. Quum igitur Iudaei ex illo iudicio superiores, victoresque discesserint, quis dubitet, quin *Ananias* Hierosolymas redierit? Denique Iosephus diserte tradit, hunc *Ananiam* multis annis post, Albino praesidente Syriae, Hierosolymis fuisse, et in magna existimatione dignitateque apud ciues suos vixisse; de qua re XX, 9, 2. ὁ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας καὶ ἑκάστην ἡμέραν ἐπὶ μέγα πρέκοπτε δόξης, καὶ τῆς παρὰ τῶν πολιτῶν εὐνοίας τε καὶ τιμῆς ἡξίστο λαμπερώς. *Ananias Pontifex* (nomine hoc honorifico in memoriam honoremque gesti Pontificatus retento) ad maiorem indies crevit existimationem, atque benevolentiam et bonorem amplissimum apud ciues suos affectus est. Non igitur est, quod cum LIGHTFOOT dubitemus, an hic *Ananias*

nias vnumquam redierit Romam: Aequè minus causae est, quare cum hoc Viro Doctissimo dubitemus, an *Ananias* ex eo tempore, quo Romam a Quadrato missus est, Pontificatu functus sit. Certissimum enim hoc esse, intelligitur clarissime ex catalogo Pontificum M. a Iosepho XX, 10. diligentissime confecto. In eo enim nullum alium in illa amplissima dignitate huic *Ananiae* successisse inuenies, quam *Ionatham*. Hunc autem non prius ad hoc dignitatis fastigium euectum fuisse, quam *Felix* iam tempus quoddam Syriae praefederit, intelligitur ex Iosepho XX, 8, 5. Ex quo colligitur, *Ananiam* Romam reducem, Pontificatum M. gessisse, et ad tempus illud obtinuisse, quo ei *Ionathas* successerit. Quae omnia, si accurate considerentur, efficitur illud tertium, quod LIGHTFOOTVS in dubitationem adducebat, *Ananiam* adhuc Pontificem M. fuisse, quo tempore *Felix* Praefes Syriae fuerit. Haec paullo fusius disserere contra sententiam illam LIGHTFOOTI placuit, ne quidam, auditoris tanti Viri decepti, eodem opinionis errore capiantur.

v. 8. Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν - - φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφοτέρω. Confirmat hoc Iosephus, B. I. II, 8, 14. οἱ φαρισαῖοι (Φασι) ψυχὴν πᾶσαν μὲν ἀφθαρτον, μεταβαίνειν δὲ εἰς ἕτερον σῶμα τὴν τῶν ἀγαθῶν μόνην, τὴν δὲ φῶλαν αἰδίου τιμωρίας κολάζουσαι. Phariseae dicunt, omnem quidem animam esse immortalem, solas vero bonorum animas in alia transire corpora, at malorum, aeterno affligi supplicio. Σαδδουκαῖοι δὲ ψυχῆς τε τὴν διαμονὴν, καὶ τὰς κατ' αἰὶν τιμωρίας καὶ τιμὰς ἀναιρεῖσι. Sadducaeae autem, animas permanere, suppliciaque et praemia apud inferos negant.

v. 24. ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν Πάυλον διασώσωσι πρὸς φήλικα. Mirum sane, quosdam hic de Hebraico loquendi genere cogitare potuisse, quo, posito vno verbo, consequens alterum subintelligatur: cum eo nihil sit elegantius, nihil apud optimum quemque Scriptorem frequentius. Ex innumerabilibus exemplis, quae apud Iosephum

sephum. obseruavi, haec pauca laudasse sufficiat: A. II, 6, 9. οἷς γὰρ πρὸς τὸν πατέρα μὴ ἔστιν ἈΝΑΣΤΟΘΗΝΑΙ ΜΟΝΟΙΣ. Nobis solis non licet redire ad patrem incolumes. Lib. eodem, IO, I. Αἰγύπτιοι τῇ μάχῃ κρατηθέντες, οἱ μὲν αὐτῶν ἔπεσον, οἱ δ' αἰχρῶς εἰς τὴν οἰκίαν ΔΙΕΣΣΟΘΗΣΑΝ. Φεύγοντες Aegyptii, proelio superati, alii quidem in acie ceciderunt, alii vero turpi fuga ad suos incolumes redierunt. VI, 14, 3. ὡς τὸ τῶν οἰκείων ΑΠΟΣΣΟΘΗΣΙ ΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ ad suorum castra incolumis rediret. XII, 4, 9. οἱ λοιποὶ ΔΙΕΣΣΟΘΗΣΑΝ εἰς Ἱερσόλυμα πρὸς τὸν πατέρα. Ceteri Hierosolyma ad patrem incolumes redierunt. Add. XIV, 14, 3. In quibus locis, multisque aliis, διασώζονται, est, incolumem aliquo peruenire. Ex hoc igitur exquisito Graecorum loquendi more, haec verba; ἵνα τὸν Παῦλον διασώσωμι πρὸς Φήλικα, reddes: ut Paulum incolumem ad Felicem perducerent. Ad eandem loquendi formulam Plato eleganter dixit, ἡ πάλιν οἰκαδὲ σωτηρία, felix in patriam reditus. Vid. HENR. STEPHANVS Thes. Gr. L. T. III. p. 1222.

Πρὸς Φήλικα τὸν ἡγεμόνα) Ne tirones, voce ἡγεμόνος decepti, putent, hunc Felicem fuisse Praesidem, monendum videtur, eum non nisi Procuratorem fuisse. Iosephus itaque tribuit ei, propria voce, τὸ ἐπιτροπέειν; et Lib. II, de B. I. c. XIII, hunc Felicem vocat Ἰουδαίας ἐπιτροπον. Neque tamen Lucas a loquendi more recessisse existimandus est, cum Procuratorem ἡγεμόνα, quo nomine proprie Praesides prouinciarum insigniri solent, dixit. Nam, uti supra ad Matth. XXVII, v. 2, obseruabamus, vox ἡγεμόνος apud optimum quemque Graecorum Scriptorum de omni, qui prouinciae praeest, vsurpatur, siue Praeses, siue Procurator sit. Caeterum IO. BART. OTTIVS, V. D. in Spicil. ex Iosepho p. 324. alique, humanitus errant, cum putant, Felicem Cumanum, in exilium eiectione, successisse. Nam tempus quoddam Procurator fuit, antequam Cumanus damnatus in exilium eiec-
ceretur. Scilicet vno tempore duo hi Procuratores, Cu-

manum

manum et Felicem puta, regnum Iudaeae, quod antea Agrippa pater obtinuerat, administrabant, adeo, ut Cumanus Iudaeae et Galilaeae, Felix autem Galilaeae Transamnanae, quae, teste Iosepho, Iordane et Coelesyriae Philadelphiaeque montibus includeretur, Procurator esset. Nam Agrippa iunior, donatus ille quidem est ab Imperatore Claudio regno Chalcidis, quod Herodes, pater ipse, obtinuerat, Iudaeae autem regnum, quod Agrippae patris fuerat, non accepit, sed, uti diximus, a duobus Procuratoribus, Cumanus et Felice, administratum est. Ergo Felix non tum demum, cum Cumanus in exilium esset eiectione, Procuratoris munus accepit, sed florente adhuc Cumanus id obtinuit. Videntur Viri illi optimi decepti esse narratione Iosephi, qui, cum XX, 6, 3. tradidisset, Cumanum, ob male administratam prouinciam, in exilium fuisse eiectione, mox 9, VII. subiicit: Πέμπει δὲ καὶ Κλαύδιος Φήλικα Πάλλαντος ἀδελφὸν τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν προσήγομενον πραγμάτων, Claudius deinde misit Felicem Pallantis fratrem, ut rebus in Iudaea praeesset: qui locus videtur sane docere, Felicem non prius accepisse Procuratoris munus, quam Cumanus esset damnatus. Sed haec non est Iosephi mens; et hic locus omnino ita intelligendus est, ut dicatur, Felicem, Cumanus damnato, Iudaeae et Galilaeae quoque administrationem, quae antea Cumanus commissa fuerat, accepisse, adeo, ut ex eo inde tempore non solum Galilaea Transamnana, quam antea iam Procurator obtinuerat, sed Iudaea etiam ipsius ditioni subiecta pareret. Ita autem hunc locum esse capiendum, ipse Iosephus luculentissime docet B. I. II, 12, 8. Μετὰ ταῦτα Ἰουδαίας μὲν ἐπιτροπον Φήλικα τὸν Πάλλαντος ἀδελφὸν ἐπέμπε, τῆς τε Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας καὶ Περαιῆς. Post haec (damnato Cumanus) Felicem, Pallantis fratrem, misit Caesar, ut Iudaeam procuraret, simulque Galilaeam et Samariam et Peraeam. Igitur Felix, iam ante damnatum Cumanum, Procurator Galilaeae Transamnanae erat, et cum, illo damnato, ad Iudaeam regen-

dam

dam mitteretur, non Roma, sed ex Galilæa Transam-
na, eo venit. Hoc autem accidisse A. C. LI. Claudii au-
tem XI. accuratissime, ut solet, demonstravit PAGIUS in
Critici, Baron. T. I. p. 39.

CAPUT XXIV.

V. I. "Οἱ τινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τὸ Πά-
λιν) Non convenit inter Viros doctos, qua notione ἐμφα-
νίζειν hic sit capiendum, cum alii adiundi, alii comparandi,
alii denique declarandi significatum ei tribuant. Mihi non
dubium videtur, quin ἐμφανίζειν h. l. sit deferre, accu-
sare. Sic saepe ἐμφανίζειν apud Iosephum est pro indica-
re aliquid ita, ut cum alterius accusatione sit coniunctum.
A. XIV, 10, 8. in Decreto Iulii Caesaris pro Iudaeis ad Pa-
rius missio: Ἐνέτυχόν μοι Ἰουδαῖοι ἐν Δήλῳ, καὶ τινες τῶν
ὑμετέρων πρέσβευον, καὶ ἐνεφάνισαν, ὥς ὑμεῖς τε
ὑψηλίσματι κωλύετε αὐτοὺς τοῖς πατέροις ἔδωκε καὶ ἰε-
ροῖς χρῆσθαι. Conveniunt me Iudaei in Delo, et quidam
ex Iudaeis insulae inquilinis, praesentibus etiam legatis ve-
stiris, et ad me detulerunt, se a vobis prohiberi, quo minus
sacris et ritibus patriis uti possint. Eodem Cap. §. 12. in
Dolabellae literis ad Ephesios pro Iudaeis: Ἀλέξανδρος
Θεοδώρου, πρεσβευτῆς Ἰερικανῶ τῷ Ἀλεξάνδρῳ υἱῷ ἀρχιε-
ρέως καὶ ἐπάρχῃ τῶν Ἰουδαίων, ἐνεφάνισε μοι
περὶ τῷ μὴ δύνασθαι στρατεύεσθαι τὰς πόλεις αὐτῶν.
Alexander Theodori filius, legatus Hyrcani, filii Alexandri,
pontificis Iudaeorum et ethnarchae, mihi significavit, non
posse populares suos militiae nomen dare. Et II, 4. in litte-
ris M. Antonii, ad Tyrios in gratiam Iudaeorum scrip-
tis: ἐμφανίσαντόν μοι ἐν Ἐφέσῳ Ἰερικανὸς τῷ ἀρχιερέως καὶ ἐπάρχῃ πρεσβευτῶν, χάριν αὐ-
τῶν ὑμᾶς κατέχεν λέγοντων, Cum mihi declarationem
fecissent Hyrcani Pontificis et ethnarchae legati, dicen-
tes, vos occupare agros ditionis ipsorum. In quibus lo-
cis omnibus τὸ ἐμφανίζειν indicandi, declarandi notionem
habet,

habet, cum alterius accusatione coniunctam. Igitur haec
Lucae verba ita reddenda puto: detulerunt, accusarunt
Paullum: ἐμφανίζειν autem κατὰ τινος eadem constru-
ctione dictum est, qua Rom. VIII, 33. τίς ἐγκαλέσει κατ'
ἐκλεκτῶν τῷ Θεῷ.

V. 3. Πολλῆς ἀρῆς τυγχάνοντες διὰ σὺ, καὶ κα-
τορθωμάτων τῷ ἔθνει τέττω διὰ τῆς προνοίας) Felicem in-
terdum Iudaeos iniuria affecisse, non negaverim, neque
tamen cum ELSNERO dixerim, Tertullum, nimio opere
adulatum esse Felici, cum ei ex Iudaea securitatem, et cae-
terarum rerum praeclare gestarum laudem tribuit. Has enim
laudes ei non affingi, sed merito deberi, intelligitur ex iis,
quae Iosephus de huius Felicis rebus in Iudaea gestis me-
moriae prodidit. Sic v. c. Iudaeam latronibus imposito-
ribusque repletam et infestatam cura sua virtuteque libe-
rauit, teste Iosepho XX, 8, 5. Aegyptium illum Pseudo-
prophetam, res novas molientem, eiusque asecclas vi, ar-
misque repressit, I. c. §. 6. seditionem, quae inter Iudae-
os Caesareenses et Sytos gravissime exarserat, restinxit,
multaque alia facinora egregia, commodo Iudaeorum,
perpetrauit. Cf. eundem B. I. II, 13, 2.

Ἀποδεχόμεθα) grato animo agnoscimus, lauda-
mus, magnificimus. Haec enim elegantissima est τῷ ἀπο-
δέχεσθαι notio. Iosephus A. VI, 14, 4. Δίκαιον δὲ
ἀποδεξάσθαι τῆς φιλοτιμίας τὴν γυναῖκα. Con-
venit autem, laudare mulierem ob praeliam liberalitatem: vn-
de παρῆν et ἀποδέχεσθαι apud eundem, tanquam συν-
άνουμα, iunguntur, A. VII, 1, 2. ἐπεμψὲ πρὸς αὐτὸς,
ἐπαίνων καὶ ἀποδεχόμενος αὐτῶν τὸ ἔργον,
καὶ χάριτας ἀποδώσεν αὐτῇ τῆς πρὸς τὸς τεθνηκότας
σπουδῆς ὑποχρεμένος. Missu ad eos, qui facinus praecla-
rum laudarent, et approbarent, quiq. pollicerentur, se il-
lis grate pro ipsorum in defunctos studio relaturum esse: ibid.
2, 2. ὁ δὲ ταύτης ἀποδέχεται τῆς προθυμίας
αὐτῆς. At ille alacre hoc in se studium collaudavit. Eodem
sensu usurpatur δέχεσθαι, VII, 13, 4. Lib. XIII, 4, 4. ὁ δὲ
ἀπο-

ΑΠΟΔΕΞΑΜΕΝΟΣ αὐτὰς τῆς προαίρεως, *Ille vero cum eorum voluntatem collaudasset.* De Macc. §. 4. τὴν πολιτείαν αὐτῶν ΑΠΟΔΕΧΕΣΘΑΙ, *laudare, probare illorum rempublicam: et sic innumerabilibus locis aliis. Inde ἀποδοχή laus, apud eundem, A. VI, 14, 4.*

V. 5. Ἐυρόντες γὰρ τὸν τὸν ἄνδρα) Non cepit VOISIVS apud WOLFIVM in *Curis Philolog.* ad h. l. elegantiam τῷ γὰρ, cum pro εἰ positum esse scribit. Hanc particulam enim in Orationis initio eleganter adhiberi, reddendamque esse scilicet, nempe, ostendebamus aliquot Iosephi locis ad Matth. I. 18. Non minus infelicitur idem VOISIVS, cum τὸ εὐρόντες ad ἐκρατήσαμεν referendum esse, et voces proxime antecedentes, ὃ καὶ, redundare existimat. Alibi Vir ille doctus audiendus est, hic eum caue audias. Nam Participium εὐρόντες pro εὐρομεν positum est: qui Participiorum vsus, etsi Hebraeis est familiarissimus, non ita tamen proprius, quin apud Graecos etiam inueniatur: Vide, si tanti putas, quae supra ad C. II. v. 29. ex Iosepho in hanc rem obseruauimus.

V. 12. Ἐπισύσασιν ποῖντα ὅχλῳ) Vox ἐπισύσασις videtur paullo rariore esse: H. STEPHANVS certe, qui eam in Thesauo suo T. I. p. 1796. laudat, nullo alio, nisi hoc Actorum loco, eius bonitatem vindicauit. Occurrit autem eodem, quo hic, sensu apud Iosephum c. Apion. I. 20. συνελθόντες οἱ ἐπιβαλέοντες αὐτῷ, κοινῇ τὴν βασιλείαν περιέθικαν Ναβοννήδῳ τινὶ τῶν ἐκ Βαβυλωνίας. ὄντι ἐκ τῆς αὐτῆς ΕΠΙΣΥΣΤΑΣΕΩΣ. Cum inter se coisissent insidiatores eius, communi consensu regnum detulerunt ad Nabonnidum quendam Babylonium, qui et ipse in eadem seditione et coniuratione fuerat. Ipsum Verbum ἐπισυνίστημι, cui haec Vox originem debet, ne H. STEPHANO quidem in Thesauo Gr. L. laudatum, apud eundem Iosephum pro ad Seditionem concitare occurrit, A. XIV, 1, 3. ὃ νεώτερος Ἀντίπατρος ΕΠΙΣΤΗΝΙΣΤΑΤΑΙ κρύφα κατ' αὐτὸν διαλεγόμενος τῶν Ἰσδαίων δυναστεύοντας. Inuenis Antipater excitat aduersum Aristobulum clandestinis obrecta-

tio.

tionibus, Iudaeorum primates, Sic B. I. II, 3, 4. Ἰσδαίους πλείους καὶ μαχιμωτέρους ΕΠΙΣΤΗΝΕΣΤΗΣΕ Παμαίοις, Iudaeorum plures, eosque pugnaciores contra Romanos excitauit: vnde eodem Lib. C. IV. §. II. οὐκ ἀντίς, ad defectionem sollicitati, coniurati.

V. 13. Οὐτε παραστήσαι δύνανται) Recte praestantissimus WOLFIVS Morboniam abire iubet illud μὲ, quod τῷ παραστήσαι in quibusdam Editionibus ΜΙΛΛΙΙ etiam, adiungitur. Maxime enim ineptum hic est, cum perturbet sensum. Forte non perspiciebant τὸ παραστήσαι vim, quae hic est elegantissima, ostendere, certis rerum documentis probare. Apud Iosephum A. IV, 3, 2. ΠΑΡΑΣΤΗΣΘΝ δὴ καὶ ὑν, ὅτι πάντα σὴ προνοία διοικῆται. Illustribus rerum documentis doce, tua providentia omnia gubernari. Et VIII, 2, 5. Βελομένοσ δὲ πᾶσαι καὶ ΠΑΡΑΣΤΗΣΑΙ τοῖς παρατόγχανουσιν ὃ Ἐλεάζαρος, ὅτι ταύτην ἔχει ἰσχύν Eleazarus, cum vellet illas, qui aderant, persuadere, et luculentis rerum documentis ostendere, se hanc vim habuisse.

V. 14. Λατρεύω τῷ πατέρῳ Θεῷ) Recte obseruatum ALBERTIO in Obseruat. sacr. p. 266. a Paulo Deum ita appellari, quod genti Israelitarum a Patriarcharum inde temporibus praefuerit, benignum et tutelare Numen, quique sibi, veluti patrius et domesticus Deus, a patribus relictus, tanquam familiae Praefes, maiorum timore sit colendus. Haec notione aliquoties est apud Iosephum. A. II. 13. 1. Ἐλεάζαρος δὲ, -- συμμαχῶ τῷ ΠΑΤΡΩΝΙΩΙ χερισσόμενον αὐτὸν Αἰγυπτίῳ διαφυγεῖν. Eleazarus, Moysis filius, eam ob causam dictus est, quod Dei patrii auxilio Aegyptios effugerit: Et IX, 12, 3. de Rege Achaze, πάντας ἐώκει μᾶλλον τιμῆσιν, ἢ τὸν ΠΑΤΡΩΝΙΟΝ καὶ ἀληθῶς Θεόν. Caeteros Deos omnes magis videbatur cultu prosequi, quam patrium et verum Deum.

V. 24. Σὺν Δρασίλλῃ) Amoribus vagis Felicem fuisse iactatum, docet Suetonius, qui eum in Claudio (XXVIII. irium reginarum maritum vocat. Haec ipsam Drusillam, Hero-

Herodis Agrippae maioris filiam, Azizo, Emeforum regi, nuptam, nefariis artibus a marito abduxit, sibi vxorem adsciuit. De qua re Iosephus XX, 7, 2. ubi vid. Fuit igitur haec Drusilla Iudaea; adeo ut non hanc, sed aliam Drusillam intellexisse existimandus sit Tacitus, cum Lib. V. Histor. C. 9. scribit: *Antonius Felix per omnem saeculitiam ac libidinem ius regum seruili ingenio in Iudaea provincia exercuit, Drusilla, Cleopatrae et Antonii nepte, in matrimonium accepta; ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.* Scilicet inter eruditos plerosque fere omnes conuenit, a Tacito intelligi Drusillam, Antonii Triumviri neptem e Cleopatra Aegyptiaca, filiam Iubae e Cleopatra Selene, Antonii filia, sororem Ptolemaei; vid. CASAVBONVS ad Sueton. in Claud. C. 28. ut adeo non esset, quare HARDVINVS, iniquissimus sane Iosephi censor, in hac quoque re fidem huius scriptoris grauissimi suspectam reddere studeret.

v. 27. Ἐλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον) Iosephus A. XX, 8, 9. Πορκίος δὲ Φῆστος διάδοχος Φήλικι πεμφθέντος ὑπὸ Νέρωνος, Porcio autem Festo, qui Felici succederet, a Nerone missus. Et B. I. II, 14, 1. idem tradit.

Θέλων τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις) Cum vellet gratiam a Iudaeis inire: Non minus elegans, quam frequens in hac re verbum καταθέσθαι. Iosephus A. VI, 11, 8. σὺ μόνον μνημόνευε τούτων καὶ ἀποθανέν μοι γένηται, τὰ τέκνα μὲν σῶζε, καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν παρόντων μοι ἀμοιβὴν εἰς ἐκείνα ΚΑΤΑΘΟΥ. Tu horum modo memor sis, et, si mori contigerit, liberos meos serua: et gratiam pro hisce mihi debitam illis refer. XI. 6, 5, ἂ τίνα θελοῖς τοῖς ὑπηκόοις εὐεργεσίαν ΚΑΤΑΘΕΣΘΑΙ, si quid gratiae et beneficii ciuibus tuis vis conferre.

CAPVT XXV.

V. 1. Φῆστος ἐν ἐπιβάσι τῇ ἐπαρχίᾳ) Cum Iudaea ex eo provinciarum genere fuerit, quae a Procuratoribus tantum administrarentur: ei non tam νόχ ἐπαρχίας, quippe

pe quae amplioris prouinciae appellatio est, quam potius ἐπιτροπῆς, conuenire videtur. Sane Iosephus XX, 11, 1. *Praefecturam administrationemque Iudaeae ἐπιτροπὴν vocat:* accurate sane, et voce maxime propria. Nam prouinciae Iudaeae Gubernatores proprie et erant, et dicebantur ἐπιτροποι, de iisque ἐπιτροπέειν dicitur. Sic XX, 1, 2. Felici, huius Festi Antecessori, diserte ἐπιτροπέειν tribuitur: καὶ ὃν καιρὸν τῆς Ἰουδαίας ΕΠΕΤΡΟΠΕΥΣΕ Φῆλιξ, quo tempore procurator Iudaeae erat Felix. Neque aliter idem Felix in Vita Iosephi §. 3. τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπέειν dicitur. Sic huius Felicis Antecessor, Cumanus, XX, 6, 2. ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ dicitur; et ibid. 5, 1. de Fado, ipse quoque Iudaeae Procuratore, Φάδος τῆς Ἰουδαίας ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ; et de eodem, C. 1. Φάδος δὲ, ὡς εἰς τὴν Ἰουδαίαν ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ἀφίκετο. Cum Fadus autem Procurator in Iudaeam venisset. Et haec causa est, quare ἐπιτροποι et ἐπαρχοι, tanquam diuersae potestatis Praefides, interdum, v. c. apud Dion. Cass. Lib. LII. p. 487. Edit. Leuncl. distinguantur. Neque tamen est, quod quis existimet, Lucam ab optimorum Auctorum loquendi more recessisse, cum Festi praefecturam administrationemque ἐπαρχίαν vocauit. Nam, uti apud Latinos vox Praefidis de omnibus in vniuersum prouinciarum Gubernatoribus interdum sumitur; sic apud Graecos ἐπαρχοι et ἐπαρχία de cuiuscunque prouinciae Praefidibus et administratione adhibetur. Et ne longe exemplum petamus, Iosephus hunc ipsum Festum, quem probe sciebat proprie ἐπιτροπον nominandum esse, tamen ἐπαρχον dixit, XX, 8, 11. ἐπὶ ταῖς ἡγανάκτησιν ὁ, τε βασιλεὺς Ἀγρίππας, μάλιστα δὲ Φῆστος ὁ ΕΠΑΡΧΟΣ, ubi bene SPANHEMVS, ἐπαρχος hic dicitur, qui proprie Ἐπιτροπος seu Procurator dicebatur: plane ut hic a Luca huic ipsi Festo ἐπαρχία tribuitur. Sic Fadus, quem paullo ante dicebamus a Iosepho proprie ἐπιτροπον dici, ab eodem ἐπαρχος vocatur, XIX, 9, 2. Haec, auctore Iosepho, paullo fufius, in tironum gratiam, disserere placuit, ut in-

telligent, Lucam hic quoque ex loquendi more optimorum Auctorum *Praefecturam Festi* appellasse ἐπερχίαν. Hic vero operae pretium videtur addere, hos Procuratores in Iudaeam fuisse missos post mortem Agrippae Magni, de quo supra C. XII. Hic enim cum esset mortuus, et filium vix septendecim annorum, Agrippam minorem, reliquisset; Claudius, cum, amicorum et libertorum consiliis edoctus, periculosum iudicaret, adolescentulo, qui nondum ex ephebis excessisset, tantae magnitudinis regnum committere, Fadum misit, qui Iudaeae, totiusque regni praeses esset: de qua re Iosephus XIX, 9, 2. Idem tradit B. I. II, 11, 6. Et quamquam postea Agrippa minor, cum ad imperii maturitatem peruenisset, a Claudio Philippi tetrarchiam, et Batanaeam, vna cum Trachonitide et Abila, accepisset; tamen Iudaea eius ditioni potestatique non subiecta est, sed a Procuratoribus administrata. Vid. Iosephus XX, 7, 1.

v. 2. Ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῶ - - κατὰ τὴν Παύλῃ) Et hic Viri docti fluctuantur in vera notione τὴν ἐμφανίζαν definienda. Mihi autem dubium non est, quin hic quoque *defrendi*, *accusandi* notionem haec Vox obtineat, quam supra ad Cap. XXIV. 1. habere, ex Iosepho docebamus, Quod confirmari hic videtur v. 5. vbi κατηγορεῖν dicitur, quod v. 2. ἐμφανίζειν.

v. 3. Οἱ δυνατοὶ ἐν ἐν ὑμῖν) Mirum est, in quam diversas sententias Interpretes abierint in vera significatione Vocis δυνατοὶ definienda. HOMBERGIVS cum aliis interpretatur, *quibus commodum*, *quibus integrum est*: quod est contra omnem linguae rationem, cuius antiquissima in interpretando cura habenda est. Alii reddunt, *qui volunt*, aequae infelicitate. Toti enim, opinor, Graeciae inauditum est, δυνατὸν εἶναι significare velle. WOLFIVS quidem hanc interpretationem confirmare studet, cum ad h. l. scribit: τὸ θελεῖν pro δύνανται usurpatur passim. Conf. ad Act. VI. 5. (vbi nihil in hanc rem: scribendum erat, Marc. 5.) Et forte vicissim τὸ δύνανται pro θελεῖν, quia, qui

qui potest aliquid efficere, pro re nata idem efficere conatur. Sed nollem, Viro huic eruditissimo haec excidisse, quae omnium sunt falsissima. Nam nullo modo sequitur, quia δύναμαι interdum, (quamquam rarissime) Volo significet, vocem δυνατὸς quoque denotare eum qui vult. Nam in his rebus non tam ad Analogiam, quam ad vsum loquendi, qui dominari solet, respiciendum est: quamquam WOLFIVS ipse non multum huic coniecturae tribuere videtur, cum addit forte. Itaque rectissime illos interpretari putat, qui δυνατὸς de iis accipiant, quibus in promptu sint accusandi capita. Cui stabiliendae addit hoc, quod δυνατὸς Graecis idem aliquando sit, quod δυνῶς, i. e. peritus, ingeniosus, promptus et idoneus, laudatis in hanc rem Scholiaste Aristophanis ad Ranas v. 892. et KVSTERO ad Argum. Nubium p. 50. Sed haec interpretatio non magis admitti potest, atque illae priores, cum aduersetur linguae rationi. Nam quod WOLFIVS adiecit, δυνατὸν aliquando idem significare, quod peritus, ingeniosum etc. in eo Vir ille praestantissimus non satis accurate. Verum quidem, δυνατὸν interdum simpliciter esse peritum, ingeniosum, eloquentem: Sed prope notandum est, hunc Graecismum non nisi aevi inferioris, et a pura loquendi ratione declinantis esse. Nam Graeci Veteres nunquam nude et simpliciter δυνατὸν pro eo, qui alicuius rei facultate pollet, ponunt, sed adiecto aliquo Verbo. Iuvat in hanc rem huc transferre verba KVSTERI, quem ipse WOLFIVS suae sententiae confirmandae laudat, in Argumento Nubium: Notandum est, hunc Graecismum (ex quo δυνατὸς eo, quo diximus, sensu adhibetur) esse inferioris aevi. Nam veteres Graeci dicere quidem solent, δυνατὸς λέγειν, (facundia pollens) δυνατὸς πράττειν (peritus rerum agendarum) etc. at nunquam vocem δυνατὸς solam et nude positam, eo, quo hic, sensu ab illis accipi videar. Nullo igitur modo haec interpretatio est commendabilis. Miror, WOLFIVM eam reiecis- se, quae omnium optima, et vnice vera est. Scilicet δυνατοὶ h. l. sunt, homines potentes, qui auctoritate di-

gnitateque caeteris omnibus praeſtant. Qua nozione haec vox cum apud alios Auctores, tum apud Iosephum, frequentissime occurrit: A. XII, 4, 3. κατ' ἔτος δὲ ταῦτα (τέλη) τοῖς ΔΥΝΑΤΟΙΣ τῶν ἐν ἐκάστῃ πόλει ἐπίπρασκεν ὁ βασιλεὺς. Rex cuiusque urbis potentissimis vestigia vendebat: vbi δυνατοὶ iidem sunt, qui Cap. eodem §. 1. dicuntur οἱ ἐπίσημοι, principes in patria: paullo post §. 4. iidem δυνατοὶ dicuntur οἱ τοῖς ἀξιώμασι ἐν ταῖς πατρίσι διαφέροντες, Qui in patriis suis dignitate caeteris praeſtant: ibidem vocantur οἱ πρῶτοι καὶ ἄρχοντες: et eodem Cap. §. 9. οἱ παρὰ τὴν αὐλὴν ΔΥΝΑΤΟΙ, qui in aula principis multum possunt. XIII, A. 14, 2. Ἰδαῖοι ἐπολέμουν Ἀλεξάνδρῳ, καὶ νικώμενοι, πολλοὶ ἀπέθνησκον ἐν ταῖς μάχασι κατακλίσας δὲ τὰς ΔΥΝΑΤΩΤΑΤΟΥΣ αὐτῶν ἐν Βεθόμῃ πόλει, ἐπολιόρκει Ἰουδαὶ ἔβησαν ἐν τῇ πόλει, uelique, frequentes occubuerunt in proeliis. Is vero, cum eorum POTENTISSIMOS in urbem Bethomam compulisset, eam oppugnauit. Siceodem Lib. 13, 2. δυνατοὶ sunt auctoritate dignitateque prae reliquis florentes. XIV, 13, 1. Ἰδαίων ἐκατὸν οἱ ΔΥΝΑΤΩΤΑΤΟΙ παραγίνονται πρὸς αὐτὸν, κατηγοροῦντες Ἡρώδῃ καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Centum Iudaeorum Viri potentissimi Antonium iterum conueniunt, ut Herodem cum suis accusarent. Qui locus huic Actorum est simillimus, in quo quemadmodum dicitur οἱ δυνατοὶ ἐν ὑμῖν κατηγορεῖσθαι αὐτῶν, ita hic, οἱ Ἰδαίων δυνατώτατοι παραγίνονται κατηγοροῦντες Ἡρώδῃ: ex quo appareret, homines potentissimos, et prae caeteris auctoritate pollentes, ad accusandum fuisse electos. Idem confirmatur alio loco, B. I. 1, 12, 4. ἦσαν καὶ Ἰδαίων οἱ ΔΥΝΑΤΟΙ, κατηγοροῦντες Φασαῆλ τε καὶ Ἡρώδῃ. Veniebant Iudaeorum primates, accusaturi Phasaëlum et Herodem: paullo post iidem dicuntur οἱ ἐν τέλει Ἰδαῖοι, Iudaei primarii: eodem sensu οἱ δυνατοὶ, 17, 2. B. I. IV, 3, 15. Igitur οἱ δυνατοὶ dicuntur κατ' ἐξοχὴν, qui prae caeteris auctoritate dignitateque florent.

V. II. Οὐ παρατῆμαι ἀποθανῆναι) Huius Verbi quatuor significationes diuersas apud Iosephum obseruauim. Denotat 1) recusare. A. III. 8. 8. Μωϋσῆς δὲ πᾶσαν τιμὴν ΠΑΡΑΙΤΗΣΑΜΕΝΟΣ. V, 1, 26. ἔΠΑΡΑΙΤΗΣΟΜΕΘΑ τὸν ὑπὲρ τῶν νόμων πόνον. Nullum pro legibus subire laborem detrectabimus: Et ibid. 5, 3. ἔΠΑΡΑΙΤΟΥΜΑΙ. 2) deprecari, s. intercedendo a poena liberare. A. V, 1, 1. ΠΑΡΗΓΙΤΕΙΤΟ ἰδὲν αὐτὰς, ἀλλὰ πάντες ἀπώλυντο ἄχρι καὶ γυναικῶν καὶ παιδῶν, Nihil eos a morte liberabat, sed omnes perempti sunt, usque ad mulieres et infantes. Add. XI, 6, 1. XII, 4, 3. 3) Παρατῆσθαι τινα est, se alicui purgare, eique excusando satisfacere. XV, 2, 7. Τέτοις ΠΑΡΑΙΤΗΣΑΜΕΝΟΣ τὸν Ἀντώνιον, Cum Herodes his rationibus Antonio se excusasset. 4) Alicuius delicti veniam petere: ibidem, de Alexandra: ΠΑΡΑΙΤΕΙΣΘΑΙ καὶ ἐπὶ τὴν διὰ τὸ γένος καὶ τὴν ἕσταν αὐτῇ παρρησίαν προπετείεσθαι ὑπὲρ ἀναξιοπαθείας δράσειν. Se veniam petere, si quid propter generis necessitudinem, siueque nimiam fiduciam, rei indignitate commota, inconsultius fecisset. Ex his significatibus is, quem primo loco posuimus, huc facit, ut reddendum sit, Non recusomori.

Ἄρα με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι) h. e. Nemo me potest Iudaeorum lubrici condonare, in eorumque gratiam condemnare. Hanc esse elegantissimam τῷ χαρίζεσθαι vim, multis docebamur supra ad C. III. v. 13.

Καίσαρα ἐπικαλεῖσθαι) Huic toti loco, in quo de accusatione et prouocatione Paulli agitur, aliquid lucis affundere, ex Romanae Historiae monumentis, nuper studebamus in peculiari Commentatione de Prouocatione Paulli ad Caesarem.

V. 18. Οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον) Plane ut Latini, nullum crimen intulerunt. Sic tamen Iosephus A. II, 6, 7. de fratribus Iosephi, οἱ δὲ τῆς καφολογίας τὸν οἰκέτην ἐθαύμαζον, τολμῶντα ΑΙΤΙΑΝ ΕΠΙΦΕΡΕΙΝ

ἀνδράσιν Illi vero seruum ob sermonis leuitatem mirabantur, utpote qui crimen inferre viris ausus esset.

CAPVT XXVII.

V. 13. Ἀραντες) Cum soluisset, sc. nauim. Sed Graeci fere ita nude: et quemadmodum ἀρειν hic de navigatione dicitur, ita apud Iosephum de itinere pedestri, A. III, 1, 3. ΑΡΑΝΤΕΣ ἐκῆσαν, εἰς Ἄλιον ἀφικνῶνται, Inde autem castris motis, ad Elim perueniunt. Et XI, II, 1. ΑΡΑΣ μετὰ πάσης τῆς στρατιάς, ἦκεν εἰς Σαμαρείαν, Castris inde motis, cum toto exercitu Samariam venit. Neque aliter LXX. Seniores, v. c. Genes. XI, 2. ἐν τῷ ἄρει, vbi quoque de itinere pedestri.

Ἄσσαν παρελέγοντο τὴν Κρήτην) Humanitus errant, qui ἄσσαν pro nomine proprio urbis alicuius accipiunt. Sed hic error facile illis condonandus. Illorum autem audacia, et male sana emendandi lubido nullo modo ferenda est, qui pro ἄσσαν scribendum contendunt θᾶσσαν; ratione industi hac, quia ἄσσαν pro propius Poetis potius, quam orationis solutae Scriptoribus conueniat. Sed haec ratio vana est. Quid enim? τὸ ἄσσαν Scriptoribus profaiceis non conuenit? immo vero optime, Iosephus A. I, 20, 1. de Iacobo: τὰς μὲν πρῆπεπε, τὰς δὲ λειπομένους ΑΣΣΟΝ ἐκέλευσεν ἀκολυθῆν. Alios quidem praemittebat, alios vero PROXIME sequi se iubet. Alia in hanc rem loca ex aliis Scriptoribus λογογράφοις laudarunt ad h. l. ALBERTIVS et ELSNERVS. Vocem autem ἄσσαν cum plerisque fere omnibus malim ad παρελέγοντο; quam ad ἄραντες referre, vt sensus sit: propius praeternauiabant Cretam.

V. 15. Μὴ δυναμένης ἀντεφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ) Ἀντεφθαλμεῖν proprie est contra ueri, per metaphoram autem, obniti, resistere: exempla in hanc rem iam aliis sunt allata. Iosephus pro eo habet ἀντιβλέπειν, A, VI, 6, 2. εἰς παθήμασιν δέκετι ἢν ΑΝΤΙΒΛΕΨΑΙ, quibus malis resistere non poterant; et c. Ap. II, 32. τοῖς πρὸς ἀγάμασιν ἴουκ ΑΝΤΕΒΛΕΨΑΝ; Praeceptis reluctari non solent.

v. 18.

V. 18. Σφοδρῶς δὲ χειμαζόμενοι ἡμῶν) Cum vehementi tempestate, fluctibusque maris, hic illuc iactaremur. Sic χειμαζομαι apud optimum quemque. Iosephus A. XII, 3, 3. de Iudaeis in ancipiti periculo et metu, cum Antiochi Magni, tum Ptolémaei Eupatoris, versantibus: Οὐδὲν ἀπέλιπον ΧΕΙΜΑΖΟΜΕΝΗΣ νεῶς, καὶ πονημένης ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῷ κλύδωνος, μεταξύ τῆς Ἀντιόχης καὶ τῆς ἐπὶ θάτερον αὐτῆς τροπῆς τῶν πραγμάτων κείμενοι. Haud dissimiles erant naui in tempestate, fluctibus vtrunque vexatae, vt, qui in medio iacerent, dum et Antiocho res prospere cederent, et in contrarias partes mutarentur.

V. 21. Κερδήσαι τε τὴν ὕβριν ταύτην) Κερδεῖν hic est lucrifacere s. euitare. Sic apud Iosephum A. II, 3, 2. vbi Rubenus fratres ab impia caede Iosephi retinere studet hac ratione, vt eum vendendum dicat: τὸ γε μιανθῆναι τὰς χεῖρας αὐτὸς ΚΕΡΔΑΙΝΕΙΝ. Vt ita pollutas manus lucrifacerent, h. e. fratricidi crimen EVITARENT. Alio; eoque perquam insolenti, significatu est A. VII, 8, 1. vbi Thamara Amnonem ab incestu dehortatur, πᾶσαι ὥτως ἀδίκαι καὶ μιαιφάνες ἐπιθυμίας, ἐξ ἧς ὀνειδος καὶ κακοδοξίαν ὁ οἶκος ἡμῶν ΚΕΡΔΑΝΕΙ, ex qua cupiditate infamia in nostram familiam redundabit.

V. 22. Ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς ἡδεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν) WOLFIO videbatur, Lucam voce ἀποβολῆς alludere ad ἐκβολὴν v. 18. et constat sane, his allusionibus interdum Scriptores delectari: quale illud Iosephi est A. XIV, 14, 1. ἐπὶ οὖν δεινὸν εὐρίσκειν ΕΠΙΒΟΛΑΣ ἐργῶν ΠΑΡΑΒΟΛΩΝ. Ἀποβολὴ autem ψυχῆς eleganter hic pro iactura s. amissione vitae dictum. Sic Iosephus A. II, 6, 9. πῶδων ΑΠΟΒΟΛΗ, liberorum iactura. XIV, 14, 3. Φοβτίων ΑΠΟΒΟΛΗ, iactura oneris. Neque alio sensu ἀποβάλλειν apud eundem, A. V, 1, 8. ὅπως τὸν νεώτατον τῶν πῶδων ΑΠΟΒΑΛΛΗ, vt minimum natu filiorum amitteret. Et ibid. S. 13. ἐπτακότους καὶ τῆς δυνάμεως τινας ΑΠΟΒΑΛΟΝΤΕΣ, Cum cladem accepimus, et partem copiarum amisimus. Add. VIII, 8, 4. XIV, 4, 5.

R 4

v. 33.

V. 33. Τεσσαρεσκαδεκάτην etc.) Non anxie hic quaerendum erat, qui fieri potuerit, ut sine cibo et potu quatuordecim dies durarent. Scilicet verba haec non ad viuum refecanda, sed ita capienda sunt, ut hi homines per illos dies non ordinario modo, et ad facietatem usque, cibum potumque summissee dicantur; more loquendi omnibus fere Scriptoribus communi. Iuvat exempla ex Iosepho nostro asferre. A. VI, 14, 8. de Iabiffenis, Sauli filiorumque ipsius interitum publico luctu prosequentibus: ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ σὺν γυναῖξί καὶ τέκνοις ἐπ' αὐτοῖς ἤγαγον, κοπτόμενοι καὶ θρηνηντες τὸν βασιλέα καὶ τὰς παῖδας αὐτῆς, μήτε ποτὲ μήτε τροφῆς γευσάμενοι. Per septem dies cum uxoribus liberisque eos deflebant, pectora tundentes, ac lugentes regem eiusque filios, ita, ut neque potum neque cibum degustarent. Quid? igitur per septem dies nihil quicquam neque cibi neque potus ceperunt? erraueris, si tibi hoc persuaseris: ita igitur intellige: non ordinario modo, et ad satietatem usque, cibo potuque frui sunt. Eodem modo capiendus et exponendus alius Iosephi locus, A. VII, 7, 4. vbi de Dauide, grauem morbum filii ex Beethsabe natifugente, ita: τροφὴν ἐπὶ ἡμέρας ἑπτὰ, καίτοι γε ἀναγκαζόντων τῶν οἰκείων, ἔπροσηνέγκατο: Cibus per septem dies, quamuis instarent domestici, non degustabat. Quod non ita intelligendum est, quasi nihil omnino cibi summissee: Sequitur enim mox, domesticos, mortuo filio, noluisse Regi id indicare, λογίζμενοι, μὴ γνῆς ETI ΜΑΛΛΟΝ ἀπόχρητα τῆς τροφῆς: quia verebantur, ne, morte filii cognita, EO MAGIS abstineret cibo. Igitur superiora verba ita intelligenda sunt, ut Dauides non consueto more coenasse dicatur. Quod ex eo quoque intelligi potest, quod Dauides, posteaquam omnis moeror discesserat, iussisse dicitur δειπνον αὐτῷ παρατεθῆναι, coenam sibi apparari et apponi.

V. 40. Κατὰ χρόνον εἰς τὸν αἰγιαλὸν) Simili constructione, quamquam sensu paullulum diuerso, Iosephus A. II, 7, 2. dixit: ὡς δὲ ΚΑΤΕΣΧΕΝ ΕΠΙ Τὸ ὄρεον Φρέαρ, Post-

Postquam autem venerat ad puteum foederis: hic autem denotat, tendebant, dirigebant cursum ad littus. Sed de hac voce accurate disputat H. STEPHANVS in Thes. Gr. L. T. I. p. 1345.

CAPVT XXVIII.

V. 16. Σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ) Factum hoc est ex more quodam Romano, tunc temporis recepto, quo reus coram Caesare sistendus, militi Praetoriano catena, quae copulabat et reum et militem, alligatus, diligentius obseruabatur et custodiebatur. Dignus est, qui in hanc rem huc transferatur, locus Iosephi, XVIII, 6, 7. vbi Agrippa, iussu Tiberii, a Praefecto Praetorio, Macrone, vincus, catena alligatus dicitur cuiusdam militi Praetoriano: ἡξίωσε τὸν ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΟΝ αὐτῷ στρατιώτῃν rogauit militem, qui ei una eademque catena alligatus erat: et paullo post mentio fit ἐκατοντάρχη ΣΥΝΔΕΤΟΤ ἔσομεν, centurionis, qui catena Agrippae copularetur. Hunc autem στρατιώτην, qui custodiendo Paullo datus est, fuisse militem Praetorianum, tam grauibis et luculentis rationibus docuit PERIZONIUS, ὁ πᾶν, in Respons. ad HVBERI Comm. II. de PRAETORIO Cap. V. ut HVBERTVS, qui id impugnauit, cum ingenti nisu nihil egisse videatur. Caeterum στρατοπεδάρχην, cui centurio Iulius Paullum aliosque vincos, e prouincia Romam missos, tradidisse hic dicitur, non vno modo Viri docti interpretantur, cum alii praefectum copiarum, alii praefectum exercituum, alii praefectum castrorum reddunt. In quo omnes falsi. GROTIUS hic audiendus erat, qui vere interpretatur Praefectum Praetorio: quae interpretatio ex moribus, tunc temporis receptis, egregie confirmatur. Nam Imperatorum temporibus mos obtinuit, ut ex prouinciis Romam ad Caesarem missi vincos, Praefecto Praetorio custodiendi committerentur. Cuius rei illustrissimum exemplum est Agrippae Regis apud Iosephum

XVIII, 6, 6. Ibi enim Praefectus Praetorio, Macro, dicitur ex custodia ad Imperatorem adduxisse quendam *δεσμ-
ον*, et postea ipsum Regem Agrippam, vinxisse, eique custodiendo praefecisse Centurionem et milites: Agrippam autem, vincitum ad urbem, custoditum fuisse in ipsis castris Praetoriis, ex eo dilucide intelligitur, quod, mortuo Tiberio, Caius dicitur Pisoni, Praefecto urbis, per literas iniunxisse hoc, ut, quia Macro, Praefectus Praetorio adhuc abesset, Agrippam transferret *ἐκ τῶ στρατοπέδου*, h. e. *Castris Praetorianis* (siquidem, nulla alia Romae erant) in domum, ubi prius habitasset, quam in vincula fuisset coniectus. Conf. PERIZONIUS in Dissert. de Praetorio §. 73.

v. 17. *Τῆς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτης* h. e. Principes, priores, qui prae caeteris inter Iudaeos dignitate auctoritateque florebant. At CAMP. VITRINGA de veteri Synagoga, p. 611. accipi vult de Magistratibus Iudaeorum: in quo vereor, ut ei linguae ratio patrocinetur. Nam *οἱ πρώτοι* tantum non semper Graecis dicuntur, qui inter suos dignitate auctoritateque eminent. Sic apud Iosephum A. VII, 9, 8. *δέχονται δ' αὐτὸν (Δαυὶδ) ἀσμένεσθαι πάντες οἱ ΠΡΩΤΟΙ τῆς χώρας* omnes istius regionis PRIMORES lubentissime eum suscipiunt: et ib. II, 5. *ἀφικνῶνται δ' εἰς Γάλαλα πρὸς αὐτὸν οἱ τῆς χώρας ΠΡΩΤΟΙ*, Galgala autem ad eum veniunt PRIMORES regionis Israeliticae. X, 4, 5. *παρεῖχον τῶν ἱερῶν (HAVERCAMPVS legendum putat Ἰουδαίων) οἱ ΠΡΩΤΟΙ, διὰ τὸ πάλα, τοῖς ἱερεῦσιν ἀρνας διχαλίης ἐξακοσίαις* PRIMORES Pontificum, in gratiam Pascharris, Sacerdotibus largiri sunt agnorum duo millia et sexcentos: et alio loco XII, 4, 3. 4. dilucidissime exponit, quid per *τῆς πρώτης* sit intelligendum. Nam quos antea *τῆς πρώτης τῶν πόλεων* dixit, eos paullo post vocat *τῆς ἀξιώματι ἐν ταῖς πατρίσι διαφέροντας* Viros, qui in civitatibus suis dignitate auctoritateque praestabant: ut adeo CAMP. VITRINGA ab ipsius linguae ratione nihil praesidii interpretationi petere possit suae. Nam quod urget id, quod Lucas non nūde

nūde dixerit *τῆς πρώτης τῶν Ἰουδαίων*, sed *τῆς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτης*, id eiusmodi est, ut vix dignum videatur, quod refellatur. Nihil omnino enim discriminis est inter utramque loquendi rationem, ut praestantissimus WOLFIVS ad h. l. exemplis ex N. T. petitis ostendit.

*****

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

CAPVT I

v. 8.

Πρῶτον μὲν ἐν εὐχαρισίᾳ τῷ Θεῷ μὲν) Quamquam facile concesserim SALMASIO, Scriptores Atticos non tam *εὐχαριστῆν τινα*, quam potius *χαρὲν εἰδέναι*, pro gratias agere, usurpare; tamen haec loquendi ratio apud eos quoque Scriptores haud raro occurrit, quibus accurate diligenterque loquendi laus minime est deneganda. In qua re vno utemur Iosepho, qui A. I, 10, 5. dicit: *Ἀβραῆμος μὲν ἐπὶ τῆτοις ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΑΣ τῷ Θεῷ*, Abrahamus cum ob haec Deo gratias egisset: IV, 8, 22. *ἡ δὲ ἀντιχρὺς τῆ τεμενίσματος ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΑΙΤΟ μὲν τῷ Θεῷ*. Contra Delubrum stans, Deo gratias agit. XI, 3, 9. *ὁ Ζοροβάβηλος ΕΥΧΑΡΙΣΤΕῖΝ ἤρξατο τῷ Θεῷ*, Zorobabelus gratias Deo egit: mox, *ταῦτ' ἐν περὶ τῶν παρόντων ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΑΣ τῷ Θεῷ*, Cum has gratias pro praesenti rerum statu Deo egisset: et paullo post, *οἱ δὲ ἀκούσαντες, ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΣΙ μὲν τῷ Θεῷ*, Illi, his auditis, Deo gratias egerunt: et sic innumeris locis aliis. Unde *εὐχαριστία* pro ipsa gratiarum actione, apud eundem, A. I, 19, 8. Caeterum *τὸ πρῶτον* h. l. non ordinis particula est, secundum respiciens, sed intensiōnis, significans inprimis: quo sensu est apud Iosephum, A. X, 10, 5.

συνεκάλεσεν ἐξ ἀπάσης ἧς ἦρχε γῆς τὰς πρώτας, ΠΡΟΤΟΝ αὐτοῖς προσάξας, principes ex omni ditione sua conuocauit, eisq[ue] INPRIMIS praecepit.

v. 14. Ἑλλήσι τε καὶ βαρβάροις) Satis notum, Scriptoribus, non minus sacris quam profanis, βαρβάρους omnes dici, qui linguae graecae morumq[ue] Graecorum sint ignari: qua notione βαρβάροι, τοῖς Ἑλλήσιν oppositi, omnes omnino denotant populos, qui natione non Graeci sunt. Hoc sensu est apud Iosephum, Lib. I. contra Apion. §. 18. vbi Menander Ephesius dicitur scripsisse τὰς ἐφ' ἐκάστῃ τῶν βασιλείων πράξεις παρὰ τοῖς ΕΛΛΗΣΙ καὶ ΒΑΡΒΑΡΟΙΣ γενομένας, Singulorum Regum tempore res gestas apud Graecos et Barbaros. In hoc autem Paulli loco ipsa orationis series docere videtur, per βαρβάρους inprimis Romanos esse intelligendos. Quod ipsum quoque Scriptoribus profanis perquam familiare est, ut βαρβάρους, τοῖς Ἑλλήσιν iungat, Romanos intelligant. Ita aliquoties Iosephus, v. c. in Prooem. B. I. §. 5. vbi de se ipso, ἀλλόφυλος ὢν, Ἑλλήσιν τε καὶ ΒΑΡΒΑΡΟΙΣ τὴν μνήμην τῶν κατορθωμάτων ἀνατίθηναι. Ego alienigena Graecis simul et BARBARIS bellicorum facinorum memoriam mandauit; vbi βαρβάρους nulli alii sunt, quam Romani: itaque quidam Codd. eo loco pro βαρβάρους exhibent Ῥωμαῖους, quod glossam redolet. Sic B. I. V, 1, 3. de Templo Hierosolymitano et Altari, nefando hominum sanguine consperso et polluto, τὸν Ἑλλήσι πᾶσι καὶ ΒΑΡΒΑΡΟΙΣ σεβάσμιον ὤμων κατέσπεισαν ἰδίῳ φόνῳ. Altare, Graecis omnibus et BARBARIS venerandum, suo sanguine adaspererunt. Neque vero existimandum est, (vt multorum hominum eruditorum fert opinio) conuicii et contumeliae loco esse habendum, quod Romani cum hic tum alibi saepe vocentur βαρβάροι. Nulla enim conuicii notio voci βαρβάρους apud Veteres adhaesit, quae ideo recentioribus demum temporibus ei accessit. Constat enim, Persas, eorumque Regem, etsi Graecorum victores, saepe tamen a Graecis vocatos fuisse βαρβάρους: quod neque Persae, neque eorum

rum Rex vnquam indigne tulerunt, cum ista vox nihil acerbi odiosique contineret, nec quicquam aliud denotaret, quam, Persas non esse Graecos. Quodsi vox βαρβάρους apud Veteres eandem, quam apud nos, notionem obtinisset, Plautus sane non scripsisset, se Comoedias quasdam Graecas vertisse barbarè, h. e. latine: id enim barbarè, ad oppositam linguam Graecam, denotat. Quod in eam sententiam disputauimus, partim vt tirones contra peruersam vocis barbarus interpretationem, quam in multorum Virorum doctorum libris deprehendimus, praemuniemus, partim vt ostenderemus, non esse cuiusdam impietatis postulandos quosdam et Patres et recentiores eruditos, cum, scriptores Sacros interdum barbarè locutos esse, dixerunt, cum nihil aliud indicare voluerint, quam, scriptores Sacros interdum a pura Graecorum consuetudine loquendi recessisse. Sed de tota hac re alio et tempore, et Opere, si Deus sinit, commodius et accuratius.

v. 29. Παρὰ τὸν κτίσαντα) Mirè dissentiunt Interpretes in vera vi τῆς παρὰ h. l. definienda, cum alii reddant, praeterito creatore, alii, praeter creatorem, h. e. non tantum creatorem: alii, supra creatorem, alii, loco creatoris: quas interpretationes omnes, ex ratione linguae, locum habere posse, scribit wolffivs; de quo ego vehementer dubito. Mihi quidem vnice vera, linguaeque rationi conuenientissima, videtur interpretatio B. nostri Lutheri, vt παρὰ τὸν κτίσαντα denotet, magis quam creatorem: quo significatu παρὰ aliquoties apud Iosephum: A. XVII, 10, 6. de Simone quodam, Herodis seruo, Οὗτος εἶναι μᾶλλον ἐλπίσας ΠΑΡ' ὄντινέν, Se MAGIS dignum, QVAM alios, existimaret. A. XVIII, 1, 5. de Essenis, ἄξιον δὲ αὐτῶν θαυμάσαι, ΠΑΡΑ πάντας τὰς ἀρετῆς μεταποικμένους, τὸ δίκαιον. Conuenis autem eos admirari MAGIS QVAM omnes alios, qui virtutis laudem sibi tribui volunt. XIX, 2, 5. in elogio Caii, Φανῆναι πλεονάτορος ἐν μεγίστῳ πρᾶγματι ΠΑΡ' ὃν τινα ἐν γένεσι, ita factus erat, vt persuadendi vi maiori, QVAM quisquam alius, pollere videtur:

tur: et XX, 9, 1, §. I. de Sadduceis, οἱ ἱσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὡμοὶ ΠΑΡΑ πάντας τὰς Ἰουδαίους in iudiciis severi et acerbi sunt MAGIS QVAM omnes alii Iudaei. Idem igitur hic παρὰ denotat, quod μᾶλλον ἢ περ apud Iohannem C. XII. v. 42. in eadem fere re, similique sententia: ἡγάπησαν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢ περ τὴν δόξαν τῷ Θεῷ. Eandem quoque notionem sustinet in voce παρενδοκίμειν, quod denotat, maiori dignitate, auctoritateque pollere alio. Iosephus A. VIII, 9, 1. δέισας μὴ ΠΑΡΕΥΔΟΚΙΜΗΣΕΙΕΝ αὐτὸν ὁ ξένος παρὰ τῷ βασιλεῖ, veritus, ne peregrinus plus apud regem, quam ille, auctoritate polleret. Cf. X, 4, 4. Sensus igitur Paulli est: Gentiles isti superstitiosi Deos vanos et magnos maiori cultu venerationeque prosecuti sunt, quam verum illum Triunum Deum. Scilicet loquitur Apostolus de iis Gentilibus, qui non in aequae magnae coecitate, et εἰδωλομανίᾳ, vti caeteri fere, versarentur, sed vna cum idolis suis verum etiam Deum colerent, ita tamen, vt iis cultus plus venerationisque, quam huic, praestarent.

v. 28. Καὶ καθὼς ἐκ ἐδοκίμαζον Θεὸν ἔχεν ἐν ἐπιγνώσει Adnotat ad h. l. WOLFIVS, Verbum δοκίμαζεν tum in N. T. tum alias, significare probare, explorare, inquirere, tum vero etiam approbare, recte aestimare: recte id quidem: Sed earum significationum nulla huc facit. Aequae minus subscribere possum interpretationi CORNEL. ADAMI, licet WOLFIO proberetur, qua haec verba ita reddit: Gentiles non QVAESIVERVNT AVGERE cognitionem Dei, nec illa sunt delectati. Quis enim vnquam Graecorum δοκίμαζεν pro quaerere posuit? Nec felicius in hac re versatus est CLERICVS, quamvis WOLFIO satisfaciatur, cum reddidit: Non fuerunt solliciti de conseruanda cognitione Dei. Ergo δοκίμαζεν est. Sollicitum esse? Credat Iudaeus Apella et CLERICVS, non ego. Mihi quidem dubium non est, quin verba haec ita sint reddenda: Gentiles NOLVERVNT Deum accuratius cognoscere. Nam δοκίμαζεν, adiuncto τῷ ἐκ, Graecis

cis eleganter est nolle. Iosephus A. II, 7, 4. τὰ μὲν ἐν ὀνόματα δηλῶσαι τῶν ἐκ ΕΔΟΚΙΜΑΖΟΝ, nomina illarum NOLVI recensere. Si quis ἐκ ἐδοκίμασαν reddere malit, non consultum putarunt, Sie haben es nicht vor dienlich, nützlich erachtet. (cuius significatus exempla suppeditat H. STEPHANVS in Thef. Gr. L. T. I. v. δοκίμαζω) cum eo non magnopere contenderim: Sed prior interpretatio magis placet. Verba autem, Θεὸν ἔχεν ἐν ἐπιγνώσει, non denotant, Conseruari Dei cognitionem, vt CLERICO, et WOLFIO ὁμοψήφω placet, sed accurate cognoscere. Nam Θεὸν ἐν ἐπιγνώσει ἔχειν idem est, quod Θεὸν ἐπιγινώσκειν. Sciunt Graece periti, Verbum ἔχω, cum quadam Praepositione constructum, reddendum esse cum suo casu per illud Verbum, ad cuius significationem expressum nomen proxime accedat. Sic v. c. ἔχεν τινα ἐν ὀργῇ eleganter dicitur pro ὀργίζεσθαι τινί, alicui irasci: ἔχεν ἐν αἰτίαις τινα, pro αἰτιάσθαι τινα, accusare aliquem; cuius rei exempla et loca, cum vel ex VIGERO peti possint, non esse putamus, quod hic asseramus. Sensus est: Gentiles noluisse Deum accuratius pleniusque cognoscere, seu, non tanti putasse, vt cognitionem Dei, animis ipsorum insitam, indies magis magisque augerent.

v. 30. Θεοσυγῆς, ὑβριστῆς) Quemadmodum hichomines et in Deum impii, et in homines iniurii, Sic apud Iosephum A. I, 11, 1. Sodomitae vt tales describuntur, εἰς τε ἀνθρώπους ΤΒΡΙΣΤΑΙ καὶ πρὸς τὸ Θεῖον ΑΣΕΒΕΙΣ, in homines erant contumeliosi, et in numen diuinum impii. A. V, 10, 1. de filiis Eli, πρὸς ἀνθρώπους ΤΒΡΙΣΤΑΙ γενόμενοι, καὶ πρὸς τὸ Θεῖον ΑΣΕΒΕΙΣ, in homines erant iniuriosi, et in Deum impii: et XX, 5, 3. de Iudaeis, ob indignum et nefandum militis Romani facinus concitatis: ἐχ' αὐτὰς ΤΒΡΙΣΘΑΙ λεγόντων, ἀλλὰ τὸν Θεὸν ΗΣΕΒΗ: ΣΘΑΙ, non se contumelia affici vociferantes, sed in Deum impie agi.]

CAPVT II.

V. 13. 'Ου γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τῶ νόμου) Iam Viris doctis obseruatum, ἀκροατὰς τῶ νόμου esse non solum auditores, sed etiam lectores Legis: quo sensu est apud Iosephum A. V, 1, 26. vbi Phinees ad tribum Rubeni et Gadis, inter caetera, haec: ἐκ ἡξιῶμεν ὑμᾶς πείρα τῆς τοῦ Θεοῦ γνώμης ἐντὸς γεγενημένων, καὶ ΝΟΜΩΝ, ὧν αὐτὸς ἡμῖν δέδωκεν, ΑΚΡΟΑΤΑΣ ὑπάρχοντας -- λήθην λαβεῖν αὐτῶν. Vix credere potuimus, vos, qui Dei voluntatem perspectam habuistis, et LEGVM, quas ille Vobis dedit, AUDITORES et LECTORES exististis -- illius tam cito obliuisci potuisse. Cf. si tanti videtur, quae in Commentariolo nostro ad Plutarchum de Audiendis Poëtis sub initium de voce ἀκρεῖν et ἀκροατῆς notauimus. Apud eundem Iosephum, Lib. eodem, 2, 7. ἀκροαταὶ τῶν νόμων sunt, qui legibus conuenienter vitam instituunt: οἱ Ἰσραηλίται, ὑπὸ τῆς τρυφῆς καὶ ἡδονῆς, τὴν κόσμω ὠλιγάρεν, καὶ τῆς πολιτείας τῶν νόμων ἔκετ' ἦσαν ἀκριβεῖς ΑΚΡΟΑΤΑΙ, Israelitae, luxuria diffuentes et voluptate, honestam disciplinam negligebant, legesque et instituta Reipublicae non amplius diligenter obseruabant.

CAPVT III.

V. 2. Ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τῶ Θεοῦ) HOMBERGII interpretatio, quae τὸ ἐπιστεύθησαν ad λόγια, tanquam ad nominatiuum, refert, sensumque esse vult hunc, eloquia Dei credita sunt, i. e. verificata seu ut vera admissa a Iudaeis, nullo modo admittenda est, cum linguae rationi plane aduerfetur. Nam, οἱ Ἰουδαῖοι τὰ λόγια ἐπιστεύθησαν, ex Graecismo perquam eleganti, dictum est pro, τοῖς Ἰουδαίοις τὰ λόγια ἐπιστεύθη. Iudaeis oracula diuina concredita sunt. Tale illud Matthaei, XI, 5. πτωχοὶ εὐαγγελίζονται, pauperibus Euangelium praedicatur. Hac loquendi ratione optimus quisque scriptorum vititur: in quam

quam rem, iuuat quaedam exempla ex Iosepho afferre, ex quibus dilucide apparebit, in hac loquendi formula Accusatiuum iungi passiuo, atque adeo vocem λόγια eodem Casu hic esse sumendam. A. II, 9, 5. de Mariamne Mosis matre: ΠΙΣΤΕΥΕΤΑΙ τὴν τροφὴν τῆ παιδὸς πρὸς τὸ πᾶν, Mulieri omnis educatio infantis committitur. X, 10, 3. Δανιήλος πρόσεισιν Ἀριόχῳ τῷ τῇ ἐπὶ τῶν σωματοφυλάκων τῆ βασιλείας ἀρχῇ ΠΕΠΙΣΤΕΥΜΕΝΩ, Danielius adiit Ariochum, cui commissum erat imperium in regis satellites. XII, 10, 2. Ὁ Δημήτριος ἐκπέμπει Βακχίδην, ἄνδρα χρηστὸν, καὶ τὴν Μεσοποταμίαν ἅπασαν ΠΕΠΙΣΤΕΥΜΕΝΩΝ, Demetrius mittit Bacchidem, virum probum, cui omnis praefectura Mesopotamiae commissa erat. Plura loca, quae ὅσα κόως, afferre, consulto omittimus, ne puridi videamur. Caeterum de sollicita cura et religione, qua in conseruanda incorrupta et integra Sacra Scriptura vsi sint Iudaei, Iudaeus ipse, Iosephus, nos doceat, c. Apion. I, 8. δῆλον δ' ἐστὶν ἔργῳ, πῶς ἡμῖς τοῖς ἰδίῳι γραμμασι πεπιστεύκαμεν τοσαύτῃ γὰρ αἰῶνος ἡδὴ παρωχηκότος, ἔτε προθεῖναι τις ἔδεν ἔτε ἀφελεῖν αὐτῶν, ἔτε μεταθεῖναι τετόλμηκεν. Πᾶσι δὲ σύμφύτον ἐστὶν εὐθὺς ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως Ἰουδαίοις, τὸ νομίζειν αὐτὰ Θεοῦ δόγματα, καὶ τῶ τοῖς ἐμμένειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰδεῖν, θνήσκεν ἡδέως. Quanta porro veneratione libros nostros prosequamur, re ipsa apparet. Cum enim tot iam secula effluerint, nemo adhuc nec adicere quicquam illis, nec demere, aut mutare aliquid escausus. Sed omnibus Iudaeis statim ab ipso nascendi exordio hoc insitum atque innatum est, Dei ut haec praecepta esse credamus, iisdemque constanter inhaerescamus, et eorum causa, si opus fuerit, libentissime mortem perferamus. Etiam atque etiam haec hominis Iudaei verba potent li, qui sacrum Codicem a Iudaeis corruptum vociferantur. Nam si ad tempora vsque Iosephi incorruptus mansit, facile intelligi potest, fieri non potuisse, ut ab iis, tot exemplaribus in Christianorum manibus versantibus, corrumperebatur. Τὰ λόγια autem hic esse Scripturam Sacram, seu potius

tius *Codicem Sacrum V. T.* quivis ipse intelligit: quano-
tione ea vox est apud Iosephum Lib. VI. de B. I. C. V. §. 4.
Ἰσδαῖοι καὶ τὸ ἱερὸν κατὰ τὴν καθάρσειν τῆς Ἀντωνίας τε-
τραγώνον ἐποίησαντο, ἀναγεγραμμένον ἐν τοῖς ΛΟΓΙΟΙΣ
ἔχοντες, ἀλώσεσθαι τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν, ἐπειδὴν τὸ ἱε-
ρὸν γένηται τετραγώνον. *Iudaei etiam post Antoniam diru-
tam templum quadratum fecerunt; cum in SACRO CO-
DICE scriptum haberent, tunc fore ut capiat urbs et
templum, ubi templum quadratam formam acceperit.* Ad-
damus insignem locum Philonis in *Legat. ad Caium* p. 1022.
qui superiora, ex Iosepho de Iudaeorum Legis diuinae
obseruandae studio allata, egregie confirmat: Ἄπαντες
ἄνθρωποι φυλακτικοὶ τῶν ἰδίων ἑδῶν εἰσιν, διαφερόντως δὲ
τὸ Ἰσδαῖον ἔθνος. Θείῃ χάριτι γὰρ ΛΟΓΙΑ τῆς νόμου εἶναι
ὑπολαμβάνοντες, καὶ τῷτο ἐκ πρώτης ἡλικίας τὸ μάθημα
παιδεύοντες, ἐν ταῖς ψυχαῖς ἀγαλματεφορῶσι τὰς τῶν
διατεταγμένων εἰκόνας, ἥτα ἐναργεῖς τύπες καὶ μορφᾶς
αὐτῶν καθορῶντες αἰ, τοῖς λογισμοῖς τεθῆπασιν, καὶ τῆς
μὲν τιμητικῶς ἔχοντάς ἀλλοφυλὰς αὐτῶν, ἔχ' ἔττον τῶν
ἰδίων ἀποδέχοντα πολιτῶν. *Omnes gentes libenter ser-
uant ritus patrios, sed Iudaei prae caeteris. Cum enim le-
ges suas credant, diuinis oraculis proditas, easque discant a pue-
ritia, in animis circumferunt harum expressus imagines, et sem-
per intuenso admirantur ut honestissimas, alienigenas quoque
harum obseruatores amplectuntur pro suis ciuibus.*

v. 4. Καὶ νικήσης ἐν τῷ κρείεσθαι σε) Haec interpre-
tatio LXX. seniorum, quam pressè hic Paullus secutus est,
a verbis Ebraicis recedere videtur. In Ebraico enim est:
הָיָה פָּרוֹךְ הָיָה, ut purus sis in iudicando. te: Illud igitur
הָיָה reddiderunt per νικήσης, quod verbo magis, quam re
ipsa et sensu, ab Ebraico discrepat. Nam verbum הָיָה non
solum denotat purus fuit, sed etiam vicit; quae signifi-
catio, ex Ebraea lingua in Syriacam translata, causa fuit,
quare Syrus in multis N. T. locis τὸ νικᾶν τῷ הָיָה expres-
serit: quae loca videre licet apud *Wottonum* in No-
tis ad Clementis Rom. Epist. I. ad Corinth. p. 92. Νι-
κᾶν

καὶν autem Graecis eleganter dicitur, qui in iudicio cau-
sam vincit, superiorque discedit. Iosephus B. I. I, 27, 3. de
Herode M. in iudicio, auctoritate Caesaris Augusti insti-
tuto, cum filiis suis disceptante: ἐποικτισάμενος ὡς αὐτὸς
ἀλίσκοιτο, καὶ ΝΙΚΩ Η νίκην πικρὰν κατὰ τέκνων. *Mise-
rabiliter questus, ac si ipse damnatus esset, qui tam acerbam
vinceret contra filios victoriam: et II, 14, 4. de Graecis
Caesarensibus, qui Iudaeos Caesareenses in iudicio vice-
rant: οἱ Καυσαρέων Ἕλληνες, ΝΙΚΗΣΑΝΤΕΣ παρὰ Νέ-
ρωνι τῆς πόλεως ἄρχεν, Caesareenses Graeci, principatum ur-
bis a Nerone in iudicio consecuti.*

v. 25. ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον) In diuerfas sen-
tentias abierunt Interpretes in vera notione τῆς ἱλαστήρι-
definienda, cum alii propitiatorium s. operculum, alii victi-
mam piacularem reddant: Sed potest facillime, ex linguae
ratione, certo constitui, quae notio hic locum habere de-
beat. Et primo quidem non nego, ἱλαστήριον esse Adiecti-
uum, quod vel ex Iosepho A. XVI, 7, 1. apparet, ubi occur-
rit ἸΛΑΣΤΗΡΙΟΝ μῆμα, monumentum placandi numi-
nis causa positum; ut et θῦμα et ἐπίθεμα, si vox per se
consideratur, subintelligi possit. Neque is sum, qui neget,
ἱλαστήριον, subintellecto τῷ θῦμα, interdum significare vi-
ctimam propitiariam. Nam sic diserte est apud Iosephum
in Lib. de Macc. §. 17. de honesta morte pro religione
Maccabaeorum: διὰ τῆς αἵματος τῶν εὐσεβῶν ἐκείνων, καὶ
τῆς ἸΛΑΣΤΗΡΙΟΥ τῆς θανάτου αὐτῶν ἢ θείας πρόνοι-
α τὸν Ἰσραὴλ προκακώδετα διέτωσε. *Illorum piorum san-
guine, mortisque propitiatione, diuina prouidentia placa-
ta, Israël ante afflictum seruauit. Quamquam autem ἱλα-
στήριον pro victima piaculari interdum inuenitur; tamen
is valde erraret, qui eundem significatum in hoc Paulli lo-
co obtinere contenderet. Nam inprimis vsus loquendi
Scriptorum Sacrorum consulendus et attendendus est.
Iam LXX. Seniores semper voce ἱλαστήριον in exprimen-
do Ebraico הָיָה, atque adeo pro operculo arcae foederis,
quod Iosephus A. III, 6, 5. ἐπίθεμα dicit, nunquam pro*

victima piaculari, vti sunt. Nec Verbum πρέθετο patitur, ut de victima vocem ἱλαστήριον interpretemur. Nam προτίθεσθαι non dicitur nisi de re vel ad spectandum, vel adendum, vel denique ad expetendum, fugiendumque exposita, ut dudum docuit ERNESTI, Vir Celeberr. in *Prolusione pro Grammatica interpretatione*. Quae si accurate considerantur, facile intelligitur, ἱλαστήριον non posse de victima, sed debere de operculo arcae foederis accipi: quae momenta autem inter hoc operculum Arcae, et Christum intercedant, omnium optime docet DEYLINGIUS, in *Obseruat.* Part. II. §. XLI.

CAPVT V.

V. 3. et 4. ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα) Simillima huic sunt illa Iosephi de Macc. §. 17. de matre Maccabaeorum, fortiter et intrepide tormenta ignis tolerante: θάρσει, ὦ μητέρα ἱερόφυχε, τὴν ΕΛΠΙΔΑ τῆς ΥΠΟΜΟΝΗΣ ἔχουσα βεβαίαν πρὸς τὸν Θεόν. Bono sis animo, o mater sanctissima, quae spem tolerantiae firmam et stabilem habeas apud Deum: et paullo post, de magnanimo illo Maccabaeorum certamine, ἀληθῶς ὁ ἀγὼν Θεῖος ὁ δὲ αὐτῶν γεγενημένος ἡθλοθέτης γὰρ τότε ἀρετὴ δι' ΥΠΟΜΟΝΗΣ ΔΟΚΙΜΑΖΟΥΣΑ, τὸ νίκος, ἀφθαρσία ἐν ζωῇ πολυχροῖω. Diuinum plane certamen erat, quod obire; ubi virtus, per tolerantiam probans, muneraria: victoria, immortalitas in vita perenni.

CAPVT VI.

V. 21. τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων, θάνατος) Praestantissimus WOLFIUS τὸ τέλος vltimo suo significatu, quo finem denotat, accipit, ut sensus sit: tales esse seruitutis, peccatis praestitae, fructus, qui tandem in mortem desinant. Equidem malim τὸ τέλος mercedem, seu potius poenam, interpretari.

tari. Nam τέλος Graecis eleganter dicitur id, quod aliquam actionem, tanquam causam, sequitur, siue bonum sit, siue malum, atque adeo cum praemium, tum poenam indicat. Quem significatum haec vox ad imitationem Ebraici תַּרְיָן aut צָרָא accepisse videtur: quamquam is significatus non solum in sacris literis, sed apud alios quoque scriptores occurrit. Iosephus A. VI, 1. 2. de Palaestinis, graui poena, ob retentam Arcam, afflictis: Ἀπειρηκότες τοῖς κακοῖς οἱ πεπειραμένοι, καὶ τοῖς ἀκούσιν αὐτὰ διδασκαλία γινόμενοι, τὴν μὴ προσδέξασθαι τὴν κιβωτὸν ποτε πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς τοῖς μισθῷ καὶ ΤΕΛΕΙ, τὸ λοιπὸν ἐξήτην μηχανὴν καὶ πέρον ἀπαλλαγῆς αὐτῆς. Cum hisce supplicis poenae conficerentur, quotquot iis affecti erant, quique de istis audierant, istorum exemplo moniti essent, ne arcam ad se reciperent, cum tanta merces et POENA proposita esset, tandem quaesiverunt, qua arte et via ab ea semet expedirent: et apud Philonem de Charitate, p. 717. loco, huic nostro simillimo: τὰς τῶν ἱερῶν νόμων ἀποστάτας ἰδεῖν ἐστὶν ἀκολάστως, ἀναισχύντως, ἀδίκως, ἀσέβηντας, ὀλιγόφρονας, φιλαπαιχθήμενας, ψευδολογίας, ἐταίρους καὶ ψευδορκίαις, τὴν ἐλευθερίαν πεπρακότας ὅψιν καὶ ἀκράτει καὶ πεμμάτων καὶ εὐμορφίας, εἰς τε τὰς γαστέρας ἀπολαύσεις καὶ τῶν μετὰ γαστέρα, ὧν τὰ ΤΕΛΗ βαρύτερα ζημία σώματός τε καὶ ψυχῆς εἰσὶν. Quicunque a sacris legibus deficiunt, eos videre licet intemperantes, impudentes, iniustos, leues, pusillanimos, irritabiles, mendaces, periuros, cupidius, potationibus veneris: siue rebus deditos; quorum omnium POENA grauiissima est detrimentum corporis et animi. Contra ea V. 22. τέλος est praemium, vti etiam I Petr. 1, 9. licet id WOLFIVS neget.

CAPVT VIII.

V. 19. ἡ ἀποκαταδουκία τῆς κτίσεως) Vulgo interpretes in voce ἀποκαταδουκία magnam emphasin inuenisse sibi videntur; v. c. ΒΕΖΑ vim eius ita exprimi vult, ex-

ferto capite expectans, reprehensio *Vulgato*, qui reddidit expectatio creaturae, quod *BEZA* barbare, et minus expresse dictum putat. Atqui nihil verius, nihil accuratius hac vetere interpretatione. *BEZAE* autem, aliorumque emphasis nulla est. Audiendus hic erat *SVIDAS*, qui simpliciter, et recte ἀποκαραδοκεῖν interpretatur προσδοκᾶν, ἀποκαραδοκίαν autem προσδοκίαν. Quae interpretatio optimorum scriptorum vsu loquendi luculenter confirmatur. Scilicet ἀποκαραδοκεῖν proprie nihil aliud est, quam vultum aliquo ad spectandum conuvertere, atque adeo obseruare. Sic diserte apud Iosephum, B. I. III, 7, 26. αὐτὸς δὲ πρὸ τῶν ἐρριφθέντων, ἣ ἐλάχε, παρήει τοῖς μὲν ἐν καθ' ἑτέρα προσφέρουσι τὰς κλίμακας ἢ προσεῖχεν, ΑΠΕΚΑΡΑΔΟΚΕΙ δὲ τὴν ἐμὴν τῶν βελῶν. Iosephus vero ante murum deiectum, qua fors tulerat, semet sistebat. Et qui scalas ex altera parte applicabant, eos non obseruabat, non curabat, telorum impetum autem obseruabat: hic ἀποκαραδοκεῖν nihil aliud est, quam προσεῖχεν. Iam, quoniam ii, qui vultum aliquo ad spectandum conuertunt, aliquid fere expectare solent, inde Graecis ἀποκαραδοκεῖν et καραδοκεῖν est expectare. Sic v. c. apud Philonem in *Flaccum* p. 990. ΕΚΑΡΑΔΟΚΕΙ τῆς ἐμαρμένης τέλος expectabat finem vitae. Nihil igitur, ex loquendi vsu, ἀποκαραδοκία aliud est, quam expectatio, spes; quod docet quoque τῆς κτίσεως praedicatum, ἀποδέχεται: v. 21. creaturae tribuitur ἐλπίς, et v. 23. illa ἀποκαραδοκία exponitur per υἰοθεσίαν ἀποδέχεται, sine vlla emphasis. Quid? quod Philippi. I. 20, ἀποκαραδοκία et ἐλπίς vt Synonyma iunguntur. Verbe igitur, creatura expectans, sperans. Dictum enim ex Hebraismo est pro ἡ κτίσις ἀποκαραδοκεῖσα.

v. 37. Ἀλλ' ἐν τέτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν) Quamquam ego non is sum, qui vbiq; in Praepositionibus, verbo iunctis, emphasis aliquam sectetur; hic tamen a me impetrare non possum, vt credam, ὑπερνικᾶν sine vlla causa a Paulo pro Simpliciter νικᾶν esse adhibitum. Puto equidem, Paullum hac voce Composita indicare velle, sc.

44-

diuino auxilio adiutum et munitum, plus virium habere, quam requirantur ad istos varii generis hostes, vincendos. Recte igitur et eleganter B. LUTHERVS: in dem Allen überwinden mir weit: idem h. l. ὑπερνικᾶν, quod apud Iosephum A. V, 7, 10. νικᾶν πᾶρὰ πολὺ, fortius vincere hostes, quam ad victoriam reportandam opus sit. Neque desunt alia Verba Composita, in quibus ὑπὲρ augendi notionem habet. Iosephus A. I, 13, 1. Ἰσακὸν ἐκ τῆς Ἀβραμὸς ΥΠΕΡΗΓΑΠΑ μονογενὲς ὄντα, Pater Abramus Isaacum, vt vnigenitum, supra modum diligebat: II, 9, 5. de Pharaonis filia, Mosen conspiciat, ἰδῆσα τὸ παιδίον, ΥΠΕΡΗΓΑΠΗΣΕ μεγέθους ἐνεκά τε καὶ κάλλους. Conspicata puerum, supra modum eum dilexit, cum ob magnitudinem, cum ob elegantiam. Et propius ad τῆς ὑπερνικᾶν notionem accedit ὑπεριζούειν et ὑπερκρατεῖν, quo vtroque vtitur Iosephus, XI, 3, 2. ἔρατα μὲν τὸν πρῶτον, εἰ δ' οἶνος ΥΠΕΡΙΣΧΥΕΙ, et paullo post, εὕρισκα τὸν εἶναι ΥΠΕΡΚΡΑΤΟΙΝΤΑ πάντων καὶ βιαιότατον: Inuenio, vinum omnium rerum esse potentissimum, nihilque eo vehementius.

CAPVT IX.

V. 12. Ὅτι ἡ μείζων θαλέσκει τῷ ἐλάσσονι) Aliis iam obseruatum est, Iacobum respectu Esau dicitur ἐλάσσονα, eo sensu, vt sit iunior respectu primogeniti: itaque Iacobus a Philone, de Sacrificiis Abeli et Caini, p. 133, et de Nobilitate, p. 907. nec non Iosepho A. I. 18, 1. dicitur νεώτερος, natu minor. Idem Iosephus l. c. eandem rem, de qua hic Paullus, his verbis exprimit: τῇ μείζονος πρᾶξῃ σεν τὸ δεκνὲν ἐλάσσειν εἶναι. Qui minor videbitur, maiori praecellet. Ex quo loco etiam intelligitur, seruitutem Esau, Iacobo praestandam, de qua h. l. Paullus, non de civili esse, sed de spirituali accipiendam.

CAPVT XII.

V. 1. Παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν (ζῶσαν) Quae hic Paulus Christianis facienda praecipit, ea praestitisse Essenos, auctor est Iosephus, A. XVIII, 1, 5. Ἐσσηνοὶ θυσίας ἐκ ἐπιτελεῖσι, διαφορότητι ἀγνείων ἀς νομίζουσιν, καὶ δι' αὐτὰ ἐργόμενοι τῷ κοινῷ τεμενίσματος, ΕΦ' ΑΥΤΩΝ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσι. Esseni sacrificia non offerunt, propterea quod lustrationes habeant sanctiores: quae de causa communi delubro arcentur, et IN SE IPSIS sacrificia peragunt, h. e. sese ipsos Deo vouebant, et consecrabant: Ita enim vltima verba, secus ac vulgo fit, reddenda esse, docuit eruditissimus IBETTSOVS: quod confirmat Philo, eodem Viro doctissimo mōnente, summa religione Deo seruiunt, non maculando victimas, sed suas mentes componendo ad sanctimoniam.

V. 6. Ἐἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν πίστεως. Si quis facultate interpretandae Scripturae S. praeditus est, ea interpretatio conueniens sit fidei. RAPHELVS in Not. Xenoph. p. 213. dubitat, an ἀναλογίας vocabulum eo sensu apud Graecos inueniatur. Verbum ipsum ἀναλογεῖν eodem significatu est apud Iosephum A. IV, 8, 4. τὴν πολιτείαν εἰπὼν τῷ τῆς Μωϋσέως ἀξιώματι καὶ τῇ ἀρετῇ ΑΝΑΛΟΓΟΥΣΑΝ, Cum dixero de rei publicae descriptione, Moysi virtuti et dignitati conueniente.

V. 8. Ὁ μεταδίδως, ἐν ἀπλότητι) Qui dat, det liberaliter. Hoc eleganti significatu quoque haec vox occurrit apud Iosephum, A. VII, 13, 4. vbi, postquam narravit, Oronnam Dauidi, arcem et bōves in holocaustum se largitūrum esse, promississe, addit haec: Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀγαπᾶν μὲν αὐτὸν τῆς ΑΠΔΟΤΗΤΟΣ καὶ τῆς μεγαλοψυχίας. Rex vero aiebat, se illum ob liberalitatem, et magnanimitatem diligere. Caeterum non nego, hac voce quoque respici ad simplicem, sincerum in beneficiis largiendis animum, cum ea non damus πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀν-

ἀνθρώποις, sed amore et Dei, et hominum indigentium commoti.

V. 17. Προνοῦμενοι κατὰ ἐνάπιον πάντων ἀνθρώπων) Mirum sane, Viros doctos in horum verborum interpretatione potuisse labi. Nam quis admittat hanc WOLFII interpretationem: procurantes honesta in omnium hominum conspectu? quis ferat illam, HOMBERGII, qui contendit, προνοῦσθαι hic esse comparare aliquid vel in suum, vel aliorum vsum? SCHWARZIVS reddi vult, providete omnibus bona. Optimi illi viri non consuluisse videntur vsum loquendi. Nam optimo cuique Scriptori προνοῦσθαι interdum est studere, operam dare. Iosephus I, 2, 1. Ἀβελος ἀρετῆς ΠΡΟΕΝΟΕΙ (in aliis est πρὸναιετο) Abelus virtutis studiosus erat: quod paullo antea expresserat, δικαιοσύνης ἐπεμελεῖτο, iustitiam colebat. Idem igitur ἐπιμελεῖσθαι et προνοῦσθαι. A. VIII, 12, 2. de populo Israëlitico ad sanio rem mentem perducō: πολλὴν ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΕΠΟΙΟΥΝΤΟ κοινῇ τε πάντες καὶ κατ' ἰδίαν τῷ δικαίῳ tam publice, quam priuatim, magnopere iustitiae colendae studebant. IX, 1, 1. de Iosaphato, ad iudices ab ipso constitutos: παρεκελεύσατο μηδενὸς ἕτως ὥς τῷ δικαίῳ ΠΡΟΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ κρίνειν τοῖς ὄχλοις, hortatus est eos, ut populo ius dicerent, nulli rei magis, quam iustitiae STUDENTES: quod paullo post ita exprimit: ἐπιτελεῖς καὶ δικαίας ποιεῖσθαι τὰς κρίσεις. Eodem Lib. 9, 1. de Amasia, θαυμάσιως τὰ δικαίῳ ΠΡΟΕΝΟΕΙ, mirum in modum iustitiam colebat. Igitur verba Paulli reddenda sunt, studete rebus honestis, omni quae virtuti.

V. 19. Δότε τόπον τῇ ὀργῇ) Haec loquendi ratio, cum, ex linguae ratione, duplici modo accipi possit, sententiarum diuortio occasionem dedit. Alii enim interpretantur, cedere irae alterius, at quo adeo iratum et iniquum aduersarium aequo animo ferre. Cui interpretationi vsum loquendi patrocina tur, cum τόπον, χώραν δίδεναι et καταλε-

λοιπῶν eo sensu apud Graecos occurrat. Sic Iosephus A. XVI, 11, 6. Ὅδ' Ἡρώδης, εἰ δὲ τὸ πρότερον ἐνδοιασμον ἦν αὐτῷ περὶ τὴν τεκνογονίαν, τῷ ΤΟΠΟΝ ἢ ΧΩΡΑΝ καταλειπὼς ἐν τῇ ψυχῇ. Herodes vero, si vel minimam antea de filiis occidendis dubitationem habuerat, iam nullum locum isti dubitationi concedebat: vbi τῷ ἐνδοιασμῷ τόπον αὐτὸν χωρὰν καταλειπὼς est, dubitatione adhuc suspensum haerere, neque in alterutram partem aliquid decernere. Malim tamen alteram illam interpretationem praeferre, quae ὀργὴν sumit de ultione diuina, cui iniuria, nobis illata, permittenda sit; propter sequentia, ἐμοὶ ἐκδίκησις etc. ut sensus sit: Nolite vos ipsi ulcisci, sed locum concedite, poenaeque sumendae facultatem, occasionemque permittite irae diuinae. Haec iam Chrysostomi fuit interpretatio, qui haec verba interpretatur: συγχώρησον τῷ Θεῷ ἐπέχειθαι, perimite Deo puniendi facultatem et occasionem. Vid. CASAVBONVS ad Athenaeum IX, 5. p. 632.

CAPUT XIII.

V. I. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίας ὑπερέχουσας ὑποτασσέσθω) VALESIVS ad Eusebium p. 66. et alibi dudum obseruauit, ἐξουσίας non solum denotare iudices maiores, qui ius gladii habent, sed etiam minores. Sic apud Iosephum B. I. 11, 8, 7. ἐξουσία est summus magistratus, princeps in Essenorum Republica umbratica, quo qui fungebantur, κρατῶντες et ἀρχεῖν ibidem dicuntur. Cum autem hic additum sit ὑπερέχουσας, equidem malim interpretari cum de summis magistratibus in vniuersum, tum inprimis de Imperatoribus Romanis. Nam ὑπερέχειν dignitatis quandam praestantiam prae aliis indicat. Igitur ἐξουσίας ὑπερέχουσας idem esse putō, quod apud Iosephum B. I. VII, 11, 1. οἱ πρέχοντες τοῖς ἀρχώμασι, Principes, et magistratus sum-

summi, qui prae caeteris dignitate potestateque conspiciendi eminent. Erat autem, quare Paullus Romanis grauissime commendaret officium, magistratibus summis, et Imperatoribus praecipue, obsequendi. Nam qui in illorum temporum historia versati sunt, ignorare non possunt, sub imperio Claudii, et Neronis innumeros fuisse ciuium, qui horum, Imperatorum, an monstorum, dicam? dominationem exosi, imperium eorum detrectare, resque nouas moliri conarentur. Haec ciuium in pessimos istos Imperatores inuidia, causa etiam fuit, quod Caligula morte violenta, Claudius veneno, et Nero denique non feliciore fato, de medio tolleretur. Quid, quod antea iam Iudaei, Romae commorantes, ob tumultum concitatum sub imperio Claudii, ex Vrbe erant eieci? Vid. Act. XVIII, 2. et Suetonium in Claud. C. XXV. Hanc autem male sanam opinionem, qua decepti, putabant Imperatoribus Romanis non esse praebendum obsequium, dubium non est, quin Iudaei hauserint e doctrina Phariseorum. Hi enim male animati erant erga omnes Principes, qui non Iudaicae et originis, et religionis essent; et ex loco Deuter. XVII, 15. secus, ac Deus volebat, accepto, imperatori Romano tributum pendere, et fidei iusiurandum praebere nolebant. In quam rem Iosephus A. XVIII, 2, 4. Φαρισαῖοι ΒΑΣΙΛΕΥΣΙ δυνάμενοι μάλιστα ΑΝΤΙΠΡΑΣΣΕΙΝ, προμηθεῖς, καὶ τὰ πρῶτα εἰς τὸ πολεμεῖν τε καὶ βλάπτειν ἐπηρεμένοι. Παντὲς γὰρ τῷ Ἰουδαίῳ βασιλεύσαντος δι' ὅρου ἢ μὴν εὐνοῆσαι Καίσαρι, καὶ τοῖς βασιλέως πράγμασι, εἶδε ἄνδρες ΟΥΚ ὩΜΟΣΑΝ, ὅτιες ὑπὲρ ἐξακιχίλιοι. Pharisei sunt maxime validi AD RESISTENDVM REGIBVS, circumspetti vix potest, data etiam occasione ad aperte bellandum, laedendumque prompti: et quidem, cum vniuersa Iudaeorum natio iurasset, se Caesaris, regisque rebus fautores esse, si non iurarunt, cum essent supra sex millia. Iam, cum ex multis Iosephi locis constet, Phariseos summa auctoritate apud Iudaeos fuisse.

fuisse, multosque ad placita sua sequenda pertraxisse; i vero non abhorret, peruersae istius doctrinae Pharisaeorum aliquid in animis Iudaeorum, Christianam religionem amplexorum, refedisse: quod cum penitus euellere, eosque vna cum aliis fidelibus Romanis, origine gentibus, detestandos istorum Imperatorum mores exosis, ad obsequium cum summis magistratibus, tum Imperatoribus Romanis praecipue, praestandum commouere vellet; iuber eos parere ἐξουσίας ὑπερεχούσας. Cuius grauissimi praecepti rationem subiungit non minus grauem: ὁ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ. Caeterum eadem ratio Magistratibus obsequendi affertur a Iosepho B. I. II, 8, 7. ὁ δὲ Θεὸς περιγίνεται τῷ τὸ ἀρχεῖν: Nemini sine Deo obtingit imperandi potestas.

v. 12. Ἡ νύξ προέκοψεν) De huius vocis notione, et bonitate contra Lúcianum disputabamus supra ad Lucam C. II. v. 52. Hic illud addere operae pretium fuerit, esse προκόπτειν h. l. maximam partem iam confecisse; vt adeo, ἡ νύξ προέκοψε, non sit, nox praeteriit, sed, nox processit, et vergit ad diem, vt dudum CELLARIO, τῷ πᾶν, in Dissertatt. Academicis obseruatum. Hunc significatum confirmat auctoritas Iosephi A. II, 6, 7. de fratribus Iosephi, furti alligatis: ἐκείκον τε τὰς ἐπιδιώξαντας, ὡς ἐμποδίζοντας αὐτοῖς τὴν ὁδόν, δυναμένοις ἤδη ΠΡΟΚΕΚΟΦΕΝΑΙ, Persequentibus conuiabantur, per quos steterat, quo minus bonam itineris partem confectam haberent. II, 16, 3. de Aegyptiis, Israelitas persequentibus: ἐπὶ ἑώρων ἀβλαβεῖς ἐπὶ τὸ πολὺ ΠΡΟΚΕΚΟΦΟΤΑΣ, Postquam eos satis saluos longius aliquanto processisse conspexerant. Inprimis autem huc facit locus B. II, 4, 6. νύξ ΠΡΟΚΟΠΤΟΥΣΑ, nox, quae multum iam procescit, et ad diem vergit.

v. 14. Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖται εἰς ἐπιθυμίαν) Non conuenit inter Interpretes, vtrum vox σαρκὸς de corpore, an de carne, corruptelas naturales inferente, sit accipienda. Ego quidem de corpore, ob rationes etiam,

etiam, a WOLFIO allatas, cum B. ΛΥΤΗΕΡΟ intelligendum puto. Ex Ebraismo סָרֶזְ h. l. pro σῶμα ponitur. Eandem sententiam Paulli Iosephus, ex loquendi more Veterum Graecorum, ita expressit, ἐπὶ τὴν τῷ σώματος πρόνοιαν τρέψου. Locus est A. VIII, 13, 8. dignus, qui huc transferatur, cum ostendat, quomodo haec τῷ σώματος πρόνοια sit intelligenda. Τῆς Ἰζαβέλης τῆς γυναῖκος αὐτῆς πυνθανομένης, ὅ, τι λυπῆται, καὶ μὴτε λυεταί, μὴτε ἀρίστον αὐτῇ παρατίθεται, μὴτε δᾶπνον, διηγῆσάτο αὐτῇ τὴν Ναβέδε σκαμνίστα -- ἡ δὲ μὴ μικροθυχεῖν ἐπὶ ταῖς παρεκάλαι, παυσάμενον δὲ τῆς λύπης, ἐπὶ τὴν συνήθη τρέψου τῷ ΣΩΜΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΝ. Cum Iezabela, uxor Achabi, eum interrogasset, cur adeo doleret, neque lauaret, neque pranderet aut coenaret; ei narravit Nabuthi durtiem et contumaciam -- Illa vero hortabatur, ne propterea animum desponderet, sed, moerore posito, ad consuetam corporis curam rediret. Indicatur igitur τῇ πρόνοια σώματος cura corpori habenda, cum quod ad habitum, tum quod ad victum. Videtur autem Paullus eo consilio curam corporis Romanis suis praecepisse, ne, vt multi inter Iudaeos faciebant, corpus ergastulum quoddam et animi impedimentum, atque adeo durius habendum, omnique modo affligendum putarent. Haec peruersa opinio sectam Essenorū tenebat, de qua est apud Iosephum B. I. II, 8. Quod cum esset maxime iniustum, praecipit Apostolus, non neglegendum esse duriterque tractandum corpus, sed curam eius habendam; eum autem modum in ea re esse adhibendum, ne cupiditates prauae excitentur. Caeterum, quam curam corporibus adhibendam hic Apostolus praecipit, eam suo tuendo impendisse Mo sen, tradit Philo de Vita Mos. Lib. I. p. 607. Γὰρ, ἔγω τῶν ἀναγκῶν δασμῶν, ἃς ἡ φύσις ἐταξεν, ἔδεν πλέον ἐχορήγει. Corpori nihil quicquam dabat, praeter tributum naturae necessarium. Hoc est, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ἃς τὰς ἐπιθυμίας ποιεῖται!

CAPVT XIV.

V. 1. Τὸν ἀσθενῆντα τῇ πίσει προσλαμβάνεσθαι) B. WOLFIVS προσλαμβάνεσθαι interpretatur, *promem-
bro Ecclesiae agnoscere*; quod, vereor vt linguae ratio pa-
tiatur. GROTIUS explicat, *non repudiare*, quod sequen-
tia non admittunt. Malim equidem προσλαμβάνεσθαι
exponere *corrigerē, meliora docere*. Apud Iosephum ali-
quoties eo sensu ἀναλαμβάνειν, quod nihil aliud deno-
tat, quam προσλαμβάνειν. Sic B. I. III. 5, 6. de Roma-
nis, omnia in bello consulto administrantibus: Σφάλλον-
ται μὲν ἡμῖς, καὶ πταίσωσι δὲ, ῥαδίως ΑΝΑΛΑΜ-
ΒΑΝΟΥΣΙ τὰ σφάλματα. *Quam minime errant, aut
si errauerint, facile CORRIGVNT errores*. Igitur haec
Paulli verba interpreter sic: *Eum, qui infirmus adhuc est,
nec satis accuratam cognitionem in quibusdam doctrinae ca-
pitibus consecutus est, corrigite, meliora docete*: quod
quoniam signum benignitatis est, commode quoque reddi
potest, *benigne tractate*. Neque alio sensu ipse Deus v. 3.
τὸν ἀσθενῆντα τῇ πίσει προσλαβέσθαι dicitur. Cae-
terum facile intelligitur, πίσιν h. l. non esse *fidem saluifi-
cam*, sed *certam cognitionem et persuasionem in capitibus
quibusdam doctrinae Christianae*: quo sensu v. 2. πισεύ-
ειν, et v. 22. πίσιν ἔχειν occurrit.

CAPVT XVI.

V. 1. Ἰνα παραστήτε αὐτῇ) *Vt eam adiuvetis*: metaphora
elegantissima, petita a militibus, qui in acie sibi adstant, mu-
tuoque sunt auxilio, vnde παρασάται dicuntur. Hoc
sensu est apud Iosephum, B. I. II, 12, 7. Καμάν πολλοὶ
τῶν δυνατῶν ΠΑΡΙΣΤΑΝΤΟ, *Multi potentiorum Cu-
mano auxilio erant*: vnde παραστάτης auxiliator, apud
eundem A. I, 13, 3. ὁ Θεὸς εὐμενὴς γέγονέ μοι ΠΑ-
ΡΑΣΤΑΤΗΣ καὶ σύμμαχος, *Deus benignus mihi de-
fensor et adiutor fuit*.

V. 23.

V. 23. Οἰκονόμος τῆς πόλεως) Recte a Viris doctis
explicatur, *Administrator, dispensator pecuniarum publi-
carum*. Fuerunt hi Viri magnae dignitatis, et auctoritatis
in vrbibus: vnde apud Iosephum οἰκονόμοι et ἀρχόντες
coniunguntur, A. XI, 6, 12. vbi de Rege Artaxerxe ita:
μεταπεμφθέντας τὰς γραμματεῖς ἐκέλευσε γράφειν τοῖς
ἔθνεσιν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, τοῖς τε ΟΙΚΟΝΟΜΟΙΣ
καὶ ἀρχεσιν. *Scribis regis arcesitis praecepit, vt scribe-
rent ad gentes omnes, ad PROCVRATORES et magi-
stratus*. De οἰκονόμῳ priuato apud eundem Iosephum est
XII, 4, 7.

*****

IN PRIOREM
AD CORINTHIOS
EPISTOLAM

CAPVT I.

V. 20.

Πᾶς συζητήτης τοῦ ἀγῶνος τούτου) Quis hic fuerit, va-
rie disputatum, et ad huc sub iudice lis est: varias In-
terpretum sententias, more suo, diligentissime recensuit
WOLFIVS. Illud hic addendum, BERNARDVM, Vi-
rum longe versatissimum in literis orientalibus, ad Iosephi
A. IV, 8, 14. hunc Paulli συζητητὴν τοῦ ἀγῶνος τούτου
eum esse putare, qui apud Iudaeos in Synedrio M. praeside-
ret, *Hannasi et Hammuphla* dictus: quam vere, iudicent
me peritiores! Mihi quidem omnium optime illi, qui de
acuto quodam et subtili disputatore accipiunt, Hebraeis
יְשֻׁרְיָא dicto: de qua re alio et tempore et opere commo-
dius. Sequitur, οὐχὶ ἐμώρηνει ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ
κόσμου τούτου; In qua re in primis σοφίαν Iudaei posuerint,
docet

docet Iosephus, sub finem Operis Antiquitatt. *μόνοις ΣΟΦΙΑΝ μαρτυροῦσι τοῖς τὰ νόμιμα σαφῶς ἐπισαμένους, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων δύναμιν ἐρμηνεύσαι δυναμένοις*. Solos sapientes haberi volunt illos, qui legum scientiam consecuti sunt, et in sacris literis rerum verborumque vini scite interpretari possunt.

CAPVT II.

V. 13. Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες) Vertunt quidam, comparantes: quem significatum sane vox habet, v. c. apud Iosephum A. V, 1, 21. de agris Chananaeorum: *ὡς ἴδοι τις ἀνὰ πεδία μεγάλα καὶ καρπὸς φέρειν ἱκανώτατα, καὶ ΣΥΓΚΡΙΝΟΜΕΝΑ ἐτέρᾳ γῇ, πανευδαίμονα νομισθόσμενα*. Videre licet campos, eosque frugibus edendis aptissimos, qui, alii terrae COMPARTI, fertilissimi haberi possint: mox pro ea voce utitur τῷ παραβαλλόμενα. Melius autem, consilioque Paulli convenientius, qui συγκρίνειν h. l. accipiunt pro interpretari: qui vocis significatus, ad Ebraici *רנח* imitationem formatus, LXX. Senioribus satis frequense est. Eadem notione simplex κρίνειν saepe apud Iosephum, v. c. A. II, 2, 2. de Iosepho, fratribus somnium narrante, *Ἦν ὁ Ψιν, ἐγερθεὶς, τοῖς ἀδελφοῖς, ὡς ΚΡΙΝΟΥΣΙΝ ἀλλήλῳ τὸ σημαίνονμενον, ἐξ ἑθελῶ*. Experrectus, fratribus somnium narrauit, ut id sibi interpretarentur: neque alia notione κρίσις apud eundem l. c. §. 4. ὁ Ἰακώβος τοιάυτην οὐκ ἀσυνέτως τῆς ὁψείας ΚΡΙΣΙΝ ἐποιήσατο. Iacobus sapienter somnium interpretatus est: et A. II, 5, 4. κρίσις et ἐξηγήσις ut συνώνυμα occurrunt; et sic multis locis aliis. Sensus autem horum verborum Paulli, in quibus interpretandis, mirum, quam interpretes in diuersum abeant, puto esse hunc: Nos interpretamur oracula diuina, a Spiritu S. reuelata (πνευματικὰ) ex doctrina, quam nobis Spiritus S. suppeditat (πνευματικοῖς, sc. λόγοις.)

CAPVT IV.

V. 9. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς τὰς ἀποστολὰς ἐχάτας ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους) Reddunt vulgo ἐχάτας ἀπέδειξεν, ultimos fecit, quod non probandum: Nam ἐχάτοι h. l. sunt contemptissimi, infimae conditionis homines, quos Cicero etiam pro Rosc. Amer. c. XLVII. postremos vocat: ἀπέδειξεν autem reddendum erat, constituit: qua notione saepe apud optimum quemque auctorem. Iosephus A. I, 3, 4. Λάμεχος Νώεον τῶν πραγμάτων ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΣΙ προσηγάτην τὸν υἱόν. Lamechus Noem filium rerum suarum Praefectum constituit. II, II, 2. τῶν θρεμμάτων, ἢ τέτοις γὰρ ἢ πᾶσα κτίσις τὸ παλαιὸν ἢ τοῖς βαρβάρους, ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΣΙΝ ἐπιμελητὴν καὶ δεσπότην, Raguelus Moysen pecorum, in quibus vniuersae olim barbarorum opes, curatorem et dominum constituit: possis etiam commode ἀπέδειξε reddere separauit, hoc sensu: Deus nos Apostolos, infimae conditionis homines, ex reliquis omnibus selegit, ὡς ἐπιθανατίους, vt bestiarior, arenae et morti destinatos: hac notione exquisita hoc verbum occurrit apud Iosephum A. VIII, 8, 4.

Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν) Haec verba nuper in Commentario nostro ad Decret. Atheniens. p. 87. ex eo more Graecorum, quo homines malefici in theatris non solum ignominiae ludibriique causa exhibebantur, sed supplicio etiam afficiebantur, ita reddenda putabamus: Nos Apostoli non aliter tractamur, quam ii, qui ignominiae suppliciiique causa in theatro producuntur, hominumque oculis tanquam spectaculum quoddam exhibentur. Qua occasione monebam, mihi videri illos viros doctos humanitus errare, qui hunc Paulli locum ex eo more illustrandum putent, quo homines morte plecendi, in theatrum, cum leone aut vrsā depugnaturi, ducerentur: cuius sententiae nec nunc me poenitet, cum pugna hominum, cum bestiis ineunda, non in theatro, sed in Circo instituta fuerit. Huic autem sententiae meae, vt ingenue fatear, ob stare

videtur locus Iosephi, vbi tradit, quid captiuis Iudaeis, vrbe ipsorum capta et diruta, factum sit: Locus est B. I. VI, 9, 2. *πλείους εἰς τὰς ἐπαρχίας διεδωκέντα Τίτος, Φθαρησόμενος ἐν ταῖς ΘΕΑΤΡΟΙΣ σιδήρεα καὶ θνητοῖς*. Plurimos per provincias distribui iussit Titus, in THEATRIS ferro et bestis consumendos. Sed mihi dubium non est, quin vox *θεάτρα* eo loco, significatu paullo latiori sit sumenda, atque adeo *spectaculum* quodcunque, atque in Circo etiam exhibendum, denotet. Nam, quantum equidem sciam, illud *θνητομαχίαν* locum tantum in Circo, non autem in *theatro*, habuit.

v. 13. *Περικαθάρματα καὶ περιήμια*) Quae *περικαθάρματα* proprie Graecis dicantur, omnium accuratissime docet LAMB. BOS in Animadv. Philol. ad h. l. Hic autem, vti et apud alios Graecos saepissime, *περικαθάρματα* sunt quisquiliae, sterquilinia, et omnium bipedium nequissimi. Iuvat in hanc rem locum Iosephi B. I. IV, 4, 3. addere, vbi *αἰθέρματα καὶ καθάρματα τῆς χάρας ὅλης, scelera et purgantia*, h. e. summae nequitiae et impietatis homines, occurrunt: hos homines paullo ante nominabat *ἀνθρώπους ἐξωλεσάτες, homines perditissimos*, et *μυρίων θανάτων ἀξίους, mille mortibus dignos*. Sed non poeniteat locum ipsum transferre huc, cum expressam et viuam τῶν καθαρμάτων imaginem nobis ob oculos ponat: τὰ αἰθέρματα καὶ ΚΑΘΑΡΜΑΤΑ τῆς χάρας ὅλης, κατασφεισμένα τὰς ἰδίας βυσίας, καὶ προγυμνάσαντα τὴν ἀπώλειαν ἐν ταῖς περίκωμους τε καὶ πόλεις, τελευτάων λεληθότως παρεσέφευσαν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν. λήσαν, δι' ὑπερβολὴν ἀπεβημάτων μισούντες καὶ τὸ ἀβέβηλον ἔδαφος, ὅς ὁρᾶν ἐστὶν νῦν ἀδείεις ἐμμεθυσκομένους ταῖς αἰγίαις, καὶ τὰ σκυῶν τῶν πεφοιευμένων καταναλίσκοντες εἰς τὰς ἀπλήγους γαστέρας. Haec scelera et purgantia omnis regionis, luxu absumptis patrimoniis suis, fasloque audaciae suae temerariae in vicis et ciuitatibus circumueicta experimento, tandem in urbem sacram clam se infuderunt: latrones, qui scelerum immanitate solum non profanum pol-

lerunt,

luerunt, quos nunc videre est impune inter sacra se inebriantes, et in ventres insatiabiles peremptorum spolia ligurientes.

CAPVT VII.

V. 31. *Καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τέτω, ὡς μὴ καταχρώμενοι*) Falluntur, qui *καταχρώμενοι* reddunt, male *utentes*: reddendum omnino *utentes*. Composito pro Simplici posito: aliter non responderet antedecentibus, οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες, etc. Neque insolens Graecis, *καταχρᾶσθαι* pro *χρᾶσθαι* ponere. Iosephus A. III, 14, 2. de Exploratoribus terrae promissae: τὴν τε τῆς γῆς φύσιν, καὶ τὴν τῶν νοικάντων ἀνθρώπων ἐξισορήσαντες παρῆσαν, τεσσαράκοντα ἡμέρας εἰς πᾶν ΚΑΤΑΧΡΗΣΑΜΕΝΟΙ τὸ ἔργον. Explorata regionis simul et incolarum natura, quadraginta diebus ad hoc negotium *VSI, reuersi sunt*. IX, 8, 2. *Σκευαθέντος δὲ τῷ ναῶ, τὸν ὑπολαφθέντα χρυσὸν καὶ ἀργύρεον, ἐκ ὀλίγου δὲ ἦν, εἰς τε κρατῆρας καὶ οἰνοχοάς καὶ ἐκπώματα, καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη ΚΑΤΕΧΡΗΣΑΝΤΟ*. Templi autem refectiōne absoluta, reliquum auri et argenti (quod sane non exiguum erat) in crateras et vrceolos et pocula, atque alia vasa *IMPENDEBANT*. XII, 4, 5. συναγαγὼν δὲ πολλὰ χρήματα, καὶ κέρδη ποιήσας μεγάλα ἐκ τῆς ὥνης τῶν τελῶν, εἰς τὸ διαμῆναι τὴν ὑπάρχουσαν αὐτῷ δυνάμιν τοῖς ὅσι ΚΑΤΕΧΡΗΣΑΤΟ. Vbi autem multum pecuniae collegerat, et magnum ex vectigalium redemptione lucrum fecerat, diuitiis ad potentiam, quam habebat, stabiliendam *VSVS EST*. Latinos quoque *abuti* pro *uti* vsurpare, vel tirones sciunt.

Παράγει γὰρ τὸ ὄχημα τῷ κόσμῳ τέτω) Non erat sane, quare Viri quidam docti in definienda τῷ ὀχήματος notione et a theatris repetenda, tam sollicitè laborarent. Nam ὄχημα τῷ κόσμῳ ex linguae ratione nihil aliud est, quam κόσμος s. mundus, ita tamen, vt ad praesentem rerum statum simul respiciatur. Sic Iosephus A. III, 12, 3. inter beneficia, septimo quoque anno in Israelitas redun-

dantia, refert et hoc: οἱ δαλεύοντες ἐλεύθεροι ἀφίστανται, ἔς ὅτας ὁμοφύλους, καὶ παραβάντας τι τῶν νομίμων, τῷ ΣΧΗΜΑΤΙ τῆς δαλείας ἐκόλασε, θάνατον ἐκ ἐκδεχομένους. *Servi liberi dimittuntur, quos, contribules cum essent, et legem aliquam violauerint, seruitutis poena afficit, utpote mortis supplicio exemptos: ubi ἁῖμα τῆς δαλείας simpliciter est seruitus, respectu tamen ad seruotum conditionem habito: neque ulla Emphasis in eo quaerenda. Nam quibus ἁῖμα τῆς δαλείας tribuitur, ii paullo ante dicuntur simpliciter οἱ δαλεύοντες. Idem dicendum de hoc Paulli loco, ubi ἁῖμα τῷ κόσμῳ simpliciter est κόσμος: quod egregie confirmat locus parallelus Iohannis, I. Ep. II. 17. ὁ κόσμος παράγεται* pro quo hic Paullus παράγει, notione eadem, cum, more loquendi Graecorum, Aeterna saepe, subintellecto Pronomine Reciproco, Passiuam s. Neutralem vim obtineant.

CAPVT VIII.

V. 4. Οἶδαμεν ὅτι ἔδεν εἰδῶλον ἐν τῷ κόσμῳ) Hoc est, *omnes reliquos Deos non nisi vana et inania esse, sine re nomina. Facit huc egregius Iosephi locus, VIII, 13, 6. ubi tradit, Israëlitae, postquam, luculentissimis rerum documentis edocti, intellexerint, reliquos Deos ab Elia vanitatis fuisse conuictos, solum Deum esse colendum, cognouisse: Οἱ δ' Ἰσραηλίται, τὸ τοῦ ἰδόντες, ἔπεσον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ προσεκύνουν ἓνα Θεόν, καὶ μέγιστον καὶ ἀληθῆ μόνον ἀποκαλύντες: τὰς δ' ἄλλας ΟΝΟΜΑΤΑ ὑπὸ φάουλῃ καὶ ἀνοήτῃ δόξης ΠΕΠΟΙΗΜΕΝΑ. Cum autem hoc vidissent Israëlitae, in terram procidebant, vniuersaque Deum adorabant, et maximum et solum Deum appellantes, alios vero Deos TANTVM NOMINA esse, a praua et stulta hominum opinione conficta.*

CAPVT IX.

V. 2. Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀπεσολῆς ὑμῶν ἐστὶ ἐν κυρίῳ) Mihi metaphora ducta videtur a Sigillo Principum, imprimi solito literis legatorum, quo certius de eorum dignitate auctoritateque constare possit: vnde σφραγὶς certissimum veritatis argumentum et documentum. Sensus est: *Quemadmodum ex Principum Sigillo, literis legatorum impresso, de eorum dignitate auctoritateque constat, sic vestra ad Christianam religionem conuersio, mea opera suscepta, certissimo argumento et documento est, me verum esse legatum et Apostolum a Christo missum. Hoc fere sensu translato σφραγὶς est apud Iosephum in Libro de Macchabaeis §. 7. de Eleazaro, mortem crudelissimam illam quidem, maxime tamen honorificam, perpesso: ὦ μακαρίῃ γῆρας, καὶ σεμνὴς πολιᾶς, καὶ βίῃ νομίμῃ, ὃν πιστῇ θανάτῳ ΣΦΡΑΓΙΣ ἐτελείωσεν. O beatam senectutem, venerandam canitiem, vitamque sanctissimam, quam fidum mortis sigillum clausit et confirmauit.*

v. 9. Ὃν Φιμώσεις βῆν ἀλωῶντα) De hac Lege Dei Deuter. XXV. 4. ab Apostolo ad alendos verbi diuini Ministros translata, eleganter disputat Iosephus A. IV. 8, 21. τὸ θεῖον τὴν γῆν προθυμοτέραν εἰς τὴν ἐκτροφὴν τῶν καρπῶν ἀπεργάζεται, μὴ τὴν καθ' αὐτὰς προνομιένων λυσitteλῆς. ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων διατροφῆς λόγον ἔχοντων μηδὲ βοῶν, ὅποτε τρεῖς τοῖς τὰς σάχους, ἀποδῶν τὰ σόματα ἐπὶ τῆς ἄλως: ἔ γὰρ εἶναι δικαίον εἶργειν τὰς συνεργασμένους τῷ καρπῷ, καὶ περὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν πονήσαντας. Deus terram ad fructus alendos alacriorem efficit, si non suae rationem utilitati prospexerint, sed etiam alimentum aliorum rationem habuerint. Neque boum in arca trituantium ora obligentur. Non enim aequum est, eos a fructu arcere, qui vna laborarunt, et in eius procuracione sese delassarunt.

CAPVT X.

V. 8. Ἐπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοστρεῖς χιλιάδες) In hac re tradenda a diuino Scriptore discrepare videtur Iosephus, qui A. IV, 6, 12. ita: ἀπόλλυνται μὲν δὲ ἐκ τῶν τάξεων ἄνδρες ἐκ ἐλαττοῦς τετρακισχιλίαν καὶ δισμυρίων Mortui sunt itaque ex ordinibus in ea clade non pauciores VIGINTI QUATVOR hominum MILLIBVS. Eundem numerum cum Iosepho tuetur Textus Ebraicus, LXX. Seniores, et Philo Iudaeus. Quae igitur ratio est Paulli cum caeteris conciliandi? Scilicet illa, haud dubie omnium commodissima, quam Vir eruditissimus, EDVARD. BERNARDVS ad h. l. Iosephi suppeditauit, HAVERCAMPVS autem, et alii, assensus sui calculo probant, qua dicendum est, viginti tria millia hominum vi diuina, mille hominum autem gladio zelatorum interiisse.

CAPVT XIV.

V. 16. Ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τῆς ἰδιότης) Hoc est; ex loquendi more Hebraeorum, *idiota* s. *imperitus*. Nam Hebraeis illa loquendi ratio מלך מקום, implere locum, nihil aliud, quam statum conditionemque hominis indicat: vnde iisdem מלך מקום אבותו, Implet locum patrum suorum, est, *patriissat*. Vide HOTTINGERVM de usu Scriptor. Hebraic. in N. T. apud RHENFERDVM p. 399. Neque Graeci ab hac loquendi ratione multum recedunt. Ita fere Iosephus B. I. V, 2, 5. vbi milites Titum in obsidendis Hierosolymis adhortantur, ne gregarii militis officio fungatur, mortisque periculo sese exponat: μὴ στρατιώτῃ τὰξιν ἀποπληροῦντα, καὶ τῆς πολέμου καὶ τῆς οἰκιστικῆς δεσπότῃν, ὅξιν ἔτω ὑφιστασθαι τρωπὴν, ἐν ᾧ σκαλεῖται τὰ πάντα. Ne, militis officio fungens, tum esset belli et orbis terrarum dominus, in celeri adeo mutatione, staret, in quo vertatur omnium fortuna. De voce ἰδιότης dicemus ad II. Cor. XI. 6.

CAPVT

CAPVT XV.

V. 57. τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ δίδωτι νίκην τῷ νίκος) RAPHELIVS, iussuante certo polliceri, contra linguae rationem, siquid video: exempla certe, in hanc rem a RAPHELIO laudata, rem non conficiunt. Postulat sane linguae ratio, vt νίκος δίδωαι interpretemur *victoriam concedere*. Sic apud Iosephum A. VI. 7, 4. Saulus, post victoriam de Amalecitis reportatam, iisdem fere verbis, quibus hic Paulus, Deo reportatam victoriam acceptam refert: τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ ΔΟΝΤΙ μοι τὴν ΝΙΚΗΝ, Deo gratias ago, qui mihi victoriam dedit. Neque huic interpretationi obstat id, quod Vir ille eruditissimus affert; Paulum loqui de ea victoria, cuius v. 54. et 55. meminere, quae extremo domum die sit reportanda, Constat enim satis, a scriptoribus Sacris saepe Tempus, quod dicunt; Praesens de re adhuc futura usurpari, ad eius certitudinem indicandam.

CAPVT XVI.

V. 2. Ἐκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τι θεσθα) Quam huius loci interpretationem ex COCCIO attulit WOLFIVS, ea, nulla quippe veri specie commendabilis; penitus est reiicienda. Neque probatur mihi interpretatio Verborum παρ' ἑαυτῷ, quam WOLFIVS ex WERNERO laudauit. Verba enim παρ' ἑαυτῷ omnino reddenda erant, in domo sua, vt Franco-Galli, chez lui. Sic apud Iosephum ὁικαδε et παρ' ἑαυτῷ vt Synonyma iunguntur, A. IX, 4, 4. καθεζομενος δ' ὁικαδε (pro οἰκοι) ΠΑΡ' ΕΑΥΤΩΙ συν τοῖς μαθηταῖς, ἐμήνυσεν αὐτοῖς. Elissaeus DOMI SVAE sedens vna cum discipulis: τίθεσθαι autem hic est seponere aliquid, certis vsibus destinatum, quod alias ἀποτίθεσθαι. Sic Iosephus hoc Verbo vitur de frumento, fertilibus annis condendo et seponendo ad imminentem sterilitatem sustinenda,

T 4

dam, A. II. 5, 7. ΑΠΟΤΙΘΕΣΘΑΙ τε παρὴν λαμβάνοντα τὸν σίτον παρὰ τῶν γεωργῶν, τὰ διαρκῆ μόνον εἰς διατροφὴν χορηγῆντα. *Quin et hortabatur Iosephus, ut frumentum, ab agricolis acceptum, in horrea recondi curaret, tantumque duntaxat unicuique suppeditari, quantum sat esset ad victum.* Sic XVIII, 9, 1. ὥχοντο εἰς τι χωρίον -- νομάς ἀγαθὰς παραχρῆν πεφυκός, καὶ χιλῶν ὅποσοι εἰς τὸν χειμῶνα ΑΠΟΤΙΘΟΙΝΤΟ. *In locum quendam se conferrebant, -- ubi magna solebat esse pascuorum copia, et ubertas fructuum, qui in hyemem possunt reponi.* Sensus igitur est: *Singulis diebus, Dominicis quippe, in domo sua aliquid seponat, quod conferatur in egenos.* Quod hic Apostolus Christianis faciendum suadet, id olim Athenienses fecisse accepimus, qui singulis mensibus, constituto quodam die, domi suae doni quiddam aut pecuniae seponebant Mercurio, quo huius Dei, lucri quippe praesidis, fauorem aucuparentur: Testis eius rei Enarrator Aristophanis ad Plut.: v. 1127. Ἡ τετραὶς ἐνομιζομένη Ἑρμῆ, καὶ καθ' ἑκάστον μῆνα ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ ΑΠΕΤΙΘΕΝΤΟ τῷ Ἑρμῇ, ad quem locum vide HEMSTERHUISIUM, τὸν πάνυ,

*****

IN

POSTERIOREM EPISTOLAM

AD CORINTHIOS.

CAPUT III.

V. 2.

Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμῖν ἐστὶ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν) Sensus est, *Paulum Corinthiorum animis, tanquam tabulis, Spiritus S. opera, Legem Novi Foederis quasi inscripsisse, penitusque infixisse.* In re non dissimili iisdem

dem fere verbis vitur Iosephus, A. IV, 8, 12. ubi agit de Iudaeorum studio Legem diuinam cognoscendi, assiduaque lectione memoriae infigendi. Καλὸν ταῖς ψυχαῖς ΕΓΓΡΑΦΕΝΤΑ Σ νόμους καὶ τῇ μνήμῃ φυλάσσειν. οὐς μηδέποτε ἐξαλειφθήναι δυναμάνες. *Decet, Leges anilnis inscriptas esse, memoriaque teneri, ita ut nunquam deteri possint:* et Lib. II. contra Apion. §. 18. Ἡμῶν ὄντων εἰς ἐροῖτο τὰς νόμους, ῥᾶον ἂν εἴποι πάντα ἢ τὰ νομα τὸ ἑαυτῶν ταγαρεν ἀπὸ τῆς πρώτης εὐθύς αἰσθήσεως αὐτὸς ἐκμανθάνοντες, ἐχομεν ἐν ταῖς ΨΥΧΑΙΣ ὡς περὶ ΕΓΚΕΧΑΡΑΓΜΕΝΟΙΣ. *Ex nostris quemcunque de legum nostrarum capitibus interroges, uniuersas facilius quam suum ipse nomen edisset: quippe quas iam usque ab ea, qua primum aliquid sentire coepimus, aetate hausas, mentibus deinde infixas quodam modo impressasque teneamus.* His vocibus, praegnantis sane notionis, ἐγγράφειν et ἐγχάραττειν, indicatur et summum studium rei alicuius alteri tradendae, penitusque memoriae infigendae, et assidua cura rem cognitam perceptamque retinendi.

V. 5. Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν) *Non quo possemus:* ita enim saepe apud politissimum quemque scriptorem ἔχει ἱκανὸν εἶναι, pro non posse, omni facultate, omnibusque viribus rei agendae destitutum esse. Apud Iosephum A. I, 1, 1. τὴν αἰτίαν ΙΚΑΝΟΣ μὲν εἰμι ἀποδυναμῆναι καὶ νῦν, *Cuius rei rationem POSSEM et nunc reddere:* et ibid. 13, 2. Ἰσαακο, iam immolando, percontante, quidnam pater mactaturus sit, cum nulla praesto sit victima, Abramus ita respondet: τὸν Θεὸν αὐτοῖς παρέξεν, ΟΝΤΑ ΙΚΑΝΟΝ καὶ τῶν ἐκ ὄντων εἰς ευπορίαν ἀνθρώπους παραγαγεῖν, καὶ τὰ ὄντα τῶν ἐπ' αὐτοῖς θαρρύντων ἀφελείδαι. *Deum ipsis victimam esse praebiturum, qui POSSIT et hominibus, quae desint, affatim suppeditare, et, quae habeant, si in illis fiduciam ponant, adimere:* ἀφ' ἑαυτῶν autem est, ex sua ipsius facultate, suis viribus: qua notionē παρ' ἑαυτῶν apud Iosephum est A. IV, 6, 5. C. VI, §. 5, παντελῶς ἀδυνεῖς οἱ πρόγονός κεν περὶ τῶν ἀνθρωπείων ΠΑΡΕΛΑΥΤΩΝ λαμβά-

T 5

βά-

βαίνοντες. Infirmi plane sunt, qui aliquid futuri de rebus humanis SVO EX INGENIO volunt praesenscere. Commodissime haec transtuleris ad istam ἀδυναμίαν nostram in rebus spiritualibus, de qua hic Paulus.

CAPUT IV.

V. 2. Ἀπειπαμεθα τα κρυπτά τῆς αἰσχύνῃς. Reiciamus, auferemur. Eleganti significatu. Dicendi Verba, cum τῷ ἀπὸ iuncta, apud cultissimae dictionis scriptores significant abnuere, denegare. Iosephus A. VI, 7, 4. de Deo, nolente precibus locum concedere Samuelis, pro Saulo intercedentis, ΑΠΕΙΠΕΝ ὁ Θεὸς τῇ τῷ προφῆτῃ δέσει, Deus denegavit Samueli, quod petierat: ecclii, 12, 1. τὸ μίσγεσθαι δὲ μητρασιν, ὡς καὶ οὐ μέγιστον ὁ νόμος ΑΠΕΙΠΕΝ, Matribus misceri, ut omnium nequissimum prohibuit Lex. Vnde in Voce Media, ἀπειπασθαι a se reicere. Τα κρυπτά τῆς αἰσχύνῃς autem sunt res venereae, variae fraudes, etc.

V. 7. Ἡ ἰνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς Θεοῦ ἢ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως est Summa illa vis, quae se in Evangelio exserit: ita ὑπερβολῆς vox apud cultissimum quemque scriptorem, ut summam rei perfectionem indicet. Iosephus A. I, 13, 4. ἡ ὑΠΕΡΒΟΛΗ τῆς θρησκείας, summa pietas. Lib. II. Antiquitat. C. II. §. I. ἡ ὑΠΕΡΒΟΛΗ τῶν ἀγαθῶν, summa bona; et sic multis locis aliis.

v. 8. Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' ὁ στενοχωρούμενο. Sensus est, Nos undique omni calamitatum genere affligimur, non ita tamen, ut animum despondamus, spemque, ex his tot, tantisque malis eluendi, abiciamus. Sed verbis tam exquisitis expressus est, ut nesciam, an apud ullum scriptorem, qui vnice laudem diligenter scribendi sectatus est, elegantius quid inueniatur. Sed iuvat hunc locum, quia nondum satis accurate a Viris doctis illustratum vidi, paulo dilucidius et ex linguae ratione, et ex more Graecorum, quem Apostolus hic respicit, exponere. Iam primum

num στενοχωρούμενοι dicuntur, quorum fauces, aliaeque animae trahendae instrumenta, ita coarctata et compressa sunt, ut spiritus trahendi meatibus omnis fere aditus praclusus sit. Qua notione hoc Verbum est apud Iosephum, vbi cum τῷ ἀρχεῖν, vocē eiusdem notionis, iungitur. Locus est in Libro de Maccab. §. II. vbi loquitur de quinto fratre, exquisitissimis cruciatibus necato: οἱ δορυφόροι δὴσαντες αὐτὸν εἰλκον ἐπὶ τὸν καταπέλτην, ἐφ' ᾧ οὐ δὴσαντες, αὐτοὶ ἐπὶ τὰ γόνατα, καὶ τὰυτὰ ποδάγρας σιδηραῖς φαρμοσαντες, τὴν ὁσφύν αὐτῆς περὶ τροχαίον σφίνα κατέκαμψαν, περὶ οὗ ὅλος περὶ τὸν τροχὸν σκορπίου τρόπον ἀναβλάμμενος ἐξελίσσεται καὶ κατὰ τὸν τὸν τρόπον τὸ πνεῦμα στενοχωρούμενος, καὶ τὸ σῶμα ἀρχόμενος, λέγειν. Carnifices in catapultam rapiunt vincitum; vbi ligatis genibus, iisdemque ferrea compede aptatis, lumbos circa orbicularem cuneum contorquent: locusque rotam ambiens, scorpii instar, refractus, membris diuisis docturabatur. Atque ita, spiritu COARCTATO, corporeque PRAEFOCATO -- inquit: ex quo loco τῷ στενοχωρούμεναι vis dilucidissime perspicui potest: Porro scribit ad h. l. WOLFVVS, si τὸ θλίβεσθαι de athleticis in stadio certantibus currentibus (Haec verba, in stadio certantibus currentibus, abesse debebant, cum athletae neque in stadio currerent, neque cursoribus Vox θλίβειν conveniat) et se inuicem, ut res forebat, comprimantibus, nunquam a veteribus adhibitum legissim, vix eram dubitaturus, Apostolum ad eos respicere, cum in sequentibus ad athletica eiusmodi certamina respectus habeatur. Sed, ὁ θαυμαστός, non erat, quare dubitares, an τὸ θλίβεσθαι de athleticis dicatur, cum saepe ita apud scriptores. Nam θλίβειν, vti et πιεῖν, dicitur athleta, cum aduersarii corpus lacertis implicat, tamque arte comprimit, ut spiritus coarctetur. Libanius, de Antaeo, ab Hercule suffocato: τῷ χεῖρι πρὸς τὸν Ἀνταῖον ἔχει συμπλέξας, καὶ ΠΙΕΖΕΙ λαβὼν, καὶ καταβάλλειν ἀπειλεῖ πρὸς τὴν φύσασαν: quod si elideret fauces, dicebatur inθλίβειν τὸ πνεῦμα. Philostratus in Leonibus de eodem Antaeo et

cule: συνέληφε τὸν Ἀνταῖον μέσον, ἄνω κενεῶνος; ἔνθα αἱ πλευραὶ, καὶ κατὰ τὴν μερὴν ὀρθῶς ἀναδέμενος, ἐπὶ τε καὶ τῷ χεῖρι συμβαλὼν λαγαρῶ καὶ ἀδματῶσῃ τῇ γαστρὶ ὑποχῶν τὴν πηχυν, ΕΚΘΛΙΒΕΙ τὸ πνεῦμα. Plutarchus in Alcibiade: ἐν μὲν γὰρ τῷ παλαίῳ ΠΙΕΖΟΜΕΝΟΣ, ὑπὲρ τῆς μὴ πεσεῖν ἀναγαγὼν πρὸς τὸ σῶμα τὰ ἄμματα τῆς ΠΙΖΟΝΤΟΣ, οἷς ἦν διαφυγεῖν τὰς χεῖρας. Sic etiam ἀγχεῖν et ἀποπνίγειν eodem modo vsurpantur, de quibus, vt et caeteris Verbis in re athletica solennibus, omnino dignus est, qui consulatur, in opere vere tessellato, *Agonisticon* inscripto, P. Faber, Lib. I. C. X. Latini hanc artem, aduersarii corpus lacertis implicandi et arte comprimendi, quod Graecis θλίβειν, πιάζειν est, implicare, ligare, item nodare dicunt. Statius, *manu Libycas nodare palaestras*, vt recte GRONOVIVS, ὁ πᾶν, pro vulgato illo et inepto nudare restituit. Neque minus in ea re Verba solennia, et luctae propria, *vincula, nexur, nodi*; de quibus, vt de tota hac re, accuratissime, vt solet, Magnus ille GRONOVIVS in illo, exquisitissimae doctrinae copia referto, Commentario in Statium C. XXIV. In quam rem Quinctilianus, Lib. II. Instituti. C. IX. Ille, *exercendi corpora peritus, non si docendum pancratiasten susceperit, pugno ferire vel calce tantum, aut NEXVS modo, atque in his certos aliquos, docebit, sed omnia, quae sunt eius certaminis.* vbi *nexus* proprium palaestrae Verbum. Sic apud Silium Ital. Lib. III. 33. *Nexu elisa Leonis Ora Cleonaei*: vbi videndus DRAKENBORCHIVS; neque aliter *nodus* apud Virgilium Aeneid. VII. 259. de Hercule, *Cacum corripit in NODVM complexus*, vbi consulendus GERDA. Graecis dicuntur Συμπλοκαί, v. c. apud Philostratum Lib. II. Icon. Arrhichionis; item ἄμματα, v. c. apud Theocrit. XXII. 66. Cf. GESNERVS, V. Celeberr. ad laudatum Quinctiliani locum. Cum igitur θλίβειν, ex palestra petitum, denotet, *aduersarium lacertis illigare, arteque comprimere*; facile intelligitur, *συναρπάζειν*, quod, vel hic locus indicat, plus significare, quam θλίβεσθαι, nihil aliud esse,

esse, quam, ab aduersario tam firmiter comprimi, manuumque nodis et vinculis tam arte constringi, vt fauces elidantur, spiritusque penitus intercludatur; quod quomodo, sensu translato, orationi Apostoli conueniat, ex superioribus, opinor, satis intelligi potest.

CAPVT V.

V. 9. φιλοτιμέμεθα -- εὐάρετοι αὐτῷ ἔνθα) Summo studio id agimus, vt Domino placeamus. Φιλοτιμέμεθα, proprie est, magno studio aliquid facere, gloriae consequendae, et ostentationis causa: Sic Iosephus A. XV, 9, 5. de Herodis M. magnificentia in aedificiis exstruendis: ΦΙΛΟΤΙΜΟΤΜΕΝΟΣ μείζω τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχῆς τοῖς αὐτοῖς ὑπολείπεσθαι: Gloriae cupiditate incensur, summo studio id agebat, vt illustriora dominatus sui monumenta posteris relinqueret: vnde eodem loco Φιλοτιμία est ambitiosa ostentatio. Porro Φιλοτιμέμεθα dicitur de quocunque studio paullo acriori, sine vanae gloriae notione. Sic apud eundem Iosephum A. III, 6, 1. de summo studio mulierum, conferendi, quae ad sacrum ornatum et Dei ministerium desiderabantur: ΕΦΙΛΟΤΙΜΟΤΝΤΟ δὲ καὶ γυναῖκες περὶ τοῦ στολῆς ἱερατικῆς, καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἔχρησε τὸ ἔργον, κόσμους καὶ λειτουργίας ἐνεκα τῆς Θεᾶς: Dignus est, qui de hac voce consulatur, PERIZONIVS ad Aelian. V. H. Lib. III. C. I.

v. 13. Ἐπεὶ γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ) Non audiendi videntur, qui hoc Verbum ad ecstases Paulli, de quibus infra, putant referendum; cum totius orationis consilio et seriei non conueniat: propius ad rem accedunt, qui ἐξέστημεν de *insania*, qualis scilicet nonnullis videbatur, interpretantur, adeo vt statuatur, Paullum, ob singularem Zelum, quem in munere suo obeundo adhibebat, quibusdam visum fuisse insanire: quod ipsum quoque Ieremiae prophetae accidisse, testis est Iosephus, A. X, 7, 3. Οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ἀσθεῖς ὡς ΕΞΕΣΤΗΚΟΤΑ τῶν φρενῶν αὐτῶν ἔτως

ἕως ἐξεφάυλζον. Viri principes, et homines nequam, Ieremiam, ut hominem insanum, vilipenderunt. Sed, ut verum fatear, nec haec sententia mihi probatur, cum oppositioni τῷ σωφρονεῖν nullo modo sit congruens. Nam σωφρονεῖν, totius orationis ratione exigente, hic est modestie de se loqui: ergo, ex lege oppositionis, ἐκστηναι gloriandi notionem obtinere debet. Scilicet dicendum fuisse καυχόμεθα: dixit ἐξέστημεν, partim ob insignem modestiam, partim vt teste pungeret aduersariorum suorum stoliditatem, quos similes esse stultis significat. Sensum igitur horum verborum putamus esse hunc: Sive enim gloriemur, facimus Dei causa, sive modeste de nobis loquamur, facimus vestri causa.

CAPVT VIII.

V. 2. Ἐπερίσσειεν εἰς τὸν πλεόν τῆς ἀπλότητος αὐτῶν. Ἀπλότης proprie Graecis est, quod Latini simplicitas, h. e. ea virtus, qua viri boni, candidi et sinceri sumus, qui idem dicunt, quod cogitant, neque aliud in ore gerunt, aliud pectore premunt, quique adeo alios homines ex suo fere ingenio metiuntur, nihilque adeo mali et fraudis iis inesse putant. Hae notione est apud Iosephum B. I. V, 7, 4. vbi, cum dixisset, Castorem, hominem maxime versutum, manibus protensis supplicem a Tito petisse veniam, addit: πεινύσας ἐξ ἀπλοτήτος ὁ Τίτος, καὶ μετανοῶν ἤδη τὰς Ἰουδαίας ἐλπίσας, ἐπέχει τὴν ἐμβολήν, καλοῦσι τε τοῦτον τὰς ἐκτάς. Cui cum Titus, pro SIMPLICITATE sua, fidem habuisset, sperassetque, Iudaeos iam belli poenitere, arietes ab impulsionem cessare iubet, ac sagittarios prohibet ferire supplices. Hoc autem loco, vt multis aliis in N. T. ἀπλότης est liberalitas: qua ipsa quoque notione est apud Iosephum A. VII, 13, 4. vbi ἀπλότης καὶ μεγαλοφυχία coniunguntur: quem locum supra ad Roman., XII. 8. afferebamus. Neque tamen dubium est, quin hic ἀπλότης significatus inprimis

mis Graecis V. T. Interpretibus debeat, quibus non solum ἀπλότης liberalitas, sed etiam ἀπλὸν dilatare, expandere est: qua voce, interdum vsi sunt in exprimendo Ebraico פָּרַשׁ, v. c. Iesae XXXIII. v. 23. כִּסְּ פָרַשׁ, quod LXX. Seniores reddiderunt; & χαλάσαι τὰ ἱστιά: Symmachus autem, ὥστε μὴ ἀπλώσαι ἱστίον: et Iobi XI. 13. כִּפְּרִי לִי הָפְרָה, quod LXX. Seniores, ὑπτιῶσας δὲ τὰς χεῖρας σὺ πρὸς αὐτόν. Theodor. ἐπέτασας, extendisti, Symmachus autem, ἀπλώσας πρὸς αὐτόν τὰς παλάμους σου, expandes ad ipsum palmas tuas. Cf. in hanc rem DRVSIVS et CAPBLIVS ad Iacob. I, 5. Sensus autem huius loci est: Magnum eorum gaudium effecit, vt, quamvis pauperes essent, tamen summa ipsorum paupertas exundaret in diuitias liberalitatis ipsorum. Bene de hoc loco GLASSIVS, ὁ πλεόν, in aureo illo Philolog. Sac. Opere Lib. V. tr. II. Cap. VII. Elegantissimum ἐξυμῶρον. Cum paupertas in se neminem facere possit diuitem; hic tamen significatur, quod paupertas Macedonum alios fecerit diuites; quia in simplicitate (h. e. liberalissime) erogarunt, quantum potuerunt, nihil curantes, an ipsi propterea defectum aliquem passuri sint, vel inde compensationem aliquam adepturi. Hac ratione et alios ditarunt, et ipsi in simplicitate sua diuites fuerunt.

V. 3. Ὅτι κατὰ δυνάμιν (μαρτυρεῖ) καὶ ὑπὲρ δυνάμιν αὐτοῦ αἰρετοί. Quod Paulo dicitur ὑπὲρ δυνάμιν; id Iosepho est παρὰ δυνάμιν, h. e. maiori liberalitate, quam pro facultatibus. Locus est A. III, 6, 1. de vehementi studio populi, conferendi, quae ad Tabernaculum extruendum faciebant; τέταν ἐν κατὰ σπουδὴν συγκομισθέντων, ἡμέρας καὶ ΠΑΡΑ ΔΥΝΑΜΙΝ φιλοτιμισαμένων. His itaque certatim collatis, et unoquoque maiorem, quam pro facultatibus suis, munificentiam exhibente. Caeterum integritati constructionis optime consulitur, si cum GRO-TIO, STOLBERGIO, aliisque subintelligas ἐγένοντο: quae Ellipsis optimo cuique scriptori non infrequens est: nisi malis ex ἐπερίσσειεν repetere ἀπὸ κοινῆ Verbum ἰδω-

ἔδωκαν, more scriptoribus et Latinis, et Graecis satis visitato. SCHWARZII autem ratio, consulendi integritati Constructionis, a WOLFIO ad h. l. allata et probata, cum sit contra linguae rationem, plane admitti et ferri nequit.

v. 12. Ἐἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται) Verte: Si modo animus promptus benefaciendi adsit. Eleganter enim προκῆσθαι dicuntur, quae animo nobis proposuimus, quorum faciendorum studio tenemur. Iosephus A. XV. 2. ΠΡΟΤΚΕΙΤΟ μέντοι παντάπασιν αὐτῷ τὸ μεράκιον ἐκποδῶν ποιῆσθαι. Omnino propositum erat, adolescentem e medio tollere. XVIII, 8, 2. Ἐἰ σοὶ πάντως ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ, si tibi omnino constitutum est: unde τὰ προκείμενα ipsum institutum, consiliumque alicuius rei faciendae. Est autem loquendi ratio elliptica, ita supplenda, vt subintelligatur κατὰ τὸν, quod diserte addidit Iosephus A. VII. 8, 4. προσκαλεσάμενος Ἰωάβον, ἐπιτυχῆν τε τῷ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΤ ΚΑΤΑ ΝΟΤΝ ἔφασκε, καὶ τὸν Ἀβεσάλωμον ἄγων ἐκέλευσεν. Dauides ad Ioabum accitum dicebat, se affectum esse, quod in animo habuisset, iussitque vt Abesalomum reduceret.

CAPVT IX.

V. 9. Ἐκαστος καθὼς προαυρῆται τῇ καρδίᾳ) Non audiendi sunt, qui Praepositionis πρὸ in Voce προαυρῆσθαι hanc vim et emphasin esse volunt, vt προαυρῆσθαι sit praecoptare, aut aliquid facere deliberatione ANTE A facta. Constat enim, optimo quoque scriptore auctore, saepissime Praepositionum πρὸ, περὶ, ἐκ etc. Verbis iunctarum, plane nullam vim esse, nullamque eius rationem in interpretatione esse habendam: quod qui aut ignorant, aut certe non recordantur, saepe his Verbis compositis emphasin attribuunt, quam nullo modo ex iis elicere possis. Quod cum in alijs Verbis cum Praepositione copulatis, facillime ostendere possemus, tum in hoc ipso Verbo προαυρῆσθαι, multis exemplis allatis, nullam plane inesse τῆς πρὸ

πρὸ vim, nuper docebamus in Commentario nostro ad Decretum Atheniensem p. 75. Scilicet προαυρῆσθαι saepissime nihil aliud est, quam velle. Exempla in eam rem attuli l. c. Vnde προαυρῆσις voluntas. Apud Iosephum A. IV, 6, 2, vbi Balamus negat, se posse Israelitis mala imprecari; nam τὸν Θεὸν ἀντιλέγειν αὐτῷ τῇ ΠΡΟΑΥΡΕΣΕΙ, Deum resistere eius voluntati: et paulo post §. 3. de eodem: μὴ σuneis ὅτι νῦν κατὰ Θεῷ ΠΡΟΑΥΡΕΣΙΝ οἷς αὐτὸς ἐσπευσεν ὑπηρετῶν ἄρχειται, non intelligens, se iam voluntate Dei prohiberi, quo minus it, ad quos properaret, inferuire possit: et pro voluntate benigna s. liberalitate et benignitate apud eundem A. V. 2. 28. φυλάττειν τε τῇ τῷ Θεῷ ΠΡΟΑΥΡΕΣΙΝ, ἔχουσαν ἔτι πρὸς αὐτὸς, παρεκάλει. Iosua hortabatur populum, vt conseruare studeant Dei benignitatem, ita erga eos affectam: et XIII, 4, 4. Ex linguae igitur ratione haec verba Paulli reddenda sunt: Vnusquisque det, quemadmodum s. quantum vult, atque adeo sponte et libenter: sequitur enim, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. Eandem rem et sententiam expressit Iosephus hoc modo: ὅσον τῆς προαυρῆσεως ἔχει, quantum quique vult, A. X. 4, 1.

v. 10. Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείρονι - - χορηγήσαι) Quamquam ego non is sum, qui neget, esse in multis Verbis N. T. quandam emphasin; eorum tamen studium, a pio forte animo profectum, probare non possum, qui vbiq; fere, et in omnibus Vocibus, Compositis praesertim, emphasin, nescio quam, nimis sollicitè sectandam putant. Talem Emphasin in Voce ἐπιχορηγεῖν RAPHELIVS, suffragante WOLFIO, quaerit, ampliorisque significatus esse putat, quam τῷ χορηγεῖν: in quam rem in Notis Polybian. p. 494. ita: χορηγεῖν significat suppeditare, ἐπιχορηγεῖν autem, addere aliquid ad istam suppeditationem. Vt Paulus hoc voto simul complectatur argumentum spei, quod Deus, qui tantum bonorum ipsis largiatur, vnde in alijs quoque possint esse liberales, multo magis, quibus ipsi ad vitam tuendam indigeant, sit suppeditaturus.

turus. An ista ἐμφασις Praepositioni ἐπὶ insit, videant me acutiores: ego certe, cum ex aliis Scriptoribus Graecis, tum ex ipso N. T. edoctus, scio, nullam in Composito ἐπιχορηγῆν peculiarem aliquam esse vim, cum, quod ἐπιχορηγῆν dicitur, id alio loco Voce simplici χορηγῆν exprimitur. Sic v. c. Galat. III. 5. dicitur, ὁ ἐν ΕΠΙΧΟΡΗΓΩΝ ὑμῖν τὸ πνεῦμα, alio loco, 1 Petr. IV. 11. in re non dissimili, exprimitur voce simplici, ἢ τις διακονῇ ὡς ἐξ ἰσχύος, ΧΟΡΗΓΕΙ ὁ Θεός. Porro, quemadmodum Galat. III. v. 5. dicitur, ὁ ΕΠΙΧΟΡΗΓΩΝ ὑμῖν τὸ πνεῦμα, ita eadem sententia a Luca Cap. XI. v. 13. proponitur his verbis: ΔΩΣΕΙ πνεῦμα ἅγιον: neque aliter exponendus locus Phil. I. 19. ἐπιχορηγία πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ex loco quoque Matth. VII. v. 10. 11. ubi ΕΠΙΔΩΣΕΙ et ΔΩΣΕΙ pro synonymis ponuntur, apparet, nullam esse τῆς ἐπὶ, Verbo iunctae, peculiarem aliquam vim. In hoc autem Paulli loco quominus τῷ ἐπιχορηγῆν emphasin aliquam tribuamus, obstat locus Iesaeae LV. 10. ex quo haec verba petita et expressa sunt. Ibi enim in Ebraico est נָתַן, quod est dare, suppeditare, itaque LXX. Seniores per δίδοναι interpretati sunt. Neque putandum est, quia in vno versu χορηγῆν et ἐπιχορηγῆν occurrat, differentiam esse statuendam; cum sciamus, idem in multis aliis locis inueniri, v. c. supra 1. Cor. VII. 31. οἱ χρωμένοι τῷ κόσμῳ τάτω, ὡς μὴ καταχρωμένοι, sine vilo Vocis simplicis et Compositae discrimine Caeterum non nego, ἐπιχορηγῆν, de Deo usurpatum, significare largiter praebere, plus suppeditare, quam quod ad vitae necessitatem requiratur: Sed eandem notionem quoque χορηγῆν obtinet. Sic apud Iosephum A. IV. 6, 4. in vaticinio Balami: τοσάτοις δὲ ἔσιν, ἐκ ἀπαγορεύσει τὸ θεῖον, ἀφθονίαν μὲν παντοίων ἀγαθῶν ἐν εἰρήνῃ ΧΟΡΗΓΟΥΝ, νίκην δὲ καὶ κράτος ἐν πολέμῳ, Cum vos Israelitae tales fueritis, non desinet Deus pace quidem rerum omnium abundantiam vobis largiri, bello vero victoriam et imperium: de eadem re autem paullo ante sic: ἔτος εὐδαίμων

μων, ὃ ὁ Θεός τῇ ΔΙΑΔΩΣΙ μυσίαν κτήσιν ἀγαθῶν, Felix ille populus, cui dedit Deus omnium rerum copiam et abundantiam. Sic A. VI. 14, 4. Deus dicitur χορηγός τῶν ἀγαθῶν, h. e. largissimus et munificentissimus omnium bonorum dator.

V. 12. Διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ) Inepte ille Ambrosiaster, qui hic legit ἐν τῷ Θεῷ: quod, mirum sane, MILLIO arridere potuisse, cum sit maxime ineptum. Haud dubie bonus ille Vir non intelligebat, quomodo Dativus ab εὐχαριστιῶν pendere posset: inde illa emendatio, siue potius corruptio. Teneant autem tiro-nes, illum Dativum ab εὐχαριστιῶν regi, idque fieri more cultissimorum scriptorum. Scilicet utriusque linguae scriptoribus is mos est, ut Nomina Verbalia, cognatamque Verborum suorum significationem sortita, eandem constructionem admittant, quam Verba ipsa. Iam quemadmodum dicitur εὐχαριστῆν τῷ Θεῷ, ita quoque εὐχαριστῆναι τῷ Θεῷ. Tale illud Iosephi A. V. 1, 3. τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ΘΥΣΙΑΙΣ σκεῦη Vasa ministerio sacrificiorum destinata: ubi ordinarie dicendum erat πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν θυσιῶν; sed ille Dativus regitur a Voce ὑπηρεσίας, cum Verbum ὑπηρετῆν Dativum adsciscat. Plura in hanc rem larga manu suppeditabunt DUNKERVS ad Thucyd. Lib. c. 46. et, quos ibi laudat, CORTIVS et GRO-NOVIUS, in primis autem ABRESCH, V. Cel. in Animaduers. ad Aeschylum p. 55. sqq.

V. 13. Διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν Θεόν) Est in hoc loco manifestum Anacoluthon Grammaticum, quicquid STOLBERGIVS, SCHWARZIVS, alique dicant. Nam ex regulis grammaticis necessario dicendum erat δοξάζοντων, ut Vocī πολλῶν vel ἁγίων responderet. Neque vero existimandum est, eiusmodi Anacoluthon in vitio esse ponendum; (qui opinionis error fecit, ut Viri quidam docti talia Anacolutha in N. T. concedere nollent) cum potius, si raro in vno aliquo scriptore inueniatur, virtutis loco sit habendum.

dum. Est enim, ut Cicero vocat, *grata quaedam negligentia* hominis, magis de re, quam de verbis, laborantis. Talia autem anacolutha innumerabilia fere inveniuntur apud scriptores profanos, qui omni studio id egisse videntur, ut accurate eleganterque scribendi laudem consequerentur. Cui non notum illud Homericum, *Ιλιάδ. β. v. 350. sqq.*

Φημι γάρ ἐν κατανέυσει ὑπερμένεα Κρονίωνα

ΑΣΤΡΑΠΤΩΝ, pro ἀστράπτοντα?

Talia sexcenta ex alijs asserri possent, si id nunc ageretur. Iuvat tamen ex Iosepho, cui accurate loquendi laudem non denegaverit, nisi qui eum aut non legerit, aut non intellexerit, ex Iosepho igitur quaedam loca asserre, in quibus maior a Grammaticis regulis discrepantia, quam in hoc Paulli loco, deprehenditur. A. XVI, 2, 2. Ἡρώδης ἔδεν ἀρεσκίας ἀπελαπεν - ὑποδεχόμενος αὐτὸν (Ἀγρίππαν) - πᾶσαν ἀπόλαυσιν διαίτης καὶ πολυτελείας ἐξαλάττων αὐτῷ καὶ τοῖς φίλοις ἐν τῇ Σεβαστῇ, καὶ Καισαρίᾳ - - - καὶ τοῖς ἐρύμασιν - - ΤΟ ΤΕ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟΝ καὶ ΗΡΩΔΙΟΝ καὶ τὴν ΥΡΚΑΝΙΑΝ· vbi HAVERCAMPVS: *perplexa est constructio*. Porro XVIII, 6, 10. ΓΑΙΟΣ δ' ὡς ἐπὶ Ῥώμην παρήν - - ΟΝΤΑ ΠΡΟΘΥΜΟΝ, κάλυμα Ἀντωνία ἦν, Caio, Romam verso, et cupienti - - erat Antonia impedimento: vbi quis non videt, dicendum fuisse ὄντι προθύμῳ, ut verbis, κάλυμα ἦν Ἀντωνία, responderet? et sic legendum censet ad h. l. COCCIVS, quod non necesse. Eodem Lib. 8, 2. Γάος πέμπει ΠΕΤΡΩΝΙΟΝ - - κεύειν - - ΕΙΣΒΑΛΛΟΝΤΙ εἰς τὴν Ἰσθμίδα - - πολέμῳ ΚΡΑΤΗΣΑΝΤΑ τῷτο ποιεῖν. Plura exempla congeri possent, si necesse esset; sed vel haec ostendere possunt, scriptores sacros nihil vitii in scribendo commisisse, cum anacolutha Grammatica admiserint, cum id in optimo quoque scriptore reperitur. Caeterum in hanc rem, dignus est, qui conferatur, EVSTATIIVS ad Homer.

mer. *Ἰλιάδ. β. v. 350. et CLARKIVS ad eundem Ἰλιάδ. β. v. 681. γ' v. 211. ζ' v. 570. κ' v. 224.*

CAPVT X.

X. 5. Λογισμὰς καθάρωντες) Non audiendus HEINSIVS, qui, lectione recepta sollicitata, legi vult *καθαρόντες, cogitationes purgantes*: hanc enim emendandam audaciam neque Codd. neque orationis series admittunt. Omnino retinendum est *καθαρόντες*, vocabulum magnae efficaciae et potestatis. Καθαροῦν enim dicuntur, qui hostium ferociam contundunt, viresque frangunt. Sic apud Iosephum A. VI, 9, 1. de Dauide, Goliathi exultantem ferocientemque insolentiam instantiamque compressura: ΚΑΘΑΙΡΗΣΩ τὴν ἀλαζονίαν τῷ πολέμῳ, χαρήσας αὐτῷ διὰ μάχης, καὶ τὸν ὑψηλὸν καὶ μέγαν ὑπ' ἑμαυτῷ βαλὼν. Ego elatos hostis spiritus retundam, simulac pugnam commiserō cum ipso, magnamque et procerum nihimet subicero: neque alio sensu παραρρεῖν apud eundem, XV, 5, 3. ἡμεῖς χαρήσαντες ἐπ' αὐτὸς, ΠΑΡΑΙΡΗΣΟΜΕΘΑ ἐκείνων τὸ μείζον φρονεῖν. Nos contra eos proficiscamur, magnosque eorum spiritus contundamus. Sed imprimis huc facit egregius quidam Philonis locus, vbi eadem sententia, eadem allegoria eleganti, iisdemque verbis exquisitissimis, quibus hic Paullus, vitur. Est autem in Libro de Confus. Lingu. p. 338. τὸ κατεσκευασμένον ΟΥΤΡΩΜΑ διὰ τῆς τῶν λόγων πιθανότητος, ὁθενὸς ἐνεκα ἑτέρου κατεσκευάζεται, ἢ τῷ μετατραπήναι καὶ μετακλιθῆναι διάνοιαν ἀπὸ τῆς τῷ θεῷ τιμῆς· ἢ τί αὐ γέναιτο ἀδικώτερον; ἀλλὰ πρόσγει τὴν τῷ ΟΥΤΡΩΜΑΤΟΣ τέτῃ ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΝ ὁ παρατῆς τῆς ἀδικίας καὶ Θεῶν αὐτῆς κατ' αὐτῆς ἐντρέπεται. Quaevis munitio, quae per ratiocinationes adstruitur, ad nihil aliud aedificatur, quam ut mentem diuertat et desectat a cultu Dei; quo conatu quid esse possit iniuivus? verum contrahanc turrim deprædator et hostis iniuivae suscipit ex-

peditionem: et paullo post, τὸ βεβαιῶσθαι ΚΑΘΑΙΡΕ-
ΣΕΙ πάντα λόγον: quo loco, uti hac in hoc Paullino,
ἐχυράματα dicitur omne id, cui hostes Evangelii confidunt,
et contra veritatem coelestis verbi sese muniunt efferuntque,
quia sunt carnalis sapientia, eruditio, eloquentia etc. ut
bene GLASSIUS Philolog. sacr. Lib. V. tr. I. C. XII. Et
in Libro de Abrahamo p. 380. Ἀφ' ἧς ψυχῇ ἤρξατο δι-
νατωτέρα γίνεσθαι, καὶ βρώμην κραταυτέρα τὸν ΕΠΙ-
ΤΕΙΧΙΣΜΟΝ τῶν ἐναντίων δοξῶν ΚΑΘΑΙΡΕΙΝ,
Animus ex quo coepit potentior fieri, et munitiones aduer-
sarium DESTRUERE. In quibus locis eadem sunt
locutiones elegantissimæ, e re militari petitæ, quas Paul-
lus hic adhibuit. Caeterum ἐχυράματα hic idem sunt,
quod paullo post ὕψωμα. Ebraei enim, loca munita si
dicere volunt, ita exprimunt, ut fere dicant alba esse,
quia plerumque illa munitiora loca in alto sunt: λογισ-
μὸς καὶ πᾶν ὕψωμα autem dictum est per ἓν διὰ δυοῖν
pro πᾶν ὕψωμα τῶν λογισμῶν.

v. 12. Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρίναι, ἢ συγκρί-
ναι) Elegantissima paronomasia est in verbis ἐγκρίναι
et συγκρίναι, cuius gratiam venustatemque, vereor, ut
vlla lingua exprimere valeas. Ἐγκρίναι est adnumerare,
adiungere. Iosephus B. I. II, 8, 7. de cooprandis reci-
piendisque hominibus in Essenorum societatem: μετὰ
τὴν τῆς καρτερίας ἐπίδειξιν, δισὶν ἄλλοις ἔτεσι τὸ ἡ-
θος δοκιμάζεται καὶ φανερὸς ἄξιός, ὅπως εἰς τὸν ὁμίλου
ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ. Postquam documentum tolerantiae suae
edidit, duos ulterius annos mores eius explorant: et si di-
gnus apparuerit, tum demum consortio ADIUNGITVR,
ADNUMERATVR: cuius contrarium est ἐκκρίνε-
σθαι, quod mox §. 8. occurrit, e societate eiici et exclu-
di. Nam RAPHELIUS, qui ἐγκρίναι h. l. interpretatur
praeferre, falsus est, nec Polybii loca vlllo modo huc fa-
ciunt. Συγκρίναι autem est comparare; in quam rem quae-
dam ex Iosepho afferebamus supra ad I Cor. II. 13. Adda-
mus vnum eiusdem scriptoris locum, A. IV, 2, 4. Ἀνεμύ-
σητον

σητον δ' ὅμιλον καὶ Ἀαρῶνα προσδέξασθαι ΣΥΓΚΡΙΘΗ-
ΣΟΜΕΝΟΝ, Aequum autem esse arbitror, Aarone[m]
quoque admitti, qui vobiscum COMPARETVR.

CAPVT XI.

V. 2. Ἡμεοσάμην γὰρ ἡμᾶς ἐν ἀνδρὶ παρθένῳ ἀγνῇ
παραῆσαι τῷ Χριστῷ) Vulgo ἡμεοσάμην reddunt despon-
savi: nec nego, huic voci in ea re locum esse: Sic apud
Iosephum ἀμεοσάσθαι τὰς γάμους dicitur, qui nuptias
conciliat, iuvenesque virginibus matrimonii vinculo iungit.
Locus est B. I. I, 28, 2. de Herode M. nepotes suos de-
sponsante: ἐπέμχομαι δὲ καὶ τῷ Θεῷ ΣΥΝΑΡΜΟΖΑΣ-
ΘΑΙ τὰς γάμους ἐπὶ συμφέροντι τῆς ἐμῆς βασιλείας καὶ
τῶν ἐμῶν ἐγγόνων. Deum precor, ut una mecum has nup-
tias conciliet et prosperet, in regni mei morumque nepotum
emolumentum: paullo ante in eadem re τῷ ἐγγόνῳ uteba-
tur. Contrarium est ibidem §. 5. μεταρμύζεσθαι τὰς
γάμους, nuptiarum pactiōnem mutare, quod paullo ante
διακόπτειν τὰς ἐγγύας, et μεταθῆναι τὰς γάμους dixit.
Sed h. l. vereor, ut eo sensu haec vox capi possit. Nam
si ἡμεοσάμην reddas desponsavi, non video, quod referri
possit τὸ παραῆσαι. Malim igitur ἡμεοσάμην reddere,
praeparavi vos, aptos reddidi, ut sensus sit: Ego vos prae-
paravi, idoneosque reddidi, ut vos vni viro Christo, tanquam
sponsō, veluti virginem integram, castam puramque addu-
cere, et quasi despondere possim. Neque mihi dubium est,
cuius Apostolus respexerit ad quendam Veterum morem,
ex quo sponsae, hominum inprimis lautiorum, non solum
bene casteque educabantur, sed diligentissime etiam cu-
rabantur, ut formæ pulchritudinisque gratia sponsi ani-
mum capere et tenere possent. In quam rem illustrissi-
mum exemplum est Estheris, de quo, praeter ea, quae
in Libro, ipsi cognomine, c. II. v. 12. videndus Iosephus
A. XI, 6, 2. Ad hunc igitur morem si Paulum respo-
xisse concedamus, omnes huius similitudinis partes ami-
cissi-

cissime inter se conspirabunt. Ecclesia est Sponsa, Christus Sponsus, Paullus autem, ut quilibet verbi diuini minister, est quasi Curator huius Virginis (ἐπιμελητὴς τῆς παρθένου) qui postquam hanc virginem satis curauit et praeparauit (ἡρώσατο) eam Sponsam Christo Sponso παραίσει, seu, ut Iosephus l. c. ἀγάγη, adducit. Haec conuenientiora et huic loco accommodatiora mihi videntur, iis, quae RAPHELIUS, WOLFIO suffragante, in Annotatione Herodotei p. 300. attulit; ex cuius sententia τὸ ἀρμόσασθαι h. l. tantum de Sponsalibus sumendum, tempus autem matrimonii consummandi non huius, sed alterius seculi intelligendum est. Nec denique audiendus CRAGIUS, qui vocem ἡρωσάμην ex Lacedaemoniorum ἀρμόσυνοις exponendum putat: licet AMELIUS et SCHOETTINGIUS subscribant. Caeterum, quem significatum τῷ ἀρμόσασθαι tribuendum esse diximus, is mihi confirmari videtur illo loco Salomonis, Prouerb. XIX. 14. παρὰ κυρίῃ ΑΡΜΟΖΕΤΑΙ γυνὴ ἀνδρὶ.

v. 6. Ἐν δὲ καὶ ἰδιώτῃ τῷ λόγῳ) Vix diei potest, quam vehementer disputarint Viri docti de scribendi ratione Paulli, purane sit nec ne? cuius disceptationis materiam reperisse sibi visi sunt in his Paulli verbis. Sed, παρ' ἐμοί γε κριτῇ, optimi illi viri poterant tota illa disputatione superfedere. Nihil enim in his verbis, quod istis disceptationiculis occasionem praebere possit. Sensus est: Si vel maxime imperitus sum loquendi, minus eloquens, nempe ad Oratores Graecos comparatus: at talis non sum cognitione et intelligentia rerum sacrarum: ut adeo Paulus nihil aliud his verbis indicare velit, quam hoc: se non assecutum esse, nec assequi voluisse exquisitam illam rationem dicendi, ex qua vna sophistae et oratores Graeci omnem ingenii laudem peterent. Est igitur ἰδιώτης τῷ λόγῳ, qui non pollet eloquentia, et ut dicendi. Sic apud Iosephum A. II, 12, 2. vbi Moses a Deo ad educendos Israelitas ex Aegypto vocatus, his verbis ei respondet: ἀπορῶ, πῶς ἂν ἰδῶ ὧς ἀνὴρ καὶ μηδεμίαν ἰσχύος

ΕΥΠΟ-

εὐπορῶν, ἢ πείσω λόγῳ τὰς οἰκείας ἀφέντας ἢ ἄρτι κατ-οικῆσι γῆν, περὶ δὲ μοι, πρὸς ἣν αὐτὰς ἡγάμας, ἢ ἂν ἐκεῖνοι περὶ ὧς, πῶς ἂν βιασάμην παραῶθην ἐπιτρέψαι τὴν ἔξοδον τῷ τοῖς; vbi, quemadmodum verba, πῶς ἂν βιασάμην παραῶθην, respondent illis, μηδεμίαν ἰσχύος εὐπορῶν, ita illa, πῶς ἂν πείσω λόγῳ, referuntur ad vocem ἰδιώτης: quod dilucidius intelligitur ex responsione Dei ad Moysen: ἔν δ' ἂν δὲ μὲν λόγῳ, περὶ δὲ παρέξαι, ἔν δ' ἂν ἔργῳ, ἰσχύος χορηγήσει, vbi verbis opus sit, se ei persuadendi vim largiturum esse, vbi vero operibus, potentiam magnam patrandi. Est igitur ἰδιώτης, cui λόγοι et περὶ δὲ defuncti, qui adeo nulla dicendi vi, oratione diserta, commouendi facultate est praeditus. Cum igitur Paullus se ἰδιώτην τῷ λόγῳ vocat, nihil aliud intelligi vult, quam se carere illa eloquentia, quā Oratores illi Graeci tantopere se laudabant.

v. 8. Οὐ κατενάρκησα ὕδνός) Καταναρκῶν proprie dicitur membrum, quod torpore obrigit et languescit: qua significatione propria est apud Iosephum A. VIII, 8, 5. de Hieroboamo, cuius manus, ad vatem Dei comprehendendum protensa, torpore percussa est: ἐκτεταμένη ἢ χεὶρ εὐθύς παρεῖθη, καὶ ἔκ' ἐτι ἰσχυρεν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν ἀναγαγῆν, ἀλλὰ ΝΕΝΑΡΚΗΚΥΙΑΝ καὶ νεκρὰν εἶχεν ἀπηγετημένην. Manus, quam in eum intenderat, subito languescere, nec potuit eam denuo ad se retrahere: sed torpore illi obrigit, et mortua demittebatur. Hic autem idem est, quod v. f. ἀβαρὴ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, h. e. nemini molestus aut onerosus fui.

v. 9. Ἀβαρὴ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα) Significatu paullo rariori, voce ἀβαρῆς hic vsus est Apostolus. Nam ἀβαρεῖς apud Graecos vulgo dicuntur, qui aliis non graues sunt, eosque non premunt, iniuriaque non afficiunt. Quae autem vocis ἀβαρῆς h. l. vis et potestas sit, ex contrariae significationis voce βαρὺς intelligi potest. Iosephus A. I, 16, 2. vbi famulus Abrahami, diuersorium hospitiumque apud Rebecca parentis quaerens, inter caete-

ra haec: Ἰδὲ γὰρ εἶσοθαι ΒΑΡΥΣ, μισθὸν τε τῆς ξενίας τελέσας, καὶ δαπάναις ἰδίαις χρησάμενος. Se ipsis MOLESTVM non esse futurum, cum mercedem pro hospitio salueret, suisque sumptibus viueret: vbi βαρὺς est, qui aliis molestus et onerosus est, der einem andern Ungelegenheit verursachet, vt Nostri dicunt. Sic A. VI, 13, 10. de Dauide, nolente diutius in vrbe Gittensium commorari, διδοῖσθαι γὰρ διατρίβων ἐν τῇ πόλει ΒΑΡΥΣ αὐτῷ καὶ φορτικὸς εἶναι. Vereri enim, ne, si in vrbe moraretur, ei, (Regi) molestus et onerosus esset. VII, 8, 2. de Dauide, inuitationem Abesalomi ad conuiuium recusante: παρωστησάμενος δ' ὥς ἂν μὴ ΒΑΡΥΣ αὐτῷ γένοιτο. Cum se excusaret, quod nollet ei oneri esse: et wollte ihm keine Ungelegenheit verursachen. Est igitur h. l. ἀβαρὺς, qui alteri non molestus, onerosus est, cum non causam praebet impensarum sumptuumque faciendorum. Eodem autem significato, paullo rariori, ἀβαρὺς occurrit in Inscriptione Berenicensi, ΑΒΑΡΗ ἑαυτὸν ἐν ταῖς παρέχουσαι, haud grauem molestumque se inter illos gessit: quae verba abstinentiae continentiaeque laudem continent. Vid. praestantissimus P. WESSELINGIUS de Iudaeor. Archont. p. 15.

v. 12. ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν) Vt praescindam occasionem: quo significato ἐκκόπτειν est apud Iosephum A. VIII, 12, 1. de Asani, Regis Hierosolymorum, pietate: ΕΚΚΟΨΑΣ ἢ τι πονηρὸν ἦν ἐν αὐτῇ, sustulit, si quid mali in regno suo erat: et in vita sui ipsius S. 38. ἐπειθεν τὰς ἀρχιερεῖς-ΕΚΚΟΠΤΕΙΝ με φύομενον, Suadebat summis Sacerdotibus, vt me crescentem tollerent. Sensus est: Quod autem facio, eam ob causam facio, (supplendum enim est διὰ τὸ τοιοῦτον) vt occasionem gloriandi s. reprehendendi praescindam.

v. 24. Ὅτι πρὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρά μίαν ἔλαβον) Non audiendus est ERASM. SCHMIDIVS, qui in voce παρά μίαν intelligi vult ἡμέραν, vt Paullus dicatur quinquies alternis diebus quadraginta plagis, nulla

la plane remissa, crudelissime caesus. Sed omnino subintelligendum est πληγὰς, quod Iosephus de eadem re exponens, disertè addit, A. IV, 8, 21. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιήσας, ΠΛΗΓΑΣ μίας λιπῆσης τεσσαράκοντα τῷ δημοσίῳ σκυτῇ λαβὼν, τιμωρίαν ταύτην αἰχρίσθη, ἐλευθέρως ὑπομένετω. Qui vero contra haec fecerit, ΠΛΑΓΙΣ undequadragenis publico fustuario acceptis, poenam foedissimam liber perpetiatur. Sic paullo post S. 23. τὴν τολμῆν καὶ προπετείαν, ἐπενεγκὴν αἰτίαν καὶ διαβολὴν, προσέτιμον ἐκτινέτω, ΠΛΗΓΑΣ τεσσαράκοντα μίας λιπῆσης λαμβάνων, Quodsi crimen et calumniam audacter impegerit, poenas luat, quadraginta una minus plagis acceptis. Deus ipse, huius poenae auctor, quadraginta plagis hanc castigationem constare voluit, Deuteron. XXV. 3. Sed Iudaei, ipso Deo scilicet sapientiores, eam 39 tantum plagis cohibuerunt: quem numerum et hodie eos in hoc poenae genere obseruare, suo ipsius exemplo et corpore expertus est ille Vriel Acofta. Hanc mutationem autem in numero plagarum iam antiquissimis temporibus fuisse factam, et Paulli et Iosephi loca docent.

v. 32. Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης ἄρετα τὰ βασιλέως) Ἐθνάρχης in vniuersum dicitur, qui alicui genti, siue maiori, siue minori, regendae cum potestate praefectus est, idem, qui alias ἐπίτροπος appellatur. Exempla in hanc rem afferebamus in Commentario nostro ad Decret. Flavianum p. 68. Constat quoque Iudaeos sibi habuisse ἐθνάρχας, quorum hinc inde mentio apud Iosephum; v. c. A. XIII, 6, 6. occurrit Σίμων, Iudaeorum Pontifex, dictus ἐθνάρχης. XIV, 7, 2. is, qui Iudaeis, Alexandria habitantibus, praefectus erat, dicitur ἐθνάρχης, et XIX, 5, 2. legitur, ὁ Ἰουδαίων ἐθνάρχης. Cum igitur Iudaei suos sibi habuerint ethnarchas, magnum illum IOAN. COCCHEIVM non poenituit, h. l. per. ἐθνάρχην Archontem aliquem Iudaeum intelligere. Sed haec sententia displicet iudicio P. WESSELINGII, V. C. in Diatr. de Archont. Iudaeor. p. 81. Nec immerito. Est enim nulla veri

veri specie commendabilis. Nam, si Archon, seu Ethnar-
cha Iudaicus intelligendus esset, profecto non additus fu-
isset Genitiuus, Ἀρίτα τῷ βασιλείῳ. Praestat igitur, hunc
ἐθναρχὴν de praefecto regio interpretari, qui nomine au-
thoritateque Regis Aretas Damascenis praeerat, eosque, il-
lius loco, imperio regebat. Caeterum, quis hic fuerit
Aretas, in tanto Veterum de ea re silentio, satis certo di-
ci nequit; ad opem coniecturae, prope ad verum acceden-
tis, confugiendum est, quam alio et tempore, et opere
proferemus. Hic illud monuisse sufficiat, sententiam CEL-
LARIJ in Dissertatt. Academ. et IO. BAPT. OTTII in spi-
cileg. ex Flav. Iosepho p. 391. omnium minime esse admit-
tendam, cum temporum rationi aduersetur.

*****

EPISTOLA AD GALATAS.

CAPVT I.

V. 6.

Θαυμάζω ὅτι ἔγω ταχέως μετατιθέσθε) *Miror, vos
tam cito mentem mutasse.* Locutio est longe exqui-
sitissima, petita ex ludo XII. scriptorum. Proprie enim
μετατιθέναι dicitur, qui calculum, quem male se dedisse in-
tellexit, reducit, et alio loco ponit. Inde translate mutare.
Iosephus A. V, 1, 26. εὐ ποιήσετε σωφρονήσαντες, καὶ ἐπὶ
νερποῖς ΜΕΤΑΘΕΜΕΝΟΙ τοῖς ἀμαρτήμασι. Bene fa-
ciatis, si ad sanam mentem redeatis, et post noua peccata
sententiam mutetis. Ib. 5, 2. ΜΕΤΑΘΕΜΕΝΟΙ sunt,
qui, sententia mutata, resipiscunt. IX, 13, 2. de impietate
Iraēlitarum, τὰς προφήτας, προλέγοντας ἃ πείσονται μὴ

ME-

ΜΕΤΑΘΕΜΕΝΟΙ πρὸς τὴν εὐσέβειαν τῷ Θεῷ, διέπτυσον
*Vates, praedicentes ipsis, quantae instarent calamitates, nisi,
sententia mutata, redirent ad pietatem, aspernabantur et
respuabant.* Interdum, perspicuitatis causa, additur τὰς γνώ-
μας: v. c. XV, 1, 2. ἔκ εἰηθεῖς ἔτροπον τρόπον ΜΕΤΑΘΕΙ-
ΝΑΙ ἂν τὰς γνώμας τῶν Ἰσραήλων, ὥς τε δεξασθαι τὸν ἀντ'
ἐκείνους καθεστημένον Ἡρώδην. Putabat, non alia ratione Iudae-
os sententiam suam esse mutaturos, ut Herodem, in illius lo-
cum susceptum, pro rege agnoscerent. In hoc autem Paulli
loco non est, quod ista ellipsi utamur, cum μετατί-
θεῖς sit vox Media, cuius vis est, VOS IPSOS mutastis.

v. 10. Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω, ἢ τὸν Θεόν) Va-
rias huius loci interpretationis recensuit WOLFIVS.
Omnium minime admittenda est interpretatio RAPHELI,
eique ὁμοφύῳ STARCKII, qui πείθειν exponunt de-
cipere, s. studere decipere: quod est contra omnem loquen-
di usum. Loquendiratio πείθειν τὸν Θεόν, pro flectere, pla-
care, propitium reddere Deum, non infrequens Graecis. Io-
sephus A. IV, 6, 5. de Balamo, Φέρε, βωμὸς τε ἐτέρας αὐ-
τοῖς ἐγείρωμεν, καὶ θυσίας ταῖς πρὶν παραπλησιαῖς ἐπιτε-
λέσωμεν, εἰ ΠΕΙΣΑΙ ΤΟΝ ΘΕΟΝ δυναθῇ. Age, alias
aras erigamus, atque munera et victimas, similiter ac ante,
offeramus, an forte DEVM FLECTERE, propitium red-
dere possim. A. VI, 5, 6. ubi populus Iraēliticus Samuelum
enixe rogat, ut Deum. ipsis valde iratum, ad peccatorum
veniam permoueat, propitiumque adeo reddat: ὁ δὲ ὑπὶ
χρεῖται καὶ παρακαλεῖται τὸν Θεόν συγγνώμην περὶ τῶν
αὐτοῖς καὶ ΠΕΙΣΕΙΝ. Ille vero pollicitus, serogatūrum es-
se Deum, ut illis illa condonet, propitiumque redditurum.
VIII. 10, 3. Ἐγκλεισμένα τῷ Ῥοβοάμῳ καὶ τῷ πλήθει ἐν
αὐτοῖς διὰ τὴν Συσάκην στρατείαν, καὶ τὸν Θεόν ἱκετεύοντων δὲ-
νοῦ νίκην καὶ σωτηρίαν, ἔκ ΕΠΕΙΣΑ τὸν Θεόν ταχθῆναι
μετ' αὐτῶν. Cum Roboamus, populusque in urbe inclusi te-
nerentur ob Susaci expeditionem, Deoque supplicarent, ut vi-
ctoriam illis salutemque daret, non potuerunt FLECTE-
RE, propitium sibi reddere Deum, ut ab illorum partibus sta-
ret.

ret. Haec loca, quibus multa alia ex Iosepho addi potuissent, eam ob causam laudauimus, quoniam ea, quae WOLFIVS in hanc rem citauit, sunt ἀπροσδιόνυστα. Nam Matth. XXVIII, 14. et Act. XII, 20. πείθεν est peccunia corrumpere, vt ad Matthaeum l. c. docuimus. Ita igitur haec verba Paulli reddenda puto: Num iam (ex Iudaismo ad Christum perductus) homines, an Deum, propitium benivoluntque mihi praedicando reddere studeo? quam interpretationem confirmant, quae sequuntur: ἡ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; quae non nisi dilucidiores interpretationem eorum continent, quae paullo ante obscurius sunt dicta.

v. 18. Ἀνῆλθον εἰς ἱεροσόλυμα ἰσορῆσαι τὸν Πέτρον) Vt viderem et cognoscerem Petrum: quo eleganti significato ea Vox apud vnumquemque cultissimum scriptorem. Iosephus A. I, 11, 4. de statua salis, in quam conuersa est Loti vxor: ἸΣΤΟΡΗΚΑ δ' αὐτὴν ἔτι γὰρ καὶ νῦν μένει. Eam oculis meis vidi, nam et hodie manet. III, 14, 2. de exploratoribus in Palaestinam missis, ingenium regionis exploraturis: τὴν τε τῆς γῆς φύσιν, καὶ τὴν τῶν ἐνοικούντων ἀνθρώπων ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΑΝΤΕΣ, regionis et incolarum naturam cognoscentes. IV, 3, 4. ἐξέλαμψε δὲ πῦρ τοσούτων, ὅσον εὐδὲ χεῖροποίητον ἸΣΤΟΡΗΣΕ τις. Tantus autem ignis subito effulsit, quantum manibus factum nemo vnquam conspexerat. VIII, 2, 5. ἸΣΤΟΡΗΣΑ γὰρ τινα Ἑλεάζαρον τῶν ὁμοφύλων, Oculis meis vidi quendam ex popularibus meis, Eleazarum. Sic eodem Lib. 4, 6. 6, 5. X, 11, 7. multisque locis aliis. Vnde ἰσορῖα videndi, cognoscendique studium, apud eundem, A. V, 12. de exploratoribus, a Iosua Hierichunta missis: ἡμέλειν θεωμένων οἱ ἐντυγχάνοντες; καθ' ἸΣΤΟΡΙΑΝ ξένοις προσήκασαν ἀκριβῶς ἕκαστα πολυπραγμονεῖν τῶν ἐν τῇ πόλει νομίζοντες. Qui forte obuii facti erant, exploratores omnia contemplantes neglexerunt, rati, eos cognoscendi visendique causa, prout decet peregrinos, curiosis oculis res urbis perspicere. B. I. III, 9, 7. Ουεσπασιανὸς καθ' ἸΣΤΟΡΙΑΝ τῆς Ἀγρίππα βασιλείας -- εἰς τὴν φιλίππυ καλεμένην με-

τα.

ταβαίνει Καισάρειαν, Vespasianus studio visendi regnum Agrippae -- in eam, quae Philippi dicitur, Caesaream transiit: et IV, 8, 4. Ἀφικόμενος καθ' ἸΣΤΟΡΙΑΝ ἐπ' αὐτὴν Ουεσπασιανός, Vespasianus cum ad lacum Asphaltiten, eius visendi gratia, venisset. Inde ἰσορῖν pro regiones peragrarē, rerum notatu dignissimarum visendarum gratia; quamquam is significatus tantum obtinet apud scriptores, qui Graecis κοινῶι dicuntur, auctore Enarratore Sophoclis ad Eleclr. v. 319, ἰσορῖν, τὸ διέρχεσθαι τόπους, παρὰ τοῖς κοινῶις.

CAPVT II.

V. 1. Ἐπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν) WOLFIVS, ὁ πᾶν, cum OEDERO V. C. διὰ reddi vult per intra: Sed haec temporis notatio nimis vaga est, nec sensum efficit satis commodum. Omnino reddendum mihi videtur post, quo sensu saepissime apud optimum quemque auctorem est. Iosephus A. IV, 8, 12. Συνελθόντος δὲ τῆς πλήθους εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν ἐπὶ ταῖς θυρίσιν ΔΙ' ἐτῶν ἐπτά. Multitudine autem POST septimum quemque annum in urbe sacra ad sacrificandū congregata. VII, 7, 1. ὁ βασιλεὺς ἀνέκρι- νεν αὐτὸν, ὅτι μὴ πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν ἔλθοι, μηδὲ πρὸς τὴν αὐτοῦ ΔΙΑ τοσούτῃ χρόνῳ, Rex Vriam interrogabat, cur se ad domum suam non receperit, neque ad ipsius domum, POST tantum temporis interuallum. Neque aliter in ipsis sacris litteris, v. c. Act. XXIV, 17. et in primis Marc. II, 1. καὶ πάλιν ἐπῆλθεν εἰς Καπερναεὺν δι' ἡμερῶν.

v. 2. Κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκῶσι) εἰ δοκῶντες sunt viri aliis dignitate auctoritateque praestantes, subintellecto τῶ εἰναί τι, quod v. 6. additur, aut ἐξέχειν, vt apud Iosephum XIX, 6, 3. ΔΟΚΟΥΝΤΕΣ αὐτῶν ἐξέχειν, illorum PRIMORES: et B. I. I, 5, 3. οἱ ΔΟΚΟΥΝΤΕΣ προῦ- χειν, qui inter alios dignitate auctoritateque eminent. Add. A. IX, I, 1.

v. 3. Ἀλλ' εὐδὲ τίτος -- περίμεθῆναι) Iudaei ipsi tunc temporis in diuersas sententias de circumcisi-

nis

nis necessitate, iis, qui ex Gentilibus ad Iudaicam religionem sese contulerant, imponenda, distraxerant, cum necessariam alii, alii minus necessariam habendam putarent. In quam rem egregius est Iosephi locus, A. XX, 2, 5. ubi traditur Izates, Adiabenorum Rex, Iudaicam religionem amplexus, eius fuisse opinionis, ut, quoniam non esset circumciscus, verus perfectusque Iudaeus non esset, eamque ob causam paratum fuisse ad hanc operationem sustinendam: quod cum mater ipsius, Helena, cognouisset, verita, ne magnum filius periculum subiret, eum ab isto consilio vocare studuit, et de ea re cum quodam Iudaeo, Anania, communicavit, a quo hoc responsum tulit: Δυνάμενον αὐτὸν καὶ ΧΩΡΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΤΟΜΗΣ τὸ θεῖον σέβειν, εἶγε ζήλῳ τὰ πάτρια τῶν Ἰουδαίων. Possē illum etiam SINE CIRCUMCISIONE Numen colere, si plano decreuerit patria Iudaeorum instituta sequi. Longe aliter autem sentiebat Eleazarus, qui, ut Iosephus mox tradit, circumcisionem [quam maxime necessariam putavit, et Izatem ad tristē illam necessitatē subeundam compulit.

v. 11. Κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντίστην) Non possum quorundam Patrum expositionem probare, qui verbά κατὰ πρόσωπον secundum speciem reddi, et tantum σκιαμαχίαν quandam intelligi volunt. Repugnat haec interpretatio loquendi rationi, ex qua κατὰ πρόσωπον est coram, in faciem. Exemplis Raphelianis et Elnerianis addendum hoc Iosephi, A. V. 1, 15. Cap. I. §. 15. ἀναστρέψας τὴν δύναμιν, ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΩΠΟΝ αὐτοῖς ποιεῖ. Cum copias conuertisset, eas coram s. in faciem hostium collocavit. Vox ἀντίστην autem petita est ex re athletica. Proprie enim ἀντίστηναι dicuntur pugiles, qui contra adversarium inuicti stant, eorum ictus fortiter excipiunt, neque se a gradu suo deiici patiuntur: de qua re πολυμαθέςατος ille P. FABER in Agonist. Lib. I. c. 12. Sic Iosephus de Iacobo, cum aeterno illo et increato Angelo luctante: σημαίνει δὲ τῷ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶτταν, τὸν ΑΝΤΙΣΤΑΝ-

TA

ΤΑ ἀγγέλω θεῷ. Significat autem nomen Israelis lingua Hebraica reluctantem angelo diuino.

v. 12. ὑπέσχετο) h. e. celauit, dissimulauit et subduxit se: quem elegantem vocis significatum multis Iosephi locis illustrabamus supra ad Act. XX. 20.

v. 14. τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαῖζεν;) Hoc verbo ἰουδαῖζεν, non facile obuiο, utitur Iosephus II, 17, 2. Ἀπισκευάσθαι γὰρ τὰς ἰουδαίους δοκῶντες ἑκάστοι, τὰς ἸΟΥΔΑΙΖΟΝΤΑΣ εἶχον ἐν ὑποψίᾳ. Nam cum omnes existimarent, Iudaeos de medio esse sublatos, Iudaizantes suspectos habebant. Est autem ἰουδαῖζεν, Iudaicam religionem profiteri, Iudaeorumque mores et instituta sequi: inde ἰουδαϊσμός in hac ipsa Epistola C. I. v. 13. 14. ipsa religio Iudaica. Vide SALMASIUM, τὸν πᾶν, de Lingua Hellen. p. 236. sq.

CAPUT III.

V. 10. ὅς ἐκ ἐμμένει) In Ebraico Deuteron. XXVII. 26. est עִמְּךָ consistere faciet, s. rata habebit. Eandem notionem habet vox graeca ἐμμένειν, quae continuam in aliquare perseverantiam constantiamque denotat. Iosephus A. VI. 7, 5. ΕΜΜΕΝΕΙΝ τὸν Θεὸν τοῖς περὶ αὐτὸς κεκριμένοις, ὡς τὸ μεταβάλλεσθαι καὶ σπένδειν τὴν γνώμην ἀνθρώπων πάθος ὅτος, ἐκὶ θείας ἰσχύος. Deum suis de eo (Saulo) decretis stare, quippe quod sententiam mutare, et ab ea discedere, humanae fragilitatis sit, non Dei potentiae: et VIII, 10, 3. Σάσακος ἐκ ΕΝΕΜΕΙΝΕ ταῖς γενομέναις συνθήκαις, Susacus non seruauit pacta, quibus conuenerant.

v. 17. Διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τῶ) De hoc loco, in quo interpretando, Doctissimi viri, vix dici potest, quam mire se torserint, multa diximus, et Flauiorum locorum luce, ni fallimur, illustrauimus ad Act. 6. VII, 6.

v. 19. Ὁ νόμος διαταγείς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσί-
τῶ) De hoc quoque loco, vexatissimo, et multis multo-

X

rum

rum interpretationibus obnoxio; copiose disputabamus supra ad Act. VII. 53.

CAPVT IV.

V. 2. Ἀκρι τῆς προθεσμίας) προθεσμία est quævis dies definita, quoduis tempus constitutum. Nam GVSSE-TIVS apud WOLFIVM ad h. l. nimis arguitur, cum contendit, προθεσμίαν esse diem, lege quasi positam, proindeque ab eo, qui legis ponendae habeat auctoritatem, siue a Magistratu, ut circa dies festos, siue a testamentum condente, determinatam. Urget præterea Praepositionem πρὸ in Voce προθεσμία, quæ, notet dispositionem de tempore tutelæ finiendæ factam aliquamdiu ante exemptionem, ut testamentum præcedit executionem ipsius. Nihil accurati in his omnibus. Itaque recte WOLFIVS eum hic non audiendum putavit. Est enim προθεσμία quævis dies constituta. Locis ab ELSNERO in hanc rem adductis addamus hunc unum Iosephi XII. 4. 7. τῆς ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ ἐνισταμένης, καὶ ἦν ἐδὲ τῷ βασιλεῖ τὰς φέρας ἀπαριθμεῖν. Die præstituta instante, qua Regi soluenda erant vectigalia: ad quem locum vid. Illust. SPANHEMIVS. Sensus autem huius loci est: Filius familias sub potestate rectorum viuere cogitur usque ad tempus constitutum, s. ad id tempus, quo patri visum est, filio, custodibus tandem remotis, paullo liberalius liberiusque viuendi potestatem concedere.

v. 4. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τῆς χρόνης) Loquendi ratio πλήρωμα τῆς χρόνης, et πληροῦς de extremo temporis, quod præfinitum erat, spatio, seu de tempore constituto exacto, Ebraica quibusdam visâ est: in quo optimi illi viri falluntur. Nam ita optimus quisque scriptorum. Iosephus A. VI. 4. 1. de Samuele, quem Deus certam quandam horam obseruare iusserat, quæ ei indicaret, quem regem constituturus esset: αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῇ δώματι καθήμενος, ἐξεδέχετο τὴν καιρὸν γενέσθαι ΠΛΗΡΩΘΕΝΤΟΣ δ' αὐτῆς, κατὰ βασις, ἐπὶ τὸ δέπνον ἐπορεύετο. Ille sedens in so-

solario expectabat, dum tempus adesset: quod cum aduenisset, descendebat ad coenam iturus.

v. 26. Ἡ δὲ ἀνω Ἱερουσαλήμ) Qui per Hierosolymam supernam montem Sion intelligunt, praesidium sententiæ suæ inueniunt in Iosepho, qui eum montem saepe τὴν ἀνω πόλιν vocat. Sic v. c. B. I. II. 4. Πρὸς τὴν ΑΝΩ πόλιν ἐλθὼν. Cum ad urbem superiorem venisset. VI. 1, 2. αἰσασιασαὶ ἀνεχώρουν εἰς τὴν ΑΝΩ πόλιν seditiosi recipiebant se in urbem superiorem. Plura in hanc rem dabit OTTIVS in spicileg. ex Iosepho ad N. T. p. 400.

CAPVT V.

V. 7. Τίς ὑμᾶς ἀνέκοψε) Non erat, quare GROTIUS et alii illud ἀνέκοψε, quod multi Codd. exhibent, huic lectioni præferri mallent. ἀνακόπτει enim pro impedire est apud optimum quemque Auctorem. Apud Iosephum A. IV. 3, 2. ΑΝΑΚΕΚΟΜΜΕΝΗ θάλασσα est mare, cuius cursus est inhibitus et impeditus: qua notione ΑΝΑΚΟΠΗ τῆς ῥέυματος est A. V. 1. 4. Apud eundem XVII. 9, 3. Ἀρχελαῶ δὲ ἄπορον εἶδεν σὺν ῥέεσθαι τὰ πάντα, μὴ ἐκ ΑΝΑΚΟΨΑΝΤΙ τὴν ἐπὶ τοῖςδε ὁρμὴν τῆς πληθύος. Archelaus autem de rerum summa sibi periclitari visus est, nisi multitudinis impetum ex huiusmodi occasione reprimeret. In sui ipsius Vita §. 71. Σεπφωρίται πρὸς Κέσιον Γάλλον ἐπεμφαν, καὶ παρεκάλεν· πέμπειν δύναμιν τὴν ΑΝΑΚΟΨΟΥΣΑΝ τὰς ἐπ' αὐτὰς τῶν πολεμίων ἐπιδρομὰς. Sepphoritas ad Cestium Gallum miserunt, rogantes - ut militum manum mitteret, quæ hostium incursiones reprimeret. B. I. 1, 13, 7. αὐτὸς ἀσφαλῶς μετὰ τῶν θεραπόντων ΑΝΕΚΟΠΤΕ τὰς βαρβάρους. Ipse cum famulis suis caute arcebat Barbaros: Eodem Lib. 16, 2. τοῖς δῶμασιν ἐμπίπτων ΑΝΕΚΟΨΕ τὴν ὁρμὴν in persequentes intruendo, impetum illorum repressit. Ec 23, 5. Ὅν γὰρ ἐγώ, φθοῶν τοῖς ἐξ ἐμῆ γεννημένοις, ΑΝΑΚΟΠΤΩ τὴν εἰς αὐτὰς φιλοτιμίαν.

μίαν. Ego enim nequaquam, ac si inuiderem ex me genitis, impedio, quo minus alii eos honore prosequantur.

CAPVT VI.

V. 9. Μὴ ἐκλυόμενοι) ἐκλύνει est enervare, debilitare. Iosephus A. VIII, 11, 3. τῶν μὲν ἔθραυσεν τὰ Φρονήματα, καὶ τὰς ἀκμὰς ΕΞΕΛΤΣΕΝ ὁ Θεός. Illorum animos Deus fregit, eorumque vim spirituum soluit. ἐκλύεσθαι, deficere, debilitari, enervari. V, 2, 7. διὰ τὴν τρυφὴν ΕΚΛΕΑΤΜΕΝΟΙ, ob luxuriam debilitati, enervati: unde VII, 12, 2. ἐκλυτος defatigatus: et B. I. I, 19, 3. πρὸς δὲ τὴν ἐμβολὴν καταπλαγὲν τὸ ἔθνος, καὶ μεγάλα συμφορῶν ἐπαλλήλων ΕΚΑΥΤΟΝ συναγαγὼν Ἡρώδης. Cum autem Herodes gentem, hac impressione perterritam, et calamitatum frequentium magnitudine fractam, congregasset.

*****

EPISTOLA

AD EPHESIOS.

CAPVT I.

V. 8.

Εν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει) Non audiendus est hic HOMBERGIVS, qui nullum inter σοφίαν et φρόνησιν discrimen intercedere contendit. Quoties enim utraque vox iuncta inuenitur, non pro synonymis, sed ita ponuntur, ut quaeque earum suam vim obtineat. Sic apud Iosephum A. II, 5, 7. Θαυμάσαντος τὸ βασιλέως τὴν ΦΡΟΝΗΣΙΝ καὶ τὴν ΣΟΦΙΑΝ τῷ Ἰωσήφ, Rege autem admirante Iosephi PRVDENTIAM et SAPIENTIAM. Apud eundem VIII, 7, 5. de Regina Aethiopiae Salomonem inuisente: τῶν σῶν

σῶν ἀγαθῶν, ὧν αὐτὸς ἔχει ἐν παντί, λέγω δὲ τὴν ΣΟΦΙΑΝ καὶ τὴν ΦΡΟΝΗΣΙΝ, καὶ ὧν ἡ βασιλεῖα σοφιδίδωσιν, ἢ ψευδὲς ἄρα ἡ φήμη πρὸς ἡμᾶς ἀηλδῶν. De tuis bonis, quae autem in te sita sunt, SAPIENTIA scilicet ac PRVDENTIA, aut quae regnum tuum tibi suppeditat, non vana utique ad nos perlata est fama: ubi accurrete ἡ σοφία a τῇ φρονήσει discernitur. Scilicet ἡ σοφία s. sapientia cernitur in cognitione contemplationeque rerum veritatum: ἡ φρόνησις autem s. prudentia versatur in rerum actione, s. in prudenti facultate iudicandi et agendi, quod cuique tempori et loco conveniat. Esse autem harum vocum, cum Graecarum, tum Latinarum, discrimen, eius rei auctorem locupletissimum dabo ipsum Ciceronem, qui in Lib. I. de Offic. C. XLIII. ita: Princeps omnium virtutum est illa sapientia, quam σοφίαν Graeci vocant. Prudentiam enim, quam Graeci φρόνησιν dicunt, aliam quandam intelligimus, quae est rerum expetendarum fugiendarumque scientia: et de utraque paullo post ita disputat, ut dicat, σοφίαν versari in perspicienda cognoscendaque rerum natura, et in tractandis contemplandisque rebus cognitione dignissimis: φρόνησιν autem occupatam esse in ipsa actione rerum, hominumque commodis tuendis: ut σοφία sit scientia theoretica, φρόνησις autem practica. Neque minus accurate Paullus h. l. Voces has duas iunctas discreuisse putandus est, ita ut per σοφίαν intelligat, (ut recte observatum WOLFIO, τῷ πάντῳ) salutarem Christi et totius doctrinae Evangelicae cognitionem: per φρόνησιν autem facultatem de rebus recte iudicandi, easque suo quamque loco et tempore agendi, quae adeo ostendat τὰ διδηκτέα γεγονυμένα πρὸς διακρίσιν καλῶ τε καὶ κακῶ. Hebr. V. 14.

V. 18. Πεφωτισμένους τὰς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν) Multi Codd. pro διανοίας exhibent καρδίας: quod MILLIVS in Prolegom. §. 748. genuinum putat, altero illo διανοίας valere iussu. Sed non erat, quare vir ille Doctissimus lectioni καρδίας tantum tribueret, cum altera illa magis huic rei conveniat, et optimi scriptores eodem

modo loquantur. Sic Φωτίζαν τὴν διάνοιαν est apud Iosephum, et si sensu paullulum diverso, A. VIII, 5, 3. Σοφίσματα καὶ λόγους ἀνιγναιωδῶς διεπέμφατο πρὸς τὸν Σολομῶνα ὁ τῶν Τυρίων βασιλεὺς, παρακαλῶν ὅπως αὐτῷ σαφηνίσῃ, καὶ τῆς ἀπορίας τῶν ἐν αὐτοῖς ζητημένων ἀπαλλάξῃ - - μαθὼν αὐτῶν τὴν ΔΙΑΝΟΙΑΝ ΕΦΩΤΙΣΕ. Argutias et griphos ad Salomonem misit Tyrionum Rex, rogans eum, ut illas sibi explicaret, atque omnem quo quaestionibus in illis inuolutis dubitationem tolleret. - - Salomo autem, cum, quid sibi velint, intellexisset, eorum vim et sententiam explicuit. Et quemadmodum ipse Paullus C. IV, 18. dixit ἑσκοτισμένους τῇ διανοίᾳ, et Iosephus A. VIII, 2, 2. τῇ διανοίᾳ τετυφλωμένοι, ita vox διανοίας optime conuenit Verbo Φωτίζαν. Cf. quae scribentur infra ad C. IV, v, 18.

CAPVT II.

V. 12. Ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τῆ Ἰσραήλ) Hoc verbo, non facile alias obuiο, eodem fere, quo hic Paullus, sensu vtitur Iosephus A. XI, 5, 4. in Edicto Esdrae, quo omnes, qui, ex captiuitate Babylonica reuerfi, intra biduum aut triduum non venissent, a populi Iudaici societate et communitate seiuncti excommunicarentur: Dignus est locus, qui huc transferatur: γενομένης κηρύγματος, ὥς τε πάντας τὰς ἀπὸ τῆς ἀγκυλωσσίας συνελθῆναι εἰς Ἱερσόλυμα, ὥς τῶν ἐν δυσὶν ἢ τρισὶν ἡμέραις ἐκ ἀπαντησάντων, ἈΠΑΛΛΟΤΡΙΩΘΗΣΟΜΕΝΟΝ τῷ πλήθει, καὶ τῆς ἐσίας αὐτῶν κατὰ τὴν τῶν πρεσβυτέρων κρίσιν ἀφιερωθητομένης, συνελθόν οἱ ἐκ τῆς Ἰσραὴλ φυλῆς καὶ Βενιαμίτιδος ἐν τρισὶν ἡμέραις. Cum edictum esset, ut omnes ex captiuitate reduces Hierosolyma conuenirent, adeo, ut, quicumque intra duos aut tres dies non se stitisset, o populi coetu. SEMOVERETVR, eiusque bona sacra forent ex senatorum decreto; Iudaicas et Beniamiticas tribus homines intra triduum conuenerunt.

Tales

Tales igitur erant ἀπηλλοτριωμένοι, de quibus hic Paullus. Adde ad Coloss. 1, 21.

v. 14. Καὶ τὸ μέσάτοιχον τῆ Φραγμῆ λύσας) Mihi non dubium est, quin his verbis Apostolus respexerit ad duplex illud Templi Hierosolymitani septum, quorum exteriori alienigenae a populo Iudaico secernebantur, interiori autem populus Iudaicus a Templi ingressu, et atrio sacerdotum arcebatur. In quam rem egregius est Iosephi locus A. VIII, 3, 3. Διελθὼν τὸν ναὸν εἰς δύο, τὸν μὲν ἐνδοθεν οἶκον, ἑκοσι πηχῶν, ἐποίησεν ἄδυτον εἶναι: τὸν δὲ, τεσσαράκοντα πηχῶν, ἅγιοι ναοὶ ἀπέδειξαν. ἐκτεμὼν δὲ τὸν ΜΕΣΟΝ ΤΟΙΧΟΝ, θύρας ἐπέστησε κεδρίνας, χρυσὸν αὐτὰς πολὺν ἐνεργασάμενος καὶ τορρίαν ποικίλῃν. Cum Templum in duas partes diuisisset, aedem quidem interiorem, viginti cubitorum, in sanctorum sepelivit; exteriorē vero, quadraginta cubitorum, sanctuagrium esse constituit. In scissura vero medii parietis fores posuit cedrinās, multo auro obductas, et variis caelaturis ornatas.

CAPVT IV.

V. 14. Κλυδωνιζόμενοι) h. e. animo fluctuantes, vti Latini in eadem re hoc Verbo vtiuntur, quod docet I. FR. GRONOVIVS Lib. II. Obseruat. C. VIII. p. 273. sq. Viri praestantissimi, ELSNERVS et ALBERTIVS, multa ad h. l. ex Graecis Latinisque Scriptoribus attulerunt; neuter tamen locum laudauit, in quo hoc Verbum extaret. Est autem apud Iosephum eodem sensu, A. IX. 11, 3. vbi, postquam narrauerat, vatem Nahum vrbi Nino interitum, auctoritate Dei, minatum esse, pergit; ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπὸ ταρασσόμενος καὶ ΚΑΤΑΔΩΝΙΖΟΜΕΝΟΣ οἰχίσσεται Φεύγων, Populus omnis turbatus et FLUCTVANS in fugam se coniciet.

v. 18. Ἑσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ) Eadem loquendi ratione translata tenebras et ignorantiam intellectus exprimit

mit Iosephus A. VIII, 2, 2. πάντων τῇ ΔΙΑΝΟΙΑ, ΤΕΤΥΦΛΩΜΕΝΩΝ, cum omnes mentis ignorantia coecitateque capti laborarent. IX, 4, 3. de iis, quos Syriae Rex ad comprehendendum vatem miserat, οἱ μὲν ἡγαμέ- νω τῷ προφήτῃ, τὰς ὄψεις ὑπὸ πᾶ Θεῷ καὶ τὴν ΔΙΑ- ΝΟΙΑΝ ΕΠΕΣΚΟΤΙΣΜΕΝΟΙ, σπασάζοντες ἔκοντο. Illi, et oculis et mente a Deo excoecati, sine cun- ctatione vatem ducem sequebantur. Nec dissimili sensu apud eundem, eodem Lib. 13, 1. διαφθαρέντες τὴν διάνοιαν, mente corrupti et excoecati.

C A P U T VI.

V. II. πρὸς τὰς μεθοδίας τῆ διαβολῆς) Μεθο- δίας hic esse insidias, technas, dudum Viris doctis observa- tum. Eodem sensu est ὁδὸς apud Iosephum A. XVII, 1, 1. ἅπερ δὴ πάντα μηχανὰ τῆς ἐπὶ τὸν Ἡρώδην ΟΔΟΤ ἴσαντο Ἀντιπάτρῳ. Quae scilicet omnia Anti- patro occasionem suppeditabant insidias Herodi struendi. Sic μέθοδος pro insidiis, fraudulentis artibus est apud Philo- nem Lib. II. Allegor. p. 63. B. vbi μέθοδοι et τέχναι vt synonyma iunguntur. Caeterum facile largior SALMA- sio de Foenore Trapez. p. 171. contendenti, μέθοδον Graecis proprie dici sensu bono pro arte, in qua quis sese exercet. Et sic est μεθοδεύειν pro artem aliquam tractare, apud Diod. Sicul. Lib. I. p. 14. postea autem in malam par- tem vox accepta est.

*****

EPISTOLA
AD PHILIPPENSES.

C A P U T II.

V. 7.

Αλλ' εαυτὸν ἐκένωσε) Assentior L. vos io, qui hoc Verbum e. re militari putat desumptum, cum mili- tes euacuare locum, urbem, et thesauros dicuntur, vt Apo- stolus, qui ante dixit, ἐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο, in meta- phora perstitisse dicatur. Iosephus A. VIII, 10, 3. de Susa- co: ἐσύλησε τὸ ἱερὸν, καὶ τὰς θησαυροὺς ΕΚΕΝΩ- ΣΕ Θεοῦ τε καὶ τὰς βασιλικὰς. Templum diripuit, thesaurosque cum Deo sacros, tum regios exinanivit. B. I. VI, 7, 2. Ρωμαῖοι - τῶ μὲν ἄστος ἦδοντο δαπανα- μέναι, τῶν δὲ ἀρπαγὰν διημάρτον, ἐπειδὴ πάντ' οἱ σα- σιασαὶ ΠΡΟΚΕΝΟΥΝΤΕΣ, ἀνεχώρουν εἰς τὴν αἰὼ πόλιν. Romani - urbem quidem flammis absumi gaudebant, rapinis autem excidebant, quoniam seditiosi, exhaustis pri- us omnibus, recesserant in superiorem Urbem. Quod si admi- seris, sensus accommodatissimus inde efficietur hic: Chri- stus se gessit ita, tanquam vacuus esset potestate diuina: quod ex assē respondet superioribus, ἐχ' ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα τῷ Θεῷ, quorum sensus optimus hic est: Christum suam cum patre aequalitatem non spoliis instar in triumpho circumtulisse.

v. 8. Καὶ σχήματι ἐνεθέης ὡς ἄνθρωπος) σχῆ- μα Graecis, inter caetera, denotat habitum, conditionem. Iosephus A. 12, 1. Ἀβραμὸς δὲ μετώκησεν εἰς Γέραρα τῆς Παλαστίνης, ἐν ἀδελφῆς ἐπαγόμενος ΣΧΗΜΑΤΙ τὴν Σάρραν. Abramus autem migravit Gerara, Urbem Pa- laestinae, Saram pro sorore secum ducens. A. II. 4, 2. de vxore Potiphari, Iosephum ad detestandum facinus al- liciente: ῥαδίως πείσεν αὐτὸν εἰς ὁμιλίαν εἰλθεῖν, εὐτύχη- μα

μα ἡγησάμενον τὸ τὴν δέσποιναν αὐτῆς δεσθῆναι καὶ πρὸς τὸ ΣΧΗΜΑ τῆς τότε δαλίας, ἀλλ' ἔπρὸς τὸν τρόπον, ἀφορώσης· putabat, fore, ut facile cum ad amplexus alliceret, in parte felicitatis positurum, quod vera illum peteret, nam ad HABITVM CONDITIO-NEM QVE seruilem, non mores ipsius, respiciebat. Sic σχῆμα ταπεινὸν est humilis, et misera conditio apud eundem A. V, 1, 28. in commemoratione Iosuae beneficiorum, quae Deus populo Israhēlitico largitus erat: πολλὰ δ' ἦσαν τοῖς ἐν ταπεινῷ ΣΧΗΜΑΤΟΣ εἰς τὸτο δόξης καὶ περισσίας προσελθῶσι· Multa enim beneficia obligant iis, ex HUMILI CONDITIONE ad tantam gloriam, et rerum abundantiam prouectis. Sic σχῆμα θη-τικὸν est conditio seruilis, A. VIII, 6, 3. de liberrima conditione Iudaeorum regnante Salomone: τῶν Ἑβραίων εἰδὲς ἐδάλευεν· ἃ δ' ἦν εὐλογον, εἶη πολλά τῶ Θεῷ δε-δωκότος αὐτοῖς ὑποχέρια, δέον ἐκ τούτων ποιεῖσθαι τὸ θητικόν, ἢ ἐκεῖνος κατὰ γὰρ εἰς τὸτο τὸ ΣΧΗΜΑ. Hebraeorum nemo tunc seruiebat; nec aequum erat, cum tam multas gentes Deus illis subdidisset, quando ex istis oportuerit seruitia potius habere, quam illos ad hanc SER-VILEM CONDITIONEM adigere. Apud eundem ibid. 11, 1. σχῆμα est habitus, vestitus, de Hieroboami uxore: τὴν γυναῖκα αὐτῆς προσέταξεν, τὴν σολὴν ἀπο-θεμένην καὶ ΣΧΗΜΑ λαβῆσαν ἰδιωτικόν, πρὸς Ἀχίαν τὸν προφῆτην· uxori suae mandat, ut, veste sua depusita, habitu quo priuato assumpto, ad Achiam vatem se conferret: et de eadem paulo post, ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΑΜΕ-ΝΗ, cum vestitum mutasset. Ex allatis exemplis optime haec Paulli verba exponi possunt ita, ut sensus sit: Christum habitu et conditione se ita gessisse, ut nihil a caeteris homini-bus differret, neque maius quid iis esse videretur. Scilicet optime sibi et amicissime respondent σχῆμα ἀνθρώπου et εἶναι ἴσα τῷ Θεῷ: quemadmodum μορφή τῷ Θεῷ et μορφή δαλ.

V. 15. Ἵνα γένησθαι ἀμειπτοὶ καὶ ἀκέραιοι) De hac voce accurate Eustathius ad Homer. *Iliad.* β. v. 855. p. 364. Edit. Rom. Ἵσως δὲ τῷ ῥηθέντος (sc. κερᾶζειν. pro laedere, perdere) ἀκέραιος, ὁ ἀπλῆς, καὶ περὶ θυμὸς καὶ μὴ τινα κερᾶζων, h. e. ἀκέραιος homo simplex, moribus le-nis, neminemque laedens: quae interpretatio in primis loco Matth. X. 16. conuenit. Hic autem ἀκέραιοι, quoniam τοῖς ἀμειπτοῖς iunguntur, sunt homines vitae integerrimae et sanctissimae. Quo sensu ea vox apud Iosephum A. 1, 2, 2. de simplicitate vitae primorum hominum: ΑΚΕ-ΡΑΙΟΝ αὐτοῖς ἔντα τὸν βίον. Cum ipsis esset viuendi ratio simplex et integra. Nec aliter XII, 2, 3. de Iudaeorum leg-islatione, Φιλοσοφώτερον καὶ ΑΚΕΡΑΙΟΝ τὴν νομο-θεσίαν εἶναι συμβέβηκεν, ὥς ἂν εἶσαν Θεῷ. Legislatio est at-tioris sapientiae, et sincerissimae integritatis plena, utpote a Deo profecta.

V. 16. Οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον) Simili loquendi for-mula vitur Iosephus A. XIX, 1, 4. de Chaerea, Caium in-terfecturo: τὸν καιρὸν ἐπισκοπῶν, ὅπως μὴ Εἰς ΚΕ-ΝΟΝ, ἀλλ' ἐπὶ καταπράξει τῶν βεβηλευμένων, ταῖς χερσὶ χερῶτο· Occasionem adeo commodam quaerebat, ut non IRRITO CONATV, sed ad perficienda, quae de-creuerant, manibus vteretur.

V. 19. Ἵνα καὶ γὰρ εὐψυχῶ) Non erat, quare GRO-TIVS εὐψυχῶ, neque in Mss. neque in Edd. nisi in vna Plan-tiniana, per errorem haud dubie operarum, neque forte in vilo scriptorum Graecorum obuium, praeferre mallet τῷ εὐψυχῶ, quae lectio vno omnium et consentiente Mss. et Edd. suffragio stabilitur, et sensum commodissimum ex-hibet. Εὐψυχῶν est bono, forti et tranquillo animo esse. Eo sensu est εὐψυχος apud Iosephum A. V. 1, 29. de Iosua: πρὸς τὰ ἔργα καὶ τὰς κινδύνους ΕΥΨΥΧΟΣ καὶ μεγαλοτάμος· Cum in operibus, tum in periculis erat fortis et magnanimus.

V. 25. Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπαφρόδιτον) Hu-manitus errant Viri optimi IO. BAPT. OTTIVS, DAUBV-ZIVS,

zivs, cum hunc Epaphroditum eundem putant, cuius Iosephus in Prooemio Antiquitatt. et sub initium Lib. I. contra Apion. honorificam sane mentionem facit. Nam cum Iosephus anno XIII. Domitiani *Antiquitates* scripserit, iisque postea *Commentarium de Vita sua*, tanquam appendicem, adiunxerit, ac denique Libros II. contra Apionem, omnia illa scripta autem consecrarit Epaphrodito; temporum ratio non permittit, ut de hoc Paulli Epaphrodito accipiamus. Ne dicam, illum fuisse Iudaicae religioni addictum, hunc autem Christianae.

CAPVT IV.

V. 22. Μάλιστα δὲ οἱ ἐκ Καίσαρος οἰκίας) Non facile ad diiudicandum est, vtrum per τὰς ἐκ Καίσαρος οἰκίας Neronis Imperatoris cognati, an eius domestici et ministri sint intelligendi, cum verba graeca vtramque interpretationem admittant. Sic οἱ ἐπὶ τῆς οἰκίας sunt cognati, in una domo, familiae et cognationis vinculo iuncti viuentes, apud Iosephum A. I, 19, 5. vbi Rebecca Eleazarum in patris domum inuitat, addens, τὴν εὐκτατοτάτην καὶ μεγίστην ἡδονὴν αὐτὸν κομίσαι τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς οἰκίας ἅπασιν. Eum maximam voluptatem esse allaturum et patri, et toti familiae: Contra ea οἱ κατὰ τὸν οἶκον sunt domestici, famuli, apud eundem A. II, 4, 1. vbi Petephres Iosephum omni domui suae praefecisse dicitur: Ἐγχειρίζει τε τὴν τῶν κατὰ τὸν οἶκον αὐτοῦ πρόνοιαν, eum suae domui praefecit: quod quomodo intelligendum sit, exponitur eodem Cap. 5. vbi Iosephum supri accusans Petephrae vxor, inter caetera, et haec: ὡς τὴν τῆς κτήσεως τῆς σῆς πίσιν καὶ τὴν οἰκονομίαν λαβὼν ἐξεγένετο, καὶ τῶν προσκυτέρων οἰκετῶν προτιμηθῆναι, cuius fidei et dispensationi omnia tua bona commissum esse contigit, seruisque nati maioribus praefici. In hoc autem Paulli loco, animus mihi inclinatur eo, ut per τὰς ἐκ Καί-

Καίσαρος οἰκίας intelligendos, putem Caesaris domesticos, libertos et seruos. Nam et apud Iosephum A. XVI, 5, 8. οἰκία Καίσαρος clare sic dicitur, cum ibi sermo sit de ancilla Liviae: et in inscriptionibus antiquis non semel DOMVS CAESARIS hoc sensu occurrit.

*****

EPISTOLA
AD COLOSSENSES.

CAPVT I.

V. 5.

Διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς ὕεροις) Simili fere sensu Iosephus A. VIII, 11, 2. ἐν μόνῳ τῷ πρὸς Θεὸν εὐσεβεῖ τὴν βεβαιωτάτην ΕΛΠΙΔΑ ΑΠΟΚΕΙΣΘΑΙ συμβέβηκιν. In iustitia sola ac pietate in Deum, firmissima spes posita est. Hic loci autem ἐλπίς non tam spes ipsa est, quam id, quod speratur, τὸ ἀγαθὸν ἐλπίζομενοι, quod alias εἴφανος τῆς ζωῆς, δικαιοσύνης, et εἴφανος ἀμαρτανίας τῆς δόξης dicitur. Igitur ἡ ἐλπίς ἀποκειμένη h. l. est vita aeterna, quae, tanquam praemium quoddam, reposita in coelis est iis, qui se in hoc mundo strenuios milites Iesu Christi praestiterunt. Exquisite enim τὰ ἀθάλα s. praemia certaminis, ἀποκείσθαι et προκείσθαι dicuntur, quae certaminum victoribus reposita asseruataque sunt. In quam rem egregie Iosephus A. VIII, 12, 3. οἱ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩΝ αὐτοῖς ΑΘΛῶΝ, ἐπὶ τὴν σπῆν δάσωσιν, ἢ διαλείψαι περὶ τῶν ἐνεργούντων. Ii, qui, propositis sibi praemiis, postquam alicui rei studere coeperint, sine intermissione ei operam dant. Pluribus de horum verborum usu elegantissimo infra disputabimus.

V. 6. Τὸ παρόντος ἐς ὑμᾶς) Quam peruenisset ad vos. Sic optimus quisque auctorum: Iosephus A. I, 19, 4. Προ-

Προῖον δὲ ἐπὶ τῆς Μεσοποταμίας, χρόνῳ ΠΑΡΗΝ εἰς τὴν Χαβρᾶν Illinc rēlla contendens ad Mesopotamiam, tandem peruenit Charran: et ibid. 21, 1. εἰς Σίκιμον ΠΑΡΗΝ Sicimū peruenit. Porro III, 5, 3. ΠΑΡΕΣΤΙ καὶ αὐτὸς Εἰς τὸ στρατόπεδον, Ipse in castra peruenit.

v. 17. Καὶ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε) Vtitur hac voce Iosephus de Deo omnium Creatore, A. XII, 2, 2. τὸν ἅπαντα ΣΥΣΤΗΣΑΜΕΝΟΝ Θεὸν καὶ ἔτοι καὶ ἡμῖς σεβόμεθα, Conditorem vniuersitatis Deum et, ipsi et nos colimus. Frequens huius verbi vsus eadem notione est apud Philonem, v. c. Lib. II. Allegor. p. 62. πῶς ἐκ ἀδύνατον, Θεὸν ἀμείψασθαι ἢ ἐπαινεῖσθαι κατὰ τὴν ἀξίαν τὸν τὰ ὅλα ΣΥΣΤΗΣΑΜΕΝΟΝ ἐκ μη ὄντων; An non impossibile est, Deo vicem reponere mutuum, aut laudem illo dignam, qui omnia ex nihilo condidit? Vnde σύνεση pro ortum est, apud eundem de Mundi Opific. p. 11. ἐκ δὲ τῆς τῶν συζητήσεως, τὸ φιλοσοφίας ΣΥΝΕΣΤΗ γένος. Ex huiusmodi vero disquisitionibus orta est philosophia: et de Plant. Noë p. 215. ἐκ γῆς ἀπάσης καὶ παντὸς ὕδατος καὶ αἰέρος καὶ πυρὸς -- ΣΥΝΕΣΤΗ ὅδε ὁ κόσμος. Ex tota terra et ex tota aqua, aëreque igneque - mundus hic exortus est. Sed in hoc Paullino loco occurrit συνέστηκε, quod, Tempus Praeteritum, Perfectum vulgo Grammaticorum filiis dictum, accuratius Tempus Praesens - Perfectum dicendum, inprimis considerandum est. Igitur συνέστηκε h. l. non solum creationis actum, vt vulgo hoc verbum interpretantur, sed etiam illius actus continuationem et perennitatem indicat. Nolim igitur reddere, in quo omnia creata sunt (praesertim cum hoc ipsum diserte iam v. 16. dictum sit) sed per quem omnia creata sustentantur et conseruantur: quam interpretationem luculenter confirmat egregius Philonis locus in libro, Quis rerum diuin. sit haeres, p. 489. ὁ ἐναιμος ὄγκος, ἐξ ἑαυτῆ διαλυτὸς ἂν καὶ νεκρὸς. ΣΥΝΕΣΤΗΚΕ καὶ ζωπυρεῖται πεποισία θεῷ τὴν χεῖρα ὑπάρχοντος καὶ ὑπερασπίζοντος. μηδεμίαν ἡμέραν ἰδρυθῆναι παγίως δυνάμεντος ἐξ ἑαυτῆ τὰ γένης ἡμῶν Moles fungui-

nea

nea, per se dissolubilis et mortua, CONSERVATUR et fouetur prouidentia Dei, sua manu sustentantis et protegentis: alioquin ne per unum quidem diem genus nostrum durare poterat.

v. 21. Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπὸ πληθύνοντων) Huius verbi exemplum supra ad Ephes. II. 12. ex Iosepho attulimus; addamus hic duo alia ex eodem Lib. IV. A. 1, 1. vbi Hebraei Chananaeos bello petiuri sunt ita, vt Dei auxilio et ductu se non indigere dicant: εἰναί τε καὶ καθ' αὐτὸς ἱκανοὶ κρατεῖν τῶν ἐθνῶν ἑφασκον, καὶ ἀπαλλοτριῶν αὐτῶν Μωϋσῆς ἐθέλησε τὸν Θεόν· ipsis per se satis virium esse ad eas gentes debellandas, etiamsi Moyses Deum ab ipsis alienare vellet: et VII, 9, 2. τὸν Θεὸν ἐπεκαλεῖτο, δεόμενος ἀπαλλοτριῶσαι τὴν Ἀβισσαλωμ διάνοιαν πρὸς τὸν Ἀχιτόφελον. Dauides Deum precibus implorabat, vt Absalonni animum ab Achitophelo alienaret.

CAPVT II.

V. 4. ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται) Παραλογίζεσθαι est decipere, callide circumuenire. Iosephus A. XI, 6, 12. ἔνιοι δὲ τῶν προφασίαν πραγμάτων ἐπιτραπέντες παρὰ τῶν φίλων, καὶ μῖσος ἰδίον ἔχοντες πρὸς τινὰς, ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΑΜΕΝΟΙ τὰς κρατύντας, ψευδέσιν αἰτιάσις καὶ διαβολαῖς ἐπισαν κατὰ μηδὲν ἡδικοῦτων ὀργὴν ἀναλαβεῖν. Ex his vero quidam, ab amicis rebus administrandis admoti, et priuato in nonnullos odio flagrantēs, DECEPTIS iis, penes quos summum erat imperium, falsis criminibus et calumniis effecerunt, vt in innoxios ira efferrerentur. A. XVII, 1, 1. εἰ μὴν ἡπάτα γε τὴν τιτθίδα, προκατανενοηκῶσαν ἐκ πλείονος αὐτὸν, καὶ μηκέτ' οἶαν ὄσαν ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΘΗΝΑΙ. Non tamen fallebat amicum, quae eum iam pridem explorauerat, nec iam poterat DECIPI: vbi ἀπατάσθαι et παραλογίζεσθαι vt synonyma iunguntur. Vnde apud Philonem de Confis. Linguar. p. 338. παράλογοι δικασταὶ sunt iudices, qui falli possunt, Eleganter

ter quoque hac voce vitur Chrysostomus, de Sacerdotio p. 36. Ed. BENNELII, de calliditate, qua Sauli filia maritum suum ex patris manibus subduxerat: Καὶ γὰρ τῶν τῷ Σαὺλ χειρῶν ἢ τῷ Σαὺλ θυγάτηρ ἐκ ἰσχυρῶν ἀν' ἐτέρως ἐξελέσθαι τὸν ἄνδρα τὸν αὐτῆς, ἀλλ' ἢ μετὰ τῷ ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΑΣΘΑΙ τὸν πατέρα. Etenim e Sauli manibus Sauli filia non aliter potuit eripere maritum suum, nisi DECEPTO patre. Viri docti metaphoram petitam putant a disputatoribus, qui callida quadam ratiocinandi argumentandi arte, tanquam laqueis, alios capiunt et decipiunt: nec improbo; nescio tamen, an commodius duci possit a fallacibus ratiocinatoribus, qui mala fraude rationes subducunt, aliosque fallunt. Hoc sensu proprio ea vox occurrit apud Lucian. T. I. p. 268. Edit. Graev. vbi Charon ad Mercurium: ἦν λοιμός τις ἢ πόλεμος καταπέμψαι ἀθροῦς τινὰς, ἐνεσθαι τότε ἀποκερδάναι ἐν τῷ πλήθει ΠΑΡΑΛΟΓΙΖΟΜΕΝΟΝ τὰ πορθημῆα. Si pestis aliqua aut bellum frequentes huc demiserit, licebit tunc lucrari, mala arte in multitudine portorii rationes subducendo.

v. 8. Διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης) Viri docti haec verba ita capiunt, ut partim fraudes Philosophiae, inter Gentiles tunc temporis iactatae, partim perverfae traditiones Iudaeorum sint intelligendae. Mihi autem commodius et sermoni Apostoli convenientius videtur, omnia haec verba ad solos Iudaeos referri, propter sequentia, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τοῖς τοῖς κόσμῳ, quae, vti de Gentilibus non satis commode dici possunt, ita Iudaeis optime conveniunt. Scilicet per τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων intelliguntur traditiones humanae, per τοῖς τοῖς κόσμῳ autem ritus et instituta legis ceremonialis, quibus observandis Iudaei adhaerebant. Hanc doctrinam Iudaeorum Iosephus ipse φιλοσοφίαν vocat, A. XVIII, 1, 1. Ἰσδὰς καὶ Σάδδουκος τετάρτην φιλοσοφίαν ἐπισήγαγον Iudas et Sadducus quartum philosophandi genus inuexerunt: et paullo post, ῥίξας ἐφυτεύσαντο τῷ αἰνῶνι πρότερον φιλοσοφίας τοιαύδε:

τοιαύδε: et B. I. II, 8, 2. τρία παρὰ Ἰσδαίου εἶδη φιλοσοφεῖται, Tria genera philosophorum sunt apud Iudaeos.

v. 14. Ἐξαλείψας τὸ κατ' ἡμῶν χειρογραφον) Metaphora est longe elegantissima, petita a creditoribus, qui debitorum nomina in expensi tabulas, cera obductas, relata delent et expungunt, litura inducta, cum aes alienum dissolutum est. Quo sensu fere proprio Iosephus XVII, 14, 2. Ἡρώδης ἐκείνην τε ἐξέβαλε, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ΕΞΗΛΕΙΨΕ τῶν διαθηκῶν Herodes Mariannen uxorem dimittit, eiusque filium e testamento suo expunxit. Plura exempla in hanc rem dabamus supra ad Act. Apost. III. 19.

v. 16. Ἡ ἐν μέρει ἑορτῆς) Tam multa a multis de vocibus ἐν μέρει dicta sunt, ut, quaedam dicta non esse, praestaret. Optimum sane, et linguae rationi convenientissimum erat, ἐν μέρει ἑορτῆς interpretari, ob festum, quasi scriptum esset simpliciter ἐν ἑορτῇ. Sciunt enim graece docti, τὸ μέρος, alteri Substantiuo iunctum, saepe apud vnumquemque cultissimae dictionis Scriptorem eleganter abundare. Iosephus A. XVI, 1, 1. τότε, ὥσπερ ὤρισθη τότε χαλεπὴν καὶ παράνομον γενέσθαι τὴν κόλασιν, ὑπερηφανίας ἐδόκει ΜΕΡΟΣ: Hoc ipsum, sicuti tunc aestimatum erat in animadversione poenaeque durum et iniquum, ita arrogantia videbatur: vbi ὑπερηφανίας μέρος nihil aliud denotat, quam ὑπερηφανία. Frequens hic loquendi usus apud Philonem, v. c. in Libro, Quod deterior potiori insidietur, p. 156. σοι δ' ἐν ΜΕΡΕΙ λόγῳ τῷ προκόπτοντος κατὰ τὸν πατέρα κοσμήνται. Quotquot ratione, profectus faciente, sicut ille Patriarcha, ornantur. vbi disertè ἐν μέρει λόγῳ dictum est pro ἐν λόγῳ. In Flaccum p. 989. Ἀφῆρέθη διὰ τῶν τὰ πατρώα καὶ μητρώα, καὶ ὅσα ἐν ΜΕΡΕΙ χάριτος καὶ δωρεᾶς ἔλαβον, Ideo paternā maternaque hereditate priuatus sum, et iis, quae ob gratiam et munificentiam consecutus sum. In Legat. ad Caium p. 1015. Ἐν ταῖς μηνιαῖς τῆς πατρίδος διανομαῖς ἀργύριοι ἢ σίτοι ἐν ΜΕΡΕΙ παντός τῷ δήμῳ λαμβάνον.

βάνοντος. Ἰδέποτε τὰς ἰσδαύκας ἡλάττωσε τῆς χάριτος. Quoties mensuras pecuniarum, frumentique distributiones populus acciperet, Iudaeorum rationem haberi voluit.

v. 18. Μηδὲς ὑμᾶς καταβραβεύτω θέλων) Καταβραβεύω est vox, e certaminum ratione petita. βραβεύω est, certaminis moderator et arbiter sum, et praemia certaminis distribuo: Iosephus B. I. V., 12, 2. de Vespasiano, munera distribuyente milicibus pro cuiusque in labore suscepiendo contentione: τῶν χιλιάρχων ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἔστανεν ἡ φιλοτιμία, καὶ τῶν ἡγεμονῶν τὴν ἀμύλλαν ΕΒΡΑΒΕΤΕ ΚΑΪΣΑΡ. Tribunis cum ducibus intercedebat contentio, et ducum concertationibus Caesar praemia distribuebat. Vnde de iudicibus in vniuersum, suum cuique tribuentibus, A. IX, 1, 1. de Iosepho; δικαστὰς ἀποδῶν ἐν ἐκάστῃ πόλει τῶν βασιλευμένων ὑπ' αὐτῶν, παρεκλεύσατο μηδεὶς ἔτιως ὥς τῶ δικαίᾳ προνοημένῃ κρίνειν τοῖς ἄλλοις. - ΒΡΑΒΕΥΕΙΝ δὲ ἀπασὶ τοῖς ἴσιν. Constitutos in quolibet regni sui oppido iudices hortatus est, ut populo ius dicerent - omnibus autem, quod aequum esset, statuerent. Inde καταβραβεύειν proprie est, sententiam aduersus quempiam fero, qua eum brabeo, s. praemio certaminis indignum pronuncio, quum alioquin dignus sit: ut omnium optime vim huius vocis exposuit STEPHANVS Thes. Gr. L. T. I. p. 785. Saepe in Compositis τῆς κατὰ ἐα significationis, v. c. in τῷ καταφρονεῖν, inuenitur, quod, praeter vltimam significationem, denotat contra aliquem sentire, s. insidiari, alicui imponere, decipere aliquem. Vid. 10. PEARSONII Praefat. Paraenet. ad LXX. Interpretes. Inde καταβραβεύειν in vniuersum denotat, aliquem insidiosè et iniuste circumueneri et decipere; quem significationem accommodatiorem Apostoli menti esse putem, quam eum, quem ELSNERVS tribuit, qui interpretatur peruertere, ut indicetur peruersum iudicium arrogantis reuera hominis, sed modestiam praetendentis. Sensus est: Nemo vos insidiosè et iniuste circumuenerit et decipiat, eius rei cupidus: ita enim θέλων interpretandum puto, ut indicet summum eorum

rum hominum studium alios decipiendi: Habet enim θέλω, alii verbo iunctum, hanc vim, ut denotet, cupi-
dus sum; vide exquisitissimae doctrinae Virum, IER. MARKLANDVM, in Coniectur. Lyfiacis c. XIX. p. 579.

Καὶ θρησκεία τῶν ἀγγέλων) Viri docti, inter quos ALDRICHIVS ad Iosephum B. I. II., 8, 7. respici putant his verbis ad Essenos, de quibus Iosephus l. c. inter caetera, haec: ὁμύνοσι. - ἄφεξομαι ληστίας, καὶ συντηρήσειν ἐμοίως τὰ τε τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἐκείνη, καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων ὀνόματα. Iurant, se abstinentes latrocinii, parique reuerentia seruaturos sectae suae libros et angelorum nomina: vbi ALDRICHIVS: Difficile dictu est, cur Esseni Angelorum nomina custodierint. An quod iis ad morborum remedia in carminibus suis vterentur? An quod Angelis cultum aliquem exhiberent, quem nempe damnat Apostolus in Col. II. 8.? Certe reliqua, quae ibidem damnantur, Essenorum sunt, et Essenis conueniunt praeter caeteros. Hic igitur, cum aliis Viris doctis, τὴν θρησκείαν τῶν ἀγγέλων interpretatur cultum Angelis praestitum. Sed hanc interpretationem linguae rationi aduersari putat WOLFIVS, ὁ πάνυ. Vocem θρησκεία, inquit, nunquam video adhiberi cum voce, v. c. θεῶν aut alia, quae obiectum inferat, in quod cultus tendat, sed simpliciter de religioso cultu, nunc quidem vero, nunc superstitioso, ponitur, idque probatum dedisse addit SVICERVM et ELSNERVM. Sed humanitus errant Viri illi optimi, qui negant, voci θρησκείας addi Genitium, qui obiectum inferat, in quod cultus tendat. Nam apud vnum Iosephum, ne de aliis nunc dicam, sexcenties fere θρησκεία τῶ θεῷ, cultus Dei s. Deo praestandus occurrit. Ex innumerabilibus locis accipe haec: A. IV., 4, 1. περὶ τὴν τῷ θεῷ θρησκείαν ἐσπούδακσαν, Dei cultui studuerunt. Eodem Lib. 8, 44. εὐχεσθαι τὰ καλλίστα τοῖς περὶ τὴν τῷ θεῷ θρησκείαν καὶ τὴν τῶν νόμων φυλάκην σπουδάζειν, faustissima iis apprecari, qui cultui Dei et religioni studerent. V., 1, 25. ὁ (θεῶν) τῆς θρησκείας ἐπιμελεσθαι καὶ πολιτείας δεῖ.

Cuius Dei cultui, et reipublicae formae conseruandae cura vobis adhibenda est. VIII, 8, 4. δελεαθῆν ἐπὶ τῷ ναῷ καὶ τῆς θρησκείας τῆς ἐν αὐτῷ τῷ ΘΕΟΤ, *populus, captus splendore templi, cultusque Dei in ipso.* Eodem Lib. 15, 2. σπυδαῖον περὶ τὴν θρησκείαν τῷ ΘΕΟΤ, *Dei cultui sedulam operam dare.* IX, 5, 1. οἱ πρῶτοι παρηγόμησαν εἰς τὰ πάτρια τῶν Ἑβραίων ἔθνη, καὶ τὴν τῷ ΘΕΟΤ θρησκείαν *Primi a patriis Hebraeorum moribus, Deique cultu discesserunt.* Alia loca consulto praetermitto, ne luxuriari videar. Nihil igitur ex linguae ratione, ut WOLFIVS putat, contra eos peti potest, qui θρησκείαν ἀγγέλων *de cultu Angelis exhibendo* exponunt. Nihilo tamen minus eorum interpretationem et ipse reiiciendam puto, cum ob alias rationes, a WOLFIO allatas, tum ob vocem additam, ταπεινοφροσύνην; quae uti humilitatem affectatam, et ad alios, sanctitatis egregiae specie, decipiendos compositam denotat, ita conueniens est, θρησκείαν τῶν ἀγγέλων interpretari *talem cultum et habitum, talem reuerentiam, quali Angeli ornati sunt.* Satis constat, saepe in literis sacris id cum Angelis conferri, quod ut praestans, praeclarum et excellens praedicatur. Quod ad locum Iosephi B. I. I, 8, 7. supra allatum, in quo ALDRICHIVS aliique sententiae suae, praesidium inuenisse sibi visi sunt, attinet, is haud dubie corruptus, et cum HAVERCAMPO ita restituendus est, ut pro ἀγγέλων scribatur ἀγγέλων, ut Esseni iure iurando obstrinxisse se dicantur, se profanis non prodituros esse ritus, et appellationes modorum, quibus lustrari et purificari soleant. Sic ipse eodem Cap. 5, 5. τῆς ἀγνείας in eadem re mentionem fecerat Iosephus.

Ἐμβατεύων) Huius verbi, quod est τῶν πολυσήμων, omnium prima significatio, e qua, tanquam fonte, caeterae omnes deriuandae sunt, haud dubie haec est, quae denotat *ingredi.* Qua notione est apud Iosephum A. II, 12, 1. de pastoribus non audentibus montem Sinai accedere, ἡ τολμώντων Ἐμβατεύειν τὴν ἑρῆν ἑαυτοῦ τῶν ποιμένων.

γῶν. Cum pastores non auderent illum locum ingredi. Sic LXX. Interpretes, Ios. 19, 4. ἐπορεύθησαν Ἐμβατεύσαι τὴν γῆν, *profecti sunt, ut terram ingrederentur.* Neque verò hoc verbum, eam notionem obtineans, Praepositione eis solum, aut tertio Casu gaudet (ut putat RAPHELIUS in Notis Xenophont. p. 271) Sed etiam Genitiuo, v. c. apud Sophoclem in Oed. Tyr. v. 845. Ἐμβατεύειν πατρίδος, vbi recte Enarrator Graecus exponit ἐπιβαίνειν. Iam, cum non raro accidat, ut, qui aliquem locum ingressi sint, in eo sedes figant; factum est, ut Ἐμβατεύειν denotet *inhabitare*: quo sensu est apud Euripidem in Heraclid. v. 875. aequae cum Genitiuo:

- - Κλήεις δ' Ἐμβατεύσειτε χθονός.

Et terram, quae vobis sorte obuenit, inhabitabitis.

Iprius autem dicitur de Diis, qui locum aliquem inhabitare dicuntur. Sophocles in Oed. Col. v. 671.

- - Ἴν' ὁ βακχιάτας αἰεὶ

Διονυσσος Ἐμβατεύει

Θείαις ἀμφιπολῶν τιθήναις.

Vbi Bacchus semper habitat inter diuinas nutrices.

De his verbi significationibus, praeter laudatos in hanc rem a WOLFIO, consulendi sunt ARNALDVS in Observatt. Criticis C. XXXIV. p. 209. DORVILLE in Vann. Critic. p. 52. P. WESSELIINGIVS ad Hierocl. Synecdem. p. 641. et ABRESCH in Animaduers. ad Aeschylum, p. 205. sq. Per metaphoram autem Ἐμβατεύειν τὸν, *inhabitare alicui rei*, dicuntur, qui ei assiduam operam studiumque impendunt: quod faciunt ii, qui disciplinis percipiendis, accuratiusque perferutandis operam dant. In quam rem egregius est Philonis locus, a nemine, quantum equidem sciam, in hanc rem laudatus, de Plantat. Noë, p. 225. Ὡς περ ἔνιοι τῶν ἀνατεμνόντων τὰ φρέατα τὸ ζῆτέμενον ὕδωρ πολλάκις ἔχ' ἔυρον, ὥτως οἱ προσωτέρω χωρῶντες τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐπιπλέον Ἐμβατεύοντες αὐταῖς, ἀδυνατῶσι τῇ τελευτῇ ἐπιφάσασθαι. *Quemadmodum quidam fossores puteorum quae sitam aquam non inueniunt: ita,*

qui ulterius progrediatur in disciplinis, et diutius in iis percipiendis versantur, non possunt finem attingere: qui significatus huic Paullino loco apprime conueniens est, vbi ἐμβατεύων ἀ μὴ εἰσάκειν dicitur is, qui perscrutari, et in ea penetrare, mentis acumine, audeat, quae non vidit, h. e. quorum cognoscendorum facultas humanae mentis imbecillitati a Deo non concessa est.

CAPVT III.

V. 9. Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαῶν ἄνθρωπον) Hinc loquendi rationem SCHOETTGENIVS Hebraicam putat, et cum illa confert, רַחַץ שֶׁלֶף et רַחַץ שֶׁלֶף, exuit mentem suam, exuit cor suum: quae nihil aliud indicat, quam plenam mentis, vitae, morumque mutationem. Neque tamen ita Hebraeis propria est, quin apud Graecos quoque inueniatur. Mihi quidem dubium non est, quin haec loquendi ratio ducta sit ab ἄστωρις, qui, habitu mutato, vestibusque depositis, alias partes agunt, aliosque se esse produnt, quam qui in Scena esse videbantur. In quam rem egregius est Iosephi locus, A. VI, 12, 7. vbi eleganter differit de ingenii morumque mutatione illorum hominum, qui ex tenui sorte, conditioneque humili ad altioris fortunae fastigium euecti sunt. Μέχρις δὲ μὲν εἰσιν ἰδιῶται τινες καὶ ταπεινοὶ, τῶ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι τῇ φύσει μηδὲ τολμᾶν ὅσα θέλουσιν, ἐπεικεῖς εἰσι καὶ μετριοὶ, καὶ μόνον διαώκεσι τὸ δίκαιον, καὶ πρὸς αὐτὸ τὴν πᾶσαν εὐνοίαν τε καὶ σπᾶδὴν ἔχουσι. - - - ὅταν δὲ εἰς ἐξουσίαν παρελθῶσι καὶ δυναστεύωσι, τότε πάντ' ἐκείνα ΜΕΤΕΚΔΥΣΑΜΕΝΟΙ, καὶ ὡς περὶ ἐπὶ σκήνῃ προσωπίδα, τὰ ἥδη καὶ τὰς τρόπας ΑΠΟΘΕΜΕΝΟΙ, μεταλαμβάνουσι τόλμαν, ἀπόνειαν, καταφρόνησιν ἀνθρώπων τε καὶ θεῶν. Tantisper, dum homines priuati vitam agunt, humilisque sunt fortunae, quia cum naturae obsequi nequeunt, nec, quod iubet, facere audent, boni sunt et moderati, ac, quod iustum est, unice persequuntur, et in id toto animo, omnique studio in-

cumbunt. - - Cum vero ad potentiam et imperium propecti sunt, tunc, hisce omnibus EXVTS, et institutis moribusque, tanquam in scena personis, DEPOSITIS, assumunt audaciam, insolentiam, et rerum humanarum, diuinarumque contemptum. Et dilucidius A. XIII, 7, 1. ostendit, hanc loquendi rationem ab Ἀστωρις Scenicis esse petitam: Ἰδιώτης μὲν ὢν (ὁ τρύφων) ἐθεάπευε τὸ πλῆθος, καὶ μετρίότητα ὑπεκρίνετο. δελιάζων αὐτὸ τῷ τοις εἰς ἅσπερ ἐβύλετο τὴν δὲ βασιλείαν λαβὼν ἡ ΠΕΔΥΣΑΤΟ τὴν ὑΠΟΚΡΙΣΙΝ, καὶ ὁ ἀληθὴς τεύφων ἦν. Tryphon, dum priuatus erat, populo obsequabatur, et moderationem simulabat, his artibus eum pertrahens ad quaecunque volebat; quam primum vero regnum adeptus est, personam fictam exuit, et verum se gessit Tryphonem. Igitur ἀπεκδύσασθαι τὸν παλαῶν ἄνθρωπον est, pristinae vitae rationem plane mutare et relinquere, graues cupiditates domare, omne vitiorum genus detestari, virtutem, vitaeque sanctitatem summo studio sectari; verbo, pessimam istam personam, quam ante gesseris, exuere et deponere.

V. 15. Καὶ ἡ εἰρήνη τῶ οἴῳ βραβεύεται) βραβεύων proprie dicuntur, qui certaminum arbitri et moderatores sunt: in quam rem quaedam afferebamus supra ad Cap. II. 18. Inde usurpatur de quacunque gubernatione et directione. Iuuat, huius notiois quaedam exempla ex Iosepho addere. A. IV, 3, 2. in precatione Moysi ad Deum: Παράστησον δὴ καὶ νῦν, ὅτι πάντα σὴ προνοία διοικεῖται, καὶ μηδὲν αὐτομάτως, ἀλλὰ κατὰ βέλῃσιν ΒΡΑΒΕΥΟΜΕΝΟΝ τὴν σὴν εἰς τέλος ἔρχεται. Ostende, quae so, et nunc, quod omnia tua providentia gubernes ac modereris, et nihil temere et sponte sua, sed tua voluntate gubernatum, ad finem perueniat: vbi διοικεῖται et βραβεύεται, vt synonyma iunguntur: et paullo post, ΒΡΑΒΕΥΩΝ ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην, σῶζε τὴν πλῆθὺν ἐπομένην τοῖς σοῖς προτάγμασιν. Concordiam pacemque dirige et firmam reddo, et populum tuis praeceptis obsequentem serua. A. VI, 3, 1. de Samuele, Αὐτὸς δὲ τῶ ἔτους ἐπερχόμενος τὰς πόλεις, ἐδικάζων αὐ-

τοῖς, καὶ πολλὰν ΕΒΡΑΒΕΥΕΝ εὐνομίαν ἐπὶ χρόνον πολὺν. Ipse, bis anno obiens urbes, ius illis dicebat, et multo tempore iudicia ex aequo dirigebat. XIV, 9, 5. πολέμῳ ῥοπὰς ΒΡΑΒΕΥΕΙ τὸ θεῖον, Belli casus dirigit Deus: B. I. I, 10, 9. λογισέον εἶη καὶ πολέμῳ ῥοπὰς ΒΡΑΒΕΥΕΣΘΑΙ τῷ θεῷ. Reputandum sit, Deum dirigere belli casus. Et sic multis locis aliis: Sensus igitur huius loci Paullini est: Pax Dei imperet in cordibus vestris, i. dirigat et moderetur corda vestra. Qui τὸ βραβεύειν h. l. per reconciliare exponi volunt, ii videant, ut eum significatum auctoritate scriptorum Graecorum confirmant.

Καὶ εὐχαρίσται γίνεσθαι) Subscribo WOLFII, aliorumque sententiae, qui εὐχαρίστας hic non interpretantur homines grati animi, gratiarumque agendarum studiosos, sed homines liberales, et de aliis, siue munificentia, siue alio quocunque modo, bene merendi cupidos. Qua notione haec Vox est apud Iosephum, WOLFIO iam in hanc rem laudatum, A. XVI, 6, 2. in Decreto Augusti pro Iudaeis: Ἐπειδὴ τὸ ἔθνος τὸ τῶν Ἰουδαίων ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΝ εὐρέθη, Quoniam populus Iudaicus LIBERALIS inuentus est.

*****

PRIOR

EPISTOLA

AD

THESSALONICENSES.

CAPVT II.

V. 7.

Α' ἐγενήθη ἡπίος ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἀντρεφὸς θάλπει τὰ ἐαυτῆς τέκνα) Θάλπειν proprie est calefacere: qua notione prima occurrit apud Iosephum Lib. VII. Antiquitatt. C. XIV. §. 3. de Dauide, cui, prae senio frigescen-

centi et argenti, Medici consilii dederunt id, ut, virginem forma praestantissima, in tota regione conquistam, una secum dormire luberet: τὸ το γὰρ αὐτῷ πρὸς τὸ ῥιγὸς ἔσσεσθαι βοηθημα, ΘΑΛΠΟΥΣΗΣ αὐτὸν τῆς κρύου. Id enim auxilium contra frigus fore, calefaciente eum puella. Unde eleganter ad omnem nutriendi, fouendi, educandique curam transfertur, quam matres, aut nutrices infantibus adhibent; quò sensu hic capiendum est. Neque minus eleganter apud eundem Iosephum Lib. IV. de B. I. Cap. III. §. 14. ΘΑΛΠΟΜΕΝΟΙ ἐλπίδι dicuntur, qui spe aluntur et sustentantur.

CAPVT IV.

V. 6. τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν) Variæ sunt virorum doctorem interpretationes τῆ πλεονεκτεῖν, quæ linguae rationi non satis conueniunt. Ego πλεονεκτεῖν h. l. interpretor iniuste agere, iniuria alterum afficere: qua notione ea Vox apud Iosephum est A. II, 11, 2. de Mose, qui virginibus, aquam hauritis, pastorum autem vi et iniuria repulsis, opem tulit: Ἐπιστάντων δὲ ποιμένων καὶ ἀπελαυνόντων τὰς παρθένους, ὡς αὐτοὶ τῆ ὕδατος κρατῆν, Μωϋσῆς, δεινὸν ἡγησάμενος, εἶναι περιιδὲν ἀδικημένας τὰς κόρας, καὶ τὴν ΒΙΑΝ τὴν τῶν ἀνδρῶν εἶσαι κρείττονα γενέσθαι τῶν παρθένων δικαίαις, τὰς μὲν εἰρξεν ΠΛΕΟΝΕΚΤΕΙΝ ἐθέλοντας, ταῖς δὲ παρέχευε τὴν δεκσαν βοήθειαν. Pastoribus autem aliquanto post superuenientibus et virgines depellentibus, ut aquam sibi met haberent: Moses, rem indignam ratus, virgines non respicere iniuriam passas, et pati, vim virorum plus valere, quam ius foeminarum, illis quidem obstitit inique agere volentibus, iis vero, ut par erat, auxilium tulit. Hic πλεονεκτεῖν positum esse pro iniuste agere, iniuria afficere, clarum est: unde πλεονεξία pro ipsa iniuria et iniustitia, A. III. 4, 1. de iis, qui causam suam, Mose iudice sedente, disceptarant: κατὰ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΝ, καὶ κατὰ ΠΛΕΟΝΕΞΙΑΝ, αὐτὸ πάσχον νομίζον.

Υ 5

σιν.

ση. *Se istud pati ex IVRE, non aliqua INIVSTITIA.*
Plura de hoc Verbo afferebamus supra ad I. Corinth. v. 10.

CAPVT V.

V. 12. Προϊσταμένους ὑμῶν ἐν κυρίῳ) Nescio, quare CHISHVLL, Vir Doctiss. in Notis ad Plerissima Sigeorum p. 107. huius Verbi constructionem cum Genitio *raram* dicat; quae non solum in Epistolis Paulli, sed apud alios scriptores Graecos saepissime inueniatur. Apud Iosephum A. IV, 2. 4. ΠΡΟΕΣΤΑΝΑΙ τῆς ἐκτελέσεως, *rebus diuinis praesse.* A. V, 1, 24. τῶν τὴν ἡγεμονίαν παραλαβόντων ἀμελῶς ΠΡΟΣΤΑΝΤΩΝ τῶ ποιῆσιν συμφέροντος. *Cum ii, qui imperium acceperant, paulo negligentius bono publico consulere.* Add. VII, 14, 5. et VIII, 12, 3.

V. 23. Καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα) De voce ὁλόκληρον diximus supra ad Act. III, 16. quae si consulueris, intelliges, ὁλόκληρον esse, *quod omnibus numeris absolutum perfectumque est;* ut adeo Spiritus perfectus dicatur, in quantum scilicet illa perfectio in hominem Christianum cadere potest. Caeterum a Viris doctis iam dudum demonstratum est, grauius falli eos, qui hic tres essentielles hominis partes ab Apostolo indicari statuunt. Nam πνεῦμα et ψυχὴ vnā tantum essentialem hominis partem constituunt: quomodo autem πνεῦμα et ψυχὴ a se discernenda sint, id vero Viros doctos in varias, easque discrepantes, sententias distraxit: quas WOLFIVS, ὁ πάντοτε, more suo, diligentissime recensuit. Mihi quidem, si post tantos Viros sententiam meam proponere licet, πνεῦμα a τῇ ψυχῇ ita differre videtur, ut πνεῦμα sit ANIMVS (s. vt vulgo, ANIMA) in quantum facultate intelligendi, cognoscendi, comprehendendi cogitandique ornatus est: ψυχὴ autem ANIMVS, in quantum motibus, affectibus, voluntate, desiderio, cupiditatibusque instructus est: ut adeo his duobus Vocibus non duae hominis partes essentiales, sed tantum duae diuersae ANIMI facultates indicentur, quarum

rum illa propria est hominum, haec autem hominibus cum brutis animantibus communis. Scilicet graece doctis satis constat, ψυχὴν Graecis saepe id dici, quod homines cum brutis animantibus commune habeant, hisque adeo non raro ψυχὴν tribui. Facit huc locus insignis Iosephi, A. I, 1. 2. Ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν καὶ ΠΝΕΥΜΑ ἐνέθηκεν αὐτῷ, καὶ ΨΥΧΗΝ. *Finxit Deus hominem, accepto ex terra limo, immisitque in eum spiritum et animam:* Vbi πνεῦμα diserte distinguitur a τῇ ψυχῇ, vbi per πνεῦμα non solum animam quandam, quae homo, ut animal, vivit, intelligendam esse putem, sed etiam, idque inprimis, *animum intelligendi, cognoscendi, cogitandique facultate praeditum:* per ψυχὴν autem illas animi facultates, affectus, fusa, cupiditatesque, cum brutis animantibus communes hominibus. Quoniam autem cum brutis animantibus cupiditates etiam communes habemus, factum est, ut, quemadmodum Ebraicum נפש, ita ψυχὴ, pro cupiditate saepe in sacris literis ponatur. Sic Iesaias C. LVI. 11. נפש צדקה canes robusti anima, h. e. cupiditate insatiabili; vbi LXX. Seniores τῇ ψυχῇ. Cap. LVIII. 10. נפש נענה השובע Animam debilitatam, h. e. insatiabilem cupiditatem, saties. Quod LXX. Seniores ad verbum, ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς. Vnde apud Ecclesiasticum Cap. V. v. 2. Μὴ ἐξακολούθῃς τῇ ψυχῇ, *Ne obsequare cupiditatibus:* quod ipse mox explicat per πορεύσθαι ἐν ἐπιθυμίαις καρδίας σου: et apud eundem Cap. XVIII. v. 34. τῇ ψυχῇ cupiditates tribuuntur. Ἐγκρατεῖα ΨΥΧΗΣ: ὁπισθὲν τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύῃς, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου καλύψῃς. v. 35. Ἐὰν χορηγήσῃς τῇ ΨΥΧῇ, σου εὐδοκίαν ἐπιθυμίας, ποιήσει σε ἐπιχαιρμα τῶν ἐχθρῶν σου. Sensus igitur huius precationis Apostoli, mea quidem sententia, hic erit: *ut omnis intellectus noster et cogitatio, omnis nostra voluntas et cupiditas, omnis denique omnium membrorum nostrorum usus, purus, nullaque peccatorum vitiorumque labe contaminatus seruetur usque ad diem Domini.* Ceterum huius

ius sententiae magnum illum 16 AN. COCCEIVM habeo
 ὁμολογῶ. Nam in Lexico Hebraico, praestantissimo illo
 literaturae Ebraicae Prytaneo, p. 522. de hac re ita: *Hoc*
precatur Apostolus, ut cogitatio omnis nostra, et voluntas et
memborum usus sit absque labe et reprehensione in diem Domi-
ni, atque ita vera vita nobis constet.

*****

POSTERIOR EPISTOLA

AD

THESSALONICENSES.

CAPVT II.

V. 7.

Tὸ γὰρ μυστήριον ᾗδ ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας) *Mysteri-*
um iniquitatis, hoc est, occulta quaedam iniquitas,
alta, profunda, et omnibus numeris absoluta. Nam haec
 est huius locutionis vis, ut dudum docuit magnus ille CA-
 SAVBONVS contra BARONIVM Exereitat. XVI. §. 43.
 Simillima est loquendi ratio de Antipatro, Herodis filio,
 omnium bipedum nequissimo, de B. I. I. 24. 1. τὸν Ἀντι-
 πάτρε βίον ἐκ ἀν ἀμάρτοι τις εἰπὼν κακίας ΜΥΣΤΗ-
 ΡΙΟΝ, *Non erret, si quis Antipatri vitam extremam ma-*
litiā appellauerit. Aliud in hanc rem exemplum affert ex
 Dionysio Halicarn. CASAVBONVS l.c.

EPISTO-

*****

PRIOR EPISTOLA AD TIMOTHEVM.

CAPVT I.

V. 4.

Mὃς προσέχειν μύθοις) *Προσέχειν hic non est animum*
attendere, sed fidem adhibere, assensumque praebe-
re: quam huius Verbi notionem multis Iosephi locis confir-
mabamus supra ad Act. VIII. 6.

v. 10. Πατραλώας καὶ μητραλώας) *Sive πατρα-*
λώας legeris, siue, ut in quibusdam Edit. est, πατρα-
λώας, manum haud verterim. Interim πατραλώας ori-
gini vocis magis conuenit, cum ducatur a τῷ ἀλλοιᾶν,
quod denotat verberare, caedere. Vid. ALBERTIVS in
Observatt. Sacr. p. 393. Iosephus habet πατραλώας Ant.
XVI, II, I.

v. 15. Πισὸς λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος)
 Errat BEZA, qui hunc τῆς ἀποδοχῆς significatum ab
 idiomate Ebraico ἡρῆ repetendum putat, cum eum ob-
 tineat apud optimum quemque graecum scriptorem. Io-
 sephus A. VI, 14, 4. δίκαιοι μὲν εἰσὶ κακίνοι τυγχάνειν
 ΑΠΟΔΟΧΗΣ. *Hic quoque sua debetur LAVS et VE-*
NERATIO. Pro eo est, sensu eodem, ὑποδοχή, quam-
 quam ibi quidam Codd. ἀποδοχή. Hunc significatum ac-
 cepit a Verbo ἀποδέχομαι, quod, praeter vulgarem signi-
 ficationem, denotat laudare, magnificare, venerari:
 exempla huius notionis ex Iosepho bene multa afferebamus
 supra ad Act. XXIV. 1. vnde interdum παρῶν et ἀπο-
 δέχισθαι, ut synonyma, iunguntur apud eundem, v. c.
 A. VII, 1, 2. ἐπεμψ, πρὸς αὐτὰς, ΕΠΑΙΝΩΝ καὶ
 ΑΠΟ-

ΑΠΟΔΕΧΟΜΕΝΟΣ αὐτῶν τὸ ἔργον. *Misit ad eos, qui facinus eorum praeclarum laudarent, verbisque praedicarent.* Et sic τιμὴ et ἀποδοχὴ vt synonyma iunguntur apud Philon. de Decalogo p. 739. Est ergo λόγος πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, sermo omni approbatione, laude, veneratione, praedicationeque dignus.

CAPVT II.

V. 2. Πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων) *Omniibus, qui in excelsa aliquo dignitatis, potestatisque fastigio constituti sunt.* Vnde apud Iosephum A. VI, 4, 3. αἱ ὑπεροχαὶ sunt ipsi homines in tali dignitate collocati: πρὸς τὰς ὑπεροχὰς κακοῦθεις τυγχάνουσιν ἤδη καὶ βάσκα-voi. *Eminentiores malivolentia et inuidia persequuntur.* Caeterum, Iudaeos, modestiores et religiosiores, pro externis Regibus preces olim suscepisse, testatur Iosephus variis locis: quae allaturi hic eramus, nisi IO. ΒΑΡΤ. ΟΤΤIVS in spicilegio ex Fl. Iosepho ad N. T. p. 432, sqq. ea iam fideliter laudasset.

V. 9. Ἐν καταβολῇ κοσμίῳ) *Non hic audiendus est SALMASIVS, qui καταβολὴν κόσμου interpretatur animi demissionem et deiectionem, quae modestiam et humilitatem prae se ferat.* Est hic significatus toti Graeciae inauditus. Melius igitur, et loquendi vsui convenientius interpreteris, vestitus honestus et decens, = luxu et mollitie alienus. Sic καταβολὴ saepissime apud Graecos de vestitu. Iosephus B. I. II, 8, 4. de Essenorum cultu: ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ καὶ σχῆμα σώματος ὅμοιον τοῖς μετὰ Φόβω παιδαγωγούμε-vois πασίν. *Amictus, cultusque corporis est talis, qualis puerorum esse solet, in metu et sub cura magistrorum agentium.*

V. 13. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη) *Eodem Verbo vitur Iosephus de primi hominis creatione, A. I, 1, 1. τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ τὸν ἄνθρωπον ΕΠΛΑΣΕ, sexto die hominem formauit.*

CAPVT

CAPVT III.

V. 2. Ἀνεπίληπτον) *Haec Vox elegantissima est, et denotat hominem, cuius vita tam integra, tam sancta est, vt calumniandi cupidis omnem criminandi occasionem praescindat; in quo adeo vel insensissimi non inueniant, quod aliqua veri specie reprehendere et accusare possint.* Neque dubium mihi est, quin haec vox ex palaestra sit petita. Nam pugiles interdum alteram corporis partem nec caestibus, nec clipeo, nec aliis, quibus pugnabant, armis munitam aduersario obiciebant, eo consilio, vt, cum aduersarius inferret ictum, declinato corpore, eius ictum eluderent, maiori impetu in aduersarium irruerent: hoc Latinis *latus dare*, et *avocare arma* dicebatur: de qua re fufe disputat SALMASIVS ad Historiam Augustam T. I. p. 213. Edit. Hakianae. Illa autem eludendi aduersarium ars Graecis dicitur σέφισμα, item φιλοσοφία, vt docet παλιμα-θέςατος ille FABERTII Agonistici Lib. 15. Pugiles autem vna tantum corporis parte testī, altera non satis muniti, θάτερα (sc. μερίδι) ληπτοί, vna corporis parte capti faciles, et ictui excipiendo expositi dicebantur. Quo eleganter alludit Eusebius Demonstr. a Lib. IV. C. 9. vbi loquitur de Diabolo: Δεῖνα δὲ κατὰ τῶν ἰδίων ἀπαλήσας; θάτερα ληπτὰς τοῖς προβολίοις (ita recte emendat CYNÆRVS Obi. II, 2. pro προβολίοις) ἀνθρώπους ἑώρατο, προχειρον καὶ ἐξ οἰκίας γνώμης τὴν ἐπὶ τὸ κακὸν ἐμπύσιν δι' αὐτῆς ἔ-σιον προαίρεσιν κεντημένους. *Qui cum gravia omnibus gentibus minatus esset, altera parte capti faciles sui venabulis homines reperit, quippe qui facilem et ex sua ipsorum sententia lapsum ad malum propter libertatem arbitrii possiderent.* Inde ductus significatus paullo ratiore vocis: ἐλαβης in apud Lucian. in Timon. p. 114. Ed. GRÆVEN. pro eo, qui facile capi potest. Contra ἑδάρτεα ληπτοὺς dicitur ab utraque parte corporis satis muniti, neque adeo aduersarii petitionibus expositi, et translate, homo tam prudens, et in rebus agendis tam cautus, non facile circumveniri decipique po-

possit. Sic Samson apud Iosephum A. V, 8, 11. dicitur ἀληπτος τοῖς ἐχθροῖς, qui non capi poterat ab hostibus. Ex hac igitur locutione palæstrica harum vocum, ληπτός, ἀληπτος, εὐληπτος, ἀνεπίληπτος, significationes petendae sunt. Quemadmodum autem ἀνεπίληπτος est homo integerrimae sanctissimaeque vitae, in qua nihil, quod criminentur, inuenire possunt inimici: sic contra ea ἐπίληπτος est sceleratus, apud Philonem Lib. II. Allegoriar. p. 73. ubi ἐπίληπτος et μιαινός ut synonyma iunguntur: Contra ea ἀνεπίληπτος, laudabilis, praestans, eximius saepe apud eundem. Sic de Mundi Opific. p. 33. de primorum hominum sancta viuendi ratione: Ἐν εὐπαθείαις δὲ ταῖς ἐν εἰρήνῃ ἀπολέμῳ ζῶν ANEΠΙΛΗΠΤΟΣ, pacate vivebat in iucunditatibus innocens. De Confus. Linguar. p. 350. Οὗτοι δὲ εἰσὶν ἀνδρῶν οἱ ANEΠΙΛΗΠΤΩΣ καὶ καλῶς βίωσαντες, Hi sunt viri, qui sancte honesteque vixerunt. Apud eundem de Mundi Opif. p. 14. ἀνεπίληπτος τέχνη, et p. 16. ἀνεπίληπτοι βεβαί. Sic apud Lucian. in Reuiviscens. p. 394. καθαρὸς et ἀνεπίληπτος ut synonyma iunguntur pro homine vitae sanctae, et ab omni criminum suspitione libero. Haec pluribus disserere placuit, cum animaduverterim, viros doctos non satis accurate primam huius vocis significationem constituisse.

v. 3. Μὴ πάροινον) Arbitror, ebrietatis notionem hic retinendam esse, ita tamen, ut ad huius vitii effectus, quales petulantia inprimis et iniuria sunt, simul respiciatur. Scilicet παροῦν, vnde πάροινος, proprie est nimis cibo potuique indulgere, luxurioseque adeo et lascive vivere. Hac notione est apud Iosephum A. IV, 6, 10. ubi Moses Hebraeorum lasciviam et petulantiam, inter caetera, ita reprehendit: Οὐκ ἔυλογον ἔφασκε, σωφρονήσαντας αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἐρήμῳ, νῦν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ὄντας ΠΑΡΟΙΝΕΙΝ, absurdum esse dicebat, quod, cum in deserto modeste vixissent, nunc in omnium bonorum affluentia petulantes sese lascivosque gererent: ubi παροῦν τῷ σωφρονεῖν opponitur. Inde παροῦν pro ὑβρίσιν, insolenter se gerere, aliorque iniuria

ria afficere, quod vitium ebrietatem sequi solet. Vnde παροῖνία idem quod ὕβρις, insolentia, iniuria. Sic apud Iosephum A. XVII, 10, 2. ὁρῶντες τὴν ΠΑΡΟΙΝΙΑΝ τῆς Σαβίνης ὕβρεως, indigne ferebant insolentiam contumeliamque Sabini. Ibid. II, 2. παρθέων μέντοι φθοράς, καὶ γυναικῶν αἰσχύναν, ὁπόσας ἐπὶ ΠΑΡΟΙΝΙΑΙ καὶ ἀπανδρωπία δρωμένας, συγὰν. Caeterum virginum matronarumque corruptelas et pudicitiam summa cum petulantia et immanitate attentatam silere necesse habemus. Et A. XIX, 3, 3. παροῖνία τῆς πατρίδος, est iniuria illata patriae. Quae respexit Hesychius, παροῖνία, inquit, ἡ ἐκ τῆς ὕβρις καὶ διαδήποτε ἀμαρτία. Παροῖνία est iniuria ex ebrietate orta, aut aliud quodcumque vitium. Eadem ratio est τῆς ἐμπαροῦν, quod proprie denotat intemperanter indulgere cibo ac potui, atque inde lascivire: qua notione capiendum est apud Lucianum in Timone p. 88. ut recte docuit IENSIVS in Lect. Lucianis Lib. I. c. V. p. 40. Deinde autem usurpatum est pro insolentius se gerere: quo sensu est apud Iosephum A. VI, 12, 7. de mutatione morum in peius illorum, qui ex humili conditione ad potentiam imperiumque euecti sunt: ΕΜΠΑΡΟΙΝΟΥΣΙ τοῖς πράγμασι, In omnibus rebus insolenter se gerunt. Eleganter eodem verbo vitur, XX, 8, 3. de Scriptoris Romanis, qui de Imperatoris Neronis vita exposuerunt, οἱ δὲ, διὰ μῖσος καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, ὥτως ἀναδῶς ΕΝΕΠΑΡΟΙΝΗΣΑΝ τοῖς θεύμασι, alii vero, ex odio et inimiciis cum eo susceptis, adeo inuerecunde debacchati in eum sunt mendaciis: nec minus eleganter XVII, 5, 7. de Antipatro Deum testem innocentiae suae falso et impie inuocante, ΕΝΕΠΑΡΟΙΝΕΙ τῇ ἀρετῇ τῆς θεῆς, μαρτυρίαν ἐπισκήπτων αὐτῷ, Dei maiestate petulanter abusus est, eum testem inuocans. Sic μέθυρος et πάροινος interdum iunguntur, v. c. apud Lucian. in Timon. p. 161. ita ut illud ebrium, hoc petulantem ex ebrietate denotet. Cf. CASSIYBONVS, δὲ πάνν, ad Athenaeum Lib. X. c. XII. pag. 738.

v. 6. ἵνα μὴ τυφωθεῖς) τυφῶσθαι est vano stolidoque fastu laborare. Iosephus c. Apion. I, 3. Πῶς ἂν ἀλόγον ΤΕΤΤΦΩΣΘΑΙ τὰς ἑλλήνας ὡς μόνους ἐπισταμένους τὰ ἀρχαῖα, Quis igitur non videat, Graecos vano stolidoque fastu laborare, quasi soli rerum antiquarum cognitionem teneant. Recte igitur Theodoretus, qui τυφωθεῖς h. l. interpretatur τῆς ἀλαζονείας τὸ πάθος δεξιόμενος, et Theophylactus, qui reddit Φυσιόμενος.

v. 8. Μὴ ὄνῳ πολλῶ προσέχοντας) Significatus vocis προσέχειν h. l. paullo inusitatus videtur, nec vidi, ab ullo exempla eiusdem significationis esse allata. Apud Iosephum autem observavi, προσανέχων simili fere sensu occurrere, A. II, 7, 5. vbi Iosephus, a Rege Pharaone interrogatus, quamvis viuendi ratione fratres ipsius vterentur, respondet, ποιμένας αὐτὰς ἀγαθὰς, καὶ μηδὲν ἄλλων ἢ τῶν μόνῳ ΠΡΟΣΑΝΕΧΕΙΝ, eos esse optimos pasci, et nullo alio, quam hoc, vitae instituto vti: vbi προσανέχειν τι est, alicui rei deditum esse, atque ea delectari: nam quod hic προσανέχειν dixit, id paullo ante expressit per βίῳ τέπεσθαι. XIV, 9, 1. τοῖς κέρδεσι ΠΡΟΣΑΝΕΧΕΙΝ, studio lucri faciendi ducti. Sic fere XVI, 3, 2. ταῖς ἐλπίσιν ΕΠΑΝΕΧΕΙΝ, spe lactari et duci. Sed, vt ingenuè fatear, nec haec loca huic nostro satis conueniunt.

v. 16. Καὶ ὁμολογημένος) Hanc vocem non quodammodo propriam esse Stoicorum, vt ALEX. MORO visum, sed optimo cuique auctori vsurpatam, iam monuit ad h. l. praestantissimus WOLFIVS. Exemplis, ab aliis in hanc rem allatis, addamus haec pauca ex Iosepho, A. I, 10, 2. Μελχισεδέκης σημαίνει βασιλεὺς δίκαιος: καὶ ἦν δὲ τοιοῦτος ΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΣ, Melchisedec idem est ac rex iustus, et erat utique omnium consensu et confessione talis. II, 9, 6. de Mose: Ἦν ΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΣ κατὰ τὴν τῷ Θεῷ προῤῥησιν - Ἐβραίων ἀριστος. Erat siue controuersia, prout Deus praedixerat - inter Ebraeos praestantissimus. Lib. V, 8, 2. Μανώλης τις, Δανιτῶν ὁ ἀρίστους

ὁ ἀρίστους καὶ τῆς πατρίδος ΟΜΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΣ πρῶτος. (Manoches quidam, Danitarum inter paucos optimus, et patriae suae sine controuersia princeps. Sed haec ὅσα κόνις.

CAPVT IV.

V. 5. Ἀγιάζεται διὰ λόγους Θεῷ καὶ ἐντεύξεως) Huius sententiae fuerunt et Esseni, qui et ante et post cibum, Deum, vt largitorem victus, precibus adibant, Iosephus B. I. II, 8, 5. Προκατεύχεται ὁ ἱερεὺς τῆς τροφῆς, καὶ γένυσσθαι τινα πρὸ τῆς ἐυχῆς ἀδεμίτων ἀριστοποιησάμενος ἐπέυχεται πάλιν ἀρχόμενοι τε καὶ παυόμενοι γεραίεσσι τὸν Θεόν, ὡς χορηγόν τῆς τροφῆς. Sacerdos, antequam cibum capiant, preces adhibet, nec ulli ante precationem quicquam gustare fas est. Idem finito prandio iterum precatur, et cum edere incipiunt et desinunt, Deum venerantur, ut qui omnia ad victum largiatur.

v. 6. Ταῦτα ὑποτιθέμενος) Qui reddunt, in memoriam reuocans, nimis dilute eam vocem interpretantur. ὑποτίθεσθαι Graecis eleganter vsurpatur pro instituere, docere. Iosephus A. I, 1, 4. ὁ Θεὸς τὸν ὄντων πολέμιον ἀποδείξας ἀνθρώποις, καὶ ὑΠΟΘΕΜΕΝΟΣ κατὰ τῆς κεφαλῆς Φέρειν τὰς πληγὰς. Deus serpentem hostem hominum declarauit, eosque docuit, plagis ipsius caput impetere. ibid. 3, 2. Νῶεος σώζεται μόνος, ὑΠΟΘΕΜΕΝΟΥ μηχανὴν αὐτῷ καὶ πόρον πρὸς σωτηρίαν τῷ Θεῷ τοιάυτην. Noëus solus est seruatus, Deo ipsum huiusmodi fabricam et viam docente. III, 5, 8. τὸν τρόπον, καὶ ἔν ἑνδαμῶν ἡσπασι πολιτευόμενοι, λέγων αὐτῷ ὑΠΟΘΕΣΘΑΙ, dicebat Moyses, a Deo edoctum se esse, quomodo Hebraei bene beateque viuere possent. VI, 6, 2. vbi Samuelus ad Saulum: οἱ δίκαιος ἦσθα, καὶ μὴ παρήκυσας ἐμὲ, μήδ' ἂν ὑΠΕΘΕΤΟ μοι περὶ τῶν παρόντων ὁ Θεὸς ὠλιγώρησας, Si iustus fuisses, ex mihi paruisses, neque ea, quae de praesentibus me docuit Deus, contempsisses. Apud eundem XII, 2, 1. ὑΠΟΤΙ-

ὑποτίθεσθαι est consilium dare: δόξας ὁ βασιλεὺς ἄριστα τὸν Δημήτριον φιλοτιμέμενον περὶ τὸ πλῆθος αὐτῶ τῶν ἑσέλων ὑΠΟΤΙΘΕΣΘΑΙ. Rex putabat, Demetrium, pro suo libros colligendi studio, optimum consilium sibi dare: unde ὑποθῆκαι consilia, apud eundem A. III, 4, 1. et in vita Iosephi §. 56. Denique ὑποτίθεσθαι est praescribere, percipere. Hoc sensu est B. I. II, 8, 7. de Essenis; τῶ ζῆλῳ τὴν αἵρεσιν αὐτῶν -- τὴν αὐτὴν ὑΠΟΤΙΘΕΝΤΑΙ διατῶν. Qui huic sectae adscribi vult, -- ei eandem vitae rationem praescribunt: unde ὑποθῆκαι praecepta: v. c. A. V, 6, 3. VIII, 4, 6. Primus et ultimus huius verbi significatus huic Paullino loco conuenit.

CAPVT V.

V. 21. Καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων) Iudaeis haud inusitatum fuisse, obtestari Angelos, intelligitur ex illa obtestatione, qua vitur Agrippa in allocutione ad Iudaeos, apud Iosephum B. I. II, 16, 4. Μαρτύρομαι δ' ἐγὼ μὲν ὑμῶν τὰ ἅγια, καὶ τὰς ἱερούς ἀγγελούς τε θεῶ, καὶ πατρίδα τὴν κοινὴν. Ego quidem testor Sacra vestra, sanctosque Angelos Dei, patriamque communem. IO. BAPTISTA OTTIVS, in Libro saepius laudato, suspicatur, hanc obtestationem Iosephum ab Apostolo hausisse; sed id minus verosimile mihi videtur.

V. 21. Μηδὲν ποιοῦν κατὰ πρόσκλησιν) Quidam Codd. Edit. vna cum Patribus quibusdam apud MILLIVM et BENGELIVM legunt πρόσκλησιν: quam lectionem, mirum sane, MILLIVM in Prolegom. §. 749. receptae praeferre, et factionem interpretari potuisse; qui significatus toti, credo, Graeciae est inauditus: MILLII certe fuisset, vel vnum exemplum boni Scriptoris asserre, cuius auctoritate significatum tam insolentem quodammodo probaret: quod non fecit; nec quemquam alium vnquam facturum esse, mihi persuaferim. Scilicet altera illa lectio πρόσκλησις nonnisi quaedam corruptela est vocis πρόσκλησις;

a librariorum siue ignorantia, siue oscitantia profecta. It, qui in his rebus paullo diligentius sunt versati, ignorare non possunt, saepe factum esse, vt lectio paullo exquisitior, et a cognitione semidoctorum remotior, loco suo detruderetur, et cum alia, quae magis erat publici saporis, permuteretur. Et hanc ipsam confusionem in vocibus πρόσκλησις et πρόσκλησις esse factam, et hanc in illius locum substitutam, dudum docuerunt Viri in hoc litterarum genere Principes, CASANBONVS ad Diogenem Laert. Lib. I. 20. et HEMSTERHVSIVS ad Aristophanis Plut, v. 1027. Quod si cogitemus, non est, quod miremur, eandem confusionem et varietatem lectionis in hoc Apostoli loco inueniri. Est autem omnino genuina lectio, quippe quam ipsius orationis Paullinae ratio exigit, πρόσκλησις; quae denotat voluntatem propensam et beneuolam, et saepe etiam, partium studium. Descendit ea vox a verbo προσκλίνειν ἢ προσκλινεσθαι (vtrumque enim promiscue veteres adhibuisse, multis exemplis docet I. c. Eruditissimus HEMSTERHVSIVS) quod est inclinata voluntate sese applicare. Praeterea lectionem πρόσκλησιν confirmat egregie Clement Romanus, qui, haud dubie ad hunc Apostoli locum respiciens, in priore ad Corinth. Epistola c. XLVII. p. 188. ita scribit: Ἀναλάβετε τὴν ἑπιστολὴν τῆ μακαρίᾳ Πάυλῳ τῆ Ἀποστόλου· τί πρῶτον ὑμῖν ἐν ἀρχῇ τῆ εὐαγγελίᾳ ἔγραψεν; ἐπ' ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέσειλεν ὑμῖν, περὶ αὐτῆς τε, καὶ Κηφᾶ τε. καὶ ἀπολλῶ, διὰ τὸ καὶ τότε ΠΡΟΣΚΛΙΣΕΙΣ ὑμᾶς πεποιησθαι· ἀλλ' ἢ ΠΡΟΣΚΛΙΣΕΙΣ ἢ ἐκείνη ἤττον μαρτίαν ὑμῖν προσήνεγκεν· ΠΡΟΣΕΚΛΙΘΗΤΕ γὰρ Ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς· Epistolam Paulli beati in manus sumite: quid primum vobis in initio Euangelii scripsit? certe diuinitus inspiratus de se ipso, de Cepha, et Apollō per Epistolam vos monuit, quia etiam tum inter vos FACTIONES et PARTIVM STVDIA fuerunt: verum in illa ANIMORVM INCLINATIONE minus a vobis peccatum est: in Apostolos

posolos enim praeclearo testimonio celebres, et virum ab illis probatum, ANIMIS ET AFFECTU PROPENDEBANTIS. Vid. ad h. l. IOHAN. BOISIVS. Apud eundem in eadem Epist. c. XXI. p. 110. τὴν ἀγάπην αὐτῶν μὴ ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΚΛΙΣΕΙΣ, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς Φοβούμενοις τὸν Θεὸν ἐσίως ἴσῃν παρεχέτωσαν, caritatem suam, sine VLLA ANIMI IN ALTERAM PARTEM PROPENSIONE, omnibus Deum sancte timentibus parem exhibeant. Vid. ad h. l. I. B. COTELERIVS. Sed, quando Iosepho cum maxime utimur ad N. T. illustrationem; age, vel vnum locum ex eo ad genuinam Apostoli lectionem vindicandam, afferemus. A. XIX, 3, 3. igitur, de animi propensione et studio militum, Claudium ad Imperatoriam dignitatem evehendi: τὰυτὰ πρὸς τε ἀλλήλους, καὶ δι' ἑαυτὸς διεξήρσαν, καὶ τοῖς αἰὲ προσπίπτουσι διήρσαντο οἱ δὲ πυνθανόμενοι προθύμως ἐδέχοντο τὴν ΠΡΟΣΚΛΙΣΙΝ. Ita et inter se et soli differabant, eademque ad obuios, quosque proferebant: qui, cum ista audiuissent, libenter eorum ANIMI PROPENSIONEM acceperunt. Omnino enim in hoc loco legendum πρόσκλησιν, sensu efflagitante, non, ut in Editionibus, Havercampiana etiam, πρόσκλησιν, quod non nisi sensum maxime ineptum parit. In his locis omnibus πρόσκλησις est animi propensio, favor, partium studium. Sensus igitur verborum Apostoli, Μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλησιν, est, nihil faciens in alteram partem inclinando, s. partium studio commotus. Praeter laudatos a WOLFIO, digni sunt, qui de hac voce consulantur, IO. ALBERTI in Gloss. Gr. in S. N. F. L. p. 157. et inprimis HEMSTERHVSIVS ad Aristophanis Plutum p. 372. sqq. Recte igitur BENGELIVS, ὁ νῦν ἐν ἀγίοις, in sua Editione πρόσκλησιν exprimendum curauit, alteram illam lectionem autem πρόσκλησιν minus probandam, etsi quibusdam probatam, pronunciauit. Caeterum κατὰ h. l. denotat propter. Sic apud Iosephum A. I, 18, 2. ΚΑΤΑ ξενίαν καὶ φιλίαν τὴν Ἀβραάμ. Propter hospitium et amicitiam Abrahami: et ibid. 19, 1. ἰκνωσας δὲ εἰς τὴν Me-

Μεσποταμίαν σελόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς ΚΑΤΑ γάμον, Iacobus autem missus in Mesopotamiam a matre propter matrimonium contrahendum.

CAPVT VI.

V. 20. Τὴν παρακαταθήκην Φύλαξον) Siue παραθήκην siue παρακαταθήκην legeris, nihil interest, cum vtraque voce eundem sensum habeat, vtraque probae sit notae. Est autem παρακαταθήκη proprie, quod alicuius fidei curaeque custodiendum committitur, ea lege, ut, si lubuerit, ab eo tanquam tuum repetere possit. Iosephus A. IV, 8, 38. ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ δὲ, ὥσπερ ἱερὸν τι καὶ θάον χρημα, ὁ παραλαβὼν φυλακῆς ἀξιάτω. Depositum qui accipit, illud tanquam rem sacram et diuinam seruet et custodiat. Sic XVIII, 9, 4. ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ δὲ σοὶ δίδωμι τὴν Βαβυλωνίαν γῆν, Committo fidei tuae terram Babyloniam. Sic παρακατίθεσθαι pro fidei alicuius committere est apud Iosephum X, 9, 3. Ἀμινον ἔφασκεν ἀποθανεῖν αὐτὸν ὑπ' ἐκείνῳ μάλλον, ἢ καταφυγάντα πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ πισύσαντα τὴν ἰδίαν σωτηρίαν καὶ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΕΜΕΝΟΝ αὐτῷ, διαφθεῖραι. Satius esse dicebat, ut ipse ab illo perimeretur, quam ut hominem occideret, qui ad ipsum confugerat, suamque salutem eius fidei commiserat, et apud eum quasi sequestrem deposuerat. Alia exempla dabimus ad 2. Timoth. 1. 12.

POSTERIOR
EPISTOLA
AD TIMOTHEVM.

CAPVT I.

V. 6.

Αναζωπυρῆν τὸ χάρισμα τῷ Θεῷ) *Αναζωπυρῆν* proprie est *follis futu ignem excitare*: ut apud Iosephum de Maccabaeis §. 8. τὰ ζώπυρα τῷ πυρὸς sunt reliquiae ignis sopiti, et folles, aliaque huiusmodi instrumenta, quibus flamma suscitatur, ac incendium augetur. Sensu autem translato eleganter dicitur 1) *eum, qui exanimatus est, et deliquium animi passus, refocillare, ut ad se redeat*. Sic est apud Iosephum A. II, 7, 5. Ὁ δ' (Ἰάκωβος) ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀπεροσδοκῆται τε καὶ μεγάλης γενουμένης μικρῆ δὲν ἐξελίπεν· ἀλλ' *ANEZΩΠΤΥΡΗΣΕΝ* αὐτὸν Ἰωσήπος· *Iacobus vero, praenopinata, eaque magna laetitia, parum abfuit, quin exanimaretur: Sed Iosephus eum excitauit et recreauit*. Sic de Esther, ob terribilem regis vulgum, viribus repente destituta, et exanimata, XI, 6, 9. ἡ δ' ὑπὸ τῶν *ΑΝΑΖΩΠΤΥΡΗΣΑΣΑ*, Haec cum sese istis rebus collegisset: mox de se ipsa dicit: ὑπεχώρει μὲ τὸ πνεῦμα, καὶ κατελείπον τῆς ψυχῆς: *abscedebat Spiritus, animique deliquium patiebar*: cuius contrarium est *αναζωπυρῆν*. 2) *Αναζωπυρῆν* est *pristinam vires, et vitam ipsam reddere*. Sic est A. VIII, 8, 5. de Hieroboami manu, quae, diuina ultione, torpore obtorpuerat et mortua demittebatur, ad pristinam integritatem restituta: *παρακάλεσεν αὐτὸν θεοῦ* *ΑΝΑΖΩΠΤΥΡΗΣΑΙ* τὴν δεξιὰν (νεκρῶν καὶ νεκρῶν) αὐτῷ, Hieroboamus vatem rogauit, ut Deum precibus iniuraret, ut ipse manus (quae torpo-

e

re obriguerat et mortua erat) *pristinam integritatem restitueret*. Quid h. l. sit *αναζωπυρῆν*, ipse Iosephus mox 9, 1. his verbis explicat, ὡς παρεθέσται αὐτῷ τὴν δεξιὰν Ἱεροβάμοσ· - ζῶσαν ἀπολάβοι· ut Hieroboamus manum, torpore enectam et mortuam, sanam saluamque receperet: et paulo post de eadem re: πάλιν εἰς τὴν αὐτῆς ἐπανέλθοι φύσιν· ad suam naturam rediit, s. *pristinam integritatem recuperauit*. Et significatione Neutrali, pro *reuiuiscere, vitam recipere*, est apud eundem A. IX, 8, 6. Συνέβη δὲ καὶ τότε, ληστῶν τινῶν ῥιψάντων εἰς τὸν Ἑλισσαίμ τάφον, ὃν ἦσαν ἀνηρηκότες, τὸν νεκρὸν, τῷ σώματι αὐτῷ προσκολληθέντα, *ΑΝΑΖΩΠΤΥΡΗΣΑΙ*. Eo tempore etiam accidit, cum latrones quidam hominem a se occisum in Elisaei sepulchrum coniecissent, ut mortuus, simul ac vatis corpus tetigisset, *REVIVISCERET*. Neque minus eleganti metaphorā hic τῷ *αναζωπυρῆν* Apostolus vsus est pro *accipere donum ministerii sacri precibus, aliisque exercitiis pietatis, magis magisque excitare, alere et fovere*.

V. 12. Ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μὲ φυλάξαι.) Quidam Codd. et Editr. legunt hic *παρακαταθήκην*: Sed *παραθήκην* quoque vox proba est. Supra ad I. Timoth. VI. 20. vidimus, Iosephum saepe vsurpasse *παρακαταθήκην*; ita apud eundem de Maccabaeis §. 4. ἐστὶ οἱ τὰς ΠΑΡΑΘΗΚΑΣ πιστεύσαντες τῷ ἱερῷ θησαυρῷ· *Qui deposita sacro sancto thesaurō credidissent: et quemadmodum, eundem τῷ παρακατατίθεσθαι pro committere aliquid alicuius fidei vsu esse, supra monebamus; ita et vox παρατίθεσθαι eodem sensu est* A. IV, 8, 2. Sed hoc quidem non magni momenti est: illud autem maioris difficultatis est, quomodo *παραθήκη* h. l. sit interpretanda. Viri docti in sententias diuersas abeunt: cum alii intelligant *fideles Paulo commissos*, alii *gratiam*, alii *mercedem*, alii *bonorum operum merita*, alii *doctrinam Euangelii*, alii *de anima*, alii denique *de coronā vitae aeternae*: quarum interpretationum quaedam, quippe linguae aduersae, plane reliciendae sunt: quaedam autem, etsi linguae rationi conueniunt,

niunt, tamen orationis Paullinae seriei et consilio non consentaneae videntur. Scilicet in antecedentibus v. 8. memorat Apostolus vinculorum suorum, in quae ob doctrinam Evangelicam erat coniectus: cohortatur Timotheum suum, ut ne recuset eadem pericula, ob doctrinam Evangelicam praedicandam, subire: postea v. 12. dicit, se ob causam Dei omnes istas calamitates perpeti, neque tamen se pudere eius rei, neque adeo ullas hostium minas, aut gravissima pericula timere: quare? διδα γὰρ ὃ πεπίστευκα, καὶ πέπισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάσσει. Scio enim, cui perpetuo credam, certissimeque mihi persuasum est, eum posse ANIMAM s. VITAM meam sartam testamque conservare. Hoc sensu παρακαταθήκη est apud Iosephum B. I. III, 8, 5. vbi gravissime disputat contra detestandum αὐτοχειρίας scelus: Ἄν μὲν αἰφάνισῃ τις ἀνθρώπου παρακαταθήκην, ἢ διαθήται κακῶς, ποτὲρος ἐναι δοκῇ καὶ ἄπιστος· εἰ δὲ τις τῇ σφετέρῃ σώματος ἐκβάλῃ τὴν ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ τῇ Θεῷ, λεληθέναι τὸν ἀδικέμενον. Si quis hominis depositum profunderit, aut male tractarit, improbus esse videtur et perfidiosus: Sin vero Dei DEPOSITUM e corpore eiecerit, num eum se latuisse putabit, quem iniuria affecit? vbi ἡ παρακαταθήκη τῇ Θεῷ est ψυχὴ, anima, s. vita, ut Iosephus ipse paullo post interpretatur. Eundem τῆς παρακαταθήκης significationem aliis quoque Iosephi locis legere me memini, quae memoria, interdum male fida, mihi nunc non suggerit. Sic apud Philon. *Quis rerum divini haeres*, p. 499. τῷ τ' ἐπαγός ἐστι τῷ σπερματί, τὴν ἱερὰν ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ ψυχῆς -- μὴ ἑαυτῷ, μόνω δὲ τῷ πεπιστευκότι, φυλάξαντος. Haec laus est probi hominis, sacrum animae depositum -- non sibi servantis, sed ei, qui deposuit.

v. 14. Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον) Quisque ipse intelligit, vocem παρακαταθήκης alio sensu hic esse sumendam, atque v. 12. Mihi quidem ἡ παρακαταθήκη h. l. nihil aliud esse videtur, quam munus doctrinae Evangelicae annunciandae. Hoc sensu Philo in Flaccum

p. 984. Voce παρακαταθήκης pro munere iurisdictionis exercendae usus est: Ὁ δὲ φυλάττειν ἐπιτραπὴς τὴν ἀναγκαστάτην ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗΝ, τὴν δικαίαν. Cum ei commissum esset, ut tueretur munus iurisdictionis exercendae.

CAP. V. II.

V. 3. Σὺ ἐν κακοπαθείῃσιν ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησὺ Χριστῷ) Recte iam ad h. l. docuit BOSIUS, Verbum κακοπαθεῖν plerumque ab Historicis usurpari ad exprimendos labores militares, quum sc. milites longis itineribus defatigantur, fame et inopia rerum necessariorum premuntur, aliisque malis vexantur. Quo sensu saepe apud Iosephum: cuius loca, etsi iam BOSIUS laudavit, tamen, quoniam, quicquid ex illo Historico ad N. T. illustrationem faciat, in hunc librum transferre constituimus, suscepti officii ratio postulat, ut huc afferamus. B. I. I, 7, 4. Ἐνθα δὲ τῶν Ῥωμαίων πολλὰ ΚΑΚΟΠΑΘΟΥΝΤΩΝ, Cum multum defatigarentur Romani. Ibid. 8, 1. καὶ τῷ ΚΑΚΟΠΑΘΩΝ· ἐλίμωτε γὰρ ἡ στρατιά. Hoc tamen facto malis conflēbatur: Nam exercitus fame laborabat. I. c. Apion. I, 19. 8. δυνάμεως αὐτὸς ἐστὶ ΚΑΚΟΠΑΘΕΙΝ. Cum ipse, propter aetatem, laboribus perferendis impar esset. Et plane sic A. X, 11, 1, 8. δυνάμεως αὐτὰς ἐστὶ ΚΑΚΟΠΑΘΕΙΝ. Exquisite igitur hoc Verbo usus Apostolus, cum addit, ὡς καλὸς στρατιώτης.

v. 4. Ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσκῃ) Vox στρατολογεῖν pro exercitum colligere, milites conscribere, est paulorior. Apud RAPHELIUM, a WOLFIO in hanc rem laudatum, ne unum quidem exemplum inuenies. HENR. STEPHANVS in Thes. L. Gr. T. III. p. 1064. interpretatur ille quidem, nullam autem eius significatus auctoritatem addit. Est autem apud Iosephum B. I. V, 9, 4. Ἀλλὰ Ῥωμαῖος τις ΕΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΕ κατὰ τῇ

ἔθνης; *Quis vero Romanum exercitum contra Iudaicam gentem collegit?*

v. 16. Περύσασο) h.e. *vita*, quod mox v. 23. exprimit per παρ᾽ αὐτῶν. Nec tam insolens huius Vocis significatus est, quin apud alios inueniatur. Sic apud Iosephum A. IV, 6, 12. ΠΕΡΙΣΤΑΤΟ, μὴ πολλοὶ, τῆς καὶ τῶν λόγων ἀσελγείας αὐτῶ μὴ μῆταί γε γινόμενοι, ταραξῶσι τὸ πλῆθος. *Vitabat, s. verebatur, ne multi, ad verborum eius intemperantiam sequendam adducti, populum motibus cicerent.* Et X, 10, 4. εἰ δὲ τις τῆς ἀληθείας γλιχόμενος ἢ ΠΕΡΙΣΤΑΤΑΙ πολυπραγμαίνειν. *Si quis autem, veritatis cognoscendae cupidus, non recusat inquirere.* B. I, 11, 8, 6. de Essenis, τὰ ὁμιλίαν αὐτοῖς ΠΕΡΙΣΤΑΤΑΙ, iniurandum vitant. De hac voce consulatur CATAKERVS ad Antoninum p. 92.

Ἐπὶ πλεον γὰρ προκόψουσιν ἀσελγείας) De voce προκόπτειν diximus supra ad Luc. II, 52. eiusque bonitatem contra Lucianum multis Iosephi locis vindicauimus. Hoc loco autem notandum, προκόπτειν pro incremento rei malae sumi: quo ipso quoque sensu est apud Iosephum B. I, VI, 2, 3. καὶ ΠΡΟΥΚΟΨΑΝ εἰς τοσούτον παρανομίας. *Ad hanc processore legis iniuriam.*

v. 22. Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε) Omni-
no mihi interpretatio ea, qua redditur, *iuueniles, atque adeo effrenos cupiditates*, praeferenda videtur illi, qua νεωτερικὰ ἐπιθυμίας sunt *cupiditates rerum nouarum*. Illi enim perpetuus vsus loquendi patrocinator. Iosephus A. XVI, 11, 7. ὑπὸ τοῦ ἀνθαδίας ΝΕΩΤΕΡΚΗΣ καὶ βασιλικῆς οἰήσεως. *Tam ex iuuenili arrogancia, quam fastu regio.* Vid. inprimis I. A. BOSII Dissertat. ad h. l.

CAPVT III.

V. 10. Τῇ ἀγωγῇ) Placent mihi viri docti, qui vocem ἀγωγῆς non de institutione, quam iam voce διδασκαλίας indicauit, sed de viuendiratione, quam Timotheus in Paul-

lo perspexerit, accipiunt. Et sane ἀγωγή saepe apud Graecos est viuendi ratio, mores, institutum. Apud Iosephum A. XII, 1, 1. ἡ πάτριος ΑΓΩΓΗ τῶν ἱδῶν denotat consuetudinem institutorum patriorum; de B. I, III, 5, 8. ἡ ΑΓΩΓΗ Ῥωμαίων στρατίας, Romanae militiae ratio et disciplina: Et A. XIV, 10, 2. ἡ Ἰουδαίων ΑΓΩΓΗ, instituta Iudaica.

v. 13. Προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον) Vide sis supra ad C. II, 16. Addamus hicalium Iosephi locum, qui ostendit, vti Verbum, ita προκοπήν de malae rei incremento sumi. A. IV, 4, 1. de seditione Hebraeorum in deserto erumpente: Ἐλάμβανε δὲ τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ΠΡΟΚΟΠΗΣ αἰτίαν, subiiciebatur autem causa, cur in peius indies verteretur.

v. 15. καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα δίδας) Iosephus multis in locis eodem, quo hic Apostolus, sensu τὰ ἱερὰ γράμματα dixit. In Prooemio Antiquitatt. §. 3. μυρία δὲ εἰσι τὰ δηλόμενα διὰ τῶν ΙΕΡΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ. *Innumera sunt prodita in sacris literis.* Et I. c. Apion. §. 8. Δῆλον δ' εἶναι ἔργοις, πῶς ἡμῶς τοῖς ἰδιοῖς ΓΡΑΜΜΑΣΙ πεπιστευκάμεν. *Quanta porro veneratione sacras nostras literas prosequamur, re ipsa apparet.* Et eodem Lib. §. 26. Ὁ Μανθεὼν ἄνθρωπος, ὁ τὴν Αἰγυπτίων ἱστορίαν ἐκ τῶν ΙΕΡΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ μεθερμηνεύειν ὑπερχημένους. *Manetho, qui historiam Aegyptiacam e sacris literis interpretari pallicitus est.* Caeterum ἀπὸ βρέφους Philo de Abrahamo p. 366. eleganter exprimit his verbis, σχεδὸν ἐξέτι σπαργάνων, *paene ab incunabulis.* Idem alio loco, de Legat. ad Caium p. 1020. hanc Apostoli sententiam, ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα δίδας, aliis non minus elegantibus verbis effert: ἐν τράφους, ἐνησκήθης τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν. *A tenerimae inde aetatis annis sacris literis innutritus et instructus es.*

CAPVT IV.

V. 6. καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἡμῆς ἀναλύσεως ἔφθηνκε) Ἀνάλυσις proprie est abitus, discessus. Iosephus A. XIX, 4, 1. τὰυτα πρὸς τὸν Κλαύδιον εἰπὼν, προσεχώρει πρὸς αὐτὸν, καὶ μετακαλῶν αὐτὸν τῆς βαλῆς, χριστάμενος μύροις τὴν κεφαλὴν, ὡς ἀπὸ συναισίας, γινομένης ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ, αὐτῇ παρῆν. Agrippa, cum ista Claudio dixerat, eodem, unde digressus erat, reuertebatur: et accitus a senatu, delibuto capillo, quasi ex computatione redisset, ad eum accessit. Sic apud Philonem in Flaccum p. 981. ὁ δὲ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀπάγεται, τελευταίαν ταύτην ΑΝΑΛΥΣΙΝ ἐκ συμποσίης ποιησάμενος. Ille autem a militibus abductus est, ultimum discessum ex conuiuio faciens. Vnde translate de discessu ex vita, apud eundem Philonem in Flaccum p. 991. ἡ ἐκ τῆ βίης τελευταία ΑΝΑΛΥΣΙΣ, ultimus ex vita discessus. Sic κατάλυσις pro morte est apud Iosephum A. VII, 11, 3.

V. 8. Ἀπέκείται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης σέφανος) Vox est exquisitissima, petita ex Veterum certaminum ratione. Proprie enim ἀποκείσθαι dicuntur τὰ ἀθλα s. praemia certaminis, quae publice proponuntur, ut eorum adspectus, certaue consequendorum spes, certaturos alacriores redderet ad certamen ineundum, victoriamque reportandam. Inde usurpatur de omnibus rebus, quarum consequendarum spes, tanquam praemium certissime reportandum, nos ad aliquid suscipiendum incitare potest. Iosephus VI, 14, 7. τῆς δόξης αὐτοῖς ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΗΣ, Cum iis gloria, tanquam praemium certaminis, esset proposita. Praeterea haec vox indicat rei certitudinem, apud eundem XII, 7, 1. ὡς ἐν τῇ τῷ τῆς σωτηρίας αὐτοῖς ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΗΣ, Quasi in eo certissima salutis spes esset posita. Eandem vicem obtinet πρόκειμαι. Iosephus in Prooem. Antiquitatt. §. 3. τοῖς Θεῷ γνάμη κατακολυθῶσι -- γέρας· ἑυδαμονίας ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ παρὰ Θεῷ. Qui Dei voluntati obsequuntur, -- iis felicitas, ut praemium, proposita est: quod ipsum quoque huius praemii consequendi certitudinem indicat: itaque

itaque Iosephus eandem rem paullo post §. 4. his verbis exprimit: πάντων πατήρ τε καὶ δεσπότης ὁ Θεὸς ὢν, καὶ πάντα ἐπιβλέπων, τοῖς ἐπομένοις διδῶσιν ἑυδαίμονα βίον. Deus, qui est parens omnium ac dominus, et vniuersa tuetur, obedientibus sibi largitur vitam beatam.

καὶ ἐξέρχθη ἐκ σόματος λέοντος) Familiare inprimis Iudaeis erat, tyrannice dominantes appellare Leones. Esther. C. XIV, 13. Ahasverus appellatur Leo. Cf. Ezech. C. XIX. Apud Iosephum A. XVIII, 6, 10. Marfyas, Tiberii mortem Agrippae annuntiaturus, dicit: τέθνηκεν ὁ ΛΕΩΝ, Mortuus est Leo. Eandem ob causam hic Apostolus ea appellatione utitur, siue, ut plerique volunt, Tiberium, siue, ut IOAN. PEARSONIVS, Helium Caesarianum intellexerit. Cf. ad h. l. L. CAPELLVS in spicilegio.

*****

EPISTOLA

AD TITVM

CAPVT I

V. II.

Ὅς δὲ ἐπιστομίζεν) Quibus oportet os obturare, s. quos oportet coërcere: Apud Iosephum A. XVII, 10, 1. τὴν Ἰουδαίων νοτεροποιῶν ΕΠΙΣΤΟΜΙΟΥΝΤΑΣ, qui Iudaeos coërcerent, ne quid molirentur: vnde XIX, 3, 3. ἐπιστόμισμα frenum, coërcitio. Eleganter quoque Philo Lib. II. Allegor. p. 89. ΕΠΙΣΤΟΜΙΕΙ ὁ λόγος καὶ ἐγχαλνώσκει τὴν ῥύμην καὶ φορὰν τῆ παθῆς. Ratio compefceret refrenabitque procliuorem talis affectus impetum.

*****

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

CAPVT I.

V. 4.

Όταν δὲ πάλιν εισαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκ-
μένην.) Haec loquendi ratio, *εἰσαγῆναι εἰς τὴν οἰκ-
μένην*, videtur Ebraica. Hebraeis enim *וְיָבִיטָם*,
venit in mundum, idem est, quod *natus est*: vnde in Hi-
phil *וְיָבִיטָם* *וְיָבִיטָם* est *facere, ut quis nascatur*. Ea-
dem tamen loquendi ratio est apud Iosephum A. V. I. 25.
Θεὸς τε εἰς τὰς τε ἡμετέρας προγόνους καὶ τὰς ὑμῶν ΠΑΡΗ-
ΓΑΓΕΝ εἰς βίον. *Vnus Deus tam nostros quam vestros
maiores in vitam eduxit.* Celeberr. ERNESTI in Episto-
la quadam ad GESNERVM, seculi nostri Varronem, su-
spicatur, quoniam *εἰσαγῆθαι* dicantur, quae producantur,
ostendantur, commendentur spectatoribus ludorum pu-
blicorum, non absurde hunc Paulli locum inde explicari
posse.

CAPVT II.

V. 1. Προσέχων τοῖς ἀκροαταῖσι) H. e. *non solum at-
tendere, sed etiam obsequi.* Videlicet, quae de hoc τῷ προσέχειν
significatu diximus ad Act. VIII. 6.

v. 2. Ἐὰν γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο
βέβαιος) De hac re copiose disputabamus supra ad Act.
VII, 53.

v. 7. Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλου)
S mile quid legimus apud Iosephum A. IV, 3, 2. vbi Mo-
ses in precatone ad Deum: *μικροτέρων ἡμῶν τὴν φαραώθην*
ποι-

ποιήσας ἡγεμονίαν. *Pharaonis dominatum meo inferiorem
reddidisti.* Quem locum BERNARDVS et HAVERCAM-
PVS cum hoc Paullino conferunt. Vocem autem *ἐλάττωσας*
eodem, quo hic Apostolus, sensu adhibuit Philo de Le-
gat. ad Caium p. 1015. τῷ δὲ μὲν λαμβάνοντος σίτον, ἔδε-
ποτε τὰς Ἰουδαίας ἡλάττωσε τῆς χάριτος. *Cum popu-
lus frumentum acciperet, non deterius conditionis Iudaeos,
ratione beneficii, esse voluit Augustus.*

v. 10. Τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν) Apud Io-
sephum simili sensu ἡγεμὼν τῆς σωτηρίας, in magnifico il-
lo elogio Anani, Pontificis M. B. I. IV, 5, 2. *ἐκ ἀνὰ μάρ-
τειμι δὲ εἰπὼν ἀλώσεως ἄρξαι τὴν πόλιν* τὸν Ἀνάην θάνατον,
*καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀνατραπῆναι τὸ τεῖχος, καὶ
διαφθαρῆναι τὰ πράγματα Ἰουδαίῳ.* ἐν ᾗ τὸν ἀρχιερεῖα
καὶ ἡγεμονία τῆς ιδίας σωτηρίας αὐτῶν ἐπὶ μέσῃς τῆς
πόλεως εἶδον ἀπεσφραγμένον. *Non errauerim autem, si ini-
tium urbis excidii a morte Anani factum esse dixerō, et mox
ex illo die muros euerit, remque publicam Iudaeorum pessun-
dari coepisse, quo pontificem, cui salutem suam acceptam re-
ferebant, in media ciuitate trucidatum viderunt.*

CAPVT III.

v. 5. Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ) De hac
fidelitate Moysis, praeter caetera, legendus Iosephi locus
Lib. II. contra Apionem §. 16. egregius ille quidem; lon-
gior autem, quam qui huc transferri possit.

CAPVT IV.

V. 13. Καὶ τετραχλήσμενα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν)
De hoc Verbo multi multa dixerunt; iis, quos wol-
FIVS in hanc rem laudauit, praeter caeteros dignus est,
qui adiungatur, GISEBERT. CVPERVS Lib. I. Obseruat. c.
12. Nemo non vidit, hic esse metaphoram, eamque ex-
quisitam, sensumque Vocis facile perspexit: Sed vnde me-

taphora sit petita, id vero diuortiis sententiarum occasio-
nem dedit. Mihi quidem dubium non est, quin *Voχ*
τραχηλίζειν sit a Palaestra ducta. Nam *τραχηλίζειν* dici-
tur luctator, cum aduersarii collum torquens, cum resupinat,
atque adeo oculis et adspectui exponit: exempla in hanc
rem, quando *CUPERVS* l. c. diligenter attulit, non esse
puto, quare huc congeram; unde apud Philonem *de Profu-*
gis p. 468. *ἐκτραχηλίζειν* est circumacta retrorsum ceruice
respicere. Iam, quoniam illud *τραχηλίζειν* in palaestra
cum maximo aduersarii dolore et malo coniunctum erat,
factum est, ut *τραχηλίζειν* sit magnis molestiis et calamita-
tibus premere et vexare: quo sensu est apud Iosephum B. I.
IV, 6, 2. *ἐμφυλίῳ πολέμῳ καὶ διχονοίᾳ ΤΡΑΧΗΛΙΖΟ-*
ΜΕΝΟΥΣ, bello civili et dissidiis vexatos. Sic apud Philo-
nem *de Abrahamo* p. 363. *ὅφ' ὧν βασάνων γυμναζόμενος*
μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ΕΞΕΤΡΑΧΗΛΙΖΕΤΟ, quibus
tormentis die nocteque angebatur et vexabatur; et in *Elac-*
cum p. 988. de huius bipedum nequissimi malae conscien-
tiae stimulis et tormentis: *τοῖς τοῖς αἰ κατεπαλάειτο λογισ-*
μοῖς καὶ τρέπον τινα ΕΞΕΤΡΑΧΗΛΙΖΕΤΟ. Cum tali-
bus semper colluctabatur cogitationibus, iisque angebatur.
Sed hic significatus nihil facit ad hunc Paullinum locum,
vbi, vti supra ostendimus, *τετραχηλισμένα* sunt oculis ad-
spectuique exposita, atque adeo clara, manifesta. Caete-
rum facere non possum, quin duo loca Philonis adiungam,
in quibus haec Apostoli verba, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετρα-
χλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς, elegantissime exprimit,
atque illustrat. Alter est in Libro *de Gigantibus*, vbi vetat
sceleribus inquinatum, Deum accedere: *λησεται γὰρ ὁ θε-*
ποτε τὸν τὰ ἐν μυχοῖς τοῖς διανοίᾳς ὁρῶντα, καὶ τοῖς ἀδύ-
τοις αὐτοῖς εὐπερίπατάντα, Non enim poterit fallere Deum,
perspicientem mentis sinus intimos, et quasi inambulantem
in eius penetrabilibus: alter est eodem Lib. p. 297. *τῷ Θεῷ*
ὡς ἐν ἀυγῇ καθαρᾷ, πάντα ἀρίστη· καὶ γὰρ ἄχρι τῶν ψυ-
χῆς μυχῶν φάσκει, ἃ τοῖς ἄλλοις ἀόρατα, τηλαυγῶς πέ-
φυκε καθ' ὁρᾶν. Deo, ut in luce purissima, omnia sunt con-
spi-

*spicua: penetrans enim sinus intimos animi; videt, quae non
cernuntur aliis.*

CAPUT V.

V. 2. *Μετριοπαθεῖν δυνάμενος*) Nullo modo proba-
re possum *SCHMIDII* et *BEZAE* interpretationem, *Qui*
possit, quantum satis est, misereri vicem: Est enim contra
omnem loquendi usum: nec mihi placet, quod, quam-
quam, ut solet, modeste, affert Eruditissimus *WOLFIUS*:
Fortasse per vocem μέτριος in verbo hoc Composito respicitur
eo, ut inferatur, τὸ συμπαθεῖν decere sacerdotem: nam nec
hunc significatum habet μέτρος, ut consulenti *Graeuii*
Leß. Hesiodaeas, a Viro doctiss. in eam rem laudatas, appa-
rebit. Mihi quidem *μετριοπαθεῖν* nihil aliud esse vide-
tur, quam misericordia alicuius tangi, eique benignum se prae-
bere. Hoc sensu est apud Iosephum A. XII, 3, 2. vbi mi-
rificam *Vespasianorum* benignitatem clementiamque er-
ga Iudaeos praedicat, qui, post tantam iniuriam a Iudaeis
acceptam, tamen, bello illo finito, misericordia huius mi-
serae gentis tacti, omnem benignitatem clementiamque
ei exhibuerunt. *Ὅυεσ πασιανθ' ἂν τις καὶ τίτῃ τὴν μεγα-*
λοφροσύνην ἐικότως ἐκπλαγείη, μετὰ πολέμους καὶ τηλικύ-
τους ἀγῶνας, ὅς εἶχον πρὸς ἡμᾶς, ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΗΣΑΝ-
ΤΩΝ *Vespasiani et Tiri magnanimitatem merito quis obstu-*
pescat, qui, post tot bella et certamina nobiscum, misericor-
dia commoti, benignos se et clementes nobis praestiterunt. Sic
Deus *μετρίαζειν* dicitur, qui, misericordia motus, benignum
se praebet, apud eundem A. V, 7, 7. *παρακαλῶντες αὐτὸν*
(Θεὸν) ΜΕΤΡΙΑΣΑΝΤΑ, καὶ πρὸς δέησιν αὐτῶν ὑπαχ-
θέντα, πάντοθεν τῆς ὀργῆς. Deum implorabant, ut,
misericordia tactus, precibusque eorum supplicibus flexus, ab
ira desisteret. Apud eundem XII, 2, 2. *μετριοτής* est illa
virtus, quae, misericordia aliorum commota, iis benefacere
studet: et eodem fere sensu *οἱ μέτριοι* dicuntur XI, 5, 3.

V. 4. Καὶ ἔχ' ἐαυτῶ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλέμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Ἀαρών.) Dignus est, qui huc transferatur, locus Iosephi A. III, 6, 1. ubi Moses ad concionem: Ἐγώ γε, ταύτης ἐμοὶ τῆς σκέψεως ἐπιτραπίσης, ἐμαυτὸν ἂν τῆς τιμῆς ἄξιον ἔκρινα· διὰ τε τὸ φύσει πάντας εἶναι φιλάδελφους, καὶ ὅτι πολλὰ ἐμαυτῶ κάμνιντι περὶ σωτηρίας τῆς ὑμετέρας σύνοιδα· νῦν δ' αὐτὸς ὁ Θεὸς ΑΑΡΩΝΑ τῆς ΤΙΜΗΣ ταύτης ἄξιον ἔκρινε, καὶ τῷτον ἡρῆται ἱερεῖα, τὸν δικαιοτέρον μαλλὸν ὑμῶν εἰδώς. ὡς ἔτος ἐνδύσεται φορὴν τῷ Θεῷ καθωσιωμένην, καὶ βωμῶν ἐπιμέλειαν ἔξει καὶ πρόνοιαν ἱερέων, καὶ τὰς ὑπὲρ ὑμῶν εὐχὰς ποιήσεται πρὸς τὸν Θεόν, ἡδέως ἀκκοσόμενον, ὅτι τε κήδετα γένος τῶ ὑμετέρου, καὶ παρὰ ἀνδρὸς, ἐν αὐτῷ ἐπέλεξατο, γινόμενας προσδίδεται ταύτας. Ego, si res mei arbitrii esset, me ipsum forsan hoc bonore non indignum iudicaret, tum quod omnes natura sui amantes sint, tum quod mihi conscius sim, quantum pro vestra salute laborauerim. Nunc autem Deus ipse Aaronem dignum hoc bonore iudicauit, atque hunc Pontificem constituit, quo neminem e vobis iustiorē nouit. Scilicet hic solum Deo consecratam induet, altarium curam suscipiet, de sacrificiis providebit, preces pro vobis Deo fundet, prompte et libenter audituro, tum quod generis vestri curam gerit, tum quod illar, per virum, quem ipse elegit, oblatas, recipere non grauatibit.

V. 6. Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.) De hoc Melchisedeco adeundus Iosephus A. I, 10, 2. et B. I. VI, 10, 1.

V. 7. Καὶ εἰσακκοθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας.) Non erat sane, quare WOLFBURGIVS, obseruante WOLFIO, scriberet, unicum hunc N. T. locum esse, cuius certam interpretationem adeo nesciat, ac si nunquam Graecas literas didicerit. Videtur Vir doctus multa N. T. loca non satis curiose considerasse, quae multo maioribus difficultatibus, quam hic, laborant. Nam hic neque difficultatis quid habet, neque magna literarum Graecarum facultas, ad eius sensum indagandum, requiritur. Nam siue, ex metu, siue, ob reuerentiam et pietatem patri praestitam, verba, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας

βείας, reddideris; et rei ipsi, de qua agitur, et linguae rationi conuenienter interpretaberis. Malim tamen prius, quod et WOLFIO, τῷ πάνι, placuisse video, ut ἀπὸ τῆς εὐλαβείας sit ex metu: qui significatus non solum LXX. Senioribus, sed etiam τοῖς ἔξω, est frequens. Apud Iosephum A. VI, 9, 2. Dauides, cum Goliatho singulare certamen initurus, regem Saulum, inter caetera, ita alloquitur: μὴ ταπεινὸν ἐς ω φρόνημα, μὴδ' ΕΥΛΑΒΕΣ, ὦ βασιλεῦ. Ne despondeas animum, o Rex, neu quid extimescas: et accommodatius ad hunc Paullinum locum, A. XI, 6, 9. ubi dicitur rex Artaxerxes Estherem, quae, illius adpectu percussa, prae metu fere exanimis iacebat, recreasse, metuque omni liberasse: τὴν ῥάβδον ἐξέτεινεν ἐπὶ τὸν ἀνχέναν αὐτῆς, διὰ τὸν νόμον, ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ αὐτὴν ἀπολύειν. Virgam eius ceruici admouit, legis ergo, ut eam omni METU liberaret. Sensus igitur huius loci est, exauditus, atque adeo LIBERATVS est a metu: loquendi ratione simillima ei, Psalm. XXII. 22. Et a cornibus vnicornium ἰσχυρῶς, exaudies me, h. e. exaudiens liberabis me. Multa exempla Verborum praegnantium suppeditat GLASSIVS in aureo illo Philolog. sacrae Opere, Lib. III. Tr. III. can. 2.

V. 9. Ἄριστος σωτηρίας αἰωνίης.) Iosephus A. VIII, 1, 2. Περὶ μὲν ἐν Δαυὶδ καὶ τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ ὅσων ἀγαθῶν ΑΙΤΙΟΙΣ γενόμενος τοῖς ὁμοφύλοις -- δὲ δὴ λῶκαμεν: De Dauide, eiusque virtute, quantorumque bonorum populis suis auctor exstiterit, --- enarrauimus.

CAPVT VI.

V. 1. Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι.) Elegans metaphora, ducta ab aedificandi ratione. Proprie enim καταβάλλεσθαι dicuntur fundamenta, quae aedificatio exstruendo ponuntur. Iosephus A. XV. 11, 3. in Templi ab Herode instaurati et exstructi descriptione: Ἀνελὼν δὲ τὰς ἀρχαίας θεμελίους, ΚΑΤΑΒΑΛΟΜΕΝΟΣ ἐτέρες, ἐπ' αὐτῶν τὸν ναὸν ἤγειρε. Sublati autem veteribus fundamentis,

et iactis aliis, templum super eis erexit. Et sic Verbum simplex apud eundem A. V., 1, 8. θεμελίως τειχῶν βαλλο-
ΜΕΝΟΣ, fundamenta moenium ponens, Eodem sensu βά-
λεν et βάλλεσθαι ερατόπεδον. Lib. et Cap. eodem, S. 4. et
11. Vnde saepe in N. T. καταβολὴ κόσμου de creatione
mundi: et pro initio cuiuscunque rei. Vide, quae supra in
hanc rem ad Matth. XII, 35. diximus.

V. 4. γευσάμενός τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπαγγελίας) Sub-
scribo Doctissimo WOLFIO, qui disputat contra WITTI-
CHIVM, HOEKIVM et ALBERTIVM, contententes,
γευσάσθαι hic esse leviter, et extremis tantum labris gustaf-
se. Nam, uti non nego, eum huius Verbi usum interdum
apud scriptores Graecos obtinere; ita vereor, ut hic
locum habere possit. Mihi quidem dubium non est, quin
γευσάσθαι h. l. denotet, ipso sensu aliquid cognoscere, plene
et perfecte percipere. Qui significatus non solum scripto-
ribus sacris, sed τοῖς ἔξω etiam, satis frequens est. Iose-
phus A. IV. 6, 9. ΑΠΑΞ τὸ νέον ΓΕΥΣΑΜΕΝΟΝ ξενι-
κῶν ἐδισκῶν, ἀπλῆσως αὐτῶν ἐνεφορεῖτο. Iuventus, quae
semel sensum ceperat morum peregrinorum, inexplibili de-
siderio in eos deferrebat. Philo in Libro de Abrahamo,
p. 362. de iis, qui in virtutis studio iam multum profe-
cerunt: τὰντα τῷ θεοφιλῶς τὰ προτέλεια, οἷς ἐπονται
πράξεις ἐκ ἐνκαταφρόνητοι. τὸ δὲ μέγεθος αὐτῶν ἔστι παντὶ
δῆλον, ἀλλὰ μόνον τοῖς ΓΕΥΣΑΜΕΝΟΙΣ ἀρετῆς, οἱ τὰ
θαυμαζόμενα τοῖς πολλοῖς ἐμάθασιν χλενάξιν, ἐνεκα μεγέ-
θους τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. Haec sunt rudimenta ho-
minis Deo cari, sequuntur mox facta non contemnenda; sed
eorum magnitudo non cuius apparet, solis his conspicua, qui
IN VIRTUTIS STUDIO IAM MULTUM
PROFECERVNT, et rar, vulgo mirabiles, fastidiunt li-
benter, prae animi bonis praestantioribus. Addam unum Iose-
phi locum A. IV, 8, 2. Vbi Moyses, iam iamque moritu-
rus, in paraenēsi ad populum: Εἰ βέλοισθε τὰς ὑμῖν μέ-
νειν, τῶν πολεμίων μηδένas ὑπολείπεσθε κρατήσαντες αὐ-
τῶν· ἀλλὰ πάντας ἀπολλύναι κρίνατε συμφέρον, ἵνα μὴ
ζών-

ζώντων, ΠΑΡΑΓΕΥΣΑΜΕΝΟΙ τῆς ἐκείνων ἐπιτηδεύσεως,
διαφθείρετε τὴν πατρίαν πολιτείαν. Si vultis has leges
vobis manere, nullos ex hostibus superatis relinquitis: sed et,
omnes delere, expedire vobis existimetis, ne, iis viventibus,
moribus illorum cognitis et receptis, patrios corrumpatis mo-
res.

v. 6. Καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαίνιζεν εἰς με-
τάνειαν) Ἀνακαίνιζεν proprie est renouare, instaurare:
quo sensu est apud Iosephum A. IX, 8, 2. de Iosafat Iudaeae
rege: Τὸν δὲ τῶν Ἱεροσολύμων βασιλεῦς ἰώσασεν ὁρμῇ τις
ἔλαβε τὸν ναὸν ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΑΙ τῷ θεῷ. Iosafat autem
Hierosolymorum regem incessit cupido templum Dei instauran-
di: mox explicat per ἀνανεώσιν τὸν ναὸν, instauratorem tem-
pli. Caeterum assentior SCHOETTGENIO, τῶν ὡν ἐν ἀγί-
οις, in huius loci interpretatione, qui repetit ex v. 4. ἀδύ-
νατον, hoc sensu: ἀδύνατόν (ἐστὶ) τῷ πατρὶ ὡς φωτισθέντας
-- πάλιν ἀνακαίνιζεν εἰς μετάνειαν: impossibile est, semel
illuminatos -- renouare ad poenitentiam. Facile constat,
subiectum omissum esse, eum sc. qui tales homines renoua-
re possit. Intelligo autem verbi diuini ministros, quibus
I. Timoth. 4. 16. τὸ σώζειν tribuitur, ergo et hic τὰ ἀνα-
καίνιζεν. Haec ille Vir doctissimus.

Ἀνασταυρῶντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τῷ θεῷ) Iam dudum
Viris doctis obseruatum est, male vulgo ἀνασταυρῶν hic
reddi, rursus crucifigere, cum simpliciter reddendum sit,
crucifigere. Nam ἀνα in hoc Verbo non rursus, sed
sursum, et in altum denotat. Exemplis, ab aliis iam in hanc
rem allatis, addamus haec Iosephi. Sic A. XI, 6, 10. τῆς
γυναικὸς αὐτῆς Ζαράζας ἐπέσσης, κελεύσας ἕλκον κοπήναι
πηχῶν πεντήκοντα, καὶ πρῶτὴ παρὰ τῷ βασιλεῶς αἰτησά-
μενον ΑΝΑΣΤΑΥΡΩΣΑΙ τὸν Μαροδοχαῖον. Vbi Zaráza
uxor Amāni suggesserat, ut iuberet lignum excidi quinquaginta
cubitum, et mane regem rogaret, ut in crucem tollatur
Mardochaeus: vbi ἀνασταυρῶν simpliciter est crucifigere:
quod mox ipse Iosephus S. 11. explicat per ἐξ ἐκείνης τῆς
σταυρῆς ἀνακρεμασθέντα ἀποθανεῖν; in ista cruce suspensum
mori.

mori. B. I. II. 14, 9. πολλὰς τῶν μετρίων συλλαμβάνοντες, ἐπὶ τὸν πλάκων ἦγον, ἕς μάλιστα προαικισάμενος ANEΣΤΑΤΡΩΣΕΝ. Multos e nobilibus comprehensos ad Florum ducebant, quos cum ille iam antea verberibus debonestasset, in crucem sustulit: illud ἀνασταυρῶν mox ipse explicat per σταυρῶ προσηλώσαι. Et Lib. V. eiusdem Operis C. XI. μαστιγόμενοι δὴ καὶ προβασανίζόμενοι τῷ θανάτῳ πᾶσαν αἰκίαν, ANEΣΤΑΤΡΟΥΝΤΟ τῷ τέλει ἀντικρῦ. Itaque verberati, et ante mortem omnibus modis excruciatī, pro moribus suffigebantur crucibus. Interdum etiam σταυρῶν et ἀνασταυρῶν dicitur non tam de hominis viui supplicio, sed de cadauere hominis quocunque modo interfecti, quod, ignominiae, contumeliaeque causa, palo suffixum, in propatulo ponitur: de quo Verbi vsu, non omnibus satis cognito, longa, eaque docta est disputatio CASAVBONI, τῷ χαριεσάτῳ, in Exercitatt. contra BARONIVM Exercitat. XVI. §. 77. vbi multos multorum Virorum doctiorum lapsus in hac voce castigat. Vnde σταυρῶν, ἀνασταυρῶν saepe ponitur pro ignominia, contumeliaeque afficere: qui significatus si hic addmittatur, verborum Paulli sensus haud incommodus erit hic: *Qui a doctrina veritatis Evangelicae semel cognita et percepta deficiunt, ii, quantum in ipsis est, Christum, eiusque sacrosanctum meritum, summa ignominia et contumelia afficiunt.*

v. 17. ἐμυσίτευσεν ὄρκῳ) Laudavit hic WOLFIVS locum Iosephi A. XVI. 4, 3. Διόπερ ἐπὶ τῷ πάντων δεσπότῃ Καίσαρι, ΜΕΣΙΤΕΥΟΝΤΙ τὸν παρόντα καὶ ὄντα συντιθέμεθα ταύτην τὴν συνθήκην. Quapropter coram Caesare, omnium domino, nostroque in praesentia sequestro, hanc tecum pactiōnem facimus. Sed is locus huc non facit, cum ibi μεσιτεύειν sit arbitrum inter duas partes disceptantes esse, qui significatus ab hoc Paulli loco quam maxime abhorret. Apud eundem Iosephum μεσιτεύειν est deprecatorum agere pro altero. Locusest A. VII. 8, 5. ὁ Ἰωάβος, τὴν ἀνάγκην αὐτῷ (Ἀβεσαλώμῃ) κατοικτείρας, ΕΜΕΣΙΤΕΥΣΕ πρὸς τὸν βασιλέα. Iobus, Abesalomi calamitatem,

tem, qua premebatur, misertus, pro eo apud regem intercessit. Sed, vt ingenue fatear, ne is quidem locus huic nostro conuenit, cum hic ἐμυσίτευσεν ὄρκῳ sit fideius sit iureiurando, s. interposuit se cum iureiurando: vt recte exposuit BEZA, quod amplectitur quoque H. STEPHANVS in Thef. Gr. L. T. II. p. 892. qui significatus, dubito, an apud vllum τῶν ἔξω inueniatur.

v. 18. Κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος) Ad obtinendam spem propositam, s. vitam aeternam. Elegantissima metaphora est vocis προκειμένης, e Veterum certaminum ratione ducta. Proprie enim προκῆσθαι dicuntur τὰ ἀθλα, s. praemia certaminis, quae publice proponuntur in propatulo, vt eorum adspectus, certaue eorum adipiscendorum spes, certaturos alacriores redderet ad certamen in-eundum, victoriamque reportandam: vt interpretabamur supra ad II. Timoth. IV. 8. τὸ ἀποκῆσθαι, quod eandem significationem obtinet. Iosephus A. VIII. 12, 3. οἱ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩΝ αὐτοῖς ΑΘΛΩΝ, ἐπὶ τὴν περὶ τὴν σπαράσσειν, ἢ διαλείπειν περὶ τῶν ἐργῶν. Iis, qui, propositis praemiis, postquam alicui rei studere coeperint, sine intermissione ei operam dant. XIX. 1, 16. διὰ τὸ ἀθλα αὐτοῖς ΠΡΟΚΕΙΣΘΑΙ τὰς ὀγδόας τῶν ἑσίων. Quoniam octaua bonorum pars, praemium illis proposita erat. Sed inprimis in hanc rem illustris locus est XV, 8, 1. vbi exponit de magnifico illo apparatu ludorum, ab Herode M. in honorem Caesaris celebrandorum: Οἱ ἀθληταὶ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀγωνισμάτων ἀπὸ πάσης γῆς ἐκαλῶντο κατ' ἐλπίδα τῶν ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΩΝ, καὶ τῆς νίκης ἐνδοξία. Ex cunctis finibus athletae et omnis generis ludiones arcessiti erant, spe praemiorum PROPOSITOQVVM, gloriaeque ex victoria reportandae. Vnde προκῆσθαι de omnibus rebus dicitur, quarum consequendarum certissima nos tenet spes, quaeque nos, vt amplum aliquod praemium expectandum, alacriores in re aliqua suscipienda et perficienda reddere potest: quo sensu est apud Iosephum in Prooem. Ant. 3. τοῖς Θεῷ γνώμῃ κατακλῆθῃσι γέρας εὐδοκμονίας ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ

παρὰ Θεῶ. Qui Dei voluntati obsequuntur -- eis felicitas, ut praemium, est proposita.

CAPVT VII.

V. 4. ὃ καὶ δεκάτην Ἀβραάμ ἐν τῶν ἀκροθινίων) Ἀκροθίνια hic esse praedam (ita enim malumus interpretari, quam spolia, quae, si accurate loqui velis, aliud quid denotant) vel Iosephus docet: qui A. I, 10, 2. in eadem re tradenda, ita: Ἀβραάμ δὲ διδόντος καὶ τὴν ΔΕΚΑΤΗΝ τῆς ΛΕΙΑΣ αὐτῷ, προσδέχεται τὴν δάσιν. Abramo decimam partem ei donante, munus accepit.

V. 12. Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης) Mutato enim Sacerdotio. Metaphora elegantissima, petita ex ludo XII. Scriptorum. Proprie enim μετατιθέναι dicitur, qui calculum, quem minus commode se dedisse intellexit, reducit, et in alium locum ponit: vnde metaphoricè mutare. Iosephus A. XII, 9, 7. ὑπὸ Λυσίᾳ πιθοίς, ΜΕΤΑΘΗΝΑΙ τὴν τιμὴν (ἀρχιερωσύνην) ἀπὸ ταύτης τῆς οἰκίας εἰς ἑτέρον οἶκον. Cum sibi a Lysia persuaderi passus esset, ut pontificatum ab hac familia in aliam transferret. In vita §. 33. ΜΕΤΑΤΙΘΕΝΤΑΙ τὰς γνώμας, mutant sententias. Et sic §. 39. B. I. I, 28, 4. ΜΕΤΑΘΕΙΝΑΙ τὰς γάμους, mutare matrimonium. Et sic paullo post. C. Apion. I. c. 28. ΜΕΤΑΘΕΜΕΝΟΣ (ὄνομα) Μωϋσῆν αὐτὸν προσηγόρευεν. Cum nomen sibi mutasset, Moysen se appellauit. Videtis, quae supra ad Galat. I. 6. in hanc rem asserimus.

V. 13. Ἀφ' ἧς εἰδὲς προσέχκει τῷ θυσιαστηρίῳ) Ex qua nemo altari operam dedit. Vide, quae de hoc τῷ προσέχειν significatu diximus supra ad 1. Timoth. III. 8. quamquam is significatus non tam a profanis scriptoribus, quam a LXX. Senioribus repetendus videtur, qui, uti Ebraei כִּנְיָ, ita προσέχκειν, pro ministrare usurparunt.

V. 19. Ἐπισαγωγή δὲ κριττονος ἐλπίδος) Vox ἐπισαγωγή paullo rarior, itaque ab H. STEPHANO in Thef. Gr. L. T. I. p. 74. eo significatu, quo superinductio-

nem,

nem, aduentitium quid notat, nulla auctoritate confirmata, extat apud Iosephum A. XI, 6, 3. ubi intimi amici regis Artaxerxis, ob uxorem dimissam valde contristati, id consilii ei dant, ut ex toto regno virginum conquisitionem vnam sibi in matrimonium eligat: Σβέννυται γὰρ τὸ πρὸς τὴν προτέραν φιλόστοργον ἑτέρας, ΕΠΕΙΣΑΓΩΓΗ, καὶ τὰ πρὸς ἐκείνην εὐνὴν, ἀποσπώμενον, κατὰ μικρὸν γίνεσθαι τῆς συνύψεως. Nouas enim SUPERINDUCTIONE, s. noua introducta, fore, ut prioris uxoris sensui extinguatur cupiditas, et beneuolentia, illi paululum subtracta, in ipsam transeat, quae cum eo versabitur.

V. 23. Διὰ τὸ θανάτῳ καλύεσθαι παραμένειν) Prae-stantissimus WOLFFIUS παραμένειν interpretatur permanere, scilicet in vita: sed hanc interpretationem nullo modo approbare possum. Quis enim hic sensus foret: Quoniam propter mortem impediti sunt, quominus MANERENT IN VITA? haec esset sane ταυτολογία quam maxime ingrata, cum illa verba, διὰ τὸ θανάτῳ καλύεσθαι, iam satis dilucide ostendant, eos non potuisse permanere in vita. Mihi igitur dubium non est, quin παραμένειν reddendum sit. permanere in Sacerdotio, ut Paullus dicat, Pontifices V. T. morti quippe obnoxii, non potuisse perpetua isto amplissimo munere fungi. Ex hac interpretatione oppositio magis constabit inter Christum et inter V. T. Pontifices. Addam huic interpretationi stabiliendae vnam Iosephi locum, huic Paullino simillimum, ubi παραμένειν eodem, quo hic sumendum diximus, significatu occurrit. Is igitur A. XI, 8, 2, παραγένομενος ὁ Μανασσῆς πρὸς τὸν πενθερὰν Σαναβαλλέτην, ἐργεῖν μὲν ἔλεγεν αὐτῷ τὴν θυγατέρα Νικασῶ, τῆς μὲντοι ΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΤΙΜΗΣ, μεγίστης ἔσσης ἐν τῷ γένει καὶ ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΣΗΣ, ἢ βέλεσθαι αὐτὴν ἐρεῖσθαι. Adit Manasses socerum Sanaballetem, et se quidem amare dicebat filiam eius Nicaso, sic tamen, ut sacerdotali honore (qui in gente sit maximus, et in eadem familia MANEAT) priuari propter eam haud vellet.

v. 26. Ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν) Varia sunt loca Iosephi, in quibus simillima his Paullinis tradit, A. III, 12, 2. Μὴ μόνον δὲ περὶ τὰς ἱερουργίας ΚΑΘΑΡΟΥΣ εἶναι, σπεύδῃν δὲ καὶ περὶ τὴν αὐτῶν διαίταν, ὡς αὐτὴν ΑΜΕΜΠΤΟΝ εἶναι καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, οἱ τὴν ἱερατικὴν φορὴν φορῶντες ΑΜΩΜΟΙ τὲ εἶσι καὶ περὶ πάντα καθαροὶ καὶ νηφάλεοι. Nec solum in Sacris obeundis pueros esse voluit, sed et operam dare, ut in quotidiana vitae consuetudine sese irreprehensibiles praestent; ideoque, qui sacram vestem induunt, et ab omni culpa vacui sunt, et praeterea casti et abstemii. XIX, 6, 4. vbi Ionathas Pontificatus honorem, ab Agrippa oblatum, fratri suo deferri cupit: πᾶσης καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἁμαρτίας καὶ πρὸς σέ, βασιλεῦ, ΚΑΘΑΡΟΣ ἀδελφός ἐστί μοι· πρέποντα τῇ τιμῇ τῆτον συνίστημι. Est mihi frater, ab omni et in Deum, et aduersum te, Rex, peccato immunis: hunc tibi commendo, ut qui isto honore dignus sit.

CAPVT IX.

V. 1. Quae in hoc cap. v. 1. 2. 4. 5. 6. 7. ex Iosepho illustrationis aliquid accipere potuissent, ea, quoniam iam diligentia IO. BAPTIST. OTTII in *Spicileg. ex Iosepho ad N.T.* p. 466. sqq. afferre occupauit, non esse puto, quare hic iterum asseram.

v. 12. Αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος) Non erat sollicitanda recepta lectio, et eius loco altera illa εὐρόμενος substituenda; cum illa forma vocis apud cultissimae diuisionis Scriptorem occurrat. Sic apud Iosephum A. I, 19, 1. de Iacobo, πᾶππε δόξαν ἀρετῆς μεγάλης ΕΥΡΑΜΕΝΟΤ' Cum acquisieris tibi gloriam virtutis avi tui.

v. 25. Ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια) h. e. in *adytum*. Neque hoc mirum cuiquam videri debet, cum totum Templum vocatum fuerit ἅγιον, teste Iosepho, A. III, 6, 4. ὁ μὲν πᾶς νεὼς ἅγιον ἐκαλεῖτο: vbi

vbi quae commentatur RELANDVS, Vir in hoc literarum genere versatissimus, digna sunt, quae huc transferam: "Si et Sanctum, et Sanctum Sanctorum, inquit, ἅγιον appellatum fuit, non debuit ab aliis reprehendi, Paullus, scribens Hebr. 9. 25. Pontificem semel in anno, in τὰ ἅγια ingressum non sine sanguine, quod, etiam, si de solo Sancto intelligatur, verissimum est: sed deus, Sanctum Sanctorum hoc nomine innuit, ἁγίων nomen utrumque spatium comprehendit. Et, non ignorasse Paullum, Pontificem ingredi solere in Sanctum Sanctorum, liquet ex commate septimo. Ergo τὰ ἅγια, ἡιερω, vti Leuitic. 19. 30. Graeci habent, id est Sanctuarium siue Sanctum, et Sanctum Sanctorum." Et mox, vbi Iosephus dicit, τὸ δὲ ἄβατον, τὸ ἐντὸς τῶν τεσσάρων κίονων, τῷ ἁγίῳ τὸ ἅγιον, *adytum* vero, quod intra quatuor columnas, Sanctum Sanctorum vocatur, ita pergit ille Vir doctissimus: "Id confirmat modo notata, sic ut, conclaue interius pars fuerit τῷ ἁγίῳ (quo nomine tabernaculum vniuersum, ex duobus conclauius compositum, dicitur) sed pars sanctior, τὸ ἅγιον ipsius ἁγίῳ τὰ ἱερώτατα τῶν ἁγίων appellat Philo, et Ezechiel 41, 23. ἡιερω τὸ ἅγιον hoc vocat, et partem priorem ἡιερω. Caeterum, quum hoc Conclaue Sanctum dicitur Sanctuarium, non est, quod hoc alio respectu ita nuncupatum credamus, quam quod sit Sanctissimum. Ita et sacrificia quaedam appellantur ἡιερω ἡιερω Sancta Sanctorum, id est, Sanctissima." Haec ille Vir eruditissimus.

v. 27. Ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἀπαξ ἀποθανεῖν) Eadem loquendi ratio est apud Iosephum de Maccabaeis 5. 8. μετὰ τρεβλῶν ἀποθανεῖν ΑΠΟΚΕΙΤΑΙ, *Constitutum, decretum est, vos tormentorum cruciatibus mori.*

CAPVT X.

V. 29. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;) Eadem constructione hoc verbum est apud Iosephum A. V. 8, 12.

8, 12. ἄγεται μεταπεμφαμένων ὁ Σαμφὼν εἰς τὸ συμπόσιον· ὅπως ΕΝΤΒΡΙΣΩΣΙΝ αὐτὸν παρὰ τὸν πότον· Samson, ab illis accitus, in conuiuium adducitur, ut ei inter comporandum illuderent. Apud eundem cum praepositione εἰς construitur, A. I, 1, 4. vbi Deus ad Adamum, Νῦν δ' Εἰς ταύτην μὲ τὴν γνώμην ΕΝΤΒΡΙΣΑΣ, παρακῆσας τῶν ἐμῶν ἐντελῶν. Nunc autem tu praeccepta mea spreuisti, et hanc voluntatem meam illusisti.

v. 38. Καὶ ἐὰν ὑποσείληται) De huius Verbi significato multis disputabamus supra ad Act. XX. 20. Hic illud addendum, Viros quosdam doctos partim nimis temerarie agere, qui Textum Ebraicum Habac. II. 4. sollicitandum, partim nimis dilute, qui LXX. Seniores et Apostolum excusandos putent, cum Ebraicum הָפַע per ὑποσείλησθαι reddiderint. Nam הָפַע non solum elatum esse, sed etiam subducere se, et occultare, denotat: unde, cum hoc Verbum in Nominis naturam transsit, non tantum locum excessum et munitum, sed absconditum etiam et occultum, significat: v. c. 2. Reg. V. 24. הָפַע ה' לְהַבִּיחַ לְיָדוֹ quod LXX. Seniores, καὶ ἡλθεν εἰς τὸ σκοτεινόν. Recte igitur Ebraica, הָפַע ה' ה', Ecce, subducitur s. quis se subdixerit. Sed pluribus de toto hoc Paullino et Habacuci loco, et eorum conciliandorum ratione, docte accurateque disputat PEARSONVS, Vir exquisitus doctus, in Praefatione Paraenetica ad LXX. Viralem.

v. 39. Ἡμεῖς δὲ ἐκ ἐσμὲν ὑποσολῆς) Vox ὑποσολῆ apud Iosephum pro metu, B. I. II, 14, 2. Γέσσιος Φλώρος - - λάθρα τὰ πολλὰ, καὶ μεθ' ὑποστολῆς ἐκακώργησε· Gessius Florus - - clam et dissimulanter patrauit. Sed is significatus huc non facit. Melius huc pertinet alius locus XVI. 4, 3. τὴν ἀρχὴν ἣν σὺ φῆς ἐπαθλον εὐσεβείας, συμβαίνει πολλάκις αἰτίαν γενέσθαι τοῖς πονηροτάτοις ἐλπίδων, δι' αἷς ἐδὲ μίαν ὑποστολὴν ποιῶνται κακοηθείας· saepe fit, ut principatus, quem tu dicis esse pietatis praemium, homines flagitiosissimos ad spem excitet, quae facit, ut NIHIL MALI intentatum relinquunt. Sen-

sus

sus Paullini dicti est: Nos non sumus ii, qui nos Deo, nostraeque salutis subtrahamus: in voce ὑποσολῆς subintellecto τῷ οὐσί.

CAPVT XL.

V. 4. Πίσει πλείονα θυσίαν Ἀβὶλ παρὰ Καὶν προσήνεγκε τῷ Θεῷ) Causam huius sacrificii et accepti et reiecti longe aliam affert Iosephus A. I, 2, 1. hanc scilicet quod Deus magis laetetur rebus sponte natis, quam in quibus solertia humana ac vis aliqua cernatur. Sed grauitur hic erravit Iosephus, Rabbinorum lubrica auctoritate haud dubie deceptus. Bene ad h. l. HAVERCAMPVS: Iosephum, Rabbinos secutum, in causa probati et improbi sacrificii peccare, ostendunt Cypaeus de Republ. Hebr. Heideggerus in Histor. sacr. Boeclerus in Dissertat. Academ. cum aliis quam plurimis.

v. 10. Ἦς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός) Mirum sane, inter Patres, norante ELSNERO, fuisse, qui negarent, vocem δημιουργὸς Deo conuenire. Nam non solum a scriptoribus sacris, sed profanis etiam, ea Vox Deo saepissime tribuitur. Iosephus A. VII, 14, 11. τὸν Θεὸν εὐλογεῖν ἤρξατο μεγάλη βῆ, πατέρα τε καὶ γενέτορα τῶν ὅλων ἀποκαλῶν, καὶ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΝ ἀνθρώπων καὶ θείων· Dauides Deum elata voce laudare coepit, patrem atque genitorem mundi vniuersi appellans et CREATOREM rerum humanarum et coelestium. Et A. I, 18, 6. vbi Isaacus Deum, inter caetera, ita inuocat: Δέσποτα παντός αἰῶνος, καὶ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕ τῆς ὅλης ὑσίας· Domine omnium seculorum, et rerum vniuersitatis CONDITOR! Neque aliter apud Philonem sexcentis fere locis.

v. 19. Αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο) Satis notum, quantopere doctissimi Interpretes in huius loci interpretatione dissentiant et fluctuentur. LAMB. BOS et IO. ALBERTIVS voces ἐν παραβολῇ reddunt, in similitudine, vel,

vel, per similitudinem, sensumque putant hunc: reputasse Abrahamum, Deum vel ex mortuis posse resuscitare et reddere filium, si eum obtulisset, quemadmodum etiam cum primo, cum ipsi nasceretur, quasi ex mortuis acceperat. Sed haec interpretatio ne minima quidem veri specie commendabilis est, iure adeo a WOLFIO reiecta. Ipse WOLFIVS aliam amplectitur, non magis commendabilem. Nam voces ἐν παραβολῇ de similitudine typica, cum aliis multis, accipit, ut Isaacus, a certissimo mortis periculo liberatus, typum et figuram praestiterit Christi, aliquando Dei offerendi, et ex mortuis resuscitandi. Quae interpretatio, etsi multos nostratum Theologorum habet ἐμολίφες, tamen, vereor ut admitti possit. Nam in toto hoc capite ne vestigium quidem deprehenditur, quod nos eo ducat, ut suspicemur, Isaacum tanquam typum aliquem Christi induci. Quid? quod ne ratio quidem graecae linguae eum sensum concedit. Scio, Ebraicum יהושב Graecis ἐν παραβολῇ respondere: sed id vsurpatur ratione loquendi ab hac nostra longe diuersissima. Nunquam enim mihi persuaderi patiar, ut credam, τὸν Ἰσαὰκ καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο, significare, Isaacum recepit, VT ESSET TYPVS CHRISTI: exemplum similis locutionis desidero. Nam quod WOLFIVS huic interpretationi stabiliendae vrget illud καὶ, etiam in similitudine, id eam plane nihil iuuat. Omnium primus, quantum equidem sciam, vnice veram huius loci interpretationem protulit RAPHELIVS, (quam, miror, WOLFIO displicere potuisse) qui ἐν παραβολῇ sumit pro παραβόλως, loquendi ratione Graecis vsitatissima, et interpretatur, praeter spem et expectationem; ut sensus sit: Abrahamo praeter spem, praeterque opinionem hoc venisse, ut filium suum viuum reciperet, cum iam in eo esset, ut ipsum immolaret. Quae interpretatio, quemadmodum graecae linguae conueniens est, ita ab ipsa re, Genes. XXII. v. 10. sqq. narrata, luculentissime confirmatur. Sed huic interpretationi magnam auctoritatem, graue pondus addit Iosephus, qui in eadem re tradenda, quod hic Apostolus

stolus ἐν παραβολῇ dixit, id per παρ' ἐλπίδας exprimit. Locus est A. I. 13, 4. vbi, cum narrauerat, Deum Abrahamo, iam iamque Isaacum immolaturum, arietem ex improviso ad sacrificium ostendisse, ita pergit: οἱ δὲ ΠΑΡ' ΕΛΠΙΔΑΣ αὐτὰς ΚΕΚΟΜΙΣΜΕΝΟΙ, καὶ τοῦτων ἀγαθῶν ἐπαγγελίας τετυχηκότες, ἡσπάζοντο ἀλλήλους. At illi, PRAETER SPEM sibi redditi, nactique tantae felicitatis promissionem; mutuo se complectebantur. Idem igitur Apostolo ἐν παραβολῇ est, quod alias παραδόξως, s. ἐκ παραδόξου, quo Iosephus in simili re vitur, vbi aliquis ex certissimo mortis periculo, praeter omnem spem expectationemque, liberatus et seruatus est. Sic v. c. de Mose, exposito, certissimae morti destinato, sed praeter omnem spem seruato, et educato, A. II. 9, 3. dicit, τραφῆς δὲ ΠΑΡΑΔΟΞΩΣ, praeter omnium spem educatus: et paullo post §. 4. de tota hac re egregie: εἰδὼ καὶ διέδωξεν ὁ Θεὸς - - - σωζομένους ΕΚ ΠΑΡΑΔΟΞΟΥ καὶ σχεδὸν ἐν μέσῃ τῶν κακῶν εὕρισκομένους τὴν εὐπραγίαν, τὰς κινδυνεύοντας τῇ τῷ Θεῷ γνώμῃ. Ertunc (exemplo Moysi) demonstrauit Deus, - - illos, qui ex arcano Dei consilio in periculum coniici videantur, praeter opinionem seruari, et ex medijs fere calamitatibus ad felicitatem emergere. Est igitur ἐν παραβολῇ h. l. idem quod παρ' ἐλπίδας, παραδόξως. Et sic παραβολὴν idem quod mirum: vnde παραβολὴν et ἄπισον iunguntur apud Iosephum A. VI. 10, 2. Sensus Paullinorum verborum igitur hic est: Vnde etiam illum ex imminente mortis periculo praeter omnem spem et expectationem recepit: Ita enim ἐκομίσατο reddendum, ut apud Iosephum A. XIII, 4, 1. Alexander dicitur τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ΚΟΜΙΣΑΜΕΝΟΣ, patrimonium imperium RECEPISSE.

V. 26. Ἀτίβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθοποδοσίαν) Respicens ad remunerationem, s. rationem habens remunerationis. Ita enim eleganter ἀποβλέπω apud optimum auctorem: exemplis, ab aliis iam in hanc rem adductis, addamus haec Iosephi: A. XX. 3. 2. Artabanus, Parthorum

rex, in summo et dignitatis, et vitae periculo versatus, ad Izaten confugit, ab eoque supplex auxilium petiit his verbis: βασιλεῦ, μὴ περιίδῃς με τὸν σὸν οἰκέτην, μηδὲ ὑπερφανίσης θεομένον· ταπεινὸς γάρ ἐκ μεταβολῆς γενόμενος, καὶ ἐκ βασιλείας ιδιώτης, τῆς σῆς ἐπιμελείας χερῶ. ΒΛΕΨΟΝ ἔν εἰς τὸ τῆς τύχης ἄσπετον. O Rex, ne despicias me famulum tuum, neque contemnas supplicem. Nam ex mutata fortuna depressus, et ex rege in privati conditionem redactus, tua ope indigeo. *RESPICE* igitur fortunae inconstantiam. Et mox Artabanus ei auxilium tulisse narratur, ἐκ εἰς τὸ παρὸν αὐτῷ τῆς τύχης ΑΠΟΒΛΕΠΩΝ, ἀλλ' εἰς τὸ πρότερον ἀξίωμα: non ad praesentem ipsius conditionem *RESPICIENS*, sed ad pristinam dignitatem. B. I. II, 15. I. de Gessio Floro: ὁ μὲν, ἔτε εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀναγκασμένων, ἔτε εἰς τὴν εὐγένειαν τῆς παρακαλοῦσης, ἀλλ' εἰς μόνον τὸ λυσitelēs τὸ ἐκ τῶν ἀπαγῶν ΑΠΟΒΛΕΠΩΝ, παρήκασεν. Ille quidem non ad multitudinem intersectorum, neque ad nobilitatem eius, quae obsecrabat, sed tantum ad suum ex rapinis quaesitum *RESPICIENS*, audire recusavit. Eodem sensu ἀπιδῶν et ἀφορᾶν ἠπυδεῦν, A. II, 6, I. ὁ βασιλεὺς προσηγέρουσεν αὐτὸν Ὑποθεμφάνηχον, ΑΠΙΔΩΝ αὐτῷ πρὸς τὸ παράδοξον τῆς συνέσεως. Rex Iosephum Psithomphanechum cognominavit, *RESPICIENS* ad incredibile ipsius prudentiam. V, 1, 26. πρὸς τὸ μέγεθος τῆς παρανομίας ΑΠΙΔΟΝΤΑΣ, ad culpaе magnitudinem *RESPICIENTES*. VII, 5, 4. de Davide: ἦν δὲ καὶ δίκαιος τὴν φύσιν, καὶ τὰς κρίσεις πρὸς τὴν ἀλήθειαν ΑΦΟΡΩΝ ἐποίητο. Erat autem et natura iustus, et iudicia, ad veritatem *RESPICIENS*, exercebat.

v. 28. Πίστι πεποίηκε τὸ πάχα - - τὰ πρωτότοκα θύγῃ αὐτῶν. De hac re, praeter iacras literas Exod. C. XI, XII. I. Iosephus A. II, 14, 6. quem locum adeant studiosi.

v. 29. Πίστι δίδωσαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς. Extat de hac re Moysis oratio et precatio ad Deum,

Deum, pietatis fideique plenissima, apud Iosephum. A. II, 16, I. digna, quae legatur. Hic vero praetereundum silentio non est, Viros doctos plerosque Iosepho graue quoddam impingere crimen, quod in describendo miraculoso illo transitu Hebraeorum per mare rubrum ita versatus sit, ut illud tantum miraculum diuinum extenuasse videretur. Nam l. c. §. 5. hunc Hebraeorum transitum per mare comparat cum Pamphylico, Alexandri M. tempore, transitu obliquo: quod Viris doctis suspicandi occasionem dedit, Iosephum ipsum de stupendo illo miraculo diuino dubitasse. Sed iniuriam sane faciunt Iosepho, qui ita sentiunt. Iosephum enim de huius miraculi veritate non dubitasse, vel illud indicat, quod l. c. disertis verbis testetur, quicquid de hoc miraculoso transitu tradiderit, id se ex sacris literis edoctum narrasse. Iam, cum ex omnibus Iosephi scriptis appareat, eam summam fidem summamque auctoritatem literis sacris tribuisse; facile quivis Lector, antecaptae opinionis quasi vinculis non impeditus, ipse intelligit, Iosephi animo ne minimum quidem dubitationis de hoc miraculo insidere potuisse. Quod autem asserti similis miraculi exemplum, in transitu exercitus Alexandri M. per mare Pamphylium editum; id in gratiam Gentilium, quibus fere scripti sunt hi Antiquitatum libri, fecit, ut totam eam rem, miraculosam, simili exemplo ex historia profana petito, iis probabilior redderet. Neque vero illud leuissimam suspicandi causam praebet, quod Iosephus in fine huius narrationis hanc quasi solennem loquendi formulam addat: περὶ μὲν ἔν τετων, ὡς ἐκάστῳ δοκῇ, διαλαμβάνετα. At enim de his quisque, ut libuerit, sentiat: quae cum multis Viris doctis sinistre de Iosepho iudicandi occasionem praebuerit; rem facturum me esse spero multis Lectoribus meis (quibus Iosephi Editio HAVVERCAMPI ad manus non est) non minus utilem, quam gratam, si adnotationem RELANDI, ad hunc Iosephi locum scriptam, hic apposuerim. Ita autem ille Vir longe doctissimus: „Hoc loquendi modo non „indicat Iosephus, sed dubitare, verumne sit, quod dici-

„tur de transitu Israëlitarum per Mare Rubrum; sed tantum, quia Gentibus scribit, his verbis vitur, vt, si haec illis fidem superare videantur, suo fruantur arbitrio, nec propterea a legendis reliquis, quae traditurus est, abstergeantur. Nam ipsum non dubitasse hac de re, satis ostenditur ex modo, quo narrat, et quod ex sacris Voluminibus se haec edoctum testetur. Infra Lib. III, c. 10. vitur eodem loquendi modo, postquam dixerat, falso credi, Mosen et Israëlitas ob lepram Aegypto pulsos, *περὶ τῶν ἑκάστος, ὡς αὐτῷ δοκῇ, σκοπεῖτω*. Num et hoc incertum esse, ibi dicere voluit? Sic Lib. III, 4. vbi de adfensu Mosis in montem Sinai: *de illis*, inquit, *quisque sentiat, ut volet*. Ita eadem clausula librum hunc terminat, agens de diuinitate legum Mosiacarum. Antea Lib. I. cap. 4. ubi de Noacho, quod tantus natu diem obierit, eadem verba usurpat, et, vti hic, exempla ex historiis Gentium profert, vt probabilior ipsis res fiat. Ita et Lib. IV. 6. de Bileamo. Infra quoque cap. 4. libri octauī, postquam dixit, solos esse Iudaeos inter Syros in Palaestina, qui circumcidantur quod *ῥῆλον* est, quod liquido constat: addit tamen, *de his quisque, ut volet, arbitretur*. Sic Librum decimum octauum iisdem verbis terminat. Confer. et Lib. XII. cap. 13. in fine, et Lib. XIX. cap. 1. Quum his verbis tam frequenter vti soleat in libris Antiquitatum, non memini, in libris de Bello vel semel illa legisse. Quod si me fugerit, id tamen puto in causa esse, quamobrem toties in libris Antiquitatum legatur, quod hos in usum gentium scripserit. Possemus ex aliis scriptoribus, qui iis verbis vsi sunt in rebus certissimis, vti sane ipsis persuasum erat, hoc, quicquid est, confirmare, nisi rem ad liquidum esse perduciam putaremus.“ Haec verissime RELANDVS.

v. 35. *Ἐλαβον γυναῖκα ἐξ ἀναστάσεως τῆς νεκρῆς αὐτῶν*) *Δαμβάνειν* h. l. omnino reddendum, *receperunt*: nec dubium est, quin respiciatur ad historiam viduae Sareptanae, cuius filium Elias e mortuis suscitauit, et Sunamitidis, cuius filium Elizeus matri reddidit. *Δαμβάνειν* au-

tem

tem pro *recipere* est apud Iosephum A. II, 6, 7. *ὡς δὲ τὸ τῷ Βενιαμὴν Φορτίον ἐρευνῶντες ΔΑΜΒΑΝΟΥΣΙ τὸν σκύφον*. Vt vero Beniaminis sarcinam scriptatū sunt, *receperunt scyphum*.

ἄλλοι δὲ τυμπανίαθσαν) De huius Verbi vsu multi multa: mihi quidem non displicet interpretatio, quam ante aliquot annos attuli in *Libello de Vsu et Praestantia Rom. Historiae in Interpret. N. T.* p. 92. cum *τυμπανισθέντες* esse dicebam, *qui cuidam instrumentis, τυμπανον dicto, illigati atque adstricti, virgis caesi, sunt extenti*. Hic addamus ex Iosepho, quae ei interpretationi stabilien- dae aliquid auctoritatis addere possunt. Lib. I. contra Apion. §. 20. *ὕπὲρ τῶν Φίλων ΑΠΕΤΤΜΠΑΝΙΣΘΗ, ἀνε- cessariis suis cum cruciati interfectus est*: et in Libro de Maccabaeis §. 9. illud *τυμπανισθεῖσαι* dilucide interpretatur per *τροχὸν προσεπιματατάνειν*: vbi bene COMBERISVS: quod instrumentum *rotam* Iosephus vocat, *τροχόν*, auctor 2. Maccab. libri *τύμπανον*, quo etiam alludit Paullus Hebr. V. (scr. XL) v. 35. *ἄλλοι δὲ τυμπανίαθσαν*: vbi bene in- terpr. *alii distenti sunt*: Sic nimirum, tympani in morem, in eius generis cruciatorio instrumento ad omne genus suppli- ciorum aprati, et ad ipsum ignem, vt Iosephus significat: sic forte illa machina rotabatur, vt in illa distentum corpus ad prunas, illis urendum, deprimi posset, et ad verbera, seu alias excarnificandum, vnguibus ferreis, aliisque leuari: ea distensione ex tortorum arbitrio tormentis omnibus coaptatum. Haec COMBERISVS. Caeterum huius generis poenarum, quas pios subiisse Apostolus commemorat, aliquot exempla prodit Iosephus A. XII, 5, 4. Nam cum Antiochus, vrbe vastata, in Iudaeos crudeliter saeuire coepisset, eosque patriis ritibus relictis, Graecorum mores imitari cogere vellent, multi vltima supplicia perpeti, quam a patris ritibus desciscere maluerunt.

CAPVT XII.

V. 1. Τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα) Loquendi ratio est agonistica, et petita a cursoribus, qui stadium absolunt. De voce *πρόκειμαι* satis multa afferebamus supra ad C. VI. v. 18. Addamus hic quaedam alia loca ad hunc Paullinum pertinentia. A. IV, 6, 3. καταδίσας δ' ὁ Βάλαμος, δῖός τε ἦν ἀνασείθειν. ἀλλὰ θεὸς αὐτὸν χωρεῖν τὴν ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗΝ (ὁδὸν) παρώρησεν. Balamus autem perterritus redire voluit: sed cum ad propositum s. destinatum iter finiendum incitauit. XI, 6, 13. Οἱ μὲν ἐν ἵπποις - εὐθὺς ἐξορήσαντες τὴν ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗΝ ὁδὸν ἦνουν. Equites autem, e vestigio profecti, iter suscipiendum conficiebant. Sensus autem Apostoli est: Curramus in stadio, nobis proposito ad decurrendum: Voce ἀγῶν pro loco s. stadio sumpta.

v. 2. Τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς) Vide supra ad C. VI. v. 18. Adiunge hunc vnicum locum, A. IV, 6, 4. vbi Balamus, inscius, et praeter voluntatem suam, Hebraeis futuram facilitatem praedicat, ἀλλὰ τῶν νῦν ὑμῶν ἐλίγαν ἡ Χαναανάα χωρήσεται ὑμῖν. τὴν δ' οἰκισμένην οἰκητήριον δι' αἰῶνος ἔσται ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΗΝ ὑμῖν. Quin vos iam non adeo multo terra excipiet Chanaanæa: orbem veroterarum scitote vobis propositum s. destinatum esse habitaculum.

v. 3. Ἵνα μὴ κάμητε, τῆς ψυχᾶς ὑμῶν ἐκλυόμενοι) Siue receptam distinctionem sequare, siue *εὐαγγέλιον* post κάμητε cum HOMBERGIO tollas, sensus erit idem. Haec duo Verba autem e palaestra et ab athletis desumpta sunt, qui proprie dicuntur κάμειν, et ψυχᾶς ἐκλύεσθαι, cum corporis viribus debilitati et fracti, omnique spe vincendi abiecta, victas manus dant aduersario: quod alias Graeci vocibus ἀπαυδαῖν, ἀπαγορεύειν et ἀπογινώσκειν expriment: de quibus πολυμαθέςατος P. FABER in Agonist. Lib. I. C. VII, neque dubium est, quin Apostolus eo respexerit. Iosephus A. II, 10, 2. τῆς διὰ Μαυσὴν ἐπραγίας γευσάμενον τὸ τῶν Αἰγυπτίων σπᾶτευμα ποιεῖν ἐκ ΕΚΑΜ-

NEN. Aegyptiorum exercitus, post res Masis auspiciis feliciter gestas, nullo labore fatigabatur. Eodem Lib. 13, 4. de Moise, ὁ δὲ ἔτε πρὸς τὰς τῆ βασιλείας ἀπειλὰς ΕΚΑΜΝΕΝ, ἔτε πρὸς τὰς τῶν Ἑβραίων μέμψεις ἐνεδίδε. Ille vero neque propter Regis minas studium intermisit, neque Hebraeorum querelis et increpationibus cessit: Et 15, 5. Μαυσὴς δὲ, καίπερ ἀγριάζοντος πρὸς αὐτὸν τῆ πλήθους, ἔτ' αὐτὸς ΕΝΕΚΑΜΝΕ τῇ περὶ αὐτὸς προνοίᾳ, Moses autem, vtut in eum efferata esset multitudo, neque ipse quicquam de cura illorum remisit: vnde A. V, 1, 1. ἡ πρόνοια μὴ καμῶσα, cura indefessa. VI, 13. μὴ ΚΑΜΝΕΙΝ τοῖς παρῶσι, ob praesentia mala animum non despondere. Ἐκλύεσθαι autem est animo defici, frangi. Sic apud Iosephum XIII, 8, 1. narratur Hyrcanus Pontifex M. magnanimus et fortis primo fuisse in cruciatibus matris suae adspiciendis, et obsidione, qua Ptolemaeum premebat, virgenda: ἡνίκα δὲ αὐτὴν (μητέρα) τυπτομένην ἴδοι καὶ σπαραττομένην, ΕΞΕΛΥΕΤΟ, καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς εἰς τὴν μητέρα παραττομένοις συμπαθείας ἥπτων ἐγένετο, Cum primum autem matrem verberari lacerarique videret, animo frangebatur, et a misericordia, ex malis matri illatis orta, vincebatur: pro ἐκλύεσθαι paullo ante est μαλακίζεσθαι. B. I. I, 11, 8. Ὑρκανὸς δὲ παραχρῆμα μὲν ΕΚΛΥΘΕΙΣ ὑπ' ἐκπλήξεως, ἔπεσε Hyrcanus autem, animo deffectus, prae stupore concidit: vnde ἐκλυτος de eo, qui animo defecit et fractus est, idem quod ἐκκελυμένος, apud eundem VII, 12, 1. γενόμενος ΕΚΛΥΤΟΣ, Cum animo esset fractus. Et B. I. I, 19, 3. πρὸς δὲ τὴν ἐμβολὴν καταπλάγην τὸ ἔθνος, καὶ μεγάλαι συμφορῶν ἐπαλλήλων ΕΚΛΥΤΟΝ συναγεγῶν Ἡρώδης, Cum autem Herodes gentem, hac impressione perterritam, et calamitatum frequentium magnitudine fractam, congregasset. Sic ἐκλύειν pro vires alicuius debilitare, frangere est apud eundem A. VIII, 11, 3. τὰς ἀκμὰς αὐτῶν ΕΞΕΛΥΣΕΝ ὁ θεός. Animos eorum viresque Deus fregit: Et XIII, 8, 1. ΕΞΕΛΥΕ τὸ πρόθυμον, animum despondere coepit.

v. 12. Διὸ τὰς παρεμμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε) Quemadmodum Paullus facillimè delectatur loquendi formulis ex re palaestrica petitis; ita dubium non est, quin hic quoque respexisse eo videatur. Athletis enim et luctatoribus tribuuntur παρεμνοί χεῖρες et παραλελυμένα γόνατα, cum luctando ita defatigati, viribusque fracti sunt, ut neque manus neque pedes officio suo fungi possint, ipsique adeo victos se esse fatēri cogantur. Cf. in hanc rem P. FABER in Agonistico Lib. I. C. VIII. Quamquam multis seculis ante ita locutus est Iesaias C. XXXV. 3. יְרֵמִי וְכִנְיָ רַפּוֹת וְכִנְיָ יָצְמוֹת לְהַשׁוּבָה quod LXX. Seniores reddiderunt ἰσχύσατε χεῖρες ἀνεμμένας, καὶ γόνατα παραλελυμένα παρακαλέσατε. Eodem sensu παρήμι est apud Iosephum A. VI. 14. 6. de Dauide, ἐπὶ τοσούτον ΠΑΡΕΙΘΗ τοῖς κακοῖς, ὥστε αὐτὸν ἐπιλείπειν ἤδη καὶ τὰ δάκρυα. Tantum malis cum amicis indulgit, ut etiam lacrimae ipsum desicerent. Et mox: ὕπ' ἐνδείας καὶ λιμῆ ΠΑΡΕΙΜΕΝΩΙ, Cum inopia et fame languesceret. Et B. I. V. 2, 4. τὴν χεῖρα καὶ τὰς παντοπλίας ΠΑΡΕΝΤΕΣ, manibus armisque remisit: Et Lib. VI. Ant. C. III. §. 3. ΠΑΡΕΙΜΕΝΟΣ ὑπὸ τῆς χρόνῳ, Senectute debilitatus.

*****

EPISTOLA

S. IACOBI.

CAPVT I.

V. 7.

Ἰνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι) Mihi quidem dubitatio nulla est, quin his vocibus Apostolus respexerit ad integritatem cum sacrificiorum, tum sacerdotum in V. T. quos oportebat perfectos, integros, et ab omnibus maculis

lisset vitiiis remotos esse. Nec video, qua ratione WOLFIVS, ὁ πάνυ, commotus, scripserit, haec longius petita videri: nihil mihi hic videtur longius petatum. Sed, agē, afferamus quaedam ex Iosepho vocis ὁλόκληρος exempla, et primo quidem de sacrificiis. A. III. 9, 2. τὰς χαρισηρίων θυσιὰς ἐπιτελόντες, τὰ αὐτὰ μὲν ζῶα θυῶσιν. ΟΛΟΚΛΗΡΑ δὲ ταῦτα. Cum pro gratiarum actione sacrificant, animalia quidem mactant eiusdem generis: ista vero INTEGRΑ; mox §. 3. οἱ δ' ἀδύνατοι πορίζον τὰ τέλεια θύματα: quibus verò non erat facultas adipiscendi victimas maiores. Eodem Lib. 12, 2. τὰ ἱερῆα θυῶσιν ΟΛΟΚΛΗΡΑ, καὶ κατὰ μηδὲν ΛΕΛΩΒΗΜΕΝΑ, victimas mactant integras, omni- que vitio carentes. De Sacerdotibus autem est A. III. 12, 2. Ἀφελῆς εἶναι πᾶσαν ἀφείλειαν, τὸν δὲ μὴ ΟΛΟΚΛΗΡΟΝ τῶν ἱερῶν νέμεσθαι πρὸς τὰς ἱερῆς ἐκέλευσε τὰ γέρεα. ἀναβαίνειν δὲ ἐπὶ τὸν βωμὸν καὶ ἐσιεῖσθαι εἰς τὸν ναὸν ἐκώλυσε. μὴ μείνον δὲ περὶ τὰς ἱερουργίας καθαρὰς εἶναι, σπαράττειν δὲ καὶ περὶ τὴν αὐτῶν δαΐταν, ὥς αὐτὴν ἀμειπτον εἶναι. καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, οἱ τὴν ἱερατικὴν εὐλὴν φορῶντες ἄμωμοί τε εἰσι καὶ περὶ πάντα καθαρὸι καὶ νηφάλοιοι. Iussit lex Sacerdotes omni ratione puros et innocentes esse: item corpora integra habere, et ab omni vitio pura. Si cui tamen sacerdotum defectu aliquo laborare contigerit, iussit eum suam cum Sacerdotibus partem accipere: verum ad altare ascendere, et fanum intrare prohibuit. Nec solum in sacris obeundis puros esse voluit, sed et operam dare, ut in quotidiana vitae consuetudine se irreprehensibiles praestent. Ideoque, qui sacram sibi vestem induunt, et ab omni culpa vacui sunt, et praeter caetera casti et abstemii. Est igitur ὁλόκληρος proprie aptas et integras omnes corporis partes habens, nulloque corporis vitio deformis: quod quomodo ad spirituales illos sacerdotes, de quibus hic Apostolus, transferendum sit, non difficile est ad intelligendum. Cf. ad hunc Iosephi locum RELANDVS, et quae nos supra ad Act. Apostol. III. 16.

v. 9.

Ἐν μηδενὶ λειπόμενοι) In nulla re defectu aliquo laborantes. Locutio est metaphorica, ducta e Veterum certaminibus. Proprie enim λείπεσθαι et ἀπολείπεσθαι dicuntur cursores, qui in stadio certaturi, celeritate pedum, corporisque viribus destituti, ab aduersariis relinquuntur, atque adeo superantur. In quam rem exempla suppeditabit P. FABER in Agonist. III. 16. Inde λείπεσθαι in vniuersum destitui, deficere, alicuius rei defectu laborare. Sic apud Iosephum in Prooemio Antiquitat. §. 4. ὅτε αὐτῶ ποτ' ἀν' γενέσθαι νῦν ἀγαθὸν τῷ νομοθέτῃ ταύτης ΑΠΟΛΕΙΠΟΜΕΝΩι της θεας. Neque legislator ipse erit unquam bona mente praeditus, si hac destitutus fuerit speculatione. IX, 11, 2. de Iothamo, Iudaeae rege: ὅτος ὁ βασιλεὺς ἐδὲ μιᾷς ἀρετῆς ΑΠΕΛΕΙΠΕΤΟ. Huic regi nulla virtus decrat. Nec dissimili sensu λείπεσθαι dicuntur, qui in iudiciis causa cadunt, ut est apud Iosephum A. III. 4, 1.

v. 12. Ὅτι δοκιμὸς γενόμενος λήψεται τὸν σέφανον τῆς ζωῆς) Et hic longe absum, ut dubitem, quin Apostolus respexerit ad Veterum Graecorum morem, in re athletica receptum. Antequam enim athletae ad decertandum pro corona sacri agonis admittebantur, indolem, virtutemque ac peritiam suam, cum coaeuis exercendo se, et in gymnasio ephebaeo, et in stadio, tam ipsi populo, quam Gymnasiarcho atque athleticis hellanodicis, approbare eos oportebat. Haec probatio et quasi spectatio Graecis dicitur δοκιμασία, ipsis autem Gymnasiarchis τὸ δοκιμάζειν tribuitur. Qui igitur in illa morum, virtutis, fortitudinis spectatione Gymnasiarchis et Hellanodicis probati erant, hi δοκιμο dicebantur. Vid. in hanc rem P. FABER in Agonistic. Lib. III. C. XI. Exinde tot in N. T. allusiones et metaphorae longe iucundissimae. Ipse etiam Deus dicitur homines δοκιμάζειν, cum virtutis, fidei, constantiaeque eorum periculum facit. Ita eleganter, et ad hunc Iacobi locum conuenienter Iosephus A. III, 1, 1. in Oratione Moysi ad populum acriter

ter

ter in ipsum concitatum: Προσδοκῶν καὶ τῆς παρέσης ἀπαλλαγῆναι ἀμνηστίας ἐκ τῆς τῷ Θεῷ κηδεμονίας, ὃν εἰκός, ΔΟΚΙΜΑΖΟΝΤΑ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, πῶς τε κατερίας ἔχουσι καὶ μνήμης τῶν προὔπηγμένων, εἰ μὴ πρὸς ἐκείνα γίνοντο διὰ τὰ ἐν ποσὶν κακὰ, γυμνάζει αὐτὰς τοῖς ἀπὸ χαλεποῖς ἐλέγχεσθαι δὲ αὐτὰς ἐκ ἀγαθῶν, ὅτε περὶ τὴν ὑπομονὴν ὅτε περὶ τὴν μνήμην τῶν ἑυ, γεγονότων. --- ἡγούμενος δὲ ἐ κατ' ὀλιγωρίαν μὲλλεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐπὶ πείρᾳ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν. Sperarent, etiam de praesenti anxietate se Dei providentia liberandos, quem verosimile sit, (ad PROBANDAM eorum virtutem, et quantum tolerantiae haberent, utque memoria tenerent miracula prius edita, et annon respicerent ad illa, in angustias nunc redacti) rebus hisce aduersis illos exercere; eos vero redargui, quod in malis perseverandis non recte se gesserint, nec promeritorum bene meminerint. --- Secum vero reputarent, Deum non ex negligentia cunctari, sed ad fortitudinem eorum explorandam.

v. 14. ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξερχόμενος καὶ δολάζομενος) Iosephus XVI, 3, 1. οἱ δ' ἐχρῶντο ταῖς διαβολαῖς, ΠΡΟΣΕΛΚΟΝΤΕΣ δὲ τὰ μείρακια. Illi vero improbe confectis utebantur, iuvenesque alliciebant, s. prouocabant. Philo de Mundi Opific. p. 38. ὁ δὲ (λογισμὸς) αὐτίκα ΔΕΛΕΑΣΘΕΙΣ, ὑπήκοος ἀνδ' ἡγούμενος, καὶ δῶλος ἀντὶ δεσπότης -- γίνεσθαι. Ratio inescata, ex regina fit subiecta, et ex domina serua. Et de Agricultura p. 202. Ἐν ἑδρῇ ἐστὶ, ὃ μὴ πρὸς ἡδονῆς ΔΕΛΕΑΣΘΕΝ ΕΙΛΑΚΤΕΤΑΙ, καὶ ἐμφέρεται τοῖς πολυπλοκαῖοις δικτύοις αὐτῆς, ἀ πολὺς διεκδύναι κόπος. Ne vnum quidem est, quod non inescatum = voluptate trabatur, et implicetur multiplicibus eius cassibus, quos sine noxa pertransire ingens labor est. Ex his autem exemplis apparet, non esse τῆς ἐκ τῶ ἐξερχόμενος Iacobi vim et emphasin, quam multi sibi inuenisse visi sunt.

v. 22. Παραλογίζομενοι ἑαυτὰς) Vide, quae de hoc Verbo diximus ad Coloss. II, 4.

CAPVT III.

V. 13. Διζάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς) Saepe solent scriptores N. T. voce ἀναστροφῆς de ratione cum hominibus conuersandi, et vitae instituendae vti; qui vocis vsus cum caeteris Graecis sit paullo rarior, Viris quibusdam doctis suspicandi occasionem dedit, eum a Iudaeis, Graece minus culte locutis, esse deriuandum. Sed bonitatem huius vocis, huiusque significatus, vindicauit praestantissimus P. WESSELINGIUS in Diatr. de Iudaeorum Archontt. p. 14. Ipsum Verbum ἀναστρέφεσθαι pro conuersari est apud Iosephum A. I, 2, 1. τὸν ἄλλον χρόνον ἅπαντα μετ' αὐτὲ βλέπων αὐτὸν ΑΝΑΣΤΡΕΦΟΜΕΝΟΝ: quem reliquo tempore cum ipso conuersari vidisset. Ipsa vox ἀναστροφῆς apud eundem est, XVIII, 9, 6. XIX, 1, 16. sed longe alio, ac in N. T. sensu: nam in iis locis *refugium* denotat.

CAPVT IV.

V. 3. ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσῃτε) Δαπανᾶν, quod alias fere sensu bono vsurpatur, hic sumendum pro male absumere, perdere. Sic apud Iosephum A. IV, 8, 2. βαμῆς καὶ ἄλση καὶ νεῶς, ὅποσας ἂν ἔχοιεν, καταρρίπτειν παραιῶ, καὶ ΔΑΠΑΝΑΙΝ πυρὶ τὸ γένος αὐτῶν καὶ τὴν μνημῆν' Aras et lucos et templa, quotquot habebunt, deiciatis, et genus et memoriam eorum igni aboleatis. A. VIII, 11, 4. Συνέβη, κατὰ τὴν τῷ Θεῷ προφητείαν, τὸς μὲν ἐν τῇ πόλει τῶν Ἱεροβοάμης συγγενῶν ἀποθνήσκοντας ὑπὸ κυνῶν σπαραχθῆναι καὶ ΔΑΠΑΝΗΘΗΝΑΙ Accidit, prout Deus fore praedixerat, ut alii quidem ex Hieroboami cognatis, in urbe interempti, a canibus laniari absumerentur. XI, 6, 12. Εἰδέναι μέτοιγε βέλομαι καὶ πόλιν καὶ πᾶν ἔθνος, καὶ τῶν γεγραμμένων τινὸς παρακῆσθ', ὅτι καὶ ὑπερὶ καὶ σιδήρῳ ΔΑΠΑΝΗΘΗΣΕΤΑΙ. Volumus autem ciuitati et genti omni notum esse, quod, quaecunque istis singulis, quas

quae scripta sunt, non fuerit obsecuta, ferro et igne absumetur.

V. 9. Ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν) κατήφεια hic est *vehemens tristitia*, ex conscientia scelerum commissorum orta; quo sensu ea vox apud Iosephum est A. II, 6, 15. de fratribus Iosephi: ΚΑΤΗΦΕΙΑ δὲ πάντας εἶχε πρὸς τὸς Ῥεβίλως λόγους Omnes vero incessit moeror ex Rubeli sermone.

CAPVT V.

V. 12. Μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν ἥραν, μήτε τὴν γῆν) Eadem constructio Verbi ὀμνύω est apud Iosephum A. V, 1, 1. τὸν τε Θεὸν ΟΝ ΟΜΩΜΟΚΑΜΕΝ, παρατρέμεθα Deum, per quem iurauimus, deprecamur: et XIII, 3, 4. C. III. Ὀμωσαν δὲ τὸν Θεὸν καὶ τὸν βασιλεῖα, ἣ μὴν ποιήσασθαι τὰς ἀποδείξεις κατὰ τὸν νόμον Per Deum autem et Regem iurarunt, sese probationes allaturos esse ex Lege.

*****

PRIOR

EPISTOLA PETRI.

CAPVT II.

V. 4.

Ἐπεὶ ἐγέυσασθαι) Γένεσθαι hic est *ipsa experientia teste aliquid cognoscere*. Sic apud Iosephum A. II, 10, 3. τῆς διὰ Μωϋσῆν ἐνπραγίας ΓΕΤΣΑΜΕΝΟΝ τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐράτευμα, πονεῖν ἐκ ἐκάμην. Aegyptiorum exercitus, postquam prosperrimum rerum successum, auspiciis Moysis, ipsa experientia cognouerant, nullo labore fatigabatur. Plu.

Plura exempla in hanc rem afferebamus supra ad Hebr. VI. 4.

v. 6. Διὸ καὶ περιέχει ἐν τῇ γραφῇ. In quibusdam Codd. est, περιέχει ἡ γραφή. Sed haec emendatio, seu potius corruptio, omnino tribuenda est ignorantiae librariorum, qui receptam lectionem, quia non publici saporis est, concoquere non poterant. Omnino retinenda recepta lectio. Neque vero ad eam defendendam aduocandus erat Herodori locus, ἀραφελίοι laudatus, cum sit maxime ἀπροσδιόνυστος, neque cum ERASMO SCHMIDIO vox Θεός supplenda, cum περιέχει saepe ita nude ponatur. Locus, huic nostro simillimus, est apud Iosephum A. XI, 4, 7. vbi Darius dicitur literas ad praefectos suos misisse, his additis: βέλομαι γίνεσθαι πάντα, καὶ ὡς ἐν αὐτῇ ΠΕΡΙΕΧΕΙ, Volo omnia fieri, quae in ea epistola CONTINENTVR: altera autem loquendi ratio est eodem Cap. 8, 9. καὶ ἡ μὲν ἐπιστολὴ τὰυτα περιέχει. De Verbi περιέχειν vsu plura dicebamus ad Act. Apost. C. XXIII, 25.

v. 9. Ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλλετε) Scio, quomodo τὰς ἀρετὰς, Deo tributas, interpretentur Viri docti; sed mihi non probatur eorum interpretatio. Ἀρετὴ optimo cuique scriptorum saepe est *benignitas*, *beneficentia*, *beneficia*: redde igitur: *ut praedicetis benignitatem s. beneficia Dei, qui nos vocauit*. Sic infra II. Epist. 6, I. 3. τῷ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, quod BEZA reddidit: *qui vocauit nos ad gloriam et virtutem*: Sed ibi Vir bonus dormitabat, cum τῷ διὰ affingebat significatum, toti Graeciae, opinor, inauditum. Aliter HEINSIUS in Prolegom. ad Aristarch. sacr. explicat, plerosque fere omnes ὁμοφύφους naus. Sed nec is mihi hic quidem audiendus videtur. Mihi videtur ille locus sic reddendus: *qui nos vocauit per gloriosam benignitatem, vocibus δόξης καὶ ἀρετῆς per ἐν διὰ δούων sumptis*. Sic ἀρετὴ pro *beneficentia*, *benignitate* est apud Iosephum A. I. 3, 8. vbi Deus: ἀλλ' οἷς ἐφύβριζον εἰς τὴν ἐμὴν εὐσέβειαν καὶ ΑΡΕΤΗΝ, τέτοιοις ἐξεβιάσαντό με ταύτην αὐτοῖς ἐπιθεῖναι τὴν δίκην. Sed tan-

tis

is contumeliis, quibus sanctitatem meam, et benignitatem in ipsos violari me compulerunt ad has poenas ab illis repetendas. XVII, 5, 5. in oratione Damasceni pro Herode: μάλιστ' αὖ τὴν ΑΡΕΤΗΝ ἐπιπολὺ ἐξηγῆτο τῷ βασιλεῶς, ἢ περ εἰς τὴν τροφὴν καὶ παιδείματα χριστιανῶν τῶν υἱῶν. Inprimis vero regis benignitatem praedicabat, et merita in bene educandis instituendisque liberis: utroque loco Interpres Latinus, qui ἀρετὴν virtutem reddidit, partes suas non bene egit. Apud eundem Iosephum, XVI, 5, 6. ἀρετὴ τῷ Θεῷ est *auxilium diuinum*, vbi quoque male Interpres Latinus. Huius significatus τῆς ἀρετῆς pro *benignitate*, *beneficentia*, plura exempla adduximus in Commentario nostro ad Decretum Flavianum p. 73.

v. 13. ἔτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι) Sive regi, ut viribus et potentia valenti: ita ὑπερέχοντες apud Iosephum, quibus opponuntur ἀσθενεῖς. A. VIII, 12, I. vbi de Asani pietate, et fiducia in Deum, inter caetera, ita: ἔδ' ἄλλω τινι παρησῆας, ἔλεγεν, ἢ τῇ παρ' αὐτῷ βοηθείᾳ, δυνάμει καὶ τὰς ὀλίγας ἀπεργάσασθαι κρείττες τῶν πλείονων, καὶ τὰς ἀσθενεῖς τῶν ὑΠΕΡΕΧΟΝΤΩΝ, ἀπαντῆσαι πρὸς μάχην τῷ Ζαραίῳ. Non aliter aliqua nixum, aiebat, quam illicius auxilio, cuius est, paucos pluribus, et imbecilles viribus praestantioribus superiores facere, ausum esse cum Zaraco acie dimicare.

v. 24. ἵνα ταῖς ἀμαρτίαις ἀπογενόμενοι) Hoc quid denotet dilucidius exprimit Paulus Rom. VI, 2. ἀπεθανόμεν τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἀπογενέσθαι enim est *mori*, ut docuit RAPHELIUS, a WOLFIO ad h. l. laudatus. Est autem locutio elliptica, supplenda vocibus ἐξ ἀνθρώπων, ut disertè est apud Iosephum, A. V. I, I. Μαυσιῶς δὲ τὸν προειρημένον τρόπον ΕΞ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ἀπογενόμενος, Cum autem Moses, quemadmodum dixi, ex hominibus sublatus esset. Est tamen saepe, vbi ἀπογενέσθαι *mori* denotet, nec tamen illa ellipsis locum habeat, ut in hac ipsa Apostoli loquendi ratione.

CAPVT III.

v. 5. ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίαις ἀνδράσιν) Vititur hic Apostolus τῷ ὑποτάσσεσθαι, vt indicet, vxores debere illas quidem mariti imperio liberali subiectas esse, illique in honestis rebus obsequium praestare, sed non serui conditione tractandas esse, duriterque habendas. Aliae enim sunt δῦλαι, aliae ὑποτασσόμεναι. Sic Iosephus A. I. 19, 8. Ἦσαν δ' ἐκατέραις Θερραπαιίδες, τῷ πατρὶος διδόντος. Σελφά μὲν Λαίας, Ῥαχὴλας δὲ Βάλλα. ΔΟΥΛΑΙ μὲν ἑδαιμῶς, ὑποτασσόμεναι δὲ. Erant autem ambabus (Iacobi vxoribus) ancillae, quas eis attribuerat pater: Liae quidem Zelfha, Rachelae vero Balla: nequaquam quidem seruae, earum imperio tamen subiectae.

v. 6. Καὶ μὴ φοβέμεναι μηδεμίαν πτόησιν) Melius, et huic loco conuenientius, H. STEPHANVS. in Thesaur. Gr. L. T. III. p. 589. πτόησιν interpretatur pauorem, quam in Schediasmatt. Lib. II. C. XII. in Lampade Critica GRVTERI T. V. libidinem veneream, quae vocis notio ab Apostoli mente quam maxime aliena est. Sensus Apostoli est: Vxores praesent officium suum ita, vt nullo metu coactae id faciant, atque adeo sponte et liberaliter: quod ipsum aliis locis, et seruis, et omnino omnibus hominibus iniungitur. Πτοίαν autem, et πτοίησιν pauorem, vehementiorem metum notare, vel haec Iosephi loca docent: XIX, 1, 17. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλῆθος τῶν Γερμανῶν περιέχετο τὸ θέατρον ἐσπασμένων τὰ ξίφη, πᾶσι τοῖς θεαροῖς ἐλπίς ἦν ἀπολειῖσθαι καὶ πρὸς πᾶσαν ἑταίαν εἰσοδοῦν ΠΤΟΙΑ εἶχεν αὐτὸς ὡς αὐτίκα μάλα συγκοπήσονται. Sed postquam turba Germanorum strictis gladiis circumdederat theatrum, spectatores de vita quisque sua metuere coeperunt, et ad cuiusvis ingressum ΡΑΥΟΡ eos incessit, quasi iamiam seruo concidendi essent. Eodem Lib. 3, 1. ΠΤΟΙΑΣ κατεληφείας τὸν ὄχλον, Cum pauor populum occupasset. B. I. IV, 1. διαδρομὴ τε ἦν, καὶ ΠΤΟΙΑ πολλή. Magna erat hominum concursatio et eripidatio. Et sic ipsum Verbum apud eundem B. I. I, 30, 4. ΕΠΤΟ-

ΕΠΤΟΗΤΟ δὲ τῷ φόβῳ, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑπόνοιαν ἐξέρριπτετο. Metu autem consternatus erat, et ad omnem suspicionis auram commouebatur.

v. 18. ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ) Vertunt: vt nos adduceret ad Deum, facta scilicet expiatione: quam interpretationem, tantum abest, vt reiiciam, vt potius vehementer probem. Προσάγειν enim elegantér Graecis dicuntur amici intimi Regis et sequestri, προσάγουεις inde dicti, qui alios ad Reges introducunt: quod Christo apprime conuenit, quippe per quem, vt sequestrum et conciliatorem, credentes ad Deum aditum, et cum eo colloquendi facultatem, accipiunt: quo haud dubie respexit Paulus, cum Rom. V. 2. scribebat, δι' ἡ (Χριστῶ) καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχάκαμεν. Nescio tamen, an hic loci orationis serie conuenientius sit interpretari, vt nos CONCILIIET Deo: nam haec quoque τῷ προσάγειν notio est. Sic apud Iosephum A. XIV. 11. 2. Κάσσιος ὁ ἀμφοτέρως ΠΡΟΣΑΓΕΤΑΙ, τὸν τε Βάσσον, καὶ τὸν Μάρκον. Cassius utrumque SIBI CONCILIAT, Bassum et Marcum.

v. 20. Εἰς ἣν ἐλίγα (τετάρσιν ὁκτώ) ψυχαὶ διεσώθησαν -- δι' ὕδατος. Cum paucissimos homines in vniuersali illo diluuiio seruatos esse, scriptor diuinus dicat: Iosephus subleste fidei postulandus videatur, qui plurimos in ista inundatione periisse, multosque adeo id euassisse dicit. De hac enim re ita A. I, 9, 5. τὸτο ἦν τὸ αἴτιον τῆς μὴ διασωθῆναι ΠΛΕΙΟΝΑΣ. Id causae erat, cur PLVRIMIS salus omnis adimeretur. Sed recte et grauiter, ex linguae ratione, defendit Iosephum HANERCAMPVS, cuius adnotatio digna est, quae huc transferatur. Ne fraudi sit, inquit, versio Hudsoni, qui, πλεονας plurimis, vertens ad verbum, ambiguam facit sententiam, Graeca enim significant, vniuersam multitudinem periisse, paucissimis exceptis: ita enim apud Polyb. Lib. I. Cap. 3. οἱ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων omnes fere Graecos significat, et apud Xenoph. Cyrop. lib. 3. in initio, Armeniorum, veniente Cyro, οἱ μὲν πολλοὶ κατεμένον, quo vniuersa multitudo, regio comi-

mitatu excepto, significatur. Sed et apud Arrianum Lib. I. Cap. 3. τῆς Ἀραβίας τὰ πολλὰ, totam fere gentis partem, et longe maximum numerum denotant, ut et alibi. Neque suum πλείονας aliter accipi voluisse Iosephum, patet ex pag. 13. pr. vbi clarissime, omnes, Noacho cum suis excepto, periisse dicit.

CAPVT IV.

V. 1. Καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐπλίσσαθε) Similima loquendi ratio est apud Iosephum A. VI, 9, 4. vbi Dauides, cum Goliatho in singulare certamen progressurus, dicit: τὸν Θεὸν ΩΠΛΙΣΜΑΙ, Dei auxilio armatus sum.

v. 4. Ἐν ᾧ ξενίζονται) ξενίζεσθαι eleganter Graecis dicitur rei nouitate in admirationem adduci. Sic Iosephus A. I, 1, 2. βλέπων δὲ τὸν Ἀδαμον ἐκ ἔχοντα κοινωνίαν πρὸς τὸ θῆλυ καὶ συνδιαίτησιν, εἶδε γὰρ ἦν ξενιζομενον δ' ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις ἕτως ἔχουσι. Videns autem Adamum carentem societate, et conuictu foeminae, nondum eni erat, aliorumque animantium, quod ita se haberent, ADMIRATIONE PERCVSSVM: paullo post, τὸν δὲ Θεὸν ΕΞΕΝΙΣΕΝ τὸ πρᾶττόμενον, Deo autem admirationem commouit id factum.

v. 19. Ὡς πρὶν ὅτις ἡ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν) Commendent se ipsos Deo ut creatori. Sic παρατιθῆναι apud Iosephum A. VII, 15, 11. ΠΑΡΑΤΙΘΗΜΙ δὲ σοι καὶ τὰς Βερζελαῖς τῆ Γαλαδίτης παῖδας. Commendo autem tibi etiam Barzelaei Galaditae liberos.

*****

POSTERIOR
EPISTOLA PETRI,

CAPVT I.

v. 3.

Διὰ δὲ ξης καὶ ἀρετῆς) Mirum est, quanto opere Interpretes hic fluctuentur in vera τῆς ἀρετῆς notione defini-

nienda. Omni isto labore superfedere poterant: reddendum enim erat, per gloriosam benignitatem. Vide, quae de hoc ἀρετῆς significatu supra diximus ad priorem hanc Epist. C. II. 9. Cacterum nescio, an dicam, Viros doctos in huius versus structura plus difficultatis quaesivisse, quam inuenisse: sensus est enim hic: Cum vobis potentia diuina omnia ad vitam et pietatem concesserit, v. 5. ob id ipsum (καὶ pro consecutiuo, ut saepissime alias in sacris literis, sumpto) omnem operam adhibeatis etc. vbi monendum, τὸ ὡς non reddendum esse, ut WOLFIO et aliis placet, quandoquidem, quoniam; (cum ea notio iam inclusa contineatur in participio δωρημένος) sed eleganter illud, Participiis additum, παρέλκειν. Sic apud Iosephum A. XI, 7, 13. ὁ δὲ Μαρδοχαῖος, ὧς ἀναλαβὼν τὴν βασιλικὴν στολὴν - - προήλθεν. Mardochaeus autem, cum regiam vestem induisset - in publicum processit. Sed huius vocis πλεοναξίας exempla vel VIGERVS de Idiotism. Gr. L. passim dabit: porro illud δωρημένος actiue sumendum est: quo cum nihil fere tritius apud Graecos sit, mirum sane, Viros doctos saepe in ea re esse hallucinatos. Sic illa Iosephi A. XI, 7, 1. πᾶς ἐκ ἐγὼ καθάρωτερός ἐμι τῷ ΑΝΗΡΗΜΕΝΟΥ ἐν τῷ ναῶ, Hudsonus reddidit: Quis dubitet, quin ego sim purior, quam qui in templo interfecerit? male! reddendum erat: quam qui in templo interfecerit: Intelligitur enim Iohannes Pontifex M. qui fratrem Iesum in templo interfecit. Lege locum ipsum, et mecum consenties. Sed multa exempla Passiuorum, quae Actiue sumuntur, attulit IENSVS in Lect. Lucianeis Lib. II. C. XV. p. 247.

v. 9. Λήθην λαβὼν τῷ καθάρισμῶτι πάλας αὐτῷ αἰματιῶν) Mirum sane, diligentissimum WOLFIVM hunc locum intactum reliquisse, nihilque interpretationis ad eum illustrandum attulisse. Nam, quam similem loquendi rationem, λήθην ποιῶσθαι, ex Herodoto adduxit, ea nihil ad rem praesentem facit. Omnino explicandum erat, quid sit λήθην λαβῆναι. Plerique omnes interpretantur, obliuisci liberationem a peccatis per baptismum. Sed num quis vnum

aliquem hominem fingere animo sibi potest, qui obliuiscatur, se aliquando baptismo esse lauatum? adeone quemquam obliuiosum esse, ut eius rei memoriam animo suo effluere patiatur? Alia igitur mens, alius verborum ipsius sensus sit, necesse est. Mihi quidem hic totus locus, ὃ μὴ πάρισι τὰντα, τυφλὸς ἐστὶ μυωπάζων, λήθην λαβὼν τῆ καθαρismῶ τῶν πάλαυ αὐτῆ ἀμαρτιῶν, ita videtur reddendus: Cui desunt hae virtutes, quae ex fide proficisci debent, is coecus est, et oculos claudens, et QVI VIM BAPTISMI AMISIT, h. e. nihil ei prodest, baptismo lauatum esse. Hanc interpretationem orationis συνάφεια non tam postulat, quam efflagitat. Sic apud Iosephum A. II, 6, 9. τῆς ἐξουσίας ἐπιλανθάνεσθαι, vim imperii amittere, non exercere. A. II, 9, 1. de Aegyptiis: ὧν τε ἦσαν εὐὺπὸ ἰωσήφω τετυχότες, διὰ χρόνον μῆκος ΛΗΘΗΝ ΛΑΒΟΝΤΕΣ, Gratum animum beneficiorum, a Iosepho in ipsos profectorum, longinquitate temporis amiserunt: Eodem Lib. I, 5, 4. de Hebraeis in Mosen rebellibus: τὸν Μαυσῆν ἡγιάσαντο, πάντων ἐπὶ ΛΕΛΗΘΜΕΝΟΙ τῶν ἐκ Θεοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς σημειῶν γεγενημένων Mosen incusarunt, omnia illa miracula, quae pro eorum libertate Deus ediderat, negligentes et parui aestimantes. Et de B. I. VI, 6, 2. ΕΚΛΑΘΕΣΘΑΙ τῶν τῆ πολέμῳ νόμων est, vim legum bellicarum negligere, non exercere. Sic de iisdem A. III, 1, 4. ΛΗΘΗΝ ΕΧΕΙΝ τῶν ἐμπροσθεν ἐνεργεσιῶν quod quid sit, statim dilucidius explicatur per τῆς διανοίας ἐκβάλλειν τὰς τῆ Θεοῦ χάριτας καὶ δωρεάς. Eodem modo igitur τῆ καθαρismῶ λήθην λαβεῖν licet interpretari, τῆς διανοίας ἐκβάλλειν τὸν καθαρismὸν, atque adeo illius vim amittere. Neque Latinis haec loquendi ratio incognita est. Virgilius Lib. II, Georgic. v. 59. Pomaeque degenerant, succos OBLITA priores; h. e. quia amiserunt.

v. 15. Κατὰ τὴν ἐμὴν ἐξοδὸν) Ἐξοδος pro morte quoque apud Iosephum est A. IV. 8, 2. Οὐ γὰρ ἐπ' ΕΞΟΔΟΥ τῆ ζῆν, δι' ἀφαιρέσεως καταλείπειν. Nolim vos in exitu vi-

tae

tae contristari. Pro eo apud eundem est A. II, 6, 9. §. 9. ἢ ἐκ τῆ ζῆν ἀπαλλαγῇ.

v. 16. Οὐ γὰρ σοφοῖσι μύθοις ἐξακολουθήσαντες) Ita Iosephus in Prooemio Antiquitatt. §. 4. vbi Mo- sis sapientiam cum Legislatorum gentilium stultitia confert: Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι νομοθέται τοῖς μύθοις ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΗΣΑΝΤΕΣ, τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτημάτων εἰς τὰς Θεοῦ τῷ λόγῳ τὴν αἰσχύνην μετέθηκαν, καὶ πολλὴν ὑποτίμησιν τοῖς ποιητοῖς ἔδωκαν· ὁ δ' ἡμέτερος νομοθέτης, ἀκραγῶν τὴν ἀρετὴν ἔχοντα τὸν Θεὸν ἀποφῆνας, ὥς τῃ δὲν τὰς ἀνθρώπων ἐκείνης πειρᾶσθαι μεταλαμβάνειν· καὶ τὰς μὴ ταῦτα φρονῶντας μηδὲ πιστεύοντας ἐκόλασε. Namque alii Legislatores, fabulas secuti, pudenda hominum peccata ad Deos verbis transtulerunt, multamque improbis semet excusandi occasionem dederunt. At noster Legislator, ostensō, Deum habere maiestatem puram ac defaecatam, homines summa ope niti oportere censuit, ut de ea participent; in eosque, qui neque sapiunt, neque hoc credunt, severe admodum animaduertit. Caeterum μύθος σοφοῖσι μύθος interpretor fabulas argute callideque excogitatas, ad imperitam multitudinem decipiendam aptas. Constat sane, σοφίζεσθαι interdum malo sensu pro callide decipere sumi. Sic apud Iosephum B. I. 2, 3. τοῖς τοῖς ΕΞΟΦΙΖΕΤΟ τὸν Τίτον, Eiusmodi verbis Iohannes callide circumuenerat Titum. Sic σοφία pro astutia; fraude est apud eundem A. I, 19, 6. Ἀλλὰ δὲ huius Verbi vsu exempla dabit P. FABER in Agonistic. Lib. I. C. XV.

v. 19. ὃ καλῶς ποιῶντε προσέχοντες) ELSNERVS interpretatur, cui merito, recte animum aduertitis, approbante WOLFIO. Mihi autem B. LVTHERI versio; longe praestantior, omnino videtur retinenda, cum in interpretatione Elsneriana τῆ ποιῶντε nulla plane ratio habeatur. Iisdem verbis Iosephus A. XI, 6, 12. in Artaxerxis literis, quibus Amanis Edictum contra Iudaeos cruentum rescindit: δις (γράμμασι) Ἀμάν) ΠΟΙΗΣΕΤΕ ΚΑΛΩΣ ΜΗ ΠΡΟΣΕΧΟΝΤΕΣ Recte facietis, si iis li-

ris

ris non obsequamini. Deloquendi formula εὐς, καλῶς ποι-
 εῖν multis disputabamus supra ad Aët. Apost. C. XV. 29.
 eamque ab altera, εὐ πράσσειν, multum differre ostendeba-
 mus. Sensus dicti Petri est: Bene facietis, s. salutem vestram
 optime consulitis, si illi verbo diuino fidem habeatis, assen-
 sum praebeatis, et ad illius normam vestram vitam componatis.
 Formulam loquendi προσέχειν τινὶ denotare alicui fidem
 habere, assensum praebeere, multis exemplis confirmabamus
 supra ad Aët. Apost. C. VIII, v. 6.

CAPVT II.

V. 6. Καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρρας τεφρώσας
 κατατροφῇ κατέκρινεν) lisdem fere verbis vitur Iose-
 phus in eadem re tradenda; A. I, II, 4. Σοδομιτῶν δὲ ΚΑΤ-
 ΕΚΡΙΝΕ πάνδημον ἔλεθρον -- ὁ Θεὸς ἐσκήπητι βέλος
 εἰς τὴν πόλιν, καὶ σὺν τοῖς οἰκητορσι κατεπίμπερα, τὴν γῆν
 ὁμοίᾳ ΠΥΡΩΣΕΙ ἀφανίζων. Sodomitas vero uniuersos ad
 interitum adiudicauit, -- Deus telum in urbem coniecit, eam-
 que una cum incolis combussit, terram circa omnem pari in-
 cendio devastans. Qui in ea versantur opinione, eo tem-
 pore, quo Sodoma, Gomorrha, caeteraeque vrbes euer-
 sae sunt, lacum Asphaltiten esse ortum, ita, ut aquis illius
 obrutae et mersae fuerint, nullam satis grauem rationem
 sententiae confirmandae afferre possunt. Nihil sane prae-
 fidii neque in Iosepho inueniunt. Benc, ad laudatum Iose-
 phi locum et RELANDVS: πυρώσει ἀφανίζων) Non
 aquis, inquit, uti Ant. I. 3. de diuuiο ἀφανίζων vsurpa-
 uerat, ἀφανισθῆναι ὑπὸ τῆς ἐπομβρίας. Si credidisset, hinc
 ortum lacum Asphaltiten, qui has vrbes et regionem vici-
 nam obtexerit, hic locus erat monendi illud; nec Iosephus
 id praetermisisset. Haec ille. Caeterum, quemadmo-
 dum hic κατατροφῇ de euerfione et excidio vrbis dicitur;
 ita apud Iosephum A. II, 10, 2. est τὰς πόλεις ΚΑΤΑ-
 ΣΤΡΕΦΟΜΕΝΟΣ, vrbes euerfens.

V. 15. Ἐξακολούθησαντες τῇ ὁρῇ τῇ Βαλαάμ) Ὅδός
 τῇ Βαλαάμ est consilium (Iosepho dicitur παράνεσις lo-

co mox citando) quod dederat Madianitis Balamus, ut
 virginum suarum formosissimarum illecebris iuuenes Is-
 raëitarum caperent, et ea fraude a veri Dei cultu ab-
 straherent. De qua re Iosephus videndus, A. IV, 6, 6. Vis
 autem praecipua Comparationis, auctore CAMP. VITRIN-
 GA in Dissert. de Argumento Epistolarum Petri postero-
 ris, et Iudae, in eo sita est, quod; sicuti Balaam Propheta
 auctor fuit Moabitis, ut Israëlitas ad commercium pro-
 hibitarum libidinum, et per libidines ad idololatriam,
 pellicerent, et hac ratione in eos deriuarent grauissimas
 Dei poenas; sic falsi hi Doctores, patrandarum libidinum
 carnalium licentiam facientes credentibus, ad auaritiam
 suam, ad Bileami exemplum, satiandam, pariter in Eccle-
 siam prouocarint iram Dei, et, quae iram sequi solent,
 castigationes feueras. Id vero praecipuum esse, quod
 huic subit comparationi, intelligi ex Apocalypsi Iohannis
 II. 14. idem obseruat.

Ὅς μιῶν ἀδικίας ἠγάπησεν) Quamquam in histo-
 ria Mosaica non traditur diserte, Bileamum praemia, a Ba-
 laco per legatos missa, accepisse; tamen id accidisse, et
 Petrus hic indicat, et Iosephus haud obscure innuit: qui
 A. IV, 6, 2. in prima Balaci ad Bileamum legatione nihil
 quidem de muneribus missis habet, sed tradit tantum: πέμ-
 πῃσι μετὰ τῷ Βαλάμ πρέσβειν ἄνδρας τῶν παρ' αὐτοῖς
 ἀξιολόγων, παρακαλέσοντας τὸν μάντιν εἰλθεῖν. Cum Ba-
 laci legatis mittunt etiam de suis viros honoratissimos, qui
 vatem arcescerent: quos quamquam prope verum est non
 venisse sine muneribus, pro more veterum in legatis mit-
 tendis recepto; tamen paullo post §. 3. vbi de altera ad
 eundem legatione Iosephus exponit, dilucide cognoscitur:
 Μαδιαῖται δὲ, Βαλάμ σφόδρα ἐγκείμενα καὶ δέησιν λι-
 παρὰν προσφέροντες, πάλιν πέμπῃσι πρὸς τὸν Βάλαμον
 Madianitae vero, instante adhuc magis Balaco, et MAGNA
 POLLICENTE, alteram ad Balamum legationem mit-
 tunt: et mox §. 5. τῇ δὲ Βαλάμ δυσχεραίνοντος, καὶ πα-
 ραβαίνειν αὐτὸν ταῖς συνθήκας, ἐφ' αἷς αὐτὸν ἀντιμεγάλων

λάβοι δωρεῶν παρὰ τῶν συμμάχων, ἐπικαλῆντες. Rege autem indigne ferente, et pacta non servare clamitante, licet magnis muneribus ab amicis fuisset conductus. Sed omnium disertissime docet Philo de Vita Mosi p. 643. Bileamum ad hoc negotium a Balaco muneribus fuisse et mercede conductum: Ἐπὶ τῷτον ἐξέπεμπε τῶν ἐταίρων τινὰς, παρακαλῶν ἡκεῖν, καὶ ΔΩΡΕΑΣ τὰς μὲν ἤδη παρῆχε, τὰς δὲ δώσειν ὁμολογεῖ. Ad Bileamum rex misit amicos alii quot, rogans ut veniret, multa repraesentans munera, plura pollicens: paullo post: Ἐτεροὶ δ' εὐθὺς ἐπὶ τὴν αὐτὴν χρεῖαν ἐχειροτονῶντο τῶν δοκιμώτερων, πλείω μὲν ἐπιφερόμενοι χρήματα περιττοτέρας δὲ δωρεάς ὑποχρυσόμενοι. Rex mox alios honoratiores misit cum maiore vi pecuniae, iussos etiam polliceri ampliora, quam antea, munera. Verum igitur est, Bileamum munerum accipiendorum spe ductum ad Balacum venisse (quod solum ex hoc Petrino loco colligi posse putat SVRENHVSIVS) Sed nec illud negandum, Bileamum munera accepisse.

v. 16. ὑποζύγιον ἄφρων ἐν ἀνθρώπῳ φωνῇ φθεγγόμενον) Eandem rem iisdem fere verbis tradit Iosephus A. IV, 6, 3. ἡ ὄνος τυπτομένη ὠκλασε, κατὰ βέλῃτι Θεῷ φωνὴν ἀνθρώπινην λαβῶσα, κατεμέμφετο τὸν Βάλαμον εἰς ἀδικόν. Cum asina, iterum percussū, succubuisse, vocem humanam, Dei voluntate, edens, Balacum ut iniustum perciperit.

CAPVT III.

V. 16. Ἄ οἱ ἀμαθῆς καὶ ἀσήμετος σρεβλᾶσι) Vocem ἀμαθῆς h. l. reddunt indoctum, indocilem: quod minime improbo; nescio tamen, an interpretari praestet malitiosum, adeo ut malitia in istis hominibus causa sit peruerendi et corrumpendi verum scripturae sacrae sensum. Sic ἀμαθία diserte est pro malitia apud Iosephum A. I, 4, 1. vbi de Noë nepotibus, Dei praeceptum negligentibus: ὑπὸ ΑΜΑΘΙΑΣ παρεήκσαν τὰ Θεῷ, καὶ διὰ τῷτο συμφορὰς περιπεσόντες, ἡσθοντο τῆς ἀμαρτίας. Prae malitia, Dei di-

cto

cto non obtemperarunt; quapropter in calamitates incidentes, suum peccatum agnouerunt. A. III, 14, 4. vbi Moses Deum implorat, ut furentis populi malitiae et rebellionis resistat: ὅπως τῆς ΑΜΑΘΙΑΣ πάσῃ τὸ πλῆθος, ut populi malitiam coërceret.

*****

PRIMA
EPISTOLA
IOANNIS.

CAPVT II.

V. 28.

Ἐχάμεν παρρησίαν) Eadem loquendi ratio est apud Iosephum A. V, 1. 13. βλέπων δὲ ἔτος ὁ Ἰησοῦς τὴν τε στρατιὰν καταπεπληγυῖαν, καὶ περὶ τῶν ὅλων ποιηρᾶν ἤδη τὴν ἐλπίδα λαμβάνουσαν, ΠΑΡΡΗΣΙΑΝ ΔΑΜΒΑΝΕΙ πρὸς τὸν Θεόν. Iesus autem, videns exercitum ita territum, atque animis consternatum, et de rerum summa iam male sperantem, cum fiducia Deum alloquitur: Et VII. 1. 3. de Abenero, Asaëlum a persequendo retrahere conante: μὴ κτείνας αὐτὸν ἀπολέσει τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ΠΑΡΡΗΣΙΑΝ. Ne amitteret libertatem in conspectum fratris ipsius veniendi.

*****

EPISTOLA
IYDAE.

V. 4.

Παρασέδυσαν) Clam irrepserunt. Sic apud Iosephum B. I. 24, 1. πλείους δὲ τῶν φίλων ΠΑΡΕΔΥΝΟΝΤΟ κατάσκοποι: Plures ex amicis Antipatri, ad res explorandas, sese in familiaritatem sensim insinuabant.

Cc 5

O:

Οἱ πάλοι προγεγραμμένοι εἰς τὸ το κρίμα) *Qui aduſum adiudicati, deſtinati ſunt huic condemnationi: προγραφεν enim ſaepe optimo cuique auctori eſt deſtinare: vnde apud Iosephum A. XI, 6, 11. παρασκευαζέσθωσαν πάντες εἰς τὴν ΠΡΟΓΕΓΡΑΜΜΕΝΗΝ ἡμέραν, ratati ſint omnes ad deſtinatam diem.*

v. 6. Ἐἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας - - τέτρηκεν) Ita τηρεῖν *aſſeruare, reſeruare, Einen zu etwas aufbehalten*, eſt apud Iosephum A. I, 3, 7. εἰ μὴ πρὸς τὸ παντελὲς εἶεν ſεσωσμένοι, ΤΗΡΗΘΕΙΕΝ δ' ἐτέρω κατακλυσμῷ. *Si non omnino ſalui et incolumes eſſent, ſed alteri diluvio aſſeruarentur.*

v. 7. Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τέτοις τρόπον) Cum illud τέτοις ex ratione Grammatices non habere videatur, quo referri poſſit: alii de Angelis, nescio quibus, ſumſerunt, perquam inepte! alii mutarunt in ταύταις, vt vocὶ πόλεις reſponderet: male! Nec praestantissimus WOLFIVS hic ὀρθοπεδῶ, qui τέτοις in Genere Neutro poſitum, et omnino ad Σόδομα καὶ Γόμορρα, (iſpſa quoque in Genere Neutro, ex iſpſius ſententia, hic poſita) referendum putat. Sed hoc admittere nequit, cum praecceſſerit αὐτὰς, vt, ſὶ τέτοις ad Σόδομα et Γόμορρα pertineret, omnino dicendum fuiſſet ταύταις. Mihi igitur illud τέτοις omnino ad incolas Sodomae et Gomorrhae referendum videtur, ac ſi ſcripſiſſet, τέτοις πολίταις: quod, licet improbet et reiiciat WOLFIVS, tamen vnice verum, et eleganter dictum puto. Quod ne quis inſolens exiſtimet, vel duo exempla huius Figurae, quae Syneſis Grammaticorum filiis dicitur, aſſeramus. Apud Iosephum in Vita δ. 69. Ἐγὼ δὲ ἀκέσαις ἠπόρουν, τίνα τρόπον ἐξαπατάσω τὴν ΤΙΒΕΡΙΑΔΑ τῆς Γαλιλαίας ὀργῆς ἐπ' ΑΥΤΟΥΣ. Ego vero, iſtis auditis, dubitabam, quomodo Tiberiadem a Galilaeis liberarem, iratis in ILLOS: qui locus huic Apoſtoli eſt ſimillimus: ſaepe ſcilicet nominantur vrbes, et intelliguntur earum incolae: quae cauſa eſt, quare ſcriptores, cum Latini tum Graeci, No-

mi-

mini cuiusdam Urbis ſubiungant Adiectiuum aut Participium, quod illi non ratione Grammatices, ſed per ſyneſin conuenit. Simillimum exemplum eſt illud Xenophontis Lib. II. Memorabil. c. 2. καὶ αἱ πόλεις - - παύσονται; ex ratione Grammatices, ſubiungendum fuiſſet παύσεσθαι; Sed quoniam in τῷ πόλεις notio incluſa latet ciuium, atque adeo πόλεις idem ibi eſt ac πολῖται; recte et eleganter ſequitur παύσονται. Plura huius Figurae exempla attulit Praeſtantissimus DVKERV'S ad Thucydidem Lib. I. p. 5. et Lib. II. C. 47. Non igitur aſſentire poſſum doctiſſimo OLEARIO, qui in Diſſertar. de Stylo N. T. p. m. 81. hanc Figuram Grammaticam Hebraiſmis adnumerari vult.

v. 19. Ψυχικοὶ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες) Ψυχικοὶ ſunt homines, qui non niſi naturae motus, brutis animantibus communes, ſequantur, et cupiditatum ſub imperio omnem vitam tranſigunt, nihilque in ſe ſentiunt operationis Spiritus Sancti. Ψυχὴ enim Graecis dicitur ſaepe omne id, quod homines cum brutis animantibus commune habent: vnde τῇ ψυχῇ ἐπεσθαι eſt cupiditatibus et concupiſcentiae obſequi. Et quemadmodum hic ψυχικοὶ et πνεῦμα ἔχοντες diſtinguntur, ita apud Iosephum A. I, 1, 2. Deus primo homini πνεῦμα et ψυχὴν indidiſſe dicitur: vbi πνεῦμα eſt, quod homini proprium, ψυχὴ autem, quod cum brutis animantibus commune. Cf. ad h. I. Iosephi SIBRANDA: ſed de hac re pluribus dicebamus ſupra ad I. Theſſal. V. 23.

*****

APOCALYPSIS

IOANNIS.

CAPVT I.

V. 5.

Τὼ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς) Pro ἀγαπήσαντι Codd. quidam apud BENGELIVM habent ἀγαπάντι, for-

taſ-

tasse ideo, dicit ad h. l. GROTIUS, quod sic perpetua indicetur dilectio. Atqui ea ipsa notio est in Voce ἀγαπήσαντι. Constat enim, Aoristum saepe apud Graecos actum rei contiouum indicare, Sic infra C. XIX. v. 6. ἐβασίλευσε Κύριος ὁ Θεός. *semper, perpetuo regnat.* Et apud Iosephum A. II, 6, 4. ἔπανον ἡνεγκε, *perpetuam laudem fert.* Vide, quae de Aoristorum vi et vsu diximus ad Matth. XXIII. 2. Aliter, scio, ad h. l. sentire WOLFIVM; sed mihi non persuader.

v. 12. Καὶ ἔσρεψα βλέπειν τὴν Φωνὴν) Ne cui infolens videatur, τὸ βλέπειν et τὴν Φωνὴν coniungi, tenendum est, scriptores cum Latinos, tum Graecos inprimis, Verba sentium saepissime permiscere, et praecipue βλέπειν et videre de omni sentiendi cognoscendique genere viurpare, adeo ut βλέπειν, quemadmodum hic, ita saepe alias sit audire. Sic apud Aeschylum in Prometh. v. 21. eodem modo est Φωνὴν ᾗσας, *audies vocem.* Apud Iosephum A. IX, 4, 5. πολλὴν ἡσυχίαν καὶ ἀφωμίαν ἐβλεπον, *animaduvertebant.* Contra ea ἀκῆν saepe est videre, v. c. apud Musaeum de Her. et Leand. v. 5. λύχνον ἀκῶ, *lucernam video:* vbi omnino videndus d' ORVILLIVS et ROEVERIVS. Cf. ABRESCH in Animaduers. ad Aeschyl. pag. 2.

CAPVT II.

V. 14. Ὅτι ἔχεις ἐκὶ κρατῶντας τὴν διδασχὴν Βαλαάμ, ὃς ἐδίδασκε τὸν Βαλαὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ ποιεῖν σαρ) De consilio isto, Israhelitis perniciosissimo, Bileami, ea ex Iosepho supra ad 2. Petr. II. 15. attulimus, quae huc facere videbantur. De scortatione autem, et cultu Idolorum, ab Israhelitis suscepto, idem A. IV, 6, 9. tradit, ubi vid.

CAPVT III.

V. 5. Καὶ ἢ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ) Sic Iosephus Lib. VI. Antiquitat. C. VI. §. 1. καὶ τὸ Ἀμαλίκω ὄνο.

ὄνομα - - ΕΞΑΛΕΙΨΑΙ, *Atque Amaleci nomen penitus esse delendum:* A. XVII, 5, 2. Διὰ τὰδε Ἡρώδης ἐκείνην τε ἐξέβαλε, καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ΕΞΗΛΕΙΨΕ, τῶν διαθηκῶν. *Hanc ob causam repudiavit Mariannem Herodes, eiusque filium de testamento suo expunxit.* Plura de hoc Verbo dicebamus supra ad Act. Apost. C. III. v. 19.

CAPVT XVIII.

v. 3. Ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς τῆς αὐτῆς ἐπλήθυναν) Δύναμις h. l. non denotat *opes, facultates*, ut Viris quibusdam doctis placet, sed *magnitudinem, multitudinem*, ut apud Latinos *vis memoriae, vis auri* etc. Sic δύναμις est apud Iosephum A. III, 2, 4. αὐτοὶ τε πλεῖστε μεγάλῃς ΔΥΝΑΜΙΝ προσέλαβον. *Quin et ipsi magnam vim diuitiarum consecuti sunt.* Eodem sensu est ἰσχύς apud eundem, A. I, 12, 7. ἰσχύν πρὸς θεοῦ ἀγαθῶν. *Tu patri meo ingentem multitudinem bonorum proposuisti.*

CAPVT XXII.

V. 18. 19. Ἐάν τις ἐπιτιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς) Πληγὴ, sine vlla Hebraismi suspitione, apud Graecos de omni genere grauiorum poenarum et calamitatum vsurpatur. Apud Iosephum A. VI, 5, 6. vbi Samuelus iisdem fere verbis grauissimis, quibus hic Ioannes, in cohortatione ad populum Israheliticum vtitur: Συνεβέβλευε δικαίως εἶναι καὶ ἀγαθὸς, καὶ μνημονεύειν αὐτῶν διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀρετῆς αὐτοῖς κακῶν συμπετόντων, καὶ τῶν σημείων τῆς Θεοῦ, καὶ τῆς Μαυσιώας νομοθεσίας, εἰ σωτηρίας αὐτοῖς καὶ τῆς μετὰ τῆς βασιλείας εὐδαμονίας εἰς ἐπιθυμίαν· εἰ δὲ τῶν ἀμελήσαντων, ἔλεγεν, ἦξεν αὐτοῖς τε καὶ τῶ βασιλεῖ μεγάλην ἐκ τῆς Θεοῦ ΠΛΗΓΗΝ. *Cohortatus eos est, ut iusti esse studerent et boni, semperque in memoria tenerent calamitates, in quas a virtute desciscendo inciderant; ac praeterea signa a Deo edita, legesque a Mose datās, si illis*

INDEX.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
LV CAS.			II.	22	167	X.	14	207
XXI.	26	132		23	168 sq.		20	208
	28	133		27	170		25	208
	30	133		41	170		38	209
XXII.	5	134	III.	1	170	XI.	4	210
	6	134		13	171		28	210
	20	136		14	172	XII.	1	212
	29	137		19	172		6	213
	31	137		23	173		17	214
	37	138	IV.	1	174		19	215
XXIII.	23	138		6	174		21	215 sq.
	51	139	V.	6	176		22	216
XXIV.	14	139		17	177		23	218
IOHANNES.				24	178	XIII.	14	219
I.	11	140		34	178		16	220
	20	141		36	179		42	220
III.	7	142		37	180		44	221
	30	142	VI.	2	182		48	222
IV.	4	142		9	183	XIV.	2	224
	6	143		11	184		22	225
	46	144	VII.	3	184	XV.	20	226
V.	13	145		5	185		22	226 sq.
	39	146		6	185		24	229
	40	147		7	187		29	229
VI.	25	147		9	188		33	230
VII.	1	147		10	188		38	230
	35	148		14	188	XVI.	13	231
VIII.	42	148		16	191 sq.		16	231
X.	22	149		18	193	XVII.	22	232
	23	149		19	193		26	232
	24	149		20	194		30	233
XI.	17	150		22	195 sq.		31	233
	19	150		31	197	XVIII.	10	234
XII.	6	151 sq.		42	197		24	235
XIII.	2	154		43	198	XIX.	1	235
XVIII.	31	155		45	198		13	236
XIX.	13	148		52	200		29	236
Acta Apostolorum.				6	203		30	237
I.	4	160 sq.	VIII.	9	204		35	238
	13	162		22	205		38	239
	18	164		26	205	XX.	11	240
	25	165	X.	2	206		14	240
II.	2	165		9	206		15	240

Cap.

INDEX I.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
Acta Apostolorum.			V.	3. 4	276	X.	12	310
XX.	20	241	VI.	21	276	XI.	2	311
XXI.	15	242	VIII.	19	277		6	312
	23	243		37	278		8	313
	38	243	IX.	12	279		9	313
XXII.	3	244	XII.	1	280		12	314
	28	244		6. 8	280		24	314
XXIII.	1	245		17	281		32	315
	2	246		19	281	Epist. ad Galatas.		
	8	249	XIII.	1	282	I.	6	316
	24	249		12	284		10	317
XXIV.	1	252		14	284		18	318
	3	253	XIV.	1	286	II.	1	319
	5	254	XVI.	1	286		2. 3	319
	12	254		23	287		11	320
	13	255	I. Epist. ad Corinthios.				12	321
	14	255	I.	20	287		14	321
	24	255	II.	13	288	III.	10	321
	27	256	IV.	9	289		19	321
XXV.	1	256		13	290	IV.	2	322
	2	258	VII.	31	291		4	322
	3	258	VIII.	4	292		26	323
	11	261	IX.	2	293	V.	7	323
	18	261		9	293	VI.	9	324
XXVII.	13	262	X.	8	294	Epist. ad Ephesios.		
	15	262	XIV.	16	294	I.	8	324
	18	263	XV.	57	295		18	325
	21	263	XVI.	2	295	II.	12	326
	22	263	II. Epist. ad Corinth.				14	327
	32	264	III.	2	296	IV.	14	327
	40	264		5	297		18	327
XXVIII.	16	265	IV.	2	298	VI.	11	328
	17	266		7. 8	298	Epist. ad Philippens.		
Epist. ad Romanos.			V.	9	301	II.	7	329
I.	8	267		13	301		8	329
	14	268	VIII.	2	302		15	331
	29	269		3	303		16	331
	28	270		12	304		19	331
	30	271	IX.	9	304		25	331
II.	13	272		10	305	IV.	22	332
III.	2	272		12	307	Epist. ad Colossenses.		
	4	274		13	307	I.	5	333
	25	275	X.	5	309		6	333

Cap.

INDEX I.

Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.	Cap.	Verf.	Pag.
<i>Epist. ad Colossenses.</i>	III.	13. 15	365	I.	12	394		
I.	17	334	IV.	6. 8.	366		14	395
	21	335		17	367		22	395
II.	4	335	<i>I. Epist. ad Titum.</i>	III.	13	396		
	8	336	I	11	367	IV.	3	396
	14	337	<i>Epist. ad Hebraeos.</i>				9	397
	18	338sq.	I.	4	368	V.	12	397
III.	9	342	II.	1. 2. 7.	368	<i>I. Epist. Petri.</i>		
	15	343		10	369	II.	2	397
<i>I. Epist. ad Thessal.</i>	III.	5	369				6. 9	398
II.	7	344	IV.	13	369		13. 24	399
IV.	6	345	V.	2	371	III.	5. 6	400
V.	12	346		4. 6. 7.	372		1. 8. 20	401
<i>2. Epist. ad Thessal.</i>				9	373	IV.	1. 4. 19	402
II.	7	348	VI.	1	373	<i>2. Epist. Petri.</i>		
<i>I. Epist. ad Timoth.</i>				4	374	I.	3	403
I.	4	349		6	375		9	404
	10	349		17	376		15. 16	405
	15	349		18	377		19	406
II.	2	350	VII.	4	378	II.	6	406
III.	2	351		12. 13. 19	378		15	407sq.
	3	352		23	379		16	409
	6. 8	354		26	380	III.	16	409
	16	354	IX.	1. 12. 15	380	<i>I. Epist. Ioannis.</i>		
IV.	5	355	X.	29	381	II.	28	410
	6	355		38. 39	382	<i>Epist. Iudae.</i>		
V.	21	356	XI.	4. 10	383		4. 6. 7	411
VI.	20	359		19	383		19	412
<i>2. Epist. ad Timoth.</i>				26	385			
I.	6	360		28. 29	386	<i>Apocal. Ioannis.</i>		
	12	361		35	388	I.	5	413
	14	362	XII.	1	390		12	413
II.	3	363		2. 3	390	II.	14	414
	4	363		12	392	III.	5	414
	16	364	<i>Epist. Iacobi.</i>			XVIII.	3	414
	22	364	I.	7	392	XXII.	8. 19	415
III.	10	364		9	394			

INDEX

INDEX II.

RERV ET VERBORVM.

A.

<i>Ἀβελις</i> eleganti Significatu	p. 313
<i>ἅγιος. τὰ ἅγια</i> Sanctum	
<i>Sanctorum in Templo Hierosolymitano</i>	381
<i>ἄγορά</i> omnes res, in foro venales, imprimis ad victum pertinentes	85
<i>ἀπό ἀγορᾶς</i> ἐοικέν quid?	ibid.
<i>Ἀγόρας</i> et <i>ἀγοραίος</i> quomodo differant?	239
<i>ἀγόρας</i> sc. <i>ἡμέρας</i> conuentus h. e. dies iudiciis habendis constituti	ibid.
<i>Ἀγωγή</i> viuendi ratio, mores, institutum	364
<i>ἄετος</i> et <i>ἀετωμα</i> in ædificiis quid?	13
<i>ἄσπετος</i> relicio, irritum facio	84
<i>ἄσπρος</i> cum <i>πρῶτος</i> . <i>ἀπὸ</i> an pure graece dicatur?	73
<i>ἄμει</i> pro caede Hebraismus est. 73 <i>Semen</i> , genus	232
<i>ἄπειρα</i> ludificor, decipio	150
<i>ἄπειρα</i> itinere cum in mari, tum terra	262
<i>ἄπειρος</i> et <i>ἀπαρτίως</i> quomodo differant?	116
<i>ἄπειρος</i> aliquid petere, quod gratiae apponatur acceptum	ibid.
<i>Ἀσίου</i> pro Pasuiis interdum ponuntur	198
<i>Ἀσέβας</i> quid?	331
<i>Ἀκοή</i> relatio, narratio	15
<i>profama</i> , rumore de aliquo, est merus Hebraismus ibid. <i>ἀκοή</i> τινος pro <i>περὶ</i> τινος pure graece dicitur	ibid.
<i>Ἀκροατὴς</i> τῶ νόμου quid?	272
<i>Ἀκρόαυ</i> audio	414
<i>Ἀλεξανδρεῖς</i> Ἰουδαῖοι qui?	183
<i>Ἀκροδινά</i> quid?	378
<i>Ἀλία</i> concio, populi conuentus	161
<i>Ἀλίζω</i> et <i>ἀλίζομαι</i> congrego	160
<i>Ἄλλα</i> in precationibus eleganter ponitur pro qualeso 90 habet vim adhortandi, age	208
<i>Ἄλλοφύλος</i> duplici sensu dicitur	208
<i>Ἀμαθὴς</i> malitiosus	409
<i>Ἀμαθία</i> malitia	409
<i>Ἀναγινώσκω</i> non solum lego, sed etiam interpretor	115
<i>Ἀναγκάζω</i> verbis et rationibus persuado	126
<i>Ἀνάγκη</i> afflictio, calamitas	131
<i>Ἀναγνώστης</i> Legis diuinae et lector, et interpres	115
<i>Ἀναζωπυρέω</i> sensu proprio, et translato quid?	360
<i>Ἀνανιζω</i> renouo, instauro	375
<i>Ἀνακόλαστον</i> huius Figuræ,	mi-

INDEX II.

minime in Orationis vi-	69
tio ponendae, insignia	69
quaedam exempla	307
Ἀνακόπτω quid?	223
Ἀνακύπτω Sensu proprio et	
translato quid?	133
Ἀναλαμβάνω corrigo, melio-	
ra docco	286
Ἀναλογέω quid?	180
Ἀνάλυσις discessus e conuiui-	
o	124
discessus e vita	366
Ἀναλύω quid?	123
Ἀναπληρέω. ἀναπληρῶν τὸν	
τόπον τῶ ἰδιώτη quid?	294
Ἀνασκευάζω perdo, corrumpo	229
Ἀνασαυρέω simpliciter cru-	
cifigo	375
quacunque	
ignominia et contumelia af-	
ficio	376
Ἀνατρέφομαι conuersor	396
Ἀνατρεφῶ quid	396
Ἀνατέλλω quomodo apud	
Marcum intelligendum	
sit?	76
Ἀνεπίληπτος sensu proprio	
et metaphorico quid?	351
Ἀντίσημι. ἀντισημαι quinam	
proprie dicantur?	320
Ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς pre-	
tium, quo vita redimi-	
tur	41
Ἀντιβλέπω resisto	262
Ἀνωθεν denuo, iterum	142
Ἀξίω adjuncto τῷ μὴ est	
nola	230
Aoristus pro Futuro	51
eius uis genuina	77 et 13

INDEX II.

μένος vocetur? ibid. con-	
stituo, it. separo, seligo	289
Ἀποδέχομαι laudo, magnifica-	
cio	283
Ἀποδοχή laus	254 et 349
eleganter, et sine ulla He-	
braeismi suspicione	
Ἀποθνήσκω. ἀπέθνησκε	
morti proxima erat	120
Ἀποκρίσις non solum in-	
staurare, sed etiam emen-	
dare, in meliorem statum	
redigere denotat	288
Ἀποκαρδοκίω proprie	
quid?	278
Ἀποκαρδοκία est spes, ex-	
pectatio sine ulla emphasi	
	278
Ἀποκατάστασις tempora N.	
T. 172 mutatio in melio-	
rem conditionem, in pristini	
statum restitutio	173
Ἀπόκειμαι quid? 333 sensu	
proprio et translato	
quid?	366
Ἀπολύομαι duplici sensu	
quid?	230
Ἀποσκευάζομαι quid? 242	
Ἀποσρέφομαι pr. ab aliquo	
me auerto 22 recusō, re-	
icicio	23
Ἀποτάσσομαι Vale dico: hu-	
ius vocis bonitas contra	
Salmasium defensa	121
Ἀποψύχω quid?	132
Ἀρετὴ benignitas, beneficen-	
tia 398 et 403. δοῦναι καὶ	
ἀρετὴ dictum per ἐν δια	
δοῦν est gloriosa benignitas	
	398
Ἀρμόζω. τὴς γάμους ἁρμό-	
σασθαι nuptias conciliare	
it. praeferre	311
Articulus Praepos. bis posi-	
tus magnam vim habet	
v. c. τῶν ἐντολῶν τέτων	
τῶν ἐλαχίστων	18
Ἀρχιερεὺς. ἀρχιερεῖς triplici	
sensu dicuntur 3. ἀρχιε-	
ρεῖς etiam dicti, summo	
sacerdotio olim functi	
114. et 178. ἀρχιερεὺς ὁ	
πρωτος, ὁ δευτερος quid?	
175 ἀρχιερεὺς suum sibi	
interdum habuit Vica-	
rium	175
Ἀρχων. ἀρχόντες, nude dicti,	
sunt, qui alias vocantur	
ἀρχοντες τῶ λαῶ, ἀρχον-	
τές ἱεροσολυμιτῶν Syne-	
drii M. A. flores	174
Ἀσπον propius scriptoribus	
prosaicis haud insolens	262
Ἀστὺς τῷ θεῷ pro venustis-	
simus, formosissimus, merus	
est Hebraismus	194
Ἀυτὸς. ἐπὶ τὸ αὐτὸ simul, una	
	171
Ἀφανίζω pr. quid? 24 ali-	
cuius rei formam et speciem	
deturpo 25 ἀφανίζειν τὸ	
πρόσωπον deformare vul-	
tum ibid.	
Ἀφίσημι non denotat absti-	
neo, sed seorsum statuo, pro-	
cul colloco, sciungo, et pro	
diuer.	

INDEX II.

- diuersitate Temporum di-
uerſius quoque huius Ver-
bi ſignificatus eſt 43
Ἀφοραῶ ſenſu translato
quid? 386
Ἀχρι dum, quamdiu, tempo-
ris durationem indicat 173
B.
Βάλλω. βάλλειν εἰς καρδίαν
τινὸς conſilium alicui ſug-
gerere 143 βάλλεσθαι
τι εἰς νῦν alicuius rei fa-
ciendae conſilium capere ib.
Βάρβαρος quid? 268
Βασανίζομαι huius Verbi bo-
nitas contra Th. Magi-
ſtrum vindicata 28 βα-
σανίζεσθαι ſenſu proprio
et translato quid? ibid.
Βασιλίδες utrum denotet e
familia regia ortum, an
qui in famulatio et mini-
ſterio regis eſt? 144
Βασιλιſſα, eius bonitas con-
tra Phrynichum et Io.
Olearium deſenſa 34
Βασάζω praeter ius aufero, et
furando auerto 153 an
tractare, miniſtrare ſigni-
ficet? 154
Βδελυγμία ἐρημώσεως quid?
52
Βῆμα quid? 216
Βιάζω verbis et rationibus
perſuadeo. 126
Βιάζομαι. διάζεσθαι τὸ πρό-
σωπον quid? 25 διάζε-
σθαι ſummo ſtudio conari
et niti 31 ἡ βασιλεία τῶν

ἐρανῶν διάζεται quid? 31
Βιασῆς qui vim adhibet 32
Βλέπω de omni ſciendi co-
gnoſcendique genere po-
nitur 443
Βραβεύω pr. dicuntur certa-
minum moderatores et ar-
bitri; inde dirigo, guber-
no 343

Γ.

Γάρ in narrationum initio
elegantè ponitur 2 ſae-
pe ponitur, omiſſa propo-
ſitione, cuius rationem
reddit 71 an in interroga-
tionibus otioſum ſit? 72
in principio orationis
quid? 238

Gaza, eius triſtia fata bellica
205. quare Ἑλληνίς et quo
ſenſu ἐρημος dicatur? 206

Γενεὰ quid? I

Γενέσιος ſc. ἡμέρα dies nata-
litijs: eius vocis bonitas
contra Phrynichum et
Salmaſium deſenſa, et
oſtenſum, diſcrimen inter
γενέσιος et γενέθλιος eſſe
nullum 38

Γένεσις et γενεὰ differunt I

Γένομαι ipſo ſenſu et expe-
rientia aliquid cognoſco,
plene percipio 374 et 397

Γίνομαι. γίνεσθαι pro παρα-
γίνεσθαι venire. πότε ὡδε
γέγονας pro παραγέγο-
νας quando huc veniſti?

147

Γι-

INDEX II.

Γινώσκω. γινώσκειν velle, decer-
nere 169

Γλωσσόκομον. huius vocis
varijs ſignificatus 152

Graeci una eademque vo-
ce et loca, et merces, in
iis vendi ſolitas, inſigni-
unt 86 non ſolum Ac-
cuſatiuum, ſed omnes Ca-
ſus Inſinitiuo iungunt,
non autem ubique, ſed
eum, in quo eſt ſubie-
ctum, ad quod refertur
228

Γράμμα et γραμματίον
idem quod εἰδλίον ἀπο-
τασίς libellus diuortij 43

Γραμματοποιταγωγίς apud
LXX. Seniores non ſunt
Principes Iudicum, ſed mi-
niſtri curiae, ſeruientes ad
Legem, Officiales 20

Δ.

Δαπανάω ſenſu malo pro
male abſumo, perdo 396

Datiuſ ſaepe apud Graecos
loco Genitiui ponitur,
ſubintell. ὧν aut γένεμε-
νος. οἱ σοὶ μαθηταί, υἱὸς
μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτῆς
et ſimilia 80

Δεῖ. καὶν δὲν με ἀποθνήσκειν
proverbiali locutione
quid? 57

Δεινὸς λέγειν quid? 196
Δεισιδαιμονία ſenſu bono re-
ligio, cultus diuinus 232

Δεισιδαίμων pietatis cultus-
que diuini ſtudioſus 232

Δέρματα αἰγῆα quid? 26
Deus iuſticiae ſtudioſum mo-
ioris aeſtimat, quam vi-
ciſmas 32

Δημιουργός Deus pro creato-
re mundi ex loquendi mo-
re optimorum ſcripto-
rum dicitur 383

Διὰ cum Genitiuo praesen-
tiam indicat. v.c. δι' αἰγ-
γελων, διὰ μαρτύρων praes-
entibus 201 it. poſt 319

Διαβάλλω Vox μέσος ſ. an-
ceps, denuncio aliquid, ſiue
verum ſit, ſiue falſum 127

Διαβολή ſermo quicumque 127

Διαδέχομαι vbi ſuccedo ſi-
gnificare poſſit? 199 δια-
δεχάμενοι nude poſitum
nunquam denotare po-
teſt ſucceſſores 198 aeque
minus ac poſtea, deinceps

199

Διάρω. διηρμένον τῇ διανοίᾳ
qui? 150

Διαλείπω. huius Verbi, al-
terius Participio iuncti,
elegans uſus eſt, notat ſine
ulla cunctatione, mora non
interpoſita 119

Διασεύω vexo aliquem, ſiue
verbis, ſiue rebus fiat, 114

Διαſπορά τῶν Ἑλλήνων
quid? 148

Διατάζω eleganti ſignifica-
tu 249

Διαταγή. διαταγὰ ἀγγέ-
λων quid? 200

Δια-

INDEX II.

Διατάγματα quid? 201
 Διατάσσω proprium Ver-
 bum legislatorum 200
 διατεταγμένα Leges divi-
 nae 201 νόμος διαταγής
 δι' ἀγγέλων quid 201
 Διατίθεμαι alteri aliquid
 tanquam testamento lego
 137
 Διδωμι pro permitto, conce-
 do immerito Hebraïsmis
 adnumeratur 92 et 170
 δὸς ἐργασίαν da operam
 merus Latinismus est 124
 τόπον s. χώραν δίδοναι
 quid? 282 δίδοναι νίκος
 s. νίκην quid? 295
 Διέρχομαι. διέρχεσθαι διὰ
 τόπον, et διὰ μέσων
 τόπων τινος longe mul-
 tumque inter se differunt
 128 διέρχεσθαι saepe
 notat locum praeterire ib.
 Διώκω et Composita κατα-
 διώκω, μεταδιώκω sensu
 bono, pro sequor aliquem
 129
 Δοκέω. οἱ δοκῶντες, viri, ali-
 is auctoritate dignitate-
 que praestantiores 319
 Δοκιμάζω sequente s. saepe
 est nolo 270 proprie
 Gymnasiarchae δοκιμά-
 ζειν dicuntur athletas 394
 Δοκιμασία proprie quid?
 394
 Δύναμις. ὑπὲρ, παρὰ δύνα-
 μιν quid? 304 magnitudo,
 multitudo 414

Δυνατός ἐν λόγῳ, δυνατὸς λέ-
 γειν quid? 195
 Δυνατοὶ potentes, prae ceteris
 dignitate auctoritateque
 florentes 259
 Δῶμα pro testō an pure
 Graece dicatur? 206 in-
 ter δῶμα et ὑπερον nul-
 lum discrimen 207
 E.
 Ἐαυτὸς παρ' ἑαυτῷ apud se,
 in domo sua. 395 ἄφ' ἑαυ-
 τῶν, παρ' ἑαυτῶν ex viri-
 bus suis 297
 Ἐγγράφειν quid? 297
 Ἐγκάθετοι quinam 131
 Ἐγκάμια quid? 149
 Ἐγχαράττειν quid? 297
 Ἐθναρχὴς Iudaeorum Ale-
 xandrinus quis? 184 pro-
 prius significatus quis?
 315
 E. post Verba in primis admi-
 randi saepissime non du-
 biam, sed certissimam ad-
 mirationis causam, neque
 aliud, quam ὅτι, denotat
 95 εἰ ἄρα vt 205
 Ἐἶδω. εἰδέναι, et ἰδεῖν diffe-
 runt ita, vt hoc sit aliquid
 oculis cernere, illud, mente
 et intelligentia consequi;
 quamquam ista differen-
 tia non semper observa-
 tur 28
 Ἐμὶ κεῖναι mortuum esse, lo-
 cutione elliptica s. εἶναι
 μετά τινος propitium esse
 ali-

INDEX II.

alicui, auxiliari 188 et
 209
 Eis ante Pronomina αὐτὸς,
 ἐκεῖνος &c. saepe omittitur
 45. primus 75 ἀπὸ μιᾶς
 sc. Φωνῆς 209
 Eis perquam eleganti usu
 apud Graecos 78 215
 Εἰσάγω. εἰσάγειν εἰς τὴν οἰ-
 κημένην quid? 368
 Εἰσέρχομαι. εἰσελθεῖν εἰς δῆ-
 μον dicitur reus, cum in
 concionem procedit, pro se
 ipse dicturus 214 237
 Ἐκβάλλω idem, quod ἐξά-
 γω ἐκβάλλειν εἰς νίκος κρεί-
 σιν in iudicio vincere 33
 Ἐκδοτός. ἐκδοτον λαβεῖν
 quid 169
 Ἐκκλώπω quid? 314
 Ἐκκρίνω e societate excludo
 310
 Ἐκλυτός animo fractus 391
 Ἐκλύω quid? 324 vires
 alicuius enervio, debilito
 391 ἐκλύεται animo defi-
 ci, frangi 391
 Ἐκνέω, eius varii significatus
 145
 Ἐκτίθεμαι narro, expono, in-
 terpretor 210
 Ἐλαττώ, deterioris condi-
 tionis alterum facio 368
 Ἐλαττώμαι. ἐλαττωθῆναι di-
 citur, cuius nomen et fama
 sensim obscuratur 142
 Ἐμβατεύω, eius varii signi-
 ficatus 340
 Ἐμμένω continuam in aliqua
 re, perseverantiam constan-
 tiamque indicat 321
 Ἐμπαραινέω sensu proprio et
 translato quid? 353
 Ἐμφανίζω quid? 252
 En substantiuis iunctum inter-
 dum vsu habet elegantis-
 simum. ἔρχομαι ἐν ἐνδύμα-
 σι, ἐν φομφαίᾳ, ἐν δοράτι
 etc. 26 ἐν propter 204 cum
 Infinitivo quoniam ibid.
 Ἐνδύματα προβάτων vestes e
 pellibus ovinis confectae 26
 Ἐνυθρίζω τινὰ et εἰς τινὰ 382
 Ἐξάγω. ἐξάγειν εἰς τέλος
 κριμα causam in iudicio obti-
 nere 33
 Ἐξαγέομαι ad poenam de-
 posco 137
 Ἐξαλείφω quid? 337. 414
 Ἐξέλομαι idem quod ἔλκο-
 μαι siue villa emphasi 395
 Ἐξίστημι ἐκ τῆς ἡναι gloriari 302
 Ἐξόδος mors 405
 Ἐξολοθρεύομαι vox Alexan-
 drina 173
 Ἐξολοθρεύσις exitium 174
 Ἐξομολογέω spondeo, polliceor
 135
 Ἐξομολογέομαι idem quod
 ὁμολογέομαι siue villa, quae
 ei affingitur, Emphasi. 8
 Ἐξορκίζω alio sensu Graecis,
 alio LXX. Senioribus vsur-
 patur 59 ἐξορκίζειν τινὰ κα-
 τὰ τινος paullo insolentius
 dictum. ibid.
 Ἐξορκισμὸς interludaeos 236
 Ε. Εξ-

INDEX II.

ἔξασία de quocunque magistrato	282
Ἐπαίρω decipio	150
Ἐπαρχία cuiuscunque provinciae administratio	257
Ἐπαρχος cuiuscunque provinciae praefides	257
Ἐπειταγωγή quid?	378
Ἐπί cum Dativo significatu perquam eleganti	84
Ἐπιβάλλω. ἐπιβαλὼν subintell. ἰμάτιον, ellipsi Graecis haud inusitata: cuius rei exempla	94
Ἐπιβλέπω quid?	98
Ἐπίκειμαι quid?	116. 138
Ἐπίνοια malum consilium, dolus	205
Ἐπισκευάζω quid?	242
Ἐπίστασις quid?	254
Ἐπιστέλλω epistolam mitto 2) praeceprio. 3) mando, ich trage einem eine Commis- sion auf 226. τὰ ἐπεσταλμένα mandata	226
Ἐπιστολαὶ mandata, eine aufgetragne Commis- sion 2) praecepta	226
Ἐπισομίζω quid?	367
Ἐπισυνιστημι quid?	254
Ἐπιφέρω αἰτίαν crimen infero	261
Ἐπιφώσκω. ἢ ἐπιφώσκεισθαι ἡμέρα diluculum, nuncius diei	76
Ἐπιχειρέω alteri Verbo iunctum saepe otiose, et de effectu alicuius rei sine respectu ad conatum ponitur	66.
Ἐπιχορηγέω idem quod χορηγέω sine vlla emphasi	305
Ἐρευνάω denotat quamcumque inquisitionem, siue remissionem illam, siue accurrationem: quam igitur Emphasisin vulgo huic Verbo tribuunt, ea plane fictitia est	146
Ἐρχομαι. ἔρχεσθαι ἐπὶ τινα et ἐπὶ τι multum inter se differunt.	10
Ἐτερος βασιλεὺς ex alia familia ortus	193
Ἐὺ. εὖ ἢ καλῶς ποιεῖν et εὖ πράσσειν multum inter se differunt	231. 406
Ἐυλόγησθαι metus	312
Ἐυχαριστέω optimis scriptoribus usurpatur	267
Ἐυχάριστος bene de aliis merendi studiosus	344
Ἐυφυχος quid?	331
Ἐυφυχῶ bono, fortis tranquilloque sum animo	331
Ἐφημερευταὶ qui?	97
Ἐφημερία, Ἐφημερίς et classis sacerdotum, et ipsa eorum functio 96 Ἐφημερία pr. fun- ctio unum diem durans ibid.	
Ἐφίστημι. ἐπιστῆναι τι re- pente, tanquam ex insidiis, proflire, et alterum opprimere	130. 174
Ἐφοράω. ἰφορεῖν ἐπὶ τινα dicitur Deus, cum cum benignitate complectitur, et iuvat	98
Ἐχω.	

INDEX II.

Ἐχω. ἐχόμενος cum de tempore proxime insequenti, tum de loco propinquo usurpatur	
79. 221 Nominibus Temporis additum, notat agere, transigere 150 incolo, inhabitato 185 ἔχον ἐν ἐπιγνώσει quid? 271 ἔχον παρρησίαν	410
Z.	
Zacharias, Baruchi filius, paullo ante excidium Hierosolymitanum a Zelotis in medio Templi interfectus est	50
Ζώπυρα τῷ πυρὸς quid	360
H.	
Ἡγεμὼν, ἡγεμονία, ἡγεμονέ- υν de omni potestate, modo maiori, modo minori usurpatur 61 et 107 ἡγε- μόνες τῶν Ἰσραηλιτῶν prin- cipes, primores familiarum	228 et 250
Ἡγέμαι. ἡγέμενοι doctores it. qui inter suos dignitate, au- thoritateque eminent	228
Ἡκω semper fere apud scrip- tores cum sacros, tum profanos Temporis praeteriti notione pro veni sumi- tur	148
Ἡμέρα. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐνέ- ναις eo, quo in sacris lite- ris, sensu, locutio est mere hebraica 6. sqq. ἡμέρα ele- ganter dicitur res ipsa, quae die quodam accidit, it. ca- lamitas 57 ἡμέρα ἐρχομένη et ἐχόμενη promiscue dicitur	211
Hora. III. apud Iudaeos so- lemmissima fuit hora pre- candi, nec quisquam eo tempore sine impietatis crimine abesse poterat	166
Θ.	
Θάλασσα quid?	345
Θεάτρον: in theatris Graeco- rum conciones habitae, ea- que acta sunt, quae ad noti- tiam quam plurimorum ve- nire volebant 237 an in theatro vnquam pugna in- ter homines et bestias fue- rit commissa? 289 quod- cunque spectaculum	290
Θέλω alteri Verbo additum notat cupidus sum	339
Θλίβω in re athletica quid?	299
Θρησκεία τῷ Θεῷ cultus Deo praestandus graece dicitur	339
Θρησκεία τῶν ἀγγέ- λων quid?	340
Formula diuortii faciendi apud Iudaeos quae?	43
Herodes M. eius filii, et si- suo quisque cognomine insigniti, Herodis nomen quasi commune habuerunt	
37 eius filii duo, Philippi nomine insigniti, alter Te- trarcha Trachonitidis, al- ter obscurioris famae, vitam priuatus transegit, cuius meminit Matthaeus. ibid. de	
Ee. 2	regni

INDEX II.

regni Herodis diuisione in-
ter eius filios, ab Augusto
facta 108 Herodes, vulgo
Agrippa Maior dictus, ab
aliis nomine Herodis insigni-
tis probe discernendus
212. eius genus et regnum
213 mors eius repentina et
miserrima 218

I.

Ἰδιος. τὰ ἴδια Iudaea, patria
Christi, οἱ ἴδιοι χριστῶν Iu-
daeī 140. τὰ ἴδια idem
quod οἰκία 141 εἰς τόπον
ἴδιον πορευθῆναι quid? 165
Ἰδιότης nulla eloquentia, di-
cendique vi pollens 196
Ἰερεὺς κατ' ἐξοχὴν diuus
ἀρχιερεὺς 178
Ἰερσαλλήμ. ἡ ἀνω Ἰερσα-
λήμ quid? 323
Ἰκανός. ἔχ' ἱκανὸν εἶναι non
posse 297
Ἰλαστήριον quid? 275
Ἰλεώς μοι, ἰλεώς σοι, subin-
tellecta voce Θεός, ad imi-
tationem Ebraici תְּהִי לִי
est absit, Deus prohibeat,
auertat 40
Imperium Romanum quare
a scriptoribus Graecis et
Latinis dicatur Orbis terra-
rum 101
In eleganter apud Latinos:
in Tyriis h. e. vestimentis
Tyriis indutus, in armis h. e.
armis instructus 26
Iosephus a malae fidei crimi-
ne liberatus 35. a Scripto-

ribus sacris non discrepat
38. 68 lectio vulgata in eo
defensa 88. 118 ab incon-
stantiae crimine contra Ba-
ronium vindicatus 89 a
mendacii crimine defensus
179 lectio in eo vindicata
181 cum D. Luca concili-
atus 185 lectio in eo a
solicitatione Petiti vindica-
ta 187 cum D. Luca concili-
atus 217. 218. 219. 243
cum D. Paulo conciliatus
294 grauis eius lapsus et
dissentius a S. S. 383. ab im-
pacto impietatis crimine li-
beratus 387 a sublestae
fidei suspicione defensus
401
Ἰσορέω, eius elegans signifi-
catus 318
Ἰσορεία videndi, cognoscen-
dique studium 318
Ἰσθαίρω quid? 321
Iudaei, eorum doctores in
duas easque maxime discre-
pantes sententias de causis,
ob quas vxor dimittenda sit
erant distracti 44. in quibus
causis ius, supplicium capi-
tale sumendi, Iudaeis reli-
gum et concessum a Ro-
manis fuerit? 155 Iudaei
in doctrina de circumcisio-
nis necessitate a se discrepa-
bant 319 Iudaei obtesta-
bantur Angelos 356
Iudas, iste rebellionis auctor,
Astor.

INDEX II.

Astor. V. recte et Γαλιλαῖος
et Γαυλονίτης cognomina-
tur 181
Iudicium triplex, cuius Chri-
stus apud Matthaeum me-
minit, quale fuerit? 19
Κ.
Καθαγρέω, destruo, vires
alicuius frango 309
Καθάματα quid? 290
Καὶ interrogationem vehe-
mentiore reddidit 92. nubi-
lominus tamen 147
Κακοπαθῆω quid? 363
Κακῶς exacerbo 224
Καλέω. ὁ κεκληκὼς dominus
coniuiui, οἱ κεκλημένοι con-
uiuια. differentia inter κα-
κλημένος et κλητός vana,
etreicienda est 46
Κατὰ propter 41. 358
Καταβάλλω, καταβάλλω-
μαι, dicuntur fundamen-
ta, aedificio exstruendo iacta
373
Καταβραβύω quid? 338
Καταδυναστεύω quid? 209
Καταναρκέω quid? 313
Κατανοέω propius intueor 197
Κατασείω quid? 214
Κατασοφίζω quid? 193
Κατασέλλω quid? 238
Κατασολή vestitus 350
Καταστέφω quid? diruo, euerto
407
Καταστροφή excidium, euer-
sio ibid.
Κατάχωσις inhabitatio, pos-
sessio 185

Κατατίθημι. κατάθεσθαι
χαρίτας τῷ gratiam ab
aliquo inire 256
Καταφρονέω. contra aliquem
sentio, alicui insidior 338
Καταχράσσομαι, utor 291
Κατέχω inhabito, possideo
185 cum Praepol. εἰς, ἐπὶ
etc. quid? 264
Κατῳφθα vebemens tristitia,
ex conscientia scelerum pro-
fecta 397
Κενῶς quid? 329
Κερδαίνω; varii eius significa-
tus 263
Κεφάλαιον pecuniae summa
244
Κῆνσος tributum, prouinciis
impositum 49
Claudius. sub eius imperio
fames aliquoties grassata est
210
Κλυδωνίζω quid? 327
Cognomen, saepe vnus idem-
que duplex cognomen ha-
buit, a loco natali alterum,
alterum a loco educationis
181
Κοινός pro impuro, polluto ab
Hebraismo est repetendum
208 Κοινὸν ἀνθρώποι vul-
gus profanum; κοινὸς εἶς,
κοινοπαγία ibid.
Κομίζω, κομίσασθαι recipere
385
Κορβαῖν res Deo sacrata et de-
uota 86
Κρίνω discerno, statuo, volo 171
Κρι-

INDEX II.

Κρίσις iudicium, cuius. Christus Matth. V. meminit, nisi VII virorum fuit 19 qui XXIII virorum fuisse contendunt, in errore versantur 21 in hoc iudicio non nisi ptiuatae, leuiorisque momenti causae disceptabantur 21 κρίσις res, de qua in iudicio disceptatur 33 κρίσις ἐνέριων somniorum interpretatio 288
Κτάομαι, κτήσασθαι alicuius rei emmendae et possidendae occasionem dare 164
Κυρηναῖοι Iudaei, vrbes provinciae Cyrenaicae incolentes 183
Λ.
Λαμβάνω recipio 388
Λέγω. ἔγραψε λέγων scripsit, his verbis usus 98
Λήπω. λήπομαι et ἀπαλείπομαι sensu proprio et translato quid? 394
Leones Iudaeis dicuntur tyrannice imperantes 367
Lex vtrum in monte Sinaeo ab ipso Deo, an ab Angelis fuerit promulgata? 201 sqq.
Λήθη. λήθην τῷ καθαρισμῷ λαβάν vim baptisimi amittere, τῆς ἐξέσεως ἐπιλανθάνεσθαι vim imperii amittere, non exercere, et multa huius generis alia 404
Λιθόστρωτον quid? 158
Λόγιος ἀνὴρ quid? 235
Λοιπὸς quaecunque res exi-
lis 68
Λοιπὸς. τὸ λοιπὸν quid 58
Lysanias Tetrarcha quis? 110 eius Tetrarchia varias mutationes passa ibid.
Λύω nunquam exponere, interpretari denotat, multumque differt ab ἐπιλύειν 16 λύειν νόμον apud Graecos non denotat violare legem, contra eam committere, sed abrogare legem: in N. T. autem priori sensu sumitur 17
M.
Μαρτυρέω. μαρτυρεῖν τινα laudare, praedicare 115
Μαρτυρία laudatio, praedicatio 115
Μεγαλοῦτης maiestas divina 121
Μέλλωσα. μέλλωσα ὀργή sine vlla Hebraismi suspitione, elliptice tamen dicitur 11
Μεθοδία quid? 328
Μέθοδος quid? 328
Μέρος. τὰ ἀνωτερικὰ μέρη quid? 235 μέρος alii substantiuo additum saepe abundat 337
Μισοῦν quid? 376
Μέσος. Adiectiuum μέσος, relatum ad praecedens substantiuum, post se regit substantiuum eius rei, in cuius medio versatur, graecismo 10

INDEX II.

mo perquam eleganti 39
Μεσότοιχον τὴ Φραγμὴ
quid? 327
Μετὰ saepe non apud sacros
solum, sed profanos etiam
scriptores tempus *inchoa-*
tum, non *completum* notat.
μετὰ τρεῖς ἡμέρας *tertio*
die μετὰ ἡμέρας ἑπτὰ die
septimo etc. 88
Μετανοεῶ, Differentia inter
μετανοεῖν et μεταμέλειται
est vana 65
Μεταξὺ σοφ. τὸ μεταξὺ σάβε-
βαιον *Sabbatum proxime*
sequens 220
Μετατίθημι sensu proprio
et translato quid? 364
378
Μετῴριζομαι sensu proprio
et translato quid? 122
Μετῴρος quid? 123
Μετριοπαθεῶ *miseriordia*
alicuius tangor 371
Μέτριος *miseriordia alicuius*
tactus 371
Μετριοτής *virtus ea, quae,*
miseriordia aliorum. com-
mota, iis benefacere studet
371
Μέχρι non solum *donec, us-*
que ad, sed etiam *dum,*
quamdiu denotat 173
Μηλωταί quid? 26
Μοles quomodo *δυνατός ἐν*
χ' γω vi dicendi, persuaden-
d quo pollens dici possit,
cum fuerit lingua balbuti-
ente? 196 magnifice a
Diodoro Siculo ornatur 197
Mos Veterum, futures con-
uiuas *his* ad conuiuium vo-
candi, merum recentiorum
figmentum est 46 mos Ve-
terum, quo a domino con-
uiuii pretiosae vestes con-
uiuiis exhibitae traduntur,
nunquam obtinuit, sed re-
centiorum tantum figmen-
to debetur 47 mos scin-
dendarum vestium 60
Mos Graecorum, quo, bre-
uitatis causa, vna et item al-
tera voce omitta, eius rei
indiciū faciunt ope Prae-
positionis, quae, cum sola
poni nequeat, Verbo ad-
iungitur v. c. in ἀπελπίσω,
ἀπολαμβάνω etc. 117
mos scriptorum Graeco-
rum, Latinorumque, vt,
praemissis pluribus, ea in-
terdum subiiciant, quae
construptione non proximi-
iungenda, sed ad remo-
tius, et non nunquam ordi-
ne primum, referri debent
225 mos Scriptorum, quo
Verbum aliud, notione cog-
natum, ex illo, quod prae-
cessit, lectoris animo sup-
plendum relinquunt 225
Μυσηρίον τῆς ἀνομίας, κακίας
quid? 348
N.
Νεωτερίος. ἐπιθυμία νεω-
τερικαί effrenes cupiditates
Ec 4 364

INDEX II.

Νίκαια in iudicio causam vin-
co 275
Νίκος. eis νίκος quid? 33
Νομίζομαι quid? 231 νενο-
μισμένα solemnia, ex more
peragenda ibid.
Nomina Verbalia, cognatum
Verborum suorum signifi-
cationem sortita, eundem
saepè Casum, quem Verba,
regunt 301
Ξ.
Ξεγίζω admirationem commo-
ueo. Ξεγίζομαι rei nouitate
in admirationem adduci 402
Ο.
Ο. ή τῷ. τὰ eleganter vni-
cuique propositioni prae-
ponitur, sequentemque
adeo sententiam indicat, ne-
que pro otioso habendum
91 τὰ τῷ Θεῷ terra Dei s.
vniuersus terrarum orbis,
imperio Dei subiectus. τὰ τῷ
πατρὶς μὲ apud Luc. II,
denotat Templum Hierosoly-
mitanum 105 οἱ περὶ τινὰ
certus quidam homo, et ii, qui
cum eo sunt 151 Sed dici-
tur etiam de singulis homini-
bus v. c. οἱ περὶ Μαρίαν
Maria, ibid.
Ὅδες. ὁδὸν ποιεῖν Graecis est
viam facere et aperire im-
pedimentis sublati 81 pro-
ster facere, proficisci merus
Latinismus est, ibid. mul-
tum inter se differunt ὁδὸν
ποιεῖν et ποιεῖσθαι voce

Media ib. ὁδὸς consilium 407
Οικέω. ή οικημένη 1) Iudaea
2) totus terrarum orbis, Ro-
manorum imperio subiectus
100 terra Iudaica, aut ma-
gna imperii Rom. pars 212
Οικία Καίσαρος quid? 332
Οικονόμος τῆς πόλεως quid?
287
Οίκος Regnum, Tetrarchia,
conclauis in templo Hieroso-
lymitano 165 οἶκος Lat.
oecus ein. Saal ibid. tales
oeci in Templo Hierosoly-
mitano XXX. ibid, οἶκοι et-
iam sunt conclauia domus
priuatae die Zimmer 165
in oecis Templi Hierosoly-
mitani doctores Legis doce-
bant 167 οἶκος familia 206
Ὀλόκληρος cum de sacerdo-
tibus tum de victimis vsur-
patum quid? 393
Ὀμιλέω colloquor 139
Ὀμιλία colloquium 139
Ὀμνύω cum Accus. iuro per
aliquem 397
Ὀμοθυμαδὸν simul, coniun-
ctim 236
Ὀμολογέω conditionem acci-
pio. ich nehme den Vor-
schlag an 135
Ὀνομα. ἐν ὀνόματί τινος
περὶ τινος alicuius iussu et
auctoritate facere 27 ἐξ ὀνό-
ματός τινος λέγειν ex alte-
rius fide narrare de histori-
cis ibid, in Pronominibus
τι,

INDEX II.

τί, τῷτο etc. saepe subintel-
ligendum est 98
Ὄπτομαι. σὺ ὄψαι merus La-
tinismus est 66
Oratio, obliqua mutata in
rectam 161
Ὅτι quare 90
Ὅτως est particula plane
otiosa et illatiua, respondens
Germanorum So 143. 240
Ὅψι cum Genitiuo elegan-
ter post, ὄψι σαββάτων
transacto Sabbato, ὄψι μυστη-
ρίων peractis mysteriis et si-
milis 75
Π.
Παλιγγενεσία pristini status
instauratio it. resurrectio
mortuorum 44
Παρά. οἱ παρὰ τινος ex lo-
quendi vsu nunquam signi-
ficat propinqui alicuius 82
οἱ παρὰ τινος sunt missi ab
aliquo, legati ibid, τὰ πα-
ρὰ τινος mandata ab aliquo
data, aufgetragene Com-
missionen 83 οἱ παρὰ τι-
νος qui vna cum aliquo sunt
ibid, cum Accusatiuo ma-
gis, quam 260
Παραβάλλω. παραβάλλειν
eis Σάμον appellere 240
Παραβολή. In parabolarum
explicatione non omnia
sunt nimis curiose scrutan-
da 48 ἐν παραβολῇ idem
quod παραβόλως h. e.
praeter omnem spem, et
expectationem 384

παράγω. παράγειν τινα est
in concionem, aut ad iudices
reum producere, vt vel cri-
mina diluat, vel poenas per-
soluat 213 παράγειν εἰς εἶον
quid? 368
Παραδίδωμι alteri aliquem
puniendumtrado 65
Παραθήκη aequè bonaeno-
tae vox, ac παρακατάθη-
κη 359. 361
Παρατίτομαι. παρατίτομαι
αὐτὸν se purgare, accusare.
παρατίτομαι dicitur, qui
ad coenam inuitatus modeste
recusat. ἔχω με παρητη-
μένον habe me excusatum
merus Latinismus est 125,
huius Verbi varii significa-
tus 261
Παρακατάθηκη proprie
quid? 359 eius significatus
varii 361
Παρακατατίθεμαι fidei ali-
cuius committo 359
Παραλογίζομαι quid? 335
Παραμένω quid? 379
Παρασάται proprie qui?
286
Παρατίθεμαι fidei alicuius
commendo 361. 402
Πάρεμι perueni 334
Παρεσθύνω quid? 411
Παρέρχομαι. παρέρχομαι
διὰ τῶν σπορίμων iuxta
sata s. agros, frugibus con-
sitos ire 128 παρελθῆν
ἡς δήμου quid? 237
Παρ-

INDEX II.

de praemiis certaminis, publica propositis, metapho-
rice de omnibus rebus, qua-
rum consequendarum certifi-
sima spes nos tenet 377. et
390
Προκοπή incrementum: eius
Vocis bonitas contra Lu-
cianum vindicata 106 νύξ
προκόπτεισθαι quae mul-
tum iam processit, et ad diem
vergit 282
Προκόπτω 106 de incremen-
to rei malae 364. 365
Προλαμβάνω, praevengo, oc-
cupo 92
Προάγω. προάγειν elegan-
ter dicuntur regum et prin-
cipum amici intimi 2) con-
ciliare 401
Προαγωγῆς qui alios ad re-
ge et principes introducunt
451
Προσάναχω. προσάναχεν τινί
alicui rei deditum esse 354
Προσδοκῶ et προσδοκῆς de
metu imminentis mali 132
Προσευχὴ quid? 231 προσ-
ευχῶ Iudaeorum ad flu-
vios erant ibid.
Προσέχω an iussa facio signi-
ficet: 203 fidem habeo, af-
fensum alicuius dictis prae-
beo 204 ministro 378
Προσκλίνω. προσκλίνειν et
προσκλίνεσθαι inclinata
voluntate se applicare 357
Πρόσκλησις animi propensio,
fauor, studium partium 358

πρόκλησις et πρόσκλησις
saepe confusa 357
Προλαμβάνω. προσλάμ-
βάνεσθαι corrigere, melio-
ra docere 286
Προσμένω adhaereo, constan-
ter in aliqua re permaneo
210
Προνοέω. προνοῶν et προνοῶ-
σθαι τινας alicui rei studere,
operam dare 281
Πρόνοια. πρόνοιαν ποιῆσαι
τῶ σώματος quid? 284
Πρόσωπον. κατὰ πρόσωπον
quid? 320
Προτίθημι de quibus rebus
accurate dicatur? 276
Prouinciae Imperii Rom.
Augusto auctore distribu-
tae sunt in Prouincias Cae-
saridis et Populi Rom. 62
Πρώτων in primis 267
Πρώτος. πρώτοι τῶν Ἰσραήλ-
ων principes, primores Ju-
daeorum 264
Προσδοκῶ. προδοκῆς φέβω
metu commoueri 401
Πτεία et πτείνεσις quid?
400
P.
Ῥύω passim denotat 1) o
summo et extremo periculo
liberare 2) captos ab hostibus
λύτρω redimere 99
Σ.
Σάββατον. Cur Sabbati die
Christus fugam capessere
Iudaeis dissuasit? 54
Sabb-

INDEX II.

Sabbati religionem an sem-
per Iudaei in bello colen-
dam putarint? 55 εψὲ
σαββάτων post Sabbatum,
Sabbato transacto. τὰ σάβ-
βατα tota hebdomas. 76
ἡμέρα σαββάτων contra
importunam Scaligeri au-
daciam emendandi defen-
sum 219
Sadducaei prae caeteris Iu-
daeis omnibus seuerissimi,
et in poenis infligendis
acerbissimi 177 eorum er-
ror impius in doctrina de
mortuorum resurrectione
249
Samaria. Quare e Iudaea, et
Hierosolymis praecipue, in
Galilaeam profecturos per
Samaritam iter facere oport-
uerit? 143
Σέβομαι. σεβόμενοι τὸν Θεὸν
qui? 220
Σέω vexo aliquem, siue re
ipsa, siue verbis tantum fi-
at 114
Σκηνοπηγία, dicta ἡ μεγί-
στη ἑορτὴ 147
Σκυθρωπός qui est vultu
partim lacrimarum sordi-
bus, partim tristitia detur-
pato et deiecto 24
Σκυθρωποί qui tristitiam
vultu, data opera a sordibus
non purgato, prae se ferunt
ibid.

Σολοικοφανές: eius insignia
quaedam exempla 136 sq.
et 227 sq.
Σοφία quomodo a Φρονήσει
differat? 324. astutia 406
σοφία Aegyptiorum quae?
195 facultas interpretandi
somnia 188
Σοφίζομαι callide decipio
405 μῦθος σοφισμὸς
quid? ibid.
Σοφός. σοφοὶ iidem, qui ὁ-
νειρων ἐξηγηταὶ somniorum
interpretes 188
Σόφισμα. σόφισμα in re
palaestrica quid? 193
Scriptores historici in vna
eademque re tradenda saepe
sequuntur diuersum
consilium, atque adeo in
circumstantiis, quas vocant,
non per omnia consentiunt
36. Saepe in alicuius gene-
re mortis narrando variant,
ita tamen, ut omnes verum
dicant 67 Saepe in defini-
endo tempore annos modo
completos, modo inchoatos
numerant 88 in computan-
do tempore, annisque desi-
gnandis vtuntur numero
rotundo 186 in vna re
tradenda saepe diuer-
sum numerandi modum se-
quuntur 189 sq.
Στενοχωρέομαι quid? 299
Στοα

INDEX II.

Στοά τῆ Σολομῶντος διδα est anatolica 149	Συνοδία comitatus, societas ite- ueris 104
Στρατολογέω exercitum col- ligo, milites conscribo 363	Συναχῇ ambitus, quo quid circumdatur 129
Στρατοπεδάρχης Praefectus praetorio 265 ei custodien- di tradebantur, qui e pro- uinciis Romam missi erant 265	Συσέλλω mortuum ad sepul- crum compono 177
Συγκατατ. ιδέμαι alicuius sententiae subscribo, signifi- catu metaphorico 139	Σφραγίς quid? 293
Συγκρίνω comparo, it. inter- pretor 288	Σχημα τῆ κόσμου quid? 291
Συζητήτης τῆ αἰῶνος τέτῃ quid? 287	δολίας quid? 292. 329
Συλλαμβάνω. συλλαμβάσκειν ὄναρ mente et intelligentia consequi, quid somnium por- tendat 103	T.
Συμβάλλω. συμβάλλειν ῥή- ματα sensum et vim verbo- rum probe assequi 103 συμ- βάλλειν εἰς πόλεμον, i. μά- χην graece dicitur, licet de eo dubitet Raphelius 126	Τάσσομαι Vox in re militari in primis frequens. τεταγ- μένοι milites qui? τεταγ- μένοι εἰς ζωὴν qui dicuntur? 222
in itinere in aliquem incide- re, sequi cum eo iungere 240	Τελέοφορέω sensu propriq et translato quid? 120
Συναλίσσω colligo it. conuiescor 160	Τεγέα. τεληντὰς πόλεως el- liptice dictum obire, pera- grave vrbes 29
Συναλίζομαι et συναυλίζομαι saepe confusa 161	Τέλος εἰς τέλος. quid? 33
Synedrium M. Hierosolymita- num ex quibus consti- terit? 174	τέλος finis Reipublicae Iu- daicae, destructio Hierosoly- morum 51 τέλος rei praedi- ctae euentus 138 vaticinia τέλος ἔχειν i. λαβεῖν dicun- tur, cum implentur. Deus elegantem dicitur τὰς εὐχὰς εἰς τέλος ἀγεῖν vota rata fa- cere 138 τέλος et praemi- um, et poena 277
Σύνεσις eius insignia quae- dam exempla 411	Τηρέω reseruo, asseruo cui- dam rei 411
Συνίστημι quid? 234	Theudas: huius nominis duo nequissimi homuncio- nes, diuersis temporibus malicia infames, statuendi sunt 180

τί-

INDEX II.

Τίθημι. τίθεσθαι seponere aliquid, certis vsibus desti- natum 295	Ῥπερήλκεις qui? 27
Τράπεζα pecunia. Τραπε- ζας διακονεῖν inferuire pe- cuniae et colligendae, et in pauperes distribuendae 182	Ῥπερινάω quid? 27
Τραπεζίται βασιλικοί quid? 183	Ῥπερώς ὑπερώς subintell. εἰκος. τὸ ὑπερώον sc. μέρος quid? 163 τὸ ὑπερώον cel- la superior in Templo Hie- rosolymitano ib.
Τραχηλίζω sensu proprio et translato quid? 369	Ῥπόβαλλω quid? 184
Τρέχω. εἰς κενὸν δραμεῖν quid? 331	Ῥπόβλητος fictitius 184
Τυμπανίζομαι quid? 389	Ῥποθήκας consilia, it. prae- cepta 356
Τυμπανον quid? ibid.	Ῥποσελλω, eius varii signi- ficatus 241 subducere se, et occultare, it. elatum esse 382
Τύποι. τύποι simulacra Deo- rum 198	Ῥποσολή metus 382
Τυφώω. τυφῶσθαι vano et stolido fastu laborare 354	Ῥποτιθήμι. ὑποτίθεσθαι 1) instituere, docere 2) consili- um dare, 3) praescribere, praecipere 355 sqq.
T.	Φ.
Vaticinia Christi de futuris Hierosolymorum sagis tri- stissimis impleta sunt 51. 52. 54. 130	Φιλοσοφία Iudaeorum quae? 336
Vicarius Pontificis Maximi. 175. idem fere qui Syncel- lus s. Proto-Syncellus Pa- triarchae Constantinopoli- tani 176	Φιλοτιμέομαι quid? 301
Vota ob liberationem a mor- bo, periculo etc. soluta 243	Φιλοτιμία ambitiosa ostenta- tio 301
Ῥπερ in Verbis Compositis saepe magnam habet Em- phasin 279	Φιμώ: eius significatus ■ Veterum ritu erutus 48
Ῥπερεβολή substantivis addi- tum summam rei perfectio- nem indicat 295	Φοβέομαι. φοβέμενοι τὸν Θεὸν qui 220
Ῥπεριδῶν condonare, remit- tere 233	Φρόνησις quomodo a σοφία differat? 324
	Φύλακα noctium apud Iu- daeos pro diuersitate tem- porum nunc tres, nunc quatuor fuerunt 139
	X.
	Χαρίζομαι. χαρίζεσθαι τι- νι in alicuius gratiam re-

INDEX II.

reum poena liberare	172	durationem indicat	172
Χάρις gratia pro accepto bene-		Ψ	
ficio relata 1.17 fauor, gra-		Ψυχῇ laepe Græcis id dici-	
tia, qua apud alios floremus		tur quod homines cum bru-	
	118	tis animantibus commune	
Χεῖμαζομα quid?	263	habent τῇ ψυχῇ ἐξακο-	
Χεῖρ potestas	99	λαθειν cupiditatibus obse-	
Χρηματίζομαι diuinitus ad-		qui	347
moneor an apud τὰς ἐξαι		Ψυχικαὶ qui?	412
ita occurrat?	5	Ω.	
Χρόνος praesertim in Mul-		Ως Participiis additum	
titudinis Numero temporis		otiosum est	403

EMENDANDA.

Pagina	linea	lege.
9	3 pro <i>Composita</i>	Composita
ead.	19 pro <i>iuncta</i>	iunctae
10	22 pro <i>mul</i>	multi
14	14 pro <i>OLARII</i>	OLEARII
15	5 pro <i>PFOCHENII</i>	PFOCHENI
20	19 pro <i>sepren</i>	septem
43	penult. pro <i>est</i>	es
62	28 pro <i>Cassius Lib. III.</i>	Cassius Lib. LIII.
124	24 pro <i>disputabimus</i>	disputabamus
130	2 pro <i>Treſauro notatus</i>	Treſauro non notatus
188	19 pro <i>gratiosum cum</i>	gratiosum eum.
204	14 pro <i>Zelatorum</i>	Zelotarum
307	24 pro <i>Lib. c. 46.</i>	Lib. V. c. 46.
359	15 pro <i>παρακατιθεομαι</i>	παρακατατιθεομαι
371	10 pro <i>μετρος</i>	μετρος

HECKMAN
INDERY, INC.
Bound-To-Pleasure®

AUG 05

MANCHESTER, INDIANA 46962

